Гыщ Асԥа

Ауыра мҩа

Ароман

Аҟәа – 2006

Автор иҟнытә

Ԥхәыск дшысзаиз анырхәа, уи снапцыларц, сындәылтцит. Ашәы зшәыз, зыкәра думыз, уажәраанзагьы издыруаз азә лакәын лара. Агәарц даатаалахьан. Аѡн иҟаз хѡыцьегь хааизынлыжьит, ус ишылтахыз иахтааз лхымѡацгашьа ишаныцшуаз ангәалта. Сысас аѡныка дсызнамгазт, уа хахьеидгылаз хааицәажәеит. Ажәа мцәхәы лҷыцшәомызт, иаразнак аус ахь дниасын, лшәыра еиқәацәа иаатылгеит қьаадеизгак еицарпапа. Иааслыркит.

− Иагәылоу схата игәастақәеит, – лхәеит лара. – Иџсы антаз ак тижькәахьан, изтмыжьыз ыҟоуп. Иареи сареи хаизыҟазаашьа уалаехәартә иҟамызт, аха иара даныкамгьы сара сшизыҟаз саанхеит. Иареи уареи шәеибамдыруази, исырзыр стахымхазт, иаҳатыр азы иузаазгеит, акы алухырц. Уаха изыҟасцареи?..

Ѳнытцкала дгәаҟуан ацхәыс. Ашәы лшәылтцазижьтеи, уамак мтцыцызт. Исалхәаз амач-сач аду ацатцәахын. Леаалыртцәаргьы лтахымызт, лхы гәалтон азакәын лажәа зыразаз. «Абзиараз!» – хәа насалхәан, даакәтцәины сгәарц дынтытцит. Уаха дхьамцшкәа, дыццакны шьтахька амѡа данын, лышьта лырзырц лтахызшәа, арахь ус лзмырҟатцашаз ақьаадеизга еицарчны ислыркхьан.

Санаахынхә исзаалгаз ныкәысцеит, нас тынч снагәылацшырц. Абарцахь снеин, аха алада сзымлыбааит, сахьынацшуаз агәарц аҷы ааигәаза исыдгылаз сеитаналыхыцшит. Уи лыцшра-лсахьа ҷыц сыбла ихгылан, изхытцуамызт. Даеакы иеицшымкәан, илызмырхынхәуаз ацәыз ду шлымаз лцәаара иаҳәон: лытцкы еиқәатцәа, лклацад еиқәатцәа, лшьатца еиқәатцәа, иныцырҟьаны илхаз лкасы еиқәатцәа, – зегь ҷыцын. Аха лыблеиқәа ирхыз акәиц, ацстазаара лыманатц, лцәыз лгәатцаҷ цхаррак шылзыннажьыз азытцәахуамызт.

Аѡныцка сааѡналан, ақьаадеизга аацсыртын, анапылаѡымтақәа рыцхьара сеынарзыскит. Урт ус иаразнак иузеилыргомызт. Автор инапылаѡымта цәгьан хәа сҳәарц акәмызт истахыз. Урт машьынкала икьыцхьын, атипографиа кьыцхь збақәахьазгьы ргәылан, макьана инапылаѡымтазгьы ацхьараз удыруадаѡуа изымбеит. Дара рацәан, ухы-ухшыѡ рзушьтыр акәын, удыраацсон. Сара цкьатцәкьа итысцаар стахын. Аамта цшааны, хтысла еилататаз азә ицстазаара мѡак дсырбартә еилсыргеит, амала уи азы иааицмырҟьазакәа, егьырт сусқәа саарҟәатцны, акырынтә абарт ақьаадқәа сырзыхынхәеит.

Азә итаарых шьақәсыргылеит, шықәсык инеиханы аѡра саҷын. Еиҳаразак уака схы иасырхәаз иѡымтақәа иара инапы ишыцихыз иҟоуп. Иажәабжьқәеи иажәеинраалақәеи аниѡыз аамтақәа рыбжьара иҟалаз ахтысқәа схала еиқәсыршәеит, иара ихата инижьыз ацыпцәахақәа схы иархәаны. Амц сҳәом, иѡызцәа-ицызцәа санрыҷцаауаз ыкан, дахьнеиқәахьаз-дахьааиқәахьаз саргьы сартаақәеит, ицстазаара атцаарае исзеилымкаақәацыз сархәозар ҳәа. Ацстазаара саргьы изымбахьеи, иахьаасцәыуадаѡохазатцәкьоз, схала схы итысхәыцаазгьы ыҟоуп, аха урт иаҳа имачзоуп. Сфырхатца ихьз сцсахит. Иџшәмеи иареи рымаза ауаа изрыласцари сгәахәшәа, иҟалеит уи, убри азоуп ари амѡа сыкәылтцарц аѡны исзааиз ацхәыс лыхьзцәкьа заа изысымхәаз. Иара иикьыцхьхьаз иѡымтақәа рҷы ифырхацәа рыхьзқәа сцсахит, урт рыла зызбахә сымоу уаѡы дизымдырратә. Иимкьыцхьыцыз иѡымтақәа цсахра рымазамкәа иҟоуп. Ҷыдала ари аус атцаара мышкы-зны азә дашьталацәкьар, усгьы сымазақәа аргамахоит, аха иҟауцои, уи ҳара ҳаныкам зны ицәырцуазар – нас иҳачҳап.

Ацыхәтәан, аѡымта саналага, сара сымала сакәмкәан, авторцәа ѡыцьа ҳшыҟаз саазхәыцит, аха сымацара сыхьз ашәкәы иақәызѡит: избанзар иара ихьзцәкьа сызцәргомызт, насгьы аѡымта ахқәа маҷымкәан сара сакәын еиқәзыршәаз, изѡыз, иара инапѡымтақәа рацәаны схы ишасырхәазгьы; аиҳаразак авторра сара истәуп ҳәа зыспхьазаз даеа ускгьы ыҟоуп: аѡымта ахтысқәа реишьтагылара (аформа ацшаара) зылшаз сара сакәын.

Актәи ахәҭа

I

Итачкеи иуҭраҭых зҭаз арҭмаḱ дуи иманы, авагон илбааḱьоз хланҵы ддәықәрымҵарц иеҕәаҭо, аҳҭны қалақьи Ҷсоуи ирыбжьаз адәыҕба кьаҿ длалбааит Мардасоу. Амардуан длаҿаларц шҿынеихазгьы, уаḱа ауаа убас еилыхон, ирласны амѡаду ианыларц иццакуаз даеа ҵьоукы иааҵҵәаны ишҭалоз аниба, урҭ днарышьҭалеит, аладара ҭаḱәаҭаҿарақәа ишьапқәа нҭаргыло, изнапык ала иеидара кны инықәыргыла-аақәыргыло, егьи инапала итачка еидыҵсала наиҵаргәа-ааиҵыргәо. Маҷк иеаагәеимҭар, ѡба-хҵа метра дыбҕаланы длеиуан. Ҷҳәыск ларҭмаḱ лымпыҵḱьан, икәымпыло ишлеиуаз, азәы иаахеит. Уи дшьақәḱьан, еидареи иареи еицыкәымпылт. Аҵҳәыс дылзаҕьуан иара ҵаḱантә, леидара лзышьҭымхуазар, арахь дмааларц. Мардонла дахьлымбаауаз лхы лшәирц, ажәақәак аалҿыҵḱьахьан, аха илаҳаз уи лханаршҭын, хаҵа дуззак, рҭмаḱк иаахазар, ауама изнаузшәа дахьцәажәоз азы, дшәиҵшьиуа днаиҵаḱьеит. Урҭ ажәақәа шынеимхырда-ааимхырдоз, иара амѡа ду ахь дкылсын, ауаа рыжәпара дналазит. Лара дуаруаруа-дпарпаруа дылбаанза, леидара инагәҭас-аагәҭасуа, инахыѡры-аахыѡруа ауаа цон рымѡахь. Иара ида уаѡы дыḱамызшәа. Мардасоу уи дналыцхраан, длыбааигеит, нас ихаҭа амѡахь дѡықәнарц.

Итачка ааиҵихын, иеидара нақәыргыланы, иааҿеиҳәеит, ара иаахәаны, аҵҳа иқәганы изҭиуаз идирхәҳарц ишивагьежьуаз. Урҭ днарылҵын, атачкакцәа рыжәпара далагыла, аҳәаа шыḱаз иҿынеихеит. Аҵҳа заḱа дазааигәахоз аḱара, амѡа ҭшәахон. ГАИ ҳәа изныз асаркьалых хыбра ҵшза дышнадгылалак, ѡ-тачкак рыда еивагылазомызт азы, азә ида иахьызкылымсуаз агәашә аҵхьа еидпапланы еилагылан. Ҷхьаḱа изцомызт, аҳәаа ашьыжь макьана иаркын азы, избан арахь уаѡы издыруамызт, наḱынтә ианаауҭахыз иаразнак иузеилкаауамызт. Аҵҳаҿ уназаанза аҵсуа ҳәаахьчацәа ирҭыцын. Уии ГАИ-и рыбжьара аҳазылхырҭа иазкыз ахыбра хәыҷқәык гылан, уи аҵхьа аҭыц акыр иҭбаан, иҭацәын. Убраḱа рееизыргон атачкакцәа, рышьҭахьḱа иаауазгьы маҷ-маҷ иааиҭаҵуан, аилагылара ахьырзымчҳауаз аарылыжжо.

− Утачка унаха, уара! – даҕьуан ҵҳәыск. – Ҷхьаḱа снеир сҭахыуп, иумбазои?
− Бара бзоусышьҭуеи? Сара сымцои? – дылҿагылан ахаҵа.
− Иабаḱоу, уцаны уцом, саргьы соуужьҭуам.
− Сабацои, саҵхьа ауаа гылоупеи.
− Тачкак бжьагылартә иḱоуп, иумбазои?
− Банаҵьалбеит, метрабжак азы ҳабшьуама?!
− Метрабжала еицылоит.
− Бца, баашәт, ибылшозар, аха ҳаилаҵҵы ҳгылоуп, бызлоусышьҭуеи?
− Уааха абас! – лҳәан, итачка лхала днахеит, еивахаз акәырқәа ааивысыртә.
− Каи, саҵхьа бабацои? Баҵхьа сгылоупеи!
− Убра уаангыла, ҵьушьт!
− Ажәа еимашәымкын! – Мардасоу днарабжьазшәа иуит. Усḱатәи аицәҳара иаҵсоу? Шәахьгылац шәгылоупеи! – еиликаауан иара аҵсҭазаара хьанҭа ицәырнагоз урҭ ргәамҵхамҵрақәа абраḱа еицәҳарыла ишеиқәдыртәоз.

Убасḱан азәык-ѡыҵьак, ртачкақәа раҵхьа иргыло, ма арҭмаḱқәа ирыҵаланы, амашьынақәа знысуаз амѡаду ианыланы илеиуан, рымацара иаурыжьҭуазшәа еибаҵхарсны. Атачкақәа ацәаҳәа иахьықәгылаз атротуар мѡеи амѡадуи еиḱәызшоз аихатәы аанда ҳарак дхыцшуан Мардасоу, абарҭ ауаа ахьоурыжьуаз ҵхьаḱа игәеиҭарц. Урҭ рызынтәык макьана аҵсуа ҳәаахьчацәа иаркны ирымаз гәашәҵас иаатуаз ашлагбаум иадгылан. Раҵхьа игылаз асалдаҭ иоурыжьуамызт, акәымзар имхәыҵсуази, еилḱьаз мхыцози. Ҵьоукгьы шьҭахьḱа рҿаархон, ирдыруаз атачкамѡа ацәаҳәаҿы ирбозар, реидарақәа аанда ихыганы ирырҭарц, нас излауаз ала даргьы

уахь ихыҵырц, ма ацәаҳәа алагарҭаҽ ицаны, иавагьежьны иаарц. Ацәаҳәа алагамҭаҽ ақәгылара уаҩы изычҳауамызт, уаантәы аара акыр аамҭа рцәагон.

Атачкамҩа иқәгылаз Амра иқәнакит. Уажәраанза изқәшәақәахьаз здыруаз ҳәсақәак аҳаргь ласқәа нархадыргылеит. Џьоукы агазеҭ қьаад рхагәҭа инықәыркуан, цыҭ-ҩыкгьы иара убарҭ ҵшындагас иҟарҵон. Мардасоу акгьы имазамызт, ашоура анизымчҳа, атачкақәеи ауааи рыжәпара ииулак дынрылсын, аҵсақәа рыҵаҟа днеит. Амҩаду еиҵхьышәшәа ианыз дрылагыла длеиуан Мадина. Илаҵш шыналаахазҵәҟьа илыдхалеит, ибла усгьы дыхгылан, дыхижьуамызт. Лара дқәацәза хаҵеи ҵҳәыси дрыхҳәҳәон. Амца шоура шылзышьҭымхуазгьы, иҵегь ихьанҭаз арҭмаҟқәа ҩба наҟ-аак илкын, амала илықәыҷәҷәоз акгьы лхаҽы пашә азеицакуамызт. Амраҵәҟьа дамбацызшәа илкуамызт, убасҟатәи лцәеижь цқьан. Уи еиҵшзамкәан иаҽагылоз лхцәы еиқәа даара илнаалон. Лыҵкы ашкәакәашьеи уи иалаҵсаз ашәҭ цәыҟаҵшь ҵшқақәеи збоз леидара ҭитәыс аҳәаа ихылгомызт, ахара мҩа дангылан, атачка кцәа дрылашәеит лаамҭа еиҵарҟьарц игәахәрын. Аҳәаахьчацәа ргәашә-шлагбаум иадеизалоз дынрылагылоит лара, акраамҭа лхы рылҳәҳәо дрылибаауан, нас илаҵш даныҵшәа, игәы ааихьит, – убасҟатәи дибаларц иҭахын. Аҵсуа ҳәаахьчацәеи ацҳа агәҭа зкыз аурыс ҳәаахьчацәеи рыбжьара аура маҷмызт, убрахь илеиз ҷьоукы дрыцзар ҟаларын. Уи лыҵшзара аҽаҵхьа изааҭгыломызт дзыҳәалоз аказы. Мардасоу игыларҭаҽынтә уахь еилагылаз цқьа ибомызт, избанзар атачкамҩа ацҳаҽ ишьҭыхын, еилагылаз атачкакцәа рарымарахьла аанда рхыҳәҳәон, – амҩаду иҭагылаз лаҟәырахон, иқәацмацоз рхқәа зтәыз узеилыргомызт, иагьыхаран араантәы.

Амҩаду ала машьынақәакгьы ниаслон. Урҭгьы аҳәаахьчацәа рыбжьара ибжьахон, еилагылаз ауаа рҭыц зынза иҭшәахартә еиҵш. Мраҭашәарантә иаауаз амҩадуи уи иаваз атротуари ракәын зынзак иҭацәыз макьана. Мрагыларантә илеиуаз амҩаду аҽакәын акыр иахьеилыхырҭаз, аха азынра ара иҟалашаз збарҭахашаз уажәтәи аҭагылазаашьа иханаршҭрын. Шьҭахьҟа даауан Мадина. Аҳазылхырҭатә ҭыц данлавала, ларҭмаҟқәа налыргылан, илурыз дақәымшәо, днаҵшы-ааҵшуан. Азә дрывакьакьар ҳәа ишәо еивадырҷәҷәаз атачкақәа ииулак днарывсын, аанда днадгылан, Мардасоу уи лызҽиҭит:

− Мадина!

Арҭ еибабақәахьан, рынхарҭақәа уамак еицәыхарамызт, рцуҭақәа хазын, рқыҭа акакәын, аха аҵсшәаҵәҟьа зныкгьы еибырымҳәацызт, иара дидыруеит ҳәа дыҟамызт лара, амала анлықәҽит, илзааигәазыз азә иакәызшәа, ларҭмаҟ наҟтәирахь иааныжьны, амҩа илулак еихылҵәарц, ауаа рыжәпара дналсын, дааидгылт.

− Шьҭахьҟа бзаауеи?

− Шьыбжьонза ҳаурыжьзом рҳәеит. Ари амҩаду шәанымлан, астәиала уаҩ дцар ҟалазом рҳәеит. Ҳаурмыжькәа иҟалар, нас, шьҭахьҟа сааны, ари ацҳа санбақәсуеи. Уамакала сыццакуеит. Сеидара ҭины, Адлер сцароуп. Санхәа хәшәқәак лзаазгоит. Сыҷкәын ашкол аҽынтә даазгар ауп, аха шьҭа сихьзом. Амҩан ак ихьыр ҳәа сшәоит.

− Ибзышьҭхуазар, барҭмаҟқәа арахь исыҭа!

− Избан!

− Ацәаҳәа бықәгыларц беазыбкыр, быҵши ҳҵыхәа ахьыҟоу!

− Ус ҟаҳҵо ҳалагар…

− Ус зегьы срыцхраауама, бара бхәыҷы бихьзартә иҟаҳҵап. Иаага беидара!

Мадина, лшьаҽа уамак илызмырҷәҷәо днахынҳәын, ларҭмаҟқәа имҩасуаз иаарылылгеит. Маҷк ианҩышьҭылхлак, иара, инапы хырҳәҳәаны, иаалымхуа мацара, арахь ихигеит, инаҵшуаз зыпарпаруаз.

− Ҳара ара ҳгылеижьҭеи…

− Уажәы ҳаҵхьа дцоит.

− Аламысдақәа!..

− …аҳәысдақәа!..

− Ишәҳәашеи?! Дыццакуеит, ҳлыцхраап, уиазы иҳагымхозар… – днарылабжьазшәа иуит иара.

– Ҳара ҳмыццакзои?

– Еимашәкуеи, шәанаҵьалбеит, ара игылоу ҳааста иҳаԥсны лахьи игылоупеи?! Урҭ рацхьа шәара шәызцома?

– Сара сацхьа дшәыргылар сузом! – Мардасоу итачка ашьҭахьқа зтачка гылаз ахаҵа иҿааирҧәгәеит.

– Уи сара сацхьа дсыргылоит, – Мардасоу даахьаҵшзар, иацхьаӄа акәымкәан уи ахаҵа иашьҭахь дахьгылаз уамашәа ибеит, избанзар адәыҧба ианылбаауаз уи ахаҵа ибылҧаз арҭмаӄ заахаз иакәын, иара иацхьа ацәаҳәа дыӄәгыларц деихахьан уҫкан. – Аҭыц лзыскырц дсыҳәахьан, – мцык еиҿаиртәырц иҿазишәон, аҧьал-пал иҿацәихьчарц, зегь рацхьа дзыццхырааузаз аццҳәыс димырцхьашьарц.

– Аладантә даауан, ианбыкәыз дануҳәаз? – зыццшра цәгьаз цҳәыск дхагахон.

– Дсышьҭамзи, санылба шьҭахьқа дааит, – Мардасоу еиликаауан ари аццҳәыс Мадина цшза дышлыццашьыцуаз, ус уаԥы лара дылмыцхраацзар акәхарын.

– Заа иҳауҳәандаз! – деилагон лара абри иеицш иӄаз ахаҵа аццҳәыс цшза лымаҵ ахьиуаз. – Ус анакәымха, ара думыргылан.

– Аиеи, баашәт, – Мардасоу уи дирҭынчырц даҿын. – Лара атачка лымазам. Ашәырақәа аашьтыхны, ҳацхьаӄа дцоит, агәхьаа ҳазырго лакәзамеи.

– Даара сгәы ҟауҵеит, ус Анцәа ииныҳәашьа!

– Бара, – арҭмаккәа ахьилҭаз гәынго игылаз Мадина лахь даахьаҳәит Мардасоу, – бгәы иалымсын, ара иагьа баҳарц быҟоуп. Бца шьҭахьқа! Агәашә ала бааи, атачкақәа бынрывцала-аарывцалан. Еидара шыбкым рбар, боурыжьуеит.

Мадина днахынҳәын, агәашә иакәыршаны еилапаназ атачкақәеи урҭ ркцәеи дынрылалеит. «Уахь бабацо? Уа бзавцалеи? Бҳагәтамсын! Быццра ҟалааит! Сытитәқәа бырҟьцит!» – ишыцәхауаз, дшыршәиуаз, лшьыргәацә ацәаҳәақәа алданы, лхата цьоукы дрыҳәо, цьоукы дрыӄәцәкьо, даҿа цыҭ-ԥыкгьы леидара цхьаӄа ишыҟаз агәра дырго, цәгьацсышьала днарылсит. Лааира шыцәгьахаз шибозгьы, Мардасоу уи длызцшын ихацыц еихарҧәгәа.

Ацәаҳәа иӄәгылаз аццхьаӄа инатцасит, иара ус арахьгьы иаазеит, аҳәаза аныҟәара аҿаназнакуаз ахала ишцысуаз еицш. Ацыхәтәантәиқәа маҷк иаакәацамацазшәа руит. Цхьаӄа иубартан ауаа рыхқәа шцысуаз – урҭ ртачкақәа ирыхон, ирыгәтасуан, доусы имаз зеицшраз еицш. Мардасоу Мадина длыцхрааны, аҳазылхырта анаԥсан амԥа ҭшәара аҿынза днеиган, ииулак ацәаҳәа жәпара дналеицеит. Ларгьы, леидарақәа наӄ-ааӄ икны, ԥ-тачкак ахьааиҿагылоз дныбжьагылозшәа, ааида леаварҧәгәа, днеиуан, ауаа ус урцырхагахаргьы руазма.

Мардасоу, иеидара хдыршәтааныза, даахынҳәгәышьан, маҷзак иахьеицаирхаз азы изаҧьуаз ата рымтакәа, итачка днагәтасит. Амԥа ҿаастан. Акәыр ахьынтасыз итахон. Иушьтагылаз абзцәгьа уқәырхәацәон. Итачка цәгьала иааирхәааныза, дзышьтази иареи цьоук рыбжьалеит. Уи збаз иашьтахьқа игыламзи, ирызкаамеҭхеит. Аҳазалхԥы даарыдгылеит. Заӄа ршәашаз ҳәа, бгьыц хәычқәак рартмаккәа инарывцеицеит. Ртачкақәа наргыланы, акассахь еихон, уан-уаб нмыжькәа ицәҳауа. Мардасоу ацара шәаны данаахьаҳә, итачка хырбыкьны, иахьынавс-аавсуаз амца ркуан. Иутратых иӄьцозгьы рылан, аха уи уажәы агәатаха змадаз, аус злаз итымпызааит. Атачка амаа ааникылан, иԥышьтхны иҿынеихеит. Атшәартаҿ аҳазылхырта ауаԥ дгылахын, ацара злашәаз ақәыршаҳатга наирбаны, цхьаӄа днеихеит, атаӄәатаҿрақәа днартасуа, зынгьы цхьаӄа дыццшуа дзымцо, имч еибытаны дахартә, дахьцо ахь ишьтахь рха дымгылар амуа.

Ацсуа ҳәаахьчацәа унарывсны, аурысқәа рахь заӄа ууаигәахоз аӄара, амԥаду аҿынтә ааида ихыцаны, атачка мԥахь иааиуаз иаҳа ирацәахон. Урҭ руазә арахь дхыцуан, иԥыза иҿынтә аидарақәа, атачкақәа хыганы иоуан. Ицәҳауаз, иуаруаруаз атачкакцәа рыбжьара мчыла ибжьадыргылон, ситцадырхон, урҭ анцалак, арҭ рышьталон, рышьтахьқа иааиуази ихыцуази ҿыц иааиҿагыларц. Мардасоу иацхьа убас ихыцыз азә дылкацеит, итачка иманы. Уи иеидарақәа иртааныза, иҿеиқәыршәаны дымԥакәлааныза, иара дыццшыр акәхеит. Арыгьарахь ала атачкакцәа ниасуан, арымарахь урҭ ирывагылаз анеицаха, ани ихыцыз иакәзамызт ирбоз, уи

дызцырхагахаз дахьзымҭысуаз акәын рыцсахы еилазҭоз, иаарҽашәазгьы иара иқәырҳәацәон.

− Аҭсцәеирымга! Умшала ас ҳгылазааауама?!

− Уласы, уара! Ҳашгылоу хәлоитеи!

− Аҭхьа игылоу шәигәҭас, уара! Уаҳа мчы злам хаҭа дубахьоу! Сышцҳәысугьы саангыларымызт, иааигәа сыҟазар.

Ус зҳәоз лаҭхьагьы азә дхыҭын, иаҭәҳара леазылкит, аха илҳәоз иҭырхагамкәа, иара иус даҽын: итачка ааиҭыхны, инаиргылан, ихыганы иааирҭаз иарҭмаҟ ду дқьырҭҭо инақәиргылан, аҭҳәыс лаҭхьа днагылт. Ур-урҳәа ишеилагылазгьы, Мардасоу ҽиҭуамызт, иаҭхьа аанда ихыҭыз иееиқәиршәаанза. Уи, ауаа рыбжьы дықәнамыргылазт, даахьаҳәит:

− Цәгьарас ишәзызуи? Шьҭа сымцои!

− Шәихәаҭши, дыцхамшьазакәа дшыччо алақьаафыр! – цҳәыск лыблақәа рыҭра иҭҭәраауан. – Даҳхыччоит, уара!

− Ҟаи, ҵьушьт! – ҽааиҭит иара. – Азәгьы сышәхыччазом. Аха ус сымныҟәар амуит. Акәымзар хәымеханынза амѡа санызаауеит.

− Аҭәаҳәа иқәгылоу уара иуеицәоума? – хаҭак ибжьы аагеит. Мардасоу даахьаҭшзар, уи ахаҭа адәыҵба албаарҭаҽ аҭҳәыс леидара иаркәымпылыз иакәын.

− Мамоу, ишцеицәоу, – ипаспорт, аурыс ҳәаахьчаѡ иирбарц, ицәыригеит, итачка дахо дахьнеиуаз, – аха урҭ зегьы сара усс исоур, схы сзамыхәеит.

− Дшаҳхыччо убоу, уара!

Уи ахаҭа ҳаракы асалдаҭ дынивсхьан, нас арахь аҭак ҟаиҭартә аҭагылазаашьа иоузомызт, цхьаҟа акыр иҭаҭәыран, дышзахәо дымцози. Мардасоу, уи дишьҭахх, аҳәааҽыҭәҟьа иҽаз агәашә дынҭысит, ипаспорт надыркны. Асовет Еидгыла ахьынзаҟазгьы, араҟа аҳәаа бжьан, аха ауаа уи уамак ирнырзомызт, шәы-шықәса раҭхьа арахь аҭсуаа шынхоз ргәалашәонаҭ, дара иртәызшәа, аха залымдарыла маҷк гәахшәарҭас ироузшәа, ргәы аларҟаҷуан. Уажәы атәым дгьыл ушнықәдыргылаз мѡашьо, аҷыда отриад иахаҭарнакыз асалдаҭ, абри аҳәаазы маҭара хазы иалырцшаазшәа, иҭаҳа-ҭыҵьаза, ргәышьамх рыҭамгыло, ирзышьҭхуаз абҵьар иаҭаланы, равтомат хыршаны, рлақәа шнаҭдырҟьара ирхианы, БРДМ ахыршәга ақәыргыланы, амѡаду иангылан, наҟ-ааҟ имѡасуаз атачкакцәа еибашьырц иааиҽагылар ирыбжьаҟазарызшәа. Арахь рабҵьар зегьы Аҭсныҟа ирхан. «Ари закәи?!» – Мардасоу ихы ицәымҵын. – Ҳазлахада ҳара ҟадыҵьқәа!».

Аҭҳа ахьаанҭәоз, ашәҟәқәа ҽыц еиҭа иахьгәарҭоз днеит. Нас аҳазылхырҭаҽ днеиуан, деимырдон, ҵьоукгьы цараҟәак рымырхуан. ҵьоукы, адекларациа хадырҭәаарц, иалыркаауан, урҭгьы цараҟәак рымырхуан. Урҭқәа уажәы Мардасоу царада-шьарада дрывсшәа иун, иҽанынеиха, аекологиаз иҳәан, амѡанҭәҟьа иангылаз иааиуаз зегьы еиҟараны аҭара диршәон. Аҳазылхѡцәа квитанциа урымҭозар, ари иушәашаз икьыцхьны изныз ашәҟәы аауиркуан, иумшәар уабаҭоз. Аҳәаа узхыҭуамызт, Урыстәыла алалараз уахыки-енаки азин узҭоз аталон ааумхәар. Уигьы ааихәан, «уф гәышьа» ҳәа иҭсы ааивганы, еиҭхьытта амѡаду ианыз атачкакцәа днарылалеит. Амѡан аахәаҭәа маҷзамызт. Аганқәа рҽы ана-ара аилахәҳахәҭра маҷ мѡасуан. Ани ахаҭа, зхы-зҽы лашаз, иччоз, иаҭәҳауаз зегьы хәмаррала аҭак рызҭоз, иуҭраҭых аалыҭ азәы иҭаны, шьҭахьҟа иҽааихахьан.

− Ҳаибадыруаз! – уи Мардасоу дааиҭылеит. – Сара Ахарзаман сыхьзуп.

− Мардасоу.

− Заҟа ихьзы бзиоузеи! Сара исаҭәаршьаз убоит. Зегьакоуп сазгәдууп.

− Сара уздыруеит ҳәа сыҟоуп. Зны актәи акласс аҽы ҳаиҭҭарҭеит.

− Уаргьы уҭазма уа?!

− Хара имгакәа сҭыҭит.

− Саргьы уамак саанымхеит. Усгәаламшәаҭәҟьеи!.. Уара уанца, саргьы исзымчҳаит, сушьҭалеит, – амц иҳәон Ахарзаман, дсамырҟәылырц иҭахны, илшозу

здыруада. – Иуҭахызар уҭитә абра ҵьоукы идаасырхәоит. Нас ҳжәытә ааҳгәалаҳаршәап.

– Сара исымоу рацәазам. Ара акгьы снаҭазом. Адлер аҵьармыкьа изгар сҭахыуп.

– Уахь автобус уҭаланы уҵароуп. Аамҭа уҵәызуеит, маҷк еиҳаны ишурҳауагьы. Уи аҵкыс, уажәы схынҳәуеит, араса аасхәоит, ҽыц сыбжьысуеит.

– Абри аҵьамыҷәа иаабаз ашьҭахь, иахьа даеазнык абри аҵҳа уеиҭакәгылома?! – иҵьеишьеит Мардасоу иаҳауаз.

– Угәы ишҵаанагои, ҵьабаада аҵсыз азбаажәгьы иузҭыгом ҳәа арҭ ҳазланагалаз баша ирҳәаз ҵьушьома? Хәлааныа ѡынтәка саароуп. Араса бзианы иргоит. Уаала уҭахызар?

– Каи! Иахьа даеазнык ари аҵҳа сзыкәлом.

– Еилыскаауеит – иуҵәымҷыуп. Ишуҭахыу. Сара сцап нас, аамҭа маҷуп.

Мардасоу итачка днагәҭасит. Уи цхьала ицар алшон, арахь асфальт макьана ибзиан, амѡаду уанылар руан, амилициа аусуѡцәа атачкакцәа аган ҏеарҭарц ишынарыкәтцәкьалозгьы, агангьы мѡа бзиан, ҵьарак, ѡы-ҵьарак агәам-сам ушнадххылозгьы. Днаҵшы-ааҵшуан, ҵьара Мадина дналыхьцшуазар ҳәа. Адлер ихаҭа дцарц шиҭахыз леимҳәеит, деицаирхар иҭахзамызт, арахь илаҵш налыкәшәарц даара дазгәакуан, ускатәитцәкьа дхьааигап ҳәа игәы ишҭамзгьы. Лыццакышьала уи уажәшьҭа ақалақь ахь ицоз автобус дҭазар акәхарын, аха иара дгәыҷшәа ауаа ахьеилагылаз дынрылаҵшуан. Уи ааигәа дыказар лаҳаракышьала дгәеимҭарц залшомызт, иара усгьы зегьы дрылҷҷаауан. «Сгәы злызхьаауеи?! – ихы ишәиуан иара, ихьыз цқьа изымдыруазшәа. – Лара дҭаацәароуп, сара сҭаацәароуп. Иахьада ҳаидымгылацт, ажәак еибаҳамҳәацт».

– Мардасоу?! – иҭалырцәхьаз лтачка лыма, дааидгылт Варлеи дгәыргьацәа. – Уаргьы атачка укыма?

– Сҭаацәа акрыҏазцода, – иҳәан, иблакәа ааихаччеит. – Ббара даара сеигәыргьеит. Арахь ҳаргылара ускәа рышә акит, ишҵакаҳцои, капеиқәак ас иаҳмырҳар.

– Атрест ахь зынзак умнеиуану?

– Сыдагьы уахь инеиуада. Ҳааибабалоит, аха ус ыказам. Ибзиашәа, хаҵа бцеит ианаамҭаз. Уажәы, ҳаргылара ус аангылашьа ббар, бгәы иагьа ибыхьрын. Бара аидара бзаҵалеи? Иахьынзаздыруа акы баргәакзо быкам.

– Исыман – иаазгеит, иабасцырхагоу, икоугьы зымбои, нас аахәатәқәак сыман, – уи илҳәаз заka ииашаз здыруадаз, ҵара-шьарак маҷк дааицанамыргәгәазар, атачка лцшаарымызт. – Снауацәажәар даараза истахгәышьоуп, аха сѡызцәа цхьаka ицеит, срыхьзароуп. Даеазны ҳаибабахуеит. Абзиараз!

– Ҷшзала!

Уи акыр днаскьааныа длышьҭаҵшуан, инеицәажәартә аҭагылазаашьа ахьырмоуаз хьааго. Иҵстазаарас ҭәҭәала инырыз аҳәсақәа дыруазәкын. Дааиқәшәалар иҭахын. Цхьаka иҿынеихеит. Амѡа ҭәын. Ауааи, атачка зкызи изкымзи, амашьынақәеи еилыхаҵәкьон. Hak-aak ашәыри аутратыхи ртиуан. Аилахәҳахәтра рацәазан. Атачкакцәа аиҳаразак цхьаka еихон.

«Казачи рынок» ҳәа изышьҭаз аҵьармыкьа аѡныҵка амашьына араса аатҵәала иахьақәырҵоз иадгәыцлаз днарызцшит. Уа дрылагылазар, Мадина иаразнак даарылумкаар залшазомызт. Иенымырхакәа автобус аатгыларта ахьыказ дазцаан, аҵьармыкьа агәашә днавсны, иҿынеихеит. Еидарас илымази? Расазар – ара даатгылартә деихәлахазомызт. Даеак умазаргьы, ууанызкылодаз, ахәҳахәтра мычхәызма, хәла шәзеилазозар. Автобус уамак дазыцшымызт, ирлас ианааи, иеидара итачка ишақәгылаз иѡыкәнигеит, ауаа иаҳа иахьмачыз ашә ала. Ирласны иааикәатәын, аҿынанахеит. Атачка зкыз рказшьақәа макьана дрышыцыламызт, дцырцыруа деилаҳәан, алиумини иалхыз атачка амаа инапы еиқәарала иашәшәын

умҳәозар. Албаара дахыццакуан, амѡа даараза ихаразшәа, иҵсы шеихәламзоз ааирҵшуамызт акәымзар. Шоуран аѡныҵҟа, аҵхзгьы ааиқәнатәахьан.

Мзымҭа аҵҳа ианлықәс, ааҭгыларає автобус ҭаҵәырц агьагымхеит, зегьы аҵьармыкахь иҵоз ҵьушьарын. Аидара ақәныгара иаҳа имариан албаагара аасҭа, убасҟатәи атачка маншәаламызт, аидара анақәыз. Ҵаҟа игылаз, зыуаѡрахь инеихьаз азәы диҵхрааит, Анҵәа илҵха иоуааит, атачкакҵәа еиликаартә, уи аҵсҭазаарає дзықәшәахьаз здыруадаз. Аҵьармыкьахь анеира ҵәгьан. Автобус ааҭгыларҭа аєынтә тачкала аидара алада албаагара уадаѡын. Нас еилыхоз ажәлар рыжәпара уагәылсны, амѡаду иҵгаз атуннель ухәыҵсуан, ҵәаҳәа-ҵәаҳәала еиєкааз аєхышәқәеи адәқьан хәыҷқәеи, иара ус, амш абзиара рхы иархәаны, адәны итәаз акрыҭиҵәа урылсны, утачка рххо, аҵьармыкьа агәашә унылагылон. Аурысқәа раасҭа ақырҭуа хҵәаҵәа раҵәазан. Аҵьармыкьа аѡныҵҟа дара ракәзан акыр зҭиуаз, аахәаҵәагьы маҷхәызма. Акрыҭирҭа ҭыҵк зынзак иузыҵшаауамызт. Мардасоу хыбрак азааигәара шәшьырҵак дныҵагылан, иарҭмаҟ ааиртит, тапырҵьан бзиақәак агазеҭ лышьҭаҵаны инықәиҵеит, апырпыл ҟаҵшьқәа хәхәаза инарывеиҵеит, нашақәак аарылеиҵеит, аҵьыкҵәаҵәа зҭаз абанка нарываиргылеит. Уаѡы дизааиуамызт. Егьирахь еилыхаран, акрыҭиѡҵәа ирымҵамыз арбаныз. Абарҭ ирҭиуаз иазхьамҵшкәан, иара иахь иааирыдаз, арахь амш акыр иҵәҵахьан.

− Аҵьыка згоит, – дааидгылеит қырҭуа хаҵа жәпак, аҵьармыкьає иара ида акраазхәашаз дыҟамызшәа, жәпа-жәпа дҵәажәо. – Апырпылгьы згоит, – аҵарақәа, аєєаҳәа иҵхьазаны, Мардасоу иааиркит. – Ақырҭуа хәша бзиа избоит. Даараза бзиа избоит!

− Ақырҭуа хәша арбану, ари аҵсуа ҵьыкоупеи! – иҳәеит Мардасоу имырхааҵәакәа, аха иҳәашьа хы алымҟьо.

− Уи уара усшәа угәы иабоит, – ақырҭуа, уаҳа дымзырѡыкәа, ашаҵаҳәа иєынеихеит, аҵсуа ҵьыка ишақырҭуа хәшаз знык аҵсыуак иаиҳәандаз ҳәа акрыҭира далазшәа.

Ашәыри ауҭраҭыхи зҭиуаз ирыдгылоз акраахәаҵәа хьадырҵшырц, рбжьы уаҳауан. Мардасоу єиҭуамызт, ианамух даєазәы дааидгыландаз ҳәа дахгәаҟуан. Мадина дзыналхьыҵшуазар ҳәа дааихҭашәан, лаҵшыла ладеи-ѡадеи шеимидоз, атапырҵьан лгарц ҵҳәыск дааидгылеит. Даараза деиєкаан, дагьєан, леилаҳәашьала малк дахгәаҟуамызт. Иара иуҭраҭых дзеилаҳаз изеилкаауамызт, итәы иеиҷьызгьы ықәымзи наҟтәирахь. Ахә иаҳа ирмаҷзар? Урҭқәа рҭак иауаанза, икапанны наҟ инлиҭеит. Иҵегь аҭитә ахьимамыз аагәнигеит, уи аҵҳәыс дахьҵоз длышьклаҵшуа. Игәы иҭазамкәа иҭитә нҵәарц агьагмызт. Даазыдхылаз анаша иаразнак ирымгеит, аха маҷ-маҷ иаархәақәеит, аҵыхәтәан изааиз хәмариала ишииҭоз азы диаҵәажәан, инхаз зегьы иирхәҳаит. Аҵьармыкьа ашәаркра шаамҭаз рыларҳәон.

Иєааидикылан, ирлас афатә ҭирҭақәа дынрыҵалеит, ҭубарк, шәхак, шьақарк, шьаҳариак, ахәыҷқәа рзы ахаатә ааихәарц. Жаҳәагақәакгьы рзааихәеит. Уажәраанза уи ихы изаҭәашьозма. Ҵара хәыҷык ахьиоуз игәы алаҟан. Аҭааҵәара амла иҵәагар ҳәа дшәон иагьа умҳәан, уажәшьҭа ас даалар ахєыхырҭа иҵшаазшәа дҟамларызи. Ара дшыҟаз ирҳаз зегьы нимхырц, шьҭахьҟа амѡа днықәлеит, амала, Ҵсоу данааи, амѡа шьапыла дахьынзаныз, ашкол азы тетрадқәак, аҵшҭәы змаз карандашьқәак уҳәа, даєа ҵыҭ-чыҭк данаахәҳахәҭ, даєазны дызлаашаз акәын изынхоз, ирлас аҳәаахьы днеихеит. Уаҟа, иарҭмаҟ ахә зқәырҵашаз агьшҭамыз анырба, доурышьҭын, итачка рҳәазо, аҵҳахь днеихеит. Єыц асалдаҭ раҵәа, авчаркақәа, БРДМ. Азиас данылзааҵшыла, ааилашәшәиуан шьҭа. Ишьҭахьҟа аҳәаа адыркхьан, аназара, аурыс аҳазылхырҭа шыҟаз, заамҭа ҵаз еилагьежьуа еилагылан, иоурышьҭуамызт. Астәиалагьы ашә анадыркы, аҵсуаа рганала игылаз еикәагьежьуа иааилахеит, – урҭ, ртачка ишрыдтәалаз, аҵх аархыргар акәын. Убри аамҭаз «Волга»-к ҳҳәаала аурысқәа иаарыдгылеит. Уи иҭатәаз Радмир иакәын. Дыѡҭыҵын, рафицар иааиҵхьарц аурыс салдаҭ инареиҳәеит. Амаиор дааин, Радмир аҵсшәа иеиҳәеит. Егьи исалдаҭҵәа днараҵәажәан, агәашә-шлагбаум аадыртын, а-«Волга» наурыжьит. Уи иашьҭаланы аєаанахеит аидара мѡангага еиҵҳәа. Аҳәаа аркын анырҳәоз,

жәларык еиларгьежьуа анахьгьы-арахьгьы ианрымаз, Радмир агәашә ҟьаҟьаза изаартын. Ари закәызи?! Иигози? Расазар акәхарын. Афура 25 тонн еиҵамкәа иақәын, тачкак зкыз даурыжьуамызт.

Амшын шыҟаз акыр аацәылашьцахьан. Азиаси ацәылашьцареи игәаладыршәон еснагь игәы иҵхоз хҭысқәак.

2
Азиас абжьы ааҩуан
(Акьыҵхь збахьаз ажәабжь)

Агәыла ҷкәынцәа дрыцҵаны, ҽыкәабара ҩынтәҟа ддәықәырҵахьан Зыкә иҭаацәа. Иара иаҵкыс ижыцәызгьы рнапы дырзанҵомызт: макьана дхәыҷын, иҩызцәа зихыламҵшыр ҳәа ишәон. Аиҳаразак уи дызцырҵоз Адгәыр иакәын. Ҷкәына ҭынчк, аҵара бзианы изҵоз азә иакәын уи. Зыкә хәыҷы иҭаацәагьы ргәы ҭынчын. Ашыцра ушнылслак, Бзыц иацрыҵуаз аҟәыҵәа урны акәын иара азиас ахаҭахьы узланеиуаз. Нас уи аҟәыҵәа Зыкә дырзгодаз, зеиқәа ҵыркәакәа, зыхәда дықәыртәаны, азы иҭалоз Адгәыр иакәымзар.

Ашьҭахь, ахәыҷқәа еибарҩны нахьхьи, акаша ҳәа изышьҭаз, абахә икыдыҽеалоз аз ду ахь ицон. Уаҟа зынза иҵаулан, акыр ишышьшьыразгьы. Аҷкәынцәа зегьы ашьха зиас иаазаз ракәын. Зыкә дхықәгыланы данрызҵшуаз дрыцҳашьо, акәатақәа реиҵш, рхы хәыҷқәа кылҳәҳәо, азы иҭан. Ицон дара аҩадаза, нас ихышьшьыла азиас реаҭаны рҽылархон, Адгәыр дахьрызҵшуаз ргәы иаахәаны. Алада ианынивслак, изхыҵны рҽаархон. Иқыцьқыцьуа, азы рхьыкәкәа, аҵслымз шыра рыҽныларҵсон. Усҟан Адгәыр заҵәык иакәын Зыкә, инапы данкны, азы дҭазгалоз. Дырхьшәашәаны иҩызцәа рахь, аҵслымзрахь, иҽынаирхон. Зыкәгьы егьырҭ драҟараны ихы ибо дааҟалон.

Уи аҽны Адгәыр диҭан студент ҷкәынак. Уигьы дрыцны дцеит ҽыкәабара. Иҩыҵракыз ашахматқәа адгәырраа арахь ианаалоз иааргазомызт. Аҷкәынцәа ҽыкәабаран ихҭакны ирымаз. Астудент ҷкәын еиқәакы иакәын, дараҵызшәа. Ашахмат данасуаз, инымаалоз абласаркьақәа наимхаиҵалон. Адгәыр уи днаизыҵшлон, ихы ҩышьҭхны, абас иҟаз абласаркьақәа ныҟәиго даныҟалашаз аамҭа дазхәыцуа. Абри аҷкәын еиқәа акала диеиҵшны дҟаларц иҭахын.

− Ҳцап абнахь! – аҟәыҵәа ианыр ашьҭахь, астудент ҷкәын ашәшьырҵахь инапы наирххеит. Уахьгьы ҟәыҵәак унырны ада узнеиуамызт. Адгәыри астуденти реааилырхын, рыматәа уа инышьҭаҵаны, аҟәыҵәа инахыцеит. Зеиқәа хәыҷы зышьызххьаз Зыкә, дахьырхашҭыз игәы иаланы, длеиҳәҭҟәыҟәланы азыхьшәашәа инапы ахьылзааишьыз, аҵслымз цәаакыра ҵшқаза инацәақәа налашьшьит.

− Арахь уааи! – Адгәыр уи днаизхьаҵшит, астудент иааиҵихыз ашахмат-ҕәы днадтәаларц иҽырхиауа.

Зыкә дзыцәшәоз ахьы еиҵш ашәахәақәа зныҷҷалоз аҟәыҵәа хәыҷы акәзамызт. Иара дахьгылаз аҟнытә, ҩба-хца метра инаҩс, Амра ҕәҕәала ианцаз, ашьхақәа рҽы изҭуаз асырз иҭнарҭәааз, иаҩрны илеиуаз азиас ду акәын. Нахьхьи аҵаҩ икыдыҽеалон, арахьгьы аҵаҩқәа иҩархыцарц аҭахызшәа, иаақәыҽеон. Аҟәыҵәа хәыҷы, машәыршәа азиас аҽы уанланага, уаҕеимшхаран… Шә-ҵсык ухазар, акы узеиқәырхомызт.

− Аҟәыҵәа хәыҷы уацәшәома? – Адгәыр дыччо дгыларцгьы дҩеихеит.

− Уаангыл, ҵьушьт! – астудент уи дааникылеит. – Усҟан дыцшқоума, ихала дмааиуеи.

Цәгьара аҵамкәа иҳәан ари, аха Зыкә игәы инархьуан, избанзар, имацара ара атәара иҭахымызт, ихала наҟ дызнеиуамызт, арахь ибла ҭаа дхыцшылон аҟәыҵәа злалоз, збжьы уамагаз азиас. Уи дышшәоз ибон Адгәыр. Астудент дизымзырҩыкәа, дагьыҩагылан, ахәыҷы даашьҭцааны астудент иаҵхьа днага днаиртәан, ихы ааишьышьит.

– Узҳар ари еицш иагьа зы ду урып, – иҳәеит. – Ускәабап уҭахызар?

Зыкә, маи ацәкуа, ихы ааирцәеит.

– Ҳанцо ихала дырроуп, – иҳәеит астудент.

Аҟәыцәа ахыкә дыкәтәаны, азиас ду дахьынзахыцшылоз, Зыкә игәы каҳахьан. Дызцыз, рхы-ргәы рҭынч, ашахмат иасуан. Цытк анцы, Зыкә игәы ҿыцъуан. Иҭагылазаашьа дашьцылазшәа ихы аниба, ацслымз цәаакырахь дааскьан, «аѽнқәа» рыргылара иҿазикит. Урҭ игәы анцырцәа, агазеҭ ианны иибахьаз иреицшыз «атанкқәа» ѽба ҟацаны иеиҿаиргылеит. Руак давакылцшны, хаҳә хәычык егьи иагәыдицеит. «Кәах!» – ианавҟьа, наҟтәи ахь диасын, даҿа хаҳә хәычык цыхьа дызваиаз ашҟа «далахысит». «Кәах!» – «атанк» ахы лҭаирҿылт. «Бом!» – иҭачкәым рацәа дзыдтәалаз «атанк» дласын, уигьы цыххаа игеит.

Уаҳа иҟаицарыз даазхәыцит. Аҟәыцәа аҿынтә, ацслымз ҭыгъгъааны, азы амѽа аиҭан, «адгьыл бжьаха» ҟаицеит. Алабыцәакәа цыцәцәаны азы ихицон, иҟаицаз «аканал» иакәшәозу гәеиҭарц. Ус егьырҭ ахәычқәа алада рбжьы иаҳаит. Урҭ азиас ихиааланы ихын, акырпыжәқәа азы иартазшәа. Убарҭ драҟараханы, знык азсашьа ицандаз!.. Адгәыр иҳәахьан акәацеиқәа шизицшаауаз. Дунеихаан ус дзымзсар ҳәа дшәон. Астудент-бласаркьа иакәымзар, Адгәыри иарҿи уажәы рѽызцәа ирыцымзаауази. Дрыхәацшларын ахәычқәа ашәшьыраҿ ишхыз.

Урҭ рбжьқәа анааиқәтәа, Зыкә идырт ацслымзрахь ишнеиз. Иаргьы дѽагылан, ацаѽ дынхыкәгылеит. Аха азиас иазааигәаны заҟа дымнеирыз: ацаѽ лаҿыбгар?! Дахьгылаз ицәа дыҭзызаауан. Изаҟарази Бзып!.. Иан илҳәо иаҳахьан, лара даныхәычқыз азиас итбаан ҳәа. Нас усҟан ишцаҟаз?.. Иаагәеиҭеит ҭла уамак силархынҳәуа азиас ишаанагоз. Агәҭатцәкьа ихын.

– Адгәыр, анахь уцши!..

Ашахмат иасуаз, рыбла ҭырхаха ишцшуаз, иѽагылеит.

– Ацҳа ихәыцнагама, уара?! – астудент уамашәа ибон. Аихамѽа цҳа дугьы араантәы ибзианы иубарҭан.

– Ихәыцнагазар акәхап, уаҳа иабаанагарыз, – иҳәеит Адгәыргьы.

Ацла, ирбылгьо азиас иларывнагааныа, аца иаҳа иахьмачыз акәхарын, азы акәыҿео иаангылеит, знгьы, амч мхакәа, мач-мач илеиҭацуа. Адгәыри астуденти, знык иангыла, уаҳа изымтәеит. Астудент ишахматқәа ырганы, иматәақәа инарыкәицан, дхынҳәит. Урҭ рыхәацшра Зыкә хәычы игәы ҟанацон, дгәыргьатцәа ахыкә даваланы дрыцлеиуан. Рыжѽақәа ҭыхны, рыхқәа наk-aak иҟьо, азы агәтаҿынтә арахь иеихон. Рацхьа астудент дааҿыкәсылт, аха ацаѽ дзымхәнакәа дахьҳәазон.

– Хәычык алада уласкьа! – ишьҭахьҟа ҿитуан Адгәыр.

– Ишцахышәашәоу, убаѽ иалсуеит, – астудент ибжьы Зыкә иаҳауан, урҭ рѽыцьегь акәыцәа иѽацакны азы ианаатыц. Ахьта иакын, ажәжәаҳәа реесиларҳәеит.

– Уааи арахь! – астудент Зыкә изҿитит.

– Схала сызнеизом, сшәоит, – ицәа дҭазызон ахәычы.

– Ухала ууаироуп, акәымзар уа уныжьны ҳцоит, – астудент ҿызымҭуаз Адгәыр днаилацәкәеит.

Астудент, ишахматқәа иѽыцракны, иеиқәа амаҟа сибаркуа, иҿынеихеит, Адгәыргьы уи днаишьҭалеит.

– Адгәыр, сымацара сзырзом! – Зыкә инеимеиҭәарц акгьы игмызт.

– Уара шьта ухәычу цьушьома? – Адгәыр дагьхьаацшуамызт, Зыкә днаиҿаацшыр игәы ихьрызшәа.

Ахәычы акьыжыхәа инеимеиҭәеит. Дара ацара иаҿын. Адгәыр ихы икәаҿ днеиуан, дхьаацшуамызт. Астудент Зыкә игәы даиргон:

– Уа уҟаз, уа! Ҳара ураагазом. Аѽныҟа уцар уҭахызар, ухала урып. Уыр закәыхи, унахыцаргьы уҳахьзоитеи, аха уара баша ушәоит. Ухала иҟауцаша ҳара изаҳурҟацои.

Уи дышцац дцон, данцәажәоз даахьаацшшәа иуан акәымзар.

– Уа аҩны унеиааити, иузаарцо убап, – иеилкаамызт, ицәыуабжь иалагзан, Зыкә иршәоз Адгәыр иакәзу астудент иакәзу.

Аҧкәынцәа заҟа инаскьоз аҟара, Зыкә дшәаны ибжьы ҳареикуан.

– Уара ушәо ԥьушьома, – иаҳауан астудент ибжьы, – ушәаргәындазоушәа угәы иабоит акәымзар. Аҩныҟа уцар уҭахыми, ухала ур!

Рҩыцьегь аҟәыцәаҿ инеирц егьрыгмызт. Абар реиқәақәа ахьцадыркәакәоз. Убри ирны, ашыцра инылагылар, нас ублагьы ицашәомызт. Зыкә ииура изымдыруа аҟәры даақәхеит.

– Смыруазар шәым-ба-а-ри! – ибжьы иргеит уи. Нас анахь дыҩт, арахь дыҩт, иаҳа изламариаз изыцшаауамызт. – Абрыстәиала смыруазар жәбап! – аҟәыцәа азиас иахьалалатцәкьоз дынхыҟәгылт. Уа иаҳа аеыртаҕашәа иахьлеиуаз, азы ахаҳәқәа акыр ирывазуан. Ахаҳәқәа дрыҟәгыла-рыҟәгыло, аеаԥьарагьы иеизнымкылакәа азы дынҭацало, акәара днырт. Ас имариахарын ҳәа дгәыҕуамызтеи. Уажәшьҭа фырхацас ихы шицхьазозгьы, дызцыз изыруаз игәы ԥнажәон, аԥәыуара даҟәыцуамызт. Даргьы еишьҭаххы еибарҩны иааидцалеит. Адгәыр деилеиҳәарц дицхраауан, аха Зыкә уи диҟәикырц даҿын. Иеиқәа хәыҷы наишьаԥаны, иҿынеихеит, рааигәара анеира иҭахымкәа.

– Ихаҳарҟьаԥәеит ҳәа сыҟоуп, – Адгәыр астудент даазихьаԥшит.

– Уи сара соуп изхароу, ус еиҕьуп… – даеак ацицар иҭахын, Зыкә аҳәаха иимҭеит акәымзар.

– Даеазны саауазар умбари… Аҩны унеиааит, иухьуа убап!..

– Абри иршәо ҳауа дарбану? – дыччо днеиуан астудент.

– Сара сакәхап, – иҳәеит Адгәыр, – Зыкә! – изҿиҭит иара. – Аҟәыцәа урзгап, уа уаагыла!

Адгәыр ахәыҷы дихьзарц днаишьҭалеит. Зыкә арԥәаа аатирган, дшыҩуаз азы дынҭалеит. Азы ахьҭкьоз, иеиқәа хәыҷы аҿаԥә еилабааза, аҟәыцәа днырԥан, илаҕырз иҿажжы, ацаҩ дҩыхәнеит.

– Ҳаи, афырхаԥа! Зыкә, афырхаԥа!.. – Адгәыри астуденти гәырҕьаԥәа рҿаархеит.

Аҟәыцәа дахьырыз, ихаҭагьы ицьашьо, Зыкә дгәырҕьон, аха ԥасҳәа инирԥшуамызт.

Аназарантә иааҩуан азиас абжьы.

Автор иҟнытә
(иацу)

Ари ажәажь ара ианыспарымызт, Зыкә ицҭазаарагҿ, Адгәыр ибзоурала, астудент ҳәа зызбахә имаз дицымлазҭгьы, избанзар урҭ реибабара анырра ҕәҕәа ҟанаԥеит ахәыҷы иеизҳараҿ. Уи сара агәра зеит анаҩсантәи ажәабжьқәа санрыцхьа. Аха Мардасоу захаҿы ааирԥшуаз ахәыҷы Зыкә ихаҿсахьа ахьынтәааигаз анаҩсан ианыспо ажәабжь санаԥхьа нахыс, издырит Мардасоу ицҭазаара алагамҭа акәын Зыкә ихәыҷреи игамламҭареи. Насгьы уи убас еиԥш иҩын, наk-aak акы ацицар иҭахын ҳәа агәаанагара узкашәартә. Уи ажәабжь напылаҩыран.

Ачамчамытақәа зыхҟьаз
(Акьыцхь зымбац ажәабжь)

Ихәыҷра аҿынтә, иахьа иҟалазшәа, Зыкә игәалашәараҿ рацхьатәи хҭысны иаанхеит ашьтахь ашәанцәа зыҩнарԥаз аҩнқәа ахьдыргылоз иҟаз адәқьан аҿы иан длыманы дышцаз. Аргылара иахагылаз иаб рацхьатәи ицшра ахьигәалашәоз убра акәын. Канфеҭқәак изааихәан, иан длыма аҩны данааи, асура иныҩналеит. Игәалашәон даеа мшқәак аацуаны, убра апечка иадтәалаз, костиум шкәакәала силаҳәаз иаб, зқьамам дууз ихылпа шкәакәа ааихыхны, иесырцхо абас аниҳәоз:

– Телефонла амилициахь иасын, иааирц иҟоуп ҳәа адырра соуит.

Уи зеиҳәоз Зыкә иан Надшьа зцаарак ҟалцеит дшәаны, иабгьы атак леиҳәеит, аха уртқәа хы-шықәса зхыцуаз ахәычы изеилымкааит. Убри ашьтахь дыѡжыцәхааназа иаб димбеит. Иара ашәара хтакны иман. Дшәон иан аутра дынталар, уи азы уа длыцын. Дшәаны амхахьы длыццон. Аколнхарахь есымша дтыцон лара, ататын ахьеиталҳауаз даалцыршәомызт азы, аитаҳатә ақәцсашьа идырбан, даҽын уи. Ацьымшьы злалрашәоз аеага нилыркуан арашәара аамтаз, ацәаҳәа бжьара ео дыбжьан. Аҽыхразгьы далан, иеесины макьана иҽихрызи аха, амала ататын рыцхшьа заа ицеит. Аибашьра аламталаз адәы еицҳәаҽ аҳаирпланқәа ахьдыртәалоз, аеродром ҳәа иахьагьы иашьтан. Уажәы убрахь аколнхараз цьқәреи рашәара ицон. Иара данаацсалак аеыуардын атаҟа дыцәалон.

Убрантә хәымеханк аѡныҟа рѡыцьегь хынҳәуан аихамѡа ианыланы. Даарак иааугәамцхоз еилашәшәыраны ихшыѡ аҽы иаанхеит уи амш. Ицәытлашьцаразшәа, ацтақәа лаҟәызшәа. Амш ацкыс еиҧмыз, игәаҧьны аҳәақәа зтаумыртәашаз, икылжәжәа-кылффа, рцштәы еиқәараза, вагонқәак астанциа амѡақәа ацыхәтәантәи аган аҽы еицырхашьшьы игылан. Иарбанзаалак уаҳа акы убомызт, даеа вагонк цьара игыламызт, уаѡцсы дубомызт авокзал ахьгьы.

– Арт ара изгылеи? – ахәычы иаацьеишьеит авагонқәа зацәза иахьибоз.

– Урт ҳазлақәырго ауп, – лҳәеит.

– Ҳабарго?!

– Сыздыруам, аха ҳақәыргарц ргәы итоуп.

Убри ашықәсан иан ашәкәытра изаалхәеит. Атетрадқәеи шәкәыки аалгеит. «ҳара ҳаицш, ататынаарыхрада, ма ацьмахьчарада акы даццамкәа дҟалар ацкыс», – лҳәан, имахцә аанкыланы, егьи лнапала ашәыра аашьтылхын, длыманы ашкол ахь дцеит. Рнаѡсан игылан ааигәа иқыртуартәыз ашкол. Аха Зыкә иан дылгеит рыжәлантәқәа зегьы ахьцоз аурыс школ ахь. Уи иҳаракны иқәгылаз барак хәхәак аҽы еиҽкаан. Итбааз хәбаҟа уада аман, ѡба-ѡба класс еилартәаны иадырцхьон. Иара дахьнаргаз актәи ариад аҽы актәи аклассаа тәан, аѡбатәи ариад – ахцатәи аклассаа. Антгьы артгьы ирарҳәоз ахи-ацыхәеи ахьцоз ҳәа акы ааизеилкаауамызт. Аитакраан каамет ҟазцоз ахәычқәа еихәмаруан, иаҳа злеишәа баацсыз еиқәцон, цьоукы аибацкарахь инеибацон. Иара агәарц цшза дызныкәцшуамызт, аѡныҟа дцар аныҟалоз издыруамызт. Ииулак енак цәгьала ичҳаит. Иара иатцкыс ижыцәыз Ахарзаман диақәцарц итахны, ацтәы илихуан. Зыкә уи дицәшәон азы иеилеигаломызт. Излауаз ала иеынахга-аахго, аѡнынза даазеит.

Иан аколнхарахь дшыҟазгьы, шьыбжьхьа хааны изцшын. Ибзианы акыршифазгьы, игәы алаҟазамкәа Надшьа данааи еылирбеит. Адырѡаены ашкол ахь дцарц игәы иштамыз анеилылкаа, ҽыц ишәкәтра аашьтылхын, иѡызцәа реахьеизыргоз агәылацәа рҽы дналгеит, имахцә данкны. Ахәычқәа дрыцны Надшьа ашкол ахь деитацахт. Лара даныхынҳә, иацтәи амш иааизаѡызахеит уи аеынтәигьы. Иара убас мацара мчыбжьык аҟара есышьыжь дылгон, ашкол цәгьала иааихаганы, амѡа даақәлон, Ахарзаман дааицрасларц. Зыкә ақәцара дшацәшәоз анибалак, егьи даеа цьоукы дреисуан, бжеиҳан иѡызцәа рҟәаҟәа икыдихаауан. Ишааиуаз ақыртуа школ ианаавалалак, агәашә аҽынза анеиха изымчҳакәа, акәтырбагь акәткәа ианрышьтаз еицш, атрымҳәа ааида дынхыцон, рацхьа иааиҽашәаз диеисырц. Урт еилеибацаны иахьынзеилаз, усҟәызгазаалак ҳәа, Зыкә аѡныҟа дцон, егьырт ыкәгыланы еисуаз иахьынзарзыцшыз.

Ацыхәтәан, ашкол ашьтахь, Ахарзаман Зыкә дкыдицалазеит, «уааи ҳаисып!» ҳәа диҽацагьны. Зыкә уи иеиитомызт, амѡа егьи аган ашҟа диасит. Ажыцә иуамызт, уа амѡа икит. Ари ацхьа дызқәыз аганахь диасит. Ахарзаман уи имѡа цицәахын, икьаҽ еимлагәа икит, ицижәарц егьигымхо.

– Узымеисои? Ушәыргәындоуп! – дыхтеикзеит иара.

– Иумчу ирбеи, уара! – ирыцызгьы рцсы еибакыцәкьон.

– Истахым, усҟәатц! – Зыкә дахьцарыз издыруамызт.

– Усеис сымҳәеи!

– Усҟәаҵ сымҳәеи! Соушьҭ!

– Уоусышьҭуам усеисаанза. Сара сзусҭоу удыруоу уара? Сара Ахарзаман соуп, иухоумыршҭын! – дырҵысуа дирхыҷьхыҷьуан.

– Аах! – Зыкә ишәҟәҭра нкаижьын, иҽагылаз ижәҩахырқәа нҭарс иааникылан, дырблаҟьаны дандәықәиҵа, егьи амш баацсқәа рзы азы ҭатәарц иҭҳәыхааз ажрахь деихеит. Дахькаҳазгьы зцәа иҭихуаз икьаҽ шикыц икын азы, уахь диманы длеит. Зыкә уи илымҳақәеи ихахәи наҟ-аак инапсыргәыҵа ирыбжьарҕәҕәа иааникылан, ихы ашьацраҽ икыдиҟьон, ибзиашәа хаҳә хәыҷыкгьы каршәымызт. Димхашьыр ҳәагьы дшәон, ашырҳәа дҩаҵҟьан, ишәҟәҭра аашьҭиҵаан, дзеисыз дишьҭамларц дҵәыуо, амҩа днанылеит, излаилшоз дыццакуа. Ажра иҭаишьхьаз дишьҭаларц ҳәа дицәшәон. Аха егьи ҵхьаҟа еихоз имчыз имбеи, дишьҭалозма, дааҳәын еицыз даҽазәы днаихьынҳалеит, дахьцышәырччоз дихыччеит ҳәа инаҵгашәа.

– Уаҵәы еибашьуазаргьы ашкол ахь сцазом! – Зыкә, аҩны дааины, иан даниба, иааҽахиҵәеит.

– Иуҳәо закәи? Укьаҽ цызжәеи?!

– Есымша Ахарзаман сиҵҟоит, ҳазцхьо усгьы исзеилкаауам, уаҳа сызцом, аҵша ҵәҵәы саганы, усс исымеи. Аҵара сымҵар ҟамлазои.

– Аҷьмақәа урыцсымҵозар, уаҳа иуласхи? Уҷьмахьчахар уҭахыума?

– Исҭахзам, аха аҵарагьы сҭахзам.

– Ус иҟалазом. Укьаҽ сыҭи, иззахып.

– Исҭахзам ҳәа басҳәеит.

– Ус ҟаумҵан, афатә бзиа уҭаны, удәықәысҵоит.

– Афатә аҩнгьы исфоит.

Уи ииҳәоз иан дазызырҩуазма. Илымбози ҷьара карандашьк акышьа здыруаны аҵәшәышьа здыруаз (лара лҳәашьала) аҵхьашьа цқьа излымшоз ишрыҵаҟьоз, мчыла аҭаҭын аадрыхырц ишырхагылаз. Урҭ априкрепленцәа ианакәызаалак уҽаҳәаны урымазар аҵкыс, ҵәшәышьак здыруаз иакәны Зыкә иҟалара дахгәаҟуан. Икьаҽ ахьцжәаз илзахын, иеиқәа рыцқьаны илуанҭеит, арацәа зҭарҵсоз жәытә уанҭала. Иимкзоз итетрад аахлыртлан, макьана цәаҳәан ирҩуаз, дицхраазшәа луит, аусура иҭахымкәа, иҽаҵсреиҭозшәа анылба, инхаз лхала иналыгзеит. Ашьыжь шаанза дҩагылан, ачамчамытақәа лзын, ишаҳәшаҳәо ишыҟаз, ақьаад илаҳәаны, еиҵарпапа ишәҟәҭра иҭалҵеит. Иара дышҵәыуоз мацара, инапы кны агәылацәа рыҷкәынцәа ахьеизалоз агәашә дынҭалеит. Нахьхьи иҵшын иҩызцәа.

– Сцазом! – дҵәааит ахәыҷы, иан иҽаалымпыҵижәеит.

– Уаангыл! – дыҩаанза дынҭарс даанылкылан, мчыла ашәҟәҭра неилыркит. – Уҩызцәа узцшны игылоуп, умбазои?!

– Сцазом сҳәеит! – арҵәаа ааҭирган, иҽаалымпыҵиршәан, чамчамыта ҟәымшәышәла иҭәыз ишәҟәҭра ируааза аҷьықәреирҭа иҩалаижьит, ихаҭагьы, агәашә дыҭҟьаны, шьҭахьҟа иҽааихеит.

Аҽны ишамуаз лбан, аҷьқәреи далаланы, ашәҟәҭра ҭылган, ан аҩныҟа дхынҳәит. Дыршәаны аҵара дшылзазымкуаз лдыруан, лыҷкәын игәшәымшәҳәара аамҭа лцәагеит. Ашьыжь ҽыц дымҩақәгылеит, ҷьара длызкылгозар ҳәа дгәыҕшәа. Ашкол агәарц дахьынҭалаз, Зыкә акласс ахь днеиртә уаҳа илзыҟамҵеит. Аҵәҵәа ҟалаанза арҵаҩы длыцшаан, длацәажәазшәа луит, арҵаҩы дааҟәымҵзакәа даҕьуан, аха илҳәоз ҳәа иара акы ааизеилымкааит. Уи данца, иаҳа ижыцәыз ргәыла зҕаб даалыдгылан, илалҳәаз еилылкаарц, Надшьа длазҵааит.

– Илҳәахи, аурысшәа издыруам, исҳәо изеилкаауам, иласхи, аҩныҟа дга ҳәа салҳәеит, – иан ианылҳәа ашьҭахь акәын Зыкә ианеиликааз ирҵаҩы дзыргәамҵуаз. – Уажәшьҭа иҟасҵо сыздыруам. Ақырҭуа школ ҳафоит ҳҳәан, арахь иҳахәашаз иаҳа иҳамазшәа.

– Адиректор иҽы бымнеиуа, – азҕаб ан иналабжьалгеит.

Надшьа, лхәыҷы длыма, арҵаҩцәа руада дныҩналеит. Адиректор ргәыла иакәын. Аҭзамц икыдырҵоз сааҭк аимхарршәара даҽын. Надшьа иҟалақәаз

наиалҳәеит, дымԥакәитцарц ҳәа дгәыцшәа. Иара уаҳа ихы ԥышьтхны дналмыхәацшит. Дызԥызгьы даалымгацкәа, уаҳа ибла антацшха ламразакәа, исаат нықәижьын, дԥагылан, ишьтахьҟала дындәылтцит. (Ашьтахь уи зны аколнхара дахагылан, зны аусҳәарта дахагылан, иахьабалак инеилажьны, изхара ыфа-ижә, днықәцны дцон. Ифа-ижә дагьшыҟаз, дукгьы ихымтцкәа, дыцсгәышьеит). Лгәы нтаҳазаны, ан лычкәын дындәылылгеит. Ахарзаман цьоукы дракәцахон.

– Ара ууаи! Суацәажәарц стахыуп, – иҳакьцсыкьуаз ачкәын иԥызцәа даарылалгеит лара. – Имоуки ари, дзуцкои?

– Дызцкада?! – иаацьеишьеит Ахарзаман.

– Убас ауп ишсеиҳәаз.

– Дызцко дзустада?! Иара иоуми ажра сылтажьны, схы адгьыл ианкьо-ианкьо сызшьуаз, – ус иҳәонацы, напылагьы илирбон уи дышкыдикьоз.

– Ахлымзаах смаҳауеи, уара! – иаацьалшьеит ан. – Иқәцогьы уара уакәзаап, арахь ацара узцом. Уаала абрахь, аԥоны утәазаап! – лычкәын длыма, агәашә шыҟаз лҷыналхеит.

Уи Ахарзаман уаҳа Зыкә димбеит. Дыцтәыҟацаԥын, аха аурысшәа бзианы идыруан, ихшыԥ уалаехәартә иҟан, ақалақь ахь дыргеит ҳәа рҳәон. Усҟан Зыкә ашкол итацаразы уаҳа хьаа лымамызт иан, иара иакәзар усгьы игәы каршәны дыҟан.

– Уара узызктәу сара издыруеит, – лҳәан Надшьа, ататын денгьра зегьы Зыкә иааихалгеит.

Шықәсы бжак мцыцызт, азынра ниасхьан еицш, акыргьы хьтан, рԥоны ацхара ишадтәалаз, ан – «ажәабжь хлымзаах ҳзааит, шәаҳау, – ҳәа аусҳәартаҷынтә дааԥнашылеит. – Сталин дыцсит», – лҳәан, лылахь еиқәцазаны, уи ипатрет зныз «Правда» нықәылцеит. Аусҳәартаҷ ажәлар хыцны аизара иаҷызаарын. Рнапқәа ашәы рыкәыршаны, Абаата ҳәа иахьашьтаз ақалақь тыц еитцыхыртаҷ алахьеиқәцаратә митинг мԥацыргарц реазыркуан. Агәыла цҳәыс дааин, «Сталин дыпсит закәи, бара?! – ҳәа лылаҕырз лҷаҳәҳәы дтәан. – Шьта ишцакаҳцари?.. Ҳанцәеитеи…». Зыкә иаҳауаз дарҟәитын, ҷымтзакәа, ацәыцлашьцараҷ аиарта дыкәтәаны, адуқәа дрызцшуан.

Атәыла дузза зыкәшәаз арыцхара, заҟа ргәы иалсыз аҟара, маҷ-маҷ ирхаштуа рҷынархеит. Анхацәа еиҳаразак хьаас ирымаз ататын акәын. Уи ларцарц, иахьа ара, уацәы ана, адгьылқәа иртан аҳәсақәа реезиганы. Азхцареи аибашьреи ирцәынхаз ахацәа маҷын. Ататын анаԥс хьаа ҭәҭәас ирыман ашәахтә. Русураз капеи кылцәак рырымтозар, анхацәа аҟәрышь абааргарыз. Ашәахтә ылзхуаз ашәан хаца, ибласаркьа цырцыруа, даҕъуа даабжьалон. Лгәы анццәа, Надшьа жәык лган, азаготовка иалтан, лшәахтә алахылԥеит, инхаз ҟалан, маҷк ирзааигәаз ахаца, Жора захьзыз, лнапы ианицахьан, иуалқәа лшәеит. Аха ашәахтә шәара ҷыц еита аарыдгылеит, ани ихырԥоз жәытәзаарын. Ашәан ихацыцқәа хны деитарылагьежьуан. Надшьа Жора иҷы дцагәышьеит, уажәшьтанынза цьара царақәак цшааны дышҷеихуаз ҳәа димыргәыцхьази. «Абаацс, баасзыцшы!» – иҳәеит Жора, ларгьы, илыцрымшәоз лца длыма, даахынҳәит. Аха длызцшуазма ашәахтәылхԥы ашәан. Уи имотоцикл, абжьы уамагаха, агәашә ацхьа иаакәирцәиуан, уи ацкыс ихата ибжьы аахәыцирҟьон. Надшьа, лца длыма, Жора иахь лҷыналхахуан. Ус заҟантә. Убас хәымеханк даакылкьеит уи ашәан. Ацҳәыс нанамга дтеикуеит. Уи имотоцикл шынаиргьежьызцәкьа, ларгьы дпарпаруа, амца лҷатәаны, зегьы зхарны илбоз, зтаацәара даара идууз Жора иахь лҷыналхеит.

– Саргьы сцоит! – Зыкә дналышьталеит.

– Уаха сымазам, ирласны саароуп, – лҷыналхеит, аха ахәыҷы дылцыршәомызт. Лцсы анеибаиркза, – аах! – даашьтхны длышьталцан, дыцаны диграцало, иеизеитцымхуа дылхәахәан, дыццакны амԥа дԥанылеит.

– Унан, банацьалбеит, дыбшьуама?! – амца лҷықәтәаны ланхәа Машьика даакылкьеит.

Ахәҷы даашьтылхызшәа лун, илағырзқәа анаалрыцкьа, шьтахьҟа дхынҳәны дааиуан лтаца. Уи, аихамԥаҷы даннеи, ахәыҷы изылуз гәырцынцасцас

иѡлылакьакьеит, длаҕырзышо даахынҳәит. Зыкә иҵсы иршьаны, аухаҵәкьа даашьҭылхын, Жора дизымцар лымуит. Лшыра еиқәтәахьан, ҭынч иалҳәеит ашәахтә ылзхуаз ҭыҵ шлимҭоз.

− Надшьа, саабыкәыхшоуп! Ѡымш-хымш иаасараза!

− Ус заҟантә иуҳәахьоу…

− Абыржәы иҟасҵалак ббап.

Жора ииҳәаз аҿҳәаранзагьы инаимгеит. Адырѡаҿны ахәымҿхан аѡны дынкыдгылан, аквитанциа налиркит Машьика. Лҭаца аҭаҭын ахь дыҟан.

− Аҭамзара шьҭасҵоит. Саргьы ҵьоукы срықәгәыҕны, иахьа уажәраанза исырххеит. Аха ҳазынтәыкгьы ҳаиҵшхеит. Уаҳа ианаму, сыжәхьа зган, сара сшәахтәгьы сшәеит, шәара шәтәгьы хызѡеит, ҵьоукгьы руалқәа рықәсхит. Даҿа ҿҳәарак ҳзааиаанза, ҳнеилап, нас ак аабахп. Абзиараз!

Шьҭа, ахәыҷқәа дрыцны, Зыкә азиас ахь дцалон. Ашьыжь аҭаҭын рыцхраҿ иан длыцхраауан. Ашьҭахь агәыла цҳәыс лҿы еизон ахәыҷқәа, убрахь иаргьы дыццакуан. Лара аҭаҭын рацәазаны иҿылхуан, ахәыҷқәа анеизалак алакә рзеиҭалҳәон, даргьы даара илзызырѡуан, рхы ақәырцс лҭаҭын рыцхуа. Лхаҭа арыцхра даҟәыҵуан, агәырқәа ҭарцәны, аҭаҭын ашашәа ахаҵара дахьзомызт. Убасҟатәи ллакәқәа бзиа ирбон, аиҳаразак Зыкә. Арыцхтә шаанҵәалак, ахәыҷқәа еибарѡны азахьы еихон. Рызхара ҿыкәабара шырмоуазгьы, ахьҭа ианаклак, аҵслымз цхара ргәыҵаҳәҳәа илаион. Усҟан Зыкә рѡыза ҷкәынак ачымазара ада ус змамз иаб изеиҭеиҳәалоз алакәқәа инапы рылаикырц диҳәон. Егьи дааҟәымҵзакәа лакәҳәаран дызҿыз. Аха иаби иареи ирдыруаз ажәытә ҳәамҭақәа нҵәо ианалага, ҿыц еиҭеиҳәон. Игәы анцҵәаза, «шьҭа усҟәаҵ!» ҳәа мапкра иҿазикуан. Агәыла цҳәыс лакәзар – лҭаҭын нҵәазомызт, илдыруаз ллакқәа рхыцхьазара ҵыхәаҵҵәарада иауҟахыз. Ус лхы иҭылхәыцааз ак ашҟа диасит ҿнак. Ахәыҷқәа рлымҳа кыдҵа илзызырѡуа иштәаз, лажәабжь данаалга, лҭагылазаашьа шеиҿылкаауаз лыҵызхыз, аха уи аҵыхәтәа шынлырҵәашаз иазҿлымҳахаз Зыкә агәыр рҭәны илзааиган, дирцхашьеит:

− Иахьа иаҳзеиҭаҵҳәаз егьыҟам.

Агәыла цҳәыс аччара аалысит.

Аҵыхьа, ажәытәи аҿатәи реилкаараз, ҵараиурҭас, рҟәышгас, зҳарҭас ирымаз, уахыла ианааилатәоз, агәылацәа, азлацәа еизаны ажәабжьқәа ахьырҳәоз, ашәақәа аҵхьарца иахьанырҵоз ахәшҭаарамца имбеит иара. Аурыс плитақәа аѡнқәа рҿы иқҿадыргылахьан. Ажәабжьҳәара зықәраз уаѡы шамахамзар дубомызт. Аибашьра ду аҵхьаҟа иҟалаз аамҭа еиқәаҵәақәа, зарцысра инҭагылаз инадыркны еиҳабыз рҿынза, ауаа ннарҵәахьан. Урҭ ирҭынханы ҟыжә-быжәк заҳаны инхазгьы аибашьра иаақәнахзан, уарла-шәарла инхаз ажәытә жәабжьқәа реиҭаҳәара аха рымамкәа, уи аҵас мѡаҵгашьа рхашҭхьан. Ажәытә ҭоурых аҿатә иадызҳәалоз арахәыц цҵәарц егьагмызт, уи пазан, уаѡы дзақәгәыҕуамызт. Аха уи зырҕәҕәашаз иазхәыцуаз машәырла акәзаргьы дынхагәышьеит.

Дыззызырѡшаз иҿыцыз имаҳауа даналага, иѡызцәа рҿырцхо аҵслымз ианылаиаз, Зыкә, ашьшьыҳәа дыѡрылҵны, аҵслымз цәаакырахь днеины, «аѡнқәа иргылон», рыбжьара «амѡақәа ылихуан», даныхәыҷзаз «иргылоз» атанкқәа рҭыцан. Ҿыкәабараз иаахынҳәуаз ахәыҷқәа уамашәа ибаны ишахәаҵшуаз, даацәырҵуан зѡызцәа иаҳа изыргәырҕьарц зҭахыз даҿазәы, шьапыла аѡнқәа цыххаа амѡақәа инарынцсаланы, дыцон азахьы. Иѡызцәагьы еибаргәырҕьо рҿынҭарцсон. Зыкә ҿымҭзакәа дрыхәаҵшуан, нас ҿыц «аѡанргылареи амѡаргылареи» иҿынарзикуан.

Ус амца шоура зынзак ианкатәаз игәы бзиамхазшәа ибеит. Ииулак, иѡызцәа ицырхрааны, аѡнынза даазеит, иаразнакгьы дышьҭанаҵеит. Иан дахьынаҵааҵааз ашыз ихьит ҳәа ларҳәеит. Ачымазарақәа зегьы усҟан иалзыргоз ҳәа ирыцхьазоз ахьына ѡежьқәа лырҭан, ачымазаѡ илыржәуан. Усура дымцар ҟаломызт, уахьгьы есышьыжь амѡа данын, лаагарҭа-лнагарҭа ыҟазамкәа. Шьыбжьонк, ианду ашәшьырҵаҿ дырианы дышлымаз, иара деицәахеит. Машьика дааихагылаццхьаза, шьхак ихаҳауазшәа игәы иабон, дбарҵьеиуа арҵәааҳәа дыҳәҳәон. Анду дшәан, днықәгыланы арҵәааҳәа дыҳәҳәаны, лҭаца лызҿылҭит:

– Ахәыҷы дахьцуа бымбазои, бызҫу иалацхыузеи!

Зыкә итәыуабжьгьы згәы иныкәсыз Надшьа лтатын латцара ус нкалыжьын, амхурстакәеи агәылацәа ргәарц аандакәеи дырхыуааны, дшыѡуаз мацара даакылкьеит. Ахәыҷы даашьтылхын даалгәыдылхәхәалеит, уаха дызлаихәозеи. Иаргьы иеааиртынчкәеит. Убри аены еицәаны дкамлеит, маҷ-маҷ аиҧхара иеыназикит. Абзиарахь ихы анирха, иаха ирласны дшьакәгылеит, дхәыҷымзи, игәабзиара аиааит. Амала уи ацхынраз уаха азы дызтамлеит, иан аусгьы илыруамызт.

Ацхын антцәамтахь инеиуан. Зыкә иан ихлыркәҫааз ара ду дѡыкәнан, ибжьы неитцых ашәа иҳәон. Ичымазара ашьтахь ацстазаара даеакала ибозшәа игәы иаанамгахи. Амала иашәаҳәашьа игәамцхеит. Ѡныцкала уи дартәуамызт, ацслымзраҿ аѡныргылара заka игәацхоз аҟара. Уа дыкәтәан дхәыцуа, агәашә цҳәыск данаадгылоз. Иани лареи реицәажәашьа шиаҳауаз, ара длалбааит.

– Ахәыҷы ашкол ахь днабышьтроуп.

– Цыцх дысмышьтызи. Иааимуит.

– Araka ацсуа школ еитаадыртуеит. Ариабжьарак уи азы каамеҭ рхаргахьеит. Ибмаҳазаци? Ақыртуа школ итоу ацсуаа зегьы ацсуа школ ахь ииаагоит. Излауала аурыс школ аҿынтәгьы иаагоит. Ахәыҷы аурысшәа издыруамызт, аха ацсышәала ацара изымцону?! Бицәымшәан! Днашьты!

«Ацсуаа усгьы ҳазуеит», – акырынтә игәы иташәахьан Зыкә, уи игәаанагара деихашьшьы дканацон. Убри зыхкьоз арбаныз ҳәа уажәы уизцаар, атак изхәазом, атагылазаашьа ус ишыказ зацәык игәалашәоит акәымзар. Издыруадаз игәаламшәо аицәажәарақәа убри аамтаз имѡацысуаз, нас ҿиара уамак рымазамкәа, жәларык аамта ахьраѡсуаз, игәгәаз ахацәа атаацәарақәа иахьырхагыламыз, аҿыц нхацәа ҳәа ихырцәаны иааргаз амчра иаха иахьроуз ракәзар ахәыҷы ус дказцоз? Убасkан иара Анцәа дызлаиҳәоз акы зацәык акәын: «Ацсуа зны адәы дызлакәыз ашәацьхәара зушаз, цәаҳәак иадамхаргьы, шәкәык ианыларушь?!». Абас ацстазаара антцәара иаҿызшәа шибоз, цсыуа рцаѡ цҳәыск даакылсын, «ацсуа школ ҿыц аадыртуеит, ахәыҷы днабышьтроуп» ҳәа иан даалыдгылеит.

Араагьы хәычи дуи ааиладыртәеит. Актәии ахцатәии акласскәа уадак еицыѡнан. Ахцатәи акласс аҿы иказ уажәшьта ататын иахоз арцарцәан. Ахаца наза ззуҳәашазгьы азә дрылан, амала уи ататын ибар kалазомызт. Зыкә дзыцәшәоз Ахарзаман абрахь дааргар ҳәа акәын.

Убри ашыкәсан итакыз еицхьышәшәа иаауан. Урт аурышьтуан, ррыцхарақәа зегь зхараз ицстазаара далцит ҳәа. Зыкә иабгьы дааит.

Автор икнытә

Мардасоу ажәабжь акьыцхь иаирбарц, ицегь аус адиулар итахызар kаларын, инапѡымта кьыс амазамкәа ишьтан. Иахьцалак сара зҿлымҳара ҭәҭәа соун, уи ицстазаара бзианы итысцаарц, сацхьон, сеитацхьон. Иацыз, ашкол ацстазаара атәы зҳәашаз, збарц, ақьаадеизга иагәылаз еилсырхит, аха акгьы агәыламызт. Ишкол қәра ус ииаанижьрымызт, ицшәма ак лхашҭзар сгәахәын, сахьлызнеиз ицьасшьашаз, асызцәырылгеит:

– Атетрадқәа рацәаны иман. Имшынцақәа! Хтыск ус баша ибжьаижьуамызт, аха ҿнак, игәы анааилаxx, акакала амца иақәцаны иблит. Сара сгәы иалан уи, аха икасцози.

– Бацхьахьазма?

– Сара исцәицәахзомызт акымзарак. Зегьы срыцхьахьан. Сзыцхьаз сыццсуеит.

– Исабҳәар стахын уа ианыз ихадақәоу ракәзаргьы.

– Иқәыцшра атәы азәы идырыр итахызар, иантцамтақәа нимыжьуази. Итахымзар – сара изцәырызгои. Амала иааркьаҿны иуасҳәоит, иказшьаз удыруазарц. Ашколтә комҿартә еиҿкаара хы-шыкәса дахагылан. Дтыхуан даара

ибзианы. Бзиа иибоз азҕаб, раԥхьатәи ибзиабара, длатәалымшьеит. Уи акыр игәнигон, аха данарԥысха уи аамта даҽакала дахәаԥшуан. Уи азҕаб иара дидеалмызт, иара излеиҳәаз ала. Баша иҵәызыз ашықәсқәа реиԥш ибон. Сара ус сгәы иаанагазом аха. Убри азакәын еиҳаразак иапԥамтақәа амца изақәиԥаз. Урыхәаԥшыма имшынԥа тетрадқәа рҽынтә имблыкәа еиқәирхаз?

– Снахәаԥшит.

– Уаԥхьа цқьа! Уаҟагьы азәы дидеалыз ԥьишьон. Уамашәа иубаша, – иара идеалс иааиԥхьазоз иара иҵәтәымын. Гәыкала дызтахыз изеилымкаазакәа дынхон. Уаҩы иимбаԥ уаҩын иара.

– Идеалс ииԥхьазоз бара бакәны бхы быԥхьазома?

– Маҧ. Сара ситахын, аха идеалс сиԥхьазомызт. Дзустада аидеал? Уаныхәычу нахыс ухдырраҽ ухала еиҽукаауа ахаҽсахьа! Уи змоу дуԥымларгьы ҟалоит. Иусырбап иара иҟазарта хәычы!

– Заа итабуп ҳәа басымҳәои!

Уи уа ислырбаз сзыргачамкыз асахьа ыҟан, иара азбахә сҳәашт, аха уи нас.

3

Аинститут даараза идуун, аԥсуа профессорк, Сармақә, аҳатыр змаз проректорны убра аус иуан азы, иуаҵәа, игәыцхәаҵәа, идырҵәа рҩызцәа, ртынхаҵәа уҳәа, уаа ҩажәа-ҩык инареиҳаны иҵараиурта итан. Уи акәындаз, иара илиршеит еиуеиԥшмыз афакультетқәа рыстудентцәа рызынтәык азеиԥшынхарта акорпусқәа руак аҽы иҩнеиԥарԥ. Уа унеир, аԥьԥьаҳәа иахьеилаз, амшын Еиқәа акурорт тәылаҽ уҟаз ԥьушьарын. Зны-зынла уи апрофессор идачахь гәыц-ҩык астудентцәа днарыцхьон, даҽазны – даҽа гәыцк. Дрылабжьон, дрыцхраауан, иаргьы цхыраарак иртон, уи ада дызнымхо дыҟамызт Сармақә, аха илаԥш рхызар итахын, ихымҩаԥгашьала дара инапы итԥшәомызт.

Уи ашьыжь Мардасоу ахышә дкылԥшуан. Ленеи лҩызаки автобус аатгыларта инеит, аԥара ахьырԥоз акорпус ахь ицарԥ. Иаргьы длалбаан, урт днарыдгылеит, дара рфакультет аҽы азәы дибар итахызшәа ҟаԥаны, автобус дрыцталарԥ. Амҩақьыра рхишәаан, дук хара ицааныза, уи амашьына илалбааит. «Абзиараз» ҳәа инапы анҩышьтих, ларгьы дизцышәырччо днаицырԥит. Иара даахынҳәын, даҽа втобуск дыҩталан, иара акорпус шыҟаз даанит. Дагхарԥ агьигмызт. Еснагь дахьтәалоз ахь даннеи, Варлеи уа лтыц ылылххьан. Лара, лгәамбзиара иахҟьаны, шықәсык бжьалыжьит. Макьана қәрала дхәычын лара, ибжьалыжьзаргьы уамак лаамта иаԥырхагамызт. Иара икурс ахь данаауаз, уамак цқьа ишеибазымдыруазгьы, лара днаихьзан, имахәар лнапы натданы, «хара усцәымгылан, исзымдыруа ҽыц рылагылара сцәыуадаҩуп, иумдыруеи, сгәамбзиара иахҟьазаргьы, аԥараҽ сшеиԥахаз», лҳәан, лгәы ирҭәҭәарԥ, дицны аудиториа дныҩналан, днаидтәалеит. Уиаахыс уамак мцыцызт.

– Уеиқәшәоу? – дцааит лара уажәы.

– Бсызкылԥшуазма?

– Уускәа срызҽелымҳауп, иудыруаз.

Алектор данааҩнашыла, Мардасоу апроректор дышиԥхьоз иеиҳәеит. Астудент дындәылԥит, уамашәа имбаргьы залшомызт: араҟа алектор ишьтахьҟа ашә анынаирк нахыс, уамазак ҟамлазар, азә ддәылԥыр, ма дыҩналар руазма. Акоридораҽ апрофессор Сармақә дыԥшын, акыргьы иԥштәы ааугәаԥхартә дыҟамызт, мачк агәтынчымзаара иман. Уи Мардасоу инапы ааникылан, дима иҽынеихеит:

– Икоу удыруама: Варлеи лаб машәырла дтахеит ҳәа сзаарыцхаит. Аҩныка дцароуп, арахь лымаԥара дысзышьтуам, ас ажәабжь бааԥс лаҳәаны. Ишԥакаҳԥареи?

– Сара дзымгои, – иҳәеит Мардасоу, ихы инапаҽы иааго.

– Шәызлаԥаша акыр шәымоу?

– Ҳҩызцәа ҳмыцхраауеи.

– Урҭ ирымоуи зугәахәо, – Сармақә иҵьаба дынҭалан, ҷарақәак ааҷхьазаны иааирххеит. – Аамҭа шәымазам. Ҩ-сааҭк рышьҭахь Адлерҟа аҳаирплан ҷыруеит. Ишуҭахыу абилеҭқәа ҷшаа. Уахь шәызлаҷаша ара иҟоуп. Шәызлааша уа ишәыҷшаап. Аҷараҽ гәыбҕан шәырымҭартә сара иҟасҷоит. Акабинет ахь ҳнеипи!

Иара иусурҭа ҭыҷ ара иҟамызт, адырра риҭарц дааит акәымзар. Астудент дима, адекан иахь днеит. Иҟалаз Варлеи ишларҳәашаз иақәшәомызт. Адекан уи уамак хьаас икымызт, иаалыҷхьар иларымҳәарызи, уи усҟатәи изгәхьаагатәызи. Уи иаахжәаны ҳәашьас иҟарҷарыз издыруамызт Мардасоу, апроректоргьы уи диқәшаҳаҭын, избанзар араҟа дҷәыуа-дыхьуа даарымпыҷахарын.

– Зегьакоуп илаҳәатәыми?! – иааҵьеишьеит адекан.

– Лҷсы маҷхар?! – Мардасоу иаҳауаз игәаҷхомызт. – Лгәабзиара усҟатәи иҕәҕәам, ишәымдыруеи. Амҩахь иласҳәоит.

– Уара уа узаҭахи? – адекан ари иаҳагьы иҵьеишьон.

– Даҭахыуп, – иҳәеит апрофессор Сармақә, – мап шәымкуазар, – уи диҽаҷангьы ҩыҵьа астудентцәа рхы иақәиҭитәырц иҭахымызт. – Ҳашҷалыҷхьари?

– Сара снеины дысзаамгазои, – дҩагылеит адекан. – Зегь апроблема зрылхтәузеи.

– Амала иаразнак илаҳамҳәап, – иҳәеит Мардасоу, адекан даныҩдәылҷ, уи аудиториа лара дахьдәылигози, ара дааигаанзеи, ак имхамҳәарц Анцәа диҳәо.

– Иҟалеи, Мардасоу? – егьырҭ уаҩ дгыламзшәа, иаразнак лҩыза иахь лхы налырхеит. – Зны уара удәылыргеит, нас сара сдәылыргеит ҽымҭ-ҷсымшьашәа, арахь ак шыҟалаз рзыҷәахуам.

– Ҵьыбшьт, уамак агьҟамлацт, аха баб игәы бзиам ҳәа ателефон иасит. – Мардасоу Варлеи даалзааигәахан, лнапы ааникылеит. – Дыҕәҕәазар ҟалап, бибар иҭахыуп рҳәеит.

Лара иаалырҟьаны аҷәыуара далагеит. Аҳауа даларҷазшәа, дгазеазуан, лыблахаҷ гьежьуан, дымкаҳарц лхы дазықәҷон.

– Ибыхьи уажәы иаразнак? – лгәы ирҕәҕәарц, дналыҷаҟьазшәа иуит, нас дааҷышәырччеит. Сармақә ҽиҭуамызт, Мардасоу уи дышлызныҟәашаз шидыруаз ибон. – Баалеи, баалеи! – лнапы имахәар ихала инаҷихын, ашә ахь иҽынеихеит.

– Шәабаҷои уажәы? – цқьа агьыззымдыруаз иҷшра аахәаны, ихы шьҭымхзакәа қьаадқәак еилирттон Сармақә, даеа уск даара ихьаазшәа.

– Аеропорт ахь дызгап, билеҭк лзыҷшааны, ддәықәысҷароуп.

– Аректорат амашьына ҷаҟа игылоуп, уи шәҭаланы шәца!

– Атакси сымкуеи.

– Абарҭ астудентцәа аҷара абарҷшаауеи?! Иумоу уҭаххоит, саазгаз амашьына уҭалеи, иаҳа иеиҕьуп.

– Агьыс акрыҟазар исаҳәа, уара?! – ианындәылҷ Варлеи дҕьаҷәыҕьаҷәуан.

– Изакәи иҟоу, бара? Баангыли, ахәыҷқәа реиҷш ибыхьи? – амардуан илаҽалан, амашьына лас еиқәаҷәа ашьҭахь инҭалан, ахы ахьирхашаз аныҟәцаҩ инаиеиҳәеит. – Ишьапы ҷҷәеит ҳәоуп ирҳәаз, аха уи азы иҷҳа дибар зиҭаххазеи?

– Акрыздыруоу? Амц рҳәазар?

– Ахәшәтәырҭаҽ дышьҭоуп рҳәеит. Шәҽы азәы данчмазаҩхалак Гәдоуҭа дыргоу, Гагра дыргоу?

– Акрыздыруоу.

– Азеиҷшнхарҭахь бнеир бҭахыума?

– Мамоу, ҳашиашоу ҳцап, – имахәар далаҷсны илкын, ус ада лҷсы аалыхшәарызшәа.

Аеропорт аҽы иааныжьны, амашьына нахынҳәит. Варлеи ҵьара днаиртәан, акассаҽ днеит. Абилеҭқәа ыҟазамызт анырҳәа, длыҳәарц-дылчарц иеазикит, аха ииҳәоз заҳауадаз. Ҵьара еимҟьарак ишҷамықәшәарыз ҳәа итәаны иҷшыз длаҷшықәрымҷарц, шьҭахьҟа днахынҳәит, ак иҭахызшәа. Дындәылҷын,

амҩақьырақәа ирызхашаз ааиԥхьазеит, уаҳа имаз ԥқьа иаагәеиҭан, Адлерынтә аҩныҟа таксила излаԥашаз аарылихын, инхаз амҩақьыра инрылеиԥеит. Ҽыц акасса даадгылан, инаԥәала асаркьа днасит, акассир лыхшыҩ изылшьҭырц. Аҽхышә изаалыртит.

– Иҟалахи?

– Адлерынза ҩба, инхо бара ибтәуп.

Лқьышә ырԥәишәа, аԥара аақәылхит. Иԥхьазаны илԥәахын, ҩ-билеҭк наилыркит. Иаразнак даақәԥәит, итәаз ацҭәы ҟарԥаанза ҳәа. Ирлас наҟ дындәылҟьан, машьынақәак дрыкәшаны деиҭаакылсын, Варлеи дима, аҳаирплан иҭалоз ашәкәы иахьҭарҩуаз днадгылеит. Уа рус нҵәахьан, аха абилеҭ змаз анырба, ршәкәқәа аагәартан, иноурыжьит. Аҳаирплан ахь иназгоз автобус тәны игылан. Идәықәларԥ аҽынанахарԥ агьшагмыз, рҩыԥьегъ амардуан иҩкыдԥалеит, ашәқәагьы ҩадыркит. Аҳаирплан ахь ԥьоукы ақәнара иалагахьан, артгьы ҩаҽалеит. Ртыԥқәа анаалырх, хара имгакәа, аԥырҩԥәа рҭыԥ ахь инеит. Аԥырҩ-зҕаб даарылалеит, амаҟақәа рымхарԥарԥ, аԥырразгьы ргәы аалыргәҕәарԥ. Аҳаирплан натысит.

Аҩныԥка аҭыԥ рацәа ҭаԥәын. Мардасоу иҟалаз ихахьы изаагомызт: аҭыԥ ыҟазар, апасаԥьыр рацәа аеропорт аҩныԥка изынхазеи? Амала иареи иҩыза зҕаби нымхози, аԥара инамԥхәны акассир илимҭар. Уа иаанхаз ус ишыҟаԥатәыз ззымдырыз, ма ус иныҟәар зҭахымыз ракәхарын. Аеропорт аусзуҩԥәа, аиҳабы инаиркны, хьаас ирымазма аҳәынҭқарра иахашәалашаз. Ари зегьы зны еиламбгашази, аха аҽеҳәара здыруадаз? Мардасоу ихаҭа ас иаалырҟьаны амҩа дыкәгылазомызт, ианакәызаалак акыр шыбжьаз заа абилет ааихәон, нас хыԥсыгас уи имоурц.

Аҳаирплан ҩхалалеит. Ианакәызаалак Варлеи ашьҭцырреи атәареи лзыхгомызт. Уажәы хар лымазамкәан дшыҟаз, аҳаирплан аеаариашахьан еиԥш, лгәы хынҳәрызшәа лбеит. Лԥшҭәы шааиҭалкуаз аниба, уи лаԥш лыгызмыжьуаз Мардасоу, лнапы инапсыргәыԥа инаниԥан, егьи инапалы лзамҩа днаснасит. Илзиуз лзымдыруа, лгәы аилахынҳәра ааиқәтәеит.

– Бымшәан, зегь бзиахоит. Абри асаат бахәаԥш, ациферблат заҟа иԥкьоу ббап. Баныцыруа абас бхы-бгәы ԥқьазароуп, – амԥхә иҳәаԥәон, аха уи идыруан ԥьоукы иԥкьаз ак дурбар, ргәыхынҳәрақәа шеиқәтәалоз. Ари лгәы лхаршҭтәын. – Бара иаԥсыуамз ахьз бзызԥшаада, Варлеи?

– Сыхьз аԥсыуам, аха даара бзиа избоит. Артисткак илыжәлоуп саб хьзыс исанеишьаз. Лара макьана дагьартисткамызт, ус дибақәахьан даныхәыҷыз. Лҭааԥәеи иареи еибадыруан. Сара уажәшьҭа азҕабра сеазыскуан, афильм аҽы данызбоз. Саб уамашәа иибоз азҕаб хәыҷы дԥьеишьазеит. Уи дигәаԥхон, саргьы убас сыбзиазарц иҭахын.

– Баԥсахоит. Ихабымԥазои?.. Ибымбари!.. Аха сгәы иҭашәаз… Уи дбаҳәшьазар?

– Уи ус шакәым агәра ганы сыҟоуп… Схы цәгьалаԥәкьа исыхьуеит.

– Бзыцәар бзиан. Макьана саатк инеҳианы аамҭа ҳамоуп.

Лшәыра хәыҷы дынҭалан, таблеткак аатылхын, лҽы инҭалыршәеит. Иаарласны лхы нхынаан, лҩыза ижәҩахыр маҷ инадсылеит. Иара хәыҷык днаскьан, ижәҩахыр лхы азганк ԥқьа инадгылартә, даатәеит. Ус иаҳа лԥсы шьаны дыцәарын игәахәт. Аҳаирплан акәырқәа адгьыл илыкәсааназа, лара дмааԥшеит. Уи ашьҭахгьы ацәа ԥқьа дзалымԥзеит, лҿаариашашәа днатәан, наҟ лҽы налырҳәит. Ауаа ҭыцырц аҿазырхиара иаҿын, аԥырҩы-зҕаб азин анрылҭа, аԥхьа илбаарыдаз ҳәа ашә ахь иццакуан. Уажәшьҭа аҩныԥка аҭаԥәрахьы ахы архон еиԥш, Мардасоу Варлеи даайрԥшын, иара ус маҷк даатәарц налеиҳәеит. Дԥышәырччарц лҭахызшәа дшыҟаз, акы аалгәалашәан, днеилашәкәа дцеит, лҽаԥшылара ааузымчҳауа.

– Ибыхьи?

– Сускәа цәгьазар ҳәа сыҟоуп. Ҳԥалап! – уаҳа зԥаарак имырҟаԥакәа, адәылԥрахь рхы надырхеит.

Рпалтақәа рыжәҩахыр ирыхшьын, ирызшәҭазомызт. Амра кажжы иҭхон, ҽыкәабара ҳәа амшын ахь узымццакхози. Аеропорт ахыбрахь еицырхашьшьы амҩа ианыз инарышьҭагылеит. Аҳаирплан рацәа рҭыц ианакәызаалак, зынгьы ҭхынгьы, аха аиҳаразак уажәааны афҩы ҷыда аман, маҷк угәы архынҳәрызма уҳәо, аҳауа алагаҩагара аауадаҩны.

Атаксиқәа еилаҕҕа еилагылан, зҭшрак ҟамҭазакәа акы ааныркылан, инҭалеит. Иаақәҭәины амҩаду иҩанылеит. Ақалақь акәшарҭа иаваршәны, Мзымҭа аҭҳа инықәсны, Ҭсоуҟа ахы археит, иахьатәи Аҭсны иналагыларц. Абар аарцәи нырцәи ГАИ рпостқәа. Мардасоу Варлеи лгәы лхаиршҭырц ддацәажәон, аха лара уаҳа ажәак лыхәламшәеит.

− Ибыхьыз саҳәи! – длыҳәон иара.

− Сыҭхыз ҽеим.

− Бымшәан! Аҭхыз аума зыгәра бго?

− Сани саби даара еибаҭахын. Иара ихымҩаҭгашьа даҽа ҭсыуа хаҭак ихымҩаҭгашьа шамахамзар еиҭшмызт. Ачарақәа рҽы дима даақәланы диркәашон.

− Уи бзиами!

− Диркәашон сҳәеит, иузеилымкаазеи? Уа ак ҟалеит, аха уаргьы цқьаҭәҟьа иузымдыруазар акәхап. Саби сани еицыкәашон сыҭхыз аҽы.

− Аҭхыз аума, даҽакыума, ианакәызаалак ак агәра згомызт. Сматериалистми.

Лгәы лхаиршҭырц дшаҽыз иҭылдраазшәа, нҭәара зықәзамкәан илбоз амҩа ҭхьаҟа данҭшылон, знгьы амшын гәеиужь иаҭәара дныхҭшылон. Иаарыкәыршаз аҭсабара иаҭәара лара макьана илнырзомызт, ааигәа уи аҭак лзаҭарызу здыруадаз. Гагра ақалақь ҟаимаҭ иналагыларц, асанатори «Украина», ахьықәгылаз аҳаракыра иҩыхәнан, аладара илҭалеит амашьына лас. Амшын аҭшаҳәа иаваз апарк ҟаимаҭи ахәы иаҽачаҭаз ахани ирыбжьгаз амҩаду ианыланы, акурорт ҭсшьарҭа ҩнқәа иргәылаланы, атакси шьҭхысаауан. Аха урҭқәа зегьы лара илбомызт.

− Мардасоу! – ҽаалҭит лара, ахәшәтәырҭахь ихәноз амҩа инадгылаанза. – Ана ҳҩеир, – акыр ҳзеилкаауазар?

Амашьына ааиҭасуамызт, аныҟәцаҩ заа илымҳа инҭахәыҭхәыҭызшәа. Ақалақь иналҭхьан еиҭш, автобус аатҭыларҭаҽ гәыҭ-ҩык еилагылан, ҳәсақәак ашәы ршәын. Варлеи дзыҕәза даанхеит.

− Сымаҳә ана дрылагылоупеи…

− Бара бзы адырра аныҟарҭоз, бымаҳә иахь ателефон иасыр ҟамлазози. Дыҕәҕәазар акәхап.

Ақыҭақәа шьҭахьҟа иныжьуа, амашьына ццакуан, лара лыҩнынза анеира аамҭа духеит. Лқыҭа аналагыламҭаз, арцарцәақәак амҩан еилагылан. Урҭ, нарызхьаҭшха иара ишимазазгьы, лара блала азәазәала иаразнак иааимылдеит, дагьааҭрыст. Анаҩсантәи агәарбжьарала ибжьалатәхон, шьҭа иаргьы аамҭа имазамызт, лнапы анааникыла, уамак шлызҭшыз уажәшьҭа иаулзымдырхуаз, лхы анааидлырҕәҕәала, ллымҳа дынҭахәыҭхәыҭит:

− Еснагь быҕәҕәан, уажәгьы быҕәҕәаз!

− Изымдырзи, изымдырзи! – лҽылшьуазар лҽылзымшьуа дааимпыҭахеит. Дқьызқьызуан.

Атакси зны аҩадара иҩаҽалеит, нас, ахәы иавҭаланы, гәарбжьарала ахдырҭра иахьҩыхәназ, агәарҭ агәашә ахьаартыз инҭалаанза, иаангылеит. Мардасоу Варлеи дыҩҭиган, аҩны аҭхьа ауаарацәеи амардуан анаҩсан игылаз аишәеи анылба, зыхдырра иаҳагьы ишьақәҟьаз азҕаб иакәымз ак лҽазылымкырц, лызнапыки лызжәҩахырки кны, даатҽигалеит. Ҳәсақәак анаарцыла днариҭан, хыхь дҩықәныргеит. Лара дзеиҭшыз лан шлакәыз идырт, дзықәшәаз даараза илныҭшны, уи ҭаҟантә иналышьҭалаз. Машәырла иҭахаз, еилаххаа иқәыз лаб днеихадырглыт.

Аҩбатәи ахәҭа

1

Акыргьы инахараз агәыла иҵеы дцан, заа диацәажәаны имиххьаз аҳа иҭааит Мардасоу. Ашәыр еилыцшаан, ақьаад коробкақәа иртеицан, заа ирхиахьаз атачкақәа хца ирыкәеицеит. Ихәыцқәа рыхә-ҩыкгьы ицын, аха х-ҩык ракәын аидара зырҳәазоз, егьырҭ ҩыцьа ирымукәа ирыцны иааит. Аиҳабацәа рҩыцьегь, Радицеи Раҳаимеи, зҵабцәан. Нас ицоз, Џьарнаси Џьармеи, чкәынцәан. Заба хәыцгьы дызҵабын, дҳәырҳәыруа дрывагьежьуан, зегь рацкыс аус змаз лара лакәызшәа. Уи илызкыз Мардасоу игәалашәара чыдала азааҭгылара аҭахын, машәырк лыхьыр ҳәа дшәаны, аиҳаразак убри илацш лхын.

Аидарақәа зқәыз атачкақәа амҩахь иҩцәыригеит. Азҵаб еиҳаби, нас уи илеицбызи аҧкәын еиҳаби ҩ-тачкак рымаакәа ааныркылеит. Ахәыҷзақәа азәазәа урҭ ирхьынҳалан. Зегь рацкыс аидара зқәыз атачка аб ихаҭа инеигон. Ашоура катәан, шьҭа ахәымехарахь инеигон акәымзар, аҵхзы убла ҭнахуан. Амҩа асфальт ыкәын, акәырқәа ыкәашьқьрааузшәа ицон, аха аидара еидаран, ҩ-кәрык зцаз атачка иақәызгьы умахәҽа иакын. Макьана атачка ƙаҵаҩцәа аизарахь имнеицызт, аамҭа цақәар даеакала идырманшәаларын аха. Аб иаҵхьа инеиуаз ихәычқәа рыцхашьо днарызцшит, – дара хьаада амҩа ианызшәа шыƙарцозгьы, инеицәха-ааицәхауа иахьнеиуаз, реидара уамакгьы ишрыкәманшәаламыз даазхәыцуан.

Мардасоу, рацхьа данца ашьҭахь, Џсоу деиҭацақәеит. Аҳәаа дхыцны, иутратыхи ишәыри иҭикәеит, даеазны Адлер аҵьармыкьаҽ дцеит, аха имала изиагоз маҷын, уамак изырҳауамызт. Иааигоз афатә ҩы-мшы, хы-мшы иаарызхон. Џьоукы ишыƙарцоз еицш, аиҳаразак аҳәсақәа, есымша дызцомызт, игәабзиара адагьы, ҩнытҵкала изышьтхуамызт аҳәаа ихыцуаз рҭагылазаашьа. Арахь ахәычқәа ашкол ахь рцара иазырхиатәын, рыматәа-рҩытәа ахә изырҳауамызт.

Ахәычқәа ран Алмас уахь дизгомызт. Азҵабцәа еиҳабацәа маҷк ижыцәқәан шьҭа, аха аҩонду рхаргалан иузныжьуамызт. Иаб, иан, иаҳәшьаду уамак рхы изахәо иƙамызт, изларылшоз ацхыраара шыƙарцозгьы. Иџшәмацҳәыс зегьы дрыхьзар акәын. Ианаамҭаз ахшара рацәа анылҭахымз, инеиқәыцсаны ахәычқәа лмоур иара имуит. Уажәшьҭақәа ракәын аҭаацәара маҷ ирыкәашаҳаҭыз анеиликаауаз, аха иагьа иуадаҩзаргьы, иагьа џьамыгәа ихеигазаргьы, иаҵхьа игылаз ахәычқәа дрызгәдуун. Даргьы аҵьабаа дирбар акәын, ауаҩра мҩа иангыларц. Рцарахь идәыкәлааныза, аиҳабацәа рых-ҩык Џсоу игаларц избеит, даргьы ақәшаҳаҭын. Аҩны игылан иҭацәыз даеа тачкак, иакәеицашаз Џсоу иааихәарц.

Амҩан, адәы ҭшәара ибжьакны, ҿкәак еилацалан ирыман Адамыри иҩызцәеи. Урҭ збаз аби ахәычқәеи аатгылеит, рцсгьы ааиҭаркрын. Ашаха аҷапырхәа ыршәны аҿцысра инҭысхьаз уырак ахәда иахадыршәын, аеқәа анеицхьытта, х-ҩык, ашаха иахьынҳалан ишыркызгьы, ирҳәазаны иагарц, еихон. Уаҳа иананаму, дара ашаха рхха игылан, ауыра аеыкәаҳа иҭаларц. Ашашәа ахаҳәа хәычы адҳәаланы, ухы ианакәуршоз, ашашәа цҵәаны, ахаҳәа шиашаз ицарц шаҭахыз еицш, азардақь еы уыра еихон, арахь изхәаруаз ашаха-ҷапырхәа иаунажьуамызт. Аҵхзы ианадырга, иҳашқьа-цышқьа ирулак рнапаҿы маҷк ииаит. Ашахала наƙ-аaƙ ҩыцьа иркын, арахь аҷапырхәа ахәда ахәрырц агьагмызт. Азы иҭыргаз аҵсыз шыпаƙьцаƙьуаз еицш, уажәгьы аҭыц иакуамызт.

Адгәыр аҷәра акәадыр иманы дааин, аеыбҕа иакәеицарц агьигымкәа, ауыра ганха инатрысын, иакәҩорны инканажьит. Адгәыр акәадыр аашьтихын, ҿыц ауыра днадгылан, ашышьыхәа инақәеицеит, иара наƙ ишынаскьоз мацара. Абҕа ак шақәыз маҷк ианаашьцыла, дмыццакзакәа амгәырххақәа ааҿсиҳәан, иаҳа қәрала акыр имачзаз ашаха ааципртит. Арцыс аҷәра ааникылан, изшьапык ашькыл инақәиргылт, машәырк анихь, иаразнак иҭпартә. Ашырхәа аеы дҩакәтәеит. Ауыра аеаƙьон.

Ишеидыслоз маџара, ашаха анаахырх, аеыуаѡ ауыра ахы иоуижьит. Иаргьы рашьха иџырны адәы инахьзан, абнахь иџоз амѡа инаныршәлан иныџазит.

– Аеыбжьаха шәымоу, ҳаамҭа зеиџшроу? – дџааит Мардасоу.

– Ҽадаа ирыкәгәыџны, зџаџа ззымсаз ҳаиѡызахарц агьҳагым, умбои, – Адгәыр дџышәырччон. – Ишәҳәалак бзиоуп ахьынзаҳҳәоз, трактормкәак, машьынакәак ҳаадырхәалон. Шьҭа ҳхы ҳакәиҭзароуп ҳҳәан, имп шәымоуп рҳәеит. Ҳара иҳамаз ажәит рҳәан, ихәарҭази ихәарҭамзи еилмыргазакәа, аґба иакәџаны изхырџеит. Сынтәа аџәаґәаракәеи алаџаракәеи ирыкәҳарзыз угәаламшәои? Иабаагои ускатәи есышыкәса? Ҷсоу исырҳаз ахәҭа бзиак убри иакәсырзит. Ҭагаларазгьы аџара ҳҭаххоит, абылтәы аахәатәуп. Машьынакәак змоугьы аибашьра ашьҭахь макьана ҳаҳатыр рбоит, нас, рмашьынакәа аныцхастахалак? Даргьы анхара рҭахыми, ҳамаџура маџара рызхома? Ариабжьарак иџаҳкыша ҳаилаланы иҳабжьеит. Ари ҽыѡс истахыуп.

Асапан шәах ѡакәыртәазшәа, аџхзы шәах аҿыцачч, иагәыцачч иаакылкьеит. Аеыуаѡ аґәра даахон, ҭынч-ҭынч иааниклыраџ. Уаҳа зылшоз иџсра убарын ҳәа ианааҭгыла, Адгәыр аґәра ааникылан, иакәтәаз дылеыжәџеит. Адгәыр аеы азкәа днаснасит.

– Уажәшьҭа ууыразам! Шьҭа уеыѡуп. Амала макьана азыкаџара ҭәҭәа уҭахыуп.

Мардасоу, иџакыра иманы, аѡныка иҿынеихеит, Адгәыр иажәакәа дрызхәыцуа. Иаҳаз ихаҭа хьаас икаимџацкәа дыказамызт, аха ргәаанагаракәа шеикәшәоз уамашәа иубарын. Иара, иѡызцәа иманы, иибжьаз иҿы дадгылан деигәырґьо. Аґәра дааханы иеанынеиха, ааигәаза ауырара зхы иҭагьежьуаз акәзамкәа, ашьамхы аџасыларц агьшагмызгьы, иґәґәаза игылазшәа, ахы ркьакьаны, знгьы инеиҭаџа-ааиҭаџо, даҿазных агәдымдыхәа аџшәма ишьҭан. Уи ишәы шишәыц ишәын, аибашьраҿ ивыршьааз иҷкәынџәа руазә изы, аха цхьака дыцшуан азакәын ауыракәа рыбжьара дзаҿыз. Аџсынгьери иқәыркәакәаз аиха ршы, аццышә алдды, азыхь ианзааркылалак, аеырымчны ианеиқәыхьшәашәоз иаѡызан уи иҿыбжьашьа.

Мардасоу, аѡны данааи, атачкакәа аидара шрыкәыз, аказармаҿ инаиргылеит. Амра лҭашәахьан. Аутра ииаҭыцыз Алмас ахәычқәа рхәы нарымџалыргылеит, рнапқәа зәзәаны, заа акрырфарц. Шааилахәлалак рызынтәык зык нарыкәыртәар акәын, ателевизор иадымтәалакәа, ишьҭаларц: раб, шарцыеџәа гылааныза, иргылар иҭахын, шааныза амѡа иқәларц. Хаџеи цхәыси еицхырааны, аҳәарақәа ранаџәа ирыџаџан, ажәқәа рхьеит. Аибашьра анынџәоз ҭаац заџәык акәын имаз. Бжалаҳәа даҿак даҿазәы имихын, арҭ рыѡбагь уажәы еицхьеит, ирымцуаз даараза имаҷын умҳәозар. Аха ҭаацәара дук хшы хәычык роуазижьҭеи, акыр иаџсаны ирбон. Иара ус хџа-цшьба жәы шцаимоурыз ҳәа дгәыґуан. Амала уи шака шыкәса аҭахызи? Ажә ґра ду ануцар – иара ушашьҭаз уашьҭазар акәхон, уаҳа ус умазамкәа, иара иқытан уи ыкәырҳәны иузбомызт аџхынраџәкьа, азынратәы усгьы ҳалаџәажәомызт. Араҟатәи аҭыц азы Анцәа иишаз аџсуа жәы акәын, раалыц маҷын умҳәозар.

Аиџбаџәа Ҷьармеи Ҙабеи икәабеит Мардасоу, рѡызцәа ирыцшьталарц. Нас ихала иҿикәабан, аџәаакыра иқәырбаны, ицәеижь аџсы ашьарц, акраамҭа адәны дҭәан. Ҷәыцашоуран. Ҙегьы шьҭалакәахьан, ииартахь даннеиуаз. Дахьынзыцәаз игәалашәомызт, убас ирлас-ырласны даацшуан, дкарауараха, арбаґьқәа анҿырҭ, уамак дышьҭамхакәа, дгылеит. Ихиҿы рыцкьаны, зыхьла иҿы анизәзәа, аены амш хьаада ихигарын игәахәыртә, ихыхь тәеит. Ахәычқәа рхәы, Алмас заа икалцахьаз, ныкәыргыланы, днахынҳәын, аиҳабаџәа рых-ѡык ааирцшит. Урҭ ѡагылааныза, ран дааин, рхәы ныкәлыргылеит. Ахәычқәа ахьигоз лгәы ҭынчзамызт. Рҿы зәзәаны, даргьы рхәы иаадтәалеит. Аиҳаразак Ҷьарнас макьана ацәа дзалымцыцызт. Ачаи анижә ашьҭахь, акыр дааилккеит. Ран ҽымткәа лхәычқәа дрызцшуан, нас абжьага жәакәак шралхәоз, ртачкакәа аашьтырхит. Агәашә инҭылган, амѡаду шыказ асфальт зыкәшьыз агәарбжьара иныбжьалцеит.

Аацәылашамҭаз автобус аангылеит. Ҩ-тачкак еихык-еицык Мардасоу иѡыкәниган, иныкҿаиргылеит, ахцатәи иаҳа ихьанҭан, ахәычқәа ицирхыраартә. Аџшьбатәи ҭацәны еґьырҭ инарываиргылеит. Рызынтәык гылан, иҭацәыз ҭыц

ыҟазамызт. Амашьына дакыр ҳәа дшәан, Џьарнас џьоукы даарыдыркыларц дрыҳәеит, даргьы мап рымкит. Аха аѡныцҟа убас шоуран, ахәыҷы, иҭсахы шеилахәоз мацара, автобус длалбааит, иҭсгьы ааивигеит. Азҕабцәа иаҳа акыр рчҳагәышьеит. Доусы реидараҟәа ирыҭалан илбааргон. Мардасоу дласны итачкаҟәа дынрыҭалеит, ишьҭахь игылаз рҭсы еибаиркыр иҭахымызт иахьизҭшҭәоз амшала. Ахәыҷҟәа рзгьы аду наза изеиҭш амѡаҟьыра ргон. Иеидараҟәа рыхәгьы ишәеит. Ашьыжь амѡа иаҟәирзызи аҳәаа ахыҭраз аҳазылхырҭаҟәа имырхуази тачкак иазырҳандаз.

Ишнеиуаз ахәыҷҟәа амѡаду аганхаь иаанижьын, атачка ҭаҭәи аѡнынтә ишьҭырххьаз ааҭәа дуи иманы, араҟа аџьармыкьа ҭыҭ ахь длалбааит. Џьоукы араса ҭира иалагахьан, урҭ рышҟа дымнеизеит, рыхә ҳаракын, иара усҟатәи аҭара измырҳаҭызт, аҭаацәа рыфатәи араса ахәи еилеигзартә. Ашьыжь ҭҳәыск аклиа-ҟәыд лымихәҳан, иааҭәа, еиҭарпапа ирҭәны, атачка илаҟәиҭан, шьҭахьҟа ддәыҟәлеит. Акәырҟәа ахаҳә рдыдра иоунажьуамызт, ирҳәазо мацара, цәгьала амѡаду ахь икылигеит. Уи Џьарнас инииҭан, аидара ҕәҕәа зҟәаз атачка иара днадгылт. Аҭхьа иҽынеихеит. Чалу хәыҷык аахәаны, даарыхьзеит Ахарзаман.

− Сара усыцны уцоу, ацәаҳәа уҟәгылоу?

− Сеидараҟәа дааразa ирацәоуп, уахь сзымцар ҟалап, – иҳәеит Мардасоу, Ахарзаман иахантәарак ара дыҟан, уажәы аҳәаа агәашә дшылагылаз еилкааны. Ҭшь-тачкак реидараҟәа аанда ихыганы, ахәыҷҟәеи иареи уа ихыҭны рцара зеиҭшрахашаз ихахьы изаагомызт, шә-блак анухәаҭшуаз, шә-ҽык анузаҕьуаз, даҽа усҟатәи еиҭамкәа уаныршәиуаз.

− Ус акәзар, абас уахыкәшаны уцаны, амашьынаҟәа рҭаларҭа злаҟоу ала, ацәаҳәа уҟәгылар, иаҳа уманшәалахоит, ГАИ аҭхьа агәашә улахар аҭкыс. Уаҟа уажәнатә ауаа рацәоуп.

Иарбан мѡаз ишьҭихрыз азныказ иааизымдырит Мардасоу, аха инаидҭыз Ахарзаман араҟа аҭагылазаашьа иаҳа идыруан, дызҟәиҭаз дыҟәныҟәар еиҕьын. Ѡы-мшы, хы-мшы арахь уанымаалак, даҽа ҭагылазаашьак убон, мамзар есымша ара уҟәгьежьуазар акәын, Мардасоу ус изыҟаҭомызт, аѡныҟагьы деилахамзи. Аџьармыкьа анаѡс, аҳәаа иатәыз аанда ҳаракы уладгылаанза, арыҕьарахь ицоз амѡаду днанылеит, уахь зхы хазгьы маҷмызт. Иахыкәшаны иара Мҟьалрыҭшьҟа ицоз амѡахь икылсуан, аха уахь азиас иавауршәаанза, арымарахь уҽааухар, аҳәааҽы амашьынаҟәа ахьгәарҭоз агәашә унадгылон. Амашьынаҟәа реилахамҭа рхы иархәаны, тачкала уахь иҭалозгьы маҷмызт. Арыҕьарахь ала аанда ҳаракыраҟәа рыбжьара ҭшәара дныбжьалеит иара, ахәыҷҟәа иманы. Ѡ-тачкак еивагылон, нас ауаѡы имала ибжьысрагьы уадаѡхон. Иарбанзаалак џьара маншәаларак азҭашаз еиҽкаара ыҟамызт. Џьара ѡ-тачкак еивагылон, џьара азә имацара дуадаѡны дыбжьысуан.

Хәыҷы-хәыҷла ҭхьаҟа рыешеидыркылоз, арҭ маҷк иаҳа иахьылаҟәыраз ианнеи, уа иаанхеит, ацәаҳәа ҭысуамызт. Иҟалаз уаѡы изеилкаауамызт, уи рдырырц иахгәаҟуан, арахь шоурахон, иаҳагьы рҭсы еибакуан. Џьоукы цаны еилыркааит аҳәаа макьана аурысҟәа ишаадмыртуаз. Уажәы-уашьҭан ҭхьаҟа ианбадәыҟәлари ҳәа еилагылаз, амѡаду ала дларывасырц даарывалеит Ахарзаман гәата-бҕата, хьаа-баак имамкәа, ари аҭагылазаашьа иара дашьцылахьан, игәалаҟа-ихалаҟа, даныццакышази данымццакышази заа идырны.

− Абри ахәыҷгьы даама? – наҟтәиала аанда даадгылан, Мардасоу диацәажәон.

− Џьарнасу? Ихы ныҟәигароуп, уаҳа игәхьаа зкыда.

− Ашкол уҭоу? – егьи ихы аҷкәын инаиҟәикит.

− Ааи.

− Заҟа рҽы утәеи?

− Актәи салгеит.

− Лаҟьыки-лаҟьыки еицуҭар, заҟа ҟалозеи?

− Уара уналаҭаны, хҭа ҟалоит.

− Кау!.. Сишьит! – Ахарзаман дшыччоз алада иҽылеихеит, азҭабцәа ҩыцьеи даеа цыҭ-ҩыки ҭрысны ахәыҷы ишынеиҽацшыз анаагәеиҭа.

− Иоуҳәа закәи, уҷхамшьазакәа?! – Мардасоу ишьара дықәҟьарц агьигмызт, иеааникылон умҳәозар.

− Сара сзырҷхашьои, иара дыҷхамшьозар?

− Иара деиҳабуп, аха уара ус узиацәажәеи?

− Аиҳабы ииҳәо акәзами, мшәан, аиҭбы ииҳәо? Шәеиҳабцәа шәырҽыцшы зуҳәози?

− Иуаҳаз ажәа гәымхала уцлабуама?

− Уи ииҳәаз ажәа еиҭасҳәазшәа убама? Сара аҭак исҭаз «хца» ҳәа ауп ишысҳәаз, – Мардасоу иҷкәын дизаҽакуамызт.

− Ара сшыҟоу амш цәгьахара иҟоуп, – Ахарзаман ибжьы аагахт, шьҭахьҟа амҩа дахьаныз, уи уаҩы дахьимбоз цьара днавҭагыларц дшааз ҩашьомызт, ус иҟаз аҭыцгьы зегьы ирыздыруамызт.

Аҷсҭҳәақәа рееидыркылақәахьаҭәҟьан. Иааҽыхьҭахеит. Мардасоу хазы шәырак иман, ацеллофанқәеи кьаҽ цхақәаки ҭаҭаны. Дақәшәақәахьан. Ишырымуаз ахәыҷқәа инаршәиҭеит. Ақәа алагар, арҭ рызхомызт аха. Ианаақәашырцҟҟа, ацеллофан ду ааиҭихын, рыцшь-тачкак ирызхеит, даеакгьы дара ныҭагылеит. Ашьамсиақәа змаз рацәан. Ауаа рыедмырбаазарц рыедырхиахьан, аха ақәа, анаатә еицш ианықшоз, рганқәа арбаазон. Хьҭахеит. Мардасоу, ахәыҷқәа ахьааигаз, ихы ишәиуан. Иахьныҭагылашаз рцшаарц реиҳәеит, дара ирымуит, алаҟәыра иахьҭагылаз илеиуаз аҩар аеанеизнагагьы. Рымацара ракәмызт, дарбанзаалак азә деиҭамҭит, рызынтәык рхы иҭаз рыҭитәқәа ирыдгылан. Ацәаҳәа ҽырҭысрак ҟанаҭомызт. «Амш зеицшрахаз рымбазои, – Мардасоу аҳәаахьчацәа ргәағ иман. – Ҳара хьаас ҳазмада умҳәозар». Радица лылағырз лҽыкәкәон.

− Ибыхьи? – аб уи длызхьаауан.

− Акымзарак.

− Ахьҭа бакызар?.. Иҟалаз саҳәа!

− Ус акгьы смыхьит, аха… Ҳгылашьа сгәаҷхом, ақәа ҳахьҭәҭәа.

− Иаачҳа, абааҷс, уаҩ дызқәымшәо акгьы ҳақәымшәеит. Ауаа бнарылаҷши! – лгәы ирғәғәарц иҭахын, даарагьы дрыцҳаишьон, уи арахь аара зынзак илҭахзамызт, араҟа илхалгози илбози лгәаҭәа аржәпон, апианино ахьалырҳәози лхатәы ашәа анаҷылҭози, асахьақәа ахьҭылхуази, иара ус иааҟалҭоз зегьы рҽы илцырхагахон, арахь лхаҭа аҷсҭазаара лгәы шьҭнахуазарц, лхала далагәырғьозарц дашьҭан. Арҽиара мҩа ианылашаз атачка даҭеиҭеит. Амала, аҷсҭазаара цқьа еилымкаазакәа дынхар аҭкыс, уи анҭаҳара-аатаҳарақәа заа илбар иаҳа еиғьын, – Мардасоу ихы злаирқьиашаз иҷшаауан.

Ҷшьшьала амш аахкәеит. Ҷша хәыҷык иааҽалаз акәхарын аҷсҭҳәақәа еилызцоз, амала уи ауаа архьҭшьуан. Уи акыр изныцшуаз Ҷьарнас деиҭақыцьқыцьуан. Ишьамхы алахыс дцәаакын. Мардасоу игәы ихьуан, аха иҟаиҭози. Знык аҩныҟа илеиндаз, уаҳа заҟа иааимгарыз. Арҭ рира аеазыҟаҭара, ришьа, раазашьа ибла ихгылан, урҭ асахьақәа ҽыцхон уажәы, закәытә гәаҭеираз (гәаҟраз иҳәар иҭахымызт) изҭаиргылаз лабҽаба иахьибоз. Ахәыҷы, ичымазара ианаамҭаз дузалымкыр, дуцәҭахон. Уахи-ени, уцәа ҭынчымкәа, улаҷш ихызар ахәҭан, агәаҟра аҽынза унаргон ачымазарақәа неиқәырццак рцәырҭра, ахәшәқәа рыцшаара, аҷара-шьара рышьҭазаара, аусура ахьзара. Иагьа угәаҟзаргьы ак хьааугомызт нас, ахәыҷы идунеи ихазы ҽыцла иаартшьа ахьубоз, аду изы дунеи ҭҭааран, жәҩангәашәцхьаран.

Ҳаҷхьа иҷсуадаз ҳәа еихәаҷшуа инхар, ауаа закәытә гәкаҳараз ҩныҭҟала ирхыргашаз. Ус заҟаҩы нхахьадаз. Мардасоу иқәра заҟа иназоз аҟара, дҭаацәарахаанза, аҷсра азхәыцра акыр ишьҭиххьан. Азәы дихымшакәа даныззаар ҳәа дшәон. Дыҷсзар аҭкыс, иҭынхаша данихьцшыз, дҭынчымзи. Ихы аҭкыс ииҭахыз адәы дизықәзар, аҷсҭазаара аҷсахра уамак дазхәыцрызма, аха… Усҟан нарцәымҩа

мариала ишьҭимхуази. Иҭынхаша дзыӄамлар ҳәа ихы даҷәшәон даазқәылаз. Уи иҩынтәыз гәкаҳарзшәа изыӄан. Еилкаамыз аҭагылазаара иаҳагьы уаргәаӄуан. Иузцшыз анудыруаз, узыргәырҵьара усымзаргьы, иаҳа игәынкылаган, Аилкаареи амдырреи ррахәыц уаныӄәгылаз, анахьгьы-арахгьы абҵалара шуцәымҵызгьы, убҵаҷон.

Ахаҵа, аҭаацәара далаланы, ахәыҷы даниоулак, инхарҭаҿ имҩаԥысуаз абзазара иԥстазаарахон. Абра изашҭаз зегьы ҭачкәымк еиднакыланы дрыхәаԥшуан, егьырҭ ихьаа-баақәа ҳамҭанык акәзаргьы ихадырштуан. Изцәырнагон азцаара ҿыцқәа, иԥсы измыршьаз, цыхәаԥцәара змамз аускәа, аки-аки еишьҭагылаз аӄаҵатәқәа. Аха ҩнытцкала иҭынчын, ихигахьаз ддыргәаӄуамызт, иӄалашаз ауадаҩорақәа дрыцәшәомызт. Дҭынчын! Ахәыҷы дышиз еицш, дцәааит, иан лыда уажәшьҭа дшынхоз адунеи иардыруа, ихала ирыцхақәа аҳауа шыларгаҩаргоз, игәы ашьа идақәа ишҭырныӄәоз дырбо. Ан лхәыҷи лареи макьана ишеидҳәалаз агәра лгон, иара ус аҷапан аахырцәеит, лыгра итшази лареи рыцстазаара шхазхоз макьана дзазхәыцуамызт, убасҡатәи лыбзиабара дуун. Дазхәыцыргьы лгәаԥан рахәыцк ааԥцәон, аха ицәырԥуан даҽа цәанырра цаҵак, ани ахәыҷи ҿыц ирыбжьалашаз.

Маҷ-маҷ иуныруан даҽа цстазаарак. Иуҭахын ҿыц адунеи збаз изхашьаҿ иулшоз зегьы наугзар, ухаҭа иугхашаз угхаргьы, иара ак игымхар, есымша изацтоз изацтар. Дуаҩхар, ижәла ахьз ҭигар, уи ала ижәлар акала дрыхәар, ибзиарақәа убар. Игәалашәон ахәыҷқәа зларкәабоз азы адәы иқәиҭәар луамызт ранду, иара иан Надшьа. Алагьан ҭбаа наргыланы, ашышьыхәа азы аԥла ашьапы иаԥеиҭәаларц, дилабжьон. Абасҡатәи аԥшқара иаԥанкуаз иаразнак изеилымкааит, ажәытә уаа егьа рхәыцуан ҳәа, дыгәрымуан. Ашьыжь шаанза асаби аҩоны ддәылыргар луамызт лара. Аҭаца лабраа рахь данцалак, ааилашәшәымҭаз азкы длыманы дааир – ҿцныҳәас иӄалԥон. Адырҩегь ахәыҷы иахь ирхаз аԥшқара! Иара уск̡ан изеилымкаауаз аԥшқара! Дышнеиуаз иара ихаҭа ихәанчаз ажәала (дызгабызма, дыҷкәыназма) дзырмаԥажәо днеит, дара раб ииҳәоз макьана ишырзеилымкаауазгьы. Азгаб еиҳабы, лнапқәа сабик иааиатәоумшьартә ишхәыҷымызгьы, «напыжь ду» ҳәа акәын ишлеиҳәоз, «напыжә» ацынхәрас. Акы лгәы иаахәарц, «шьыри-шьыри» ицсаххьан, «сили-сили» ҳәа. Аԥшқарахь ииаигоз ажәақәа ишахәҭаз рҳәара ицәыуадаҩхо дналаган, ишиашаз «ихашҭзеит».

Аҭакцхықәра ду шудыз уазхәыцуеит. Угәы иаахәон уахьхаԥахаз, уанқәыцшыз угәабзиара иахьакәымз иахьумырзыз, иахьаҭахымз иахьнумхыз. Маҷ-маҷ угәы хытхытуан, ишакәымз ухы мҩаԥго, ухаԥара ахьцумшәацыз уаԥәшәо аӄазаара неицхьбазарц иаҿын, иухылцыз игәы бзиан ҳәа ануаҳалак. Идырыз, избаз аускәа рҿаԥхьа ужәҩахырқәа шыцеаеаз уныруан. Уазхәыцуан Нарҭаа дуқәагьы рыжәҩахырқәа шыцеаеаз, уагьаацышәырччон. Уаԥхьа ишьҭан еснагь иҿыцхоз аускәа, рынагзара улшар изаманан, иулымшаргьы ҡалон, убри азын уаазыцәшәашаз шуцылозгьы убон. Ианбыкәызшь даҽазны ианудыруаз уажәҩахырқәа шыцеаеаз?! Ахәыҷы уахьынзаихылаԥшыз уцстазаара ҿахон, уцсра уазхәыцыр аԥкыс, иутынхаз аҩада ихалара иаҳа уеигәыргьон. Нас?!. Абри аҭачәкым азәазәала иалшәшәон, аҩонду азы азә дузынкылар, абра имҩаԥысуаз аԥстазаара наӄ-ааӄ иацицар, ахәштаара мыцәартә, насыцымзи. Иахьцалак ҭачкәымк еиднакылоз ҩнытцкала ус еизынхон. Қәԥаран аԥстазаараҿ иӄаз.

Ацәаҳәа наԥасит уҳәартә, ашьамсиақәеи аҳаргьқәеи аханатә инақәаԥеит. Макьана иқәашырцкон иналаршәашәа. Шьҭа азымкатар илтцит шыргәахуаз, иаатгылахт. Атачкакцәа неигәтас-ааигәтасуан, еицәҳауан шьҭахьӄа ҿыц азы иаалагылаз. Аԥхьа игылаз ирласны цхьаӄа ицарц рышьҭахь иааиуаз аҕьуан, арахь ҿырцысра зыӄамло иааихәлахахт, изыхкьаз уаҩы изымдыруа. Маҷк еиҭанаԥасыхт. Мардасоуи ихәыҷқәеи шьҭа аԥеллофан рхарԥаны цашьа рымамызт, ибаазон, аха иандәықәла маҷзак ицәаакрызшәа ргәы иамбози, ак рхадырцарц иашьҭамлеит. ГАИ апост ахыбрахь инеиааныа, иахьавцагьежьуаз иҩадаран. Дрыцхрааны инеишьҭаргыла иқәнигеит. Ишьҭахьӄа, аԥхьа ицарыдаз ҳәа ишеицлабуаз, еивцахеит, аицәҳара хдыртит.

– Сацхьа бабацо?!

– Сацхьа бара бабацо?!

– Сзышьтагылаз дцеит, бара бызҳабжьагылеи?

– Саргьы сзышьтагылаз дсыцәцеит, бымбои!

– Икалозар шәмеицәҳан! – Мардасоу урт днарызхьаҳәит. – Азә иацхьа азә дымцар ҟалом, шәааизцшқәа! Ҭыцк азы шәгәы знибархои.

– Ахьта сыцсит, – атачка амаа ахьылкыз, Раҳаима лнапқәа шәытахеит, лқьышә шәытақәа реицшцәкьа, арахь лшьапы азы ткәкәон.

– Беиқәа бтачхәри, бзарцхо ббап, – иҳәеит Цьарма. – Сара сеиқәа самхатачхәрын, сыцхаҷыҷараза сгылоуп, – ҳәа нацитахт, арахь ихацыц аарла акәын ишеихаиргылоз.

– Саргьы аарла исычҳауеит, сабацо акәымзар.

Арымарахь иааиуаз ацәаҳәеи (уи иагьцәаҳәамызт, ауаа еидгәыцланы игылан, ацхьа атшәара икылсрыдаз ҳәа) арахьтәи ацәаҳәеи агәашә аҿы иааиҿаҳауан азыблара аицшцәкьа. Наҟтәиала агәашә икылибахон, азәы даеазәы доуижьыр усгьы иҟаломызт, дарбанзаалак идгылаз дицахар ҳәа дшәон. Изылшаны агәашә инкылшәаз арахьтәи ацәаҳәеи иареи ааиҿаҳауан. Зтачка мацәак ацхьа иназышьтыз дузынкылозма, уиақәцаны узивсуамызт. Мардасоу излауаз ала дыкәцон, астәии анстәии инеиуаз ртачкақәа ѡба-ѡбала еиваргыланы ГАИ апост иавсны ицаларц. Иуҳәоз заҳауадаз, алыцәхара еилеибатазшәа, ауааи ртачкақәеи еилан. Ихәычқәеи иареи еицәхдмырҟьарц анахь ибжьы иргеит, арахьгьы рыкәҿитит, иауамызт. Уаҳа анилымша, ицха аиҳабы рацхьа ддәыкәеицеит, цыт-ѡык уи ианлышьтала, цәгьала аицбы длышьтеицеит, аҳәаа ианхытлак цьара еиқәшәарын ҳәа дгәыгшәа. Излауаз ала Цьарнаси иареи еицәхымҟьартә, ртачкақәа шеивагылаз, арымарахьтәи ирыжәлоз дыргәылалеит. «Сызланцәада!» – ихы ишәиуан, ас аҵстазаара ахьиоуз азын, избанзар, иацхьаҟа инеиуаз уажәшьта мачк итынчхазаргьы, иашьтахьҟа иаҳауаз изышьтхуамызт.

– Соушьт, бара, ацҳәыс ҟадыць!

– Сбыкәыцжәааит, бышцоусышьтуеи, сара сымѡоупеи!

– Ибҳәо закәи?!

– Ибаҳаз.

– Исалҳәаз шәаҳау ацхамшьа?!

– Ацхамшьа бара боуп. Скалт шьтысхт ҳәа баҳама сыцхашьартә?

– Нас сара соума зкалт шьтызхыз?!

– Шәаангыл, абаапс! – Мардасоу урт нарызҿитит, дрыцаҳәҳәарц агьигымхо. – Ахәычқәа ишраҳауа, шәышцеицәажәо шәҿы тызәзәа!

– Ахәычқәа арахь изааугеи?!

– Ахәычқәа ираҳар уацәыцхашьо егьиуа, усҟатәи иаххәеи? – дара-дара шнибарцәоз аархашттны, аҳәсақәа иара ианизыцкьа, Мардасоу «ҳаҧоу шәықәҿиҭааит!» иҳәан, цхьаҟа днацшит.

Ацәаҳәа иқәгылаз тыцк еимаркуан, азә иацхьа азә диасыр иуамызт. Дара ирывырѡны, ааида нымѡахыц, амѡаду иануршәланы, амашьынақәа ирывагыла, ирыбжьагыла, агәгәаҳәа илеиуан ацәаҳәа иқәгылаз рааста акырынтә ирацәаз ауааи урт ртачкақәеи. Лахьхьи изылшоз ааида ихыцон, ацыхәтәантәи ахәта еимырҳәан, уаагьы сижәылон, ацәаҳәа иқәгылаз рус еицарҟьон. Аҳазылхыѡцәа амѡаду ианыз рыгәхьаамызт, уртгьы «ргәаҧ зхырхоз» ацәаҳәа иқәгылаз ракәын. Азәазәала инаганы ацара ддыршәон. Аиаша ҟаларц зҳәоз аиаша дафон. Ииашамз амѡақәцашьа зымѡақәцашьахомызт, акраамта уи аҵстазаара ахьамаз азын мацара.

Ацәаҳәа иқәгылаз ирлас иззымеитацуаз еиликаарц дыцшуан аҳәаа агәашә ахь, уи цатцәыс иамаз усгьы идырын аха. Иаалырҟьаны уи ацҳәыс ау илацш даатцашәеит. Нас дицәызит, аурыс салдатцәа драѡсзар акәхарын. Лацшцашәаразар?! Ус акәзаргьы иҵьашьатәымызт, уи дибарц итахымзи. Аха лабҿаба дибеит, даеазәы дилаѡашьозма. Иааигәаны цьара дибар шцеитахыз, аха шьта дузырбодаз.

Ахәыҷқәа, зынзак иҷәеиҷхьыттарц, аҳазылхырҭа азааигәара днарыхьзакәан, аурыс ҳазылхырҭа ишнавшәалак еизибагаанза ҷьара имцарц днарылабжьеит. Аҳазылхырҭа анаѡсан аҭшәараҿ ҿыц еижәибаҭон ацәаҳәа иқәгылаз. Азҕабцәа дрыцхрааны идәықәҭа даахынҳәаанза, иара итачка хыршәҭны икарыжьхьан. Ҷьарнас уи изышьҭхуамызт, иара итәы хдмыршәҭырц икны, иаб итәы дадгылан.

− Ҳаит, ламыс шәмоуааит! – Мардасоу итачка ѡышьҭихын, даахан амаа иҷа инаииркит, еиҷхьымттарц ибзианы еиқәыҿаҳәаз акоробкақәа ааиреeирц.

Шьҭа дабацоз, ацәаҳәа иқәгылаз урыларҭозма. Аҭшәараҿ усгьы еилыхон, убрахь днеит Ҷьарнас диманы. Ишыпарпаруаз, ишыуаруаруаз ахәыҷы иаҷхьа дыргыла дынрылаиркьакьеит, ихаҭа уи данишьҭала, иаҳагьы изаҕьуан. Аҷхьаҟа ицаз азҕабцәеи арҭи еиҳагьы рыбжьалеит. Ахәыҷқәа дрыцәшәон. Аҭаҟәаҭаҿарақәа инарҭасуа, ажрақәа акәырқәа рҭахо, атачкақәа неидысло, урҭ зкыз неицәхасуа, цәгьаҷсышьала амѡа иахьаныз, аанда ихыҭны, икылсны иахьаауаз цәҳа-шҳаран. Аҭыхәтәантәи аанда ахәҭак амхны иахьышьҭаз, азы хыҭызшәа, аидарақәеи ауааи еилахынҳәуа, еилагьежьуа иааилалон. Уи ахьымѡаҷысуаз аҳәаа агәашә аҿаҷхьаҭәҟьа илагыланы ашәҟәқәа гәазҭоз аурыс ҳәаахьчаѡ инаѡс ҭынчран, илиасыз ашьшьыҳәа еицырхашьшьы Мраҭашәараҟа амѡа ианын, арратә техникеи, алақәеи, аотриад ҷыда ахаҭарнакцәеи еиқәных инарывсны, атаможниа иналсны, акраахәацәа иларылагыларц. Мардасоу, иҷа иаҷхьа дыргыла дахьнеиуаз, иидыруаз а-«Волга» лаивсит. Радмир заҭәык иакәын уа иҭатәаз. Ишьҭагылан арефрежератор. Амашьына иҭаз ахьгәарҭоз ахь илҭалеит. Радмири Мардасоуи класск аҿы еицтәан. Радмир ииҭахыз урокқәак иҭалон. Иҭахымзар иҭазомызт. Гәырҭҟәылк змазгьы иакәзамызт. Афбатәи акласс аҿы иантәаз уи иурок ҭашьа Мардасоу дазҿлымҳахеит:

− Еилҭшаашәа изуҭои?

− Исгәаҷхар исымҭои. Исҭахым – иаласхи. Уара аҷсҭазаара уцәыуадаѡхоит.

− Избан?

− Ак ада акгьы уздырзом. Аиаша ушашьҭоу ушыҭабго удыруоу? Абыржәы ақалақь ахь уцозар, иҟауҭои? Абилеҭ ааухәоит абазк ҳәа. Аныҟәцаѡ ихәарҭам, уаргьы иухәарҭам. Шәҷарақәа аҳәынҭқарра иафеит. Сара ѡ-ҟәрышьк сшәоит, аха абилеҭ згазом. Иара уи ихашәалоит, саргьы усҟатәи схашәалоит.

Мардасоу аргылараҿ нҷьнырс аус иуан, иуалафахәы ада ак измырҳаит. Арахь изхашаз иоуамызт. Усҟан Радмир, ҭаракгьы имҭеит, акы далгахьазшәа шәҟәык ааихәеит, ҷара ҟаҭаран дызҿыз. Еизигоз амал иахьа иаҳагьы ихәон. Азакәан зыҟаз ак ада ззымдыруаз ауаа иашақәа рзы шакәыз шьҭа Мардасоугьы ибон. Уи зеавазгарц зҭахыз авсшьа рҭон, убри азакәын иаҳа изҭышәантәалоз. Амал зкыз еснагь аҷшәмара икын.

Аурыс ҳазылхырҭа егьи аган ала зеидарақәа ҭазырцәхьаз Ахарзаман дизҷшуа, Мардасоу длиасит. Ахарзаман уаханза даеа знык аҳәаа ахыҭра дшахьзоз ѡашьазомызт. Ихәыҷқәа шизҷшыз аниба, иҷсы леиқәаҳан, иҷа дима, днарыдгылеит, маҷк иҷсы ааиҭакны, алада амѡа дықәларц. Аахәацәа аарыдыххылон, аха ирымаз аиҳаразак аҳаи аклеиа ҟәыди шракәыз анраҳалак, инарыдҭуан. Аталон аахәаны, амѡа данықәлагьы, изгар зҭахқәаз рҷылеит, амала урҭ иршәоз ахә ала ириҭар, иара агьизынхазомызт. Аамҭа ықәҳа ицон, арахь рыҭитә ргомызт. Ишамуаз аниба, ихшыѡ ааилкказшәа, Адлер аҷьармыкьахь ихы ирхеит, уаҟа ашьҭаҭарҭаҿ ауха инижьырц.

Ақәа анлеи ашьҭахь, ицәыҭаҟәкыран. Аидара дахьахоз, автобус ахь иахьышьҭихуаз, аѡныҭҟа ауаа ахьырацәаз, аҷхзы илҭцәон, икьаҿ баазан, ақәа дыцәгылазшәа. Ичавра уажәи-уажәи иҿишьуан, ибла аҷхзы рхылон. Ахәыҷқәа ҟәиҭмиҭха еидгылан, урҭгьы ирзыхгомызт амашьына иҭашыз аҷсылмыткра, аиҳаразак Радица лҷшҭәы лхыггазшәа дахьибоз изычҳауамызт. Раҳаима еиҳа дыҕәҕәан, илбоз-илаҳауаз дрызҿлымҳан. Ҷьарнаси лареи ааицәхасқәаргьы цәгьа ирбомызт, излагылаз ишеилыркаарыз издыруамызт азы, раб иникылон акәымзар.

Автобус анаангылоз, Мардасоу иеирхиахьан, реиҳа зқәыз атачка, уамак уаѡы диҷырхагамхартә, ашырҳәа иллыбааигартә. Уи азы Ҷьарнас заа длыбаартә иҟаиҭеит, уи атачка, аҭ аанкыланы, автобус амардуан иаҟәигон, аб данынагәҭаслак,

наҟ инакәырырц. Уи аҵкәын инаиркны, аимҟьарсҭак ихы иархәаны, деиҭаԥыхәнеит Мардасоу. Ахәыҷқәа атачкақәа рзынарҳәаарҳәзомызт, ауаа ахьеилагылаз. Илбааузаз рыжәпара далагылашәа, даеа тачкак лбааигааныза, аԥныцҟа ҭацәхьан. Шьҭа уамак џьабаа мбазакәа, еҕырҭ аԥбагьы ллыбааигеит. Алада аидарақәа акакала ихала илбааигар акәхон, нас еишьҭаргыла иманы илаԥеиуаз рыжәпара далсны, атуннель дхәыцсуан, нас аҿхышәқәа дыргәылсны, аџьармыкьахь днеирц. Дааразаз иманшәаламызт. Дааҳәын, атачкақәа рыманы ишьҭаларц ахәыҷқәа инарсиҳәан, шьҭахьҟа, амԥа аихагыларҭа аҿынза даазеит. Араҟа амԥа еихырцәар ҟаломызт, аха аинспекторцәа рыҟамзаара ихы иаирхәар акәын.

– Ара шәсызцшыз саахынҳәааныза! – азҕабцәа даарызхьаҳәит иара. – Џьарнас, атачка аган кны усыцыз! – иҳәан, арымарахь машьына анымааиуаз иақәыршәаны, амԥа агәҭанза днеит. Нас арыцъарахь амҟьаҟарсҭа даазцшны, уи абжагьы ааиԥицәеит. Уаҟа аҵкәын атачка днадиргылан, иара убасцәкьа даахынҳәит, инхаз аидарақәа акакала наҟ имԥахигарц. Машәырк ҟамлакәа, лцхала данымԥас, иуаа еишьҭаргыла има, аладара дылҭалан, уа еилагылази еилахынҳәуази ауааи амашьынақәеи инарылс-аарылсуа, инарывс-аарывсуа, зусурамш нцәоз аџьармыкьа инагәылалан, ашьҭацарҭа инадгылон еицш, Мардасоу цәалашәарак ааиоуит. Азә дышихәацшуаз агәра изымгазт, дзустазгьы ааидырт, игәы аахытхытит, иарцысымҭа дҭагылазшәа, дагьаахьаҳәит, – Мадина дизааигәахахьан.

– Асҟатәи ахәыҷқәа уманы ушцааи, машәырк ҟамцазакәа?

– Ббара сеигәырҕьоит! – даатгылахьан иара, аџьармыкьа жәлар иргәылҷҷаауаз ацҳәыс цшқа Џьарнас ихы лнапы анаақәылшьуаз.

– Азҕабцәа даеа мачк ауп ирыгыу, нас ицшзоу реицш дубом, – лҳәан, урҭгьы ргәы ааҟалцеит. – Аџьабаа жәбагәышьоит аха.

– Быҭитә арахь иаабгама?

– Мамоу. Ара хәшәқәак срышьҭан. Ацхыраара шәҭахыума?

– Шьҭа ҳааит. Иҭабуп!

– Ара уқәгыларц угәы иҭоума?.. Абзиараз!

– Бымԥа цшзахааит! – иааицырцит, Мадина дахьырцылаз имацара иакәмызт, знык реидарақәа аҭыц аҿы инаргандаз ҳәа игәаҟуаз ахәыҷқәагьы даарзылашазшәа иаарзымариахеит.

Ашьҭацарҭаҿ акоробкақәа неиқәиргылан, иаацәа нарываиргылт. Рызынтәык ҭыцк-ҭыцк ҳәа хаз-хазы ахә рыхшәаатәын. Итачкақәа акы нижьит, аидарақәа рынагаагараз. Уигьы ҭыцк ҳәа ицхьазан. Зегьы заҟа ҟарцоз ангәеиҭа, даақәыцсычҳаит, аха уаҳа царҭа имамызт. Уаҵәы ашьыжь аџьармыкьа днықәгылааныза, заҟа ицәцашаз даазхәыцит. Игәалаҟазамкәан дыԥдәылцын, атачкақәа ԥба руак инақәцаны иҿсиҳәеит. Ахәыҷқәа агамбургьерқәа рзааихәан, иаргьы руак днацҳауа, амԥа днықәлеит. Уажәрааныза, ас иныҟәоз анибалак, гәаныла дрықәызбон. Абар иаргьы уанза дахьылаҟәыз. Арахь дласны иҳәаа дхыцыр акәын, заа аԥны днеины дышьҭаларц. Ашьыжь шааныза аҳәааҿы даазар ихәҭан, аџьармыкьа агәашә шаадыртлак, уи дылагылазарц. Ахәыҷқәа рхала идәықәцаны, даангыларгьы ҟалон, аха амԥа рымала дрыцәшәаны изыкәцомызт. Ахәыҷқәа амла ицәакәа, иршәырцо-ирхарцо рыгхо иҟалар ҳәа дрыцәшәо, автобус дыԥҭалеит. Амԥангьы игәы ҭынчзамкәа, убарҭ ахәыцракәа дрылан. Иахьцалак ихшара рацәа игәы рыздуун.

Автобус ианлалбаа, Мардасоу Мадина дналыхыцшит. Дагьаагәырҕьеит. Лхаҭагьы, лтачка лыма, ахәыҷқәа даарылагылт. Иара мазала днал҃аацшуан. Ауаа реидарақәа ирыцаланы еицырхәхәа иахьырцылоз ирылсны инеиуан дара аҳәаахьы. Уаҟа, иаауази ицози рыжәпареи реицжәылашьеи ахьибоз, Адгәыр иуыра ааигәалашәеит. Автобус еицақь иантала ашьтахгьы, арҭ асахьақәа ибла ишыхгылаз, дара ирыдҳәалаз, ԥажәа шыкәса рацхьаҟа иҟалаз ахҭыс ахь дагеит.

Ахьаԥшра

(Акъыцхь зымбаз ажәабжь)

Аҩнеихагыла амардуан уахьлалбаауаз, наӄ-ааӄ ибыбышза хкы рацәала еиҭаҳаз ашәҭқәа рыхәцәқәа ахьцылыцәцәоз, ржьы цар ҳәа дшәозшәа, цшьала дҩарыхон. Хкы цыцхьаза ҩба-ҩба шәҭы анаарылылх, еиусицшымз ацшҭәқәа еидыркылоз ацшзара рӄәынҳәҳәыла, шьыцәра бзиак рылцит. Агәыҳалалра узцәырызгоз урҭ рфҩы хаа аарла илныруан. Изышуаз ашьац, аарҩара ишацәшәозгьы, макьана ацсы ҭәҭәаза иҭан, ихҩаарц зеазызкуаз цьара-цьара ишрылагылазгьы. Қәак бзианы иаур, ашәыр шьҭа ашәрашӄа рхы дырхарын. Зы згымхацыз Лара илкыз ашәҭқәа ракәын. Агәырҩацәгьа ду аҩнаҭа ааигәаза ишаҭаазгьы, ирхашҭуамызт зцсы ҭаз афатәи ази шыртахыз. Ашәҭқәа азы рыцарҭәон. Доусы ргәы шҭацсыз аҩнаҭа ахаҿы иадырбаларц рҭахымызт.

Лара, агәарц днықәсны, азиас иавгаз амҩаҿынтә ибзианы иубартаз, абаҳча аҳәыгәрахь лҿыналхеит. Абриабжьарак ишлыхьуаз еицш, аҳәыгәра иқәгылаз аҳаҭгәын дазааигәахаццхьаза, зыла царҭа лымамыз иахь лшьаҿақәа еихылгозшәа, днеиуан. Ганкахьала, цәала-жьыла ацсыера аалныруан, лшьапқәа лыцаӄәарӄәаруан, лшьаҿеихгашьа цқьа дзақәымгәыгуа, лыццакшьа лырмаҷуан. Лмахәарқәа хьынҳалазшәа, лыжәҩахырқәа лыцражьын. Ржьы рцар ҳәа дшәозшәа, ашәҭқәа ирдаданы излалкыз лнацәкьаракәа цысуан. Лышәҭқәа, лыҩнапыкгьы рыкәырша, иаалгәыдылҳәҳәалон илыцәкамцсарц. Аҳаҭгәын дынҭалааныза, лхы ларӄәны ҳамҭанык дааҭтылеит. Агәашә хәычы аартны данынҭалалак, ихаҿы лбарц лтахызшәа, анышәынтра ахахьы дыцшуан. Лгәыцшаара нылкыларц, анышәацшь иалхыз агәыгәым хәычы иҭагылаз ашәҭқәа макьана рцсы шҭазгьы, иааҭылхын, аҿыцқәа, илкыз иаарылӄәшәааны, инҭалыргылеит. Анышәынтра иахагылаз адамра агәаҿы иҭацсаз анышә иқәыцсаз ашәҭ канзақәа аақәылӄәшәаан, илкыз нықәылцсеит. Жәаха ҽнак аҳаҭгәын ацкаракәа рҿы иеиҭалҳаз ашәҭ шьапқәа аагәалҭеит. Урҭ хьшәаны иеиҭалҳан, рдац амкыр, ицхасҭахон. Лара ара данзымааишаз аамҭаз, ашәҭқәа рфҩы хаа агхар лтахымызт. Убри азакәын урҭ зеиҭалҳазгьы. Ақәардә хәычы днықәтәан, илызҭымкаауаз лцсы ааивылгазшәа лун, ицәаакырц иаҿыз лыблақәа лкасеиқәацәа аҿацә нархылшьылеит. Анышәаҭара аҽнынза илкыз ачавра шкәакәа лбаны даанхомызт, уи иалабахьаз алаҕырз шырзәзәахьазгьы.

Агәрҩа змамыз, ицәаҩақәа акырза ицыхцыхуан азы, ибзынцышьаз хәшьара изаҭомызт. Хшыҩзцара зумҭашаз амӄәымбара ссақәа илакьакьон, бжеиҳан ацҭазаара аҿацхьа идыз ауалцшьа ду ихашҭуан. Иаалырӄьаны ацх лашьца ацкыс иеиқәацәаз амш анизцәырцлак, ицәаныррақәа цагәуан, инырра мачзахон, иӄамыз акы аицшхарахь ииасуан. Агәыргьареи агәырҩареи рхәааҿы ицәырцуаз ахлымзаах хәыцрақәа деиҭаркуан ауаҩы. Лара, лхы дақәиҭны дхәыцыртә лшьара даақәлеижьҭеи, лцәаныррақәа ицегь ицаулахо лныррақәа рыедырҿыцуа, лцәаҩа аҽацсахуан. Уажәрааныза дзыхҭысқәахьаз ианраамҭаз дышрыхәацшуаз цьалшьон, лхы гәыбҕан алҭон. Урҭ уажәы даҽакала илбон. Илцәызыз иаҳа ихьанҭан, ҿыц лхәыцрақәа рҿынтә илоуаз раасҭа. Сырбеи игәыцхоз ианаамҭаз ицеиҩылшазҭгьы, ацҭазаара дацәызуамызт. Ларгьы дылзынхон, илаҕырзышоз дызлиаазгьы дрылагылазаауан. Урҭ иаҳа дыртахын, лара лааста. Асабиацәа есымшагьы ирылиаауан, урҭ ажәлар рыгәҭа иналагылон. Ацеи бзиа ҳәа ззырҳәашаз есымша ииуамызт.

Иахьа уажәраанзагьы лара изылзеилымкааузи убри? Жәлар дук дрылцны, ацеи бзиақәа иаалыкәыршаны уахи-ени иахьылбоз акәзар дзырлашәыз, урҭ рхаҭара зхалызгәамҭоз?.. Лара дахьиз Урал ажәытә қалақь ду аҿы зразӄы инанагаз Сырбеи иман аҩызцәа ҟаиматқәа, урҭ зегьы цеицәа бзиақәан. Лара иахьакәын ианылдыруаз дара раҳаракыра шлызгәамҭоз. Дахьрылаазаз дара раӄара дҳаракыз цьылшьон. Дзымҩазозаарын урҭ рҿынза. Амацура заманақәа змаз ахацеи-цхәыси рыхшара зацә цьабаада драазеит, илтахыз ак лымамкзакәа. Лгәы иатаххашаз ҽагыларак аиурын ҳәа иӄазамыз азҕаб длыкәшәеит ашьхауаҩ. Иара ицәаҩа ачыдарақәа шыцәгәазгьы,

лааигәа-сигәа илымбацыз аҟазшьа ҟаиматқәа даахырхын, лыцстазаара ималдарц лзбеит. Зыхшара дхамхацагьаны дзымхазаазаз ауаа иеилыркаауан ашьхауаҩ илаз амилат ҟазшьа азгәдура ацәаҩақәа рҽацхьа Лара дшылаҟәхоз, уи лаҳаракыра шҳаракырамыз. Даргьы ирылан рыцҳазатцә дызҳацыцхьаза ирыласуаз ацәаҩа: ирылымшеит лара илгәацхоз, ажәа зацәык аххәааны акәзаргьы, аҿагылара.

Дыстудентын иара. Ашьха қыта иаазаз арцыс дызхьымзацыз даара ирацәан. Зынгьы-цхынгьы уахи-ени идыррақәа зҳалартә еицш, шәҟәык дамыцхьакәа, аамта зырзуаз уаҩымызт. Уи заҟа дишьцылаз акара, Лара лҷынкылара лыцәмачхон. Акыба-зыба далыргалон, ианаамтаз уаха аҩны дмааир, лара илзымдыркәа, цьара иҩыцәа даарыдхалар… Илдыруан лгәы иасшаз акатцара иара ишиҟазшьамыз, аха ихы-игәы лара зацәык илызкызар лтахын. Атцара далганы, аусура даналагагьы, зыезитацәоз иусура датцашьыцуан лара. Ираазоз рхәыцқәа х-ҩыки лареи рынахыс, зегьы дырхылбаауан. Имацураҿы аҳатыр иқәыз лбомызт… Лара лыда дызҳауан.

– Сара сыкәраз акәын цыхьа сыцсадгъыл аҿы цҳәыс данизааргоз, – иҳәеит иара ҽнак, аусурахьынтә даныхынҳә, деихаччо данылатәа. Аухак иакәымз акы лҳәаргьы иаҳарц шыҟамлоз лбон.

– Уара узыхьзазеи нас? – даатыгылеит лара.

– Сара стаацәарахахьеит. Схәыцқәа сара исаҟарахахьеит.

Лцышә днықәцашәа днаиҿацшит. Издыруадаз изакәытә аамтахашаз ихәыцқәа аниаҟарахашаз. Аеныцәкьа ашьхауаҩ диеиҳамызт. Иеиқәара акара ацлазшәа дылбон, ибла еиқәарақәа ахьыкәеицеиуаз ирыхҟьазар акәхарын. Зны дхызхыз ихаҿы самсал ашлақәа ааланацсахьан. Ибаҩхатәра ихәыцқәа ргәырцкәыл аазара мацара иахьақәыимырзуаз акәын ихышлашьа зылцәымгыз. Иус азбахә ахьцәырцуаз, итаацәа ракәмызт, ихгьы ихаштуан.

– Иахьа узыргәыргъо уи акәым ҳәа сыҟоуп.

– Ибдырит. Ихабырҟьацәалоит, аха бара сшеилыбкаауа агәра згоит.

Лара лнапсыргәыца налгзан, анышәынтра инәыкәылшьит. Уи ацаҟа иамадаз ицсы ахьынзатаз ишатахыз еицш игәы иамбеит ацҳәыс лнапыцшқа акәымшәышәра. Лара лаазашьа ахамхацагьара уи лгәаҿынза уажәтәи лтагылазаашьагьы инанагомызт. Аха ауаҩы дызтаҳауаз ацә зеицшраз ибарц даламгар ауамызт, еиҳаразакгьы уи атыцшьа аныҟамыз.

– Иахьа узыргәыргъо сзеилкаацәкьом, – ҳәа иалҳәеит уска́н. – Иҿыцу ҟазшьак сзааугазшәацәкьоуп иахьа ушыҟоу. Амала, сара издыруеит уара уҟазшьа шузымцсахуа.

– Сара иахьа ҳнапхгара аиҳабыс сартеит.

– Уаҟа уус иаҳа имачхома?

– Сус ахьырацәахо цәгьоума?

– Сара издыруеит уара уҟазшьа шузымцсахуа.

– Сара сус ахә ршьахьеит, уи сеигәыргъоит. Баргьы беигәыргъароуп.Избан схы-сгәы итоу бара знык исыцеиҩыбшар зыҟамло?

– Уажәшьтак утаацәа ҳааухаштзашт.

– Стаацәа схаштратә ишцаҟалои? Шәара шәоуп еснагь схы-сгәы итоу. Скаҳа-бгало, суалафахәы ыжәны сыбзаахьоума?

– Убри акәын иҳагыз. Ухәыцқәа рацхьа уҟазароуп аус злоу.

– Сара сусушьа урт аҿыцшыр ауми.

– Ус хәыцык уаҿызар, уус ду утаацәара ирзукыр, убри ауп аус злоу.

Лара ахәыҟацарта дныҩналеит… Ашана ахьылбоз ицьалшьон. Дышьхауаҩны дааит лхаца. Закәытә хызи ирхагылаз ҳәа ақалақь аҿы изхыехәоз лҩызцәа дырхыҳәҳәо дкалеит. Даргьы ицашьыцуамызт, дышьтыхны дыркын. Хаца даниццоз, дхызхыз иҟазшьақәа иахьа илыцәтәымхазшәа лыхәацшышьа ахьлызцәырцуаз ишьхауаҩра акәын изцылгоз. Знгьы лхы лшәиуан, иеицъыз анасыц ацшаара лҷахьацәылыхьчаз азы. Уажәгьы уи аамта хьшәамызт. Зтәымта қәра итагылаз ацҳәыс ҽа лыцшзара макьана акраамта илымазаарын. Аха убри адәахьтәи

алацшцашәара акәзар ларгьы зны дхызкәыцәааз? Арцыс еиқәа иеинаалашьа лара лылацш зышьцылахьаз дрылнакаауан.

Уи ашьтахь аамтақәа шцоз Лара лхаҿы ашьта ннамыжьит. Аха иааит аразкы цәгьа мҩа ҳәа илцхьазашаз амш. Сырбеи ҩы-мшка аҩныка ишицхьаз налеиҳәан, дцеит. Лгәы нтыцсаазшәа цәаныррак лыман. Илтахымхашаз жәабжь ҿыцк ааигарызшәа, лгәы алакамызт. Есышықәса иани иаби рбаразы дцалон. Аха абарт аҩы-мшык иаҳа илцәыуадаҩын. Икалаз цкьа иаамыцҳакәа, ас иаалыркьаны, мшқәак дыртахны, адырра ирымтацызт. Абри аамта иалагзаны, Лара лызгабцәа иргәыбжьанытәыз лца уажәи-уажәи дылбаларц лтахын. Лара илтахзамкәа, иаб уи ихьзитәит Ардашьыл ҳәа. Лызгабцәа Мадина, Шьазина рыхьз ҳәашьа иаҳа илзымариан, лҿаҿы иааиуамызт, аха дашьцылан, илзааигәахеит заб ицшракәа змаз лца ихьз. Заб ихахәы самсал ацәацштәхәы змаз Шьазина дахьыказ ахәычбаҳчаҿ дцаны, ан уи дылбон шьыбжьонла. Ашкол ахь иныкәоз Мадина даарагьы дахгәаклон, аха уи деиҳабымзи, уамак дхьаамызт. Уигьы дҩеидасааныа лаб иашьа иҿы, Ацсны, дыкан. Ааигәанза акәын даныхынҳәыз, аха лхы-лцсы зегьы амшын аҿыкә ахь ихан. Уигьы уахь уаҳа дылзымышьтрызшәа лгәы иабон ан. Акалашәацәкьа дыкан Лара.

Сырбеи иаалыркьаны акәын ауха ашә шааиртыз. Даацсаха дшыказгьы, агәыргьара ихаҿы ианын.

– Адырра ҳамтазакәа, ушцаакылкьеи?! – Лара лтагылазаашьа зеицшраз налыхкьа ицеит.

– Аусураз сыцсадгьыл ахь исыцхьеит! – Сырбеи иҿаччашьала диҳәынчарц итахын.

– Иуҳәо закәи?.. – ишылцәымгахаз ҳәашьак ақәмызт. – Мап, мап!.. – дныҩныцәашеит лара. – Уахь уцар утахны узбомызтеи.

– Истахын.

– Изумҳәози?

– Исҳәартә атагылазаашьа смоуцызт. Уажәы, иансыцхьа, аангылашьак сымам.

Хьаҳәхьацра зқәымз ихаҿсахьа уажәеицш илымбацызт. Амала лара дзакәшаҳатхомызт. Бзиа илбоз атеатр ахь аныкәара… Мап, мап! Иабыкәыз дахьцоз? Итахызар ихала дцарын. Закәытә гәырҩази лара дзызцшыз. Ак шыкалоз агәра лымгози. Икалцарыз ашьха қалақь ахь. Сырбеи дылзынкылозар? Днылкылар акәын. Аха иҿацшыларызи?!. Аскатәи агәаҷра иблакәа ирхылымбаацызт. Лара илызгәамтакәа дыказар? Ас иқәыцшыз ауаҩы аматцура ду ахь дызхаларымызт, агәаҷра ду далакамзар. Ицсадгьыл аҿынтәгьы дгәартеит. Амала илзеилкаауамызт абра ацкыс убра иаҳа дызхәартахарыз.

– Абыржәы акара сара суаҩны схы сымцхьазацт, – Сырбеи, дызлыцыз ртцас ала, иабхәеи ианхәеи ирықәицоз аҳатыр ахә шыршьахьаз еилкааува, тынч деитарацәажәон, ицҳәыс дышцәыуазгьы. – Сара иеилыскааит сызлыцыз ауаа сшыртахыз. Сыхәшәны сырбазар, сызларыецәхьаскрызеи.

– Угәы изаанагои араka уатахым ҳәа?! – амалагьы аеынкылара зыцәмаҷыз Лара илзацлаз агәамцхамцра еиҳагьы аекажара дацәнагон.

– Бээааиқәки, сыхаара!.. – лан даалыдтәалан, лысаби длыргәыбзыцуан.

− Араҟагьы саҭахыуп, – Сырбеи деилыркаарц иахәҭаз ҟаиҭар акәын. – Аха сара сзыцсахша ауаа рацәоуп. Абжеиҳараѡзак ақалақь иалиааз, иаазаз роуп. Урҭ сара сыҟамзаара аус иандырцшуам.

− Аҭыцантәи акадрқәа ҳаргьы иаҳҭахыуп, – Адгәыр илацш еиҭихуамызт. Ари азбахә арҭ иаразнак иахьырзеилымкааз иҵьеишьон.

− Кадрҭас ароуп дахьаазоу, – иҳәеит Лара лабгьы.

− Уи ашьаҭа ахьырҳау дахьиз, дахьаазаз ауп, – иецәырымгакәа асас деилашуан. – Ҳацхыраара мап ацәышәкуама?

− Уи ҳара иаҳҭасым, аиашаз, – ихы лаирҟәит Лара лаб. – Уара занааҭс унапы злакыуи?

− Сбригадируп.

− Аиаша?! – аб иблақәа ааҭбаахеит. – Абырсҟатәи угәы еилгазар, угәы иалоугьы маҷымзар, аҭара зумҭазеи, ужәлар урыхәартә?

− Аҭагылазаашьа сымамызт. Саб аибашьра дҭахеит. Ҳҭаацәара дуун. Аус зур акәын. Уажәы сахьгылоугьы ҳус аҽы сеиҭахар сҭахым.

Усҟан Лара илызгәамҭеит лаб игәҭакны ихаҽы ианыцшуаз закәыз. Аха уажәы, зегьы аниас, анышәынҭра дахьадтәалаз, илгәалашәон лаб ҽымҭкәа акраамҭа дыштәаз. Иара ихымѡацгашьа иааикәыршазгьы арҭынчит. Реицәажәараҽ еиҭакрак шыҟалоз ѡашьомызт. Иихәыцуазишь усҟан лаб? Имаҳә дызлыҭыз рлахьынҭа еиликаауазар, урҭ рҽацхьа абхәҭас иуалцшьа дазхәыцуазаргьы ҟаларын. Ицҳа илықәыҭәҭәашаз аидара маҷхомызт, уи лзышьҭымхыр ҳәа дацәшәозар? Лара аҳаҭгәын дахьҭатәазгьы даеакала илнырын, лхәыцрақәа ддырхьҭшьит. Илгәалашәон усҟан лаб илеиҳәаз:

− Сырбеи дхынҳәыроуп, уи еилкаауп. Бара бцоу бымцоу бхаҭа боуп иззбаша. Амала, бхы азхәыцра мацара акәымкәан, базхәыц иара иулцшьа. Брызхәыц шәхәыҷқәа рлахьынҭа. Ацҳәысра ус дууп. Зегьы ирзыназгом.

Лаб иажәақәа рыҭаулара еилылкаартә дыҟамызт. Ацҳәыс дыгҽахан ҳәа иахьылцхьазоз атәылахь ацара лылшомызт, лыуаѡ ҳаракыра илнаруамызт. Лхы рыцҳашьаны дқьызқьызуан. Иахьагьы илыздыруамызт, нас иарбан мчыз, лаб иажәақәа рашьҭахь, ѡныҭҟала деиҭазкыз. Уи аенада лара, илҭахымыз даҽагыланы, ажәак лықәимҭацызт лаб. Убри ахьилшаз акәзар мчыс илықәыҭәҭәазгьы? Дамхашьцылахьан уиабжьарак азы, лықалақь ааныжьра дақәшаҳаҭмызт, аха гәаныла еилылкаауан дымхьаҭыр ада цсыхәа шлымамыз.

Адырѡаены, Сырбеии Адгәыри ықәҭанза, анапхгараҽынтә аѡызцәа ааит. Аишәа иахьеицахатәаз, зегьы ихьааргон рнапхгара аиҳабы дахьрыцәцоз. Урҭ рѡызцәа ирехәара зынгьы иамханагалон, насх еиқәышьшьы ааҭынчра иамеханакуан. Иѡызцәа рхымѡацгашьала, Лара лхаҭа иҽыцыз блак ала дылбон. Ресторанк аҽы ныҳәак азы ицозар, Сырбеи ицшәма дышьҭихлон. Усҟан Лара зегь еицшны илбон, лхаҭа урҭ дрылҳәҳәартә ихы ааирцшуамызт. Аѡныҟа иѡызак данаауаз маҷын. Лара илцәымҭын, лхаҭеи лхәыҷқәеи раамҷыдарахаз, азә имаҭ луазар. Иара уигьы лзычҳацәомызт, мчыла даҽын. Зхы абзабаарбара иашьцылахьаз азәы изы агәхьаа дагар лҭахымызт. Аха уи аены лгәалаҟамзарагьы иқәҭуаз лхаҭа игәы дзасуамызт.

Арҭ шеидтәалаз, аҭәҭәабжьы анлаҳа, ашә ааимцааны иаалыртызар, ашә дылагылан л-Славка. Цыхьатәи л-Славка. Ашкол данҭаз, иара дыстудентын, дагьыргәылан. Бзиа дибон. Ларгьы дылҭахызшәа, дылҭахымзшәа дыҟан, иѡызцәа дызларылылкаашаз агьылбомызт азы. «Сы-Славка» ҳәа дишьҭан лара, асамырҟәыл ихҳәаауа. Сырбеи данлызцәырҭ, иара иеизеит. Уи дахьыҟаз ҳәагьы гәхьаас илымкыцызт. Сырбеи дибарц шиҭахыз уажәы ианлеиҳәа, иҟалаз еилылкаанза, ауаҭахгьы дааѡнашылеит л-Славка. Сырбеи аишәа дѡахыҭын, Славка даагәыдикылеит. Асҭәҟьа ара итәаз Сырбеи азәгьы дизааигәаны лбомызт Лара. Лхаҭа иблақәа шҭыцхаауазгьы, зегь раҭкыс абри иныжьра ицәыуадаѡызшәа, Лара алацшҭашәара лоуан. Славка мцхәы даанымгылеит. Дшыццакуаз нареиҳәан, аишәа днахыҭит. Сырбеи ашә аҽынза дахьынаскьеигоз, Лара днарышьҭалеит.

– Сырбеи Шьабат-иҵа, – даатгылеит Славка. – Сатоумҵан ас сахьҵо! Аобком ахь исыҵхьан, абыржәы сшиасуаз саакыдгылеит. Жәохә минут роуп исымоу. Исҵәыцәгьоуп уоужьра. Аха ианатахха, уҵа! Иҵегь уасҳәар стахыуп, аха уажәы иазхоуп. Уа санузнеилак, ҳаиҵәажәап.

– Итабуп, Виачеслав Иван-иҵа! Саргьы иуасҳәаша рацәоуп…

– Даеазны, даеазны. Амҩа алҵха уоуааит!

Иагьеибагәыдкылеит. Славка дындәылтцит. Уи инаиҵдәылтцыз Сырбеи даныхынҳә Лара лаҵшыла даанылкылеит.

– Ари дзустада?

– Виачеслав Иван-иҵа дыбзымдыруану?

Лара лзы идырын Виачеслав Иван-иҵа лара л-Славка шиакәыз лыҵшәма ишеиликаахьаз. Сырбеии лареи хатҵеи цҳәыси шракәызгьы л-Славка иҵәзамызт, уи ихымҩаҵгашьа ианыҵшуан. Ашә анаалырт, л-Славка лара дахьибазгьы ҵьеимшьеит.

– Маҵурас имоуи ҳәоуп сызҵааз, – иаамтамкәа иҵәырҵыз лыриашарц лтахын, уи имаҵура агәхьаагьы лымамызт аха.

– Ҳа-главк аиҳабы ихатыцуаҩ иоуп, – Сырбеи ииҳәаз дазҿлымхамкәа шьта даннажьуамызт, избанзар лыҵшәмеи л-Славкеи русураҿ рышьхәа ахьеивҵаз ҿыц иахьаанарҵшыз адагьы, лара ирыдлымбалацыз ҷыдарак ахаҵәа рҩыцьегь еиднакылон. – Арт сҩызцәа дрыцны дааирц дыҡан, нацитҿеит аҵшәма. – Аха аамта… Гәыбҕан имам.

– Славка уара дуҩызоуп?!

– Изцьабшьеи?

Ари ажәабжь ҿыц ҳамтанык зегь аахнаҩон. Лара цқьа илызгәамтҿеит аамта шҵаз. Рысасцәа цахьан. Сырбеии Адгәыри рымҩа иҡәларц иҡан. Амашьына цаҡа ирызцшын. Ахәычқәа рыма уа ианталагьы, Лара, аҵхьа дахьақәтәаз, игәаҕьны шьтахьҡа дызхьаҵшуамызт. Уи лгәалаҡазамкәа, лхәычқәеи лхаҵеи ахьеихәмаруаз дырзызырҩуан. Мадина даакәымҵзакәа илҳәон лаб ирласны дхынҳәырц, егьыртгьы иртахын ҿыц аус ахьиушаз ахь даргьы игарц. Ҿитуамызт Адамыр. Аеропорт аҿы еиҳабаҵәақәак рызцшын. Лареи дареи анеибадырдыр, Сырбеи урт дааргәтыларкын, акы иалаҵәажәон, аҳаирплан ахь анеираз алахәара ҡарцааныа. Адгәыр адокументқәа ирхиеит. Сырбеи, зегьы рнапқәа рымхны, итаацәа даарыдгылеит. Абас еиҳабцәақәак анихәаҵшуаз, ихәычқәа рацәажәашьа уи дақәшәомызт. Уажәгьы иааигәыдиҳәҳәалазшәа иун, ааигәа ишеицыҡазаауаз нареиҳәан, Адгәыр днаишьталеит, ишьтахьҡа инхаз инапы рызкьо. Аишьцәа апасаҵьырцәа инарылазит. Иаарласны урт зталаз аҳаирплан шыцрыз адырра ҡалеит. Ларагьы, лхәычқәа лыма, даахынҳәын, иаазгаз Сырбеи цыхьатәи имашьына инталеит.

Амшқәеи аҵхқәеи лзычҳауамызт. Зегь нкажьны, дицны дахьымцазгьы, зны лхы гәыбҕан алтон. Хыцакыртак иццшааныа, рышьха қытаҿ ма иҡазаарын. Псшьараҳәа убрахь ицозгьы, жәа-ҩык, жәохә-ҩык рышьтаҵартақәа еиваргыланы ианышьталозгьы ыҡан, уатахк амырхыргьы рхы ныҩнарымкрызи. Даеа зныхгьы аҵсшьарта тыц ахь цстазаараҳәа дымцар ахьыҡамлоз даназхәыцлак, лҩызцәа дреиҳаны лхы лцхьазон. Лани лаби ракәзар – ирзеилкаауамызт Амрагыларахь дахьцоз зылтахымыз. Ларгьы дышнеиуаз дашьцылеит амшын Еиқәа агаҿаҿ илыцстазаашьахашаз азхәыцра. Аҵсабара ес-аамта иахьҿыцхоз ауаҩы изеиҕьымзар ҡаломызт. Хәычы-хәычы Лара деихон лхаҵа дахьыҡаз атыц ахь, цқьа илымбацыз абзынцыра дшацәшәозгьы.

Лусураҿ иааиуаз иртахыз ашәкәқәа дышрышьтаз, дышҳазза даақәхалон. Дзышьтаз ашәкәы ахьз ма уи ахьыҡаз атыц лхаштуан, илгәалалыршәарц даатгылон, аха лыхшыҩ аҵкараҿ ицәахыз Сырбеи ихаҿсахьа аҿартбаауан. Зынгьы лхаҵа ихаҿы лхаҿы иаалгарц лҿылшәалон, усҡан цқьа лыбла ихгылартә иааиуамызт ихахәы самсал иатцакнаҳаз, уамак итбаамыз илахь. Ихаҿы аҷыдарақәа акакала хәыцрала еиқәылцхьазарц далагон. Иаалгәыгәшәа иҡаз иҵьымшь жәпа ибла цам-цам дырцаулон. Уаҳа уамак илзаагомызт дзышьцылахьаз ауаҩ итеитцш. Иара изааигәара дуун, уи азакәын ус уахи-ени дызизхәыцуаз. Амала асцәкьа дкамлацызт лара, иара

есышьыжь дныцыцуа, есуаха дааиуа данылбоз. Аамҭала лааигәа иҟамзаара илнарбеит заҟа длызгәакьаз. Ахҭынҟьа даналыргозгьы лҭагылазаашьа лзымкапануазар акәхарын. Уи ахьылгәалашәоз лхәажьы ҩеиланаргылон. Лхатә усҟәа ас дахьынзарылымҵуаз, илызцшыз агәамҵра ҵыргон. Урҭ ирҭахыз ашәҟәы цшааны, аҵыхәтәан данааилак, згәы намзоз алаҵшқәа адырҩегь цкьа илызгәаҭомызт. Зычҳара маҷыз ажәак, ҩа-жәак рыла илдырдыруан лусушьа шеиҿкаамыз. Знгьы лгәы иаалсқәеит рцәажәашьақәа, ианынлыдҵлак лхатә хәыцрақәа урҭ наҵхьаркуан. Дышнеиуаз урҭ ргәхьаа лымкуа далагеит. Абзиабара иаамеханакыз, ашәра иаҿыз зҭабк лҟазшьа акәын илымаз. Илдырзоз ауаа анылзааиуазгьы, лхы ҩышьтхны дшынарҿаҵшышаз лхаштуан. Ҽнак, уажәшьҭа аҵхьарҭатә зал ҭаҵәуа ианалагоз, иаалхагылаз ахаҵа ҿимҭуазшәа анылба, лкарточкақәа харҭәаауа дахьтәаз, наиқәҿылтит:

– Сышәзызырҩуеит… Ишәҭахызи?

– Бзиала уаабеит ҳәа сабҳәар, – илаҳаит илдыруаз абжьы.

– Иҟалеи?!. Акыр ҟалама?.. – дҩаҵкьеит Лара.

Адгәыр дцышәырччон.

– Акгьы ҟамлеит. Сааит, ахәыҷқәеи барси шәааидкыланы шәызгарц.

– Сырбеи игәы бзиоума? Ихала дзымааи?.. – лхаҵа длышьҭаланы дахьымааз дыцнарцарц агьлыгмызт.

– Акурортргылара атрест анцьныр хадас дҟарцеит. Иус рацәоуп. Сара сааишьҭит, стәымуаҩума. Сбатәабымшьоу?

Иагьа ус имазаргьы, Сырбеи итаацәа рыҟәгара уалцшьаҵас ихаҭа ишидыз аилкаара уадаҩмызт. Абасҟатәи ибара данаҿыгәҳәаауаз, лара дибарц даар акәын, иагьа деилахазаргьы, итаацәа раагара инаҿыцганы. Абри аасҭагьы, уа ус дус иоурыз, иара изы изеицшразаалак аус ус дууп аха. Ҩы-мш ҳәа аҵхьа даныргоз, ара дауеилахахмыз. Дымцеи!.. Иан лаҳәшьаҵа иакәын Адгәыр, аха…

Ахәыцрақәа дшеимдырххоз, Лара, аусура дшалцуаз ала, арзаҳал ҩны инарылҭеит. Адгәыр длыма дындәылцит, аесидкылара ҳәа уи ииҳәаз иахьеи уаҵәи рыла ишзалымшоз дазымхәыцзакәа. Рынхамҩа х-уаҭахк ирҭазозаргьы, атәы ззымдыруаз Лара, иаарласны деиқәзыршәашаз ҿеидкылараҚәакгьы лзыҟамцацызт. Адгәыр дыццакуамызт, урҭқәа зегьы идыруан азы.

– Имаҵураҿы дладырҟәит нас? – дцааит лара, уажәы уамак дыззымхәыцуаз аус.

– Ус сгәы иаанагазом. Уи амехак иаҳа итбааун. Амала ареицш сиҿкааны иҟоу ҷьыбшьома. Аус ахьеилажьу, аргылара ашьҭхра ахьатахыу, атакцхыкәрагьы дууп.

Лыццхақәа лысас инаилҭан, атрамваи дналҭеит, аҩныҟа дцаны, ицсы ишьарц. Ахәыҷбаҳчаҿ дынкыдххылан, азҭаб еитбаза дамылхзарц дшыҟаз наралҳәеит. Ахәыҷы даашьҭхны, ашкол аҿы днеин, сынтәа ашкол ахь ицаз Ардашьыли ааигәа арахь итарцаз Мадинеи ара аҵара зларцоз ала ашәҟәқәа рымылхит. Лхәыҷқәа рызынтәыкгьы лыманы, лыҟалаҟь шьапыла дахьынзалсуаз, цәанырра ҿыцк даамеханакит. Азиас ихыз аҵха даннықәгыла, даатгылан, афлыка хәыҷқәа дрызцшуан. Урҭ рацрақәа, уажәрааныа цкьа илызгәамҭацызшәа, дрыхәаҵшуан. Хәыҷы зҿлымхарыла итәыз Шьазина лыблақәа ан илыхәаҵшуан, иҟалаз рзеилымкаауа. Уи илҭахыз ирласны лаб дылбар заҵәык акәын. Аиҳабацәагьы днарҿыцшит ан, урттгьы гәыргьаҵәа иҟан раб иахь ишцоз ааираҳазижьҭеи, аиҳаразак Мадина.

…Амра кажжы ицхон. Цкьа имфа-имжә, ахәыцрақәа иргаз Лара лымч кәадахахьан. Илшәыз ашәы ашәахәақәа ҭәҭәала иаднакылон, аҵхзы маҷк ахьылҵызгьы лцсы армаҷуан. Зык днахәандаз лҳәо, дҿажәкуан. Аҳатгәын даатыцын, ааигәа иҟаз акран аҿы, лнапы арбаазаны лылахь, лзамҩа, лыхәда инархьылшьит. Маҷкгьы азы лжәит. Ирацәаны илжәыр аҿажәкра дакәнахуамызт. Ашәшьырпа дахьыцагылаз аҵша маҷк ицасуан. Акык-ҩбак иҟалахьаз ашәырқәа абақ-сақҳәа икаҳауан. Амла дшакуазгьы, заҟа ак лзышьтымхрыз. Лгәы убасҟатәи ибаацсын, азлара лыбз шынакьыслак, лгәыхынҳәра зегь ааленахрызшәа лхы лбартә. Нас, ашәшьырпа анышәынтрахь ианааскьа, аҳатгәын дынталан, деитанатәеит.

Аусҳәарҭахь ицоз амҩала, лахьи дааиуан хаҵа ҳаракык. Акырынтә дылбақәахьан. Лара, излагәалҭаз ала, аҵсуа қыҭа иатәыз интеллигентк иҵшра змаз, зықәра зфахьаз ауаҩы. Акитель ҵшқеи иеиқәеи бзианы иуанҭан, еснагь ицкьан. Иҭаҳаза ҵхын хылпакгьы, абыржәы адәкьан иаакәихызшәа, иҿыцҳараза ихан. Уи дылбаццхьаза абас даауан, ццакырак иқәзамкәа, уажәи-уажәи иеиқәыз илахь ҩышьҭхуа, аҳаҭгәын зықәгылаз аҳәыгәрахь дҩаҵшуан. Амҩа даамҩахыцны, акәар даахыкәгылон. Азиас аҟәры ҭбаан, ахаҵа шхәычҳызгьы. Амшқәа аныцәгьахалак, иара аҵкыс идууз арҩашқәа еицыланы, узыцәшәашаз зиаск рылҵуан, аҵаҩқәа рбго, аҵҳақәа рышьаҵа ҵшәаауа, аҿыланахон. Аҵхын уи хәычҳахон, ахаҳәқәа, азы иагәылҳәҳәо иахьҭаҵсаз, унарыкәгыла-аарыкәгыло, ушьаҵатәы ҵәыкәбарк имырбаазакәа, ууаруан. Агәаҟра аныҟалаз аҿны аргылаҩцәа иааганы ихырцеит аҵинкар дуқәа ҩба, машьынақәакгьы нықәсыртә. Уи ахаҵа, Лара дылбозижьҭеи, абыржәы дахьгылаз дахыцуамызт. Арахь даныҩаҵшлак, лара дшыҟаз анибалак акәхарын, акраамҭа уа дгылан, лылаҵш дшыцашәахьаз изымдыруазаргьы ҟаларын. Нас дызлааз ала, дшааз еиҵш ашышьыҳәа, амҩа днанылахуан.

Уажәгьы, шьҭахьҟа иҿанынеихоз, агантә ақыҭа усҳәарҭа аҿынза ицоз автобус ааихьзан, иаҵхьаҵәкьа иаангылт, асаба шкәакәаза иҩхартәаланы. Уи илалбааз аҵҳәыс ҿеи ахаҵеи аҵсшәа ааибырҳәан, лара, акәар ихыз аҵҳа днықәсны, лҿаалхеит. Ахаҵагьы шьҭахьҟа дгәеида-меидаха амҩа данын. Уи аҵҳәыс дааигәахаццхьаза Лара ланхәцҳа аиҵбы шлакәыз агәра лгон. Ааигәа акәын даҿа қыҭак аҿы хаҵа данцаз. Амаҳәи абхәрааи қьабзла аиҭанеиааирагьы макьана ирыбжьамлацызт, ашәы лшәылымҵар ада ҵсыхәа анылмоуз. Усгьы иеиқәаз лҵәалжь, лхаҿы гәкы ашәы рнаалазомызт, уи дааираза иеиҿкааны, лычаҵашьа ианаало ишылзырзахызгьы. Ларҭмаҟ аҩны инарыҭаны, анышәынтрахь лҿаалхеит. Иҩалхаҵгылаз аҭаҵа даагәыдылкылан, ҵьоукы ишыҟарҵалоз еиҵш, лбжьы хымҵаҵәакәа, акьыжжы дҵәыуан, уажәи-уажәи дгәынқьуа. Анышәынтра-гәы лнапы нықәылшышәа луит. Уи ауаҩы ицәеижь еиҵш акәымкәа, иҵсыз иаҟара иахьыхьшәашәаз иаҳагьы илылсызшәа, инеималҭәазеит.

Ардашьыли Шьазинеи еибарыҩны рҿаархеит. Урҭ аҩнынтә иоурыжьит, ран усгьы лымацара ара дыҟамызт, ланхәцҳа длызнеижьҭеи. Аҵшәмацәа еибахаз рҭаҵа рылаҵш дыцымшәарц рҭахын, лхаҵеи лареи ааизынхарц данцоз. Ахәычқәагьы рыгәшәымшә ҳәаны, ма хәмаргак дырбаны, ма арахә ахьҭырцоз абнахь ирыма ицон. Ахәычқәа анылба, ланхәцҳа, урҭ гәыдкыло-ихыдкыло, лылаҕырз нылкыларц даҿын. Ариабжьарак ауаа рҵәыуареи ргәынқьреи ирышыцылаз аешьеи аеҳәшьеи ҟәиҵза, рылаҵш зҵаараха, илыдгылан. Уи, рангьы даргьы лыманы, аҩныҟа лҿыналхеит. Аҵьабара иахьақәшәаз рзымхозшәа, уи иахычмазаҩхаз Мадина аҵсраҿны даартә дахьзыҟамлаз, уи ашьҭахгьы ахәшәтәырҭа дҭамлар ахьамуз, нас лгәы лхаштырц, ишылҭахымыз ландуи лабдуи дахьыргаз хьааргон зегьы. Уигьы ирласны дхынҳәындаз!

Лара иахьакцәкьа уаҩы дылпцырхагахар лҭахымызт. Дызҭашәаз аамҭа еиқәаҵәа дыхнаеит акәымзар, уаҩы игәхьаа мкзакәа, алаҕырз иаганы, зегьы аишәа ишахатәаз, дыҩорылҵны деиҭаизнеир акәын илҭахыз. Дара ргәы зларҟажоз, уахи-ҽни аишәа иаақәдыргылоз ачыси, ашәыри, ахаатә фара ҟарцеижьҭеи, ахышәҭ-мышәҭи, иадыркуаз ацәымза хәычқәеи лара лгәы рызкуамызт. Илыҳәоны илбоз, лхәыцракәа ааицмырҟьазакәа, убра идтәалара акәын. Иҭынхаз ахәычқәа ахьылбоз аҭакцхыкә лаҵхьа ишышьҭаз ҳамҭанықгьы илхашҭуамызт. Лцстазаара ззылкшаз аҵеи ахьылзынижьыз азы маҵарагьы лгәы изҭан адунеи ибзиара иалаз уаҳа изнымыррыз ауаҩы. Аиатымра ҳаамҭаз иуадаҩыз усмызт, доуҳала ахәычқәа ирныцшыргьы, адәахьы ирнубаауамызт. Ацхыраара лоурын. Аибара акәын иуадаҩыз. Ашьҭа иуннаҵоз уныцкҟа уаанхон. Уажәык ҳәа уи хәшәык аманы илбомызт. Иаҳагьы илзышьҭхуамызт арыцҳара. Аибарагьы аиатымрагьы ззымдыруаз ирыцҳара. Ауаҩы диатымзаргьы деибазаргьы, иагьа дҭарзаргьы, агра имазаргьы, зцсы ҭаз дрыцҳазамызт. Адунеи акгьы ззаламыз иакәын ирыцҳаз. Уи аилкаара хьанҭан, иузааигәазаз данрыцҳахалак акәымзар.

Аҩны лхы лзыҩнакуамызт. Рацхьатәи ахацәгашьа шаалцшаазцәкьа, дындәылпит. Агәарц днықәс-аақәсит, кәчарақәакгьы лыршәазшәа лун, ацәыкәбарқәа инрыцылцеит. Џьмақәак лахьи ааида ишацхрыхоз лбон, лабак аашьтхны, илыршәеит, абнарахь ицартә. Лабхәында уи ибон, абарца дахьыцатәаз аҿынтә. Лгәы ицхозгьы еиликаауан. Аҳәса длацшықәцаны иакәымз лзырҳәаргьы итахымызт. Игәы лызтамызт итаца нахьнатәгьы. Аха уи џьара акала инирцшрын. Лара илхареитәуаз рацәан, аха хаца дызтахымыз дарбаныз. Аскатәи агәырҩа дашьтазма, акы ааимарклозаргьы. Иашьа иакәзар, ицшәма илызкны, гәааихышьра злаз ажәак иҳәахьазма. Иеиликаауан иара Лара, ацьмақәа анлыршәа, шьтахька аҩныка дшымааиуаз. Аҳатгәын ахь уаантәи иааигәазан. Ахәыцқәагьы сибарҩны иналышьталеит. Иара идырт аҳәсақәа ишырзеилымкааз ртаца лыгәтакы. Иара иргьежьырц игәы иааташәан, аха деицхьхәыцааныза иашьа ихәыцқәа ран иналыхьзеит. Урт лыма, раб иахь лҷыналхеит.

– Папа дзыцси? – дцаауан Шьазина.

– Акрыздыруоу.

– Уаҳа дсымбазои?

Ан ҷылтуамызт.

– Иара сибар итахзами?

– Итахыуп, – ахәыцқәа рацхьа иааималымтәарц, лҷылкажон.

– Дыцсызар шьта сызлеибои?

Ан ҷылтуамызт.

– Мама, изыбымҳәои атак?

– Ибтахи?..

– Исҳәаз бмаҳазои?

– Исаҳаит, шьта беыртынч!

Ардашьыл иакәын ариабжьарак зцаара ҟазымцоз. Уи илахь еиқәца акәын зегьы дышрыхәацшуаз. Иаҳәшьа данлахәмаруаз зацәык, илахь ааицихуан. Ахәыцқәа бзиа ирбон ари ашьха қыта. Агәарц тбаа иахьынзартахыз иеицыхын. Абнара цыхәаццәара амамызт. Адәеиужьқәа мшынцас иаагылоз ҩаҩорала игазгазуан. Амшын ихыччалоз ашәахәа сицшмызт аратәи аццхьқәа, аха иузеитамгоз ахатәы ҟазшьа аман. Аҳауа ацқьашьа ҳалалын.

– Шәца ҷыкәабара, – ан лхәыцқәа ргәы рхаштыр лтахын. – Шоурахеит. Ардашьыл, Шьазина ууалхылацшла! Агаҿахь шәцар шәтахызар, шәыргартә иҟасцап?

Ардашьыл иаҳәшьа еицбы лнапы ааникылеит.

– Ҳзырццакуеи?..

Урт сибарҩны рҿылархеит. Азиас хәыцы шлеиуаз иахьгәаҩаз цьара итатәон зы цытрак. Ргәылацәа аиҳабацәагьы ыкан. Лара лхәыцқәа дрыцәшәомызт. Лхәыцқәа дахьрышьтацшуаз, ицьалшьон агаҿахь лца дахьымццакуаз. Есааира ашьхаҟа ахәыцқәа рхы хан, иаҳагьы иаднакылон ари атып. Иҟамзи ааигәа ииасыз аамтак, иахьааиз Абаата анлакәыршьоз.

Атоурых ду змаз Абаата, ақалақь ахәтак, амшын ихгылан. Ацста уҩтагылааныза, аштә хьыршәыгә агәы иқәгылаз азыршә хыркы улацш аахомызт, араҟа аҳра зуаз, ҩ-бахәык иркылгаз аихамҩа сицызшьуаз ацҳа ула ахьынзахнакуаз. Ашьхара ас зқьы шықәсала иеиҩызшоз азиас хәыцы уаваланы, ацҳа уанытслак, наҟ-аак ацса тла иатцәара ургәтыларкуан. Амашьынақәа рзы азиас ихыз ацҳа кьаҿ ушнықәслак, аҩнеихагылақәа, ахрақәа ирыласазшәа, амҩеи ашьха иатцәареи ирыбжьанакыз ацәаҳәа пала еивцырцхаа игылан. Убарт руак аҿы ацстаҟа зхы рханы ахышәқәа руак змаз ауадақәа ирыҩнан Сырбеи итаацәара. Аҳауа ацқьашьа уарлахҿыхуан, ацәаакыра шатазгьы. Ахышә анаауртлак, азиас хәыцы абжьы хьархьаруа иуаҳауан акәымзар, тынчран. Наҟтәи аҟәраҿы игылан Урыстәыла аимпериаҿ идыргылаз еишьтагыларыла аҩбатәи агес. Ахәыцқәа бзиа ирбон амшын ахь ацара. Ара ииз уажәшьта аеыкәабара иаҟәыцхьан, аха ахьта иалаазаз Лареи лхәыцқәеи макьана

амшын рызхара изымҭалацызт. Уи ашьҭахь аҟәры ихықәгылаз апарк ҽыц инҭалон, рымзк аҽы инатәалон. Ахәыҷқәа ргәы ҵҵәаны, аѡныҟа ицар шырҭахыз рҳәаанза, урҭ дырхылаҵшуа, ан дрызҵшын. Аѡны инеиргьы, рыҵшәма макьана дшымаацыз лдыруан.

Иара иусура иаҳагьы дамехакны даман. Иҭаацәа анааз ауха даарылатәеит акәымзар, ақалақь имацара иргылозшәа акәын иҭакцхықәра дуны ишибоз. Ашьыжь дшыѡагылалак ахәыҷқәа ааирҵшуан. Ардашьыл ирласны иееилеиҳәарц наидҵаны, Шьазина длыцхраарц лҵкы ааигон. Мадина усгьы лхы дахәартә лызҳахьан. Реанааилдыргалак, чаик ыжәны, имашьына шааилак, ихәыҷқәа има, длалбаауан. Имѡатәны ашкол аҽы Мадинеи Ардашьыли нижьуан, Шьазина – абаҳчаҽы. Уи аены уаҳа уаѡы дибомызт. Лара лакәын аҷкәын иҵарахьынтә иаара ашьыбжьышьҭахь иазҵшыз, ихәы ҟаҵаны акриҽазҵоз, иѡныҟатәи идҵақәа рынагзараҽ ицхраауаз. Мадина лҵатәқәа лхала иналыгзон. Ан лакәын Шьазина даазгоз. Амала, ахәыҷқәа раб иҽынтә ираҳаз ажәак раѡшәомызт. Ардашьыл, ибзиаз хәшьарак иоур, имшынҵа иан илирбон.

− Саб ибар иагьа дгәырҕьап, – иҳәон иара.

− Сара ус сгәырҕьом ҳәа уазҳәада? – ан лгәы иалан, ахәыҷы, уахи-ени ихылаҵшуаз дналаѡсны, иаб избахә ахьцәыреигоз.

− Ус сымҳәазеит, – Ардашьыл иан лыхәда инапқәа аакәиршон. – Амала ашьыжь саб исабжьеигеит аҵара бзианы исҵаларц.

Лара уи аены хырѡ азылымуит, аха уажәы ибзианы илгәалашәон «саб исабжьеигеит» ҳәа Ардашьыл ишиҳәаз. «Исеиҳәеит» ҳәагьы иеыҵымшәеит. Сырбеи иҳәашьа акәхарын аҵа изазиҵшааз иақәнагоз ажәа. Лара аҷкәын есымшатәи изыҟазаашьақәа цқьа илгәалашәартә иахәҭаз хшыѡзышьҭра шырзыҟалымҵазгьы, илзынхеит илгәалашәашаз. Ҽнакгьы Ардашьыл иақәырҕәҕәаны ишиҳәаз лгәалашәон:

− Алгебра ибзиоу ахәшьарақәа ахьсоуз игәаҵхомызт, аҵыхәтәан иаазгеит дзыргәырҕьашаз.

Лара иҵьалшьон ахәыҷы иаб игәы иаахәарц иҽыцыз ажәабжь есымша иааигаларц дахьашьҭаз. Уажәшьҭа иеилылкаауан, ахәыҷқәа има ашьыжь данындәылҵлак, амашьынаҽ аамҭа кьаҽла ишымѡаҵысуаз зда царҭа амамыз аазара ус. Абарҭқәа зегьы уажәраанза, инышәынҭра дынҭалаанза, Лара иахьылзеилымкаацыз лгәы ҵнажәон. Иагьа лылаҕырз ҭабахьазаргьы, лзамѡеи лҵынҵеи ирыбжьаланы, ацәаакыра кәымпылза аҽыланахон, илалгәыдҭәалеит, зны абаҳчаҽ Шьазина данаарымылхыз анылгәалашәаз. Лгәы ҵаҕазахон.

− Иахьа быбзиазу? – дҵааит ан.

− Сыбзиамкәа, саб иасымҳәази сҟәыбҷаза сыҟазаауеит ҳәа, – лҳәеит ахәыҷы, лан лҵаашьа лзымбатәбарахазшәа, лхаҽы еимырҵьахәны.

Игәнылгон иахьа ан ианаамҭаз абарҭқәа зегьы иаҭахыз аилибакаараз аҭак ахьылзыҟамҵаз. Иаалыкәыршаз аҵсабара ҵьашьахәы аҭагылазаашьа ҽыц илхатәызшәа анырра ахьынзалызцәырнагоз, зегьы дрылагәырҕьарц лҭахын. Урҭқәа зегьы дрышьцылоз аҟара, лыуаѡра ацагәара аеазнакит. Маҷк лхы лнапаҽы иаалгар, дызлашәаз аҵьанаҭ илызцәырнагарын аҭаацәараҽ иҷыдаз аизыҟазаашьа ҽыцқәа. Лхы ақәымчра иарбанзаалак иахьлылымшоз амшала, илзыхынҳәит лжәытә гәалақәа. Ҵыхьа арҭ зегьы учҳартә иҟаҵәҟьан. Аҭаацәара шьҭалаанза, аѡны дмааиуази. Уажәы бжеиҳан дхынҳәуан, ихәыҷқәа анышьҭалалак. Урҭ илаҭаҵшыха ашьыжь заҵәык акәын ианроуаз. Лара лхаҭагьы, лгәы анҵҵәалак, дышьҭалон. Ҽыц лгәы анҵҵәалак, дыцәон. Дзымехазкуаз аҵхызқәа даарылҵны, нас аҵхыз илбоз лгәалашәартә аҽынза данҭынчхалак, иара дааѡнашылон. Лара дааҵшыр – дѡагыланы ихәы изаақәлыргылон, агәхьаа дахьаиргоз лгәы иаланы, ҽымҭзакәа. Лара деиҭашьҭалахуан. Сырбеи, иагьа акрыфаны дхынҳәызаргьы, ашарҵазынза дзымхынҳәыргьы, дышьҭалаанза чаик ижәыр акәын. Ирлас-ырласны асызбал ифалон. Уи еснагь изхиазар акәын. Иусурамшқәа шыхьанҭазгьы, иааҵсара инирҵшырц иҭахзамызт. Амала, аишәа дѡахыҵны, аҟәардә аашьҭхны, абалкон аҽы

днеины, днатәон, иҩныҭҟа маҭәа мацарала деилаҳәаны. Сааҭбжак аҽынза абра дызтәар, иҭсшьарагьы уи акәын. Дхынҳәны данышьҭалалак, иҭҳәыс акы лҳәар аҭкыс, ауха дзымгылар анеиҭьеишьоз ҳамҭакы иҟалалон. Уажәшьҭа ацәамҭха аиура дазхиан. Лара деиҭамыцәацзар лжәытә гәалақәа лырҽыцуан.

− Анасыц азоуп ауаҩы дзиуа…

− Ибзымхои?

− Ҳаухашҭзеит. Сухашҭзеит.

− Бгәы иаанамган.

− Амца иацәшәаны, азыршы иҭаҭалаз ҳәа, цыхьа уусушьа шысгәамҭхоз, уажәык узбазом.

− Сус рацәахеит. Зегьы еилагзатәуп.

− Сара ас уаҳа исылшом.

− Акыр зычҳаз акыр ибеит.

− Зегьы нҭәашьак рымазароуп.

− Рынҭәашьа бзиазар, урызхәыцыргьы ҟалоит.

− Аҭагылазаашьа еиҳа еицәазар?

− Уҳ-ҳ!.. – даақәыцсычҳаит Сырбеи. Арҭ реицәажәара еснагь инҭәон лара лиааирала. Аҭәы иахаиҭар иҭахымызт, иахьынзауаз ихаҭагьы ачҳара иоур, акыргьы ибарын.

Арҭ аицәажәарақәа рацәахеит, ишнеиуаз есымшатәи нормахеит. Иара дшааҩнашылалак уажәшьҭа дзызцшыз иҭҳәыс лҭызшәа акәын. Ихала ифатә аақәиргылон, лара дшышьҭаз даҕьуа далагон. Знык-ҩынтә длыҭаҟьеит, аха рацхьа иааиз ауаткаршы амцабз ишақәҭәоз аниба, аҭакҟаҭара даҟәыҭит. Ахәыҷқәа мааҭшырц акәын ииҭахыз. Изхшаз реизыҟазаашьа анеилыркаа нахыс, раазара ашьақәҟьарахь ахы архон. «Изшаз илцха роуртә», инҭаҳәахаа ишыцәаз еиҭш, ҽырҭысы ҟарҭомызт, макьана ргәамч ҽыцын, иҕәҕәан. Иагьа лцсы еибакыргьы, Лара дшынаҳәлак, маҷк лгәы аҭынчымра шылхьаауазгьы, ашьыжьынза ибзианы дыцәон. Лхаҭа иакәын иагьыцәаз, иагьыцәамыз.

Уамашәа илбартә, сабшак ахәымехан заа дхынҳәит. Дагьгәырҕьеит лара. Сырбеи, аччаҭшь иҽыкәхх, ихәыҷқәа дрылатәан. Урҭ рызхара ианиахәмар (рызхара абаҟаларыз аха), арҭмаҟқәа ҩба аашьҭихын, ихшара има, длалбаан, таксик ала аҵьармыкьахь дцеит. Лара, лымацара данынха, ахәыҟаҭара дналагеит. Лнапы злалкрыз дақәшәомызт. Макьана илзеилымкаацызт лыцшәма аҩныҟа ас заа дзыхынҳәыз, афатә аагара гәхьааигарымызт. Илгәаламшәоз рыцхәк акәзар? Лхәыцрақәа иагьа еизылыкәкәазаргьы, ус ак лхахьы илзаагомызт. Фатәы ҳәа уамак еиҽылкаанза, атакси рыҭаҟа иаангылан, арҭмаҟқәа рҭәны, ахәыҷқәеи иареи анааҭыҭ, уаҩы дызмыхәоз ахәыҷқәеи раби реигәырҕьабжь аҩныҭҟа иаҽгаз амардуан ахьынтә иааҩуан.

− Закәытә мшуи иахьа? – ахәыҟаҭарҭа аҽынтә ҽаалҭит Лара, лҭаацәара рцсы ааиҭаркырц ианылатәақәа.

− Сабшами!.. – иҵьеишьон аҭшәма, иҭҳәыс амшқәаҭәҟьа лцәеилагахьазма ҳәа.

− Уи азакәым изысҳәо. Ныҳәак умоушәа уҟоуп.

− Уаҭәы асасцәа ҳзаауеит.

− Иарбан сасцәоу?! – агәынамзара даамеханакын, лхы ашә иаалалкит.

− Аус ахьызуа сҩызцәа.

− Избан?

− Счеиҵьыка рҽасҭар сҭахыуп.

− Ус еиҭш зныкгьы иҟаумҭацызт.

− Ара даеа ҭагылазаашьак ыҟоуп.

− Заа изсаумҳәеи?

− Иаалырҟьаноуп ишысхҭашәаз.

− Заҟаҩы ҟалода?

− Жәохә-ҩык рҟнынза.

− Заҟа?.. Усҟаҩык рхәы ҟасымҭазаҭт.

− Зны иҟабҭароуми раҭхьа акәны… Сара сбыҭхраауеит.

− Иухьи сҳәоитеи, – днахынҳәит Лара, нас уахьынтә лбжьы ааҩуан: – Ҳургәырҕьоит аҭыхәтәан ҽнак иадамхаргьы ҳәа сыҭшуан, уара сыхәда ауҕә лыҟәуҭеит. Ирылысхыузеи усҟатәи асасцәа.

− Аҳы, ателевизор аҽаҳҭапи! – уи илҳәоз ахәыҷҟәа рыхшыҩ азымцарц, Сырбеи ателевизор наҽеиҭеит.

Ахәыҷҟәа ирызкыз дырраҭарак цон. Ардашьыли Шьазинеи рыхшыҩ уи ианазца, Сырбеи иҭҳәыс лахь днеит. Арҭмаҟҟәа ирҭаз ааҭихын, зегьы рырхиара иналагеит. Ажәак иҟәылҭомызт. Иаргьы ҽымҭ-ҭсымшьа дыцхыраауан. Ауха ирхиатәыз ианалга, иеиҭыҭуаз аишәа хәыҷҟәа ҩба еидиргылеит, аишәаҟәыршә ду ааизакны иныҟәыршәны, авазаҟәа рыцкьа иныҟәиргылан, ашәыр наниҭеит. Иара изыҟаҭоз иҭҳәыс лҽазылкыр иҭахымызт. Аҟәардәҟәа рҭыҭ аарзылихит. Урҭ рызхомызт. Агәылацәа ашьыжь ирымихырц ааизбеит.

Адырҩаҽны ашьыжьза, уалыр хәыҷык азна аҩы има, дааит Адгәыр. Уи даҽа усҟәак иман ақыҭан, иҽнымырхакәа дцеит, шьыбжьонынза дырзаарц. Шьыбжьонҟәараз иааишаз асасцәа ааит. Зегьы ладыртәеит. Рызынтәык рышьҭахь иааз Адгәыр Сырбеи днеиҭылеит, дахьагхаз гәыбҕан иҭо. Уи даарц игәы иҭамзаарын, аха аҭшәма диргәаар ҳәа дшәаны акәын амҩа дзыҟәлаз. Асасцәа рахь данлеига, итәаз иаарнубаалартә рхаҽҟәа рҽаарҭсахит. Иааиз ихаҭа урҭ ахьибоз даргәырҕьомызт, аҭсшәа нараҳәашәа, Сырбеи иахьиирбаз аҭыц ааникылеит.

Лара, иҟьашьыз ачанахҟәа аарымҭхуа, ицкьаз нарымҭаргыло, афатә знырхыз ачанах гәаҩаҟәа аишәахьтә иаарылго, ачыс ҽыцкәа зныз ныҟәыргыло дахьыҩназ, ицәажәоз дырзызырҩуан. Зегь раҭхьа лыхшыҩ ирҭааз зегь шхацәаз акәын иззылшьҭыз. Урҭ рыҳәсаҟәа ахьрыцмыз, лҭагылазаашьа еиҭшылтәшаз анасыҭдаҟәа лылаҭш ихгылан. Ишылымбацыз еиҭш, азәазәала аҭәцаҟәа аашьҭхны, аҭшәма иаҭиҭахьаз аныҳәаҽа ркуан. Урҭ ирҳәоз лыхшыҩ азылшьҭырц лгәы ишҭамыз, аргылара азбахә мацара шырҽыҭакыз анылба, нас урҭ ирҳәоз аишьҭаргылашьа лхаҽы иааиртә ианыҟала, илызгәамҭазакәа дырзызырҩуа лҽыналхеит. Доусы маҭурала дарбаныз лыхшыҩ азцахьан. Сырбеи инаҩс аханшәа итәаз атрест анапхгаҩы иакәзаарын. Аҭшәма аҩбатәи аҭәцала уи иныҳәаҽа икын, аишәа амҩаҭгара инапы ианиҭеит. Доусы ирыгыз азәгьы игәаламыршәакәа, рныҳәаҽаҟәа анышьҭырхуаз, изларылшоз ала идырехәон. Иржәыз маҷк ирылсхьан еиҭш, Адамыр иныҳәаҽа ркит. Уи, ицәгьара иаҳа идузу здыруадаз, ажәак ҩа-жәак ихырҳәаауан. Иаргьы, иҭабуп ҳәа аанарго, иаҭәаимшьазшәа ихы ааирҭысуан.

Аҭыхәтәан аҭшәмацәа рныҳәаҽа ҩышьҭырхит. Гәыкала ишырҳәозгьы, ҵьара-ҵьара цкьа иузгәнымкылашаз агәынамзараҟәа налаҭо, Сырбеи иахьихцәажәоз, Лара еилылкаауан аргылара ашьҭыхраз лхаҭа иҟаиҭоз аус ду ҳаҭыр шаҟәырҭоз, ауаа рҽы ахьз-аҭша аамҭа кьаҽла иширҳаз. Уажәраанзагьы уи иус дазҽлымҳандаз ҳәа лхы гәыбҕан аалҭеит. Иара ихцәажәаны, лара лахь ииасуан, ас еиҭш иҟаз ауаҩы иашьҭахьҟа деиҟәшәамзар шалымшоз ҳәа. Рҩыҵьегь ааиднагалазижьҭеи, лыбзиабарада ак рымбацызшәа, лыбзиарагьы лыцәгьарагьы ззымдыруаз ауаа лыхцәажәон. Лгәы ааҭгәырҕьаауан, ааигәа усҟатәи зыҭсҭазаара иаламгәырҕьацыз аҭҳәыс ҽа. Дазымхәыцзакәа бзиарак ҟазҭаз леиҭш лхы лбон азныказ. Нас, даҽазәы дҩагыланы, Сырбеи данихцәажәоз, илзымдыруаз ауадаҩраҟәа илзааигәазаз ахаҭа изкны иҳәо даналагалак, абригьы уажәы лара лырехәара иҽшазикуаз еилкааны, лцәа дааҭазызаауан, маҷк лхы цхашьо. Ашьҭахь, иҭегь ддырехәаргьы цгьа илымбо, цәанырра ҟәандак даашьҭнаҭаауан. Ара дизҭгьы, ара даазазҭгьы, илхаҭахази лареи реидҳәалашьа заҟа иҕәҕәаз даҽакала илныруа дҟаларын аха. Азәазәала, ҩыҵьа-ҩыҵьала, еиҳабы еиҭбыла ицоз, аҭсшәа карҭәаны, аҭшәма цҳәыс лчеиҵьыка ҭбаахарц илыҟәныҳәо, агәхьаа дахьадыргаз азы аҭамзаара иаҳәо, индәылҭуан. Адгәыр зегь рашьҭахьза дынхеит. Имацара даҽа ҭәыцакгьы лҭаиркәкәан, аишәа дҩахыҭит. Иижәыз илазаны дшыҟазгьы, макьана ацара игәы иҭамызт.

– Ухы аагәаҭала ҳәа заḱантә иуасҳәахьеи? – уи Сырбеи иахь даахьаҳәт. – Иухыҽхәошәа ҽахьудырбо, зегьы уеигәырҕьо ҵьушьома? Рыбла ашьа хыкәкәало ауп ишыḱоу.

(Иацу ыḱуп).

3

Варлеи, лаб иҵсыжра ашьҭахь, иаразнак амѡа дзықәгыломызт, аха Мардасоу убри ауха шьҭахьḱа иҵыруаз аҳаирплан дақәтәан, уаḱа маҷк дамхацәан, ашьыжь алекциахь днеит. Иҵарамш нҵәаанза, ауаа дшырбоз иблацәа хымѡарц дшықәҵоз, шьыбжьон ааит. Дышиашаз азеиҵшнхарҭахь ихы ирхан, иҵылоз иѡызцәа аҵсразы ирҭоз азҵаарақәа рҭак иҽрыдмырхалакәа, иуаҭах дныѡналан, дшеилаҳәаз днықәиеит. Ицыѡназ Лурентиа данааи, дыѡнало-дыѡныҵуа акраамҭа иусқәа дрышьҭан. Уи дызҽызгьы ицәаз даанамырҵшит хәымҽханынза. Дышѡаҵḱьаҵәḱьаз еиҵш, аҽызәзәаха имҭо, аҵсуа студентцәа ааидыххылон, иḱаз-ианыз иазҵаарц. Лена дибомызт. Изеилкаауамызт иара дидгыларц лҭахыҵәḱьамзу иахьеидырбалоз дацәыцхашьозу. Убарҭ ахәыцрақәа дшеимдырххоз, ауха иааихигеит, цқьа иҵсы изымшьазакәа, амалагьы ҽынла дмыцәахьази. Ашьыжь автобус ахьааҭгылаз лнеира дазҵшын. Лѡызеи лареи уахь ианцәырҵ, рынарыдгылара убас ихьаарымгеит, хара-хара ирдыруаз иакәызшәа. Ихы ахьигара дақәымшәо данрыдхыла, даҽа уск имазшәа, арҭ зҭалоз акәымкәан, автобуск дақәтәан, дырҵырҵит. Есымша дибон лара, амала лахь усḱатәи иҽцәыригомызт, лыбла дахьамбацәоз иахырḱьаны. Ус дхынҳәит Варлеи, лаб иҭахара зыхḱьаз амашәыр ахьҭырҵаауаз иазкыз мацара акәымкәан, Лена илзааигәаз ирҳәоз ажәабжьқәа лыманы.

– Уажәшьҭа маҵурак змоу хаҵоуп Лена илышьҭоу, – лҳәеит лара автобусаҽ, алекциахьынтә ианыхынҳәуаз. – Лара дыҵшуп уи дигозар ҳәа. Аха лан иҽеиу цҳәысымзаап. Ацәгьара зыбжьылҳәаахьоу маҷым. Иара зыгәра игоз цҳәыск дылирбазаап, аҵхын ҵсшьарамшқәа рзы аѡныḱа ҳаныḱаз. «Абри лыда зҕаб думбазеи? Дуаҭәасшьом», – ҳәа иалҳәан, уи лан илзылухьаз амшала лшьа луртә аҭагылазаашьа лоуит. Изласаҳаз ала, уи ахаҵа Лена дихаиршҭхьеит, лара илыздырзом акәымзар. Сгәаныла, уи бзиа дибомызт, акәымзар цҳәыск ак лҳәеит ҳәа, дылḱәаҵрымызт.

Мардаосу деилашуан, автобус знык иаангыландаз ҳәа дахгәаḱуа. Иҵаауаз аҳауахьы ианцәырҵгьы, ихаҭа дзыхьшәашәахомызт. Иуаҭах кьаҽ заҵәы дыѡнан, усгьы иҽизмырҭынчит. Лурентиа иҵатәқәа данырҽыз, иара ииарҭа дылаиан, аҭуан даҵаҵшуа. Азҕаб лхыбаара изцәырҵын, зынзак дамҽханак дшамаз, астудентцәа шьҭалахьан еиҵш, маҷ-маҷ ихшыѡ ахьшәашәарахь ианиас, Лана ҕәҕәала лгәы ишасуаз ааихҭашәан, аамҭа цаццхьаза, лрыцҳашьара аҽарҕәҕәон. Данааиҵхьхәыцлак лызцәымҕра ааизцәырҵуан, иара иахь лхы ахькыдмыз даргәаҭеиуан. Ашьыжь автобус ааҭгыларҭаҽ лѡызеи лареи рааира дазҵшлон иара, урҭ дахьырымбашаз дцәыҵагыланы. Лхы-лҽы харк амазамызшәа илашон. Убасҵәḱьа ипашәыз лыхцәы лыжәѡахыр илықәыцсо ихҵәан, иҽаҳәан, анҵәамҭақәа еикәарҳәо. Лычаҵашьа улаҵш адхалацәомызт, аха лхаҽы… Илызҵшыз ахьылзымдыруаз даарыцҳаишьахуан. Лѡыза даалыдгыланы, лхы лыхьчарц лацәажәара иҽыназиклон, ишьаҽа уахь инеихигаанза, дааиҭаҵон, автобус ааины азҕабцәа нҭалаанза дааҵшырц. «Хаҵак ицәгьаҳәара сызлалагари?..» – ихы дазҵаауан иара. Арахь лара дрыцҳаишьахуан. Нас ашьшьыҳәа лгәаҕ аашьҭихуан, дзықәшәалак иара усс имази, аха ихәыцрақәа реааиҭаркаанза акәын.

Ҽнак иара, илекциақәа анынҵәа, уск имазшәа ḱаиҵан, Варлеи азеиҵшнхарҭахь ицоз автобус днеиҭан, ихала атроллеибус дҭалан, амѡа данылт. Лена дынлыхьцшырц иҭахын, уи длацәажәарын ҳәа игәы зынзак иҭазамызт, азеиҵшынхарҭахь дааир

димбарызшәа. Рфакультет зыԥныз акорпус аҽаԥхьа дгылан иара маҷк инаскьаганы, лԥыза длыма дааԥәырԥуазар ҳәа. Рԥыԥьегь ыҟамызт, аамҭа маҷымкәа ишԥазгьы. Еизарак рымазар игәахәын, аԥныԥҟа дныԥоналан, иааимидеит. Шьыбжьоншьҭахь ара иубодаз. Дыԥдәылԥын, ателефон дасит, азеиԥшынхарҭа аҷаԥшьаԥ лахь, Лена ма лԥыза даалыԥхьарц, ирыԥҭаз студентк драԥәажәарц иҭахызшәа. Урҭ уа ишыҟамыз анеиликаа, убри акәын иара идырырц иҭахызгьы, аԥалаԥь библиотекахь шьапыла иҽынеихеит. Нас аамҭа иԥәԥар ҳәа дшәан, атрамваи дынҭашылазар, абар дара! – Рԥыԥьегь дынрыдгылеит. Мчылашәа аԥсшәа нареиҳәеит. Дара акы ааибырҳәан, атеатр аԥхьа илалбааит. Иаргьы днарышьҭалеит. Акассаҽ абилеҭ аархәарызшәа аԥәаҳәа иԥәгылоз аҽар инарылагылеит. Нас урҭ иаарылԥын, хазы еилагылаз рахь иниасын, ираԥәажәон. Еицны ԥьара ицар рҭахызшәа игәы иааинаҭан, игәаҕьны Лена дналыдгылеит.

– Шәабаԥои?

– Уара иуҭахи? – дхаазамкәан дԥаиԥаԥшит лара.

Уи атеатрахь абилеҭ дашьҭамызт, еилагылаз дрыцны ԥьаргьы дԥомызт, аха иара длыдгылар ҳәа дышшәоз ибон. Лԥыза даашьҭылхын, лҽыналхеит. Иара дааникылеит:

– Иҟалозар баасаԥәажәа!

– Иуҭахи? Сара сыццакуеит, – лҽынахамҭаз, лыжәԥахыр ихшьыз лшәыра инапы наԥәиԥеит даатгыларц. – Соушьҭ!

– Сбаԥәажәар стахыуп, абас бҟазшьа зыҟеи?

– Ҳаццакуеит, – лҳәеит лԥызагьы.

– Ԥьаргьы шәыццакзом.

– Иакәым акы сумырҟаԥан, уи азбахә ала усмаԥәажәан! – лҳәеит лара, уи ауха дицымԥар ҟалом ҳәа длыдгылазшәа.

– Сыбзеилымкааит… Бара бусҟәа ҿеим, убри салаԥәажәарц ауп еиҳаразак сызҿу.

– Сусҟәа арбан уара иудыруа?

– Издыуеит зегьы.

– Иудыруеи?

– Бхы базхәыц! – иитахыз аԥәыргашьа дахьаԥәымшәоз, ихы гәыбԥан аитон, ишьара дыԥәкьазшәа дахьлыдгылаз. – Истахым бгәы быхьуа бҟаларц, – арахь игәтакы акала илирдырырц дашьҭан шьҭа лҽанлыдигалах.

– Уара иуҭахи?

– Быстахыми. Сгәы зтабшьуеи?

– Уара ухы уазхәыцуеит, сара узысзымхәыцуеи?

– Бара сбызхәыцны ауми сзааз. Иҟалап быԥшра игәаԥхазар, исзымдыруа акала бигәаԥхазар, аха уи маҷуп. Сара бзиа бызбоит, иакәым ала ибызныҟәар ҳәа сшәоит.

– Нас урыцхасшьар уҭахыума? – лҽыналхеит.

– Мап! – иара дникылеит.

– Нас?

– Сеилыбкаар стахыуп.

– Сара сусҟәа ҳәа уара узҿу иудыруеи? Исаҳәишь ихьз!

– Сара ԥәгьаҳәара смааит, аха бхы базхәыцыр стахыуп. Бҭахоит.

– Уи уара усс иумам.

– Исымоуп. Ус баансыжьуам.

– Сзынауҿаԥшуам! Сзынауҿаԥшуам!

– Уи сычҳауеит.

– Дзакәытә уаԥузеи, ас азә дсымбацт.

– Бара ибеиԥшугьы уаԥы дсымбацт.

– Сзынауҿаԥшуам! – дихәаԥшуан, лԥәымҕра зныԥшуаз лыбла ԥәаакырц агьагымкәа.

– Иҟалеи, бԥәыуара быҟоуп!

– Фу, уа узы сҵәыуахуоит. Сзынауҽаҵшуам, – ҽыҵ илҳәон, илымҳәаҵыз ҵьылшьозаарын, амала ҽыҵ аҵәымҷ ныршьа аҵаҵаны. – Усҵырҵ! Акәымзар суҽасуеит.

– Аеи нас!.. – дақәшаҳаҭын иара.

– Ухы иазеиҵәоу ауп узҽу, усҵырҵ!

– Мап. Цқьа ҳаиҵәажәароуп.

– Исҭахым, – даеа лѡызҵәақәак шааиуаз иаарыдизалт. Урҭ дынрылалан, уаҳа дузнымкыло дҵеит Лена.

Мардасоу, ааха ахьоуз ихы ларҟәны инарбо, уи длышьҭаҵшуан. Атәамбара лышьҭахьҟа лхәамцҵәҟьа ианыҵшуан, убасҟатәи лхы шьҭыхны, леыриашаны амѡа данын лара, лхи лусқәеи рыгәра лгаҵәо, лѡызҵәа дахьрыҵнеиуаз, дшылҵырылҵаз агәазыҳәара лыманы. Иеыззикыз акгьы ахьалымҵыз ихы имагәыхьха дҟанаҵан, даахьаҳәын, дмеида-гәеидаха шьапыла амѡа днанылеит. Шьыбжьон акыргьы иҵхаран, ахәымехан аҽыхьҭара аҽалан, аҵаарахь ахы анарха, ихылҵа неихеиҵеит. Уаҳа уи лааигәара дышзымнеиуаз усгьы еилкаан. Иара, заҟа длырҟьыҵыр лҭахыз аҟара, лара, усҵәҟьа илызныҟәаанза, дылзеилкаазомызт. Мардасоу амѡа данын, амѡақәа ааихҵәо, иааигәа-сигәа ауаа рыжәпара дшалаз имбазо. Автобусқәа, атроллеибусқәа, атрамваиқәа ихьзон, иаангылон, ивсны иҵон, иара урҭ дрызхьаҵшуамызт. Адунеи ианыз изеиҵшны, амѡа дахьынзаныз игәалашәомызт, лашьҵазахьан.

Азеиҵшынхарҭа дныѡналеит. Иидыруаз рылаҵш иқәшәар иҭахымызт, уаѡы дизхьамҵшзакәа, иуаҭах дныѡналеит. Лурентиа иҵатәқәа дрыдтәалан. Иааиз иеааилихын, зны аиарҭа днықәтәеит, нас ихы инапаҽы иааигарҵ збаны, аҟәардә днықәтәан, шәҟәык аашьҭихит. Изеилкаауази изеилымкаауази еиҟараны дшаҵхьоз, Варлеи дааѡнашылеит. Мардасоу дѡаҵҟьан, иҟәардә налиҭаанза, иус даҟәылхыргьы лҭахымкәа, арахь дааиҽамҵәажәар лзымчҳауа, иара дахьтәаз днатәарҵ, икаруаҭ днықәтәан, лхы-лҽы еимлагәа икны, аҵәыуара лыеналҭеит. Лнапы лыблақәа ирҵыралкаанза, лылаҕырзқәа рҽылархахьан азы, лкалҭ иаҥҭәалон. Деилызкаашаз илзааигәазаз ѡыза зҕабк длымазамызт, лхы иҭапапаз лусқәа рееизырҳәҳәазҭгьы, ддырҵәыуан, азәы лҽы дзымнеизакәа, арахь дықәназаарын. Лыгәҭыха зылҳәашаз азә даалыдтәаларҵ лҭахгәышьан, зҽы дааиз уи еиликаауан, аха иҵыѡназ ишҵагәникыларыз иибоз, уи игәхьаа уамак ишимамызгьы.

– Бхы бнапаҽы иаабгароуп, беабҭазар ҟалома, – дналабжьарҵ лаҵхьа днеиҳәҭҟәыҟәлан, лыбла дныхҵшыларҵ, лнапқәа даарыхеит, аха агәырѡа зыхтәалаз блала азәы дихәаҵшырҵ лҭахымызт. Лнаѡсан днатәан, излауаз ала лыгәшәымшәҳәара иеыназикит. Уи лыҕәҕәара дақәгәыҕуан иара, аха лара дзеиҵшрахашазаалак лаб иахьимыхәоз лзычҳауамызт.

– Ус ҟабымҵан!.. – Лурентиагьы дналабжьарҵ иеыназикит, ишәҟәи итетради илаҵш аарыдымгазакәа. – Бхала бҭагылазаашьа баиааироуп.

– Иара данҵслак беиҽыбшьаарҵ иҭахын ҳәа баҳама? – иҳәеит Мардасоу, Лурентиа ддәылҵырҵ, ишәҟәқәа ааидкыла инықәҵаны, ашә ахь иҽанынеихоз. – Иара иашьҭахьгьы бхы-бгәы бзиа бѡызҵәа брылагылазарҵ иҭахын.

– Уи дзеиҵшраз уздырзом, – лхы налҟьан, лчаврала лыблақәа аалрыцқьеит. Лыелызнымкылахызт, ҽыҵ инеималҭәеит. Лыбжьы лылаҕырз иалѡуан. – Иарбан усыз уи дызламҵәажәоз. Ирацәаны даҵхьон. Иареи сареи ахаҽсахьақәа еимаҳкуан. Дахьҵалак сиҵын, ҳахьынзеиҵыз саҵәажәара даҵәаашьазомызт, заҟа дысҭахыз уаѡы изеилкаазом. Ас ҟалеит ҳәа ансашәҳәа, саб шиакәыз агәра сымгазеит. Схы зжьон, агәарҵ сынҭаланы, сан сналыхьҵшаанза. Схы зжьон амардуан сахьынзаҽагылаз. Ашәхымс сынхыҵаанза, икҽаз саб шиакәыз збеит.

Азеиҵшынхарҭаҽ астудентҵәа заа игылар акәын, уи иазхәыҵны ишьҭалашаз шьҭалахьазар ҟаларын, Варлеи лаб изкны иааинырсланы иуҳәашаз ак нмыжькәа дахьынзалаҵәажәоз. Лгәы иҭакыз ҵыҭк анҭылх, маҷк дааиқәтәазшәа луит, ахҳәы ааимхны, лыхҵәы лҳәеит, лыблақәа лрыцқьеит. Лҭагылазаашьа зеиҵшраҵәҟьаз лѡызҵәа идлырбарҵ лҭахымызт, аиҳаразак илыҵыѡназ Ламара.

– Иҟоу бдыруама, – уи дцарц дѡагылахьан, иара данааиҭаирсуаз, – бҭәыуарц аныбҭахыу, арахь бѡықәнала. Маҷк сызбыцхраауазар даара исҭахыуп.

– Сыгәҭыхак зысҳәо уаҳа уаѡы дсымазам. Суеигзо ҵьумшьан, – дындәылҭит лара.

Даақәгьежьт Мардасоу, хәыҷзак дызлыцхраар ҳәа дгәыҭшәа, маҷ-маҷк игәы алаҟаны. Наҟ-ааҟ лхьаақәа злахиерыз ҳәа цқьа издыруамызт. Аамҭа акәын зегь зыхәшәтәуаз, уи еиҭьыз гәазҭодаз. Ииарҭа днылаиан, иблақәа аахиѡеит. Лаб маҷк дылхашҭыртә, дааихьирцшыр бзиан, акәымзар азҭаб дҭыкәкәарын. Нас дѡықәтәан, иальбом даахеит, исахьақәа днарыхәаҭшырц. Арахь данаалоз иаамҭа аиҳаразак аргылара ҭара иазкын. Ианааихҭашәалак жәабжьқәак иѡлон. Карандашьла сахьақәакгьы ҭихлон, еиҳаразак азҭабцәа рхаҽсахьа дрызҽлымҳан. Ашәыга аникуаз, аѡныҟа данцалак, ҟазарҭас иалхны имаз ауаҭах аҽакәын. Маҷ-маҷ зегьы инапы рылакын, макьана издырзомызт иаҳа ихшыѡ зызцоз. Амала шьҭа мѡашьарада идыруан занааҭла дшыргылаѡхоз. Иқьаадқәа дшыргәылаҭшуаз, дааѡналеит Лурентиа.

– Усахьаҽ иҭухуа уидеали, – иҳәеит иара ѡбаҟа бҭьыц аарылихын, – Ленеи уамак еиҭшымшәа збоит. Улыдызцалеи?

– Изхыуҳәааи?

– Ушлышьҭашәарыцо збалоит. Иалухыз уамак дысгәаҭхо ҵьумшьан. Илыдубалаз сыздыруам. Усахьаҽ азҭаб иаҳа деиҭьуп.

– Уидеиалҭәҟьа дшузымҭшаауа зымбои, аха маҷк уи дақәшәозар сгәахәын.

– Нас Варлеи лыелырҭынчу? – абҭьыцқәа наҟ инықәеиҭан, Лурентиа аееилыхра иеазикит.

– Усшәа сгәы иабеит, аха лусқәа уадаѡуп. Ахәыҷы амцхә иҭаацәа дахьырзааигәартәуа, абзиарақәа рнаѡс, агәыхь ацуп.

– Лгәыхь даеа гәыхьк лзацуҭар ҳәа сшәоит.

– Иуҳәаз иаҭанакуеи?

– Дузааигәаумтәцәан! Лаб дшиҽҭсаауа, уаргьы улзацлар – лусқәа иаҳа иуруадаѡуеит.

– Лгәы аалхаршҭтәыми, ишцаҟасҭари?

– Арахь даеазәы дшуҭахыу здыруеит, ари дузааигәаумтәын! – Лурентиа ҽыц Мардасоу игәы иеаниҭон.

– Ак ҳаблжьаларц аума сара сызҽу, ма лара дзышьҭоу?

– Газарак уалаҳар ҳәа сшәоит.

Исахьақәа наҭхьеикын, Мардасоу иеааилыхны дышьҭалеит. Лена ихы дынҭадахын, маҷк даныцәазгьы, иҭхыз далан. Игәы аҭаҭсра иаҽын. Ашьыжь даеа ҭыҭк дыцәар шиҭахыз, дѡагылеит. Ихаҽы рыцқьаны, чаик ыжәны, длалбааит, Варлеи диманы, рҭарахь дцарц. Лѡызеи лареи ықәҭхьан. Дахьындәылҭыз атранспорт ахьааҭгылоз Ленеи лѡызеи илаҭш нараахеит. Лхаҽы лаша аниба, игәеисра аеарҭәҭәан, иеыҭәахуа мацара, наҟ иеизеит. Рылаҭшқәа ааиҽаҳар ицәымҭын, избанзар ацәымҭра згәылжжуаз лыблақәа ибар иҭахымызт. «Сзынауҽаҭшуам! Сзынауҽаҭшуам!..» – илымҳа иҭыѡуан дааҟәымҭзакәа акырынтә еиҭалҳәаз ажәа. Дыццакуан наҟ, иара идеалс ииҭхьазоз илзааигәаз зҭабны иишьоз лҽынтә ахара дгылазарц дахгәаҟуан. Алекциахь аҭәҭәа аныҟала, алектор аудиториа иныѡнашылара дахьзаанза, иара ашә днылагылт, акәымзар адәахьы даанхон. Варлеи лгәы лмыхьуа дибарц иҭахын, ихы налзиҟьан, лааигәа днатәеит. Алекциаҽ изҽыз ибазомызт, ирҳәоз иаҳазомызт. Аиҭакра аныҟала, дахьтәаз дымгыларц збаны даанхеит. Акоридораҽ ауаа рацәа дызрылагыломызт, ацәажәара иеаҟәигон. Варлеи иқәҽылымҭит азныказ, аха аѡбатәи алекциа нҭәаанза, иҭшра имҭсахызшәа анылба, дааизхьаҳәит, раудиториа абжеиҳара анааҭацә ашьҭахь:

– Уакәзамкәа узбоит, иухьыз саҳәеи!

– Ус бгәы изаанагеи? Ашьыжь бахьцаз саҳәеи!

– Усгьы сзыцәомызт, заа сгылан сцеит. Амѡабжарагьы шьапыла сныҟәеит.

− Бымацароу?

− Издыруаз зҭабк дсықәшәан, ҳаицәажәон. Еибаҳҳәаз нас иуасҳәоит.

Нас зылҳәаз алекциақәа рышьҭахь акәын. Усҟан дара еицны амѡа ианын. Лгәы ааирҽыхарц иҭахын иара. Лара ак цәырылгарц лгәазыҳәон, амала дахыццакуамызт. Иара ак шиалҳәашаз илымҳа иҭылымшьхьази, арахь длызҭаауамызт. Зегь изеиҭшызшәа дахьлыцыз лхьаақәа маҷк илханаршҭын, дизҽлымҳахеит, – иара иҽыцыз ак иҳәомызт. Аҭыхәтәан лхала ицәырылгеит.

− Иахьа амѡан дсықәшәеит Лена лфакультет иҭоу зҭабк. Дҟабардоуп лара. Лена дзеиҭшра уаѡу салҳәарц слыҳәеит. Ѡнык ҳаицыѡноуп, аха цқьа ҳаибадыруоу ҵьушьоу. «Уи илышьҭоу аҷкәын дбуоума?» – ҳәа дсазҭааит. «Дсыуазам, аха иеиҭшу ѡыза дсымазам», – анысҳәа, исалҳәаз удыруандаз: «Бара ишыбҳәаҭәҟьо убас дыбзиазар, Лена ҭҳәысс дигарц иабжьазгом». «Избан сабҳәароуп», – дыхҭаскит саалҟәамҭзакәа. Исзеиҭалҳәаз удыруандаз. Лена дызҭаб бзиазаарын, дыҭхасҭахеит. Амал рымоуп лҭаацәа. Илеиҭьу дыҟамшәа лхы иабо длаазеит лан. Амал имоуп ҳәа, гыруа ҷкәынак дилҭарц лҭахызаарын. Иара дыбжьагьалдызын, аҭсшьараз иаауаз азҭабцәа дрышьҭан акәымзар, ус имазамызт, амала аҭара далажьын, убри акәзаарын аус злаз. Ҭҳәыс дааигарц игәы иҭазма, иалеихи аҭәра. Ашьҭахь длышьҭалеит маҭура бзиак змаз хаҭак, акәымзар лан уи агыруа дицрыҭуамызт. Ичмазацәоу аҭсуаа ҳамоуп, ус ҭҳәыск иҟалҭом умҳәан.

− Даара сгәы ҟабҭеит, – даацышәырччазшәа иуит Мардасоу. – Ҳнеип ҵьара, чашәк ҳахырымбаауазар аабап.

− Ахә сара исуршәозар – ҳнеип.

− Бара иаҳа ббеиоума?

− Ҳаиҭшыми.

− Ус анакәха, иахьа – сара, бара – даеазны.

− Усгьы иууам, – лҳәан, акакалкырҭа иныѡналан, акаҳуеи ачахаақәаки ахьааихәоз днаицхрааит. – Ҭсуа ѡык сааилаҳаит, – акаҳуа ца днаҽыхәеит.

− Адинҭҭаара излаҳәо ала, – Мардасоу маҷк ҽааирлахҽыхит, – актәи ашәышықәса Иаса Қьырса азы аѡы алихит. Ашьақар усҟатәи ахьааигаз сыздыруам. – Варлеи дааирччеит. – Уи баҳахьазма?.. Бзырѡла! Галилеи иатәыз Кана чарак руан. Иаса Қьырса иан уа дыҟан. Лҭеи иара иҭаѡцәеи уахь инаргеит. Ачараҽ аѡы анрыгха, изеиҭшраз еилымкаазакәа иааргаз аҭсуа ѡы рымхамжәи иаразнак, лҭа иалҳәеит, – Варлеи лѡыза ҽыц еиҽаиртәуаз ажәабжь гәыкала дахыччон, уи аниба, иаргьы даццыҳәаны инаигзон, – аѡы нҭәеит, урыцхраа ҳәа. Шә-литрак зкуаз аҭҳалқәа ықәгылан. Иаса Қьырса иҭаѡцәа иреиҳәеит урҭ дырҭәырц зыла. Ус аныҟарҭа, ачара еиҽызкаауаз иахь иргарц рыдиҭеит. Ачара еиҽкааѡы уи агьама ангәеиҭа, ибла ҭырхаха даанхеит: «Ари ҭсыуа ѡзамеи, шьҭа ишҭаҟаҳҭо?!».

Ахцатәи ахәҭа

I

Макьана ацәылашара цқьа иаламгацызт, Мардасоу аҳәааҽы даннеиз. Шаанза Адлер араиан ахь усура ицоз аноурышьҭуаз, урҭ ирылакшәа, баша даеа уск змаз, амала еидарак иаҭамыз, азәык-ѡыҵьак рзы агәашә аадыртлон. Уигьы уаҟа иаарышьҭуаз аҳәаахьчацәа ргәыц аиҳабы дзеиҭшраз акәын аус злаз: иҭаххар иоуижьуан, игәы иҭанамҳәар – иоуижьуамызт. Убри ашьыжь аусураз аҳәаа ихыҭуаз рыда, уаҳа уаѡы шьаҽак ацҳа бжара инхигар рымуит, уи агәыц аацсахны, даеа гәыцк аақәдыргылаанза. Аамҭа ицәцацәеит Мардасоу, иара аҵьармыкьа анаадыртуаз ашә дылагылазар иҭахын. Аҭых агәы инхыцаанза дгыланы, заҟа дыццакуаз иаҳа дманшәалахарын ҳәа ицхьазаны, тачкалеи еидаралеи еиҭақь амѡа ианыз втобуск дҭаланы, инапқәа рыла дшыкнаҳаз мацра, Ҭсоу икылсра ахьыманшәаламхаз игәы иаланы, аҳәаа агәашә дылагылан иара, зегьы аурыжьуа иалагаанза.

Амш шәшьын акәымзар, Амра цхозар – уи иҩхашалахьан. Мардасоу, аҧхьа зҫыназхаз дрылагыла, аҳәаахьчаҧәа еиқәных изыкәгылаз аҧха днықәсын, аҳазылхырҭа днықәнысны, акраахәаҧәа дынрылагылеит. Аталон зҭиуаз дмааицызт, уи ихышә иадҫизалаз дынрыцлеит. Уи аамхәакәа дцар, цьара даарымпыҧашәар, идыршәашаз аштраф аҫны изырҳарызу здыруадаз. Дааҧшыр акәхеит. Ахаҧәгашьа здыруаз дреиуазамызт. Арахь амш цшымызт, аамҭа ықәҳа ицон. Аталон зҭиуаз, дҫааамааua данааи, ихышә ашьхымза еиҧш иадпаплаз рнапқәа хырҳәҳәа, аҧхьа аталон имзхрыдаз ҳәа, имеибарҧсыкәа еилыҧындаз игахәуа, Мардасоу днарылалеит, усгьы азәы аҧәаҳәа дыкәгылозма. Уи анааухәагьы, ҭынч узрылҧуандаз, цхьаҟа еихоз урыжәланы, ахақәитра угар акәын.

Дыццакны амҩаду дланылеит. Атачкақәа зныз аган иҫадикылон, урҭ дрыхьзаны рацысра иаҳа имариан, иуцылоз рывсра ааста. Иауазар ирласны автобус дақәтәарц, уи аатгылартахь дласуан, иааикәыршаны имҩацысуаз аилахәҳахәтра ибла иамырбакәа. Автобус аатгыларта тәхьан. Араҟа акраахәаны ихынҳәуаз рацәан. Адлер аҧьармыкьахь иццакуазгьы маҷмызт. Автобус – мырзакан еиҧыхын, игылаз зегь шьҭнаҳәагәышьеит. Мардасоу изшьапык дыкәгылан, егьи цқьа ргыларта иоуамызт.

– Изакәытә ууаузеи, – зеилаҳәа-зеилаца ипашәза агәта ирылагылаз цхәыск аҧсуаа (иаҳа еиҧын иуҳәозар – Аҧснынтә ииаз, аха дара аҧсуаа ҳәакәын ишырыцхьазоз) дырзаҧьуан, – изцоу реидарақәа зеиҧшрахыу…

– Бсеиқәк! Урҭ зегьы бара ибзызбом, – уи дааникаларц даҫын хатцак, лара дылхатцазар акәхарын.

– Ирыхьтатоу, ирҫататоу!.. Ирхататоу!..

– Ус бымҳәан сымҳәеи!

– Шәареи ҳареи ҳшыҟазааша, рыцҳарас иҟалаз, ҳхала иҳазбартә ҳаҟазам, – лбжьы ҫаца аатылцеит Аҧснынтә ииаз урыс цхәыск.

– Рнапқәа ақәабшә иаганы, урыхәаҧши! – даатгыломызт актәи аҧхәыс.

– Ҳа ҳшыҟазааша хыхь аполитикцәа ирзбоит, ишәзеилымкаазаци?

– Шәара шәеиҧш ҳаиқәыкьашь ҳаргьы хҟаларц шәтахыума? – егьи илхәоз ари илаҳазомызт, лтәы даҫын.

– Ҳаргьы ҳшәеицәамкәа ҳацкьазар ҳтахыуп, аха уахыки-ҽнаки алиумини иалхыу атачка кны шәгылази, шәнапқәа зеиҧшрахо жәбап!

– Азәи-азәи ҳзеилибакаауам, шәаатгыл! – днарылабжьеит Мардасоу. Уи ибжьала дырдырит акәымзар, макьана атачкакҩы итеитҧш шьтимхзацызт. Зыбз зҫы итамгылоз аҧхәысгьы дахьиҫаҧшуаз илхәарц лҫамшәо даақәхеит, нас дмырмыруа илхәоз лхаҧа заҧәык иакәын изаҳауаз. Уи ишитахыз дичҳаларын.

Аатгыларта ҫ аидарақәа лбаазгоз цьоукы дрыцхраазшәа иуит, аха зегьы дызрыцхраауамызт, аҧьармыкьахь днаццакит. Итацәыз тыцк акассир изылҧшааит, аха атып бзиа уажәрааиза изаанзыжьуадаз. Ус игәылацәахашаз ититә ирласны ишааигоз рлымҳа инттишьын, ашьтатартахь днаццакит. Уи аҩныҧка тацәын, иара икоробкақәеи иааҧәеи заҧәык ртып аҫы игылан. Ашьтатарта аиҳабы игәы назомызт, ититәқәа ашьыжь иахьыцгамыз, даеа маҷк инхар, ашә ҩаркны дцарц игәы итан, иара излеиҳәаз ала. Мардасоу еиликаауан уи дзыуаруаруаз аҧартыша шакәыз. Ус акәын ишашьтаз уажәрааиза, уажәы ҫыцла ишыршьоз здыруадаз. Аха Мардасоу анахьарахь иикьашаз аҧара изтадаз, цәгьала ак ирҳарц адәы дыкәын. Иеидарақәа цытк итачка инақәиҧан, иааихәахьаз аҧьармыкьа тып аҫы инаганы инижьын, деитаахынҳәит, иаанхаз игарц. Урҭ рзы даеа ҩынтәны дыбжьысыр акәын.

Аҧыхәтәан данааи, ашьтатарта аиҳаби даеазәи ауатка ржәуан. Инцәыцакшәа инаихәаҧшын, аиҳабы дцәыцаччон. Мардасоу иеидарақәа атачка иахьақәиҧоз, ихы шьтымхзакәа иус дшаҫызгьы, уи ицәыцаччашьа иара итәала игәникылон. Ихы анҩышьтих, игәы иташәаз шиашаз агәра игеит. Ауаткажәҩы, ихаҧыцкәа еихарпаҵьаланы, дыччон игәалаҟазаны. Уи дызхыччоз здыруадаз, аха Мардасоу иганахь маҷк ихазар ҳәа агәра изгомызт. Иччоз исаса дахьынтаҧшыз, алакә аҫы атәамбара зҫаҧшылараз адауы «уара аҧсуа ччиа» ҳәа Ауаҩы данихыччоз

ааигәаланаршәон. Урҭқәа зегьы чҳауа, иҭыцахь днеин, ишәыр, иуҭраҭых рҭыц инықәиҵеит. Нак-аак ивагылаз рыцшышьақәа изеилкааумызт, иагьигәаҵхомызт. Инаѡс итәаз аҵҳәыс ҽа дшәозу, аҵәымҭра лҽықәҳәҳәозу аилыргара шыуадаѡызгьы, лхаҽи лыблеи аартны дыцшуан. Лнаѡсан итәаз ахаҵа аҵәажәарагьы иҭахымызт, адунеи згәы ықәҵҵәаз иҽаҵшыларан, амала ашәара ибла ихыубаалон. Рѡыҵьегь ирзааиз дахьыҳаракыз иҵашьыцуазшәа Мардасоу игәы иааинаҭеит. Убасҟан арҭ шқырҭқәаз идырт. Усгьы дара ракәын араҟа еилақь еилаз, акыр зҭиуазгьы, акыр аазхәозгьы. Маҷк ааҵхьан, ииҭихьазгьы угәы ныркылартә иҟамызт. Амшҵәгьа цац ауазшәа, ақәоура аҽазнакит. Мардасоу дызланагалаз рҽаҵхьа аҵыжәара имазшәа ихы ибон, аҵҳәыс лахь даахьаҳәит. Аҵыжәара змаз аҵсшәа иҳәарц ихәҭаны иҵхьазалон иара.

− Ҵьара бызбахьоушәа сгәы иабоит.

− Схьеивантәиин, – аурысшәа цқьаны илҳәон, аурыс школ далгахьан уҳәартә.

− Уажәы шәабаҟоу?

− Боржоми ҳаҟоуп, – лҽабызшәа даара ихаан.

− Арахь шәабақәнагала?

− Уа агьҳамазам. Арахь ҳааит, акыр ҳзырҳауазар ҳәа.

− Цандрыцшьынтә шәықәҵра шцаҟала? – Хеивани ҳәа ахьз ҽыц уа ицәырыргаз Цандрыцшьи Гьечрыцшьи ирывҵаркьакьан.

− Ҳаҵсҭазаара ҳаҵәшәаны ҳақәҵит.

− Уа уажәгьы умшәо иҟазам, – ҽааҳәра иашьҭалар ҳәа дшәон иара, нас амилаҭ аидысларақәа ҽыц ицәырымҵхози.

Акраахәаҵәа маҷ-маҷ иааиуан, аха хәлаанза имаз шизымҭиуаз ибон. Хә-мариала идәықәиҵарц иақәикын, данааиҵхьхәыц ирықәирзыз ирхашәалоз маҷзахон, арахь иааҵсара абаҟаз. Иарыҷьарахь итәаз аҵҳәыс аҵәажәара бзиа илбозаарын, аҵҳәыс ҽа данаалҟәаҵ, Мардасоу цәажәарҭахәыс дылкит. Зегьы дрылаҵәажәон, аха аҵсуааи ақырҭқәеи реизыҟазаашьақәа азбахә лҳәомызт. Уамашәа иубартә ақырҭқәа араҟа рхы даҽакала имѡаҵыргон. Амала уи аҵҳәыс маҷк иаалылжит знык.

− Сынтәа Аҵсны иҟалаз азхыҵра даараза аҵхасҭа ҟанаҵеит? Анцәа дыҟазам ҳәала.

− Уи даҳхылаҵшуа дҳамазар – иҵегь ҳеиҷьымхози ҳазынтәык, – иҳәеит Мардасоу, иҳақәа капануа, – ларгьы лҽы леихашәеит, илҳәаз лхаҭа ишлаахахьаз мааҵшзарц.

− Аклиа-ҟәыд сҭахыуп, – зықәра ыҟаз, амшынуаѡ-фицар имаҭәа зшәыз ахаҵа, иҵҳәыс дицны, дааидгылт.

− Хәла ҳаилазар, ҳаигзома, – ҽааиҭит Мардасоу, ахәҳахәҭшьа имҵози.

− Иумоу зегьы згоит, маҷк иаалаурҟәыр.

− Ари сара иаасхәеит, еиҭасырсуеит. Слаҟәзар – сзаралхоит. Иауазар – ус ҳаилазап!

− Амш цеит, иумбазои? Иузымҭизакәа унхар аҵкыс, зегьы сара иаасхәоит. Мап уҳәозар, уаҳа умаскзом, сцоит абыржәыҵәҟьа Ҵсоу. Уа ишысҭахыу исоуеит.

− Усиааит, – иҳәеит акрыҭиѡы Мардасоу, иҟәыд цқьа данлахәаҵш, – уи аҵхасҭахара аҽазнакыр алшон, арахь килограммкгьы изымҭизакәа дадтәалан.

Амшынуаѡ дгәырҷьаҵәа данындәықәиҵа, аҵьармыкьа агәашә аҽынтә дышиашаз дааидгылт раҵхьа Мардасоу ара данааиз иҵьыка аазхәаз ақырҭуа жәпа. Иҳақәа аагәеиҭеит. Иҵьыка зҭаз аашьҭихын, икылиҵәарызшәа днахәаҵшит.

− Карги! Карги! – иҳәан, инықәиргылан, дцеит, ихарцаз ацеллофан мшьамба ақәа ахьыкәкәа, акраахәаҵәа рыжәпара дналалан.

− Ииҳәа закәи? – иарҷьарахь итәаз аҵҳәыс даалызхьаҳәит.

− Ибзиоуп иҳәеит. Ақырҭшәа зынзак иузеилымкаазои?

− Исзеилкаазом, – ҳәа аҵҳәыс ишлеиҳәазгьы, «карги!» зҳәаз дизхәыцуан: «Иааихәаз сҵьыка зегьы имхафеит ҳәа сыҟоуп».

− Ҟоҳ! Иҟалеи?

– Мчыла исдырҵарҷ иалаган, аха иамуит.

Дгьежьны дарауан ани «карги!» зҳәаз. Мардасоу шьҭа уи Карги ихьзитәхьан. Карги дараидгылахт, аҵарақәа ҵсахны иараигазшәа, иҵхьазаны ииаирххан, аҵыка зҭаз аараидикылт.

– Карги! – иҳәан, игәыдыҳәҳәала иҽынеихеит, иазҽлымҳахоз иакыртуа хәшан ҳәа реиҳәарҷ.

Аутратых ахьыртиуаз ҭыҵын Мардасоу иоуз. Ара ираариаанза, ауаа ашәыр аархәон. Аҳа шыкәыҵ иқәын. Арахь иара рацәан. Алимонка ҳәа изышьҭаз аҳа аҵхастахара азымариан. Иахьа кәаҵ сиқәаҵәак адубалар, уахыки-снаки ирылагзаны, уа иҭабарауан. Ирласны иҭитәын. Аутратых акыр ишҵахьазгьы, ахәымеханызга дзалгомызт. Иҟаиҵагәышьоз? Инхаз раидикылан, ашьҭаҵартахь инеигеит. Ауха аҩныка дымхынҳәырҷ избеит. Ус ихьыр шалшоз заа Алмас ллымҳа иҭишьхьан, уахь имшәартә игәы ҭынчын. Ашьыжь аҳәааҽы деиҭеихәладырхон. Амҩаҟьыра акәзар – ирацәан. Адлер аихамҩа вокзал аҩныҵка иршар, – иаҳа иеиҵын. Ча цхак раихәар – иеалеигзарын. Ихаиршәалоз иҟәрышьқәа ихәычқәа рзы ихы иаирхәарын. «Заka ҳгаҵьеиахази!» – дкәыҵсычҳаит иара, аҵьармыкьа ашә анадыркы, хәлааза ихы ахьигарыз изымдыруа, ақалақь дахьалаз. Амш аҽарцәгьазо иаралага, автобус дҭалеит, хыҵакыртак заа иҵшаарҷ.

Икыдбганы илеиуаз ақәа иеаҵәихьчарҷ, аатгыларҭа аҽынтә дшыҩуаз авокзал днықонашылеит. Азҵшырҭа дырҽыцуан азы, уахь уҩналартә зынза иҟамызт, тәарҭакгьы ҵьара икҽагыламызт. Ауха дышгылаз иршарызма, ҭыпк цшаатәын. Акассақәа рыҩныҵка акыр итбаан, абга змаз арымзқәа акәыршаны игылан. Ирацәамызт гәата-бгата итәан, иҵәазгьы дубарын. Ауаа реизырго мацара, итаҵәыз ҭыҵ аныҟамла, ахаҳә дашьмаҽы акы нкаршәны иқәтәаны, акрырфон. Атәашьагьы, аҵәашьагьы, акрыфашьагьы цкьа иақәымшәоз, иара данааи, аҵхьанатә ара иҟаз аҳәсақәа ракәын. Иршәыз аиҽымкаашьеи зык рҽы иақәрымҭәеижьҭеи ҩба-хпа мшы мҵуази, рнапқәа рыҵәашьышьеи рыла, ара зеизызгаз иаарылукаартә иҟан. Пҳәыск хәычык аҵсышәала данлыҵакьа, урҭ рызынтәык шаҵсыууаз идырит. Аамта ҳахьеиҭанакуаз ихьарауан.

Аҧә рымз акраамта ақәтәара уадаҩын, уардысуан, убга анеиҵыхра уеилаҳауан, арахь наk-aak иахьуваkәкәаз уеузырҵысуазма. Дҩагылар – итәарта иҵәызуан, нас ишьапы дшықәгылаз аршара иҵәыхьантахон, иагьилшомызт, шьта дхәычымызт. Амш усгьы ауаа рыуадаҩшьа ирзаҵнаҵон. Адәахьы ақәа млеиуази, зны иаахкәазшәа, зны иалагозшәа, аҩныҵка аҳауа цхара сизнагон, иархьантон. Цьоукы лаҩеиуа итәаз ирыбжьан, аамта шыргашаз иақәшәомызт. Даса цьоукы, акассақәа иахьрыдгылаз, ршьапқәа неиҭак-ааиҭаркуан. Ҳәсақәак ршьапы иахьыкәгылаз Мардасоу изычҳауамызт, арахь дҩагылар, уаҳа ддыртәарымызт. Ма маҷзак дзыҵәар, нас итып азәы илиҭарын. Иблаҵәа аахиҩеит. Ашоура дарҵсылмыткуан акәымзар, ҭынч дарҵәомызт. Ибла нцәынтааит. Иаразнак даҵшызшәа игәы иабеит, аха цытрак дыҵәазар kаларын, ихәда аҵхзы ыкәнатәахьан.

– Сааныа шәҵсы ааиҭашәк, – цхәыск днаиртәеит, шааныа даса маҷк атәара шиҭаххоз лырдыруа.

Ачавра ихәда иаатцишьын, аҵхзы аларбашәа, адәахьы дыҩдәылтцит. Уа дарараза ихышәашәаран. Ақәа ахьытамшуаз длаҩеиуа даатцагылт. Уахи-сни, зни-цхни ажәлар рыжәпара змымцәоз авокзал аҵьцьыхәа сила аҵыхьақәа. Уажәы лахьынза-ҩахьынза азә дубомызт, амилициеи уарла-шәарла иаацәырцкәозы рыда. Арахьгьы аҵстазаара сицәахахьан. Ауаа реибабашьа ахақәитра артар, анахьгьы арахьгьы акәроргкәа рҵсы ҭамлози. Аиҳабыракәа рхатәы политикатә зҽлымҳаракәа ртып ирзыкәцомызт, ажәлар рҵстазаашьа абзиарахь амҩа излакәырцарызи.

Ахьта дакуазшәа аниба, аҩныҵка дыҩналеит. Аҵхәыс, диргылар ҳәа дшәаны, лыбла ҭырхаха дааиҽаҵшит, иара уи дылзааигәахомызт лыҽлыртынчырц. Уаагьы маҷк даалаҩеин, акасса атзы изкәа надца, даатгылеит. Реиҳаза икьаҽзаз, изыгзаз цсыуа цхәыск дҩагылан, адашьма ахьтацәыз, қьаад жәпакәак ааиҵылхын, зегь уамашәа дшырбоз, днықәиан, лнапы лхы инаҵаҵаны, дыцәеит. Ахаҳә ахьшәашәара

лылсыр ҳәа дахьымшәоз ҷьаршьон илыхәаҷшуаз. Аҷиган ҷсҭазаара аҷсуаа еснагь иатәарбомызт. Уи дара абар иахьрызкылсыз. Узықәшәаз уанымаалар – уабацо. Убасҟан уҭахон. Зҭыҷ зиҭаз лнапы изылҟьеит, уахь днеирц. Лгәы лырҭынчырц инапы лирбеит. Ҷҳәыск лыргылара инамыс инаруамызт. Шьҭа дышгылаз иршар акәхон. Ашьыжь ааигәахаццхьаза, аѡныҵҟа ахьҭа ѡналон. Ус иаҳа еиҕьын. Дыхьҭшьзозшәа аниба, алеиѡеира хҭеикит. Иҷсы цқьа иахьизымшьацыз акәхарын, аҷхзы хьшәашәаза иааиқәнаҭәеит. Ашә аҷхьа иаҳа изеиҕьзар игәахәшәа, уахь днаскьеит. Ақәа хкәахьан. Ҷьоукгьы адәахьы иааидгылақәон.

Дааѡнашылт Карги, хәыҷык дицны. Ари ара дабаҟаз, ижәла нҵәааит! Ашьыжь иқәҵуаз дәыҕбала ахәыҷы ҷьара дишьҭуазар ҟаларын, акассир длацәажәон. Нас дындәылҵын, амилициа дидгылан. Даеазәы, аҭаҭын ирҭарц, даарзааигәахеит. Урҭ, рбжьы ныҵак ишцәажәозгьы, еимаркуаз уаҳауан.

− Ирҭахи уара?! – дааразa «иҷьеимшьози» Карги. – Нхыҵ ажәларқәа ааизан, ҳаҷсадгьыл ҳақәырцеит. Азәы иҳәеит ҳәа уаҳахьоума?!

− Аҷсуаа ракәзами Аҷсны жәытәнатә изтәыз? – дҵаауан аҭаҭын ахараз иаарыдгылаз.

− Мап, ҳаҭыр зқәу сѡыза, агха умыхьааит! – Карги ихы агәра имгози.

− Нас иабаанагоз дара уа?

− Агха умыхьааит! – иҳәахуан Карги, аурыс изҵаара аҭак иеацәзо.

«Хәыҷы-хәыҷла ҳаилыркаауеит», – Мардасоу игәы рҭынч даақәыҷсычҳаит.

Шьҭа автобусқәа аныҟәара иалагар рыхәҭан. Мардасоу дыѡдәылҵын, аатгыларҭахь иҿынеихеит. Ауаа еизон, арахь машьына рзааиуамызт. Ианааи, абасҟатәи ауаа шаанза иабацарыз угәахәрын, автобус-мырзакан аатдырҭәааит. Уи шиашаз Ҷсоу ишцоз анеиликаа, дааиҷхьхәыцын, избеит уахь дцаны, аҷьармыкьахь иааганы еиҭаирсшаз иоуазар ибарц. Аены усгьы аҷьармыкьа дықәгылазаауан, ихашәала еиҳахар здыруадаз. Амашьына иҭаз абжеиҳарак аҳәаахьы рхы хан. Ас мацара нырцәгьы аарцәгьы рхы абанзаныҟәыргарыз? Мардасоу акрыҭира ианакәызаалак бзиа ибазомызт, аиҳаразак ашәыр. Уи ижәлар рҭоурых идыруан, рдоуҳа илаеын. Ажәытәан ашәыр ҭира ҷхашьарас иршьон. Аха аамҭа еснагь аееиҭанакуан. Уавамгылар аузомызт.

Амашьына илалбааз дрылагыла дышлеиуаз, блақәак дкылкааны ишихәаҷшуаз ихагәҭала иааинырит. «Абри закәызеи!» – ихы агәра имго, дахьааҳәзар дҿаҷха-ҿаччо дихьзон Мадина.

− Каи, ббара сшеигәырҕьаз бдыруама!

− Избан?! – уи иҳәашьа акәын иҷьалшьоз.

− Быгәхьаазгеит ҳәа сыҟоуп, еилыбкаауоу?!

Азныказ дагьааиҵалеит лара, иашамзар мцҳәашьак змаз ҷшра имамызт, илаҳаз шеилылкаарызгьы дақәшәомызт. Нас леаалыриашан, иахәҭамыз ак лмаҳазшәа, илгәыҵамлазшәа, дивагыла аҳәаахьы лымѡа данын.

− Арахь ашьыжьза бабаҟаз?

− Иаха саниас, ииазгаз сҭиаанза, ашә адыркит. Арахь издыруа ҷҳәыск дынхоит. Уи лҿы сышьҭалеит. Абзиараз!

Аҳәаа ихыҵырц еилагылаз дынрылагылеит лара. Агәашә аадыртаанза, нас лара дцаанза ҳәа дыҷшыр, ишыҟалашаз издыруамызт, игәы шлызхьаауаз мацара, даахынҳәит иара, уажәи-уажәи длызхьаҷшуа. Иааѡсан, дахьибалашаз ҷьара дгылазар – заҟа иҭахызи. Усҟан иара, иаха шьҭахьҟа изымцакәан, зеидарақәа ашьыжь ирҭирц изҵәахыз амѡахь иахьцәырҵыз дрылаҷшуа, шьҭахьҟа амѡа данын. Аҳәаа ихыҵраны иҟаз дрызҷшыр, аамҭа ицәцон.

− Уа Мардасоу! – дышнеиуаз ҷҳәыск лбжьы аагеит, уи днаскьаганы дгылан, лтачка коробка бзиак ақәыргыла.

− Ламара!.. Баргьы арахь баанагама?

− Сара сҭаацәа акрырҿаҵатәзам ҳәа уаҳама.

− Аҳәсақәа шәоуп иааua. Бхаҵа дабаҟоу? – Уи Лурентиа иакәын дызҿыз.

– Уи арахь дааума. Ихы иатәеишьома атачка арҳәазара. Усурахь дцо-дааушәа дыбжьоуп, зны акыр ԥалозар ҳәа. Ууанза амла дшаго издырзом. Сара соуп ара ашәкәы зыеԥазыѡыз. Мчыбжьык знык аѡныҟа сцоит.

– Ѡынтәка саахьеит, аха бызбазомызтеи.

– Сышцаумбеи?! Ара ҽнак ѡынтә-хынтә сыбжьысуеит.

– Излабылшои? Аарла знык сиасыр – Анцәа иџьысымшьои.

– Уцхамшьароуп. Ацәаҳәа уқәгылазар ԥалап. Сара амашьынақәа срышьтагыла сҽыласхоит. Урԥ сшрыцу сзиасуазар – бзиоуп, акәымзар ааида схыцоит, аҳәаа саназааигәахалак. Сеибытоуп, умбои! – аспорт матәа неилырбеит. Шьта илзәзәаргьы цәгьамызт аха. – Сақәшәар – арахь сыцәеит, сақәшәар – ҳганахь ала.

– Бабашьталои?

– Коҳ! Уахьгьы, арахьгьы аѡнқәа рҽы урыдыркылоит уахык ҳәа, ацара узшәондаз. Гәаԥрахеит умбои. Ҳцас-ҳқьабз азы ҳаицахар ҳтахым, арахь таацәарак батәуп. Атауар ахьынзыкоу, ҳамтәа-ҳмыцәа аус ҳуроуп.

– Ибымеи?

– Исымаз зегьы иаха истиит. Акоробка азна алаҳа сзаанхеит.

– Сара изгоит, бус сырмариарц.

– Иабоугои?.. Аиаша уҳәома? Ҳаит, сышцауркьатеи!

– Амала ицхастамхахьазар, – Мардасоу ацарақәа Ламара иналиркын, акоробка аалымихит.

– Умшәан! Уи иацы иртааит, маҷк иамцаз алкәшәааны, – лҽааидкыланы аҳәаахьы днаццакит.

Мардасоу дааидгылеит амилициа аусуѡ.

– Упаспорт сырба!

– Избан?

– Упаспорт сырба! – уи ашәкәы ааимихын, бгьыц-бгьыц иаатицааит. Изҽаирцашаз уа агьыкамызт, иагәылаз аталон ада. – Иахьатәи умазамкәан аҳәаа азааигәара указаара шыкамло узымдырзои?

– Иахьатәи асаат ааба рзоуп атира ианалаго. Сара иаха арахь саанхеит.

– Уи сара усс исымеи? Аштраф.

– Усҟатәи ацара сара исымоу?

– Иумамзар амилициа апункт ахь ҳнеип.

– Ара сызгылоу, акассир дааир, аталон ҽыц аасхәаразоуми.

– Ҳнеип апункт ахь.

Уахь дицны дцар, Мардасоу ихшыѡ амашьына амотор еицш аус ауан, апротокол аѡра реазыркуан, аус рххо иахьа имш ицәызуан, уи ала еилгозу здыруадаз. Амилициа аусуѡ ихата итахызу ари арххара. Мардасоу иџьыба жәаба-жәаба нызқь ицоз ѡба аатиган, бжала ма дилазарц, афицар иџьыба интеицан, ипаспорт ааимхны, иҽынеихеит.

– Даеазны ус ухы узацәго џьумшьан, – ҳәа амилициа афицар уи инеишьтеиҳәеит.

Ихы ларкәны ибо, ихы ицәымгны, Мардасоу атачкакцәа дрывсны, днеиуан. Арԥ зегьы иахьатәи аталон рымамызт, аха рызынтәык гәарԥо рҽаархар, ацтәы ахылтуан. Иахьакәымз иназар, амилициа иашамкәан аус руеит ҳәа ақәырцон. Аџкара еилагарақәа тынч-тынч, маза-маза имѡасуазар акәын, уи алцшәа аицбы инаиркны аиҳабы иҽынза ишалагозгьы. Уи азы есышьыжь ана-ара иналак-ѡалак азәы-ѡыцьа аштраф иацганы, ацара бжала, ма еиҳаны, зынгьы еицны ирымырхуан. Автобус данынталоз, Радмир дааигәалашәеит, афбатәи акласс аҽы ацара анырцоз, уи ишиеиҳәаз автобус анықәцаѡ ѡ-кәрышьк итазар, абилет мгазакәа, рѡыцьегь ѡба-ѡба ҟәрышь шырхашәалоз, амѡақьыра абазк аҳәынтқарра иартар ацкыс. Убас акәцәкьан иара иахьа иныкәашьахаз. Заҟа ихышәаны уи ихахьы иааизи. Убри азакәын атачка зикыз, заа уи еилызкааз Радмир афатә анахь-арахь рефрежераторла

ибжьигон. Зегьакакәын Мардасоу ихы ларҟәны ибон. Амилициа иҵьыба иҭеиҵаз ахашәаларызу ари акорбока иҭаз алаҳа?

Аҵьармыкьа ашә анаадыртыҵәҟьоз дрыхьзан, акассаҽ иреиҕьыз ҭыҵк ааихәеит. Ашьҭаҵарҭаҽынтә иҭитәқәа има иҭыҵ анаалих, игәы маҷк иааихашҭит. Раҵхьа иааидгылаз илаҳа шынеибакәыз ианылга, иаҳагьы игәалаҟазаара ҩышьҭыҵит. Уи ашьҭахь, иаарласны, азә дшизымааизгьы, аҽны заа дшықәҵуаз агәра ганы дыҟан. Иамур ахәымҽханшәа хәмариала иҭирын изынхаз зегьы.

Дааиуан Мадина… Уи ашьыжьза аҳәаа дхыҵырц дышнеиуаз ааигәалашәеит. Иааиуаз Мадина ибла даахгылеит акәымзар, ара дабаҟаз? «Быгәхьаазгон ҳәа сыҟоуп, еилыбкаауоу?!» Ари закәи?! Бзиа дшибоз лзааиртит? Нас уаҳа изакәи! Лара ишҵеилылкааишь? Ус иаҭахызу иаҭахымзу азхәыцра цәгьан, аха иара ихьыз изымдыруа ихаҭа дымгәаҭеиуази. Ихазы иааиртит уи бзиа дшибоз. Уажәакәызма амца аниҕралаз, акрааҵуан, ишьара дықәзырҟьаз изеилыргомызт акәымзар.

Ахьаҵшра

(Акьыҵхь зымбац ажәабжь иацу)

− Адгәыр, уи уажәы ицәыраҳгарым. Урҭгьы зегьы еиҵшым.

− Аҩы ижәит, ацтәы ҟаиҵоит, арахь уажәтәиала агьизеилкаауам ҳәа, усыхәаҵшуеит? – игәы назомызт Адгәыр.

− Ус сухәаҵшыртә, угәы нсырхахьоума? Зегьы ааидкыланы иакәымкәа уахьрыхцәажәо сҭахым.

− Сара заманала издыруеит аргылараҽ уара узыҵсоу. Ҳауаажәлар ианырҭахха, уаарымгар ҟамлеит акәымзар, арҭ ирҭахзамызт уаара. Уажәы уара урҭ рнапқәа ҽауҳәеит. Аргылара ухы-уҵсы ақәуҵоит, анҵьнырцәа зегьы рылшара убри иазкызар уҭахыуп. Даргьы, аауҵамгылар ҵсыхәа рмоуа, аҭагылазаашьа рзыҟауҵоит. Зегь еидҳәаланы зык исзаҭом, аха амчра змоу уара иуаҕацәоуп. Арҭ аус рыцызуеижьҭеи акыр ҵуеит. Рҵьыбоуп хшыҩс ирымоу. Уҭадырхоит, ухы ангәоумҭа.

− Ихаумырҟьацәан!

− Аиҳабыра рахь уанырга, жәаха иуарҳәеи? Атрест анапхгара удыргалеит. Иахьатәи ҳнапхгаҩы ишҵауеиҳәа уаныхынҳә? «Сҭыҵ угаанза, уара сулгоит» ҳәа уеиҳәеит.

− Ус ак изыҟаҵозар, иҽааиртуазма.

− Хәшәы анумоулак, азы иагоз иеиҵш, аҭәыц уазамҵасуеит.

− Хәшәык усгьы имам, иаргьы ибоит. Аха уи аҭыҵ сара сашьҭазам.

− Изуасҳәозаалак, уегәаҭ!

Адгәыр даҽа ҵәыцак ааиқәихын, дызҭаз рныҳәаҽа икит. Дагьындәылҵит. Лара ажәжәаҳәа аишәа еилыргара лҽазылкит. Сырбеи абалкон аҽы днеин, аҵсҭа иҭҟьоз аҵша хьшәашәа агәхьаа мкыкәа, кьаҽ заҵәы дықәгылан. Иҵсы ааиҭеикрызшәа иҵшәма илирбон акәымзар, Адгәыр иажәақәа ракәхарын дзызхәыцуаз. Лара лхаҵа дылдыруан: иусураҽ апринцип ҕәҕәа имаз дазхьаҵуамызт, ихы ахҭниҵозар ада амуазаргьы. Уаагьы рацәак иҽнымырхакәа, даахынҳәит иара, иҵҳәыс длыцхраарц.

− Адгәыр дзыхдырҟьеи? – лара уи дизҽлымҳан.

− Дыбригадирымзи. Иахьа дусуаҩуп.

− Иус изынамгзазеи?

− Инаигзон ибзиаҵәҟьан. Ишьҭихыз аргылара аметод ҽыц аколлектив зегь рымч акәдырзыр акәын алҵшәа анааҵшуаз. Анапхгара азҽлымҳатәқәа рацәахон. Абригада иаҭаххоз аматериал ианаамҭаз иаимуур, аҭакцхықәра зықәшәоз анапхгара акәын. Аидара иаҵалар зҭахыда. Нас дзыхдырҟьалак зегь акакәын. Уплан узынамгзеит ҳәа дамырхит, арахь саарц ашәҟәқәа ахьынзеиқәсыршәоз. Санааи иеилыскааит зегьы. Аусура даласыргеит.

– Уаҳа иугәиҭеи?

– Ҭыцк шаасоулак, абригадирра деиҭаласыргароуп.

– Убри азоума дааганы аиҳабыра дызрылауртәаз?

– Дара дышреицәам рдыруазааит. Лара, ибыхьзеи иахьа? Сусура зныкыр балацәажәахьазу.

Сырбеи иусушьа даара идыруадаѡуан иааикәыршаз ҵьоукы. Урҭ рыцәгьа аѡны иахьиҳәоз иҭахымызт, убри азакәын реицәажәара еицхьирҟәҟәарц дзаҽыз. Лара уи еилылкаауан. Ус акәзаргьы, иаалызцәырҟьаз азҽлымҳара ахьҽирцәааз лгәацхомызт. Ишибоз лқьышә нҭлырчаан, уи аҽны уаҳа ажәак лхаҭа иқәымҭакәан, аѡны дыѡнан.

Амшқәа цаццхьаза, уи амш илнаҭоз алахҽыхра лхашҭуан. Уи ашьҭахь иаҳагьы игәыцҭәаган лхаҭа цыхьатәи иҟазшьақәа ахьылбоз. Аҭхагәҭаны данааилак, изцшрагьы даҟәыҭит. Ахәыҷқәа реицш, ашьыжь акәын аҭшәма аѡны дшыҟаз анылбоз. Уажәшьҭа ашьыжь лгәамҭрақәа ахақәиҭра рылҭо далагон. Ахәыҷқәа аацшаанза, деиқәикуан. Зынгьы длыҭаҳәҳәеит. Усҟан Ардашьыл дҭәыуа дааҭшит, иҟалаз цхызыз ҵьишьеит, иаби иани еишьҭагыла ианааихагыла. Лара дышнеиуаз, ахәыҷқәа анааҭшлак, лыҽлызнымкылакәа дыцәҳауан. Иахьа хәлаанза аѡны дахьыѡнатәаз лгәы ѡнаҽыҕьцәон игәахәт Сырбеи. Аусурҭа лзиҭшааит атрест анапхгара иазааигәаз абиблиотекаҽ. Лусура дашьцылаанза, маҷк дҭынчызшәа дыҟан лара. Аха лхаҭа, иусураҽ диҭырхагамхарц, лхаҭа лусура далаиргазшәа лхы иааҭашәазижьҭеи, уи инҵьнырра дацәылгарц лҭахын.

Иҽиҟажон ахаҭа иахьынзауаз. Ргәы ааирлахҽыхырц, иҭаацәа ааихамшҭзаҭәҟьарц, иаргьы ус длырхәыцуан, рыцҳарас иҟалаз, ҽнак иныҟәцаѡ ихы дақәиҭитәын, имашьына аҭсҟы ихала днаҽатәеит, дшынҭаацәаз ахәы ҽыц иаҽыргаз амѡа дѡаҽалеит. Ахәылцаҽхарахь амш еихон. Азынра цон ҳәа агаҽаҽ иҭшын. Аха, жәаха, уа ақәа ҕәҕәаны ианауаз, арахь асы маҷымкәа иқәнауазаарын, амѡа заҭәык акәын ицқьаз. Уаагьы, улаҭш ҭарымкәа, умашьына маҷзак иааурблаҟьар, амѡа иқәыжжуаз ацәаакыра унықәырҳәазаны, асы уныланарцалон, нас ушчаразуаз хланҭы уҭалон. Дунеихаан илымбацыз акадифа шкәакәа рықәыршәызшәа акәын аҭсаҭла хәыҷқәа быҭә-быҭәза ирықәжьыз асы шықамфафылыз, ахарантә уахьыцшуаз. Ахәыҷқәа аиҭбацәа рѡыҵьегь, раб иахьиватәаз, рацхьаҟа ахәра иаҽаҭәиуаз амѡа лакьылакь иазцшуан, ацаҟьа инадгылар, наҟ иҟази ҳәа. Илбацыз адунеи иааҟәыганы, лхаҭеи, лхәыҷқәеи, лареи рыда уаѡы дыҟамызт, рмашьына аѡада заҟа иѡанагоз аҭкысгьы, Лара лгәы цыруан. Амрагыларака рхы шхаз, амѡа ааикәаҭәиин, Амраҭашәараҟа иаақәнаргьежьит, амала, рхырхарҭа уажәгьы ашьха ақәцәахь икылнагон. Акаҭран ахьықәҭәаз анынҭәа, рмашьына уаҳа изцомызт. Асы уоунажьуамызт. Ишцалҭахыз иааҭымгылазакәа ицалозар!..

Асы ианнылагыла, амшын ахь илаҭшит. Аназара ихчылаз аҭҭақәа алаҭшҳәаа хырѡон. Алҭагьалара зеазызкуаз Амра ахьыхҷҷалоз еиуеиҭшымз амшын аҭшҭәқәа унарбон. Аҭҭақәаҭәҟьа еилыҕра-еилыҕрааза иахьхыз иласзазшәа, унарыҭәҳәар инеицхьбарызшәа, лаҭшҭашәарак урҭон. Амшын агәаҽ аҟәраҽынтә мѡак уахь илнагозшәа, ҵьара Амра аццхьқәа рееизганы ианҷҷалон. Аҟәры данаваз, Лара ашьха рацхьатәи ақәцә ааигәан ҳәа агәраганы дыҟан. Хыхьынтә акәын иахьубоз ҭаҟа улазаанза заҟа ҟәаца-ҽаца, арха еиужьқәа ыҟаз. Урҭ ирҭажьыз ашәацыҵьац иаҳагьы убла хыркуан. Абарҭ зегьы реимдара зылшоз лакәны дыҟахзар. Иагьа ссир лбарын.

Ахәыҷқәа рхала асеигәыдҭара ишаҽыз, сыркәымпылк Сырбеи ихәдапара илақәцыххаан, аҽыҭқәа хьшәашәаза икьаҽ инавҭалеит, ицәеижь аҭхара иарзҭуан. Асы днылас-ныласуа ҽыҭқәак аашьҭижәаан, акы Ардашьыл игәыдиҭеит, егьи – Шьазина. Уи дкаҳаит. Лаб дыѡны дналыдыххылан, аҭәыуара далагаанза, лшьапы днықәиргылан, дыѡны дааскьан, адырѡегь асы лгәыдиҭеит. Иахьынтәаанагаз изеилымкааya, иаақәҭәимҭаз асыркәымпыл лаиҽацыххааит. «Сара сызгәаумҭои?» – аҳәон наскьа игылаз Мадина лҽаҭшылара, даҽа сыркәымпылкгьы ыршәуа илкын. Дызҳаз ҵьимшьази, макьана дхәыҷын. Дналышьҭалан, арҭәааҳәа дшыҳәҳәоз, асы даиргеит. Даалҟәаҭны ахара днагылан, ихәыҷқәа рызхара ршьа иурц, дааҭшит, ихаҽы акы амаахарц, иҽҭаҳәҳәаны. Дара шәаны иаҭхьаҟа изнеиуамызт, аха

ишрылшоз асыркәымпыл дадыргарц реазцәылхны игәыдырцон. Шьазина данкараха асыркәымпыл изыҟацаны лашьа илыркуан. Лара дыччо урҭ дышрыхәацшуаз аниба, Сырбеи, – бымацара ус бызгылеи, аа? – иҳәан, илзынаишьҭыз асыркәымпыл лалгәыдцыххаалеит. Ацәа даалихызшәа дааҭрысын, лхәыҷқәа дрыцхраарц, лҽаалхеит. Сырбеи, зегьы шгәашаз аниба, даҭахазшәа ҟаҭаны, инапқәа рыла ихы хьчо, имашьына дылҭатәан, ашәқәа ѡаиркит. Асаркьақәа асы иадыргон, иара дрымбо иршәаҳаит. Иавахынҳәуан, аха изҭамлеит. «Ахьҭа ҳакит!» – ҳәа ҽырҭуан азы, амц шырҳәоз шидыруазгьы, аѡныцҟа иауижьын, «рыедырцхон».

Сырбеи дыѡҭыцын, асаҽы акы нкаршәны, аҭубари ачеи иххит. Инапы дирбеит иҭыцырц. Иааивеибаҳәан, афатә шыхьшәашәазгьы, рызхара ичеит. «Апырҽ-пырҽҳәа акрышбашәфо!» – дырхыччон иара, ихаҭа дара раҭкысгьы иахьҭаирпыҽуаз. Амра амшын изааларц агьагмызт. Реааидкыланы, рмашьынаҽ рҭыцқәа аалырхит. Алада рҽылархеит. Алыбаара иаҳа иуадаѡзаарын. Лара лыѡныцҟа ицрыр аҭахызшәа илныруан. Ашьшьыҳәа дцарц лхаҭа иалҳәеит. Анаҭшааҭшра иаҳа иманшәалахеит. Амра, азбжа алаҭшҳәаа аҽынтә иахьааҭшуаз, ашәахәақәа зықәнарҷҷоз амшын, изыднарҷҷалоз аҭҭақәа ашәыгақәа ахьеиларзѡоз, хәыҷы-хәыҷла еиуеиҭшымз аҭштәқәа рахь ииасуан. Маҷк уласкьаццхьаза, ҭыцк иунаҭоз аблахкыра аеаҭсахуан. Ҳамҭакала иҵьашьахәыз асахьақәа ас рееиҭныцсахшьа лымбацызт. Акинолента изаныломызт уи, аҭсабараҽ ишааҭшуаз еиҭш.

Лгәы хьыухьыуан, илбаз шыгәхьаалгоз, рмашьына, анхарҭақәа ирылсуа, ақалақь ианналала. Адырѡегь еилазѡоз абжьырацәа, ауаа рацәа, амашьына рацәа, аѡны рацәа… Харбҭьар амѡақәа ирывеиҭаҳаз, асаба иагахьаз аҭлақәаҭәҟьа алаҭш азы ирацәан, еимызакны ашьхараҽ илбоз аасҭа. Уаҟа абнара акәын, аҭсабара иаҭәара хәҭала иузаҟәыҭхомызт.

Дук хара имгакәа, аҭхара иналагон еиҭш, ишынҭаацәаз ақыҭахь еихеит. Аѡны инеигаанза, Сырбеи аусҳәарҭахь ихы кыдын. Амашьына данааҭыц, азәазәала идизало мацара, ирацәаѡхеит. Дҵьашьаны аҭсшәа иарҳәон. Иахьеицәажәоз ргәы иаахәашаз акы шеибырҳәоз шымѡашьозгьы, Лара лгәы ҭаҭцәаны амашьына дҭатәан, лхәыҷқәа лыманы. Убасҟан дылбеит, илгәалашәон, аҳаҭгәын ахь иҭшуа, азы иаахықәгылалоз ақыҭа интеллигент. Уажәы ишәыз амаҭәақәа ракәын усҟангьы еиқәуанҭа иныҟәигоз. Иѡныцҟала цхақәак икитель иаҭазар акәхарын. Уи ишьаҽа еихго даауан. Иарбан ѡныз дыздәылҭыз лызгәамҭеит. Сырбеи, идгылаз даарылҭын, дгәырҭьаҭәа уи диҭылан, дгәыдикылеит, дхыдикылеит. Сырбеи иаҭкыс игәырҭьаҭәҟьоз уи ахаҭа иакәын. Арҭ еизааигәра дук рыбжьазар акәхарын, зылахь ҭаҭеыз диѡызан, дҳандиуа амѡа дахьаныз: уажәы данылбалак дагьаарыцҳалшьон усҟан зыгәхьаа лкымыз ахаҭа.

Сырбеи, имашьынахь даныхынҳәы, дара рнапқәа шизырҟьоз, иҭсҟы аақәирҭәит. Ирыхәашаз жәабжь ҽыцк рзааигазшәа, рхаҽқәа агәырҭьара рҽықәык. Иаҭәарала иҭалаҳаз агәарц аҽы ианнеигьы, Сырбеи дызлыҭыз аҭаацәара иаҳагьы игәырҭьеит. Иахьабалак, ҳәынҭқарк дырзаазшәа, рҭеи иҭылон. Урҭ ргәырҭьареи ргәырѡареи гәхьаас илымамызт, аха лара дахьрызгәамҭоз лгәы иалан. Илывагьежьуаз, илывахынҳәуаз лхәыҷқәагьы ирыззатәуа рымаҭ руан, аха ишьыцылгон рхы-рыхшыѡ зегьы лхаҭа иахь иахьыҟаз. Уажәи-уажәи ахыбаара аалызцәырҟьалон. Акызаҭәык деиқәызкуаз, ара рацәак инымхакәа, ишықәҭуаз лдыруан. Иахьцалак, иара иахьынзаиҭахыз дызлиааз днарылаҭшыртә, лара аангылара лзычҳауамызт. Уи лҭынчымшьа иаҳа изныруаз иара иакәын. Уамак изцәырылгаанза, ишбзиақәаз ҳәа дхәыцны, амѡа днықәлеит.

Амш бзиақәа иаҳа ирацәахаццхьаза, иара иус дагон. Иаарлас-аарласны ақыҭахьгьы дзықәломызт. Иҭаацәа ракәзар уаҳа изаамгеит иаб игәараҭаҽ. Заҟа амш духоз аҟара, лара урҭ цқьа илбомызт, рыхгара лцәыуадаѡын. Амш аныхәыҷыз дзыхьзоз маҷын, аха уажәшьҭак иаҳа илҭахын аҭшәма иҭаацәа хшыѡзышьҭра рзиуларц.

Ҽнак дааит иара шьыбжьон ҳәа, лара лааимҭа инақәыршәаны. Имацара дыҟамызт, Адгәыр дицын. Иаакыдыххылазшәа зусурахь ихынҳәырц згәы иҭаз Лара

шьыбжьон ѡнусла агәхьаа леалыргарын ҳәа дыҟамызт. Дахьыҟаз аҭаацәа ирбазомызт, ихәыҷқәа зҽыз издырзомызт ҳәа инаҽыҵганы (лара лажәақәаҵәҟьа ицқьаны иеиҭоуго иҟам азы. зеиҵшла иаҳҳәац ҳҳәалап), лхаҵа дааилалыргьежьит. Хыла-гәыла иааилалазшәа збаз Сырбеи, лара дзыѡназ амца ѡнашәарц налеиҳәан, игачамкхахьаз иуа гәакьа дима, длалбааит. Иахьагьы илыздыруамызт урҭ усҟан иахьцаз. Дара акәацзырҭа иныѡналеит. Урҭ рхәы ишахатәаз, Сырбеи абас иҳәеит:

− Аҵсҭазаара исзышьҭымхуа еидараны сыхәда иқәхеит.

Адгәыр зныкгьы игәы иҭамшәацызт инцьныр хада, иашьа, игәы иаамыхәашала ишьҭахьҟа акы далаҟан ҳәа, уҳәан-сҳәанқәак илымҳа ишҭасхьазгьы. Уи изымбатәбаран аены дызлаҵшыз. Иаҵхьа итәан инап ианыз аус ҕәҕәан, иааикәыршаз русеицура шыцәгьаз Адгәыр изымдыруазар издыруадаз. Аха Сырбеи зныкгьы гәкаҳарак зныҵшхьаз иакәын димбацызт. Уаѡрала иара иаҟара иҕәҕәаз дыҟан ҳәа дыҟамызт. Ҳәоу заҵәык аҽы иааирҵшыз агәыҵҵәара Адгәыр ианаҳәеит закәытә есымшатәи бзанҵыраз Сырбеи дызлагылаз. Мчыбжьык аҽынза абри игәы иҭахәхәа иҭан. Нас изымчҳаит, Лара аус ахьылуаз даалызкылсын, маҷк длацәажәарц шиҭахыз лырдырны, апарк ахь днеиган, дазыҟаиҵеит реицәажәара. Акәымзар изҵшыз здыруадаз.

− Сара еилыскаауеит, – иҳәеит иара аҵыхәтәан, – бара бахьаазаз, ибдыруа аҵсҭазаара маҷк даеакала ишыҟаз. Ҳара ҳҽы ауаѡы иаҳаҭырбара даеакала иҟоуп. Аусура усгьы иҵьабаа дууп, Сырбеи ихы ақәиҵоит, уи азбахә сҳәар сҭахым. Аха уаргьы ҳаҭыр уқәзарц ануҭахха, пату зқәуҵашагьы рацәоуп, ирыгужьыр ҟалазом. Азәы идамхаргьы ианигужь, уаҳаҭыр бжьазуа иалагоит. Уусура ианымҵшыр аузом.

Уаҳа ииҳәақәаз цқьа илгәалашәомызт. Лгәы иалан иахьылгәаламшәоз, усҟангьы Адгәыр ҟәыш дахьизымзырѡыз. «Урҭқәа зегьы сара сус иалоузеи!» – ҳәа ѡныҵҟала дихыччо диҽаҵшуан лара, ицәажәара лгәы ҵнаҵәаны. Уи ихшыѡ рҵагақәа лхалыршҭит иаразнак, избанзар аухаҵәҟьа аҵҭәы далыргеит лыҵшәма. Лбжьы лхақәынҵала, чанахи ҵәыцеи кыдҟьо акәмызт игәы дшалыргоз. Еснагь игәы иаамыхәашаз ахьылҳәози, абжьааҵны илҽыҵалмыршәоз ажәа ргәамҵгеи изхон. Аха абжьагажәақәа лхамшҭкәаны, дизцасны изыҟалҵазар? Есааира Лара лыцҭәы цәгьахон.

Мадинеи Ардашьыли рҵара шықәсы анынҵәоз, ашкол аҽы аҭаацәа реизара мѡаҵыргараны иҟан. Еснагь лара лакәын ицоз, уи аены Сырбеи дцарц иалҳәеит. Иара дақәшаҳаҭхеит, ихәыҷқәа рызбахәык иаҳарц ахьиҭахыз адагьы, излатәаз рѡызцәа ранацәеи рабацәеи зеиҵшраз ихала еиликаақәар цәгьамызт. Шьыбжьышьҭахь Лара аѡны данааи, еилаҳәаразшәа аишәа акы ықәын. Уи иаҵаз абҕьыц аақәылхит: «Лара, уаха саанза абри аҵҳәаса ҽа сзычаҵа, сбыҳәоит; амѡан избан, имыҟәшәазакәа сзавымсит. Аизарахьгьы бара бцароуп. Қарҭынтә комиссиак сзааит, аамҭа сымазам. Сырбеи». Аҵҳәаса ҽа иҭаххеит акәзу?! Бзиа ибон, уи лымдыруази аха. Лгәы шааҵҵәаз атәы зизымдыри?

Аизараҽ лгәы цәызҟьашаз акгьы лмаҳаит. Илымѡатәны абаҳчаҽ дынкыдгылан, ахәыҷза длыма, дхынҳәит. Уажәшьҭа аҵсеибакырагьы далагомызт, лҭагылазаашьа дашьцылахьан. Лхәыҷқәа акрырҽалҵан, анаалашьца ишьҭалҵеит. Дкараха лхы лбон, ларгьы дышьҭалеит. Дынҭаҳәахаа дыцәеит. Аҵхагәҭан даацшит, заа дахьиаз акәзуу здыруадаз. Амала, шьҭыбжьы лмаҳаит. Лганаҽ аиарҭа ҭацәын. Азал аҽы алашара аркызшәа анылба, лхаҵа дшаахьаз лдырит.

− Сырбеи, уаахьоума? Асҟаамҭа уабаҟоу?

− Исҭаз асасцәа рхәы ҟасҵан, – аҵҳәыс лбжьы ааигәамцхакәан, ихы ашә иаалеикит. – Ааигәоуп ҳанааидыҵ.

− Изакәызеи, даргьы уаҳа рхы рзымдырзои? Иркомиссио сыздыруам, аха акрыфараз иаауеит. Иужәыхт ҳәа сыҟоуп.

− Х-фырҵьанки ҵәыцақәаки.

− Уаҳа уееихом, сгәы шцаҵуҵәеи!

− Исныҵшуама? – лгәы лхаиршҭырц даҽын.

– Иуыцшуеи иунымцшуеи иаласхи. Сара аҩны стәоуп. Сусура сҳәару, ашкол ахь сцарцу, абаҳчахь схы сырхару сыздыруам. Уара, умбои, асасцәа уҭан.

– Быбжьы бмырдуун!

– Усҟәаҵ наҟ! Сгәы цҵәеит.

– Шәзырцәҳауеи? – Мадина лбжьы аагеит, Сырбеи иашьҭахь ала ашәхымс даалагылан. – Зымшала шәеибыргәаада? – ахәыҷқәа ирылацәажәоз цьылшьеит.

– Бымшәан, бышьҭал! – лаб даахьаҳәын, азҭаб днаирхынҳәит.

– Мама илыхьи? Иакәымз ашкол аҿы иларҳәама?

– Мамоу. Заа сахьымааз лгәы иалоуп.

Сырбеи Мадина лнапы ааникылан, дахьынаириаз лаҵхьа днықәтәеит. Лара дыҵәеит. Дцышәырччон. Ашә нкыдцаны иаиркын, иара даахынҳәит. Ихы ихьуан. Мадина лаацшышьа игәаҵхомызт. Ас рыцтәы рзымцәахуа ианалага, ахәыҷқәа гәамц-хамцуа, гәыцшқарак рылаазазамкәа изҳарын. Урҭ иахьраҳауаз ран лцәажәашьа лҿылзацәыхьчомызт.

– Ҳцап ҳахьааз! – лбжьы аагеит лара. – Ҳцап аҩныка! Уа ма иаҳа ҳҭынчын. Ас убахьоу! Саргьы суаҩуп. Аҵҭазаара сҭахыуп.

– Мадина деиҭааир бҭахыума?

– Дааиааит! Ирдыруазаиит ран илымоу закәытә насыцу. Акәымзар, ирызҳар саҳаҭырбарагьы иакәыцуеит.

– Аҵҳәаса ҿа сзычаца ҳәа…

– Азә лажә иҳәон, азә мажә ҳәа, узҿу закәызеи? Сара ҳақәцыр сҭахыуп. Ҳцап аҩныка!

– Саспра ҳакоума? Аҩноуми ҳахьыкоу.

– Исҳәо уаҳазахуам.

– Исаҳауеит. Абри акомиссиа ҳәа иааз бацәажәазшәа бхы мҩацыбгоит.

– Уи закәи? Исзеилкаауам.

– Урҭгьы сусушьа кылцкьааны иҭырцаар рҭахыуп, ирыцу азәы схаҭыцан даарышьҭырц иашьҭушәа збоит.

– Уи бзиамзи! Ҳахьааз ҳамцози.

– Шьҭа сцону?! Сара сааит. Сеаҵсрастоит. Ара аус зуроуп. Сыҵсадгьыл аҿы. Аха уи даҽазны ҳалацәажәап. Иахьа ижәны сыкоуп.

– Уара еснагь ижәны уҟоушәа уҟоуп.

Реицәажәара ацыхәтәа ахьыцәоз акәын иҵсеивгара. Иакәымз илҳәаз ауха агәхьаа икзомызт. Игәы цҵәахьан. Аҵҳәаса нҭеиҵсан, инақәиргылеит. Асызбал цәцәыра еснагь деилаҳауан, иҵшәма ацҭәы дшеилаҳауаз еиҵш. Уи жәааныа ҳәа, абалкон ахь аҟәардә ндәылиган, абагьыр дныкәтәаны, ишьапқәа аҟәардә инықәиргылеит. Азиас хәыҷы ахьхьаҳәа абжьы иаҳауан. Аҵсабара афҩы хаа лаҳалаҳауан. Ихатә цҭазаара иагьа изеиҿымкаазаргьы, бзиа бон аҵҭазаара. Аиҳарак, иҵсадгьыл хәыҷы ахь дхынҳәызижьҭеи, ауаа ирыхәашаз акы дшаҿыз иаҳа агәра гаҵәкьа дыкан. Игәтакқәа наигзартә еиҵш, аамҭагьы макьана имоуцызт, ара аус иуазижьҭеи мызкәак ракәын иҵуаз. Абалкон аҿы аҭатын ахара дазгагамызт, аха аҵҭа иҭаз аҳауа хьшәашәа ахьлыбааидоз, аҩныцка алеира ицәымҭын. Дагьлеиуамызт ихәыҷқәа ракәымзар. Иахьынзаилшоз ичҳатәын. Иҭатын дахо дшықәтәаз, иблахаҵ шыгьежьызгьы изгәамҭазеит. Игәалашәомызт, уи наҟ даныбҭаҩа, абалкон ахь уаазгоз ашә имҩаницаз инапы ишампыцашәаз, уи, икапан еидара азышьҭымхкәа, ишыҿжәаз, ахпатәи аихагыла аҿынтә хлантцы шҿылеихаз.

Лара деиҭацәахьан. Лхаца, данаaиуаз шылмаҳаз еиҵш, «дышцазгьы» лмаҳаит. Аамҭа цытк бжьысхьан, хаца бжьқәак данаадырцшуаз. Урҭ ашә аалыртырц ҿыртуан. Дҩацкьан, азала данааҩнала, абалкон ашә амаа шыҿжәаз лылацш машәыршәа инақәшәеит. Аҩналарҭа ашә аалыртырц збжьы газ аалхашҭын, абалкон даақәгылеит. Амҩақәа рылашара илдырбон цаҟа цыт-ҩык шеилагылаз. Ацхыраара лас азәы дҭарцарц дырххо дыркын. Ахлымзаах шылзааиз аҟара лнырын, лхәажьы

қақаза иҩеилагылт. Арахь ашә аалыртырц ҿыртуан, аҭак лзыӄаҵомызт. Ргәы анцҵәа, ашә ҿыржәозма уҳәо, рбжьы цәгьахеит. Аӄәара деицасуа, ацаҵха нҭалыргьежьит.

– Ашә заашәмыртуеи? – сицыз амилициа реиҳабы ҿааиҭит иаразнак.

– Саргьы сыршьыр ҳәа сшәон, – лылаҭырз лҿеибаҳәа днаиҿаҵшит.

– Шәхаҵа дыршьит ҳәа агәраганы шәыӄоума?

– Акрыздыруоу, – лшьамхы ҵысуан, уи лныруан, дшыӄыцьӄыцьуаз лнырзмызт, лхы ҭууан. – Иара иҵсы ҭазами?

– Иҵсы ҭоуп. Уажәы зҵаарақәак рҭак ӄашәҵароуп.

Илдырқәоз аалгәалалыршәеит, арахь лгәалашәара зынзак итшәахеит. Уахьгьы илдыруази: аҵхагәҭан дааит, лара дыцәан, иара аҩоны дыҩонан акрифарц, нас… Иӄалаз лыздыруамызт. Абжьқәа анлаҳа, дҩагылеит, абалкон ахь уназгоз ашә амаа ҿжәааны абагьыр аҵхьа ишьҭан. Уаҳа акгьы. Дрыҳәеит ахәшәтәыртахь лара дыргарц.

Сырбеи дидтәалан лара. Дзыӄәшәаз лзеилымкаацызт. Лыхшыҩ цӄьа аус ауамызт. Ашьыжь иблақәа аахитит. «Ахәыч…» – итабоз ибз уаҳа измырқәацеит. Дындәылҵын, Адгәыр иалҳәеит ахәыҷқәа ааигарц. Адгәыр дыцшуазма, иаарласзаны рых-ҩык ааҩнеигалт.

– Шәымшәан! – даарыхәлыччазшәа иуит урҭ раб.

Изыниаз ззеилымкаауаз ахәыҷқәа ндәылыргеит. Мадина лыцшра ааргәамцхазт, аневропатолог иахь дыргарц анрабжьарга, рыуацәа азәы уи дылгеит аполиклиникахь.

– Адгәыр, – аарла ибжьы аагеит ачымазаҩ. – Ак уасҳәар сҭахыуп. Умала…

Адгәыр ида зегь ндәылҵит. Сырбеи акыр аамҭа иҽеизигон. Ихәда цәаакын, илахь ицӄыш-цӄышза аҵхзы аӄәтәан. Иҵраз амца ицәеиқәара иалубаауан. Амедицинатә еҳәшьа дааҩналеит, ахәшәқәеи агәырқәеи лыманы. Игәжәажәоз ихдырра ызуа ианалага, Ларагьы дааҩнаргалеит. Адгәыр ддәылҵырц ианиҳәа, ахәшәтәыртә длалбаан, адәны еилақь игылаз аусҳәартә аусзуҩцәеи, аусуцәеи, ауагәыцхәи, ус баша аҩызцәеи днарылагылт. Иӄаз еилыркаарц иааидибаҳәалеит. Изыӄәгәыҷрыз ыӄазу иӄамзу рзеилымкаауа, ижәҩахырқәа ааирцысит.

Ахы-мшы рзы дцырӄарц рызбеит. Иаргьы даалҵызшәа дыӄан. Ачқәын дибар итахын рҳәан, Ардашьыл дҩыӄәныргеит. Азҭабцәа ҩыцьа ыӄан, аха рызбахә ахьимҳәаз иаҳагьы ирҭахын: Мадина лаб дзыӄәшәаз дарчмазаҩын, лхаҭа дышьҭан.

– Схәыҷы, угәы ишцаанаго, аоперациа сзычҳару?

Иаб иҵаашьа деиланаргьежьуан ачқәын, аха данықәныргоз дымҵәыуарц илабжьахьан азы, ихәычы мчы еизганы, иҽеиӄажон. Аарла зцсы ҭаз абгьы, ибарц дзышьҭаз ичқәын ибла ихибаалазшәа, илакыҵа дыцацшуан. Ахәыҷы данырга, зкәырҷыз зҵаз асакасала, ачымазаҩ дындәылыргеит. Аоперациатә ишәа дшыӄәыз, – иаарласны ҵаӄа иаарылыҩит, – изымчҳаит.

Ирзышьақәымкәа иаадәылыргаз Лара зхы гәыбган аҭо иӄьызқьызуаз Адгәыр ихәда лҿынахылшьит. Ирыцәтахаз заӄа дыбзиаз азбахә лзымҵәахцәакәа, лҵәыуабжь иалҩуан. Уи иӄалҵоз заҭәазымшьоз қыҭа ҳәсақәакгьы рыҿрызнымкылазт, иааилақьызқьызит. Лара машьынак дынҭаргылеит. Уаҳа агьылгәалашәомызт. Раҵхьаӄа иӄаз, алашарақәа аркны, алашьцара иагәылхәааз амҩа ианыҩаныла, цыхәаҵцәара змамыз урҭ алашарақәа рышьҭахьӄагьы иаацхеит. Илзеилкаауамызт заӄа машьына амҩа ианыз, заӄагьы ҭатәаз. Урҭ еицырхәхәа иахьылбоз, зегьы лара илыӄәкызшәа лгәы илнаҭон. Лара латцкыс амашьынақәа иааргоз ауаа аҵхьаза игыланы, аҵхыраара лас иҩанагоз ауаҩы дырзааигәазшәа цәаныррак зны дааилнаблааит. Агәарбжьара иҩабжьаланы, иқыҭа иазааигәахаҵцхьаза, амашьына быкь бжьқәа ллымҳа цыршьаауан. Урҭ шьҭа еиқәтәеит шылхәоз, агәарц аҿы аҵәаабжьқәа игоз лымч аалылырхзон, илыҵагыла дааҭганы дназгоз днарымпыҵаҳаит.

…Амра ласкьахьан. Аҳаҭгәын иаакәыршазаны шәшьырцан. Ашоура хехьан. Аха Лара лгәалашәарақәеи лхәыцрақәеи ддыркаран, лыблахаҵ аагьежьит. Аҵыхәтәантәи ахҭыс аҿы данааи, лцсы ааилаххит, лҿылзеивымго дқәыцсычҳауан.

Дгәартар лтахымызт, арахь лцсы маҷханы дкаҳар ҳәа дшәон. Илулак дѡагылан, лаҳа бгьы ҟьаҟьаҟәак аасҿылхын, авивиҳәа иаалнылдеит. Аҳауа хьшәашәаза иахьаалҷанарсыз, лцсы тацага аанагазшәа, даарлахҿыхит. Алаҳа бгьы цьацьаза иахьылкыз илзычҳауамызт, наҟ инкаршәны, ара махәта хәычык аасҿахылтҷан, цшандагас лхы иалырхәеит. Абыржәы лцсы шеивахаз анаалгәалалыршәа, дрымбазакәа дкаҳар ҳәа дышшәаз даазхәыцит. Ашышьыҳәа аѡныҟа лҷыналхеит. Ариабжьарак ацстазаара дацәызыр ҳәа дшәомызт. Зегь лзеицшызшәа, агәарц дыкәын. Иарбанзаалак лнапы нагзаны уск ҟалцомызт. Лхәычҟәа збобзгьы лацала лакәын. Нас уажәы дызшәазеи? Ацстазаара ус илызкамыжьуазаарын. Издыруадаз Сырбеи дылтахымзар? Лцәа дынтазызааит. Иара дтахазижьтеи акәын ианылдыруаз заҟа диҷыгәҳәаауаз. Лыуаѡышьақәеи лҟазшьақәеи цыхьа илдырдыруамызт заҟа дизааигәаз.

Ланхәцҳа дцарц агәарц даақәгылахьан. Лара уи дналыхьзеит, егьырт ацсшәа шралҳәоз. Лашьа уи, амѡахь дкылигарц, длыцны иҷынеихеит. Амраташәараз автобус хынҳәны иааиуан. Иаанхақәаз нахынҳәит. Лара ланхәа, амалагьы, аарлаҳәашәа дыҟан, лцеитцбы дтахазижьтеи, лцсы лылзаахьан. Дангылази данышьтази еиҟаран. Лцҳа днаскьалгарц, даадәыдцзар акәхарын, ллаба лҷанцаны, дгазҿазуа днахынҳәит. Лара уи дналытцагылан, аѡныҟа дналган, дналыртәеит. Анхәа рыцҳа лтаца, ҿыц дылбазшәа, дналҷацшын, лацшхаала дналатабит. Лара, ахәычҟәа шыҟамз анылба, амхы дынталан, ишьқьыруа итагылаз ацьыкәреи дналсны, ааида аҿынза дназеит. Ахтыстра цшааны дынхытцит. Атырасра илгаз амѡахәаста днылсын, азиас хәычы шыҟаз длалбааит. Уи цкьакәакәараза лытцаҟа иахьлеиуаз, ацсызкәа еилауатыруа еишьтан. Алазара ахәычҟәа ҿыркәабон. Шьазина «мама!» ҳәа анҷылт, дшырбаз лдырын, ан лнапы рзылҟьеит ихынҳәырц. Даргьы реынмырхакәа еибарѡны иаалыдыххылт. Ахәычза лытцкы лшәыхны, ибгьааууа илкын. Ардашьылгьы маҟҷаҳәара деилыхын. Рееилархәааанза даарызцшит. Ачкәын цхьаҟа дноушьтны, азгаб лмахцәа аанылкылеит.

Имццакзакәа амѡа иахьынзаныз, ааилашәшәиуан. Лыхшара акранырҷалтца, ахәмарра иамыркарахьази, иахьынатәаатәаз ицәеит. Азәазәала иаашьтхны хыхь иқәнылган, иеилыхны инышьталтцеит. Зегьы шьталакәеит анылгәахә, ларгьы лҷааилылхын, алашара лырцәеит. Днықәиеит. Ариабжьарак усгьы ацәа лыгын. Мачк лыбла нцәынтааит. Аамта хәычыкгьы бжьысхьан данаацшуаз. Уи лцсы лнамыршьеит аха, иагьа лургьы, уаҳа лацәааихьшь лзыҟамцо. деилнаргеит. Лхы лыхьуан. Лцәалжь, аусура иархәареызшәа, ирххатәха илыцражьын. Дѡагылан, ахышә днадтәалеит. Лацхьа абаҳча шьтан. Уи ахи ацыхәеи бзианы иубартан. – Амзеи аецәакәеи каҷҷон «Анцәа изиҳәара». Пша хьшәашәакгьы аа∞насит, илаҳалаҳауаз аецәара аф∞ы цкьа аманы. Амза ауада и∞нанарччоз алашара иунарбон Ардашьыли Шьазинеи рхаҷкәа. Урт рыцәа ахьтынчыз ран маҷк деиқәнакуан. Абарт зегьы рылацшра иалхәдахаз раб зақәык иакәын.

Лара лҷааилалҳәан, ашышьыҳәа ашә аартны, абарца даақәгылеит. Игәазырҳаган лара цкьа илнымыруаз ацхын цхы. Амардуан длаҷалеит. Атоубыт зцагылаз ашьаца ахьгылаз, даатгылт. Абаҳча итагылаз ара агәарц аҿы иканатцашаз ашәшьырца ицагылаз арымз днықәтәеит. Агәашә ахь длацшит. Уи алазара ааида иаласан.

Ускан, ацсы данаатаргалоз нахыс. иҟьаҟьаза иаартын. Дахьынзакҷаз заҟа∞ы абра италаз рхыцхьазара лхәарын лгәахәыр, азааигәарагьы дызнеиуамызт. Ха-ха-хы-мш инареиҳаны ааиран, царан изҷзаз. Аҳәсақәа, лахьи зам∞еи нмыжьуа, реыцәцыцуа, ашьа рҷажжы, и∞халон. Иааигәазаз рыцәаабжь уаргыломызт, амашьына ианыллыбаалак нахыс. Зынза ирзыкәымкуаз ланхәцҳа лакәын. Уи ахәшәтәырта аҿынтә лыешылшьуаз дааргеит. Амардуан аа∞сшәа игылаз аишәа иаадгылан қәрала идууз, ихәычыз ахацәа еишьтагыла. Аҳәсақәа реааиқәыркзар аныргәахәлак, аиҷкаа∞цәа урт ам∞а нарыртон. Рыхтарцақәа, рхылцарчқәа нықәцаны, алабашьақәа зкызгьы аишәа илаваргыланы, рхы иаасуа и∞аҷалон.

Илалбааз азәы, дхәыҷызма ддузма, ус иахьаацәажәозгьы, ччаҵшьк, лаҵшыхаак иҽықәмызт. Инеибеиҵшны зегьы, рцәыз акакәны, еилагылан.

Ахы-мшы ауха, дқьызқьызуа, илаҒырз иҽеибаҳәа, даа҃онашылеит иҭахаз иабхәа. «Папа-а-а!..» – дны҃ныҵәаан, Лара д҃оаҵҟьеит лыешьуа. Дызлатәаз даарылҵын, лаб ихәда леынахалыжьит. РылаҒырз еилаз҃о, аҵсы ихагылан. Маҷк реанааиқәыркқәа, Лара даалыдгылеит хаҵак. «С-Славка!..» – инеималҭәеит. Уи длыдышшылеит, иара ишилшоз ала, агәырҵшқара наҵаҵаны. Даалыдгылеит даеазәгьы. Уи ахаҵа длыздыруамызт. И҃оашьомызт лаби л-Славкеи дышрыцааз, Сырбеи рыцҳаи иареи ҒәҒәала ишеибадыруаз, издыруадаз еи҃оызцәа бзиақәазаргьы, акәымзар даарымызт.

− Мама дмаазеи? – дизҵааит лаб.

− Даҭабымҵан! Маҷк лгәы бааҵсхеит.

− Иҟалаз анлаҳа ашьҭахь?

Уа ауха шылхылгаз агәалашәара цәгьан. Лаб дааидымҵзакәа дидгылан. Ҷьара маҷк длыцхраарызшәа лбон. Аха уи башан. Хәшәыс иуоурызи, иҵсыз дузмырхынҳәуазар. Уи дындәылганы дыргеит аиашьара егьи ауаҭах ашҟа. Ддыреeиуан, уаҵәы анышәаҭара иамшын. Шарҵазза ашьаҵа дныҵадыргылеит. Уи иааидтәалашаз рладахьшәа еилагылаз аҳәсақәа ларгьы днарылагылеит. Ҟәардәк лзааигәа иааргеит, дааилаххыр днықәтәарц.

Дҵәыуарц раҵхьа иааиз Адгәыр иакәын. Игәы даакыдсыло, цәгьала иееиқәикит. Агәашә ахьынтә дааҭалеит, ибзианы илгәалашәон, знык ада илымбацыз, абырг цәа зҟәнылахьаз ахаҵа. Уи дшылбац деилаҳәан. Ариабжьарак дааиқәахьазар акәхарын. Аха длызгәамҭацызт. Лхаҵеи иареи аҵсшәа шеибырҳәоз лыбла ихгылан, уажәы уи аишәаҽ даазаанза, ихылҵа нкаршәны, дҵәыуа иҽанааиха. Гәакьа дук иеиҵш, акраамҭа дихагылан, илаҒырз икьитель иахьақәҭәаз иналазҭуа. Иахьагьы дылзеилымкаацызт убри дзусҭаз.

Иааиуан ауаа рацәа, ҵыхәаҵҵәара рымазамкәа, гәыц-гәыцла аҳәса, ахацәа, бжеиҳара-҃оык ашәы рхьыкәкәа. Иҟан илбахьаз, аиҳагьы ирацәан илымбацыз. Амузыка абжьы гәыҭшьаагаха ианаага, еилаҒзуа иааиуаз днарцылеит Лара ланхәцҳа, лхы-лҽы цеуа. Урҭк рацәазан, акраамҭа изықәҵуамызт. Ашьҭахь амузыкантцәа абарҵа иқәдыртәеит. ИааицдырҒзуаз абжьгьы ашәы ашәын. Урҭ рҵсшьара инақәыршәашәа, пластинказар, ма амагнитофон лента акәхарын изнырхуаз, цҳәыск лмыткәма иеиҵшыз ашәа бжьык ҭааза игон. Ажәақәа шылзеилымкаауазгьы, уи амелодиа иунардыруан зцазаҵә дыцсыз ан хәаша шлакәыз игәжәажәоз. Иныбжьаршәны иаацәырҵуан, «шьышь-нани, шьышь-нани» ҳәа даеа ашәак, ан лзҟы длырцәарц лҭахны, лбжьы амшынгьы иахы҃оуазшәа. Уажәи-уажәи аҷьабара итәаз руазәк амыткәма гәыҭшьаагаха иаацәырылгон. Уи даҟәыҵхт шуҳәоз, даеазә дналагон. Инеиҭанеиҭцсахла амыткәма бжьқәа агәарц иқә҃оны, ахара ицон. А҃онаҭа мацара акәымкәа, алцсаа дзауз ауаа ржәытә, рҽатә ргәаладыршәозшәа, рылахь ҒәҒәала еиқәын. Рнапқәа ргәыдцсала, аандақәа рҽы, абаҳчаҽ, ана-ара, иахьабалак еилагылан. Рлабашьақәа ныҵарсшәа, итәаз абыргцәагьы рыхәда рыкәаеын. Ауаа рааира ҵыхәаҵҵәарак макьана иамамызт. Еицырхашьшьы агәарц иааҭалеит, ҳәсеи хацәеи еилагыланы, атрест аусзу҃оцәа. Абар анапхга҃оы, зны ирҭаз егьырҭгьы, илзымдыруаз аусуцәа. Ҽҳәара кьаҽла бзиа дызбаз ҵәыуан, егьырҭ рхы рыкәае аҭоубыҭ инавсуан, авенок, ашәҭқәа иззаиз изныжьны.

Амра нхышәҭхьан. Акыу-сыу ааилдыргеит аҳәсақәа. Аҭоубыҭ ашьаҵа иааҵыргын, агәарц агәҭаны ҟәардәқәак инрықәдыргылеит. Лара уи ахахьы днадыргылеит, ланхәцҳа лзааигәара. Илбон насҭха иаарыкәшаз лаб дышрылагылаз. Уи иҵҳа дылҽаҵшуан, агьызқәымз имаҳә диҽаҵшуан. Заа иқәдыргылахьаз амикрофон аашьҭихит хаҵак. Ицәажәашаз рбжьы зегьы идырҳатәын, агәарц ду, абаҳча, а҃оны акәша-мыкәша еилагылаз рлымҳа аҽынза инагзатәын. Уи аҵсышәала дцәажәон, ибжьы мацара ргәы ҽнакаауа, ухәажьы қақаза еиланаргыло. Нас урысшәала, ибжьы еицамкыкәа, ус иҳәеит:

− Дорогие товарищи. Разрешите несколько слов сказать на понятном всем языке, поскольку здесь присутствуют люди многих национальностей. Мы собрались сегодня,

чтобы провести в последний путь всем нам дорого сына, брата, друга Сырбея. Он родился и вырос в этом доме, в селе окончил среднюю школу. Чтобы продолжить учебу, он уехал на Урал, где до последнего времени работал. О его почете, заслугах я не буду говорить. Здесь присутствуют его бывшие соратники, они о нем скажут. Родная Абхазия нуждается в кадрах. Понимая сложность проблемы, наши друзья отпустили дорогого Сырбея на Родину. Здесь он приобрел авторитет и почет за очень короткое время, руководя трехтысячным коллективом. Но, вот, неожиданно трагически оборвалась его жизнь, полная молодой энергии. Нам всем нанес рану. Об этом говорит всеобщая скорбь многонационального траурного митинга. Но больше всего, не будет никому в обиду, скорбит народ, который пожелал вернуть своего Сырбея домой. Он имел большие надежды на своего верного сына. Поэтому траурная музыка звучит по иному. Она проносится по нашим равнинам и горам. Ее слышит каждый. Мы надеемся, что будут еще очень много верных сыновей.

Уи аҽны арҭ ажәақәа рхы ахьцоз Лара дызрызхәыцуамызт. Ариабжьарак илбон Сырбеи дзыцсаз. Уи ахаҭа ииҳәаз цқьа илзеилымкааргьы ҟалон, ашьҭахь ицәажәоз лыхшыҩ рзылымшьҭыцызгьы. Ажәа ирҭеит акитель зшәыз. Ажәақәак иҳәеит, аха, илаҕырз ҭыц анинамҭа, ирласны иааҽаҷиҭәеит. Даҽа цыҭ-ҩыкгьы, рылахь рзеиҭымхуа, амикрофон иаадгылон. Аҷхьа ицәажәоз ииҳәаз дырҭбаауазар акәхарын. Ҷьоукы ахәыҷқәеи урҭ рани рызбахә наларҭон. Лара лаб ицәажәоз дырзааигәаны дгылан. Уи имаҳә акы ихиҳәаарц иҭахын, дахьиҽаҷшуаз илбон. Нас изымчҳаит, наҟ днарылҭит. Уи бҕьыцк наирххеит ажәа рызҭоз иахь.

− Абыржәы Сырбеи иабхәа иаасиркит нҭамҭа хәыҷык, – иҳәеит уи ахаҭа. – Ихала иҳәарцгьы иҭахыуп, илаҕырз инарҳәом акәымзар. Аа, ара иану: Сгәадура здыз, сзықәгәыҕуаз сҷазаҭә аколлектив дуқәа рнапхгареи раазареи заманала иахьилшоз мацара акәмызт дызлабзиаз, уи даҷшәыма бзиан, ихәыҷқәа ииашаны раазараҽ, даб бзиан».

Лара, усҟан аасҭа, иахьа дрызхәыцуеит уи иажәақәа. Сырбеи даҷсан лаб ииҳәаз зегьы. Аха лаб гәыбҕан иҷҳа илиҭозшәа акәын иҳәоу шеиқәиршәаз: «даҷшәма бзиан… даб бзиан…». Ашьҭахь иқәгылаз л-Славка ицыз ауаҩгьы ицәажәашьа акала иҟан. Уи игәы иҭаз иҽы изарҳәомызт. Сырбеи инапхгарала аус иуазаррын, нас иара иҭыц ааникылеит.

− Иеилышәкаауама дзакәытә усуҩыз?.. Иеилышәкаауама дзакәытә усуҩыз, дзакәытә нҷьнырыз? Сырбеи Шаҭ-иҷа ихаҭаратә шәҟәқәа Москва архив аҽы иҭәахыуп. Ари закәу еилышәкаауама?.. Иҷсадгьыл аҽы дырҭахыуп ҳәа анҳаҳа, дааҳашьҭит. Ара иҟалаз закәи?.. Ари закәу еилышәкаауама?..

Ицлымҳәа ҭысуан. Ииаҭхыз аахтны изҳәомызт, ҭәахышьагьы имамызт. Уи уаҳа шилымшоз аниба, Славка, дцәажәарц игәы иҭамзар акәхарын, иҽынасҭхашәа дахьгылаз аҽынтә иҽааихан, иҩыза амикрофон ааимеихит. Иҽырҕьеҩшәа дналаган, аха цыхьатәи иҭагылазаашьа дзацәымцазт, иажәақәаҭәҟьа еиҭеиҳәон.

− Сырбеи Шаҭ-иҷа дышҭахаз анҳаҳа, иагьа ус ҳамазаргьы инышьҭаҭаны, амҩа ҳақәлеит. Убасҟатәи иаҳцәыхьанҭоуп иҟалаз ахгара. Ҳҩыза иаҳзыҟаиҭахьаз аус ҳаздууп. Уи ирҳаз аҳаҭыр иарбанзаалак акала иушәа-узартә иҟам. Дызхагылаз анапхгара иаргылоз аҩнқәа ҷыдала изҽыз ргыларақәан. Ҳнапхгараҽынтә дарбанзаалак азәы ҷьара дымцацызт дааҳалҭны. Дауҳажьуамызт, ари еилышәкаа. Аха, акадрқәа ахьшәцәмаҷу азы, Сыбеи Шаҭ-иҷа дауҳажьит. Еилышәкаа иҟаҳҭаз закәу! Шықәсыкгьы мҭыцызт даҳцырҭижьҭеи, дҭахеит. Ари закәу еилышәкаа!.. Ауаҩы дҳаазеит, аҭара иҳарҭеит, аусушьа иҳарҭеит. Ари закәу еилышәкаауама? Ҳиқәгәыҕуан даара. Убри азоуп дагьзышәзааҳашьҭыз. Ара ихьыз жәбоит, ари закәу еилышәкааума?..

Лара лыбла иаахгылеит Славка Сырбеи, амҩа алҷха иоурц, диқәныҳәаразы данизнеиуаз. Цқьа диацәажәар иҭахын Славка. Аамҭа имамызт, дыццакуан… Зны, Аҷсныҟа дизаар, иҭегь иеиҳәарын. Абар иахьиҳәоз, аха усҟан игәы иҭаз уажәшьҭа изҳәозма. Уи нхеит имазаны.

– Ҭыцс илихуа аҳәыгәраҿ ҳаизаалоит иара. Аџсны ҳаҟаны, ара ҳаакыдымгылакәа, цашьа ҳаурым. Убасҟатәи даҳзааигәан ииаза, ихьча ишәзааҳашьҭыз ауаҩы. Ари закәу еилышәкаауама?..

Иагьибжьызеи? Гәыбԥан зыртодаз иҩызеи иареи? Ажәлар ракәын изырҳәоз, урҭ ракәзар лахь зыртоз, дырзымхьчеит рџеи хазына ҳәа? Лара илызкызар алшон урҭ рыгәыбԥан. Аҳалалҭара ианалага, атрест аҿынтә уаҩы дахьымцәажәаз ааџьалшьеит. Ҽнак сасцәас иртазгьы настха еидгылан, рылахь рзеицымхуа. Аҳалалҭаразгьы урҭ ааира рылымшартә еиџш аџшра рыман. Нџьнырцәакәаки усуцәакәаки Адгәыр идгылан. Аҳәсақәа, азәазәала иааихагыланы, илахь, инапқәа инарыгәзны, инаихыцуан, мыткәмак ҳәо. Ҷьоукгьы арцәаа нхырцон. Арҭ зегьы ас иниасааныза, Лара лшьапқәа днырымкылар ҳәа дшәон. Макьана илзеилкаауамызт аҳалалҭара ашьҭахь зегьы еиманы рҿахьынархашаз. Аҳәса рцыхәтәа нцәеит шылхәоз, ахацәа ааишьҭагылеит. Абыргцәа, рыхтарцақәа, рхылпарчқәа аархыхны, рлабашьақәа кны, иааихагылон. Ирзымҳәацыз ажәақәак нихырҳәаауан, рылаҵырз рҿыкәкәа. «Дыдрыцшь ныха иамаҿоуп адунеи аҿы агьшыҟам», – иҳәеит лыгажәык, чавра дук ала илаҵырз рыцкьо, аџсы данынаихыц. Ахацәа аскатәи иахьцәыуаз лара дақәымшәацызт. Урҭ угәы ҿызкаашаз акы шырҳәоз мҩашьо, еикәшаны игылаз зегьы уажәи-уажәи иааиқәыкьызқьызуан. Ауацәеи агәыцхәцәеи рышьҭахь, атрест аусзуҩцәа рҿаархеит. Урҭ рышьҭахьза игылаз Адамыр, илаҵырз игәы иалжжо, аҭоубыҭ данаахагыла, ибжьы нхицеит:

– Уара уеицш иаҳцылалааит згәы цкьоу ауаа!.. Сара соуп узфа. Сцо-саауа слыбжьалан, уаазгеит, жәларык урыхәап ҳәа. Ҳаужьагәышьеит. Ҷьанаҭ гыларҭас иуоуааит! Иаҳҭахыу зегьы убрахь иҟоуп, тәымцьара уоуцахуа. Уахь имнеиуа уаҩ ҳаҟам, уҳазцшыз. Умҩа бзиахааит! Ҳнышәнап узыласхааит, – данаақәгьежьуазгьы инацицеит. – Узфаџәкьаз ааигәа инаушьҭаргалааит!

Лара афы лҿасызшәа даатрысит. Адамыр Сырбеи ишца иеиҳәахьаз: «Ухы аагәаҭала ҳәа заҟантә иуасҳәахьеи?.. Атрест анапхгара удыргалеит. Иахьатәи ҳнапхгаҩы ишцауеиҳәа?.. «Стыц угааныза, уара сулгоит…». Анапхгаҩы иҩызцәа дрылагылан, иакәымкәа цьара гәыбԥанк иртазшәа, ибла таа, Лара дылҿацшуа. «Срыцҳаишьеит, – лгәы иаатылхәааит. – Аҩноуп дахьсыцәтаха, изхарада. Аха ауха аҩы ахьижәуаз… Абалкон аҿы даннеи акәзар ианилс?.. Аекспертиза агьзамҳәеи? Иамҳәартә иҟарцоу?.. Ных… Схы ахьсырқьиаша сыздыруам».

Иеизааигәазаз аешьцәеи, Славкеи, уи иҩызеи аҭоубыҭ, акырта рибамто, иҩышьҭырхит. Лара гәыла зҕабцәак аалывагылан, аҭоубыҭ инашьҭалеит. Аҳәыгәраҿ ианнеи, аҭоубыҭ ладыргылан, ахҩа наҭаны, амашахь илбааргеит. Лацхьа игылаз илулак днарылсын, еиҿкааны иҟарцахьаз ажра дынҭацшит. Иарбазаалак акы лзбо-илхәыцуа дыҟамызт. Лаб, Ардашьыл цхьаҟа дноуишьҭын, Шьазина ижәҩахыр дыкәыртәаны, аҭоубыҭ ахьҭадыргылаз ахь дҭаирцшуан. Ахәычқәа ари аимгеимцара рхаҿы имҳәырхарц иҭахын урҭ рабду. Анышәынтра хырҩарц ианалагаз, азәы даарылагылан, ажәлар агәарц ахь ихынҳәырц рылеиҳәеит.

Лара зынзак дшьақәкьахьан. Иара дахьынзакҿаз, дзықәгәыгрыз акы лбозшәа дыҟан. Аҭоубыҭ ҩышьҭхны, аҳәыгәрахь рҿанынархоз инаркны, лгәыцра лцәызуан. Аҭоубыҭ анышәынтра иантадыргыла… уи ахҩара ианалага… Данаахынҳәуаз лгәы лымкьахьан. Анышәтаџсара иалагахьан. Сырбеи дышлымцәаз агәра ган. Лаб иаалыдигалаз ахәычқәеи, ара уажәы изыкамлаз лыцҳа аиҳабы днарыдкыла, лареи ааизынхеит.

Аҭоубыҭ аашьҭхны рҿанынархоз анылгәалашәоз, Лара дҩагылан, аҳатгәын шыҟаз лҿыналхеит. Аџхыз еиџш илбон анышәатара аламталаз илывагылаз ауаа, аџсы дназгоз ахацәа… Лгәалашәарақәа данаарылшәоз, анышәынтра дҭагылан. Лааигәара азә дыҟазшәа, лацшык шылхыз анаалцәаныр, дааилккеит. Абаҳча аҟнытә амҩахь ухызгоз ахцыстра дхыцыр шиҭахыз мҩашьо, ауаҩы ицәаара днахьцшит. Уи, арахь даанрц иҭахны, лара даниба шьҭахьҟа дшыхынҳәыз агәра угарын. Лара дагьаашәеит.

– Уа иҟада?

– Бымшәан! – уамак илмаҳацыз абжьы зхаз аҳатгәын ахь иҿааихеит.

– Узустада?..

– Бзыцәшәаша – азәгьы.

Данааидгыла дылдырит ақыта аинтеллигент ҳәа хьзыс изныллшьалаз.

– Ирлас-ырлас амҩаҿ узбалоит.

– Сырбеи сааидтәалар стахын, аха сааиццхьаза бара биацәажәон. Иареи бареи сышәцырхагахар стахымызт.

– Уи азы уахыла шәааит? – шьта «шәара» ахь диасит лара.

– Ацхагәтан сыбцырхагахап ҳәа сыкамызт. Сатабымцан!

– Шәара саташәымцан! Излазбо ала, шәхала шәизынхарц шәтахыуп.

– Быказ. Ҳҩоыцьегь ҳиацәажәалап.

– Акгьы иаҳазомеи?

– Зцсы тоу акала ихы ижьароуп. Сырбеи рыцҳа ихгара даара исцәыуадаҩуп. Сатамыз, ус бара иахьбасҳәо.

– Шәызлаизыкоузеи?

– Сара сырцаҩуп.

– Иашацәкьану?

– Сцаҩцәа рҿынтә рацхьаза адунеи зцсахыз Сырбеи иоуп. Уи сахаанымхар заka истахызи. Ашәкәы ҳабжьан.

– Сара уи сыздырзомызт.

– Даара сиқәгәыцуан. Ацыхтәанза аусҳәартаҿ ҳанеибабаз бгәалашәоит. Ақытаҿ ашкол бзиа аргылара нап аркызар итахын. Адәны ҳшеилагылазгьы, аус ғәгәа ҳақәиргәыцит. Ахыбра ҿыц аргылараз иатахыз ашәкәқәа реиқәыршәара ҳалагарц ҳабжьеигеит. Ирласны аргылара иара ихы иадицон. Ашьтахь уи азбахә ала араион ахьгьы днеит.

– Сара уртқәа сыздырзомызт.

– Дуаҩ бзиан дызҳагәышьон. Ажәлар иқәгәыцуан. Аҩныка дахьыхынҳәыз зегьы ҳаигәыргьон. Иара итцегь иҩнатә дазааигахарц итахызаарын.

Арцаҩы иеааиртынчит.

– Уаҳа сыбцырхагахом. Сцалап, – шьтахька иҿынеихан, ахцыстра дынхытцит, еидарак датцазшәа. Амҩа данынангыла, алада ихы ирхеит. Лара уаҳа дылбартә дыкамызт.

Амза ташәахьан. Аамта заka ыказ лызгәатомызт, аха ацәылашара аеазнакырц агьагмызт. Арбагьқәа реиқәҿытбжьы атынчра иналаҩит. Дтынчмызт аҳатгәын итагылаз. Дызхатцгылаз лхаца ижәлар заka дыртахыз лхаҿы иааихьан. Лара латцкыс дшыртахыз, дышрыматәаз лзаатхьан. Ирацәацәамызт ажәлар рцеи бзиақәа, урт иаҳа иагьреичаҳауан. Уи Сырбеигьы иеиликаауан. Аха…

– Лара, – лашьтахька дааиуан лабхәында. – Шьазина даацшит, банылымба ацәыуара далагеит. Ара бшыказ иаразнак издырит, уи азоуп сзаа.

– Иахьа ҳцароуп, уи азоуп сзааиз, – Лара арахь лшьапы лзеихыгомызт, лабхәындагьы дахьылцырхагахаз шитахымз ибжьала илбон.

– Итцегь баангылар акәымзи.

– Сцароуп. Мадина лахь ателефон сасроуп. Дшыкоу здыруадашь.

– Шьта улыцәшәо дыкам. Ахәыцқәа аазатәуп, раб дырхамштуа, ишьа рыланы.

– Издыруеит.

– Ашьыжь ахәыцқәа быманы беитааип.

Лара анышәынтра ашә хәыцы ныдылцан, лабхәында дицны, лҿыналхеит.

– Сшыказ еицш акәмызт уи сшитахыз. Иагьизымчҳазаап.

– Ус акәзу, егьыс акәзу аҳәара уадаҩуп, – цкьа еилыргамкәа инхаз аус шыказ лирдыруан. – Бани баби рахь бцарц бтахыума?

– Ара дааныжьны, сабацои.

Лабхәында даакәыпсычҳаит, еидарак ааимардазшәа.

Автор Адгәыр иҿцәажәара

– Сырбеи инышәынтраҿ Мардасоу дыҟазу, Адгәыр?

– Дышцаҟамыз!

– Иажәабжь аҿы ус акгьы имҳәеит.

– Уа датахны имцхьазазар акәхап. Сырбеи Аџсныҟа иаагаразы азцаара ыкәзыргылаз иара иоуп, атрест анцьныр хадас аџсыуак дҟалартә аус аннеи. Иаагаразы иҟацатәыз ҳәа ҳамѳакәызцазгьы иара иакәын, аха инаигзаз аусҟәа рзы ихы цәыригацәомызт. Ус иҟазшьан.

– Убасҟан Мадинеи иареи реизыҟазаашьа шцаҟаз?

– Зныкгьы димбацызт. Уи данибоз, сара иахьынзыздыруа, лара хатца дыҟан. Уи лхацацара хәычык имчылашәа иҟалагәышьеит. Шьта ҳзалацәажәари акәымзар.

– Лашьеи лаҳәшьеи?

– Лан дыцсит, харазак имгакәа. Дызлургоз чмазара шьтылымхит умбои. Аибашьра ҟалааныза, лашьа иаб дзылгаз ацара дталеит. Аҭа данҳарҳа, дааит арахь. Афронт аҿы дыҟан, машәырк дакәымшәакәа, дхынҳәит ицарахь. Урт раҳәшьа хәычы, ашкол даналга, хатца дцеит.

– Ардашьыл дхынҳәуама?

– Уа аусура зны даламгар аузом. Нас иаабап.

(Аиҿцәажәара иацу ыкоуп).

3

Астудентцәа рцара-дырратә конференциакәа рҿы, иара изанаат иазкны, еснагь жәахәык ҟаицалон Мардасоу. Азеицш наукакәа ртематика уамак ихы рылаирхәуамызт, аха темакәак данхырцаалозгьы ҟалалон азы, афилософиа ирзацхьоз алектор дицхьеит ҳәа аниарҳәа, Варле лхала азеицшнхартахь амѳа дыкәицан, иара акафедрахь днеит. Дзышьтаз лыда уаҳа уаѳы дыҟамызт.

– Андреи Сахаров изкны уҟәгәылар цәгьамызт, – лҳәеит лара, абрыш цҳәыс, лыхцәы еиҿкааува, ахышә дахьадгылаз. – Уи излеиҳәаз ала, – лабжьгара инацылцеит, Мардасоу лыкәҿимтозшәа анылба, – цара-дыруаѳык иаҳасабала, иҟаицахьоу 50 шыкәса адунеи иазхоит. Уажәшьта аполитика мацара иҿазикырц игәы итазаап. Абри шьатас инацацаны, уҟәгәылар бзиан.

– Сыкәгыланы исҳәои, уи ииѳхьоу акы самыцхьацзар, ииҳәаз акы смаҳацзар, аполитикцәеи ацарадыруааи ихырҳәаауа зацәык сзымхозар?

– Урт рыгәра умгазои?

– Ишцазымгои, аха ацара-дырратә жәахәы алкаакәа аоригинал аҿынтә иҟацатәуп. Исышәтар сырмыцхьари!

– Ибзиоуп, – лҳәан дноулышьтит.

Уи азбахә ала, уаҳа уаѳы димыцхьеит, ажәакгьы иарымҳәеит. Издыруадаз Сахаров иѳымтакәа рхатагьы рымамзар, ирыманы иртар, «обиективра змамз» қәгыларак иҿазикыр ҳәа иацәшәазар. Иара ишааитахыз дыкәдыргыларымызт, аха аимак-аиҿак арцысра абартахыз. Ишакәхалак уи уаҳа иаламцәажәар еиҧын, уи академик даса ѳызцәакәак ирҳааныза.

Мардасоу атроллеибус дынталеит. Ишьтахьҟа ирацәазаны ианѳакәтәа, иаразнак лбаашьа имоуит, акәымзар ара дзаатгыломызт. Агәтаны дгылан Лена, арахь лҿы рҳәны, рылацшгьы ааиқәшәеит. Итып дшамкуаз анидыр, аатгылартак аҿы ииулак заа ашә ашҟа днарылсын, длалбааит. Шьапыла амѳа данын, ацаа иҿашәы. Ахәымехан иҿыхьтахон. Шааилахәлалак ҿыц ицаарц аҿазнакуан. Лымѳа данымгыларц, акыр иҿцишәахьан, ааигәагьы иҿлыкәимыршәацызт, аха цараиуртак итаны, хыбрак еицыѳнаны, идузаргьы қалақьк еицаланы, иааиҿамҳар аузашамызт,

дабацарыз. Азеиҷшынхарҭа дныѡналан, уаѡы диҽамҷшзо, дѡықәнан, иуаҭахь ахь днеит. Лурентиа дыѡѡуан. Иаргьы иҭыҷ аалихит. Ус аамҭа маҷымкәа ицеит. Мардасоу, ииулак ихы инапаҽы иааганы, дзыҷхьоз еиликаартә иеирҭынчхьан, ашә ааимҷаны Варлеи данааѡнашылоз. Дахьтәашаз усгьы уаҳа ҭыҷ ыҟазамызт, лхы еимлагәа икны, акаруаҭ днықәтәеит:

− Иҟалеи?! – уажәраанза аҷкыс деицәаны дибон азы, Мардасоу Варлеи даалыцәшәеит.

− Схы сыҷсуеит…

− Ибҭахызар бхы нықәҷа. Сара хәшәқәак сзыҷшаауазар збап, – ахчы дылзаахан, лхы нылалҷартә днықәириеит, ихала дындәылҟьан, рѡызцәа руаҭахқәа ааимидан, таблеткақәак рымихит. Дшаахынҳәыз еиҷш, аҷәца азы нҭеиҭәан, ахәшә надкыланы, азҭаб инлиҭеит. Уи лыҷшра зынзак игәаҷхомызт. Даараза дцәышын, лыблақәа ҟаҷшьын. Аамҭа ҷыҭк аабжьысит, лара лхы ахьылаз еимлагәа илкын, арахь лҷшҭәхәы лҷсахуамызт. – Аҳақьым дыбзаазгоит, маҷк бааҷшы.

− Мамоу, мамоу! – доулышьҭуамызт иара.

− Беицәахар?..

− Акымзарак сыхьуам, – лхы дазгәаашәа акәын ишылҳәоз.

− Иҟоу бдыруоу: ахәшә былсцҷхьаза, ацәа бакуеит. Буаҭах ахь блыбаазгап, биарҭаҽ быцәарц?

− Абаа, иҟалозар сыҷхаумҷан!

− Ус иҟалома! – иибоз игәы иалан Лурентиа, ишәҟәқәеи итетрадқәеи еизго, насҭха иқәиҷон. – Быҷсы бымшьои, биарҭаҽ биазар.

− Ас сшыҟоу сѡызцәа сырбар сҭахзам, – лыблақәа лызхтомызт.

− Азәыр уахь днаҳашьҭуама, Ламара лымацара лоуми уа иҟоу, – иҳәеит Мардасоу.

− Уи ас сылбар иаҳа изысҭахи?

− Ус акәу, егьыс акәу, аҷсшьара бҭахызар ҟалап, блыбаар иаҳа ибзеиҭьын, – Лурентиа дѡагылан, дындәылҷит.

− Иҟоу бдыруоу, бҭагылазаашьа рзеилымкаар ҟалоит, – Мардасоу игәаҷхомызт Лурентиа идәылҷшьа. – Буаҭах ахь бааларoуп.

− Сеилызымкаауа ргәхьаа сымоушәа ҟауҷит, – Варлеи дѡагылан, дгазеазуа лҽаныналха, Мардасоу дналыҷагылеит.

Луаҭахь ахь длыбааигеит. Ламара, иҟалаз лзеилкаауамызт, Варлеи лиарҭа ааиқәылхын, лара уа днадыриеит, Мардасоу дындәылҟьан, аҷаҷшьаѡ лахь длалбааҟьан, ацхыраара лас ахь ателефон дасит. Дмырҷшыкәа амашьына анаакылҟьа, аҳақьымцәа ѡыцьа има дѡықәнан, дыдирбеит. Агәыр лыларҷан, рмыругақа еизганы, ицарц иандәықәла, дрыцдәылҷит.

− Гәамҷ-хамҷрак дшақәшәаз убартә иҟоуп, – иҳәеит Варлеи дгәазҭоз, ибласаркьа жәпа рееиуа. – Лнервқәа даара иееим, аха уи зегьы аамҭалоушәа збоит. Ҽнак аҟара диазааит. Нас деицәахошәа жәбар, ахәшәтәырҭахь ахырхарҭа шәаҳҭап. Уаанза инеип ҳәа сыҟам.

Мардасоу дшаахынҳәызҷәҟьа, иаҳа илзеиҭьхарын ҳәа иҷхьазан, алашара ырцәаны, аҟәардә даахан, ачымазаѡ лаҷхьа днатәеит. Уи иааѡсан Ламара лкауаҭ дықәтәан. Агәыр илыларҷаз амч ҭәҭәазар акәхарын, маҷк дынҭаҳашәа дыцәеит, ѡыза бзиас зыгәра лгоз усгьы лаҷхьа дтәан. Зегь акакәын лыцәа ҭынчзамызт. Ус дышиаз, Ламареи иареи еицхырааны деилырхит. Лхыза лықәҷаны, цқьа ддыриеит. Лхы амца иҭҟьоз аеаарҷсыеуан.

− Усааҭ сыҭа! – анылҳәа, дырѡашьашәа дызмаз ахәшә маҷк дшаиааиз идырын, исааҭ лнапы инамхеиҷеит. – Сара стәы ҷхасҭахеит. Усааҭ абжьы иаҳа идуны иахьго сҷсы шҭоу снардыруеит, – лнапы ллымҳа инаҷаҷашәа, деиҭацәеит. Лѡыза рыбла ҭраа алашьцара иҷатәан, ахышә ала адәахьынтә иааѡнаҷхоз алашара ацәаара рхырҽқәа аарла иунарбон. Ҽырҭуамызт, ицәаз даадмырҷшырц. – Иаҭахым, иаҭахым!..

Иҟалеи?.. Иҟалеи?.. Избан?.. – лбжьы аарла Мардасоу илымҳа инҭасит. Ԥхызырла лаб дшылбоз идырын, дааирԥшит. – Иҟалеи?! – иԥьалшьон лара акгьы ахьылымбоз.

– Акымзарак, бааҳәны биеи!

– Сеилызхда?! – дԥааит ацәа дшалаз.

– Бымшәан! Ламареи сареи ара ҳаҟоуп. Быцәеи!

Азеиԥшнхарҭа амҩа ишазааигәоугьы, ари ауаҭах аҩныԥкала иҟан, адәахьынтә аламала бжьык уаҳазомызт. Акыр ҭынчран. Ацәа хаа дҭанагалеит шырҳәоз, иаалырԥьаны лбжьы аарла игеит.

– Иҟалеи?.. Избан?.. Саб!.. Саб!.. Саб!.. – Ламара илаҳауаз абжь маԥ шылзеилымкааузгьы, Мардасоу еилыкаа иаҳауан.

– Варлеи!.. Варлеи, бааԥши!

– Иҟалеи?! – ицәырҳаны иааԥшыз Варлеи дшәеит, илзааигәазаны азә дыштәаз анылба.

– Ибыхьи?.. Ацхыз ббахма?

Лаԥхьа итәаз данылдыр, лҽаалыртынчызшәа луит, лыԥхыз дартынчрымызт умҳәозар:

– Саб дызбеит… дыԥсны.

– Бсыртынч!

Арахь ганха дааҳәын, Мардасоу инапы днапыршьышьуа илԥшаан, илгәыцарҵәҵәа икны, деиҭацәеит. Ԥхызырла игәжәажәоз лакәмызт, иара ибла иаахгылеит лаб дҭахеит ҳәа раҳаны, аҩныҟа данигоз, уа иахьнеиз, анышәаҭара аҽны уҳәа асахьаԥҳәа. Анышә дазҭоз ртәы рдыруеит, егьырҭ агәарԥ ашҟа шәлыбаа анырҳәа, лара илԥәыцәгьан рышьҭра зегь ахьжыз анышәынтрақәа рныжьра. Иахьцалак имлыбаар ҟаломызт, илыцыз дрыманы ианлеи, Мардасоу днаидгылан, инапы аанылкылеит: «Аҭоубыҭ анҭадыргылоз, ԥаҟа ахаҳә иԥәкшазар ҟалап, аҽыгә ҳәа абжьы геит, – иара изҽымҭит, игәжәажәоз азҵаб ԥшԥа лгәы шникыларыз изымдырит. Уи хьаас ишимаз, днаидԥааныа инацылԥеит: – Уи азымхозшәа, ахҩа нахаԥаны, ацәымаҵ жьаҳәала иаларԥон».

Варлеи цхызырла азәы диацәажәон. Иара игәалашәарақәа ла лахь ииасыр ҳәа дшәан, ихәыцрақәа наҟ инацхьеиԥеит, аарла ашара зкылԥхоз ахышә ахь дыԥшуан, ус ихы ак ҭамшәарԥ. Акоридор шыҟаз ԥьоукы рышьҭыбжьқәа гон. Варлеи дааԥшит, илыдтәалаз ус лыхьыр ҳәа дшәаны иҽызимырԥысуазгьы. Лхыхь акыр итынчын. Лылахь итацәыз инапы нақәиԥан, маԥк иааишьшьит, егьи инапы ашьшьыҳәа илымихырԥ. Деиҭацәеит. Уажәшьҭа ашьыжьынза дааԥшрымызт игәахәшәа, дҩагылеит. Лҩызагьы дышьҭалар акәымзи. Лхы-лгәы бзиа, иара ара дахьынзатәаз, уи лҽылзеилыхуамызт. Ларгьы даныҩагыла, Мардасоу уи ллымҳа дынҭахәытхәытит, ашьыжь лҩыза дмыргылакәа ддәылымԥырԥ.

Ашьыжь Ламара, амардуан длалбаахьан еиԥш, Мардасоу дналыхьзеит. Варлеи акыр лгәы ртынчны дшыцәаз анеиликаа, иԥсы ааивганы, итарахь имҩа днықәлеит. Даныхынҳәуаз ԥьаргьы даатымгылазакәа, иҩыза дылзааит. Акрыфартаҽ акрылҽеиԥан, дима ддәылԥит. Азиас ахыҟә иаван, апарк аҽы маԥк итәан. Кинотеатрк аҽы диган, илымбацыз кинок лирбеит. Ианыхынҳәуаз лсаат иагыз ҟаиԥеит, аха иара итәы абжьы ахьдууз лгәаԥхон. ишлымхаз инижьын, аамта гәеиҭарԥ лара лтәы иԥьыба инҭеиԥеит.

– Иахьа издыруаз зҵабк дысзааит, – лҳәеит лара мҩабжара. – Еицаадыруаз ҷкәынак игәы баԥсны дышьҭазаап. Ахәшәтәырта дҭашәан, игәы алаҟазамкәан диоуп лҳәеит.

– Дыббаразы бымцо ибылшозар.

– Кои, ишԥасылымшо! Сзаманахәха сыҟоушәа збоитеи.

– Ихьи иара?

– Иԥҳәыс лԥәа лтәымызт. Лыеԥлыргеит. Иара усгьы дуашәыршәа дыҟан, иԥсахы ааибакын, агәыз ҳәа дынкаҳаит.

– Саб иаҳәшьа хаԥа данықаз, убас ҟалымԥеи.

− Уаб иаҳәшьа хаҭа дцахьазма?

− Уи дзыццаз джьаны дшигаз быздыруам. Ҳаӷьгәаҭ захьзыз Кәаҭиак аѡны дааилозаарын. Иуаѡбжара днеихьан, изларҳәоз ала, акыр здыруаз, изызҭаауаз уаѡын. Саб иаҳәшьа дхыцамызт, аха дагьхәыҷымызт! Зны, лныҳәаҿа аникуаз, ус иҳәазаап: «Быздуи бареи шәеигымхааит! Ҭа рира, цҳа рира шәаргәырҕьааит!». Даҿак ациҭарц игәы иҭан, аха, итәаз ираҳаз ақәҿырымҭуазшәа анылба, лхала даанылкылазаап: «Коҳ, саб иѡнаҭа сахьыѡнагылоу умбазои, сыздуныҳәалода?» Уи леиҿамсқәашьа Ҳаӷьгәаҭ Кәаҭиа иахьа ибазма: «Иакәымкәа исҳәеи?» – дҭаазшәа ҟаиҭеит. «Саб иѡнаҭа сахьыѡнагылоу умбазои сҳәеит», – лҳәахт. «Иаша бҳәону?! – уамашәа имбахи. – Коҳ, хаҭа бымцакәан бышцаҟалеи? Бынцәамусхаргьы…» «Хаҭа имцаз дынцәамусхоит ҳәа уаҳама?» – лҳәеит. «Ибымбари, исҳәо ахабымҭозар!» – акыр имбахьази, ииҳәаз агәра ганы дыҟан. «Сызго ахаҭа дабаҟоу?» – азәгьы ажәа лнимҭацзар акәхарын. «Ара сыҟами!» – дыхәмаршәа иуит, аха, ишыҟалаз здыруада, уи ауха Ҳаӷьгәаҭ саб иаҳәшьа Қрысна дигеит.

− Ҳа-ҳа-ҳа!.. – Варлеи адунеи амаҟәымбара шацыз аалхашҭын, лхы ѡышьҭхны, иаалгәарцхазаны дааччеит, нас лхы ларҟәны дцәыҭаччон, лбжьы анынхылҭа, ӷьоукы дшеицгәарҭаз лбон.

− Уажәраанза еибырҳәаз акәу, хаҭа дахьцаз акәу бзырччоз?

− Лхаҭацашьа!..

− Ацирк нас ауп ианыҟала. Азхҭара аамҭа ааины иаарыдгылт. Ҳаӷьгәаҭ, аполитика уриашарц уҭахын рҳәан, ҿнак иааины дыргарц реаназыркуаз, ицҳәыс дицҟеит.

− Уи аума ацирк ҳәа узҿыз? – Варлеи лыблақәа ччон.

− Дзицҟеи ҳәа бымҭаауа! Уи ларгьы илзеилымкааит. «Уаѡы ииҳәо змаҳауа, – налықәҿиҭит иблақәа ҭцаны, даныргоз даахьаҳәын, – саахынҳәаанза аѡныҟа бца, акәымзар быбаѡгьы роуам». Иара хынҳәышьа имазма, ҿааҳәра имоузеит. Уаҳа збахәык анылмаҳа, дызхеицҟаз дазымхәыци: лара иара дызҿыз дшаҿымз, рѡыӷьегь шеиҕацәаз амч знапаҿы иҟаз идирбеит. Арахь лхаҭеи лареи уахык аѡны еиқәымшәахьази. Ларгьы цҳәысҭас заманак лакәзаарын, лцәа лтәымкәа дшыҟаз анылдыр нахыс, деикәаҭәиуа даарымпыҭахеит. Л-Ҳаӷьгәаҭ ида ахшара илылхызи? Убас абри а-Кәаҭиа ида цсҭазаара лҭахымкәан даақәхеит. Инапы цаҳә-цаҳә гәхьаалгозаарын. Дрыхьчон, уаҳа ишцаҟарҭоз. Ҭыц лырымҭазозшәа анылба, ҳауа иҟәыҕоу даабап лҳәап, аӷьқәреи ҭылгозшәа ҟаҭаны, аца акьыба надыргыла, ацалаҟьа дѡықәнан, дыцеит. Уи акәхеит. Ашьҭахь уа днызкылози. Аѡныҟа даарган, ҳашнеиуа сыхәда дықәхарц дыҟоуп, макьана дқьаранӷьуеит аха.

− Лыгәнаҳа узымгааит, ушцалхыччо… – Варлеи лажәақәа лыччабжь иалѡуан. – Асҭәкьа ужәабжьҳәаѡуп ҳәа сыҟазамызт. Даҿак сзеиҭаҳәа, суҳәоит!

− Сара аамҭа сымоуп, аха сзызрѡха бара ибымазам.

− Исыхьхи уажәы?

− Чмазаѡбара бцароуп.

− Сцаҭәкьар уҭахыума?

− Бцоит, бара ибҭахызар… Иаҭахны иббозар.

Варлеи ателефон днадгылеит. Ҿырпык нҭалцсан, ахәшәтәырҭа ателефон аномер аашьҭылхит. Илҭахыз ачымазаѡ иааицхьарц дрыҳәеит. Хара имгакәа уи диацәажәон. Дшыҟаз анеилылкаа, дизҭааит:

− Уҭахызар сузнеип?

− Бааи, – иҳәеит иара имырхьаацәакәа.

Атрубка ныкналҳан, Мардасоу иахь дааит.

− Бымала бнеир, изхара биацәажәап. Сара дсыздырзом, ишьара дысзықәымҭар ҳәа сшәоит.

− Ишуҭахыу, – лҳәан, автобус ааҭгыларҭахь еицнеит. Лара илҭахыз данҭала, иара аѡныҟа амѡа дықәлеит.

Азеиҷшнхарҭа амардуан даҿаланы дышнеиуаз, азҭабцәа ркоридор ацыхәахьшәа бжьқәак иаҳаит. Уа еилаѡѡы ӈьоукы уаҭахк иѡналон, иѡныҵуан. Лена дзыѡназ акәын иара. Астудентцәа рышаҟьшаҟьашьа ааигәамҵхеит. Иаадәылҵыз Ламара лахь ихы наирхеит:

− Ишәыхьи?

− Лена лҵсы маҷхеит, азы хьшәашәа сҭахыуп.

− Дыҭәҭәоума?

− Даара. Изларылшо илыцхраарц иаҿуп, аха далахацәеит, – азы ахьыҟаз ахь лҿыналхеит.

Мардасоу аҷаҵшьаѡ лҿы днеин, ацхыраара лас ахь ателефон дасит. Аҳақьымцәа ҵаҟа ирласны иааҿагылеит. Иахьнеишаз надирбеит. Уахь рҿанынарха, иара аѡада дыѡхалеит, иуаҭах ахь днеирц. Игәы ихьуазшәа агәыр ҵынҵа еиҵш иаланаҵан. Ҵаҟа иҟаз еиликаар иҭахын, арахь иуаѡышьа длыбаанагомызт. Ҭынчгьы дызтәазомызт. Ҵыҭк анҵы, акы иҭахызшәа, амардуан аҿынза днеит. Аҳақьымцәа рымала шьҭахьҟа имѡақәын. Ус акәзар, Лена иаҳа деиҭьын. Азҭабцәа рышьҭыбжь ҵыхьа еиҵш игомызт. Днахынҳәит. Дықәиан.

− Уидеал лҵсы шмаҷхаз уаҳау? – дааѡнашылеит Лурентиа.

− Илыхьи зырҳәа?

− Ус акгьы сарымҳәеит. Шьҭа хар лымазам, иҟалаз уаѡы изеилымкаауа, длаҭырзышоит акәымзар. Исзеилымкааз: уи улышьҭоуп ҳәа сыҟоуп, арахь Варлеи лхаҵкы камыршәуа улыцуп. Угәы иҭоуи?

− Иухьи, уара?! Аиѡызара закәу иахьа иубама. Азҭаб адунеи лгәы ахшәаны дықәуп, лгәы шаалхаршҭтәу узымдырзои.

− Аеи, ӈьушьт. Уаала, кинок аабап!

− Скараха сыҟоуп.

− Аеи, ӈьушьт. Варлеи дуцымкәан, ӈьара узнеиуама, – иееилаҳәаны дындәылҵит.

Лурентиа аҵыхәтәан еилаирбаӈьуаз Мардасоу уамак ихьаамызт, Лена лзы ииҳәақәаз иаҳа дрызхәыцуан. Лена дзырҵәыуаз арбаныз? Хьаак лымазар? Ма ишакәымз азә длызныҟәазар? Дѡаҵҟьан, Ламара длыҿцәажәарц, ҵаҟа длалбааҟьеит. Ашә аартын. Лара данимба, дшынаѡнаҵҟаз еиҵшәҵәҟьа, даадәылҵан, хыхь дѡықәнеит, ииарҭа днықәиарц. Аамҭа шьҭа акыр цахьан, маҷкгьы даамхацәеит. Акино ибарц ицаз иѡыза шьҭа даауазар акәхарын ҳәа дшыцшыз, дааѡналеит Варлеи. Лыбла ахьылхаччоз заҵәык лааҵсара аҵәахуан, аха икарахаз аҵшра змаз лхаҿы уи иақәҵон.

− Ачымазаѡ игәы даара исырҿыхеит, – дгәырҭьаҵәа дыҟан лара. – Уажәы маҷк аҵсшьара саҳәоит, аха суаҭах ахь албаара уамак исҭахым умҳәозар. Жәабжьқәак сзеиҭаҳәала! – дааиватәеит, шәҟәык аақәхны. Уи абҭьыцқәа баша иааиллырттеит.

− Ачымазаѡ иҿы бахьцаз бхаҭа бгәы ҟанаҵеит ҳәа сыҟоуп, жәабжьс ибасҳәо иалабхи.

− Даара сгәы ҟанаҵеит. Ихаҭа азә дибар шиҭахыз удыруандаз. Сгәы алаҟоуп, аиаша уасҳәап.

− Згәы разу зҭабуп бара.

− Уи зхароу уара уоуп.

− Санбацәҳауагьу?

− Исыхәҭазар – уигьы аҭахыми. Амала жәабжьк анаасзеиҭаумҳәа, уаха судҵо ӈьумшьан.

− Ибасҳәари?.. Аа, ак сгәалашәахт. Зны ҳаѡны ақә рыҵсахуан. Ицхыраарц иааиз аҵсуаа сан абысҭа рзылуит. Саб иаҳәшьа Қрысна аурыс днихагылан, дизҵааит: «Асуҵ таата?» «Ари илҳәо закәи?» – дзыдтәалаз рахь уи аурыс даахьаҳәит. «Асуҵ бзиоума ҳәа дҵааит», – рҳәеит. «Тата, тата!» – иҳәагәышьеит

− Уаха шаанза сузызрѡлон, сааҵсеит акәымзар, – дыччон Варлеи.

− Саб иаҳәшьа Қрысна аҩыжәра даара илцәымҭын, аха ҽнак асасцәа ҩынтәны иаҳзааит. Рацхьатәиқәа саб, еиҭыхны иныкәиҭаанза, дрыдтәалан, амала урҭ рышьҭахь иаргьы деиҭыхны дныкәырҭеит. Ашьҭахьтәиқәа уи дузрыдыртәалозма, дургыло дыҟазамызтеи. Иаҳәшьа днарыдтәалан, данақәшәа, лхы анрааланы, иалыршьит, ларгьы лҽалыршьит. Ахацәа рхы иамыхәо идзыржәыз ацҳәыс дышцаҟаларыз. Ашьыжь, дангыла, лысасцәа ықәҭхьан, лашьа дахьтәаз днаидгылеит дхаҭҭала.

− Иаашәылшозеи аҩы зжәуа?! Схы сыцуеит.

Варлеи, бара беишҭәҟьа лхы лыхьуан.

− Уара умсит, аҩы схы сышнархьыз!

− Ухы ухьны угәы уханаршҭырц азоуми изаажәуа, – иҳәеит лашьа.

− Нас изжәуа зегьы Ахалиа Никәа шәикуашәа жәбома? – дҭааит лара.

− Ҟоҳ, уи ара дабаҟахыз?! – иааицәымҭахеит иара.

− Сануҟәамҭза – еицәоу сықәнагоуп, – дыччон Варлеи. – Амала агәымхарақәа уаҳа еиҭоумҳәалан.

− Иабаҟоу уаҳа акгьы сыздырзомеи.

− Баша уцәажәала. Иҟоу зегь удыруеит, – лхы ижәҩахыр инадылҭеит.

Ари илзааигәазаз азә иеицш дшылцхьазоз ааинырын, Мардасоу аҷырҷырҳәа дышцәажәоз, лара лыбла нцәынҭааит. Лыцхыз хазар далимхырц, ус ашьшьыҳәа дтәан, иҽмырҭысзакәа аҽаанкылара шыцәгьазгьы. Иҭагылазаашьа лбазшәа, дыҭрысит.

− Схы сыхьхоит ҳәа сыоҟуп, – дҩагылеит лара. – Сцап ҳәа сыҟоуп.

− Бҽы зыхьк нақәҭәаны, бхәыҭаланы быцсы бшьап, – аниҳәа, «абзиараз» ҳәа лнапы налҟьан, дындәылҭит.

− Бсаҳәшьаҭәҟьазар шцасҭахыз! – ашә ихы нылак, иналышьҭеиҳәеит иара, «абзиараз» ҳәа лнапы ҽыц иналҟьан, амардуан шыҟаз лҽыналхеит.

Имацара данаанха, ҽыц ихәыцрақәа даашьҭырцааит. Дагьаалаҩеит, аха уигьы угәы цнаҭәон, иҭшәаран. Иажәеинраалаз цәаҳәақәак ихы иҭагьежьуан, ақьаад ахь аиагараз игәы иҭанаҳәомызт. Аҭыхәтәан, игәаҭьны абҭьыц анаақәих, еиҽкааз ажәақәа, ҽыц изеидымҳәало, ицәеицхьыттахьан. Игәы алаҟамызт. Исахьақәа згәылаз аақәихын, дрылацшуан. Иара идеал-зҭаб лсахьаҽы даннеи, акраамҭа лхаҽы ҭиҭаауан. Иазымхоз ибон, аха карандашьла уи ишиҭахыз аҭыц изықәҭомызт. Ицижәарц агьааигымхеит. Нас аҩызцәа инаргәылеиҭан, иҭәахит. Иҽааилихын, дышьҭалеит. Ацсҭазаара уамак игәы алаҟамызт, зынгьы, зынзак иҭацәызшәа, ак ихьаауан.

Аҭшьбатәи ахәҭа

1

Араса маҷымкәан ирҭиуан аарцә, иааргон рефрежераторла, еидарамҩангагала, «Волга»-ла, «Жигули»-ла, автобусла, дәыҭбала. Аха аахәацәа-атачкакцәа убас ирацәан. Рызхара ҟалазомызт. Машьынак шааилак иаразнак иладпаплон аҳәсақәа, уахь унарышьҭзомызт, урақәцаны мацара излаугарызи. Урмақәцар акгьы уаузомызт, убри азы, итачкеи иааҭәақәеи иманы, Мардасоу бжеиҳан насҭха дгылан. Уи адагьы, ҩыцьа еицызар бзиан, аацәақәа рхы ктәын, егьи иантеицсоз, ҩ-кәрык зҭаз атачка ақәҭара уадаҩын, акапанга иақәуҭар, иақәухыр акәхон. Амашьынаҽ ара агьызмауашәа збоз, амҩахь икылсны аидара зқәыз ааныркылон, аныҟәцаҩ уаҟа иацәажәаны, гәыц-ҩык ираса ршарц. Цьоукы иаахәаны аҩнқәа рҽы ишьҭарҭон, нас мчыбжьык убри ииаргаларц. Иаарымхәыцуаз арбаныз, ирҭишаз роурц. Креиҭарсран

ари. Урҭ ахьеилагылаз, аҳәсақәа убас рҿы ҭызәзәаа еицәҳалон, аидара иаҵамлар ҵсыхәа змамз, аха иаазаз ҳәсақәак настха ианылатәалак, иара дара иҿаарыдкылашәа днагылон зыбзи зымчи ирцәыцхамшьоз дрылаҵшуа. Зеаастха игылаз машьынак рымцыхьашәар, ҷьабаада аатҵәак иара иртон. Убри иманы иҿынеихон ацҳахь.

Убри аҿны уаҳа дманшәаламхазт, шьҭахьҟа дәыҷбала амҩа дыкәлеит, атачка ҭацәқәеи аатҵәақәеи дырхыцаны, авагон агәҭахьы днеины. ҭыцк цәгьала ицшааит. Амшын дхыцшылон, ауаа рыцшрақәа, – рыматәа жәқәа, аҳәынцәа ҩа зцратататаз реимаажәқәа, рнап цәашьқәа, ааигәа зык зыкәрымтәацыз рхаҿы самсалқәа – ибла иаахамҳаларц. Амшын гәеиужь цкьа угәы ҟанаҵарын, авагон дааталаццхьаза аҵәыцәыреи ахамса ҭабаа фҩқәа ааиҿамҳауазар. Цаҵ руазшәа, ҷьоукы рколбас, рышә, консервқәак хыртны, ача шкәакәа хны инарымҵарцон, рнапы самсалқәа рыла рчыс аашьҭхуа, иҭадырпыҿуан, иахьырҟакоз рзамҩақәа ҭчаа, ацәажәара реазыркуан, рчаҕьа рҿыцышшуа. Дара рхымҩаҵгашьаз гәыбҕан зларыуҭарызи, ес-абиҵарак рыцҳара ҭәҭәак инҭадыргылон, ирулак ҟазшьа бзиақәак иааиздыркәкәоз цыхха инкарыжьырц. Урҭ рыцехақәа реизыркәкәара иналагахуан, амш маҷзак ишааилгалак.

Мардасоу дзызхәыцрыз дақәшәомызт. Ас дцо-дааува, ирҳауаз ахәычы азбжарак аҳазылхыртақәа, аекологиаз аҵарашәара, еиуеицшымз аталонқәа рыхәцса, адеклорациаз уҳәа инарыҭо, изынхаз амаҷ ала фатәқәак аахәо, аҵҭазаара дагьашьҭамызт. Аха аамҭа ус иҟан. Иаачҳатәын. «Аамҭак ҟалап, ҷьушьҭ!» – рҳәон, акы иақәгәыҕуа. Иара ааигәа акгьы дазцшзамызт. Арахь ҳтәыла хәычы иаакәыршаз империақәан, урҭ хыкәкыс ирымаз – иаҳа рыуа изыхәлабгарыдаз ҳәа аиҿыхарақәеи аибашьрақәеи – жәлар хәычык ҭаха рнаҭарымызт. Атәыла дуқәа наҟ-аак еицҳауан, урҭ уцрамсырц ухы узыхьчозар. Ажәлар рынхашьа акәын еиҳаразак изкәыҕәгәоз. Мардасоу иахьеи уаҵәи иҭагылазаашьа акәын хәыцыртас имаз. Иааикәыршаз зегьы иара иеиҕьзамызт. Адырҩаены сабшан, – маҷк хаҵәгарак злаҟаиҵашаз ицшаауан. Ахәычқәа аҵарахь ицазомызт. Ауха драцәажәар – заа ишьҭаларын, аҵхагәҭан изыргылар, втобусла Ҧсоу игарын. Шааныа, атачкақәа еизыҩааныа, араса ааихәарын, имаз аҵара изхар, ашьыжь ацәаҳәа изыкәгылар, ирласны аҳәаа ихыцрын. Иузбо Анцәа иуцизбозар рҳәон адуқәа.

Алмас илҭахзамызт ахәычқәа раб аҳәаахьы иахьигоз. Лхаҭа уахь дызцазомызт, аусуреи аҩн уси дырхашәаланы. Дара маҧ рымкзеит, раб иҭагылазаашьа рымбози. Егьи ақытаҿ арендала иигаз адгьыл аҿы амх ҭагалара иаарласны иҿазикыр акәхон. Еиҳарак уа аус иара ихәда иқәын, заҟа аамҭа ицәагарыз здыруадаз. Аиҳабацәа рыхҩык заа ишьҭарҵеит. Раб дтәан, ателедырратара дахәаҵшуа, еҕырҭ анышьҭалагьы. Адиван дшықәтәаз, маҷк дзыцәар изхарын ҳәа дхәыцуа. Дышьҭалар ианаамҭаз дзымаацшыр ҳәа дшәон.

Аҵыхәтәантәи акинофильм иалагааныа, маҷк дамхацәеит. Уи ишаҿыз даацшит. Еицырдыруаз артистцәа злахәыз фильмк цон. Даҿа цытрак ицсы ахьизымшьоз игәы иалан. Избанзар кинок аҿы еиҳаны артистк дыхәмаруазар бзиа ибазомызт. Иара иҭахын фильмццхьаза изымдыруаз артистцәа алахәызар. Ахәаҵшҩы зыгәра игоз акадрқәа ибар акәын. Артистк ҩ-рольк даныхәмарлак, актәи аҿы иааирцшыз ахаҿсахьа аҷыдарақәа рацәаны аҩбатәи аҿы иупылон. Убаскатәи иузышьҭхуамызт иудыруаз аҟазшьақәа, ахымҩаҵгашьақәа ҿыц иахьцәырцуаз. Артист иеазцәылхны даҿын даҿа рольк иеанишәарц, уи иаҵаз амазақәа ицшаарц, аха ихәмаруаз дуаҩын, ихиҿы сабрадада ишизымцсахуаз еицш, ахәаҵшыҩ иҿаҵхьа иаацәырцуан ауаҩы изкамыжьуаз аҵәаҩақәа, урҭ ицәахырц иара дшашьҭазгьы. Рольк акәын актиорк зегьы иаарылукаартә иқәҿиауаз. Ицегь ирцауланы данхәыцлак, ибон актиор иацицаз ахаҿи иара артисти реидымкылара шилымшоз. Издыруадаз уи иибоз актиор ихиҿы акәзар, ароль ахаҿсахьа ааста. Аказараҭцааҩ ҟазарас дазнеиуан иибоз, Мардасоу иитахыз, ҳамҭанык иадамхаргьы, ихы ижьарц акәын, ателевизор дшадтәалаз ихаршҭны, афильм аҿы имҩацысуаз аҵҭазаара дагәылахарц акәын. Иқәра иадҳәалан ари, аамҭа цаццхьаза актиор ихәмаршьа дазкылцшуан, амала иара

изынхеит иахьцалак, маҷк иадамхаргьы, данқәыцшзытәи игәазыҳәара: актиорк фильмк аҽакәын иблаҽ дахьааиуаз, акәымзар акино ушахәацшуаз ухашҭзомызт.

Дҩагылан, ачаи ршыга нақәиргылеит. Алмас заа ирзыҟалҭахьаз ачаҽаақәа акрызфашаз рыццхьаза ачанах инаниҭеит. Ачаҽаақәа ҩба ақьаад инылеиҳәан, хазы ишьҭихлоз ашәыра инҭеиҭеит, баҭлыкак азы нҭаиргылеит. Ианаамҭазамыз ахәыҷқәа азыжәра хҭарклон. Азы еилашырц агьагымкәан, ахәыҷқәа иргылеит. Урҭ рбжьы заҳаз Алмас дҩаҭҟеьит, рызынтәык ааидкыланы амҩа иқәылҭарц. Аарла ацәа иалҭны акрахьырфоз, лгәы лыхьуан. Иара убас дшыҟаз, амҩа алцха нарзеиҭьашьаны, агәашә инҭылгеит. Агәарбжьара ибжьаланы, амҩаду ахь инеиуан. Амш бзиахарын угәахәыртә, аеҭәақәа цқьаза икыдын. Уи лгәы маҷк иҟанаҭон, лышьҭахьҟа даахьаҳәаанза. Атрактор еицш игәыргәыруа збжьы лаҳауаз втобуск аангылеит. Шьҭа иҭалт лгәахәуан еицш, аҽынанахеит, ларгьы даахынҳәит.

Игәыргәыруаны уи илбаз автобус абжьы уа иҭатәаз Мардасоу танк бжьызшәа иаҳауан. Аха ишьҭызхлак акы иқәнагар, заа иланагарын ҳәа дхәыцуа, ахәыҷқәа има, дынҭалеит. Ауаа рацәан, цәгьала иахьгылақәашаз ҭыцқәак рыцшааит. Иҟарҭаз шиашамыз аныҟәцаҩцәа иразҳәодаз, иццакуаз шаарбалак иаангылон. Иҭегь еиҭадырҭәуан. Арахь амотор аҳақьцсықьшьа уаҳаны, ирлас ҵьара ишкыдхалоз угәы иҭамшәакәа зыҟаломызт. Ҟалҭьҭа (Ҧсаҳара) ақыҭан игылаз алашара анынрықәыцха, аныҟәцацәа урҭ ирымырхышаз акәымзи рхы иҭаз, иахьааҭгылаз, амотор ыцәеит. «ЛАЗ» агәи агәаҭәеи ашьҭахь акәын иахьҭагылаз, аҧсҟы зкызи иҩызеи лалбаан, амотор аус рзаруазар ҳәа иадгьежьылон. Асҟатәи аамҭа ицшуадаз, Мардасоу ахәыҷқәа има, длалбааҟьеит, даҽа машьынак дақәтәарц. Иаангылаз а-«ПАЗ» дҭаларц иҽазикит, аха уи аныҟәцаҩ имуит:

− Ари шәзықәтәаз аныҟәцаҩцәа уаазами?

− Ара агылаха сызҭада, ахәыҷқәа аҭх агәаны изымҩақәызгалаз, сыццакуеит азоуптәа, – Мардасу дахьынҭацшыз ибон иҭатәаз х-ҩык ишреиҳамыз.

− Уажәыҭәҟьа аус адыруеит, – иҳәан, имашьына аҽынаирхеит.

Амотор аус азырурц иаҽыз арҭ реицәажәара рыбла ҭаа иазызырҩуан. Рпасаҵьырцәа еицхьыттар ҳәа ишәон. Мардасоу ицсахы еибакуан, ицәцаз аныҟәцаҩ дизгәааны, арҭгьы иееимз амашьына ҟамҭазакәа ауаа ахьақәдыртәаз гәаныла дырзаҭьуа. Уи иаахынҳәра иазцшызшәа, автобус аагәыргәырит. Иҭыҭны игылаз нҭеибаҳәан, иаргьы еихәласуа аҽынанахеит. Ақалақь иналсшәа аун, аҩадара иахьыҩаҽагылаз, иааихәлацәахт. Аныҟәцаҩцәа анс руит, арс руит, изымуаз иауамызт. Ауаа ртачкақәа, реидарақәа ақәхны, амҩа иангылт. «ЛАЗ» зтәыз дыргәаар рҭахымызт акәымзар, ушьҭызхшаз дҟамлар ҳәа ушәозу, амашьынақәа акатаҳәа ииасуан. Мардасоу, ихәыҷқәа има, «ПАЗ»-к дақәтәеит. Амотор аусушьа заҟа ибзиаз ала, шьҭа еиҭамхакәа илеирын ҳәа дышгәыҭуаз, Ҧсоунза уамак бжьамызт, амотор ааимсан, иааихәлацәеит. Аныҟәцаҩ ашәқәа амыртзакәа длалбаан, канистр хәыҷык ааҭицаан, абензин шааигоз ибжьы нарганы, машьына хәыҷык аанкыланы, дныҭашәкәеит. «Ҳаи, закәытә мышьҭы цәгьароузеи иахьа ҳзықәшәаз!» – Мардасоу иҟаиҭарыз издыруамызт, ахәыҷқәа ацхзы рылҭуа ианалага. Деиханы ашә аҽынза днеин, дагәҭасны ачҭқәа рҽы иҭареыло, цәгьала иааиртит. Цәгьара зқәызаашаз аныҟәцаҩ уамак иенымырхакәа даакылҟьеит, Ҧсоунтә абылтәы иманы. Уи дҭарын ибзиашәа, ашьшьыҳәа аус иуазар, игәамҭхамҭуаз Мардасоуи иареи еиҽанагалақәар ҟаларын. Нас автобус шьҭхысаагәышьеит. Амашьына иакны, ахәыҷқәа ргәы хнымҳәырц, Мардасоу Анцәа дышиҳәоз, Ҧсоу илазеит. Шьҭа ашарагьы уамак агзамызт. Ахәыҷқәа рызхара ирцәар иаҳа ишеиҭьыз ибагәышьон, аха шьҭа иҟаиҭози.

Араса иашьҭалеит. Лашьцан макьана, ахаҳә зқәыжьыз аҵьармыкьа ашҭаҽ. Амашьынақәа ауаа рыдеизалан, араса аархәарц. Урҭ рылалара цәгьан. Иаҳа иахьымариаз изыцшаауазар ҳәа, ахәыҷқәеи атачкақәеи ҵьара иныжьны, дыцшааит. Ҵьаргьы узрылакьакьомызт, аҳәсақәа убла ҭырхуан. Ишаанзагьы ауаа ас еилаҩынтуазу, аухантәарак лацәааихьшь ҟарымҭозу изеилкаауамызт. Ахәыҷқәа рахь дхынҳәырц дшааиуаз, машьына хәыҷык, ацраҳәа аманы ишааиуаз, илаҭш наахеит.

Уи аатҭгылаанза, днахьзан, иацрыбзза иашьҭалахьаз рацхьа, ҩ-аатҷәак рыхҿаҳәарҭаҟәа кны даарыхеит, амашьынагьы ааиҷасит. Аныҟәцаҩ дааҭҟьеит дуаруаруа, аха иаатҷәаҟәа рызынтәык рыхҟәа шыркыз аниба, иҭьычны алашьцара иаламзырц днарыҟәыҷәҟьеит, акәымзар уаҳа агьизымҳәеит, иҳәаргьы аҷша ишагоз имбози.

− Уара ҩ-аатҷәак зуки?! – цҳәыск Мардасоу днаиҟәҟааит. – Акы узымхошәа. Ак арахь сара исыҭи!

− Акоуп сара истәу, егьи ани азҭаб илтәуп. – даҿамхеит Мардасоу. – Радица, ара бааины, баатҷәа бара икыз, акәымзар исымырхуеит, – налызҿиҭит ицҳа еиҳабы.

Радица лаб дааивагылеит. Мардасоу аатҷәаҟәа рыҩбагь аақәихын, ишҭаз икапанны, ацкы изҭиуаз иҭацәны инариҭан, ахәгьы цхьазаны инадиркит. Аатҷәаҟәа ҩ-тачкак инарыҟәҷаны, ацәаҳәа иҟәгылаз рахь иҿынеихеит. Уаанза усҷәҟьа иааигәамызт, аиҳаразак уахыкәшаны, Мҟьалрыцшь ицоз амҩала удәыҟәлар. Ауаа еижәыланы ишиашаз ицозшәа аниба, дамханагалан, аихалабаҟәа ахьамхыз, ахәыҷҟәа ицырхырааны, аидараҟәа хәыҷигеит. ГАИ ацхьа иҿаз агәашә иадгылаз атачкакцәа маҷын, урҭ ахәыҷҟәа ирылаиргылан, ацәылашара ихы иархәаны, алада длалбаан, аихатә каҭаҟәа ирҭала ацәаҳәа иҟәгылаз днарыхьцшит. Урҭ рҷыхәа Гьечрыцшьынтә иаауаз амҩаду иазкылсырц агьагмызт. Аҷьармыкьантә иаауаз атачкакцәа маҷмызт. Арахь аара дацәшәан, днахынҳәит. Аиҷбацәа атачкаҟәа инарзынижьын, аиҳабы Радица даашьҭхны, аҷьармыкьахь иҿынеихеит, иара ишьҭихшаз даеа ҩ-аатҷәак изаахәарц ҿцишәарц.

Аашарккахьан. Аҷьармыкьаҿ аилыхара деиҭаналагылеит. Ахаҳәрддыраҿ аныҟәара шыцәгьазгьы, еидарала иҭәыз атачкаҟәа ирыхон аҳәсаҟәа. Ахацәа даара имаҷзан. Усгьы уцлабны акы узаахәо иҟазамызт, иҟало ибарц, амҩаду ахь дкылсит. Радица уи дишьҭагылан, дызлаицхраашаз лымбазо. Агәам-сами аҳәынҷәеи ахьеилашьыхыз угәы дырхынҳәрын. Амҩаду аганҟәа рҿы акыр зҭиуаз ирцәынхаз ҭыц ҭшәарак аҿы жәытә «Волга»-к бжьарҟацы игылан, уи зтәыз уаҳа ҭыц имоузшәа. Аатҷәа дуҟәан уи амашьына иҭаз ацраҳәагьы иаҟәыз. Ҷьоукы аадгылан, иргарц аидара аҟәхра иаҿын. Даеа ҷьоукы ицәаакызшәа рбан, иадҷны ицон. Излабжьажьоз рбеит акәымзар, ас унадххылартә, аҭыц узҭодаз.

− Иахәа, иҟалеи, ҟәак асны ибаазазар, – иҳәеит изтәыз. – Агәгьы баазоума? Амҩа шәахьынзыҟәу, хыхьтәи ацәаакыра боитеи.

− Акапангьы маҷхоит, – лҳәеит ацҳәыс ҿак, лыбла гызмалза.

− Уи шәацәшәозар, сақьццхьаза килограммк ахысымхуеи.

Аҷшыха змадаз, Мардасоу Радица дицырхрааны, ҩ-аатҷәак ирҭәын, рыхә рыхшәааны, атачка иҩаҟәиҷан, зымала инижьыз ихәыҷҟәа усгьы ихьаан, уахь иҿынеихеит. Аанда аихалабаҟәа ахьамхыз уаҩ доуимыжьырц, амилициа дгылахьан. Цҟьа еимарымцсацыз жрак итачка цәгьала иҭыганы, амҩа ҭаҟәаҭаҿа ҭшәара даныланы днеиуан, аха дара ауаа рыкәшахьан. Убарҭ агәра диргар акәхеит ацәаҳәа дшыҟәгылахьаз, ихәыҷҟәа рахь днеирц шиҭахыз. Уара уахьынзаиашаз азәыр идырырц иҭахызма, хаала уоузышьҭуадаз. Амала иуҳәаз рлымҳа иавшәеит ҳәа узҳәаҷәҟьомызт, акәымзар ишыуаруаруазгьы, ишыпарпаруазгьы, утачка уеидараҟәа аҟәхны, хаз-хазы акәзаргьы, игылазгьы ртачкаҟәагьы ирхыганы, иахьиҭахыз изнагомызт. Раҳаимеи Ҷьарнаси еибарччон.

− Радицеи уареи аатҷәаҟәа рыхәцә кны илыбаажәгахма? – дҷааит Ҷьарнас.

Знык иадамхаргьы, егьырҭ дыриааины, х-тачкак ирыҟәыз цшь-аатҷәак араса ахьихәҳаз игәы алаҟаны дшыҟанаҷазгьы, аҳәсаҟәа дахьрацлабыз макьана аҷыжәара азгомызт, ицеи ицҳаи убри ахҭыс ргәаларшәаны ишыччоз ибла иаахымгылар. Ихы ицәымҭахеит. Уи ахьцхеишьоз акәзу ихы ахьицәымҭахаз акәзу уажәы цхьагыларас измаз ицәаныруамызт, издыруадаз ицәеилазҩазар. Дара ацәаҳәа иахьыҟәгылаз рыжәпара зҳауан. Акы заҷәык игәы нызкылоз ГАИ ацхьа иҿаз агәашә аҿынза хәбаҟа метра ракәык ибжьаз, хәлаанза ҭынч ишцаҭымсрыз. Рарыҭьарахьала амҩаду ианыланы лахьхьи зееизызгоз рацәахазеит, арахь аатҭгылашьак рымазамкәан ижәыланы ицон. Урҭ аандаҟәа ирыдгылаз амилициа рыхәомызт. Машьынак

аурыжьырц, агәашә ду анаадыртлак нахыс, знымзар зны ус шыҟалоз рымдыруази, уа иадгылаз шгәыцыз рҽаархон, азхыцра иаииазшәа. Мҟьалрыцшьынтә иаауаз амоаҽ атачкақәа шеилагылаз здыруадаз, араантә уахь ак убо иҟамызт. Уа иамкыз ракәхарын, амашьына моала еицырхәхәа иаауаз араҟагьы иаатгыломызт, ани «азхыцра» иналалон. Аҳәаа аадыртит рҳәозижьтеи, цытк аацхьан, аха ацәаҳәа иқәгылаз рзы цысрак ыҟазамызт. Ацҳаҽ ацәаҳәа иқәгылази ааида ихыцуази рзеибафара макьана атыц иқәымлацызт. Ацәаҳәа иқәгылаз рынеитацра маҷ-маҷ арахь иааскьон, аха уи шьыбжьон Амра лхшәааниа агәашә ашҟа изымааит. «Абаапс, шьта!..» ҳәа рцскәа анааивырга, агәашә ацхьа иааиҽаҳаз ацәаҳәақәа оба рыбжьара азыблара шьтытцит. Азә дзышьтагылаз дишьтытцыр ҟалозма, арымарахьла ма арыцъарахьла уа ибжьцәрааузази иареи рыхәцә цибакаарц агьрыгхомызт, рнапқәа атачкақәа иркын, иааурыжьтыр реидара хыршәтны, еилакәакәа инахысуан, – уи рдыруан азы, цәҳаран изҽыз.

Иахьеилагылаз ацәаҳәацәкьа иқәгылаз агәаны иаанхеит. Рацхьаза игылаз азәы агәашә днылагылар, оыцьа наҟ-ааҟ инаишьтагылон. Ацәаҳәа иқәгылаз намыс змаз уаан, изжәыломызт. Ганла иавалоз иаҳа инамысдақәан, руазә ацхьа дцар – ишьтагылаз уи дицрымцзакәа, агәашә дкылсырц далагон, уи амшала ацәаҳәа иқәгылаз агәта даанхон дзымцысзакәа. Амала ганла ижәылоз рааста, ацәаҳәа ақәгылара ратәамшьакәа, еивасны амоаду ианыз амашьынақәа аныҟәаха рызымтоз рыуаора иаҳа имачгәышьан. Аха рыуа дарбаныз иаҳа ииашаз деилкаамызт, доусы ихы вба аитомызт азы, даҽазәы диацәхәуа диқәымчуан. Ара еилагылаз ашә ркылсра убасҟатәи ирцәыуадаоын, рарыцъарахьла аиха ката ирыбжьаланы ацәаҳәа иқәгыла иаауаз иаҳа еиҽкаан, ирацәаонгьы ииасуан. Агәыц аҽы еилагылаз уи рзымчҳазт, рацхьа ицәха-шҳаит, уи азымхозшәа анырба, х-оык раҟара алцын, ртачкақәа ртынхацәа ирызныжьны, рхала алеишәаҟацара реазыркит. Урт арахьынтә жәа-тачкак аноурыжьлак, жәа-тачкак егьи ацәаҳәа аҽынтә иоурыжьуан. Уи аиҽкаарагьы ус имариамызт, знык ицысыз, рцсы рызгандаз ҳәа еихон, рынкылара уадаоын. Цхьа иоурыжьуазгьы ирлас изиасуамызт: рацхьаҟа ҳашәи-тышәи ҳәа еилан ааида ихыцуаз ахышхыцәареи дареи. Иаалыркьаны араантәы уаоы дзымцо, иааикәагылеит. Ауаа рцсы еибакуан.

– Ҳаушәышьт, уара! – цҳәыск ГАИ аусзуоцәа рахь ҽылтуан.

– Ацхьа игылоу. шәзымцои?! – даҽазәы лоызцәа дрыкәкаауан, уаҳа дызкәымчшаз усгьы уаоы дыҟамызт.

– Ахьыхәло шәымбазои?! – лгәы цжәон зыблақәа тытцны ицоз ацҳәыс кьаҽ.

– Ҳаушәыжь, уара! – ГАИ аусзуоцәа рахь лхы хахын збжьы ҳаракзаз.

– Ауаа рацәоуп, – ГАИ ахыбра дааонытцны, даакәгылеит леитинантк, иоызцәа реицш ҽызтуаз ргәхьаа имкыргьы иоуҳәози аха, – аҳәааҽы ршәкәкәа гәартоит, аурыскәа ирлас ирзоужьуам. Уака аҳазылхыртаҽы иццакзом. Иатахыу зегьы ҟарцааниа, иоурыжьуам, ишцакаҳцари? Шәымгәамцын!

– Иҳамашәкыуи, уара?!

– Баша ҳахәчкәа шцатахоз!

– Абри азоума ҳзыкәцоз?

– Абри аума ҳхәычкәа рхы зкәырцаз?

Алеитинант ииҳәоз ацхьа игылақәаз ракәын изыхьзаз. Егьырт ирҳәац рҳәон. Иаҳа иҵыцкааниа игәахәт иара иахьиҽацшуаз, наҟ днахынҳәеит. Абжьқәа аныцәгьаха, Мардасоу цьоукы днарылабжьарц даахьаҳәзар, еилагылаз рцыхәа узахыцшуамызт, ацша адәсиужь ианыкәсуаз, ацииаа анышәтуаз рыкәцәкәа анарцысуаз еицш, ауаа рыхкәа зацәык илацш нарыхьзеит.

– Абра ахәычкәа иманы дгылоуп азәы рҳәеит, дзустада? – аҳазылхырта шыҟаз давцаланы дааиуан Ахарзаман, дахьаанагаз уара идыр. – Мардасоу уоума?! – уи илацш ари даатцашәеит. – Уеидаракәа акакала ихыганы исыта!

– Аскатәи ауаа шеилагылоу, сара зацәык срылганы сабоугои?

– Уааи, ахәычкәа уманы ара утәазаауама, хәлоит.

– Даеа мачк ҳаацшып, цхашьароуп.

Ахарзаман днахынҳәын, ажәлар дынрылазит, ахәычқәа зманы игылаз избахә аниаҳа, нырцә дшыҟаз даагьежьызшәа. Уи ииҳәаз ахьимаҳаз Мардасоу иааицәымҭахеит, убасҟатәи еилыхарахеит ашьтахь. Иацхьа агәашәаҿ икылеибархон, иааикәыршаны, ашьх ангыло еицш, еилан. Мачзак инацасыццхьаза, угәы уеанзамкәа анеигәтас-ааигәтасраҟәа, абжьаларақәа убас ирацәахеит, Радица, тачкак лыманы, агәашә аҿы днеирц агьлыгзамызт, уи уа данбжьысшаз дыбжьадырҟьцыр ҳәа дшәон азы, ҩ-цәаҳәак реилаларта еилзыргоз рызҿитит азҭаб уа дрылганы цхьаҟа дыршьтырц, инапалагьы дыдирбеит, дара иқәшаҳатны рхы рҟьон: лареи иареи хцаҟа тачка рыбжьагылахьан, длыхьзааныа даеа заҟа рыбжьалоз здыруадаз, лызҿтны илеиҳәеит, аҳәаа дхыцуазар, уа дрызцшырц; Раҳаимеи Цьарнаси, ахцатәи атачка рыма, ишьтахьҟа цьара игылан, иара изааигәахарц итаххеит, аха ирыбжьагылаз арахь иоурыжьуамызт, иааугаргьы ҩыцьа ахәычқәеи аидара зқәыз тачкаки изааигәара иабаиргылоз, еилакҟы ауаа ахьеилагылаз. Амра акәзар – иаатымгылазакәа азы изааларц илаҟәуан. Уи збоз атачкакцәа аҿхагахон. Ахәыцәа иманы уаха ара дзаанхозма иаргьы, дхынҳәуазар – аскатәи еидара аҩныка иабеигоз.

Радица агәашә дыбжьагылеит. Наk-aak атачкакәа дыбжьаркын, дызрылцуамызт, даргьы зцомызт. Мардасоу ацәаҳәа еилзыргоз еита рызҿитын, зҭабки чкәынаки азҭаб иаалыдцалан, лтачка нарылганы, амҩа днықәырцеит. Абар уи аҳазылхыртаҿ дибон, илышьтазаашаз ртыц изахысуамызт. Ус даеа жәа-ҩык ноурышьтит. Ацәаҳәа натцысит. Абар иаргьы агәашә дазааигәахарц агьигмызт, иааиҿаст. Иказ ибарц даахьаҳәзар, ишьтахьҟа иказ ихәычқәа ртыц иахымтцысзакәа игылан, ртачка хыршәтын, изрывсыз рывсуан, изрывымсыз рацәҳауан.

– Иҳагәтасны ҳкарыжьит, иаххари? – ацәыуара дакуан Раҳаима, итачка наргыланы лаб данаарыдгылоз.

Ауаа гәацәажәпақәа, раацәақәеи рартмакқәеи иртаз рытитә ада хәыцырта змамыз, дрызгәамцны, шҿимтуазгьы, ртачкақәа дрыбжьысырц, ишьапқәа ныбжьаргыла-аабжьаргыла даакылсын, аацәа атачка ишақәҿаҳәаз иҩышьтихын, иҳаракны ишикыз, аскатәи капан рхыкны иахьнеигоз шцьаршьоз агьырзымҳәакәа, днахынҳәын, импыцҩорны икамҳарц имч еизго мацара агәашә днадгылан, – «ари ахәычқәа иртәуп, исымшәх!» – иҳәан, ацәаҳәа еилзыргоз инадиркит. Цьоукы ҟыжә-быжәуа ак рҳәарц иаҿын, аха 50 кг зкуаз аацәа, иҳаракны иназгоз даашьақәкьар, дара рахь илеир ҳәа ишәаны, иқәҿызымтуазгьы рацәахеит. Аназаразантә, адажә цшра змаз цхәыск, лхаҿеицш еиқәатцәаз акасы еиқәатцәа лхатцаны, иара иахь лхы рха, ак иқәылхәацәон, абраҟа аускәа еитцазырҟьаз иакәызшәа, аха уи иара иаҳазомызт, лқьышә мырмыршәагақәа шеихылхуаз ибон умҳәозар. Уамашәа иубашаз, ацыхәтәан игылаз убри ацҳәыс иалылдраази иара ахәычқәа ицны дшыҟаз? Шьтахьҟа деитанрылцәраан, Цьарнас даашьтихын, дигәыдкыла деитаахынҳәит, дышьтыхны агәашә дынхыган дынритеит. Раҳаима дишьтагыла дааиуан, доурыжьзар акәхарын, акәымзар узрылсуазма, даашьтицаан, уигьы агәашә дынхигеит, уа цьара изцшырцгьы налеиҳәеит. Итачка кны даатгылеит. Иара ицәаҳәала ианынатцас, иоурыжьуаз жәа-ҩык дрылалартә дзымнаскьеит, аха ианаатгылоз агәашә дылагылан. Иааикәыршаз уаруаруан, ипарпаруан. Рбжьы уахәомзыт, дара зышьтагылақәаз ирыцны иахьзымцаз азы, уажәыцәкьа ацәы згәыдырцоз еиҳаразак иара иакәын. Ҽитзомызт, атак ритар, иаҳагьы иаацкуан азы.

Анаҩсантәи ацәаҳәа иқәгылаз жәа-ҩык аурышьтааныа, аамта рацәазак цазшәа, Мардасоу ичҳара шьтак ихыжжзон. Урт анцагьы, арахьтәиқәа ааицадырсит, ацсуа ҳазылхырта аҿацхьа ауаа рацәацәан, ирлас ирзеилыргомызт, уи анаҩсгьы итацәны тыпк ацәаҳәаҿы иубомызт, арахь ааида ихыцуаз мачзамызт, – иахьабалак еилыхаран, еилаҩынтран, амала ажәлар рхала рхы еилдыргон, уаҩы ибартазамкәан уи шымҩацыргоз аацьоушьартә. Агәашә аанадырт, наk-aak итачка зеитамцуа игылаз днарыгәтасны, дыҩрылцәраан, аҳазылхырта ацхьа дынрылагылан, ихәычқәа аҩыцьагьы ааиваиргылт, ишьтаиргылар, ма иацхьа иргылар, атшәараҿ ианнеилак, цьоукы рыбжьалахон азы. Радица ацхьаҟа ацҳа дыкәлахьан. Аҳазылхҩцәа цараҟәак

нариҭан, иааиḱәицеит. Аҭшәарҭаҽ аиҽыхарҭа цәгьала иҽацәиган, ихәыҷқәа иваргыла, аандақәа дынрыбжьалеит. Аҭагәаҭаҽарақәа акәырқәа нрыбжьасуа, ирулак ацҳаҽ инеит. Аанда ихыцоз рцырхаган, аха, аранза ианааи, аҳәаа адыркаанза, ацҳа иқәсрын ҳәа дгәыҷуан. Иагьа умҳәан, ацҳаҽ уажәыҵәḱьа ацәаҳәа зынзакҵәḱьа еиҵахомызт, игәагәон цхьаḱа. Ахәыҷқәа ацҳа абагьыр иадмырḱьцыларц ихьчо, аурыс ҳәаахьчацәа дынрыдгылагәышьеит. Нас иаҳа акырза имариан. Аҵсуаа усḱатәи ишшәарҭамыз рымбози, р-БРДМ ықәыргахьан, ҷыдала иазыḱаҵаз ауаагьы иаҳа имаҷын, зегьыҵәḱьа абҵьар ркзамызт, лак акәын ирымаз ацҳаҽ, амала даҽа лак ҽаҳәан аҳазылхырҭа уанынытслак.

Радица даалыцхьан, еишьҭагыла рҽынархеит. Аахәацәа рцылон, урҭ ахә амшала, ма араса ахаҭабзиара аҽырқьынцыцра анцәырыргалак, иара дрыдхылазомызт, амҩа ианыршәланы иҽынеихон, еизакны изгоз диҵшаарц. Аамҭа имазамызт, аҳәаа адыркаанза, дхынҳәыр акәын. Атачкакцәа рыла амҩа ҭәын, ицоз-иаауаз рыдагьы, рааҵәақәа хыртны, аганқәа рҽы аахәацәа ирызцшын. Радица, лбжьы иаҳаны даахьаҳәзар, лтачка кьаҳәхан, илзырҳәазомызт.

− Ибыхьи?

− Абни амашьына, – ирывакны ицахьаз «УАЗ» нилырбеит, – амилициа ақәтәоуп, стачка иасит.

− Уи ишца?!. Ишцабымбоз?

− Цасҳәа исысит. Ус ḱарҵоит ҳәа саҳахьеит. Амаагьы сшьамхы иаахан, исыхьуеит.

− Бызныḱәоу?

− Ус усыцәшәартә сыḱазам.

Мардасоу уи атачка иақәыз уааҵәḱьа иҭиир акәхеит. Атачка кьаҳә арҳәазара уадаҩын. Амҩа дахьынзаныз, аҵьармыкьаҽ дназаанза, даҽа аацәак иҭиит. Иара иикыз атачка иақәыз аанхеит. Уи наиргылан, аиҵбацәа надиргылеит. Иҭацәыз атачкақәа аиҳабы иналиркын, ихала аахәацәа изыцшаауазар ҳәа дрышьҭалеит. Аҵьармыкьа аҩныҵḱа х-машьынак гылан, ишаархәоз ахә учҳартә иḱан, атачкакцәагьы маҷымкәа ацәаҳәақәа ирықәгылахьан. Урҭ рызҳаанза, иаргьы ҵьара дықәгылар акәын, ауаа иаҳа имаҷын ҳәа иахьицхьазоз аҭыц аанкыланы, ихәыҷқәа рахь иҽааихеит.

− Радица, ибкыз атачкақәа руак абаḱоу?

− Абра ишьҭасҵан… – илҳәарыз лҽамшәо, азҕаб аиҳабы днаҵшы-аацшуа даақәхеит. Илкыз амашьына ицнаҽыз акәын.

− Шәнапы акы ануҵар ḱамлазо, ишәыхьи, бара?! – дааилашәеит Мардасоу ибжьы мырдуцәакәа. – Х-ҩык абра шәышгылаз, шәтачка аашәаҳәҽцаа ишцаргеи. Уи ахә шызҳаз шәаҳахьоу? Амарҵьа, абрахь шәсышьҭалеи!

Атачка амаа ааникылан, аҵьармыкьа аҭаларҭаҽ днеин, аҭитә ахьҭеигалоз азы, ашә илагылаз ацара ииҭеит. Ацәаҳәа днықәгылеит. Иацхьа игылази акраахәацәеи ахьынзеибарххоз, аамҭа цацәеит, ус акәымзаргьы, иара убас игәы иабон, дмыццакуази. Иааҵәақәа ркапанын, уи азы ацара анриҭа, амашьынахь иҩықәныргеит. Иаадыртын, руазә анахьгьы-арахьгьы расақәак аарылихын, руак, ихацыц инрыбжьакны, ициеын, наḱ инкеицсеит, – ихәацсан. Даҽак циеын, инкеицсахт, – ихәацсан. Ахцатәи циеын, адырҩегь ихәацсан. Арҭ аацәақәа шырзымгоз ала, ихы ааиḱьеит. Мардасоу дыцхашьаны дыҵалар иҭахын, арахь иаазырхәаз ргәаҕ дагон. Имызхәҳарц иаҽыз гәыбҕан изрыҭомызт, ицыреыз, еибгак рылазамкәа, зегь хәацсазар, ироуҳәаран иḱази. Илбааргаз иааҵәақәа даарыхан, ихала рыцера иҽазикит. Жәабаḱа ахьциеыз, абжарак еибгаз цырак ргәыламызт. Дузыжьозаргьы даҽазәы иҽы узланеирызи?! Шә-килограммк араса абаигоз? Мҩа заҵәык иман: даҵаланы аҩныḱа игар, игәылхны, ирыцқьаны иааигар, иақәирзыз ирхынҳәрын. Атачка еиҭа лақәиҵан, аҳәаахьы иҽынеихеит. Лашьцазахьан.

Аҳәаа аркра ишаҽыз, днарыдгылеит. Ахәыҷқәа шицыз рбеит, дрыҳәеит, дырчеит, аха изаҳауаз дабаḱаз. Дзыдгылаз шҳәақәаз ибагәышьеит, даахынҳәын даатҕылеит. Аҽнынтәарак ашоура ыḱазамызшәа, ааҽыхьҭахан, иааихашьзеит, ақәа

лаҽыҵышәшәеит. Сааҭк, ҩ-сааҭк рышьҭахь иаадыртуан, убранза аҵшра рықәшәон. Радица ГАИ ахыбра аҭзамц лызқәа надылҵан, дыцәазма уҳәартә, лхы лықәыжь дгылан. Дкаҳар ҳәа дшәаны, Мардасоу уи дынлыдгылеит, аха лара дышмыцәоз агәра анилырга, даалыдҵит. Ҵьарнас агылара анизымчҳа, зҵагыла иқәгылаз атачка наргыла днықәтәан, ихы ишьамхқәа иахьынрықәиҵаз, дамхацәеит. Раҳаима заҵәык дҵыхза дтәан, ма дгылан, илбоз, илаҳауаз ҵьашьо. Ихшара ара иааныжьны, днахынҳәын, ирфашаз, аҩныҟа инхаз рхәы нацҵаны, иааигеит. Ишеилыхоз ахәыҷқәа акыршырфашаз ихашҭзеитеи. Аҩнынтә иааргаз ачаҽаақәа шырфаз иҟан.

− Ашьмахьы сцар сҭахыуп, – дааидгылт Раҳаима.

− Ацҳа ҳнықәсаанза ибзымчҳазои? Аҵьармыкьа ахьыҟаз ахь ҳхынҳәыроуп ма.

− Исзычҳазом.

− Саргьы, – ихы ҩыҵирззеит Ҵьарнас, ацәа далашьшь, ҽаҵақәак иҽы инҭеиҵан.

− Шәаргьы саргьы!.. – ахәыҷқәа рыцҳашьаны, раб инеимеиҭәарц агьигмызт. – Ахәыҷқәа ахьынҭыҵша ҭыцк ыҟамкәа иҟам, – уи аҳазылхырҭа аусзуҩ днаидгылеит.

− Арыҭьарахь ала, шә-метрак раҟара бжьоуп, аҵара шәаны шәахьнеиша ашьма гылоуп, – уи ахыбра араантәгьы иубарҭан.

Мардасоу ахәыҷқәа рҩыҵьегь уахь идәықәиҵеит. Ихынҳәаанза агәашә адмыртындаз ҳәа, хыхь иаҳхылаҵшхәыз диҳәон, аха дара заҟа инымхацәарыз, уи ашьҭахь аҵшра абанзарықәшәа. Ҵьарнас даҽа маҷк дыцәеит, егьырҭгьы акыр ахьҭа иакит. Аҷкәын дахьыцәаз иаҳа ахьҭа дакуан, аҵша илалар ҳәа дшәан, иаб иҭацәыз аацәак ижәҩахыр инықәиршәит. Апост ауаа рацәазаны иадизалеит. Аҳәаа анаадырт, иамышьцылахьази агәашә ркылеибархара, ртачкақәа неиҽакшо, еицәҳауа, аҵхьа ицарыдаз ҳәа еицжәыло мацара, цәгьала икылсуан. Мардасоу ихәыҷқәа аарылиган, рыжәпара аамаҷхаанза ҳәа дыцшит, дагьабаццакуаз. Нас днарышьҭалан, ацҳа днықәгылеит. Ицәымҭын абри аурысқәеи аҵсуааи ирыбжьарҵаз аҳәаа ахьиасуаз ацҳа. Аурыс ган цкьакәакәаразан, ауаа маҷын. Аҵсуа ган агәам иагахьан. Ажәлар хышхыҵәаны еилагылан, иудыруази агәашә рзаадыртуазар ҳәа. Ауха, аҵых неир, шьыжьынза ишоурмыжьуаз еилыркаар, инеицхьба-ааицхьбақәашт, цыҭ-ҩык иныркылахьаз ашәамахь уаҭахқәа ирызцарын, ҵьоукы рыуацәа ирҭаарын, асасааирҭа иазнеишазгьы дҟаларын, ажәакала реыршарын, аха аиҳаразак ртачкақәа инарыдтәаланы ицәарын. Закәытә гәаҟрахази, рхы зланыҟәыргарыз ҵарак дырҳарын ҳәа ақәцараз.

− Мардасоу! – дгәырҭьаҵәа лҽаалхеит Ламара, наҟтиәрахь зеидара зманы еилагылаз даарылҵын. Уи аспорт маҭәала лееибылҭахьан. Дахьхәыҵсуази дахьхыҵрызи заа леазыҟалҵахьан.

− Бгәы иҭоуи, уаха ара баангылахома? – дҵьеишьон иара.

− Сахьаангыло сымоуп. Стачка ҵьоукы рнапы ианҵаны, сцоит. Уажәы иаарласны дааиуеит Ахарзаман, араса аахәаны. Уи даанхоит ара. Уара уахьынтә араса аахәаны иааугома? – дыччон лара.

− Убасшәа аҵшра соуит, – дыччон иаргьы аҭакс.

− Иузымҭизеи?

− Ҩ-аацәак сҭиит. Бара?

− Ҩынтә изулак сыбжьысит. Ахынтә рзы абра сааиҵасит. Уаҵәы ашьыжьза сиасуеит.

− Ҵхьаҟа шәымцазои? – ахәыҷқәеи иареи аанда реадырҭәҭәала ишгылазгьы, ииасуаз ирцырхаган, ҽцныҳәас ирҭеит.

− Ламара, цшзала беиқәшәалааит! – иҽынеихеит.

Уаха шаанза аҩныҟа ицоз дҟалондаз, амашьынақәа шыҟаларыз. Иааҭәыццхьаза иқәҵуан. Иааҵәақәеи итачкақәеи автобус абагажҭра ианҭеиҵа, аныҟәцаҩ ус иҳәеит:

− Уахыла ицо автобус аҽы ауаагьы аидарақәагьы рзы амҩақьырақәа ҳаракыуп, иумдыруеи?

− Исыздырзом, аха унапаҽы ҳаанхеит, иҟаҳҵари.

Ахәыҷқәа има, дыѡҭалт. Зшьапы зыхьуаз Радица лзы тәарҭак иҭшааит. Ҷьарнас аатҷәақәак, изтәыз азин рымхны, днықәиртәеит. Уи уа иаразнак ихы нкыдиҭан, дыцәеит. Раҳаима дҷыхза амардуан даҽагыланы, зфеишәеи гауа илатәази, еилагылази дышрылаҭшуаз, амѡа аалхылгеит. Уи длыхәаҭшуанаҭ, Мардасоу дҭышәырччон.

Амашьына ианлыбаауаз, Ҷьарнас, иаарҭшра шицәымҭыз, ижәѡахыр ааирҭысит. Амашьына ҭацәырц агьагмызт, ҭынч илбаан, реидара рыма, агәарбжьарала аѡны иааит. Арахь аҭх иаҳа еилган. Агәашә абжьы анраҳа, Алмас, уи илышьҭагыла Надшьа, ллаба лжанҭа, Қрысна, иаҳа деилҟьа-еилҭәыцә, иаадәылибаҳәеит, ргәы ҭынчзамкәа, ашьҭалашьа ишақәымшәаз убартә. Ахәыҷқәа ргәыдҳәҳәала, игәырҭьаҭәа аѡныҟа илеит.

− Узҭоу расоума? – иааҷьалшьеит Алмас.

− Расоуп. Ахәаҭса рацәаны иалоуп, иаҳзымҭиит.

− Баша иҭхасҭахома?

− Игәылхны ирыцқьатәуп. Нас исҭиип.

− Асҟатәиу? – даахьаҳәт Надшьа.

− Нас икаҳаҭсома? Аѡны шәахьтәоу аус шәоур ҳәа шәшәома? Игәылшәх! Мчыбжьык аамҭа шәымоуп.

− Уи ҽнак алагьы ҳалгоит аха, ус зшәыхьи? – лҳәеит Қрысна.

− Сагәылатәамызт, изеиҭшраз иалздрааи.

− Иумызхәҳауаз ишгәарҭаз умбои,иагәылатәаз ҷьушьоу, – наиҽҭнылҳәеит иан.

− Иҟалаз ҟалеит, уи ҳалацәажәарым. Ахәыҷқәа уахь ргара шьҭа иаҭсам.

− Ҟаҳ, ас аҭхагәҭан шәцо, аҭхагәҭан шәаауа, иабыку иахьуго, – лҳәеит Надшьа.

− Даҽазны ҳанца, уа ҳацәар акәхоит, – лҳәеит Радица, лшьамхы кны.

− Бшьамхы чупеи, иахьи? – дааскьеит уи ланду.

− Ҳахьеилыхоз атачка сахҟьашеит, – амц лҳәеит азҭаб еиҳабы.

− Ас цқьа баатәеи, аҭха ҭәҳәа сымдыруеи.

− Акрем бзианы иахьышәшьи, шьыжьынза ибзиахоит, – иҳәеит Мардасоу. – Ҷьарнас дахьыцәа ббоу, дҳариапи! – уи ахәыҷы даашьҭихит. – Дахьаҳазәзәо егьыҟам, уаҭәы даҳкәабап. Шәарҭ шәҽышәкәабароуп! – азҭабцәа рахь абас наиҳәан, аҷкәын дима, дындәылҭит.

− Бшьапы чны ишыҟоу, баргьы бҽыбзыкәабазом, – лҳәеит анду Надшьа, Радица лшьапы даҭәҳәарц дахьлыдтәалаз.

Бахәыш зыш ыҭыҭит,
Зышла гәышҭоуп.
Лагәыш уаѡыш иҭихт,
Ауаѡыш ҭаҭҳаи илиҭт.
Ҭыцҳаш хшла илжәит,
Убри ишлыхәарҭахазшәа
Иухәарҭахааит.

− Лҭшҭәы лхыгга дшыҟоу бымбазои, – Радица лхаҽы Қрысна иааиҭхьылшьааит. – Алаҭш ҭәҳәа ҟасҭашан!

− Иашаҭәҟьами! – дақәшаҳаҭын Надшьа.

− Азыхь збаажәызтәыз,
Азбаажә зыхьызтәыз,
Аҳасса зырҟәтәыз,
Абынҽацә зырматеикыз алаҭш.
Ҭшәиу, ҭшәиу, ҭшәиу!
Рылаҭш рҷьам иануп,
Рылаҭш ҭҟәиааны,
Иҭҷьиааны иҟазааит,
Ажьихҭә рылақәа иҭшьызааит!
Ҭшәиу, ҭшәиу, ҭшәиу!

Ҭәы, ҭәы, ҭәы!

Мардасоу урҭ зҽыз рыгәра ганы даангылозма, акрем ааиган, Радица лшьамхы ижәпаны иахьишьит, маҷк иалабаанза дтәазарц леиҳәеит, нас иҽаҳәаны диарц. Раҳаима лҽылкәабаанза, иара дыцшыр акәын. Хыхь дѡеин, ицарақәа ааицхьазеит. «Ажә еицарҟәата ианаауа саѡызахеит», – аҽны ахәыҷқәа идирбаз аҵьабаа хьааигон, арахь егьи ақыҭа аҽы имаз амхы аҭагалара иҽазикыр, уаантә иҵьықәреии ицҳәи злааигашаз амашьынеи абылтәи ицара рықәирзыр, даҽазны Ҭсоу аарцә аҵьармыкьаҽ еиҭаирсрыз злааихәашаз иоузомызт. Адырѡаҽны ицсы ишьаргьы, иаарласны деиҭабжьалар акәхон.

Ацарақәа аниҭәах, иацхьа иқәыз жәеинраалақәаки ажәабжьки зныз ақьаадқәа днарыхәацшшәа иуит, аха убас дкараха дыҟан, абарҭ ирылеихызи ҳәа ихы дазҭаауа, иааидикылан, наҟ инеиҭәахит, – ааигәа дызрыдымтәалацызт, данрыдтәалашазгьы здыруадаз. Исахьақәа ахьыҟаз днеин, уаҟа усгьы дызхәацшырц ииҭахыз патреҭ заҭәык акәын. Егьырҭ игәы рызҭамызт. Иара изанааҭыз аргылара усгьы дазхьацшуамызт, шьҭа ргыларак усгьы иҽизазкрымызт ҳәа, игәы каҳахьан.

− Уаб хьаас шәиман, нас уизнеир цәгьамызт, – иан лбжьы ааиаҳаит.

Иаб дзымҭысуа дахьиаз дныѡнашылеит.

− Шәеибганы шәаау? – аарла дааизхьацшит.

− Иҳахьраны иҟази, ҳаибганы ҳмаакәа?

− Уҽурчмазаѡра уҟоуп.

− Акымзарак сыхьуам.

− Амла шәагар ҳәа ушәоума, аҵьыкеи абысҭеи роуп шәзаазази. Усҟан еицәахама иахьатәи аамҭа?

− Ҳшыҟоу ҳаиҭьзар ҳҭахыми. Абысҭеи аҟәыди мацара ахәыҷқәа ирыдуцалар ҟалома, аҭара рызҭашам ус ала.

− Аҵьабаа ухы иаумырбацәан, даргьы рыбҭа цумҭәын. Ауаѡы ихы абзабаагьы аирбозыроуп. Аҵьабаа цәгьа ауаѡы дафоит. Ишьҭамлацзар ахәыҷқәа сзаашьҭи, снарҽацшыр цәгьа избом.

2
Азә иҽы иҭамзо анасыц
(Акьыцхь збахьаз ажәабжь)

Инҭгыла-ааҭгыло ашьшьыҳәа амѡа ианыз автобус дақәтәан зцсы еиҟәыҷҷоз Мардасоу. Илахь шеиқәызгьы, агәкаҳара знумбаалоз иблақәа амца рхын. Иѡны днеины, дыҟазамижьҭеи иҟаз-ианыз аилкаара дшахгәаҟуазгьы, аҽырѡрҭа иалхыз адәеиужь нахьхьи аҭкараҽ еиқәыжьыз анышә ахәы еицш ианиба, автобус аанкыланы, длалбааҟьеит, иаѡцамыз ичамадан кны.

Аҽырѡрҭа дәы ҭыжааны ицхасҭартәхьан. Анышә ықәхны иго, паркқәак алаҟарҭахьазар акәхарын. Мардасоу иѡныҭҟа еилашуан, игәгьы ааихьит. Даазқәылаз иакәымз ак шааиаҳалак, ихаҽы ианубаалартә, ишьакшашьа аҽарҭәҭәон. Амѡаду ала иаауаз амашьынақәа еиқәыжьыз ахәзымпра инавҭаланы, алада ажра инҭалон. Уахьынтә аекскаватор аҽеицсхарчны абжьы гон, Мардасоу адәы ааихҭәаны, ахәы дѡыхәнеит. Иҭаҟа иҭагылаз аексковатор, асаса еихыкка, иарбгоз адгьыл нахәлабгон, нас иааҳәны амашьынақәа инарықәнацсон, заҟа шәызго ижәгала ҳәа. Амашьынақәа ракәзар еишьҭагылан, акы анцалак, даҽак уи аҭыц аалнахуан. Аибашьра аан қьырмытк иаҟараз ачазы ауаа еицырхәхәа адәқьан хәыҷы ианызцшыз акәыз ҵьушьарын. Мардасоу дгьежьы-хынҳәуа хыхь дықәгылан.

Иаауаз амашьанықәа маҷхо иалагеит. Нас зынза иаҟәыҭит. Шьыбжьон ацсшьарҭа иаамҭан. Аекскаватор иақәтәазгьы, имеханизм аанкыланы, аҭыхәтәантәи амашьына дынҭалеит. Мардасоу ахәра длалбааҟьан, амашьына мѡа ааиѡиҭәеит.

− Мардаосу?!. – акабина даатыцит аныҟәцаѡ иватәаз. – Бзиала уаабеит!

Мардасоу ибара иеигәырҕьоз ахаҽра шааирцшуазгьы, уи иблақәа игәы иҭамз ала изырцәажәомызт.

− Асҭана, – иҳәеит Мардасоу, уи ацсшәа аниеиҳәа. – Иабаргои адгьыл ыцхны?

− Ақалақь иавганы, амѡа ҽыц ҟарцоит, анхацәеи ацсшьацәеи ирцырхагамхартә.

− Ҳеырѡырҭа цхасҭартәратә изруҭазеи?

− Уи сара сахагылоума исазцаартә.

− Аеыѡҷкәынра уаҟуцу?..

− Цьушьт, – Асҭана инапы неиҟьеит. – Уажәшьҭа екскаваторуп сзықәтәоу.

− Аҽар-еыбҕаҟазацәа шгылоз ухашҭма?

− Уаҟәыц, Мардасоу! – Асҭана дласны иацхьацьыба асигареҭ аатихын, инеиҽыцеикит. – Ируам, – амца наиркын, иҽы алѡа нҭирбыбит, зцсы ааиуаз ицшрагьы ааихәеит.- Аиҳабыра ирҭахыу ҟарцоит, уареи сареи иҳазцаауада?

− Ажәлар ишәҭаххар ишәҽагылоз дарбану?

− Доусы рхоуп изышьҭоу, уеырѡырҭа згәалашәода. Уара уанҭарк, аеырѡра мѡацыргарц реаназыҟарцоз ашықәсан, ҷкәынцәақәак ргәы ааибаган, иеисит. Убри инахырҟьашәа, уи ашықәсан аеырѡра рзыҟамцеит, уаҳа уаѡгьы игәалашәомызт. Анцәа ицьшьоуп, ухы уақәиҭхеит. Уаалаганы уееиҽкаа, уѡнра, унхарҭа еиқәыршәа. Иумбои ауаа реыҟацаны ишҟоу.

Асҭана даара иеицсаххьан, Мардасоу уи дизеилымкааya диҽацшуан. Рқыҭа рцарцәа ирыликаауаз, дзықәгәыҕуаз Асҭана иакәын.

− Исзеиҕьхап ҳәа аума ҳеырѡрҭа зужыз, уа уҭагылангьы ицегь изыцужааya? Иухашҭма ари ахыртра закәытә цьабааз иадаабалаз? Маҷк уаахәцишь!

Асҭана ихы лаирҟәит. Иѡыза иҽацхьа уи дыцхашьон. Иара иакәызма изгәаламшәоз Мардасоуи иареи ирыхҭысхьаз.

Усҟан аусураз иааргоз абаандаѡцәа рзы баракқәак абра иқәдыргылеит. Урҭ рыбжеиҳара-ѡык, раамҭа анынцәалак, шьҭахьҟа ихынҳәзомызт. Абаандаѡцәа аус ахьыруаз аргыларақәа рҽы, ма аусурантә ианыхынҳәуаз, автобусқәа рҽы аҭыцантәи аҭыцҳацәеи дареи еибадыруан, ишнеиуаз аиҽцаара цәырыргон, ус цьоукы инархатәон, даеа цьоукы рыманы ақалақь ахь ицон. «Бзыц азы зжәыз хара дызцом» рҳәон.

Ишнеиуаз абаандаѡцәа раагара иаҟәыцын, аусуцәа абаракқәа ирыѡнарцеит. Урҭ рымац зуаз автобус дақәтәан Мардасоу. Зыхшыѡ еилгаз, зҽахәы бзианы изҳәоз азә иакәын. Аизараҽ данықәгылоз, ицарадазгьы ицарадамызгьы зегьы зырѡуан. Убасҟатәи ҷкәына еиламгылак иакәын, ижәлар дрылан. Даныхәыҷзаз иан лымацара дихаанхан, иаргьы дцарын азы, ацара иеадицаломызт. Ашьҭахь, иара иацкыс иеицбыз дрылатәаны, ахәылцазтәи ашкол аҽы акәын абжьаратә цара ахьирҳазгьы.

Мардасоу даныхәыҷыз аахыс аеыѡҷкәынра дахгәаҟуан. Асҭанеи иареи аеыбҕаҟазараҽ еснагь иеицлабуан.

− Уаҳа дәеиужь ҳмоузакәа ҳаҟазааyама? – игәы иалан Асҭана.

− Саргьы убри азы гәаанагарақәак сымоуп, – дгәырҕьон Мардасоу, араагьы ихәыцра ициѡызшоз Асҭана ахьиакәыз. – Ашәҟәы алаҳцап, адәыцшзарҭа иқәгылоу абаркқәа ықәганы, урҭ ирыѡноу ауаа аѡнеихагылақәа ирыѡнарцарц.

Аҭаацәара ду иалахәыз Асҭанагьы уи аамҭаз аамҭала абаракқәа рҽы иеиҽкааз азеицшнхарҭа дыѡнан.

Аиҳабырагьы ргәы иҭан адәы дрыцқьарц. Араҟа аҟәры хаҳә ыцан. Уи ыцхны, ицены асфальт алхраз ибзиан. Арцарцәа ззашшуаз аус рхы иархәаны, абаракқәа ықәыргеит. Абасала наҟынтә иааргоз ауаа аѡнеихагылақәа рахь нхара риагара рзымариахеит. Ҳаҷкәынцәа рҳәатәы назоз цьашьа, аеыѡҷкәынцәа шгәырҕьоз, иекскаватор ганы адәы иқәиргыларц Асҭана енак иарҳәеит. Ари заҳауаз Мардасоуи Асҭанеи ракәызма: ажәлар аеырѡрҭа еиҽыркаарц ишыцшыз ала ашәҟәы еиқәдыршәан, уаа ѡажәа-ѡык рҽынза рнапы ацаѡны, аусҳәарҭаҽ ишьҭарцеит. Уа аус

мгәагәозшәа анырба, Асҭана иаб иашьа Хьырбеи иҽы ицеит. Уи усҟан нӷьнырс аус иуан. Аҭара бзиа змаз азә иакәны дрыцхьазон.

− Ареспублика аиҳабыра рахь идәықәышәҭа шәышәҟәы ахѡаала, – уи арцарцәа ирабжьеигеит. – Уи аус шәахьазхәыцыз даара ибзиоуп, – ирымаирехәон Хьырбеи аҷкәынцәа зҽыз аус гәыкалаҭәҟьа.

Дара ус иагьыҟарҭеит.

Уи аамҭаз Асҭана иеиҳабы Ҭенгиз адырѡегь адҭа ҟаиҭеит:

− Иахьаҭәҟьа аекскаватор адәы иқәургылароуп.

Асҭана, иамуазшәа аниба, аусура дшалҭуаз ала, ашәҟәы алаиҭеит. Иеиҳабыреи иареи уи ахьынзеимаркуаз, ирѡыз ашәҟәы аҭак ааит, аҽырѡрҭа аартраз азин злаҟалоз ала.

Абарҭқәа зегьы ихаршҭны, Асҭана иҽахьиҭсахыз Мардасоу иӷьеишьон.

− Аусура уалҭны уцо аҽынза уаннеиз ухашҭма? – Мардасоу иѡыза ицәажәашьа ицәымҭын. Уи иҭахын Асҭана, уажәы дызлааҭшуаз ала акәымкәан, ихы злаирқьиашаз даҽак иҳәар.

− Амҟәыб еснагь азы аанагом, – Асҭана зегь ззеиҭшыз иҭшра иман. – Ауаѡы еснагь деиҭшым.

Мардасоу шьҭахьҟа иҽынеихеит. Уажә акәын ианидырыз иѡыза гәакьа дшицәызыз. Уи иара Асҭана ихаҭагьы еиликаахьазар акәхарын: Мардасоу ихы икәаҽ днеиуан, аѡныҟа дхынҳәыртә ихьаауаз даҽа рахәыцк ахьацрыҭыз гәынго. Хшыѡлагьы еиликаауан иҭҭәаз арахәыц аиқәҽаҳәара шаҭахыз. Азәы дибар иҭахымкәа, агәарбжьара дыбжьамлеит. Абаҳчахь ахҭыстра дынхыцеит.

Иҽы аѡнашьҭахь иқәҽаҳәан. Мардасоу ичамадан наиргылан, иҽыз днадххылеит. Азныказ ишшәырҳазгьы, аҭшәма дадырын, ахы шьҭкәыцәаа, алымҳақәа ркьакьа, инеиҽаҭшит. Азамѡа инапсыргәыҭа анлықәишь, – арсҟаамҭа уабаҟаз? – ҳәа иҭаауазшәа, инхәыҭакшәа иаакьыркьырит. Иагьа бзиа иныҟәыргозаргьы, Мардасоу аамҭала аѡны днаҭырыргазижьҭеи, уи игәыҭшқара напсыргәыҭак ианымҭшыцызт. Уажәы уи анаба, ахәда ҭҳәаа игәхьаанагоз ауаѡ игәышцы иадҭа, иааҭгылт. Иаргьы инапы ахәда инакәиршахьан, иагьааигәдирҭәҭәалахьан. Илахҽыхын аҽы.

Иан лысалам шәҟқәа рыла, Мардасоу идыруан агәыла ҷкәынцәа аҽы шықәдырѡлоз. Амала, азқәахь шамахамзар уаѡ днанашьҭуамызт. Раҭхьаза, акрыфарагьы аҭахымкәа, ачыхәчар иахагылон. Ашьҭахь, ирлас-ырласны Мардасоу иан абарҭаҽ дабо ианалага, ларгьы лҭа еиҭш лгәы ҳалалза акыршаҽалҭоз анадыр, аҽлышьнарцылеит. Лхала инҭыганы иқәҽалҳәон. Уи, абара шылцәыхьанҭахоз еилкааны, илҭирц Мардасоу иан илзааицҳахьан. Аха лара уи дахьынзахылаҭшуаз, лҭа ирласны дархынҳәрызшәа лгәы илнаҭон. Аҽы дазааигәахахьан, агәеисбжь лгәеисбжьызшәа.

Уажәгьы, акьыркьырбжь иныҭакшәа ишгазгьы, аҽы агәныѡра лнырын, ддәылҟьеит Шьадина. Доусы дахьадыз изы аҭан шидыруаз иаѡызан. Аҽахәда иакәыршаз лҭа инапқәа иаразак илдырт. Иаргьы дыѡны иҽааихеит. Знапқәа рхаха, лҭазаҭә даалгәыдылҳәҳәарц игылаз ан, аҭшатлакә дагазшәа дѡышьҭижәаан, дыргьежьуа даақәлеит.

− Ушцаз еиҭшҭәҟьа ушцахынҳәи уҽымцсахзакәа! – дгәырҭьон лара данылаиргыла, ааигәа илымбацкәа ишлаз ихахәы лнапы налшьуа.

Мардасоу ибон, иҽыцсахны даазар ҳәа дшәаны, иан дышгәаҟуаз. Аиашаз, лааигәа-сигәа илбац лымбозар акәхарын, асҟатәи лҭа дызицәшәоз. Лызхара дылзымбо, иблақәа дырхыцшылон Шьадина, аѡныҟа длаганы данынидтәалагьы. Ларгьы иибац лакәын. Ан лҽылыцсахуазма! Амала, иара иеиҭш лыхцәы ашлара иацнаҭазеит, уажәык ипашәза, абамба еиҭш иҭшқазан, бзиа ишҳәазгьы.

− Уаха ацәҟата сшьыроуп.

− Иаҭахзам, нан.

− Уаара иазкны исаазеит, изатәуп.

− Зегьакоуп иаҭахым.

– Узбарц иааиуа леидҳартәалароупеи. Мап зукуеи, ухынҳәра угәы азхьаҷсушәа?..

– Иҭактәыз ахьрызҭамкыз ауп сгәы иалоу.

– Ишухармыз здыргәышьуеит, аха иҟаҳҷари.

Мардасоу иан илбахьаз аҷьамыҷәа цәгьа ахә шизымшәоз еилкааны, уаҳа ҿымҭзакәа длыдтәалан. Идыруан иан лымацара лаанхара закәытә мҟәымбараз илнарбоз. Ларгьы ичҳаны ҿылҭуамызт, акы згәы иҷамххыцыз лыелеиҷштәны, дҭынчын, лхьааҟәа рцәыргарала лца игәы дамысырц.

Адәахьы дандәылҷгьы, аѡны иѡнагьежьуаз ан лылаҷш дыҷамшәацәартә еиҷш, ауҭра дҭан. Иеы еиҭаганы иҟәҿеиҳәеит. Дахьынаиааиуаз, агәылацәа дрымбарц игәы иеанын. Иан акраниҿалҷа, агәылацәа днарылсырц шиҭахыз налеиҳәан, дынҭыҷит. Шьадина лгәы нҭыҷсааит: Мардасоу абаҳчала дцеит, агәылацәа рахь иха хазар, агәарц ала дымцози.

Мардасоу ашкол агәарц дынҭалеит. Акоридораҿ уаѡы дыҟамызт. Абиблиотека ашә ааиртит. Зина лхы шьҭымхзакәа аѡра даҿын, хәыҷҟәак ааизар ҳәа лгәы илнаҭазар акәхарын. Аҟәардә дааханы, длатәеит иара, абиблиотека аиҳабы дылҿаҷшуа. Иааѡналаз иҟәиҭшьа лгәамцхакәа, лара дызҿыз лус леааҟәылгеит.

– Мардасоу?! – агәырҷьарагьы ашәарагьы реилазѡара лнубаалон уажәшьҭа зызҷабра иахыцарц агьызгымыз аҷҳәызба.

– Асалам шәҟәҟәа сзыѡра бзаҟәыҷи?

Иара иааѡналара ахьылнымырыз алагьы, Мардасоу Зина дшицәыхьшәашәазахаз агәра игахьан. Иҷаашьагьы ҷштәыдан, акраамҭа игәы иҷхоз аилкаара аҷыхәтәанза дазҿлымҳан умҳәозар. Реизыҟазаашьа ахьынзанеиз шеиликаауаз изҷаарала илдырит, лҟазшьа аҷсахра лҷәахырц агәаеанызаара илымазгьы аҷыхәтәа аацицәеит.

– Бысалам шәҟәҟәа есымша срызҷшын.

– Уажәгьы суҭахыума? – Мардасоу ак ихаралтәуан.

– Абахҭа саҷсахуеит ҳәа быҟазма? Ус суаѡы ҷсыены схы бсырбахьазма?

– Мамоу, аха аамҭа аееиҭанакуеит. Уаргьы…

– Ишәыҷалазеи шәызынтәыкгьы? – иҿаҷшылара шҭынчызгьы, игәыҷаз амца иажәаҟәа ирыгәҭылакын. – Асҭана иакәзар, избац иакәымкәа, дысзеилымкааya дҟалеит.

– Уи Ҭенгиз иҷҳа дааигеит, иузымдырзои?

Мардасоу, аҿаҷа иҿарҷазшәа, дааҭынчхеит. Игәалашәон Асҭана иеиҳабы Ҭенгиз иҷҳа ҷшзак дыҷәрышкәаза дышимаз. Асҭанагьы дыклахәҷәаза ақыҭа рцарцәа ҭеиҭҷшла ираҷигон. Ныҳәак аены уи иеыбҷаҟазашьа згәаҷхаз Ҭенгиз иҷҳа бзиа дышламхабаз аарылыѡхьан. Амѡаргылараҿ еиҳабыс иаарышьҭыз ахымхаҷагьа Ҭенгиз дызҿынҷәаауаз иҷҳа хазына Асҭана диаҭәеишьозма амалагьы. Иагьа дуамазаргьы, аекскаватор акәын уи дзыҟәтәаз. Аиҳаракгьы уи аҷсуа рҷыс амилаҭ ирхылҷшьҭран ҳәа аеыбҷаҟазара бзиа иахьибоз азын зынза дизычҳауамызт, уи ажәытәра иагаз аҷас ажәлар реидкылараз рхы иадырхәон ҳәа иҷхьазон. Асҭана, Ҭенгиз дахьицәымҷыз иахҟьаны, уи иҷҳагьы лыҟәшәара дашьҭамызт.

– Уи шҷаҟалеи? – Мардасоу иѡыза иҷҳәысаагашьа ҷьашьахәрала дазҿлымҳан.

– Ашкол даналга ашьҭахь, лымшира уахык иазгәарҭон. Убри ахәылцаз ахь Асҭана днеиртә иҟалҷеит. Ҭенгиз иҷҳа убри ашьыжь азы дныҟәҳа дима дцеит.

Мардасоу иибахьац иакәзар, Ҭенгиз, гәырҷьарак иман ҳәа, Асҭана диҷхьарамызт. Нас, адунеи мааҳәызар, иҟалазеи? Иҷьеишьон иара зегьы реахьырыҷсахуаз.

– Ҭенгизгьы иҷҳәыс рыцҳа дыҷсит. Уажәы имала иоуп иѡноу. Арахь закәытә ханузеи иаалырҟьаны иргылаз, – Зина лажәаҟәеи лыбла гәыҭбааҟәеи ирныҷшуан Мардасоу изеилымкаауаз, Ҭенгиз изы илгәыҷаҷәахыз, иҿыцыз цәанырра мазак.

– Бара уи дызхарыцҳабшьои? – дѡагылеит иара дцарц.

– Сароу?.. Мап, ҷьушьт.

Мардасоу дындәылԥит. Дмеидагәеидаха амҩа данын. Уажәшьҭа еилкаан Астәна аеырҩрҭа агәхьаа зхаимамыз. Игәхьааргьы иабхәа дзиҿагыломызт. Ҭенгиз уи ахә изшьомызт. Цқьа лыҽцәырылгомызт Зинагьы. Мардасоу, азаԥәра дагәылаханы, адәы сакара имацара даақәхазшәа, ихы ибон. Уи иеситацәомызт, избанзар бзиа иибоз лынастхара иахьа ихәыцырқьа иауаацәырԥхыз, асалам шәкәқәа рыҩра дақәыцижьҭеи, реизааигәара шеиԥқьаз хәыҷы-хәыҷла дашьцылахьан. Зина лҿынтә дандәылԥ ашьтахь, уаҳа зҿы дцарыз уаҩы дигәалашәомызт. Дзықәгәыцтәкьоз иҩызцәа дырхаштхьан. Аҩныка игәы ихон. Иани иеи рахь. Ан еснагь данын. Дзеиԥшразаалак лԥа дизыкан лԥсы ахьынзаҭаз, уаҳа цстазаарак лымамызт. Ани аԥеи рхәон ауаа. Аеы акәзар – иҳаиуанын. Аха аеы бзиа, ауаҩы ианишьцыла, аиԥш ҩызара зылшоз маҷын. Алагьы ауаҩы изааигәан, аха Мардасоу иаҳа зыгәра игоз ҽын. Уи дақәтәаны иахьирцыршаз уажәшьҭа нахыс ҭыԥ зыкаломызт. Иан иеы изылхьчеит. Иҩызцәа ирзымхьчеит ажәлар реырҩырҭа.

Мардасоу адәахьы иҿынеихеит. Аекскаватор абжьы гомызт. Амашьынақәагьы бжьыцхьан. Амшын изаалоз Амра имцакызшәа алаԥшҳәаара абылуан. Аибашьраан иахаԥыруаз аҳаирпланқәа абомба иадыргазшәа, адәы кылфа-кылжәжаны, ижьакцаха ишьҭан. Азбжараԥәкьа, ԥшьба-хәба метра аԥахь ижны, иқәыргахьан. Мардасоу иахьа, ара данааи, игәы нҭаԥеызшәа дкалеит, иаразнак иԥсы еибакит, аха иҟалаз, цқьа ихаҿ иааганы, дзазымхәыцит. Уажәшьҭа ари аус ихьаауеижьҭеи, ҽнак ыиасуан. Игәгьы инарԥаулан ихьуан: адәы хәшәык аманы ибомызт.

Игәалашәон закәытә дәы ԥшзарҭаз, ашьха еԥәара ашьапаҿы ишьҭаз. Рҩызцәа ираԥхьагыланы, Астәнеи иареи анеивасуаз, Мардасоу имҩа ааста илаԥш ауаа рахь иршәлон. Уи бзиа ибон кәымжәлеи кабалеи еибытаз аҭаҳмадаԥәа рыбла ҭырхаха аеыҩқәынԥәа ианрызԥшлоз. Аеырҩра ашьтахь Астәнеи иареи неивагыланы, реқәа рытԥрааруа, аҩныка ианԥоз, амш бзиа аеынгьы, аҿар иддырбарын ҳәа, зуапақәа ирҭашьшьы изшәызԥоз аԥагьара знубаалоз рҿаԥхьа аеыҩқәынԥәа рахь иаахьадырҳәалон:

– Аԥсуара анԥәа иныҳәааит!

– Шәаԥымхааит ҳаҷкәынԥәа! – зегь раԥкыс игәы алакан Мардасоу игәыла Алхас.

Арҭ ахаҿқәа уажәы ирҳәозишь?

Днахынҳәит Мардасоу аҩныка. Абаҳча дыԥаланы, днеиуан. Шьадина лыцәката аԥәа ҷьоукы иахырхуан. Заҳәызба цҳафыруаз Астәна иакәын. Егьырҭ ҩыцьа аҷкәынԥәа уи ицхрааруан. Аԥсшәа нареиҳәан, уамак иерыдмырхаԥәалакәа, Шьадина дналаԥәажәарц, иҿынеихеит. Агәарц ала дааиуан Зинагьы.

– Арахь бауеит ҳәа сыказамызт, – Мардасоу уи лахь агәынамзара иоуз ҳамҭанык иааимкәыцбеит.

– Шьадина сусураҿ ауаҩы дысзынадышьҭит слыцхраарц.

Мардасоуи Зинеи акыр рыбжьаз ҷьылшьон Шьадина. Аскаамҭа уи хаԥа дымцакәа дахьыказ ҳаҭыр ақәԥатәын. Агәылаԥәа ирҳәашаз ҳәагьы дымхәыцкәа, урҭ уаха реибабара Шьадина дахыццакуан. Уажәшьҭа илҭаԥахашаз, аҩны дааҩнарԥшны, лҿылгәалырцхарцгьы лҭахын. Зина лыда ачыс ҟаԥараз ауха уаҩы дылмыцхьеит ан. иааигәазаз азәык-ҩыцьак аҳәсақәа изҭахны иаднагалаз ракәын акәымзар.

– Нан, агьаҭахзам ҳәа басымҳәази? – Мардасоу, иан лмаршәа аниба, игәалакамзаара изымԥәахит.

– Иухьзеи, уан рыцха? Гәыкала иузыкасԥо сзахыубаауазеи?..

– Бзиоуп нас, бзиоуп.

Иааиуаз, днарԥыланы аԥсшәа раҳәо, абарԥаҿ илартәаны, драԥәажәон ҽыц зынхарҭа иахылаз аԥшәма.

Зина дыҩнагьежьуа ан дахьлыцхрааруаз Мардасоу игәаԥа ԥәаныррак ԥхаза иааизнархынҳәуан. Иԥәызуан аенытәи ихҭысқәа. Дҭаркааныа иареи лареи аигәаԥхеибашьара ԥшԥа ирыбжьаз иныбжьыркьашәа зегьы аԥанарзуан. Усҟан илаԥш дхызарц агәазыхәара изааиуаз ауадахь днанырԥшуан. Лара, лыкәра

уажәшьҭа ишмаҷмызгьы, дгьагьо длассан. Уи лцынхәра даҽазәы абра дыԥнагыларын ҳәа ихахьы имааицызт, аха лара илҳәан еицш, аамҭа аҽеиҭанакуан.

Акәац ажәра агьагмызт. Уи ада аишәа дырхиахьан. Амзаҷа, адунеи агәыҳалалра аҵаны, агәарҷ иқәцхон, Ҭенгьизи Хьырбеии еицны ианааи. Урҭ егьырҭ асасцәа инарыдтәаланы, ахәыҡаҵарҭа дныԥналеит Мардасоу, Шьадина лымаҵара уа дшыԥназ аниба.

– Ҭенгиз бызицхьеи?

– Унан, иуҳәашьоузеи, уԥоны иааиз асас ус аума дышудукало.

– Иазхоуп шьҭа! Аҵшәма ичеиҵьыка ҳаҭыр ақәызцар зылшо иоуп бзиала уаабеит ҳәа узцылаша.

– Усас дзеиҵшрахаша иалудрааузеи, нан?

– Аха уи дзеиҵшроу удыруанаҵы…

– Икалазеи, Мардасоу, иузиузеи убри абас дуцәымҷахартә? – Шьадина иажәа ааиҷаҵылеит.

Мардасоу дындылҵит. Асҭана акәац ҭихуан. Ахышә ала аҵшәма ибарҭан ауадаҷ Ҭенгизгьы Хьырбеигьы Зина дышрыдгылаз. Иахьа лбиблиотекаҷ дшибаз еицш акәымкәа, Зина лыблақәа агәырҷьара мцабз рыхҵҷалон. Мардасоу изааигәан ари алаҵш гәыбзыҷ дҭаркааныа зны. Уажәы лгәы зызкыдыз Хьырбеи иакәзар? Уи акырза дҷан Ҭенгиз иааста. Аха Ҭенгиз иакәын Зина лылаҵш хаа иаҳа аҭак азҭоз. Мардасоу ихы ииаҭашәаз агәрамгара ааизцәырҵын, игәы хьаҵсны исасцәа рахь днахынҳәит.

– Аҳы, уажәшьҭа ҳнапы зык нақәаҳҭәап.

Зегьы рҭыцқәа ылырхит. Асҭана, дтәарҷ Мардасоу ишидицалазгьы, иабхәа дахьтәаз атәара аҵсышәала иаҵымызт иҳәан, дырхагьежьуа амаҵ иуан. Уи изҭеиҭәоз аԥы, изнаҳауаз игәҭакы нанагзозма ааигәахәт Мардасоу, даҽазны иеиҵшымкәа, иаразнак иқьаф аныҡанаҵа. Нас ихы шәиуа Асҭанагьы Зинагьы лаҵшыла ииаимидеит, иблақәа разза. Уи ихы гәыбҕан аиҭаҵәкьон имаҵ зуаз гәымхарыла дахьрызхәыцуаз.

– Ҭенгиз ицҳа дышҵоугеи? – Мардасоу Асҭана илымҳа дынҭахәытхәытит. – Уи дугап ҳәа зынза сгәы иҭашәомызт. Иара уаргьы… уазымхәыцзацызт, – «узыналыхәаҵшуамызт» иҳәахьан Мардасоу.

Асҭана ииаицәымҷахеит. Аԥы злысхьаз изиаҳәомызт, Ҭенгиз изымдырзакәа, уи ицҳа лымширахь Асҭана дышиҵхьаз. Маҷк анижә ашьҭахь, диҳәеит лара аухаҵәкьа дигарҵ. Икаиҵоз цқьа дазхәыцуа дауҡахыз. Дазхәыцуа данықала, зегьы ииасхьан. Асҭана игәалашәон ашьҭахь уи ауха Ҭенгиз илаҵш шыхаамыз. Аха имаҳәхаз диҭаххар акәын, ицҳа лаҳаҭыр азынгьы. Урҭ тышәынтәалахарҵ дрыцхрааит. Ԥнак зынгьы Ҭенгиз Асҭана идиҵахт иекскаватор ганы адәы иқәиргыларҵ. Асҭана ииурыз изымдыруа даақәхеит. Ҭенгиз уи диргәыҵт атуннель иҭыргоз анышә ааганы иара иахьажуаз ишҭарыжьуаз ала. Уажәшьҭа ԥы-шықәса ирықәын, Асҭана аеырԥырҭа иекскаватор ҭагылазижьҭеи, арахь машьынакгьы ааганы иҭармыжьцызт. Атуннель иҭыргоз ахьыртаххашаз даҽаҵьара икалеит.

– Иареи уареи шәеинааланы шәықоу? – даҡәыцуамызт Мардасоу.

– Урҭқәа зегьы даҽазны иуасҳәоит, – Асҭана, аҵшәма изқәа днасшәа, аԥы инаҳарҵ днахынҳәит.

Мардасоу игәыла хаҵа бзиа Алхас аҭамадара иитан, аишәагьы бзиа имԥаҵигон. Аҵсуара иамаз акәамаҵамара нҭкааны аныҡәгара дақәшәон. Аҵшәма уи дицырхагамызт. Амала Мардасоу, иқьаф аныҡала, игәыҵаҵәахыз ицәхыжжуан. Аҵшәма аказлабошь иахь ихы наирхеит:

– Уххь згеит. Сара аҵсуара сақәныҳәар сҭахыуп.

– Бзиоуп, Мардасоу, сара исымкуеи.

– Уи аныҳәаҷа раҵхьа сара искыроуп, сатоумҵан угәы сасзар! Сара сҭакын. Иахьа саныхынҳә ҳеырԥырҭаҷ снеит. Уи зеиҵшроу салаҵәажәом, избаз усгьы

ижәдыруеит. Сызланхоз сыжәлар ыҟәыргама, ас ишцаҟалеи ҳәа схы сазцаауан. Уи анхҳартуаз иацырхагаз ауаа рацәан.

Ҭенгиз дыцштәыдахон. Асҭана иакәзар – ишьапқәа неиҭак-ааиҭакуа дгылан. Ашә дахьаахыцыз, Зина лнацәкьарақәа «цыцәцәо» даақәхеит.

– Аџьабаа ҳдырбазаргьы, абзамыҟәқәа ҳариааит. Иахьа изрышәҭазеи зыда ҳзымааџшуа ҳдәы? Уи азцаара аҭак ҳаиҳабыра иаҳа ижәдыруеит, Ҭенгиз.

– Ыы…- иеааиџсахызшәа иуит Ҭенгиз. – Аиашаз… ыы… Аеырѳырҭа ҿыц ҳаргыларц ҳгәы иҭоуп. Амала, уи ахьыҟало цыхьатәи аҭыц аҿакәым.

– Уи азцаара рхамшҭзеит, Мардасоу. – Хьырбеи иажәа ныбжьаиргылеит.

– Иабыкәу нас? – Мардасоу иаҳаз џьашьахәитәуан, аеырѳырҭа знаалоз даеа дәык рымамызт.

– Араион аҿы ҿырѳырҭак ҟалоит, – уажәшьҭа иеааирҷәҷәеит Ҭенгиз. – Избоуп уи акурорт иахьазааигәоу амшын ахыҟәаҿ идыргыларц.

– Закәытә планузеи уи иазыҟаџоу?

– Даара ибзиахоит уи аеырѳырҭа, – деихаччон Ҭенгиз. – Даара ибзиахоит. Аџхын мчыбжьык ес-ѳымш аеырѳора мѳацыргалоит.

– Аџара шәаны, ауаа еицлабуеит, иарбан ҿу аџхьахә зго ҳәа? – Мардасоу ихаҿы, ишынеибакәыз имармалташь лыхызшәа, иқәацомызт.

– Аеи!

– Уи акурорт аҳасабтәқәа роуп араҟа зегьы зызкыу.

– Аха ҳара иҳаџсадгьылуп ари ашьам дгьыл. Акурорт иадгьылуп ҳәа ҳахәаџшуа, ҳазтәом. Уи шәеырѳорҭаҿ ҳаеқәа ҳазнагалом. Избан акәзар дара рпрограмма рымазаауеит, уи ҳазцыргом. Ҳара иаҳҭахыуп ҳмилаҭ ҿыбҕаказара ахьҳарҿиалаша. Акурортгьы ҳабацырхагоу, аџсшьацәа ҳеырѳошьеи ҳеырхәаршьеи дҳарбар? Уи шәацәшәоу?

– Умбои, – даахәыцт Хьырбеи, – узцну азы аџан алеишәа ныҟәгатәуп.

– Сара исҳәаз уи акәзами? – аџхзы илџуан Мардасоу. – Ҳџан алеишәа ныҟәыргартә иҟашәымҭоз. Ара иҟалаз даеакыуп. Ҳҿыбҕаказара иазҿлымҳау ауаа еиҳа ирацәахар ҳәа ишәоз рацәахеит. Урҭ абзамыҟәқәа рымшалоуп сара сызхаҭакызгьы.

– Иуҳәо закәуызеи?! – иааџьаршьеит итәаз.

– Сара сҭаркит, ѳыцьа аҷкәынцәа сахьреисыз азы. Аха шәара ишәыздыруам урҭ сеиҵырхырц ишазыҟарҵахьаз.

Ҭенгиз ихаҿы аеамҵсахзеит, аха Мардасоу иажәа наигзар ҳәа дшәаны дхаҳәхеит.

– Коҳ, ҳаамҭа цаҵәеит нас, – исаат дахәаџшуа, дѳаџкьеит иара.

– Уаангыл! Аныҳәаҿа ҳалсып зны, – Мардасоу иаҵәца ѳаҳараикит.

– Уаха даеа ускгьы ҳамоуп, – иҳәеит Ҭенгиз. – Насгьы аныҳәаҿа макьана иҳаламлаҵт. Нас ҳанхазеит. Сатамыз! – даҵсышәан иара.

– Уаангыл сҳәеит! – Мардасоу илаџш ааирцәгьеит.

Зегьы ѳеибаргылакәан, Мардасоу иааидибаҳәалт.

– Иухьзеи, уан ҟадыць? Аа?! – Шьадина лџа дааидххалан, ишимуаз аишәа днахылгеит. Иуаҭах ахь дналган, дналыртәеит. Иан лҳәатәы дзаџгыломызт.

– Уи дзаабгаз здыруеит. Сҭыц сызирхынҳәырц бҭахыуп. Сара уи аус ахьиуа снеираны сыҟазам.

Асасцәа, уамак рыенымырхакәа, инеимыцқәеит. Зегь раџхьа идәылцыз Ҭенгизи Хьырбеии дрыццыхьан Зина. Шьадина шааназа лымацара аѳоны еиллыргон. Асҭана ахаџа ускәа дыреын. Мардасоу, инапы ихы инаҵаҵаны дахьныкәиаз, маҷк дыцәеит. Ихы шихьуазгьы, иџсшьара аѳы ихнарцсааит.

Ашьыжьымҭан исыҟәиҳәарызеижь ҳәа ашә даахыцит Асҭана.

– Уабхәа изызуз азы сатамыз! – иҳәеит Мардасоу, иѳыза данылатәа. – Амала, уара иудыруазарц сҭахыуп аиаша. Зымшала сҭаркыз арџарцәа уи ауха исызкылцшуа исышьҭазаарын. Сара Зина днаскьазгарц сыҟан. Уи дсыманы санаадәылц, сымацара

сыҟаз ҵышьа, адых-сыхҳәа иаасыдҵалт. Зинеи сареи ҳус рзымдыруазар акәхарын. Зина акы лзырур ҳәа сшәаны, руазә сиҽасит. Дахькаҳаз уаҳа дзымгылеит. Егьи илсыршахуази, имацара данаанха, дысрабеит. Раҵхьатәи ихшыбаѡ ҵасит, дахькаҳаз ахаҳә даахан. Фымз дышьҭан. Азбараҽ урҭ изларҳәаз ала, изыхсырҟьаз рыздыруамызт. Аха дара сзаазышьҭыз еснагь сгәы дҭан. Иаха урҭ рызбахә анцәырзга, Ҭенгиз дыҵсыр иҭаххеит. Саргьы сымѡашьо агәра згеит сгәы иҭашәахьаз шиашаз.

Асҭана ишьа иҽықәбаны дтәан. Ихаҭагьы убасҵәҟьа игәы иаанагон. Амала, Асҭана идыруан Мардасоу дыззымхәыцыз даҽакы: усҟангьы Ҭенгиз Зина дигәаҵхон, Мардасоу диҵырагылан акәымзар. Ашьҭахь, Ҭенгиз иҵҳәыс дыҵсит, Зинагьы инапаҽы дааигарц агьигзамызт. Асҭана иеиликаауан Ҭенгиз иахантәарак дзыцәшәоз: Мардасоу иаара Зина дхьанаҳәыр алшон.

Агәыла ҳәсақәа Шьадина илзааин, рбжьы рхақәынҵала еибарччо, акы еибырҳәон. Згәы алаҟазамкәа иҵәжәоз Шьадина заҵәык лакәын. Уи дааѡнашылеит Мардасоу иахь, ауама заҳаз лҵшра аахәаны.

− Иҟалаз шәаҳау, шәанаҵьалбеит: Зина Ҭангиз диццазаап. Ҳаѡны данбаѡнанагалареи ҳәа сыҵшупеи, лара, ҳара ҳҽы ддәылҵны, хаҵа дышҵаца?!

Мардасоу иблахаҵ гьежьуан. Уи имбазеит иангьы Асҭанагьы андәылҵуаз. Иблақәа хѡаны ҳамҭакы дықәиан. Аѡны ҭынчразахан, азәгьы ибжьы уаҳауамызт. Шьадина лѡны дамкуа дыѡнан ҽымҭкәа.

Амра кажжы адәахьы иҵхон. Апатҟәырқәа гәылшәаны ашәҭра реазыркуан. Мардасоу игәы аацсахшәа агәарҵ днықәгылеит. Ҽыцла адунеи днықәыҵшызшәа, иҵәеижь еилыхха дҟарҵон ашьыжьтәи ашәахәақәа.

Зегь раҵкыс ихьааз аҽырѡырҭа акәын. Атуннель иҭыргоз ааганы ажра иҭажьны, адгьыл еимариашазар, шықәсык, ѡы-шықәса рышьҭахь игылашаз ашьац ибла ихгылан. Иҟамлози даҽакала: иахьыржыз ириашазар, акыҵграҽ атәарҭақәа аҽаҵсазар, ажәытә аурымқәа ма абырзенқәа ишыҟарҵоз еиҵш. Аҽырѡырҭа збар зҭахыз ауаа маҷмызт. Аус злаз уи анагзара згәы азыҳәоз дыҟан, азәы заҵәык идамхаргьы – дыҟан.

Мардасоу иҽы абаҳчаҽ иқәҽаҳәан. Иара иахь иҵшуан, ҽыц гәырҕьарак иазҵшызшәа. Мардасоу уахь дышнеиуаз анаба, ахы ркьакьаны иѡышьҭнахит, абла ихыз амцабз ыркәеицеиуа.

…Аҵсадгьыл анасыҵ уаѡы иҽы иҭазом рҳәон.

Автор Адгәыр иҽцәажәара иацу

− Мардасоу аҽыбҕаҟазара бзиа ибозма? Дҽыжәлозма ҳәоуп сҵаарц исҭахыу.

− Зныкгьы дҽыжәымлацызт. Аҽырѡрҭа дазҽлымҳан, избанзар ҳажәлар реидкылараз иҕәҕәаз ҭыцын. Уи рбон ҳазҭахымзгьы.

− Исцыхьашәеит ажәабжьк – «Азәы иҽы иҭамзо анасыҵ».

− Агазеҭ ианын, х-номерк рҽы еиҳаны. Саҵхьахьеит.

− Уаҟа димоуп ахаҽсахьа Мардасоу захьзу. Убри ахаҽсахьа даара исгәаҵхеит, уи иахырҟьаны сызҽу арҽиамҭа афырхаҵа Мардасоу ихьзыстәуеит. Амала уи ажәабжь зѡыз иара ихы далацәажәозу, даҽазәы прототипк дышьҭихыу аилкаара сцәыуадаѡхеит. Иаҳҳәап ҳара иаадыруа апрототип иҭаацәара даара идууп. Ари ажәабжь аҽы Мардасоуи иани роуп аҭаацәараҽ иҟоу.

− Ажәабжь ус ианаалон. Ахаҽсахьа даара иқәҽиеит, избанзар аҵсҭазаара зеиҵшраз ҕәҕәала иааирҵшит. Ҽыц икьыҵхь, суҳәоит, иарбанзаалак ҵсахрак амҭазакәа!

− Нас, излоуҳәо ала, Мардасоу, ҵҳәыс дааигаанза, даҽазәы бзиа дибон?

− Ус сгәы ианагазом.

– Зина?

– Зина лҽы днеилон, аха иареи лареи еибатҭахны сыздырзом. Убри ашкол аҽоуп дахьибаз Алмас. Зина урҭ реибабараҽ дрыцхрааит, сара излаздыруала. Алмас лхаҽсахьа бзианы иааирцшит икьыцхьыз ҩ-ажәабжьк рҽы – «Амҽыша», «Аҭшәара». Актәи ҭижьит избанзар ишьҭыхыз апроблема игәы даараза иҵхон. Аха аамҭа анца уи аҵсы ахамшәа ибан, иҟалахьаз ажәабжь иҩоит. Сара рыҩбагь сгәарцханы саҵхьеит. Егьи, Зина, ажәабжь аҽы ишаҳәаз еицш, Мардасоу иакәымкәан, даҽазәы убасцәкьа дизныкәеит. Аха иара иажәабжь аҽы уртқәа зегьы даҽакала афырхацәа ирыдиҳәалеит.

– Дзустадаз Астана?

– Ҳы!.. Сара соуп. Сырбеи иҭахара ашьҭахь, аргылараҽ сзаанымгылеит. Ҭенгиз ҳәа уа зызбахә ҳәоу иакәын Сырбеи ихаан атрест иахагылаз. Салцыр акәхеит. Амҩаргылараҽ аекскаватор сақәтәеит. Аха, абҕанҷ алакарцарц, уи аҭыц аргылара атрестгьы адҳәалан.

– Уекскаватор уахь изҭоугалеи?

– Сара саннеиуаз, иара уа иҭагылан. Адгьыл цхастартәхьан. Мардасоу игәы иалаз – иара уахь иҭадыргылартә иахьраҳаразаз акәын. Дагьиашан.

– Ҭенгиз иццха дугатцәкьама?

– Рацхьатәи сыцшәма лыцстазаара далцит. Убри лышьҭахь акәын уара иудыруа ахҭысқәа анықалаз. Сыҷкәын аиҳабы аибашьраҽ дҭахеит. Уажәтәи лҽынтә даҽазәы дсымоуп. Дхәыҷуп макьана.

– Имшра убааит! Дабакоу Зина?

– Аибашьра ианалага, Ҭенгиз дицны дыкәцит.

– Ҭенгиз иццха илҳәои?

– Уи дацсыуахахьеит. Амала Мардасоу дацәшәон Ҭенгиз инырра ҳаҩнатақәа ирыҩналаны ирымеханакыр ҳәа. Уи ииҩуаз зегь иашан. Ҳацстазаара даараза идыруан.

3

Мардасоугьы Варлеигьы, Лурентиа иҟамзаара рхы иархәаны, акәардәкәа ирыкәтәаны, азшьара реазыкарцон. Лурентиа ара дтәазар, арҭ рҩыцьа акаруаҭ иқәтәазар акәхон, ршәкәкәа ршьамхы иқәцаны. Иаалыркьаны Мардасоу ишәкәкәа днарыхан, итетрадқәа аахиҩеит. Лара, илҳәарыз лҽамшәо, дихәацшуан, избанзар изҽыз иалымгацызт.

– Уажәы исхәыцуа бдыруоу?

– Сара азшьара уеазыкауцоз цьысшьон, иухәыцуази? – дцааит лара.

– Бареи сареи ҳаизыказаашьа мышкы зны ибцырхагахар?

– Ишца сцырхагахои?

– Ишца?.. Зегьы ҳарзеилымкаар ҟалоит.

– Убас Ламарагьы исалҳәеит.

– Бымбои, Ламареи Лурентиеи неицәхасуа иқәуп, аха инацшуа ирҳәои ҳәа рҩыцьегь азымхәыцзацт. Уи азын бареи сареи ҳгәалҭеит. Убас инацшуа ирбо зегьы рзеилкаауам. Нас цьоукы, иаабо акара шцахаҳаргылареи ҳәа, икылцшуеит.

– Ирҭахыу рҳәааит. Уара уакәзар ус уазхәыцрушь?

– Икалап сазхәыцыргьы.

– Нас арахь ааира сакәыцуама?

– Бҭахызаргьы бмааин, аха уи бара ишыбҭахыу, – итетрад аахиртын, ҽыц аҩра иҽазикит.

– Ус, Мардасоу, сымацара сыкәхоит. Уаразәк уоуп ҩызацас сеилызкаауа.

– Мдаа, бара ҩыцьа бцәызит.

– Ишца?

– Ишца?! Абгьы аҩызагьы.

– Ҳы!.. Жәаха ҽнак «бсаҳәшьаҭәкьазар шҵастахыз» ҳәа ануҳәаз угәалашәоу? Заќа сархәыцзи убри. Абыржәы иуҳәаз амшала акәхарын ус зуҳәаз.

– Аҩныќа бшыҟәнагалалак, бан илаҳәа, ҳаиҩызара иакәымкәа азәы дахцәажәозар, ирҳәо ахалымцырц. Илдыруазааит ҳаизыќказаашьа.

– Мардасоу, илдыруеит.

– Иалылдрааи?

– Иласҳәахьеит. Баазгаз дзуста̀да ҳәа дысзымцааи. Ус инҭкааны исызлаҳәом, аха цыҭк лдыруеит. Ан лҽы иҳәатәым акы ыќоуптәа. Саб иакәзар – иасҳәон аха. Амала уи Лурентиа ҳәа ҩыза бзиас иумоу сшибарыз сибеит, аха ацәгьаҳәара даќәысхроуп.

– Уи бимацәажәошәа ќабымцан.

– Иласхи сиацәажәо ҽгьиуа?.. Иимбаз, имаҳаз дзалацәажәои. Иибо игәы ак ҭанаршәеит ҳәа, ибз даслар ќалома.

– Иара дшыќоу дыќоуп.

– Бнагәы цхыз иибаз Цырхыз иҳәа ҳәа дикуан рҳәеит, – лыҩтәқәа даарылган, лҷааидылкылеит. – Шьҭа сцап.

Мардасоу имала данынха, имцаз зегьы рҭыцқәа рахь иныќәицеит. Рҭыц ҳәа имаз ахышә аџаќа адашьма акәын. Уаќа игылан қьаад коробка бзиак. Абжа Лурентиа итәын, егьи абжа – иара. Арҽиара иазкыз иқьаадҭеизгақәа ҩба убра иҭан. Иажәеинраалақәеи иажәабжьқәеи згәылаз аашьҭихын, икаруаҭ днықәтәаны, ибгьыцқәа днаргәылаџш-ааргәылаџшит. Игәы иамукәан, ус еснагь иќаицалон, аха игәы аназҭамыз, хара имгакәа иааизигахуан, наќ инаицәахырц. Исахьақәа згәылаз аашьҭихуан. Даазқәылаз урҭгьы игәы рызҭаџәкьамызт, нас инеидикылахуан. Абри ауаҭах ҭшәа дыҩнахәаҽуан, дашьцылацәеит акәымзар. Адәахьы даараза хьҭан, дцарцгьы цәгьа иааимбазт, аха аашьарагьы анааилс, икаруаҭ аҽы иҽааицихит. Дааҩналеит Лурентиа, иибахьаз иакәзамкәа, ихәдакәыршала ихаҽы ҭаҳәҳәаны, иблақәа ацәаакыра рхыжжыло.

– Иухьи, уара, ас иаразнак уакыма?

– Абаацс, сумырцәажәан! – иқьаадқәа нықәыжьны, ииулак ипалта ишәихын, инкнеиҳаит, ихылпа шихаз, днықәиеит. – Ас чмазаҩхашьа убахьоу. Сгәы, сыхәда, схы, – зегьы иаразнак еимлагәа иакит.

– Хәшәқәак узысыџшаап! – Мардасоу дагьыҩагылеит.

– Иаҭахзам. Сцьыба аазна аасхәеит. Саацсеит. Маҷк ҭынч сыкәиароуп. Сыцәар стахыуп.

– Мардасоу! – Варлеи лхы ашә иаалалкит. – Комиссиак ааин, урыцны ауаҭахқәа рахь инеир рҭахыуп, – анылҳәа, дҩаџќьан, ирлас дындәылџит. – Дара ҳуаҭах аҽы итәоуп, – длыманы амардуан длаҽалан, азҕабцәа ркоридор дныбжьалгалан, Ламареи лареи руаҭах днықәналгалеит.

– Коҳ! – аиартақәа рыбжьара аишәа хәыч бжьаргыланы, илатәарц агьрыгмызт иидыруаз зҕабцәақәак. – Акомиссиа анылҳәа, сара срыцымкәа, изымнаиааиуа дарбану ҳәа саауеитеи, – акәардә днықәтәеит иара.

– Уара уда ачаигьы лжәо цьушьоу, – лҳәан Ламара, данаацәыцычча егьырҭ азҕабцәа ргәы алаќазаны иааччеит, заа ирхиаз рчаиқәа инарыхәеит.

– Мышкы зны сылшәиишт, аха иабаќоу, – ахәша ахышьны иааидыркыз ачаса днацҳаит Мардасоу.

– Уара ауаа ргәалаќазаара арзшьа удыруеит, – лҳәеит Варлеи, иаразнак лҷаџсахны.

– Усцәкьа бгәы иалсып ҳәа сќамлазеит, бысзымгәаан! – ҽааиҭит иара. – Акәымзар бчаи хаа схаҳазом, арахь бзиа ибаны ажәра саҽуп. Амала аҩызцәа сара сышныќәаз иныќәо?!

– Икалеи? – ирҳәо рҽамшәо инеиҽаџшқәеит.

− Лурентиа дычмазаѡны дышьҭоуп, сара акрыфара саҽуп, азҭаб заманақәа срыдтәаланы.

− Уи агьихьуам, – лҳәеит Ламара, – уара учаи хаа бжьоумыжьгәышьан. Уара ухәы ҭахар ҳәа умшәан. Узҭахым ҳазшаз ирзиуқәо умдыруеи.

− Уи закәи?

− Иузеилымкаану?

− Ламара, уажә иаадыруа зегь цәыраагар аума, – иаалзымчҳаит Варлеи.

Уахатәи рцәажәашьақәа рхыҵхшьа зегьы Варлеи дышдыргәамҵуаз ибон Мардасоу. Уи улызкылымҵшцәар цқьа иузеилкаарымызт, аха Мардасоу ибон лѡызцәа рыччақәашьа ишеиҵшымз лара лыччашьа. Урҭ зыхҟьақәоз зегьы издыруамызт, амала ари аҭагылазаашьа ныжьны дәылҵшьа имамызт. Рчаижәра иалганы, еицәажәо иантәаз, Варлеи хазы даеа чаик азлырхиауан, уи зызкыз итәаз макьана ишырзеилымкаауазгьы. Лара дҭынчцәан, Мардасоу уи изычҳауамызт.

− Саҳәшьаду Қрысна, – аниҳәа, жәабжьк шцәыригаз лбан, дзыҭәза дзырѡуан лара, дәахьыла иаалырҵшуамызт акәымзар, – дцо-дааyа длыбжьалан, шьҭа шәы-шықәса ихыҵырц ѡбаҟа шықәса згыз ҳашьадук ҵҳәыс дизаалгеит, даалҟәылкрын лгәахәын. Иара ихшаз ақалақь иазцахьан, иара уахь дызцомызт, дара, раб ибаразы мацара, арахь изааyамызт. Мшқәак ҵхьан еиҵш, аҭаца абарҵа дааҵагылан, ланхәҵҳа лгәарц дахьықәыз налызҽылҭит. «Уа Қрысна, сабаажәгеи, бара?!» «Иҟалазеи, банаҵьалбеит?!» – аҭаца «хәыҷы» лаацәырҵшьа Қрысна илгәамҵхеит. «Ари закәызеи, – лҳәеит аҭаца ҽыц, – иҽааихаҵҵхьаза дхышәҭны дкаҳауеитеи». «Иҟалеи, уара, – Қрысна лашьа иҽы дынкылсит, – уаҳа акгьы уаҵсазамеи?» «Ҟоҳ! – иааҵьеишьеит иара. – Сыҷкәынахеит ҳәа шәаҳама шәѡыҵьегь, сѡын-ѡықәра сырҭоупеи». «Иҟалеи, шәаанымгыло ҳәа иҳәеит», – ҳәа лҭаца джьаны, Қрысна лаб игәараҭахь днеит. Даеа мышқәак ааҵхьан, аҭаца хәыҷы, леилаҳәара кны, агәарц дықәсны дышнеиуаз, Қрысна длалыхьзеит: «Бабацои, бара?» «Сымцои, – лҳәеит егьи. – Крыфара саама?!» – уаҳагьы дааҭымгылазакәа, агәашә дынҭысны, аладара дынҭалеит. Дагьхьаҵшуамызт, цәгьара лықәиҵааит. «Уоора! – Қрысна лахьхьи аҵлақәа рыҵаҟа иаахбыцуа ирыҵаз лашьа еиҳабы изҽылҭит. – Ҳҭаца дцеит, уара уа узҽуи?» «Иаа?! – ибжьы аагеит злымҳа акыр иагыз абырг. – Абысҭа жәухьоума?».

Азҭабцәа иргәаҵхаҵәҟьаны иааибарччеит. Усҟан Варлеи аимҳәара даҽын лгәы кыдхааны. Ҽаҵак ача лҽы иҭазаарын, аччара анылхҭашәа, илыхәласит. Маҷк данеиқәтәа, илырхиаз афатә лыма, дындәылҵит, еидтәалаз уа иааныжьны. Лчаии ахәшеи абақьмази зыхьшьыз ачасақәа зныз ачанахи лнапы иқәыргыла, амардуан дѡықәнан, Лурентиа дахьиаз дныѡнашылеит. Иара, аҭзамцахь иҽы нарҳәны дықәиан. Дыцәазар даалырҵшырц цәгьа илымбазт, аха дааҭгылан, дыцәазар дмааҵшыртә, лбжьы ныҵак наиқәҽылҭит.

− Луренита, уцәоума?

− Мамоу, – ибжьы аагеит.

− Чаик рцаны иузаазгеит, арахь уааҳәны уқәиеи!

Лурентиа дқьырҵыҵуа дааҳәит. Лара ихчы аалырееит, акы наиқәлыршәит. Иаҵхьа аҟәардә даахан иналыргылеит, иаалгаз нықәлыргылеит.

− Иуҭахызар мҳаҵәла сара иусыржәып? – уи иҵшра лгәаҵхомызт.

− Мамоу, ҵьыбшьт. Схала, – еилырхны инаилыркыз ачаи днаҽыхәеит акырынтә, ацара дшеилаҳауаз убартә. Ачасақәа, ахаара иарганы ишыҟазгьы, аҵхьа ицомызт, нас агьама икызшәа, ашьшьыҳәа даалгаанза акрифон. – Даараза иҭабуп!

− Даеа ҵәыцак узаазгап? – Варлеи дѡагылан, аҵәца ачанах инаргыланы илкын, аҟәардә днаха ианхәыҵалыргылоз.

− Макьана исҭахзам, иҳәан, ари азҭаб дызлыхыз изеилмырго, дахьындәылҵуаз длышьклаҵшуан.

Лара длалбаан, луаҭах дахьыныѡнашылаз, ара инлыжьыз аҕды-мдыҳәа ишеицәажәоз даарыхҭықәгәылеит.

− Бара бдәылҵны бхала акрыбфозма? – дналахәмарит азҭабцәа руазә.

– Ус иаҳа исхаҳауеит, – Варлеи уи дналыхәлаччеит.

– Сара сцалапи, ачымазаѡгьы дсымоуп. Чаик сышәҭар – изызымгарызи!

– Уи нас сара изѡазгап, аха ижәып ҳәа уḱоума дыцсызар, – Ламара лызхара дзыччомызт.

– Бароу?! Азәы, ҵәыцак азы ибҭаанза, дыцсуеит, – Мардасоу уи дналҽацшын, дшыхәмаруаз шеилылкааз аниба, дындәылҵит. Варлеи уи днаскьалгарц дицдәылҵит.

– Даҽазны убас ануҳәа, Мардасоу, сумацәажәо сузгәаауеит.

– Бзиагәышьоуп, – дгәыбзыҕын иара, уи лгәы иалаз, ихаҭа ачаижәра данналага, ацәажәара дшалагаз шакәыз еилкааны. Лара илцәымҕын дара реиѡызашьа цхьаḱа илцырхагахар ҳәа иара дахьацәшәалоз. Цқьа изгәаҭомызт акәымзар, уи азҕаб иара ида иахьа адунеи дзықәцшуамызт, лацхьаḱатәи лцеицш азхәыцшьас илоурызи.

Мардасоу ауаҭах даныныѡнашыла, Лурентиа, данааиз иибаз иакәзамкәа, ицсы ҭалазшәа, аҭуан даҵацшуа дықәиан. Уи ицшҭәы акырза изыхынҳәхьан.

– Шьҭа агьухьрым сгәахәуеит, – Мардасоу ииарҭа ааиқәихит.

– Уамашәа иубартә, Варлеи лыбзоурала.

– Ишца?!

– Ачаи слыржәын, часақәак сҽалҵан, сцсы аасылалеит. Иахьантәарак сгәы хынҳәуан, акрымфазакәа сыḱан. Уи иаҳагьы сымч сылнахызаап. Издыруадаз амцашора сымазҭгьы. Ахәшәқәа анызжә, сеиқәтәазар акәхап.

Мардасоу иаҳауаз ҵьеишьон. Ариабжьарак арҭ еицәажәазомызт, Лурентиа иҽашәоз ахьылзиҳәоз лгәацхозма, иара ус имҳәазшәа дцәажәон, рѡыцегь еизгәаақәеит. Убри дахәамцшзакәан, игәы аныбзиаха, ифатә изықәнылгеит, дагьиацәажәеит. Хаҵаҵас иара иакәымзи знапы рацхьа илзыназырхашаз, аха аҷыдара баацсқәа ҳалымжжуази. Мардасоу иҽааилихын, дхәыҵаланы дышьҭалеит. Акраамҭа азҕабцәа рҽы дахьнеиз еибырҳәоз дрызхәыцуан. Амала уаḱа изеилымкааз уажәгьы ихахьы изаагарымызт. Иахьцалак ак ицәырҵәахит. Убри аилкаара игәы ишҭаз, дыцәеит. Ашьыжь, Лурентиа аҽны дымгыларц наиабжьганы, длалбааит. Иѡызцәа азҕабцәа рышә аркын. Варлеи автобус ааҭгыларҭаҽ иара дизцшын.

– Еилкаатәык сымоушәа сгәы иабеит, – иҳәеит иара, автобус ианынҭала. – Иаха Ламара, – узҭахым ҳазшаз ирзиуқәо умдыруеи, – ҳәа ансалҳәоз, жәабжь ҽыцк сызцәырылгарц даҽын, бара илыбмырҳәеит.

– Уи убра ицәырлымгар ḱаломызт, умбои, – лгәы назомызт Варлеи. – Уара иуаҳарц уамак исҭахымызт, арахь даҽа зҕабцәақәак ирдырыртә иахьтәоу изцәыругои.

– Иахьцалак?!

– Жәаха ҽнак Лена лцсы зырмаҷыз удыруоу? Лара мацқьа-шьацқьа даазоуп, уамак лгәы бзиазам. Арахь жәабжь хлымзаахк лзааргеит. Илышьҭаз арцыс даҽазәы дигазаап. Дахцсаахьан. Мчыбжьык дышьҭахеит. Уажәгьы уамак лшьара дықәымлазацт. Дубар бзиан.

– Иаҭахзам, – иҳәеит иара данаахәыц. – Шьҭа сызлыцхраазом. Варлеи! Иааҭалаз дыббо?

– Абаацс, уахь сызурцшуеи!

– Абри автобус бышҭалоз идыруан азоуп дзақәтәаз.

– Иḱалап.

– Дыцәгьазамеи, имабки?

– Уаҳа назҭахым уаѡуп, аха уажәы сара хаҵацара сазхәыцуа сыḱоума.

– Дыбҭахымзар – бацхьаḱа даасышьҭзом.

Автобус илалбааит. Аѡныцḱа иҭаз ашыра ашьҭахь, ахьҭа уанынцәылалак, ацсырҳага зцылаз уиѡызахон, амала иузымдырзакәа ацша анулалоз ḱалон. Убасḱан иулалоз ахьҭа баацс иаразнак уеимнадон. Арҭ, шьҭа ацышәа шроухьазгьы, ргәабзиара еснагь ирзыхьчомызт. Зны-зынлагьы, иршәыз цыртны ишыḱаз, автобус

ааҭгыларҭа аҽынтә ишиашаз аҵараиурҭа ахыбра иныѡналон. Убри аамҭа маҷгьы рызхалон ргәабзиара ҳамҭакы иааицәартәырц.

Азын ҵышәарақәа ҏеазыҟарҵон. Алекциақәа зегьы аҽеидкыларақәа ирызкын. Астудентцәа иаараҳауаз ирмарианы игәныркылон, ҽыц аиҭахысрақәа иреиҵшыз аиҽцәажәарақәа мѡаҵыргон. Уажәы зус марианы избоз ракәын аҵышәарақәа зцәыцәгьахалоз. Аха аҵара уажәгьы иуадаѡны избоз ракәын аҵышәарақәа иаҳа изыкәманшәалахоз.

Алекциақәа рышьҭахь данаадәылҵуаз, анапхаз зымхаз Варлеи лнапы Мардасоу инапы иаҵдан. Автобус ааҭгыларҭаҽ ишгылаз, араҟа иахьаанага уара идыр, Ленеи лѡызеи арҭ ирымариашаны иааиуан. Автобус ааиреи атроллеибус ааҭгылареи еиқәшәеит.

− Арахь баалеи! – Мардасоу Варлеи диманы аҵыхәтәантәи ахь иҽынеихеит, иара уигьы аѡбатәи днавсны, актәи дынҭалеит.

− Уѡны арахь уабацои? – Варлеи уи дишьҭагыланы ақәнара даҽын. – Ҳахьгылаз иҳамариашаны дахьааиуаз умбазози? Уҵши атрамваи дахьҭало, лѡыза длыманы! Дрыцҳаумшьазои? Улбар лҭахыушәа збоит.

− Дрыцҳасшьоит.

− Уеиҭалышьҭамло!

− Сара схазын акәзам изысҳәо.

− Иахьцалак улышьҭалар иуцәагои?

− Изаҭахи! Зны азәы ҽцныҳәас илиҭар сҭахым.

− Сара ҽцныҳәа сырҭар ҳәа ушәоит, лара илырҭар ҳәа ушәоит…

− Ҳшыҟақәоу иахьа иббама.

Азеиҵшнхарҭахь ианнеи, азныказ рѡыҵьегь хаз-хазы руаҭахқәа ирызцеит. Мардасоу, ицыѡназ хар шимамыз аниба, уа даанымхацәакәа, аҵхьарҭахь длыбаарц, дшааиуаз, Варлеи ддәылҵхьазар ибарц луаҭах аҽы днеит. Аишәа хәыҷы инадтәалеит. Иахьцалак лара маҷк лхы лыхьуан. Ламара дааѡнашылеит лҽеилаҳәа-лҽеилаца. Уи Варлеи лҽеилалҳәар лҭахын.

− Маҷзак сҵсы аасыршьа, – лҳәеит Варлеи, дагьыѡагылан днықәиеит, аҵхынхыза налықәыршәны. – Арахь уааскьаны утәеи! – ҳәа даниҳәа, Мардасоу иҟәардә даахан, аиарҭа иназааигәазаны днықәтәеит.

− Уск сымоуп, сындәылҵпи, – Ламара ашә аалыртит. – Усгьы шәызхара шәзеибыҳәом. Саиаанза быхиазароуп.

− Иахьа ҽыц исгәалауршәеит ҳаиѡызара сҵырхагахарц залшо, – дааизхьаҵшит Варлеи, Ламара данындәылҵ.

− Иара иашами. Ауаа зегьы еиҵшны ихәыцуама, зны ҵьоукы аҵәы нбыларҵашт.

− Еснагь сычмазаѡызар уҭахызар, бзиоуп, уаҳа уахьгьы сузнеиуам, сышҟагьы умааин. Уара саб дысзуҵсахит, убри зузеилымкаауеи? Саб анышә данаҳҭа ашьҭахгьы, аѡны еимактәқәак анааҳау, уара уахь сеиханы саарц сҭахын, снауацәажәар цәгьа избомызт.

− Ҳҵара ҳалгар, бара бтәала, баб дызласҵсахреи?

− Саб уара дунеихаангьы дузыҵсахуам. Аха, иагьа иадамхаргьы, уара уоуп сгәы аазырҭынчуа. Уара даара бзиа узбоит. Уара уарҵыс бзиоуп, еилукаау?

− Уи ауми.

− Умацара уеазыҟаҵагәышьа. Сара схы сыхьуашәа збоит, сҵсы сшьароуп.

− Бышьҭамло!

− Мамоу. Ламара слыцны, акино ахь сцоит.

− Ус иаҳа еиҕьабшьозар, бца!

− Сгәы иҭашәаз удыруоу: сара хәыҷқәак сыхшар – саб бзиа дшызбоз еиҵш, сара убас бзиа сырбар сҭахзам.

− Ибҳәо закәи?! – Мардасоу лабҽаба ибон уи лгәы аалхашҭырц шакәыз, Ламара длыцны, акино ахь дызцоз, издыруадаз агәамбзиара маҷк лзацлаҵәҟьазаргьы.

– Мышкы зны сара сеиҵш игәырҩо адәы иааҟәхар сҭахзам.
– Ани аби бзиа иззымбоз ахәыҷы дырзымаазеит.
– Уигьы иашоуп аха, – дааҟәыҵсычҳаит.
– Ибҭахызар сара сбыҵны сҵап?
– Мамоу. Уеазыҟаҵала. Уамак ҳанхарым, ҳаауеит.

Иара дҩагылан, аҵхьарҭа шыҟаз дҵарҵ иҽынеихеит. Аены аҵышәараҟәа акырза иеырзыҟаиҵар иҭахын. Уаҟа дзыҵхьарҵ игәы иҭаз шәҟәҟәак аарымихын, акраамҭа аконспектҟәа ҟаиҵон. Иҭҵаатәыз раҵәазан. Иагьа дырра урҳаргьы, ухазы иҵәыругашаз убасҟатәи ирацәан, уахьымназашаз уеаҵушьызшәа, агәкаҳара уоурын, аха уара, ууаҩы ҕәҕәазар, умаашьозар – зҽлымҳарак аҽы ушыҟаз даеа зҽлымҳарак узҵәырҵуан, аҵара-дырра мҩа узанымҵуа. Сара издыруеит акгьы шысзымдыруа ҳәа Сократ ииҳәахьаз ааигәалашәеит. Убри аамҭаз иҭуҵаахьаз убас ирацәахон, урҭ ухашҭҟәон, аҽыцҟәа уахьынзаргәылаз. Нас ҽыц еиҭа уҵар акәхон. Ухазы раҵхьаза иҭуҵаауазгьы уажәраанза заҟантә иршәахьази – ирзахьази. Иҽыцыз бзианы ирхашҭхьаз акәзаарын, абас аҳәон ажәаҵҟагьы.

Дзыхьҟьаз изымдырзо, Мардасоу, ихы ҩышьҭыхны, ашә ахь днаҵшызар, уа Лена дылагылан, иара дихәаҵшуа. Амцаҵшь ҩаихҟьан, дкылылблаарызшәа уаҳа дылмыхәаҵшзакәа, ихы иҟәырҵсны даҵхьон. Уажәи-уажәи акы иҩуан акәымзар, дзыҵхьоз агәынкылара илымшо днеихьан. Ибон хара иҵәымгакәа дшылатәаз, шәҟәҟәак лымҵаҵаны дышрыҵхьоз, дшыҩуаз, иара иахь дшааҵшлозгьы агәра игон, аха уаҳа илаҵш лаахар иҭахзамызт. Аҵша ахьасуаз еилкааны изацымцоз уаҩын, иҵсҭазаараҽ иахьиҵырхагахарыз здыруадаз, аха ус иуаҩышьан, арахь дҽан. Лгәхьаа икзамзшәа, иус дшаҽызгьы, ҭынч дызтәомызт, дҩагылангьы аҵашьа даҟәшәомызт. Анцәа илҵха лоуртә, Варлеи дааҩналан, дааидгылеит.

– Акы уасҳәоит, уҩныҟа уанбаҩеиуа? – дҵааит лара, ирыкәшаны итәаз дырҵырхагамхартә, лбжьы рмаҷзаны.

– Хә-минуҭк рышьҭахь, – дналҽаҵшит.

Лара данца ашьҭахь, усҟатәигьы дзаанымгылеит, убасҟатәи уи лҵшра игәамҵхеит. Ишәҟәҟәа шьҭахьҟа инариҭан, ирлас дындәылҵит. Ауаҭах шаартызгьы, Лурентиа уа дыҟамызт. Уи, ииарҭа злеилыргамыз ала, хара дымцакәан дшаахынҳәлак, ҽыц дшышьҭалоз ҩашьомызт. Уаххьафараз длыбаазар акәхарын. Мардасоу аишәа днадтәалеит, иҟьаадҟәа наимҵаҵаны.

– Акино аҽы избаз дудыруоу? – Варлеи данааҩнала аҭзамц икыдыз асаркьа днанҵшылеит.

– Иара иоуми, – иҳәеит Мардасоу, дызҽыз дааҟәымҵзакәа.

– Сышҵазныҟәари ари аус?

– Акрыздыруоу. Ҵыхьа уи азхәыцха сымам ҳәа иабҳәеит, уажәы абас бееилаҳәаны беибырбеит, – уи еиҟәак хәхәаза илзахын, Мардасоу игәаҵхомызт.

– Ас суаҩзамеи?

– Иалыздраауеи игәы иаанаго.

– Уажәраанза сануаҵәажәоз усзызырҩлон, уажәы азрҩрагьы уҭахым.

– Бымшәан! Ибҳәоз зегьы саҳаит.

Асаркьа аҽынтә аишәа даадгылахьан. Реицәажәашьа аалгәамҵхазт, дааидҵны аиарҭа дныҟәтәеит. Иара аҩра дшаҽыз даҽын. Лара дҩаҵҟьан дындәылҵит. Уи лҵашьа игәамҵхазт, ихаҭагьы дындәылҟьеит, маҷк ааҵхьан еиҵш. Амҩан Ламара лҩызцәа рҽынтә даадәылҵуан.

– Бцеи Варлеи лҽы!

– Ауаҭах аҽы дыҟоуп. Лпатреҭҟәа цәырылган, дрыхәаҵшны дҵәыуа дтәан. Илымхны исҵәахит. Ушҟа дназгарц салаган, аха ушьҭан сыҟәноит ҳәа салҳәеит.

Мардасоу ихы имагәыхьха даахынҳәит. Уи игәалашәон лаби иареи еидкыланы еиҽаирҵшыртә дышиацәажәаз. Уажәы лаб дзыҵсахуаз уаҩы дшылмоуаз лдырызшәа акәын лхы шымҩаҵылгоз. Лурентиа амардуан дшаҽагылаз иааиҵылан, рҩыҷьегь ауаҭах ахь еиҵлеит. Иаалырҟьаны, акгьы ҟамлазазшәа, дааҩнашылеит Варлеи

дҿаҵха-ҿаччо, иҭыҟаҵшьааз лыблаҟәеи лҵынҵа акәаҵәреи ддыргамон акәымзар. Уи длышьҭахх дааит Ламарагьы:

− Ибыхьи бара? Бнеишьеи бҵашьеи сгәамҵхеит.
− Акгьы, – дҭынчын Варлеи.
− Акы бхы ишҭоу – исҭахыу нҵәааит!
− Ус бымшәилан! – Варлеи уи длабжьон.

Ахәбатәи ахәҭа

1

Ҵсоу аҵсуа ҵьармыкьа ашьыжь шаанза еснагь еиҵш далагьежьуан Мардасоу, расазаргьы мандариназаргьы ак иоурц. Араса шьҭа акырза имаҷын. Уи аазгоз нхыҵ рыуаа рыман, акәымзар ишәарҭахон уи ала аилахәҳахәҭра. Аарцәаа рыхә дырцәгьазеит, имаҷымхахьази, аҵара рацәаны уҵьыба иҭазар акәын. Нырцә амандарина аахәара хҭаркхьан, араса згоз ҷыдала иуҵшаар акәын, урҭгьы ахә рзышьҭхуамызт, наҟ иахьыргоз изҭахзаҵәҟьаз ҵьоукы змаз ракәымзар. Иахьцалак имшәоз ауаҩы уамакҵәҟьа деилахомызт. Есымша аҳәааҿы уҟазар, анахьгьы-арахьгьы аилахәҳахәҭра иаҿыз урымадазаауан. Мардасоу есымша арахь дзааумызт. Иҭаацәара ду рбара аҳәааҿы ирҳауаз азхомызт, уи акоммерциаҿ уамак злазгьы иакәмызт, уаҟа уламыс уҳаранакзомызт, аикәаҵәира улшозар акәын рҳәон. Уи азы аҳәсаҟәа ахьеицәажәалоз, ишыҳәсаҟәаз ухаршҭны, унарыха-аарыханы, ма унрыҵагьежьны, раҵхьа унагыланы, аҵәаҳәаҿы аҭыҵ укыр акәын. Дара уцрыхаларгьы, уерымжәааны аидарамҩангага уҩыҟәнаны, изҭиуаз, ҿабызшәа хаала уиҿцәажәаны, дхыухыр акәын. Иулшозар акапанраҿ маҷк дужьар, аҵара аҵхьазара аан, хәыҷык ухашәалартә иузыҟаҵар, зегьы маҷ-саҷла иузеицылон. Зегьы аҵәаҳәа иахьыҟәгылаз умгылакәа, урывсны, амашьынаҟәа урышьҭагыланы, аҳазылхырҭаҿ агьымшәакәа, уаамҭагьы мырзкәа, аҳәаа узахысыр, аурыс ҳазылхырҭеи аҵьармыкьеи рҿы даеа гызмалраҟәак узеиҿкаар, убарҭгьы узаҵлон.

Урҭҟәа макьана излымшоз Мардасоу ара дцон, даауан, аха игәы ҭынчхартә уамак изырҳауамызт. Уи аены, Ахарзаман иакәымзар, илуршахози, шьыбжьонза машьынак аҿаҵхьа ҵьара ҭаҵәыра хәыҷык шҵаҟамларыз ҳәа ладеи ҩадеи, итачкеи иҭаҵәыз иааҵәаҟәеи кны длеиҩеилон. Ахарзаман аҳәсаҟәа дынрывҵәраан, амашьына аҵ дыҵаларц агьигымхо, дныбжьалан, ашьшьыҳәа днаскьа, хыхь дҩыҟәнартә, иеааирманшәалеит. Ивагылаз аҳәсаҟәа дырҿаччо, дрыхлафуа маҵара, хыхь дыҩкыдлеит, даргьы ҵхашьаҟәазу здыруадаз, уи аҷыдара ара ишырҟәыблаазгьы, ҿырымҭзеит, амала ахарантә уи ахаҵа длыбаарҳәартә рбжьҟәа уаҳауан. Иара, уа иҟәгылаз ахаҵа днаиаҵәажәан, аиашькаҟәа дынрыдгылан, иааҵәаҟәа ҵшьба ирҭәит, урҭ ҩба Мардасоу итәын. Аборт ихыганы, Мардасоу ииҭеит. Ааҵәаҟәа усҟатәи иҭәымызт, Мардасоу игәы иалан. Избанзар данаах аены знык диасуан, шә-килограммк аҵҳа иҟәигар дфеидахон. Ахарзаман аандаҟәа дырхыҵит, ихьанҭаҵәаз еидара игозма, урҭгьы ҩ-метрак еиҵамыз аанда ихыгатәымзи. Иара ус иахьа ҩынтә-хынтә дыбжьысыр иабанзеиҕьыз, уҵсахы еибакуа, аены аҳәаа узхыҵуазу узымхыҵуазу узымдыруа, аҵәаҳәа ушыҟәгылаз леимахәлар аҵкыс. Аха ҵьабаада Мардасоу ҵаҟа акапанга иаҟәиргылашаз аниоу, ҿиҭуазма, амандаринагьы цәгьамызт, ариабжьарак, алымт аҿатата, хәшәы зымбакәан иаазаны ирҭиуаз еиҵшымызт. Ахарзаман арахь дылкаҵарц агьигымкәан, Ламара даарыдҵалеит:

− Абааҵс, усыцхраа! Акәымзар сылрылаҵс сцоит.

Ҵьоукы, ҵаҟа иахьеилагылаз, акаамеҭ рҿыцҳәаҵәон, абжьеилаҵса агьузеилыргомызт акәымзар. Ламареи Ахарзамани еицхыраалон, ҩыҵьа еицызар иаҳа рыедмырманшәалози, уажәы мап лҵәикуазма, ицәыҵакшәа ларҭмаҟ ду аалымихын, аҵшәма дицырхырааны, ҩ-иашькак амандарина лҭарҵсан, иаазхәоз

илызхигеит, иаргьы дыллыбааит. Икапанны, ахә ахәшәааны, реидарақәа ртачкақәа инарыкәцаны, ахаҳә рдыдыра инылахо, ирулак амҩахь икылсит. Мардасоу уи цәгьаны ибазомызт, ас иласыз еидара дацалацәомызт. Ауаа еицырхашышьы, аҳәынцәы рышьклатата, ицқьаны еилаҳәаз шамахамзар уаҩ улацш дыцамшәо, амҩа ианын, ацҳахь еиханы. Ари зымбацыз, игәы иеанзамкәа даарылашәар, закәытә гәакрази изыкәшәаз ҳәа игәы дтахәыцрын. Аџьармыкьа аҳәаа шаанцәалак, амҩаду зкуаз агәашә дуқәа еидпапла атачкақәа рыдгылан. Иоурышьтуамызт. Џьоукы ааида алабақәа иамыржәахьаз иркылсуан, реидарақәа кылыргон, амилициа ирымурц ишаҿызгьы. Ачын kаџшь зыжәҩахыр иқәыз ахьыkамыз, арстәиала напсыргәыцә уаџшцәыла арҭмаk итыганы, ааида икылырҳәҳәаны, наkтәиала игылаз ирырҭон, урҭ уа даеа арҭмаkк итарцсарц. Рус ус ирзеиҿкаар, астәиала игылаз инапқәа ҭацәыр, наk неишьак ицшаарын, нас еицны ацҳахь еихарц. Абарҭ рылсра гәхьаас измаз Мардасоу ацхьа дгылазшәа днеиуан.

– Уоора! Уахь уабацо?! – Ахарзаман Мкьалрыцшьka зхы хаз амҩа дангылан. Уаагьы ишуҭахыз узангыломызт, атачкақәа агәгәаҳәа уахь иқәцәиуан.

– Арахь уҳацны уаалеи! – уи инаишьҭалаз Ламара Мардасоу изҿылҭит. – Уаала, ирласны уцар уҭахызар.

Мардасоу урҭ днарышьҭалеит, аатцәак аџьқәреи шыла зтачка иақәыз днаизцшын. Уигьы Ахарзамани Ламареи днарышьҭалеит, дара рҩыза иахьынзаизцшқәаз, дагьынарывсит. Аказакцәа рџьармыкьахь игон, ақырҭуа хҭәацәа иаархәозар ҳәа. Амцхә иоузар акәхарын уахь изигоз, ускатәи ахә аман ҳәа Мардасоу имаҳацызт. Иара ус уи аҳәаа изахыгомызт, итеигалаз азын дгыцнамгар ҳәа дшәонеи. Ариабжьарак, мчыбжьык инеиҳангьы, аџьқәреии ацҳәи ртагалара даҿзан. Уамак ибзианы икалеит узхәомызт, аха гьагьарақәак хар рымамызт, иааидкыланы амхы аус адулара аамта умнахуан. Сапын шәахцас ацхзы ибла ишхылоз, иус даалгааанза даҿын. Ҩнак заџәык Алмас дигеит, аџьқәреи алгараҿ дицхраарц. Лышколи лыҩнуси дырхашәалазомызт. Ацҳә анҿеиҳәоз, Џьарнас дицын, аҿаҳәагақәа изнеигаларц. Азҕабцәа, иагьа иумҳәан, макьана ихәыцқәамзи, ацәаакыра иказ, иманы амхы дызхымлеит. Ианырашәатәыз игалон, акыр ибаран азы. Егьырҭ аусҟәа зегьы ихәда иқәихит, ацҳә анақәицоз, амашьына зтәыз дицирхрааит умҳәозар. Уажәы атакәажәцәа анақәшәоз аџьқәреи цәдырҳәуан, нас аца итеицсарын, ацарчгьы тыцк азицшаарын. Ацҳә макьана ицшшар ахәтан, ашьтахь еиқәицарын, ахәычқәа ицырхырааны. Умхы уашьтахь иказар бзиан, ианутахыз унталон аус ууа, ианутахыз уаатыцны уцсы шьо. Иуадаҩын цәаҕәара, лацара аназара, даеа қытак аҿы уцаны мацара. Нас арашәара ҳәа аамта алхны, уеидкыланы амҩа уанызар акәын. Рахәык умхы италар иубазомызт, уаакәырхуан. Иара убас, уеихо мацара, цәгьала итоугалон. Џсоу ақәсра иаҳа имариазшәа даазхәыцлон, аха дааицхьхәыцуан: адгьыл уахьыкәаарыхуаз ада иутахызи, ауаа реилыхареи реибажьареи, реицгәамцракәеи рҿытызәзәаашьеи умбонацы.

Амҩа иахыкәшаны, ауаа ацәаҳәа иахьыкәгылаз иаарыдгылт. Ахарзамани Ламареи ацәаҳәахьы инеиуаз ирыламызт, ишиашаз наk агәашә инталоз ирыцын. Араka макьана аиҿкаарақәа мҩацырымгацызт, ашә илыгылаз уаҩы ицырхагахацәомызт. Амҩаду тбаатыцә ианыз Мардасоу дрышьтагылан, ас иаразнак аранза дааирын ҳәа заа иархәар иахаицарымызт. ГАИ аҿацхьа иҿаз агәашә иадпаплаз арыцъарахьла инарывсны, ацҳахь уназгоз амҩаду ианылар акәын. Арыцъарахьла аандақәа рыбжьара тшәа ибжьаз ацәаҳәа иқәгылаз илацш нархмыжькәа дызцозма Мардасоу, Мадина димцшаауази. Ацәаҳәа аҿакәмызт, иагьа ирацәазаргьы, ауаа рыжәпара зеицшразаалак далибаарц. Ларгьы иумбоз лакәызшәа! Лыцшзашьа атәы ххәарым, лыхцәы аиҿкаашьа, лҿеилаҳәашьа, аҳәынцәы иагази, алымт зҿататази ракәмызт, макьана хаца имцацыз, аҿырбара мацара иазкыз атыцхацәа ааидукылар, лара даарылуцаауан. Ари аус акәызма абасkатәи зтеитцш цшқаз, ицхәысыз, аха азҕаб цәа зыkәныз дзызктәыз, аамта хлымзаах лзыkалеит акәымзар.

– Мадина! – иара даақәцәаины астәиала дналыдгылеит. Ларгьы дгәалымҭар лылшозма, наҟтәиала дцышәырччон, лхаҫы, лыблақәа гәырґьон.

– Ахарзаман, ари ҩызак дицшаахт ҳәа сыҟоуп, – еиханы цхьа инеиуаз дааитцалырсит Ламара.

– Ҳнумырхан! – ҫиҭит Ахарзаман.

– Абаацс, шәуаазар Мадина абра дрылаагап! – дрыҳәеит Мардасоу, арахь даарызхьацшын.

– Мардасоу сара дыздыруеит, – лҳәеит Ламара, Ахарзаман даақәлырцәаиин. – Иҩыза лакәзар – дныжьны дцазом.

«Нас уа длыдгылазааит! – дыҳәҳәахьан Ахарзаман, иҫацшыларагьы аацәгьахеит, аха нас дааикәазыргьежьыз уара идыр, итачка амаа Ламара иналиркын, ашырҳәа даагьежьын, аихалаба ахьамхыз, ааида дынкылцәраан, Мадина – «сышәцырхагахеит, иаҭахзам», – ҳәа дшаҫызгьы, леидара, аақәхны наҟ инхыганы, Мардасоу инаииркын, атачкагьы ҩышьҭцаа уахь аҫынаирхеит. Лара лацхьаҟа игылаз уаруаруан, ипарпаруан, рышьҭахь игылаз цхьаҟа дахьыргоз азы. Лашьҭахьҟа игылаз урҭ рҫы еихаркырц иаҫын, тачкак аҭыц анҭацәы, цхьаҟа шьаҫак инеиҭацуан азы, уи ала даараза акыр инаскьазшәа ргәы аатынчхон, иахантәарак ара иахьгылаз метрак изеиҭамцзеитеи. Аҩырҩырҳәа амҩа ҭбаатыцә ианыз рыцшь-ҩык нарылагылеит. Ус ирлас шьҭа узцомызт. Унаскьаццхьаза иаҳа-иаҳа уццакра кәадахон. Ашлагбаум-гәашә асаҵарақәеи арезина лабақәеи зкыз асалдаҭ адгылан. Урҭ зныкгьы имкшацызт. Рхаҭақәагьы шәон. Аурыс дызхылацшыз адгьыд аҫы алаба ижәырцар, ацсуа акыр зычҳаз акыр ибеит иҳәон, аха иара идгьыл аҫы, иакәымкәа уизныҟәар, ишьа иуааныа дуцрыцуамызт. Асалдаҭ уи рдыруан. Амилиция ацәҳара иалагон, аха, аҭак анроулак, ус ала ихдыркәшон. Урҭқәа збоз атачкакцәа уаҩы ицәшәомызт, ацхашьара азбахә усгьы иҳәатәымызт. Арҭ ашлагбаум аҫы ианааиҫагылалак, цьоукы рышлара рхы иадырхәон, цьоукы ршәыматәа аҫацхьа асалдаҭ амҩа изкуамызт, даеа ааимкьарак ҟалозар ҳәа ицшын даеа цыҭ-ҩык, урҭ ашлагбаум реидара хәыцыргон, рхаҭагьы ихәыцсуан, егьырҭ хыцон, реидарагьы хыргон. Араҟа заҟаҩы рызнымкылоз аҟара, аҳәаа аҫацхьа аандақәа ирхыцаны, ацәаҳәа иқәгылаз ирылагылон. Рефрежераторк хәхәаза аҫаанахеит, акәу еицш иҳәазо мацара, инаскьа-ааскьо атачкакцәа иргәылаланы. Еиуеицшымз амашьына хәыҷқәа уи иашьҭагылан. Урҭ рыбжьара ибжьагылан ауаа, реидарақәа рҳәазо, арахь цхьаҟа иаахьаз ус ала ирацысуан шьҭа. Арефрежератор иҟанаҵалак ацышә ашлагбаум инаднаргылеит. Азныказ уигьы аурмышьтит, ауаагьы аганқәа ирыкҫацалан, еидцәацәала еилагылан. Асалдаҭ ирхьчашаз аҭыцқәа наҟ-ааҟ имаҷхазан, ауаҩы иакәмызт, ацыс кылдырцраарымызт. Мардасоу арефрежератор акабинахь дыцшуан, нас усгьы узыхынҳәуамызт, анахь-арахь илацш наиршәит, Радмир дибозар ҳәа. Уи идагьы ирацәан дара, аха иара иеицш уи аус иазыманшәалаз дмаҷын. Арҭ ара акраамҭа еилахаргьы, Мардасоу уажәыцәкьа ицәымҭмызт, инаҩсан дгылан ацҳәыс цшқара зымехазкыз ауаҩ.

Баша дахьибоз дгәырґьон, дбеиан иара ацыхьа еицшцәкьа. Уҫкан дышнеиуаз димбар изымчҳауа дкалахьан. Ҵсоу длеицыцхьаза, илацш шцалыкәымшәарыз ҳәа длызгәакуан. Еиликааит иҟалаз – уи бзиа дибацәкьеит. Игәы ишаанагаҵәкьоз акәымкәан, ицегь ирцаулазаны. Уи ихәаесырц иҭахын, дахьыҟаз дцәырымцырц иҿазикит. Лара дҭаацәаран, иаргьы. Изаҭахызи ахәыҷқәа рцҭазаара ашьақәыркьара, лара лцҭазаарагьы аилагара. Алмас лыцҭазаара? Уи лгәы асра иацсазма? Диҭахын, аха дылхыбаазомызт уажәы идгылаз ацҳәыс, лара хаҵа лыҟазаара иара дашьцылахьан. Лылхыбааузшәа даналага нахыс, идырит дшыцабгоз – бзиа дышимхабацәаз, иара ишеиликаауаз акәымкәан, даеакала. Азәыҩы рцҭазаара ирхәашьыр ацкыс, имала дыцабгарц избеит. Уи азы акәын ибзиабара ихәаесырц дзаҫыз. Арахь ҩныцкала доуҳала имаз ачымазара ицҭазаара убасҟатәи иархьантон, адәы ақәзаара иҭахымызт, зыда адунеи лашара имбоз ихшара ракәымзар. Урҭ еидкыланы измаз рангьы диҭахыцәкьамкәа дыҟамызт. Арҭ аилаҵатарақәа изцәырыргоз ахәыцрақәа дрыма ицон, азы дзаакәрыларызма

игәахәуа, зных дааурышьҭуан, иҵсы шааивигаз ибартә. Еиҳаразак лара ҩызаҵас дахьааихәлаччалоз азы маҵара. Усҟан ианааиҵырҵлак иаартны длаҵәажәар иаҳа маҷк игәы ирдон, заҟа ҿимҭуаз иаҳа иҵәанырра аҿарҷәҷәон. Аха дааиҵхьхәыҵуан – лара дҭаирхар илшон. Изырҭахызи рҩыҵьегь уи, рҭааҵәараҟәа рызкажьуамызт, ус иныҟәоз аҭакҵхыҟәра змамыз ракәмзи. Арҭҟәа ихьаанаҵ, игәы иаҳагьы иҵыблаауан.

Ҿнак зны аҵьармыкьаҿ лхаҵа машьынала дааигеит. Лара Мардасоу дааидгылеит, дахьрыҟәшәаз, лхаҵа иахьибоз дахьиаҵәажәоз хьаас иҟалымҵазакәа, Мардасоу уи лхаҵа иҿаҵхьа иҵхеишьон, иара иҵҳәыс бзиа дахьибоз азы. Иаалгоз аидара лтачка инаҟәылҵан, лхаҵа шьҭахьҟа ддәыҟәылҵеит. Мардасоу еиҭеирсшаз иоуазар ҳәа дрылан, ибон лымаҵара дшаанхаз, амҩаду ала шҿыналхаз. Шьҭа аҵәаҳәа дыҟәгылахьеит, даҿа ҵыҭ-ҩык лышьҭагылахьеит анигәахә, итачка има, уахь иҿынеихеит. Лара аҵәаҳәа дахьыҟәгылаз аҿынтә изҿылҭит аҭыҵ шизаанылкылаз. Уахь дылзымнеир дабаҵоз.

− Ҵыхьа еиҵш улахҿыхны узбазом, – лҳәеит лара, иара иҭыҵ лааигәара ианаалих. – Иухьыз саҳәеи?

− Ус баша.

− Сумжьан! Угәалаҟамкәа уанызбо сҭахым. Иухьыз аиаша саҳәеи!

− Уи ҳаламҵәажәап. Уамак сыхьыз ҵьыбымшьан. Сыҵшәмеи сыхшареи, ҵыҭк ианызымбалак, ишыгәхьаазго еиҵамкәа, баргьы быгәхьаазгоит, уи сҳәар бгәы сырҵсыр ҳәс сшәоит.

Иара ихаҿы аччашьала, ихәмаруаз иҵшра иман, ус игәнылымкылар залшомызт. Убасҵәҟьа зны хәмаррада ишиҳәахьазгьы, аха, хәмар хбаҟә аҵын ҳәа, игәы иҭаҵәҟьаз иҳәон, даҿакала иашамкәан еилылкаар ҵәгьа ишимбозгьы. Уамашәа иубартә, лара заҟа дизааигәахоз аҟара, иҵҳәыси ихшареи иаҳагьы игәхьааигон, бзиа ибазон. Акалашәа диныруан уи аҵҳәыс ҵшза. Амҩан дахьиҟәшәаз иразҟы даҭабуан, лара лыла дбеиан. Бзиа дылбазар ҳәа дшәон, аха ҩныҵҟала еиликаауан иара иаҟара илзааигәаз уаҩы дышлымамыз. Бзиа дылбаҵәҟьозар, усҟан иуадаҩхон лҵсҭазаара, издыруадаз илзеиҷьхаргьы, илзааигәаз адәы дахьыҟәыз азы. Иара иҿыҵсахшьаҟәа лзеилкаауамызт, избанзар лхаҭа акалашәа дҟалахьан. Аҵәаҳәа иахьыҟәгылаз азәырҩы еиҵәҳауан, инеигәҭас-ааигәҭасуан, иҟәганы ирҭишаз рарҭмаҟ, рааҵәа ирҭан, уаҳа хәыҵырҭа уаҩы имамызт, ҩыҵьа рыгәҭакы хьаас измадаз, араҟаҵәҟьа ирызкылҵшуадаз. Мардасоу изычҳауамызт ауаа ргәамҵ-хамҵраҟәа ирыхҟьаз реизыуаамра, реиҵәымҷашьаҟәа. Иҭахын бзиабарала дҭаҳәҳәазарҵ. Иаргьы иааикәыршаз дреигәырҷьозарҵ. Урҭгьы егьырҭгьы дрылхәдан, аха ишәҭуаз аҵҳәыс ҿа зегь ихалыршҭлон, аилыхарҭаҿ дахьидгылаз.

Арефрежератор араҟа акыр ианынха, уи Радмир итәызар ҟаларын игәахәт Мардасоу, аха амашьына знапаҿы иҟази аҳазылхыҩҵәеи, ашәҟәҟәа реиҟәыршәара адагьы, еилазаҟәар акәын, маҷк еидхалт. Амашьына агәашә-шлагбаум анаадырт нахыс, уи иашьҭагылаз амашьына ласҟәа ааҭгылозма, заҟа ирылшоз еиҳәҭаҵаланы инеихеит, ауаа ракәзар, ааҭгылашьа рымазма, еижәылт. Ажәлар ахьеилагылаз ҵарҭышак ахьырзымгоз, ириҭарҵ уаҩгьы дахьаламгазоз, амҵа зкуаз амилициа аусзуҩҵәеи асалдаҭи еиҵхырааны ирулак машьынак реаҵыражьны, уи иашьҭагылазгьы ныркылан, изырҵәымҵаз шьҭахьҟа ирыгәҭасуа, ҵәгьала агәашә-шлагбаум адыркын, иаҵырагылеит. Мардасоуи Мадинеи урызҵаар ҵҟьа иргәалашәарымызт уи агәашә ишҭысыз, амашьынаҟәеи ауааи ибжьадмырҟьҵыкәа. Аҳазылхырҭа агәашә иавсит, аха уи анаҩс иҿаз аҳәаахьчаҵәа ргәашә инадгылеит арефрежераторгьы атачкаҟәагьы. Ахарзаман ашлагбаум дадгылан арыҷьарахьала. Уи дишьҭагылан Ламара. Ауаа рыжәпара усгьы узалсуамызт. Ихыҵәаны иаарыдпаплаз ирылан Мардасоуи Мадинеи. Ных, усгьы ламыс ыҟамызт ҳәа, ҵхьаҟа еихаз Мардасоу Ламара лтачка днадгылеит. Диваргыланы дааигон Мадина. Излаҟалаз аилкаара ҵәгьаны, Ламара лнаҩс аҭыҵ маҷк иааҭаҵәхеит.

− Ҵхьаҟа бнаскьа! – Мардасоу Мадина уа дныбжьаиргылеит.

Ас иахьынзагылазаашаз шьҭа издыруадаз. Аҵәаҳәа иҟәгылазар шьаҿаҟәак ҵхьаҟа инеирызу здыруадаз, араҟа мҩабжара ишааихьазгьы, ҭынч узгылазомызт,

аанҽасра аамҭа уамак уцәнарзызшәа, уеихон. Арахь агәашә-шлагбаум иадгылаз ҽаҷсраҭаны игылан, арефрежератор зтәызи аҳәаахьчацәеи еилазақәаанза.

− Анцәа иныс, ҵьара бшызбахьоу! – Ламара Мадина лахь даахьаҳәит. – Иахьыкәу уаҳа исгәалашәом.

− Сгәаныла, ҳарҭ ҳаибамбацт абри аҳәааҽы, – дҷышәырччон Мадина.

− Ара акәзам. Уажәааигәагьы акәзам. Акырза ҵуазар ҟалап, амала быҷшра убас избахьоу акоуп.

− Аиашаз, сыздыруам.

Агәашә-шлагбаум аартра аҳәаахьчацәа реыназырк, амашьына ду аҷхьагьы, атачкакцәа жәылахьан. Асалдаҭ ауаа аурмыжьырц рыҽцыршәон, аха асапат знык ианаҽуршәа, инукылодаз. Рышлагбаум рыманы, аанда инадрыжьлан, еишьҭаланы инеихеит. Амѡа уаҳа уаѡы дакуамызт, насгьы аҳазылхырҭа агәашә адыркхьан, акәымзар иузаанкылодаз. Шьҭа аурыс-аҷсуа ҳәаан иҟаз. Амѡаду ала амашьына аурыжьуан дара иртәыз аҷҳа ҭацәы абжарак ахь, аха атачкакәцәа аурыжьуамызт. Ирҳәоз ҟаумҷани, иааугәыдҷаны уршьуан. Ауаа реидарақәа рыманы арыҷьарахь ихыз атротуари амѡадуи еиѡызшоз аанда ихыҷыр акәын. Амѡа арымарахь уҟазаргьы, хәыҷы-хәыҷла арыҷьарахь уеадумкылар аузомызт. Арефрежератор ашьшьыҳәа ауаа ирылсырц иҳәазон. Амѡа зтәызгьы атачкакцәа, аанда ихыҷны, ацәаҳәа иқәгылаз ирылсаанза, амашьына амѡа ҷҷәан. Наҟ ихыҷуаз реидарақәа риҭон Мардасоу.

− Урҭ зегьы ирылухи?! – Ахарзаман уи изҽиҭуан.

− Заҟа заа ихыҷуа ҳаргьы иаҳзеиҷьуп, даргьы ҭакәажәцәоуп, ирылшом, – иҳәон Мардасоу.

− Абаа, сара аандаҽ сааит, сеидара сышәҭароуп, – Ламара аанда дыѡкыдыззалеит. Уи дашьцылахьан, аспорттә маҭәалагьы деибыҭамзи, ацәаҳәа иқәгылаз шеибарҟаауаз, ишлыҷаҳәҳәоз дхыцны дылрылагылеит. Мардасоу лтачкеи ларҭмаҟи нхыганы иналиҭеит. Уи, уа лееибылҭаанза, еиҷалырхоз лашьҭахьҟа маха-маха деиҽырхуазар лгәхьаа ркымызт. Ларгьы драцәҳауан: – Ишҷаҟасҷои, аанда схымҷыр, иахьа сызцома.

− Иацы аахыс ара игылоу ҳбеицәоума? – длықәҟаауан шьҭа илышьҭагылаз.

− Шәсеицәам, аха сара аамҭа сымам усҟатәи агылаха. Ҭаацәарак акрырҽасҷароуп.

− Ҳара акрызҽаҳҷо ҳәақәоума? – ҽаалҭит аҷхьатәи илышьҭагылаз.

− Усҟатәи зыбҳәои, саргьы ацәаҳәа сықәгылалоит, зынгьы аанда схыҷуеит. Уаҷәы баргьы убас быхьуеит, нас сыбмыцхраазои?

− Ацәаҳәа сықәгыламкәа сабаббахьоу?

− Еснагь ацәаҳәа бшықәгылоу, ус гәабзиара боуааит! – леидара лтачка инақәҷаны, иҽаҳәаны лҽаныналха, Ламара лбжы иҷегь иаалырҷәҷәеит.

− Ламара, ацәҳара баҟәыҷ, ҷхьаҟа бцала, амѡа боузар! – лызҽиҭуан Мардасоу.

− Уара, ахаҷа замана, уа иҟоу рызынтәык арахь иҳалоуҷома? – лыбла ҷархәыла ҷҳәыск аанда аиха лабақәа дрыбжьаҷшуан бжьасҷас, днызкылоз акаҭа акәымзар – илырбарызшәа.

− Шәымгәамҷын! – Мардасоу уи дналылабжьеит. – Ара даеакала иауам излазбо ала. Абрахь игылоу ҳазынтәыкгьы иахьа убри ацәаҳәа ҳалалароуп. Ишәҭахы-ишәҭахым ацҳа ҳаицықәсроуп. Ҳара ара зынзак ҳааныжьны, шәара шәцар – ҷхашьароупеи. Уи аҷкыс абри аҷҳәыс убрахь дшәызхызгоит, дшәыдышәкыла.

− Уаҳа ус ҳамазам! – ҽаалҭит аҷҳәыс.

− Угазоуп ҳәа зырҳәоз, ус шәымҳәан, ма абзамыҟә шәҳәала ҳәа дрыҳәон ҳәа, ҳашҷоуҷхьазои? – уи илышьҭагылазгьы илуамызт.

− Мчыла уахь дшәыласыргылома, иҟалозар сҳәеит. Шәымѡа ҷшзахааит нас! – Мардасоу еиликаауан урҭ аҳәсақәа Мадина лыҷшзара аҳаракыра ишаҷашьыцуаз, дрыдыркылозма, аҷашьыцра аиаҷара арҽиауанеи. Еиҷьын ихаҭа заа дхыҷыр.

Ахарзаман ааида дкыдлахьан. Ииулак днарылсшәа уи дизнеин, еидарақәа хыганы ииҭан, даахынҳәит.

– Мардасоу, сара ара сызхыцзом, – ҽаалҭит Мадина.

– Ибыхьи, бгәы бзиами?

– Ауаа сышьклаҵшуа, сыцкы ырбҕьааua, ааида сызлахыцреи, агылара ѡ-метрак ирзынаҵшуеитеи.

– Бымшәан, ак бзаҳазбап.

– Шьҭахьka сцар еиҕын.

– Цашьа бымазар бымбазои. Зны сара схыцп. Азә дбыцырхрааны, сеидара сыҭа. Маҷк бавҵаланы блеила. Беидарақәа сыбҭоит. Уа ҷьара лабак ырхәаны иҟоуп. Еидарада уа бкылсп сгәахәуеит. Ууанза ѡ-тачкак сара иназгоит. Ааида анҵәамҭаҽ кылаарак амхыуп, аха уа еижәылазеит, бара уа бызрылалазом.

Ааида дыѡкыдлан, наk дынхыцит, ииулак изшьапык цаka инаиргылеит, атачкақәа, ма азәы ишьапы дрыцәымгыларц. Ацәаҳәа иқәгылаз ацәҳара иаҽын, иара, урҭ имырҳакәа, Мадина иааилыркыз итачка наиргылан, азә длыцырхырааны иѡышьҭалырззаз аидарақәа аахигеит. Итачка иаатҵәақәа нарыцәицан, иҽаҳәаны цхьаka днеихеит. Пытк днаскьахьан еицш, Мадина лнап пашәқәа иааидыркыз лтачка ишьҭахь инаиргылан, ларҭмаk аахыганы инақәицан, дзыбжьагылаз ѡ-тачкак руак цхьала дагәҭасуа, егьи шьҭахьла ирҳәазо, аҵхзы хышәашәа иқәтәоз злаирыцкьашаз иҭацәыз напык далхәданы, днеиуан. Аиха лаба ааида иахьамхыз днеирц агьигьмызт. Нас лара дизааирын. Аха yaka убаскатәи ауаа кылибаҳәон, цҳәыс цшқак бзиала доурыжьуазма. Иара дыццакцәомызт. Мадина уи акылшәарҭа дзазааигәахозар ҳәа. Уи аамҭа иалагзаны yaka икылыѡруаз ауаа рацәан, ихыганы иртоз атачкақәеи аидарақәеи ацәаҳәа арымарахьтәи аган даара еиладырхон. Ицегъ ирцырхагахар акәын иитахыз, дзызцшыз дихьзарц. Арыцъарахьтәи аган цынгыла уамак рымазамкәа ицон. Атачкақәа ааидкьысло ианеидгылаз, арыцъарахьла цхьаka ианеихоз, арымарахьтәи уи рбоны рҽы рзеихакуазма. Мардасоу иани иаби, ицсцәеи ибзацәеи азә деибганы дынрыжьуазма, аҳәсақәа зегьы ирныцәҳалон. Арахь иара ихараз рацәан, изҽтуазма. Мадина илулак лызшьапык ааида иаатылган дышгылаз, Мардасоу лтачка ишьҭахь иныжьны, шьаҽак дынлывсит. Арахь ааиха лырҭомызт, наk-aak дыбжьырkьацны дыркын. Лтачка изнапык ала амаа икын, иаауижьыр ирцыригарц шьҭахьka ицәҳауаз икарыжьуан. Лара наk-aak илықәымчуаз раастa, лышьҭахь ала илыгәтасуаз аиааира рган, арахь данаакылдыршәа, лыблақәа цәаакын. Лцәалжь лцазу, ѡныцkала лгәы лыхьуазу здыруадаз. Икашәца закәи ҳәа азәы иҽаурхьрын ҳәа уkазу, азәык-ѡыцьак рыда иқәцоз ҳәсақәан.

– Бызсышьҭалома?

– Ааи, ааи! – дгәыргъазар kаларын.

Мадина уажәи-уажәи длызхьацшуан, ихыцны иаауаз ауааи аидарақәеи лцырхагамхарц, избанзар ааида ахьаанцәоз аҳәаа аҽацхьатәkьа, метраки бжаки аура аҭаны, аихалабақәа амхын. Азеибафара уакәын иахьыkацәkьаз. Уаҳа иамукәан, иареи лареи иаахыцыз азә дылрыбжьагылт. Уи даҽазәы длыцхрааны дхылгеит. Мадина лнапы илырбеит длызцшырц иҽазимкырц. Шьҭа усгъы дызлыцхраазомызт. Иара аҳәаа агәашә длылагылон, амѡаду аҽынтә ихышхыцәаны иаауаз дызрылсыр. Урҭ дагьызрылакьакьомызт, убаскатәи еидцәацәаланы еигәтасуа, ацҳа абагьыр цыреуазма уҳәо, ацәаҳәа иқәгылаз иааргәылалон. Иара, арыцъарахьла еишьҭагылаз дрыламлар, ара дызцомызт. Арыцъарахьла иаауазгьы еидцәацәала еишьҭагылан, ииулак азә леицахарста еимkьарста ихы иархәан, ирхианы иикыз итачка ацышә ныбжьаиргылеит. Шьҭа иашьҭахьkагьы игәтасуан, иара дымцакәа, уи аҵхәыс цашьа лымамызт.

– Уцсра збааит, уцсра!

– Абаа, соубышьтроуп!

– Уцсра збааит! Уаҳа акгьы саҳәом. Сычкәынцәа анеибашьуаз, шәара ара амандаринақәа шәрытцан. Баша ашьа шцакартәеи.

– Саргьы сеибашьуан, нас сахьҭамхаз аума ахҭынкьа сзабырго? – цхьаҟа днеихьан иара.

– Умеибашьыкәа… Иеибашьыцәкьоз азәы дсыцәҭахеит, егьи дкәаҟәаса дысзаарган, ихәшәтәра сахәом, ма цхыраарак ҟазцо шәакәындаз.

Ашәы лшәыцәкьан. Уи аҧхәыс дгәамҵратә дыҟаҵәкьан. Иагьа иуадаҩзаргьы, иара иҭаацәара дырхагыламзи. Уаҳа ҿымҭзакәа, агәашә илагылаз асалдаҭ дынидгылеит. Уаагьы ҭынч узцондаз. Ашә икылибаҳәоз дрылаланы, наҟ амҩа дананыла, шьҭа имариамзи. Итачка ахьиргыларыз издыруамызт, ацәаҳәа иҟәгылаз рымҩа аҿынтә, амҩаду ахь илбааугар асалдаҭ ируамызт, арахь Мадина длыцхраарц иҭахын, уи ахышхыцәарҭа дзалымсыцызт. Ишьҭахька данаахьаҳә, ашәы зшәыз аҧхәыс лтачка акәыр аҵшәан, иазылурыз дақәымшәо, леидара лбааганы, амҩаду аҿы дгылан, ацәаҳәа иҟәгылаз ируазма даатгылар. Иара итачка лбааиган, уи аҧхәыс длыцхраарц даалзааигәахеит. Уи игәҭакы збаз аҳәаахьчацәа иқәҿырымҭит. Уи ихы иаирхәан, Мардасоу илеиҳәеит дышлыцхрааузаз, ашырҳәа агәашә илагылаз асалдаҭ дынидгылеит, шьҭахька днеир шиҭахыз ирдыруа. Астәиала уи дауижьуазма. Мадина лхала дзаазомызт, ацәқәырца дышьҭнацаан, дырҳәазо агәашә дааланаргылеит. Илулак арахь данкылс, Мардасоу уи илеиҳәеит аҳазылхырҭа данышҵлак длызцшырц. Иара ашәы зшәыз аҧхәыс лтачка маҷк даадхылеит. Уи деиқәыршәаны дандәықәица, иаргьы дналышьталеит. Диатабуа амҩа данын лара, изылхәақәахьаз лхаршҭны. Аҭакәаҭаҿарақәа рҿы леидара дахьзамыхәоз длыцхрааува мацара, аҵьармыкьа мҩа днықәицеит. Уака Мадина илыдгылан зарҭмаки заацәақәеи ҭарцәны иаауаз Ламареи Ахарзамани. Урҭ ццакуан, аҧха иныкәсны, еиҭадырсшаз аахәаны, ҿыц арахь еиҭадәықәларц.

– Абарҭ даеазнык амҩа ианылаҵәкьома? – иҵьалшьон Мадина, рҩыцьегь рҿанынарха.

– Абыржәы аҳәаа ахыцра иаҳцәагаз аамҭа бдыруоу?.. ©-саатк! Ацәаҳәа ҳақәгылар, иахьа ҳзымааргьы алшон. Иахьа даеа ҩынтә ишырҭахыу ибжьысуеит.

– Уаргьы ус ҟауцар уҭахызар?

– Ҳманшәалахеит уҳәартә иҟоуп, аха схы цхасшьоит. Иаҳа ауаҩра злоу ацәаҳәа иқәгылоуп. Убарҭ ҳрывсны ҳабацои?! Аха зегьы урызхәыцлар, улшара маҷхоит. Ишцакаҳцари?!

– Сара уи амҩа даеазны ангылара сцәыцәгьахоит.

– Амандарина шәҭиуама? – иианыркылеит хатҿи цҳәыси.

– Арахь иааганы иаҳфома, иҳамҭиуазар, – дыччон Мардасоу.

– Заҟа ҳәа ишәҭиуеи?

– Ҳшеилазо еицш. Маҷк ааҳхашәалартә.

Рытитә урҭ иаархәеит. Ииулак аҳәаа ухыцны, абрахь уанаақәнагалалак, уаҳа арахь ушымаара ҳәа ушәии-цшьиуа ушааиуаз, абас уанааиқәшәалак, аҿны иубаз аҵьамыҷәа цәгьа ааухашҭгәышьон. Фатәы-жәтәык уманы, аҩныка ухынҳәуан, зегьы шургәырҷьаз анубалак, аҳәаахьы уеиҭацарц утаххон. Ртачкақәа антацәы, маҷк аҧсшьара иаҳәон.

– Ахарзамани Ламареи ирылшо бареи сареи изҳаламзои? – аказак ҵьармыкьа шыҟаз днеиуан Мардасоу.

– Сгәаныла, ҩныцкала иаҳзычҳауам, даеакала ҳаазоуп, абри ауп аиҳаразак иҳахьыз.

– Ибҿататоу ббандаз! – Мардасоу Мадина дылхыччон.

– Изакәи?

– Бнапы бҿыбшьит, – атачка злыхыз алиумини унапы еснагь иарцәашьуан. Илымбазакәа лнацәы лҿылшьын, лзамҩа цәаҳәак алган.

– Уара уеиҷьу ҵьушьома, уцынцаҵәкьа ушәит, – дцәыцаччон лара.

– Аҵьармыкьа аҩныцка ҵьара азы ааусит, ҳнеип!

Ауаа реилыхара иналсит. Амашьына дуқәа еивагылан. Цьоукы амандарина рыдыркылон. Аиҳаразак Урыстәылантә иааргаз ртиуан. Акран инадгылан, аҧхьа

Мадина лнапы, лҽы лызәзәеит. Нас Мардасоу. Рнапы ситарҟьашьыхуан. Мардасоу идгылаз аҧхәыс лыҧшзашьа лакәишьон. Уи иагьа хаҽсахьа ихаҽы иааигахьазаргьы, асҧәкьа аҧшзара аҧшқашьа изтыхрымызт, ихата дақәшәаны ибааныа. Аҧшзара уи еснагь изхомызт. Убри азын маҷара бзиа димхабазар? Арахь, аиашаҷәкьа уҳәозар, игәтыха леиҳәахьанеи, уаҳа илҷәиҷәахуази, мшәан!

– Быгәхьаазгоит ҳәа басымхәази, Мадина? Игәхьаарго дзустада? Бзиа иубо иоуп игәхьааугаҷәкьо. Схәыҷым-сымҷым, сыхшара рызҳауеит, сыҧшәма дыҟоуп, дыстахым сызҳәом, бзиа дызбоит. Аха бара даараза быстахыуп, ус сақәшәеит.

– Сатоумҷан, аха аҧстазаара абзиабара иаланахи? Иалеихи ауаҩы сҳәарҷ стахыуп.

– Ибыхьи?! Бзиабарада узынхома!

– Ааи аха… Уи рыцҳарамзар акгьы анунамто ыҟами.

– Ибхьааува саҳәеи!

– Изатахи? – лҽыналхеит.

– Акы ҳнацҳап! – итачка аашьтихит.

– Сара сҳарҧь ала.

– Уи закәыхи?!

– Сацкыс уамак узмырҳаит. Арахь утаацәара даара идууп. Анцәа узырҳа!

– Бара бзы иаасҳәо убасҟатәи сарзаралуама? Баалеи арахь! Усгьы агьҳамам. Акреицаҳфар сгәы иаахәашт, – акаҳуажәырта шыҟаз иҽынеихеит. – Аигәацхеибашьара иалаҳхи ҳҩыцьегь ҳәа бгәы иаанагозар, сара сбыҟәшаҳатуп. Акгьы ҳзалхыцәкьом, бара хаца быҟоуп, саргьы икасыжьша цҳәыс дсымазам. Аха ус иҟалеит: бшыгәхьаазгоз ансымхаҳәа, уи иацаз усгьы ибдыруан, ацыхәтәанза иназгарц самханагалеит ҳәа сыҟоуп. Иаласхыу саргьы исзеилкаауам.

– Ҳҩыцьегь ҳаизыҟазаашьа маҷараз исымхәеит. Абзиабара ауаҩы иалихуаз ҳәа акгьы сзеилымкааит, – акаҳуажәыртаҿ иаННеи аишәа-гыла днадгылеит, Мардасоу ҩ-гамбургерки ҩ-какаоки ааигаанза ҳәа дыццшуа. – Сара ашкол санташ, – иара дшылмыҳәазгьы, лара лцәажәара иацылцон, лхала лҿаалмыртыр лгәы иамукәа, издыруадаз иара иҽацхьа маҷара ус лыхьзар, – ахәбатәи аҽы сахьнаргаз, иҳацтарҧаз ҷкәынак сылацш наиқәшәеит. Амц сҳәеит, – ҳалацшқәа неиқәшәеит. Убри амш инаркны, ҳшыхәыҷзақәазгьы ҳаиҽырбо бзиа ҳаибабон. Ҳазҳацыҳьаза иаҳа-иаҳа ҳаизааигәахон. Ҳхәыҷы бзиабара ҳтаацәарақәа шахыччоз, ҳаиҽцсааува ҳазҳауа анырба, иаҳцырхагахо рҿаархеит. Зны ашкол стырган, даҽацьара, ахара сганы, школк старцеит. Сара уи ҽнак ада исзымычҳаит. Ҳаизааигәазаны ҳаиуацәазаарын. Исхамштуа исзынхеит, ақалақь аҽынтә жьтаара ханырга, ақәа шҳахьзаз, аҧсаҵака ҳшыцагылаз. Сара сгылара маҷзар убоит, иара дахьынзасыххәоз удыруандаз, уара уацкысгьы дауп, дыспортсменын. Дзеицшраз удыруандаз!

– Уажәы дабаҟоу?

– Сыздырзом. Ашкол ҳалгааныа, стаацәеи сыуацәеи агәра сдыргеит уи сиццар зынза ишыҟамлоз. Сеисмырбазеит, сихаштуазар ҳәа сақәгәыгшәа. Иара сыгәхьааигон, исаҳауан, аха ибла сыхгылар, итцегь игәы ихьыр ҳәа сшәон. Сибарц иецишәеит, аха сцәырымцуазшәа аниба, иҽааникылеит. Ашьтахь аҵара дталеит. Ааигәа далгеит, аибашьра ашьтахь. Уи аибашьраз афорнт аҽы дыҟан ҳәа сарҳәеит, аха аиашаҷәкьа сыздыруам.

– Уажәы дыбзааир?

– Истахзам.

– Бзиа дшыббац дыббома?

– Усцәкьа сызҳәом.

– Избан?

– Ҳцас анаҳцырхагаха, усгьы еилкаан ҳшеинасыцымхоз. Аинститут аҽы даҽа ҷкәынак дсышьтан. Даара дыбзиан. Аха сара, бзиа избоз иашьтахь уи дыстаххап ҳәа сыҟазамызт. Даныскәамцза, насгьы ибзиарақәа шырацәаз анызба, сиқәшаҳатҳарц агьсыгзамызт, исызбаз сагьеигәырҧьон, ууанза сызташәақәаз рышьтахь. Уигьы уала-

ҭахрыла дшысзааигәаз еилыскааит. Адунеи сгәахшәаны сшыҟаз, ҽнак сԥызцәа машьынак сылҭадыртәан, исзымдыруаз азә изы сымцадырсит. Аиашаз, уи иҽеимкәа дысзымныҟәеит, аха иуацәа амԥан аҵхагәҭанынза исацәажәон. Иҟалаз цкьа исыздыруам, ашарцазшәа ааи сдырҳәеит. Мчыла уск сақәшәар ҳәа сшәаноуп уи зсыхьыз, бнарашәа цьара ҳалагылан. Ауаа рахь скылыргап сымҳәеи. Исиааит. Иара мызкәак сышҟа дааизомызт, уи зынзак схицааит. Ашьҭахь еилыскаагәышьеит усҟатәи дшыҳаракымыз, аха аамҭа сыцәцацәеит. Знгьы схәыҷы дсыманы сдәылҵит, аха сааргеит. Ажәакала, сара стәы башоуп. Алахьынца.

Ԥбаҟа ҽаца ифахьан иара. Ашьҭахь даатгыланы длызцшуан. Лара, илҳәашаз нлырцәааныа, лхәы дагьаламкьысит. Лнапы аналыркгьы, ирлас акрылзыфомызт, акакао уажәыгьы ицан. Иара, изцаарақәа шырацәазгьы, ҽитуамызт, знык деиҭаатгылар, лыфатә зынза илырхышәашәон. Дцәыцыцшуан иара, ма анахь-арахь ицоз-иаауаз дрызцшуан, лара дылмыхәацшуазшәа ҟацаны, арахь илацш налхьысырц акәын дзынацшаацшуаз. Улацш узлыкәгомызт, убасҟатәи иркьаҽны ицырфаз лыхцәы еиқәа жәпеи иаазыхәхәаз лхаҽы ҟәашәи зынзак еинаалон. Лыблақәа уамак иҭрацәамызт, арахь уамакала ицкьан, рытбаара иаҳагьы иаркеикеиуан. Лыхәда еицыхәхәа цкәашәаан, лцәа иатацәахыз лдақәа рылубаауан, асаркьа аԥныцка акәызшәа. Агәырҷареи абзиабареи рзы дшан, арахь лыцстазаара гәрԥала итәын. Уи, лдәахьтәи лыхныкәгашьа уахәаацшны, ахра еицш иҭәҭәаз уаԥызшәа дшубозгьы, лгәы цшқан, цхәысцас зынзак дыцсыҽын, лцстазаара уадаԥ дарзрыжәын, даанагон акәымзар. Илхылгақәахьаз дарԥахьазар акәын, арахь ацшзара дыкны дагон. Дибаццхьаза лыматәа еицшымызт, рацәак илымамызгьы, излауаз ала лҽеиҭалкуан. Иаалшәылцалак ас изнаалоз дмаҷын, ма лыматәақәа зегьы лара дырнаалозу? Уажәрааныа иидыруази изеиҭалҳәази шмаҷыз ихахьы ишизаамгоз, аха уи имаҳар амуаны рԥыцьегь ҭашәазшәа, лылаҭырз лҷыкәкәа аҽанылананаха, иара илмырбарц, лхы налырҳәын, лнацәа пақәа рыла лзамԥа аалрыцкьеит.

– Ибыхьи? – игәы ихьуан иара.

– Акымзарак, – лара данаахьаҳә даҽа цәықәбарқәак лыблақәа инаргәылшәан, лзамԥа илаҽалеит. Алаҭырз ацкыс лцәа пашәзу здыурадаз, лзамԥа зынзак ианаалазомызт. Ари ацҳәыс илнымаалоз (ма дызнымаалоз) алаҭырз заҵәык акәын. – Умбои иҟалаз… сахьнанагаз ачара аасзырухьан, сызднагалазгьы мчыла схы исмырнаалар ҳшеинымаалоз ааилыскаахьан еицш, сан дызцәнымхоз ачымазара шлымаз ааҳаҳаит. Хара дзымнеит.

– Уи сыздырзомызт. Ишцаҟалеи?

– Саб иашьа иҷы деиҷаҳкааит.

– Зегьакоуп, исмаҳакәа ҟаломызт. Данбаҵси?

– Аибашьра иалагааныа хы-шықәса рацхьа. Март азы.

– Усҟан командировка сыҟан, исгәалашәоит. Аха Сырбеи ицшәма лыдунеи лыпсахит ҳәа шцасмаҳауаз?

– Саб дудыруазма?

– Уи иаагаразы ақәцара иахагылаз сара сакәын, дышцасзымдыруаз.

– Аиаша! – иааԥьалшьазеит.

– Уи данҭаха аҵсраҽы сыҟан. Иара инапацаҟа аус зуан, ус улацш зықәшәашаз уск саҽымзаргьы. Аха бара зны заҵәыкгьы бсымбеит. Мадина, бабаҟаз? – игәы иалан.

– Сыздыруам. Уара суцшаар акәын, – лгәы итаз лҳәозу дыхәмаруазу аилкаара цәгьан.

– Ҳцап, амарцьа! – итачка аашьҭихын, лара лтәгьы, иара игарц, итәы инақәҽеиҳәеит.

Амԥаду аганҟәа ирынгылаз амандарина ҭицәа, аиҳаразак урҭ ракәын иҟаз, астәиала инарылсын, иаауаз ирҷамҳаларц, арымарахьтәи аган иԥанылт. Еицны иԥеиуан, ҽыртуамызт. Даара хьҭан. Ацша цәаакза амшын аҽынтә иаауаз аатгылан, асы зқәыз ашьхантә ацша ҵааршәха аҷаанахеит, амш аеарцәгьар ҟаларын

угәахәыртә. Азын мза ааихьан, аха азынрацәкьа ашәхымс абыржәакәын ианаалагылоз. Арахь, иаҳа ишыдрыцқьазгьы, амҩақәа аҳәынцәа рынтатлан, аганқәа рҽы еизганы амандарина ахьеилажьыз ыҟан, афҩы цысырц агьагмызт, ахышәашәара акыр иннакылон акәымзар. Рҩыцьегь дәқьанк иныҩнашылан, аҩныҟа иргашаз фатәқәак аархәеит. Лара илгаз ахә ахьизымшәоз Мардасоу игәы инархьуан. Ацара малын, ауаҩы дуаҩнатәуан. Ихы шәиуа ипстазаара абжеиҳара ахьифахьаз, иара иуаҩра дҳаранакуамызт. Ухацыц иамкуаз уҽы итоупар ҟалозма. Аурыс ГАИ азааигәара иҽаз агәашә тшәаҟынцьра аҳәаахьчацәа иаркны ирыман, изыхҟьоз уара идыр. Ацсуа тачкакцәа уи иадеизаланы иадгылан. Артгьы нарыдгылеит.

– Иуасымҳәаз акы ыҟоуп, – лҳәеит Мадина, лхы ҩышьтыхны, Мардасоу ибла дынхыцшылан. – Ашкол ҳаналгоз аены, Рамини сареи ҳаибагәзит.

– Избан уи аены зацәык закәхаз? – Мардасоу иаразнакгьы дзымцааит.

– Ҳҩыцьегь азә иҽацхьа азә убасҡатәи дыцқьан, арахь сара издыруан ари ацыхәтәантәи мшны ҳшеибабоз, убас иаҳа еиҕьны избеит.

– Аказы сбызцаауеит, – излацәажәоз ааитеикит иара, ацхьа ирҳәаз убри атак ахь инанамгаргьы аузомызт, – аныха бакызшәа, уртқәа зегьы сара изсабҳәои? Ишеилыскаара иалыбдрааи?

– Сыздыруам. Сыхьз ҳәаны уанаасыцхьа нахыс, угәра згеит. Ас, цьара ак мзакәа, азәгьы сыгәтыха иасымҳәацт. Рамин ус иаартны сызиацәажәазомызт. Аиаша уасҳәап, абрахь санаақәлалак уҟоу уҟаму ҳәа схьацшкәацшуеит. Уанызбалак, азә ииҳәари ҳәа хьаасгьы исымам, уахьыҟоу снеиуеит, ма уқәҽыстуеит. Ақәра ҳабжьоуп, аха сыеуаҟратәны судгылазар стахыуп.

– Иахьа исабҳәақәаз зны ибцәымҕахар?

– Иуасҳәааанза сгәатеиуан, исыхьыз сыздыруам. Ушыҩыза ҕәгәоу агәра згоит.

– Ибыхьцәкьаз басҳәап бтахызар?.. Сара сымацара сакәым бзиа бызбо, бхатагьы сара бзиа сыббоит.

– Ус угәы иаанагартә дыррак устама?

– Икалап.

– Ус акәзар ҽыстуам, – лҽыналхеит иандәыцәлахьаз ауаа днарылашәкәарц, аха зеидырпапла инеиуаз уабарылалоз.

– Абыржәа бсыргәаама? – дналыхьзеит.

– Иабааугеи? – дыччон, иагьцьалшьон, арахь лара лхымҩацгашьа иара цкьа изеилкаауамызт.

Ауаа рыжәпара маҷхацыцхьаза, агәашә иаҳа иазааигәахо мацара, ацыхәтәаншәа аҳазылхыҩцәа инарывсны, ацҳахь амҩа инанылт. Ҳара ҳахь ацҳа атбаара шынеибакәыз итәын. Узлаауаз амҩахәастагьы аурыскәа рахь ицоз атачкакцәа аҽагылан, астәиала иаҳа ирласны изцозар ҳәа игәыгқәазар акәхарын. Урт ртачка цьара-цьара унархыца-аархыцо узымнеир, узеитацуамызт. Абар аурыскәа рҽынтә иаауаз еицазырхоз. Уахьынтә еидарак арахь акылгара зынзак ицәгьахон. Мардасоу азеицш цәаҳәа аены дахьзыкәымгылаз ихы ицәымганатәуан, даеазны, абарт реицш, арахь иаауаз дырҽагыларызма? Уаҳа леишәак ақәныҟәашьа ҟамлазакәан, ас иабанзанеирыз? Шьамхахьы аҳәынцәа дагахьан иара. Мадинагьы деиҕьзамызт. Автобускәа раангылартахь инеиуан. Маҷк иаатгылеит.

– Шьта банааув сабҳәар, сыебыкәсыршәон.

– Уу… Ус еибыхәаны аесиқәыршәарақәа бзиа избазом. Ҳаиқәшәар – ҳаиқәшәеит, ҳаиқәымшәар – ҳаиқәшәараны ҳаҟамызт.

– Иахьцалак иааилырганы исаҳәеи: бара бзы сзустада? – еиқәшәарц ахьылтахымыз ааигәамцхеит.

– Еилкаазамеи: уара уеицш исзааигәоу аҩыза бзиа дысмоузацт. Аиаша уасҳәап – даараза усзааигәоуп.

– Ус акәмызт сара сшыцшыз. Бзиа сыббозар стахын – бдыруоу.

– Аиҩызара еиҳау иҟоузеи?! Иалухи абзиабара? Убри бзиарак ҳзаанагап ҳәа угәыцуама? Ускатәи уесыдумкылацәан. Сара сымшьт цгьоуп.

– Излазбо ала, ҳаҵхьаҟа ҳзеибамбартә ҳееиқәаҳмыршәар иаҳа еиҕьуп.
– Уара узы убас иаҳа иеиҕьзар – ус иҟалааит.
– Бара бзгьы ус иаҳа иеиҕьуп.
– Хаҵак макьана ҵҳәыск дизеилымкаазаҵт.
– Сара стәала, асҟатәи агәаҟра зхызгахьоу, ѡызак иҵәызра закәыхи.
– Мап. Ас аѡыза дысзырҳауам. Ас раҵхьаза исыхьуеит. Аха абзиабаратәы сыздыруам. Ашкол аҽгьы уи сымаҵәҟьазу ҳәа схәыҵлоит уажәы.
– Уи сара исызхом.
– Иузхароуп. Уазхәыҵ еиҳау ак зҳабжьалозар! Иагьзаҭахи?
– Бааи, автобус бақәсыртәап! – лтачка аациртын, иналиркит.
– Уара узымҭалои? – автобус амардуан даныѡаҽагыла, дааизхьаҳәит.
– Ҳаиҵны ҳазҵазом, аҵыхәтәан исабҳәаз ашьҭахь. Абзиараз!

Автобус аныҟәцаѡ дааиуан, ддәықәлаанза имашьына ҵқьа еиҵарпапа пасаҵьырла ишҭәыз ибарҵ. Мардасоу Мадина лымѡақьыра уи инаииркит. Аныҟәцаѡ иҭыҵ ахь даннеи, автобус ашә ѡакын, иқьырҵҵо инаҳәазеит. Мардасоу ара дауаангылахуаз, егьи автобус дыѡҭалеит. Нас акәын ахәыҵраҵәҟьа даналагаз, иҟаиҵаз закәыз аилыргараз азҵаара ихы ианеиҭоз. Ҭыҵк ҵшааны дшынатәазгьы, зныкыр ауаа, еиҳаразак аҳәсақәа шгылаз, ҭынч иҭыҵ изылхуазма, уаҳа дзыѡамгылазакәа, ахәыҵра дҭаршәны даман, амашьына амѡан извысуаз аҵсабара сахьагьы илаҵш ихгыломызт, ақәа аналага, ахышә аиркырҵ иарҳәаанзагьы, ижәѡахыр ахьыбаазозгьы агәхьаа икзамызт. Аиаша уҳәаҵәҟьозар, дызлыдхалази уи аҵҳәыс замана? Рҭааҵәара ҵсҭазаара рзеиламгозар, иареи лареи рҵсҭазаара рзеиламҵозар, ииҭахызи иара? Ихазы иҵсы ҭамызт ианакәызаалак. Аха даҽа ҵсҭазаарак иоурҵ ҵҳәыс дааигазар, ииҭахымыз дааигама, иара идеалс ииҵхьазаҵәҟьоз лакәымзаргьы, лыбзиарақәа рацәамзи, бзиа димбеи уи азы, хә-ѡык ахшара изылмаазеи, дынҭыҵыр дшәаны аѡныҟа дхьалмырҵшуазар, иани иаби, нас иаб иаҳәшьеи бзиала дырзыҟазар, аиҳабаҵәа ҵҭәык рыбжьалозар – лара ихылҽуазар, уаҳа ииҭахызи ахаҵа ҟадыҵь насыҵ шимаз еиликаартә! Иҵсы абанзаҭазаарыз ауаѡы, адунеи хифаартә?! Дгәаҟуан ихәыҷқәа гәырҕьо изҳарҵ, аҵсҭазаарагьы рзеилымкаакәа инымхарҵ. Нас изынхаз иҵсҭазаара убарҭ ирзимкуаз! Амала Мадина еснагь длышьҭамзи. Лсахьа ихшыѡ аҽы еснагь ирҽыҵуан. Уи адунеи дықәын ҳәа игәыҕра нымҵәахьази. Иажәымҭаҽха дабааиҵылоз, иара ажәрахьҵәҟьа макьана дабаҟаз аха. Уи иара иахь абзиабара лымазарҵ даараза иҭахын. Уи ада иѡныҵҟа амҵашыра аиқәтәомызт. Идоуҳара азакәын лыбзиабара зиҭахыз.

Дааҭынчхазшәа игәы иабон, амала уи аҭагылазаашьа хара дазнамгеит. Мадина лгәы дшасыз ааихҭашәеит, еибырҳәақәоз, аҵыхәтәан ихамаҵызареи иегоизмреи ааизеилалан, длыгәҭасны автобус дшынҭаиргылаз асахьа ҽаҽаза ибла ианаахгыла, аҵхзы ааиқәнаҭәеит. «Ас аѡыза дысзырҳауам. Ас раҵхьаза исыхьуеит», – асаркьал бжьы еиҵшха, илымҳа иҭаѡуан. Уи аҵҳәыс илзиуз лықәнагамызт. Уажәы дышҵаҟазишь лара, лгәы дҭаҵәыуа амѡа данызма? Длаҕырзышуазма? Иҽмырҵысзакәа дҳашҳатәраханы дахьтәаз, дыгәжәажәон. Аҳауа изхомызт. Дѡагылан ашә дазааигәахеит, знык изаангылар, наҟ дҭыҵарҵ. Данҭыҵгьы амѡа дакуамызт. Иҵылози ивсуази ибла иамбо, агәарҵ данааҭашыла, ашкол ахьынтә иаази аѡны иҟази ахәыҷқәа аниҵыла, иарҭмаҟ нариҭеит, ахаа-мыхаа ршарҵ, афатә рҵәахырҵ. Ачысҟаҵарҭаҽ иани иаб иаҳәшьеи Алмас дрыдтәалан, акы инаҵҳауан. Аиҳабаҵәа рҭаҵа дырҭахын, агьузыҳәомызт. Абыргцәа алеишәа ҷыдарақәа рымагәышьан, аха рҭаҵа илнымаалозаргьы, лара дара дырнаалон, уи рызхон макьаназ. Иара амла дшамкуаз нареиҳәан, ртәарҭа-гыларҭахь дныѡналан, ателевизор наҽеиҵеит.

Ашьапымлампыл аныддырбоз даараза иҵәымҕын. Зынзак дзынаҽаҵшуамызт иааиқәкны ѡ-матчк аноурышьҭуазгьы. Сааҭк, ѡ-сааҭк аспорт программа зычҳауаз, уаҳа ус рымазамзи ҳәа, дрықәызбон. Арахь ашьапылампыл иазкыз адырраҭара иаҵырхагахарҵ маҷ изылшоз уи аҵкыс иара иҵәымҕыз акәын. Иара убри иҵәымҕыз ада ателехәаҵшра иахьа аҵсы зҭазаазомызт. Уи рекламан. Аха уажәы уигьы егьигьы

аҽихуамызт, ихәыцрақәа дахьрылаз дызхәаҭшуаз акгьы иҭырхагамызт, уахь ихы ыҟазамызт азы. Дшаац еиҭш дшымааз лымбо дыҟазма Алмас, лхәы дҩахыҭын, арахь дааҩналан, ашә ҩалыркит, еибырҳәоз аҳәса дуқәа ирмаҳарц.

− Иахьа заа уааитеи.

− Ус сеиқәшәеит.

− Аха иеиқәшәаз иҭшра умазамеи.

− Избан? Ахарзаман сааиқәшәан, инеишьа-иааишьақәа рыла сигеит.

− Уаҳа ишәыцдаз?

− Ламареи Мадинеи, – аҭәҟьа инаҽашәаз иеиҭш, аиаша иҳәеит, аҭшәма лыбла ҭарқәа рыла игәҭакы дшаҭхьоз идырын.

− Мадина уа дабаҟаз?

− Дҳақәшәеит, – иҳәеит иара, уҳәан-сҳәанқәа шылзаазоз ҩашьомызт, уажәраанза шақәҽылымҭуазгьы. – Уи дааразa бзиа дызбоит, ибымдыруеи, иакәым лзыбымҳәан, – лхы дҩахон, ибла аартны, лыбла дынҭаҭшит.

− Издыруеит, – дҭысуан Алмас, лхы лҟажарц дшаҽызгьы. – Уи лыбзиабаратәы аҭхьа уара иуалҳәар ҳәа сшәон.

− Бзиа сылбоит ҳәа бгәы изаанагеи?

− Сара издыруеит уара уи илуҭарц иулшо, лхаҭа лара илиҭарц илшо.

− Ус азәы дхысхып ҳәа сгәы иаанагомызт. Амала лара бара дыбҭырхагам. Былцәымшәан!

− Цҭәык алҭп ҳәа умшәазакәа, ас иаартны изсоуҳәеи?

− Сыҭшәма боуп, ибдыруазааит. Ьсызжьом.

Алмас днахынҳәит лусқәа рахь. Лара леиҭш лыҭшәма деилызкааyадаз, дыздыруаз дабаҟаз. Аха дарбан ҭҳәысзаалак леиҭш, лхаҭа дихыбаауан, зегь рыла лара дылтәызар лҭахын, амала илҭахыз зегь лызҭодаз акәымзар. Лыҭшәмеи лареи аҭсҭазаара ишеиҟәнамгоз усгьы илдыруан, аха ашәарҭара лышәхымс ишыхгылаз лбон, дҩашьомызт, хәшәыс иазылзбарызгьы лыздыруамызт. Уи, цҭәак шьҭыхны, амҩа иузықәҭазомызт, агыгшәыг уршәар аҽазон, аус мазала имҩаҭнагарц, лыҭшәма лгәы дасзаргьы, имзакәа, иаартзаны длаҭәажәон. Иеирмазар лара лҟазшьа акәын изывбатәхоз. Адырҩаҽны ашьыжь, аҩмсаг кны, аҩны анылҭсоз, уи лҭагылазаашьа шигәхьааз ааимырҭшзеи, аацәылашаанза ирахә рҭыц иқәҭаны, данааҩнала.

− Бҭәыуама? – дҭааит иара.

− Мап, – лхы ҩышьҭымхзакәа, дызҽыз даҽын, лылаҭырз лҭәахызшәа. – Уи сара соуп изхароу.

− Бара ибхаразам. Сара соуп. Аҭсҭазаара акала саазеит, аха иахьа схымҩаҭгашьа сара соуп изывбатәу. Баргьы ибасымҳәар акәын. Аха ус сишеит.

− Ауаҩы доуҳалагьы ауаҩы диҭсахуеит.

− Иҟалап. Аха исаҳәа иаасыкәыршоу ауаа бзиа иахьызбо, убри сара исыгхоума?

− Уи лахь убзиабара зынза даҽакыуп. Уи ус шакәу, изыхҟьо ҳҩыҷьегь иаадыруеит. Амала иуҭахым ҷыдарак лыдубалар, ушҭаҟалари?

− Уи збар бара ибҭахыума? Ибыхьыз закәу здыруеит: бара бышҟа исымаз абзиабара хьаҭсзар ҳәа бшәоит. Аха уажәраанза ибзымдырзози ас иҟалар шалшоз? Ибдыруан! Бзиа бызбазом ҳәа бызҳәом, сшыбзыҟоу заманала ибдыруеит. Ажәакала, бхы шьҭых! Хә-ҩы уаа ҳаазоит бареи сареи. Рымшра ҳбартә Анцәа ҳахьигзааит! Сара ақалақь ахь сцоит, ахәыҷқәа реимаақәа ҭсыршьып.

Риарҭахь днахынҳәын, Ʒаба хәыҷы дахьиаз дналхагылеит. Уи лыцәашьа игәаҭхомызт, аҭша лылаланы дыҟан. Маҷк лыхәда абжьы гон. Ҭыцх азни аацынреи реимакырҭаз абасшәа дшыҟаз, уахык аҭхагәҭаны лыхәцә ҭнаҭәозшәа дшеимҳәоз, лыхәда еимачны иакын, цәгьала ихыреит. Уи, сааҭбжак ала даналумх, дуцәагаргьы алшон. Ахәыҷқәа азәгьы дымгылацызт. Иан заҭәык, иаб дахьихагьежьуаз, лбжьы гон лгәы ҭҭәаҭәҟьаны. Иаб иаҳәшьеиҳабы акәҭқәа дырҽын, иара, ишәыра иманы, амҩахь данкылсуаз. Ашьҭахь дгылаанза иибаз аҭхыз абыржәы даамеханакит.

Ақалақь ахь уцозар, Ҷсоунза ицоз уақәтәар акәын, умҩа шуркьаҿуаз рдыруазар, ушьтырхзомызт. А-«РАФ»-қәа рыхә ҳаракцәан. Автобус дҩақәтәеит. Уамак имнаскьацкәан, илаҷш налаахеит, автобус аангыларц, знапы шьҭызхыз Мадина. Лтачка ҭацәы лыманы данҩақәтәа, ларгьы дылбеит ашьҭахьқа игылаз Мардасоу. Уи лыбла ацәымҷра рхыҳәҳәалон, иагъылзыцәахуамызт. Уаҳагьы арахь даахьамцшит, лхы автобус аҭуан иҩаҵасуазма уҳәо, дгылан, цхьаҟа амҩа данцшыло. Иааиқәымкзакәа илызцшуаз Мардасоу ақалақь аҿы амашьына аанымкылазакәа, Ҷсоунза дцарц избеит. Арахь иакәымкәа диацәажәарц иҭахымызт, игәаҭьны дзылзааигәахомызт. Аҵхьа лара длалбааит. Иара, уи лаҵхьаҟа днеирызу дымнеирызу изымдыруа, адгъыл данлықәгыла, Мадина лхала дааидгылеит. Аҵсшәа ааибырҳәан, ауааи урҭ реидарақәеи иаарылтцит. Уи лхымҩацгашьа иагъцьеишьон, дагьеигәыргъон. Иаҳагьы уамашәа ибон лцаашьа:

– Иацы, автобус усыцҭамлакәа, узаангылеи?

– Уахь уажәы ҳҳьаҳәрым, – илахь изеицыхуамызт. – Зны сацырыбхуеит амала, уи бдыруоу.

– Аҩныка уанбацеи?

– Уамак снымхеит.

– Угәы бзиами?

– Ибзиоуп… Сара сатабымцарц сбыхәоит! Ҽнак иадамхаргьы бҩыза дахьбымысхыз азы схы гәыбган асҭоит, – уи аҵхәыс дрыцхашьаны, илаҭырз леиҿыкьасарц агьигзамызт. Абзиабара усгьы дканаҵозаарын схаҵан ҳәа зхы зшьозгьы. Заҟа игәы ларцшқазеи!

– Сҩыза дсымухырц улшо цьушьма?

– Иеиҭабырсша аахәараз сбыцхраап! – излацәажәоз иҵсахыр иҭахын.

– Уара тачкада арахь узааи?

– Автобус бшақәтәаз анызба, смаар сгәы иамуит. Ақалақь ахь акәын сахьцоз, – иартмаҟ иҭаз аимаақәа налирбеит.

– Нас уаала ҳхынҳәып!

– Ишца?! Ахарзаман бицысцоит, дҳацшаап. Саргьы сбыццон, уи сгәы иҭамкәа сдәылтцит паспортда.

– Уахь сцар стахзам. Иацы ҳаидыцшьа сгәамцхазт. Узбозар ҳәа сааит. Саиқәшәар – ацҳагьы сыкәымсуази.

– Бцьашьатәуп! Аха аҩны ишцаиабҳәои?

– Санаауазгьы сшыҟаз имбеи. Таблеткақәакгьы сиҭеит. Схы сыхьуеит сҳәар – амц сҳәома?

– Зны ибытцихыр?

– Исыцихуеи? Макьана ҿцныҳәа изыкаҵом. Егьыс – аҩыза гәакьа исмоуцыз дышсоуз усгьы идыруеит. Ҳшеицыз иаха иаииасҳәа, гәыбган сиҭарц далаган… «Уи ахаҵа даараза бзиа дызбоит, иакәым угәы ианташәа, ҳаилыцыр акәхоит», – сҳәеит.

– Иара?! – Мардасоу иблақәа аатбаахеит.

– «Иаа?! – иҳәеит. – Сара бзиа сыббазом. Мардасоу даараза бзиа дыббоит акәу?!» Иццраз убанда!

– Зны дыбзыцкьашт.

– Ус дуаҩы цәгьазам. Уи ауп ҳаазго, аха… Аиашаз, аҩыза, уара усцәызыр ҳәа сшәоит. Уаҳа акгьы ҳалацәажәарым. Ҳцап аҩныка ашышьыхәа. Уара ақалақь аҿы улбаап.

– Ҳаццакып нас. Схәычы аицбаза лгәы бзиам, хәшәқәакгьы сцшаароуп.

Амҩа егьи аган ахь рҿынархеит. Азынра ишанаалоз деилаҳәан лара.

– Ателехәацшрала аҳәааҿы адиверсиа шыкалаз уаҳама? -дцаауан лара. – Сгәы нтыцсааит. Иззакәу сзеилкаауам, иакәым акы сақәшәарышәа скалеит.

Раҵхьа араҟа данибоз, цхны ҭкы цшқак изыцшьцәамыз ашәҭ цшқарахқәа алҳәҳәа, илшәын. Лцәа цқьа уи зынза ианаалон. Лшьаҵа ласқәа ҭынч-ҭынч, ирсса-

ирсса еихылгоз лшьапы цшзакәа иртарсын. Иагьа лшәызаргьы, иагьа лышьазаргьы, иагьа лхазаргьы, убри рацхьатәи асахьа акәын илымаз дибацыцхьаза.

2
Амєыша
(Иркьаҽны акьыцхь здырбахьаз ажәабжь)

Макьана шылашьцазгьы, Алмас, лхыза ныцхьаршәтны, даакәтәеит. Лхы иааташәаз лцәымҭны, лиарта иавагылаз аиартаҿ згәы каршә зыцәа хааз лыцшәма иахь днацшит. Уи ихаҽы, ацәаара мцасзо дахьиаз, ауатах иԥонатәаз алашьцара иалылбаазшәа, ииалныршт. Азныказ даалырцшырц лнапы ижәԥахыр аҽынза иналган, аха илзеилымкаауаз мчык ԥонытқала лыгәтакы илнамырқацеит. Лтачкәым лыцламхәа инатцалыргәеит дааицхьхәыцырц, ахтқьеицшь иаалыхташәаз аус амырукәа лыхшыԥ итан акәымзар. Дԥоагылан, лцарцалакәа лытцака ишкаршәыз лхаштны, лшьапы шыхтыз, адашьма днықәгылеит. Лкаруат анаԥсан ишаалтаххалак дышиаз икнылхратә икнахаз лхалат лгәаламшәазакәа, деилахәазамкәа зышә вцрааны иқах егьи ауатах днықналеит.

Ахәықацарта аҽынтә аарла арахь иааԥнацхоз алашара илнарбон рхәычқәа. Аиҳабы Астанда, жәохә шықәса зхыцуаз, илыкәаиаз Алхас иаҳәшьа лыхәда инапқәа акәыршан. Х-ԥык ацҳацәа дреицбын иара. Ҳацхьака ашкол ахь дцон. Алмас лхатца Астамыр иаалырқьаны ахәшәтәыртаҿ данышьталоз, лара дидымтәалар аныкамла, уска хә-шықәса зхыцуаз ахәычы иаҳәшьа длышьцылацәеит. Астамыр дангьежьы, иани иаби руатахаҿ ддырцәарц ишақәыркызгьы, Алхас имуит. Уажәы дахьышьтаз ауатах аҽы хазы игылаз ииарта даниалазомызт. Алмас уахыла дгыланы, ахәычы, Астанда дшыцәаз даалывхны, дынтылгон, нас уа деиталыриахон. Азгабгьы лашьазатцә лцсы излылхуамызт.

Астанда леицбы Чыпа ланду лҽы дцаны дыцәон. «Бара боуп уи дзаазаз, дагьызтәу», – иҳәалон Астамыр, иан Хьыкәа длахәмарны. Аеҳәшьцәа реицбы Чыка, Алхас иеиҳабы, лакәын Астанда лиарта анаԥсантәи ашьталартаҿ ишьтаз. Зыхшара бзиа дзымбодаз. Алмас данҽыхаз лхәычқәа лгәатца ицхон, даныцәаз лцхыз иалан. Аха лара даршәеит уи аухатәи лцхыз. Лхәычқәа дахьынарҽацшыз, даатынчхазшәа даакалан, Алмас днахынҳәит. Ихтыз лцәалжь аалышышьит, лцсы ахьеибакуаз акәхарын, лмахәарқәеи луатәакәеи дрыфон. Диарц лиарта детанылатәеит. Лшьапқәа ԥышьтхны лхыза инцәытцалтцан, лхы ахчы иныламцеит. Деитацәарц лыблакәа аахылԥеит. Урт рыхтра дахьзааныа, деитаԥыкәтәеит. Ус цытрак даанхеит, илбаз лцхыз, агәра шгатәытцәкьаз дазхәыцижьтеи, зынза даршәон. Дԥоагылахын, лшьапқәа шыхтыз, ахышә днадгылеит. Акыдыршәыла даахан, адәахьы днацшит. Ацәылашарацәкьа аеазнамкыцызт.

– Ибыхташәеи уаха?

– Иаа?.. – Алмас, лхатца ибжьы тынчцәкьа даршәан, ацәгьоура шыкалцоз дақәикызшәа, акыдыршәыла аушьтны, даакәцеит.

– Ибыхташәеи сҳәеит. Зныкыр, бцарцалакәа бышьамцазакәа, адашьма быкәгылахьоу, – аниҳәа, Алмас даахынҳәын, лцарцалакәа налышьатцаны, лхалат аалшәылцеит. – Уаҳа бышьталарц бгәы итазамеи?

– Сындәылцыр стахыуп, – лхәеит лара, алашьцараҿ лхаҽы ибар ҳәа дшәозшәа, лхатца дизхьамцшзакәа. – Уажәшьта шалашт, смааир – ахәықацарта сыԥноуп.

Ахәықацартахь дагьцеит лара дышиашаз. Уакагьы акгьы калцомызт. Амєыша ашьыжьымтан акәын, дабаццакуаз. Аены цьара ицарц еибырымхәацызт, азәы даарын ҳәа изцшымызт. Лҽы зыхьшәашәак накәылтәеит, акәардә шкәакәа даахан, иахьыналыргылаз саатбжак акара дықәтәан. Дхәыцуан, аха дзызкылсыз ҳәа акгьы лбомызт. Цшь-ԥык ахәычқәа… Иара дынцынырын, лара дмедицинатә еҳәшьан. Иан, лара ланхәа, пенсиа хәычык лоуан. Ахәычқәа рзгьы маҷ-сақк макьана ироуан. Зегь акакәын, ицәгьан рныкәгара. Изҳацыцхьаза иртаххашаз иацлон. Уи адагьы,

адырҩегь ахшараиурҭа, адекрет, аусурахь дызцарызу, дзымцарызу ҳәа ахәыцра… ахәыҷқәа, иахьа илбазма, ирлас-ырласны ичмазаҩхон, аусураҿ уус угәы азушьҭрызу, усаби, енагь иҵәаауаз, ухы изукрызу узымдыруа, уеилауаҭыруа уқәзаарызу. Ланхәа даара длыцхраауан, зны дырҵаҩ бзиамзи, лҵсы зкыз лакәын, аусурахьгьы лгәы рҭынчны длышьҭуан, аха адырҩегь азҟы?.. Амала данааиҵхьхәыцх усҟатәи дзыргәжәажәоз лзеилкаауамызт. Ахәшәтәырҭаҿ аус лымуази, имаҷызма уи атәы бзианы издыруаз. Уаҩы иамҳәазакәан акәын ишыҟаҵатәыз.

Зегь лызбазшәа аацхьазаны, дҩагылан, дҵаркьакьа ахәыҷқәа риарҭақәа днарывсын, хаҵеи-ҵҳәыси руаҭах дааҩнашылан, излалылшоз ала бжьы мыргазакәа, днышьҭалеит. Илызбазгьы неиҵхьба ицан, абжьажьара даамеханакит. Лыхәда аҵхзы нықәнаҭәазшәа, ахыза аалзымчазт, лнапқәа ҩхәыҵганы, лхаҵа дызлаиаз ала дааҳәын, даақәыҵсычҳаит.

− Алмас, бызмырҭынчуеи?

− Ыы?! Ус акгьы.

Асҭамыр, данқәыҵшыз ҵҳәыс даазгаз, иакәызма дзышьцылахьаз Алмас ак шлылхҭашәаз ззеилымкаауаз. Аухантәарак ибон дшыҵәиуаз, аха дкыдцаланы длызҵаауамызт, ус лгәы иҭаз лҵәахзарц леазылкуан азы. Лхы дауижьит, зегьы еидылхәыцлар, еснагь еиҵш иара иҿы дышкылсуаз идыруан. Алмас лакәзар – лхаҵа ицәаҩақәа иаҳа илдыруан, иара лара лзы иидыруаз аасҭа. Аха уаха дшызмыцәоз иныруан Асҭамыр, лҭагылазаашьа изеилымкаарц, лара дҵасыр ҳәа лхы дахьацәшәоз, Алмас иаҳа даргамон.

− Алмас! – ибжьы ақәҿылымҭызшәа аниба, леылымзарц ҿыц лықәҿиҭуеит: – Алмас сымҳәеи!

− Иҟалеи? – лхы шьҭылхуамызт.

− Ибыхьыз саҳәеи!

Лгәы нҭыҵсааит. Ҿылҭуамызт. Иаргьы уаҳа длыҳәомызт, аха дыҵшын иемыргамамкәа. Илдыруан дшыҵшыз.

− Аҵхыз збеит.

− Аҵхыз агәрагара балагеижьҭеи иҵуеи? – инцәыҵаччабжь иаалыҩит.

− Уаха избаны сааҵшижьҭеи.

− Акыргьы ҵуеит.

− Уара ухәмаруеит.

− Иббазеи?

− Счымазаҩханы ахәшәтәырҭахь сугазшәа.

− Уи акәзар агьоурым. Ажәытәуаа изларҳәаз ала, ҵхызырла учмазаҩхар, ухьаа-баа, уцәгьа-мыцәгьа ноухыҵт ауп, – дирҭынчуазшәа даҿын иара.

− Закәытә хәшәтәырҭоу удыруоу сахьугаз?.. Ахшараиурҭахь.

− Ҳа-ҳа!

− Ахәыҷқәа ааурҵшуеит.

− Ҳым-ҳым!.. Ҵхыз иббаз иашахар ҳәа бышҵашәеи. Иахьа Ҵсҳәы иаазаз ус лҳәарым, ақалақь ҵҳәыс лакәым.

− Даеазәы дсоур, нас иубап.

− Быхшараиушьа иахьа избама, – длафуан иара, аҵабырг наҵаҵаны, – ҵшь-ҩык ҳамоупеи. Зны бшәоит, нас бгәы ҭзызаауеит, бчымазарақәа реырҵарны инабзацлоит, ианамулак ахшараиурҭахь баагоит, ҳаргьы ҳбыцәшәоит, аҵыхәтәан бҷыгәза бааилгоит.

− Унан, ишҵамариоу!

− Ҳым-ҳым… Ҳҭагылазаашьа ус иҟалеит.

Уаҳа ҿылымҭзеит. Иаргьы дзыцәшәарыз ҳәа акгьы ибомызт. Маҷк даахәыцзаргьы, ашарҵазшәа деиҭаҵәеит. Данааҵш иҵҳәыс дгылахьан. Асҭамыр дымҵшзакәа аиарҭа дҩагәылҵын, еилиргеит. Иҵаҵа исарц, ифымцадалақь аашьҭхны, ашьмахьы иҿынеихеит. Уаантәы афымцадалақь абжьы ахәыҷқәа рҿынза уамак иаазомызт. Иҵшәмаҵҳәыс агаз плита дахагылан, лылахь еиҵымхцәакәа.

Лықәҽымҭкәа ашьмаҽы днеин, ашә ѡаркны, иҷаҷа амихит. Иҽы зәзәаны, ирбеит. Ифымцадалақь уа ишықәыз, ахәыҟаҷарҭа даа ѡналт, иҷҳәыс дзыцәшәаз зыхҟьаз ҷаҷгәык шыҟаҷәҟьаз еилкааны.

− Бзырхәыцуеи?

− Иузымдырзои? Уара сузымхьчеит, аха схгьы сзымхьчеит.

− Бхәыҷхазшәоуп иахьа бшызбо.

− Уажәшьҭа жәаф шықәса ҷуеит, уара узын схәыҷижьҭеи.

− Сыбҽынҷәаауеит азоуми, – ихы ларҟәны, лмахәар днагәзны, дцарц даахьаҳәит.

− Асҭамыр! – лбжьы даақәнарҷәит иара, убасҟатәи илҳәоз агәраганы дыҟан Алмас. – Сара сыхәмарзом. Сцәастәым.

− Иҟасҷарызи нас? – уамашәа дибаҷәҟьон. – Ҽаанбзиала бнеиааит! Уи иашаҷәҟьазар. Аха, – иҭахын илҳәоз ахьынзаҷабыргыз аҷыхәанза иеиликаар, – ҷхызк ахаҷаны, абасҟатәи аҷсеибакра аҭахыума?

− Сара сыҷҳәысуп, иаҳа издыруеит уи. Зцәа зтәымхаз аҷҳәыс мызкала илдыруеит, уажәы иуаҳама?

− Аа! Убас сабымҳәоз нас. Аҷхыз збеит, егьит ҳәа, иаха ҳаиднагалазшәа, сыблахаҷ збыргьежьуеи.

− Аҷхыз анызба, исгәаламшәазоз схы иасит.

− Уи бзацәшәеи нас? Ҷшь-ѡык ахшара заазаз даҽазәы бицәшәома?

− Ухы еилагеит ҳәа сыҟоуп. Излаҳаазои асҟатәи?

− Ҷьыбшьт. Уи акәзар бгәы иалоу, аа! – Асҭамыр Алмас лмахәарқәа нҭарс иааникылан, даахьаирҳәын, лқьышәқәа еихых ишылкыз, лҽы днагәзын, дааужьны даақәҷәиин, ахәыҷқәа ахьиаз дныѡнаҷалеит.

− Изакәызеи, иахьак уеивҟьазама! – иаҳауан лара лбжьы, иааҳәцымыцыз Асҭанда лашьа данаалгәыдлырҷәҷәала, дымҽыхандаз ҳәа уа данылхагылаз.

Асҭамыр ашә ҷәҷәы бжьы иаҳаит. Алмас уахь лҽыналхеит. Нас игон иан лбжьы:

− Ҷына, быбжьы бмыргацәан, Алхас даабырҷшуеит.

− Макьана шәиазар, шәҷсы шәымшьози, – дҽагәыбзыҷын Алмас.

− Иауам уажәшьҭа. Ҷына данааҷш, ҳѡыҷьегь ҳамацара ҳзымтәеит.

Асҭамыр иуаҭах ахь днеит. Ҭаацәара дук изыѡназ рыцәҭшәагәышьан. Даҽазәы?.. Аха иҟауҷои! Иааҷшрын: ауаҭах рацәа змаз секциак иақәдыргәыҷуазижьҭеи акрааҷуан. Уажәы имаз ѡ-уаҭахк ракәын. Аверандагьы уаҭахк алеихын, уа итәалоит. Иангьы дзыѡназ ауаҭахь ахьыҟаз инаѡсан акәын. Иаб аргылараҽ дхаҳәуасҭан. Асҭамыр жәабаҟа шықәса ихыҷуан, иаб машәырла данҭахоз. Иан длаазеит, аҷьабаа ду баны. Алмас иара дицызҳауан, ѡбаҟа шықәса длеиҳабызаргьы. Уи лаб ибзианы дынхон, маҷура бзиакгьы иман, ақалақь иацәыхарамыз ақыҭаҽ иаб иѡны еихаххаа изгылан. Уажәы Алмас лашьцәа руазә уа дыҟан. Лара дырҷшқаны драазон. Рҷҳазаҷә уаамак лдырҟаҷазомызт. Лан, аѡнҷҳәыс, агәабзиара ду илымаз лхы иархәаны, аѡнусқәа лхала иналгзон. Асҭамыргьы Алмасгьы ргәы иҭамшәацызт ҭаацәарак еицалаларын ҳәа. Уи зҭаххаз иара иан, Алмас лырҷаѡы, лакәын. Асҭамыр акыр длак-ѡакуан, аха аинститут даналга, уи дахьыҟаз ақалақь аҽы амедицинатә училишье иҭалаз Алмас дигәаҷхацәеит, уажәраанза иидыруаз лакәзамызшәа. Аҷҳәызба имырзакәан Асҭамыр диццеит. Лҭаацәеи лареи анеиқәшәа нахыс, лан Алмас еснагь илабжьалгон азә ида уаѡы дылхылмыршарц. Амала уи, лҷҳазаҷә лцәа азә далашәаццхьаза, дгәамҷуазаргьы, лмаҭацәа лбартә даныҟалалак, зегьы лхыцсаауан. Ҽыц еибагазгьы аҭаацәара ду еиҽыркаарц ргәы иҭамызт, рҭагылазаашьа уамак иманшәаламызт. Аха х-ѡык азҭабцәа шрымазгьы, изыхгәаҟуаз аҷкәын дрымазарц иеилаҳауан. Уажәшьҭа уигьы дарцысхахьан (дара ртәала). Уажәы ирыхьыз рѡыҷьегь азцшзамызт. Асҭамыр ианхәа илаҳар уаман илырҽиашаз.

Ицәаз ахәыҷқәа анааҧш, ауаҭах еилыргареи, Алхас иеилаҳәареи рзы Алмас длыцхраарц, анду, Ҷына длыма, дааҩналеит. Уамак еиламхакәа, зегьы ршьапы иқәгылан. Иаарласны Алмас, ранду днарыдыртәаланы, ахәыҷқәа акрырҽарҭаларц аишәахь даарыцхьеит. Урҭ антәоз, Асҭамыргьы иеааирхиеит, арахь изыдтәалаз иакуамызт:

− Ахәыҷқәа акино ахь иахьцо, саргьы сцап.

− Уахь нан илгоит, уара уаангыла! Аус ҳамоуп, – Алмас илдыруан лхаҭа рымацара раанхара иешацәихьчоз.

− Сара сҩыза лахь сцоит, – лҳәеит Асҭанда.

− Иауеи акино ахь бзымцо? – даахьаҳәит Алхас.

− Иаласхыуи ахәыҷқәа ирызкыу акино.

− Бзиоуп, нан, – лҳәеит анду. – Жәаха ауми Алхас длыманы даныҟаз, иахьа сара сцап. Лара шьҭа дҭыцҳахеит, лҩызцәа дрыцны, дынҭыҭлар лҭахыуптәа.

− Саигьы Асҭанда суыцны сцаи сҭахыуп, – Алхас дгәааны иаҳәшьа дналызцшит.

− Уи аус лымоуп, нас, даеазны улыцны уцап, – анду ахәыҷы даалжьжьеит.

Зегьы аишәа ианыҩахыҭ, акино ахь ицоз лбаарц идәықәлеит. Алхас иаҳәшьеиҳабы данлыхьҭәыуа, Асҭанда, урҭ дрыцны, ддәылҭит, нас амҩан леырманшәаланы дрыцрыҭырц.

Аҩны хаҭеи цҳәыси рхәы илахатәеит.

− Нас сҽумҭуазеи? – Алмас, лычхьыц ала лҽаҭа лҽы инҭалҭаанза, илзымчҳакәан дҭааит.

− Баангылар зны, акрыфаха ҳабымҭо! – ихы дагьымҩахеит иара.

− Зныкыр ухәы ушахатәоу ажәак уҳәахьахыу, – Алмас лҽаҭа лалбаалдан, лхы шьҭымхзакәа илзбаз лҳәарц лгәаҕьит: – Сыеҭсыргароуп.

− Быҩныҭаҟа цхасҭабтәыр ҳәа бымшәазои? – ицшәма акрыфара дааҟәыҭит.

− Нас салашәаццхьаза азә дсоулар аума?

− Уи сыздыруам. Уажәшьҭантәи уажәшьҭан иаабап. Аеҭыргара азбахә ас ирҭарны ицәырбымгацт. Рацхьаза ицәгьоуп уи ақәшаҳаҭхара,- дҩагылеит иара, уаҳа ихәы даламкьыскәа.

− Уабацои? Акрыфа! Аишәа ушахатәоу уи азбахә уаҳа иуасҳәом.

− Ашьыжь уаҳа сҭахзам, – ахәыҟаҭарҭа дындәылҭит, «уи азбахә» ҳәа дызҽыз аҭыхәтәа аҭҭәара шыуадаҩхоз еилкааны.

Ларгьы, лычхьыци лаҳәызбеи лхәы зныз ачанах иҩахыкны ишылкыз, даанхеит. Нас, урҭ ныкәҭаны, дҩагылан, лгәыцшқара лыбла иаахнырҳәҳәалаз лылаҕырзқәа рыцқьо, асаркьа днадгылан, лзамҩақәа аарыцқьаны, лыхцәы ааиҽылкааит. Лқьышәқәа кәамкәамуа, аишәа ааиллырган, асаркьа деиҭананцшылт. Даеазәы иоура, иаазара, ихьаақәа рзааигәара дышрықәшаҳаҭхоз ҩныҭҟала дааимнадеит. Аха лхәыҷқәа рахь илымаз абзиабара ахәҭак даеазәы ишизктәхоз, нас уи иацлоз аҵьабаа ду данрызхәыц, лгәыцшқа иааҭашәахьаз дамеханакзаанза, мап ацәылкит. Аҟәардә даахан, аишәаҽ лнапы ауқәа ааидкыланы инәықәылҭан, лхы ларҟәны даатәеит. Лхы иааҭашәаз зегьы ҭылцарц даҽын. Аха зцсы ҭаз, цшь-ҩык ахшара ран, зхаҭа игәалаҟазаара аеақәыршәара зуалыз, занхәа лҵьабаа ду ахә зшәашаз аҭҳәыс лзы усҭәҟьа иамуцызт, иагьауамызт. Урҭ рызхәыцра акәын лара илыцсҭазаараз. Алмас дҩагылан, ахәыҷқәа рышьҭаларҭа дныҩнысны, ахышә иадтәаланы, ашәҟәы жәпа иацхьоз Асҭамыр дааидгылеит. Лара, игәы нлырхар лҭахымкәа, дыҩнан, иара ҭынч ашәҟәы дацхьон. Лнацәкьарақәа «цыҭәҭәо», азнкыказ даахынҳәит: «Уи дацхьошәа ҟаиҭозар?..»

− Асҭамыр! – даницхьа ихы ҩышьҭихит. – Алхас диааанза, ҷкәына заҭәык дҳаур, уаҳа иаҳҭахызи ҳәа умҳәози?

− Алмас, баазырҩы! Убри ашәҟәы излаҳәо ала, заҟаҩы амҳаҵьыр иагаз бдыруоу?

− Уа уажәы изаҳҭахи!

– Сгәы излабо ала, дара урҭгьы, уа иахьнеиз, уамак иааидкыланы инхартә изыӄамлеит. Дареи ҳареи ҳзеибабом, арахь еицхьытта, рхы ахьынахаз ицаны, инхоит.

– Иҳауа аҧкәын дабарыхәартахари?

– Аҧкәын, аҧкәын ҳәа дзыхҭабки, уи дыҧкәынамхаргьы ҟалоит.

– Изакәи?! Уара узын зегьакоума?

– Ааи. Ақытауаа реицш ҳанхарантцыра ҳалаехәап ҳәа быӄоу. Малс иҳамоу ххәыҧқәа роуми.

– Цшь-ѡык ҳамами!

– Ауаѡы дымцхәуп ҳәа барҳәахьоума?

– Абаапс, уаӄәыц! – агәамцрахь дианагон лара.

– Ибҭахыу ҟаца, – Асҭамыр ишәкәы ныкәцаны, дѡагылан, ицҳәыс дналызцшит.

– Уара усыкәшаҳатны узаасывамгыларызеи?

– Сакәшаҳатымхеи.

Ас ақәшаҳатхара Алмас илызхомызт. Уажәы уи иеиҳаз акы шылзалмыршоз еилкааны, днахынҳәит. Инеималымҭәарц, ирлас лҷааиҭакны, лцарақәеи лшәыреи аашьҭх, адәқьан ахь лҷыналхеит. Аѡны данынхалоз, Асҭамыр иакәын уахь илышьҭлоз. Уажәы илҭахын лхала лгәы ззыҳәоз дынрылацшырц, ҳауа цқьак налҷарсны, лгәы лхалыршҭырц.

Ачеи, аҭубари, ахәшеи, феихоақәаки аалхәан, аѡныӄа дшыхынҳәуаз, амѡан цлак иадӄацалаз арымз хәхәа, ишҭацәыз анылба, днықәтәеит. Аҽны еидылхәыцлақәаз ҽыц лхахьы иаалгар лҭахымызт, дырзымхәыцыргьы цсыхәа лымамызт, лыѡнытцӄа Ауаѡы ишьаҭа икхьан. Еисырц иӄаз агәы аанкылара уадаѡын. Аха мышкы зны уигьы гәаҕьтәымзи. Ацҳәыс лцәалтәымхахьаццхьаза ахшара длоур акәызма? Дѡагылан, аѡныӄа лҷыналхеит, илыхәашаз уаҳа ак мзбазакәа, аамҭа нҭакәкәа ицазаарын. Аѡны иѡыхәнылгаз рҭыц иныӄәылпцахьан еицш, акино збарц ицаз хынҳәын иаакылсит.

– Избаз бдио? – Алхас иан даалхьынцашылт.

– Иубеи? – деихаччон ларгьы, иахьатәиала ас еицш уажәы зацәык.

– Ну, цагади!

– Уаҳа иубеи?

– Акино.

– Нас даеазны исоуҳәап иубаз. Бзиоу, Алхас?

– Ааи.

Алмас, ахәыҷы данынапыргыла, зыбла ҭраа ани аџеи ирызцшуаз Асҭамыр лылацш наиаахеит. Ашьҭахь иара иан лахь даахьаҳәит:

– Бцаны бхы ныӄәыбцар, быпсы бшьап. Ахәыҷқәа акрырфар апарк ахь сара изгоит.

Андугьы, Алхас даааиахәмарын, апарк аҿынтә данаалак, аканфеҭ шилҭоз иаҳәаны, дындәылпцит, луатах ахь днеирц. Алмас ахәыҷқәа ирласны акы иналырцҳан, ишьҭалпцеит, маҷк ицәарц. Лхаца уажәгьы, ашәкәы кны, дтәан. Лара руатах дамкуа даасѡнахеит.

– Хә-ѡыкцәкьа нан лнапы иантцаны, усура сҭыцыртә сзыӄалом.

– Асҭандагьы хәыҷцас блыхәацшуама? – иагьы ҽыцга ҟалпцаргьы, лгәы итхоз цәырганы, лыгәтакы налгзарц дшашьҭаз еиликаауан, ицҳәыс дахьлыхәацшуаз. – Даеа шыӄәсык ашьҭахь ашкол далгоитеи. Леипбагьы дхәыҷума, лхы лбартә дызҳахьеит.

Алмас уажәыцәкьа илҳәашаз уаҳа лҷыцашәомызт. Иаргьы ишәкәы дахәацшхон, ацәажәара итахзамкәаны. Алмас ахәыӄацартахь дхынҳәын, ахәыҷқәа аацшааанза, убра дыѡнан. Шьыбжьоншьҭахь урҭ, раб дрыццаны, апарк шыӄаз идәыӄәылпцеит. Лымацара аѡны даныѡнаха, лцәа иалаз иаҳагьы хьаас дылкит. Лѡызак длацәажәар цәгьа илбомызт. Ланхәа цьаргьы дшымцоз аилкааны, Алмас лѡыза длызцеит. Уигьы, лхацеи лцеи ақытахь идәыӄәылпцахьан, лымацара дтәан.

– Исыхьыз быздыруам, – лҳәеит Алмас, лѡызеи лареи анааидхыла.

– Цыхьеицш бызбацәкьом.

– Ишбасҳәара сыздыруам, аха мызкаҟара схыцуеит.

– Диида! Иаша бҳәону?! Бгәы иҭоуи, бара, цшь-ѡык брылатәоупеи? – дааччеит Хьымца. – Цшь-ѡык ракәым, азәы сихәом. Бхы ҭабырхарц иақәыбкыма, уаҳа ак мбазакәа.

– Сыеҷсыргар сҭахыуп, – Алмас лгәы нҭыцсаацәкьеит.

– Бызцшузеи сымҳәеи саргьы.

– Асҭамыр иҭахым.

– Иара иоума ахшара дзауа, уи бара бхала ибызбароупеи.

– Схаца иоуми, бара.

– Бхаца иакәымкәан, баахиртәалеит, аҟьантапар брылаиртәахт, даҽазәгьы диҭахыуп. Акультура злоу ауаа ахшара рацәара аҵырцазом. Азәы! – лызнацәак наллырбеит. – Ианамух – ѡыцьа.

– Даҽазәы дбымазар бҭахзамзи, Хьымца?

– Быскәац, цьыбшьт! Бхы абзабаа абырбозар ауп ҳәа, ари закәызеи!

– Иара?

– Иара изыбуазеи, аха иани иаби сгәы аакыдырхт. Баала ақытахь иҳәоит, сышнеилак санхәа скыдцаланы слымоуп. Лхаҭа азә ида дахьылмоуз гәнылгоит, уажәы лгәаҕ сара исхылхырц лҭахыуп ҳәа сыҟоуп.

– Заҟантә быебцыргахьеи?

– Саалашәаццхьаза.

– Ибҳәаз саҳаит. Абзиараз.

Алмас дымццакзакәа амѡа данын, лхаца, ахәыҷқәа иманы, шьҭа дшыхынҳәхьаз шылдыруазгьы. Лыгәҭаказы Хьымца длыҷцәажәеижьҭеи, лыбжьажьараҽынтә днеиҭацазшәа, лҷылыпсаххьан. Ашышьыҳәа лшьаҽақәа еихылгон, данызҕабыз апарк ахь данцалоз акәызшәа. Аѡны данааи, шылашьцара лашьцахьан.

– Нан, бабаказ? – Алхас иан дналцххылт.

– Аканфеҭ узаазгарц сымцази, – лҳәан, деихаччо дѡышьҭылхын, канфеҭк хәхәаза инеилыркит.

Ани аџеи реиҽаџшышьа ибарц шиҭахыз мѡашьо, Асҭамыр ашәхымс дахьаалаххыз даанхеит. Лара Алхас дналыргылан, ашкаф дынҭалан, аваза аацәырылган, Ҷыпеи Ҷыкеи инарымцалыргылт. Андугьы дааѡналан, ахәыҷқәа днарыдтәадеит, уигьы иаалгаз аканфеҭқәа аваза иаиыз инарыцылцеит. Асҭандагьы лҷынмырхацәакәа дааит. Алмас лҷаааиҭалкырц ашьҭаларта дныѡналеит. Лхаца ихы ѡышьҭихит.

– Бабаҟаз? – дцааит иара Алхас иеицш.

– Хьымца лҽы.

Ус анакәха, Асҭамыр изы зегь еилкаан.

– Иахьа улаџш ѡынтә еицшны акалашәа избеит, – Алмас лхаца дааизхьацшит лҷанааиҽылкаа.

– Нас?

– Рѡынтәгьы Алхаси сареи ҳаицәажәон.

– Алхас даара дыбҭахыуп. Уи акырза бизыцшын.

– Азҕабцәа раасҭа иаҳа дыстахыу?

– Уи сызҳәом аха. Дахьеицбазоу акәхап.

– Иахьцалак ак уҳәарц уаҽын.

– Алхас иеицшцәкьа, абыржәы ибцәымҷу биҽынцәаауа дыбҭахымхои.

Алмас дындәылцын, Асҭанда, ишьқыруа иааѡналахьаз, длыцхрааны, ахәыҷқәа акрыҽалцеит, ишьҭалцеит. Ланхәа данцашаз ус лҳәеит:

– Хшарала шәбеиоуп, Анцәа иџышьоуп.

– Нан, азә ида шәымазарц шәҭахызу? – иамариашашәа дцааит аҭаца.

– Ишцастахымыз, – анхәа ашә ахь лҽыналхан, аха даатгылан, Ҷыпа цхьаҟа дноушьтны, быжьтынчла ус нацылцеит: – Бара, хәычык, иахьбасҳәо цхашьароуп, аха агха ҟасцан, абыржәгьы сгәы сыхьуеит, – уи лмата дналышьталеит.

Алмас, лымала ахәыҟацартаҽ данынха, уаҳа акы цкьа илзымҳасабзакәа, амш нтакәкәа иахьцаз, лцстазаара лыцәцазшәа, лхы дақәымчуа даасҩнахеит. Ҷыка тынч дыцәан. Алхас инап хәычқәа Астанда лыхәда иакәыршан. Алмас даақәыцсычҳан, егьи ауатах днысҩналеит. Астамыр дышьталахьан. Дыцәазар даалмырцшырц, тынч лҽааилыхны, лиарта днадгылан, лхыза ҩацхьаршәтны, днышьталеит.

Ирцаулазаны данаақәыцсычҳа, уи макьана дшеиқәымтәацыз еилызкааз лхаца, инапы лхыза инцәыцаицан, лыхәда иныкәицеит. Уажәыгьы итахын иара иаарыбжьашәаз атыц ақәцашьа лхала дазнеирц. Лара дааскьан, лхы лхаца игәышцы инадцаны, даақьызқьызит, дызцаз аидара лыхәда ианықәылҳәа, илгәыцацәахыз аибарххара аацтәазшәа.

3

Ариабжьарак Варлеи, лҩызцәа дрыцны, акино ахь ацара акыр ихтакны илыман. Ашәкәы акра уамак илтахымызт, данацхьозгьы Мардасоу уа дтәазар лтахын. Еидтәаланы ҏеаназыҟарцоз иаҳа игәнылкылон. Аха, лгәамбзиарақәа рыҽдырцаруа иалагеижьтеи, лҩыза ишәкәыцхьарақәа дырцырхагамхарц, азтабцәа ахьынтыцуаз дрыццон. Афильмқәа илгәаладыршәоз здыруадаз, зны-зынла лгәалаҟазаара бжысны дхынҳәуан. Данеицәахазалак дызцыз дызрылагыломызт, луатахгьы лҽылзыҩнакуамызт азы, дышиашаз Мардасоу дахьыҩназ днеиуан. Уи аены зынзак лшьара дыкәзамкәа дааит, амала, лҩыза ихы ақәырцс иҽахьазыҟаицоз, лаха имамызшәа лбан, лпалта шылшәыз икаруат днықәтәан, уа иқәыршәыз ажурнал аақәылхын днагәылацшит. Дзацхьазомызт, лыблақәа хҩоон. Дыштәаз дынхынаан, ганла днықәиазшәа, лхы ахчы инылалцеит.

– Бхы быхьуеит? – иара дзыдтәалаз дҩахытцын, даалыдгылеит.

– Маҷк.

– Быкәиа, бзыцәозар ббап.

– Мап, мап.

– Азәыр акыр бзиҳәозар – сара избап, цкьа биани быцсы шьа! – даахынҳәын, деиталатәеит, ишылымуаз аниба.

– Мардасоу! – лшьапқәа цаҟа ишьтасуа, ганла днықәиазшәа дшыҟаз, ҫаалтит. – Сацхьа уаатәеи!

– Ибыхьи? – аҟәардә даахан, лацхьашәа днықәтәан, лыжәфахырқәа аанкылан, дыриашан днаиртәан, лыбла дынхыцшылеит. Урт рцштәы игәацхомызт. – Быцсы еибакыма? – лхы дарааза илзырхышаз ак шыҟалаз ауимдырхуаз.

– Цуҟ.

– Баб дыбгәалашәама?

– Цуҟ, – лыҩнапык рыла лхы еимлагәа икны, ижәфахыр лыенадылцан, дқьызқьызуа дцәуон. Ус схы сыцсуеит. Исзычҳауам.

– Бшәома?

– Мап.

Мардасоу ахчы даахан, атзамц инадцашәа, ишылымуаз днықәириеит. Лхы ааникылан, тынч даатәеит. Абыржәы маҷзак иаахылцәаар, лхыхь еиқәтәон. Аены дзыниеишь? Илгәалашәеишь? Изымдыруаз ак ыҟазар? Ак ицәылцәахуаны ибомызт, аха иҟамларыз егьыҟамызт. Дзыргәжәажәарызи? Лыцсыц алагафагашьала, дшыцәаз агәра анига, ашышьыҳәа леимаақәа аалышьхаирцан, цкьа днаириеит. Маҷк аамта анца, ашоура дакын, ажәжәаҳәа лпалта дахо даналага, дышиаз иара уи аалшәеихын,

лкасы цшқагьы аалхихын, наҟ иныхшьны, Лурентиа ицхынхыза налыҟәиршәит. Нас дҷыгәза дыцәан, лцштәы хынҳәуан. Иара агәра ганы дыҟан аҽны шьыжьхьа шылфаз дшыҟаз. Илеиҳәацҳьаза, акрыфара лҭахзамызт, арахь лымч маҷын. Аҵсны аҵара рҵозар, ма лан лахь ицҳарын лцҳа даалхылацшырц. Ара усгьы узыҟаҵомызт. Ишәкәқәа ус ишыҟәыз, дындәылҵны длалбааит. Ламара луаҭах аҿы дыҟан.

– Акино ахь иахьцаз брыцызма?

– Мамоу.

– Даара лхы бзиамкәа дхынҳәит. Уажәы хыхь дсырцәеит. Акрыфарҭа адырклашт. Длыбаар илҿабҵаша бымоума?

– Уи хьаас иумкын. Аха убри уҩуа узлышьҭоуи, ианылҭахыу дзымгыло, ианылҭахыу дзышьҭамло, лхы убас илзымдыруа дыҟоума лара?

– Дзыҟәшәаз Анцәа бакәимыршәааит!

– Сақәшәаргьы усцәкьа схы мҩацызгом.

– Ауаа еицшым, раазашьақәа хазуп. Бара ишыбҭахыу, лара дзыҟазаауам. Лара ишылҭахыу, бара бхы мҩацыбгоу?

– Схымҩаҵгашьа лгәамцхартә, иуалҳәеи?

– Акгьы салымҳәеит. Исҳәарц истахыз бзеилымкааит. Бара аҩны ибзааигәазаз азәгьы дбымазамызт. Лара лцсы зыҵраз лаб дылцәызит. Абреи аҵҳареи маҵара акәзамызт урҭ ирыбжьаз, ажьраҵәра ада гәыла, доуҳала еизааигәан. Лгәы лхаршҭра закәу бдыруоу?

– Уакә сакәзар, Варлеи ауахәамаҿ дызгон. Уброуп уара иахьуҭыцу.

– Ибҭахыу сзеилымкааит.

– Иакәымыз акгьы сымҳәеит. Адоуҳа азбахә уброуп иаҳа иахьҳәарҭоу.

– Бахьынзаиашоу здыруада, – Мардасоу дындәылҵит.

Аҵсабара еиҳаз амч ауаҩы еснагь дақәгәыҵуан. Адин аҟазаашьа аеаҵсахуашәа аҭоурых иаҳнарбон, аха зеызыцсахуаз аҵстазаара акәын, адин аҿиара ауаҩы ихдырра ахьынзаҳаракыз унарбон. Аҵсабара аҿиара аҵыхәанза изыҵтцаауамызт ауаҩы. Ажәҩан ҳәаак амамзаара зхахьы иаазгодаз, аиашаз анкьаза зны Адгьыл абри агәеиужьраҿ быбыцк ишаҩызаз иазхәыцрыдаз. Ауаҩы ицәеижь аҵсабара абелок ала ишышьақәгылаз, ахшыбаҩ акәзар клеткала ишеибыҭаз, уи ахшыбаҩ ахәыцра, аиҭазхәыцра, аиҿарцшра, арҿиара, аиҭарҿиара шалшоз, нас иҟазамыз ишаҩызахоз агәынкылара цәгьан. Абри ахшыбаҩ иалшон абарҭ аҟаларақәеи ацәырцракәеи рыҵтцаара ахаҩазаранза рҩагара, уи злымшоз аҵсабара еиҳаз амчқәа дрықәгәыҵуан, дцәырнагон адин еиуеицшымыз амҩақәа рахь. Урҭ рҿы ауаҩы изеиҷъыз анықаз ыҟан, изеицәазгьы. Аха иахьа уи амҩа анылара абанзаиашахоз.

Мардасоу, иуаҭах днықналаанза, ауаҩы ихшыбаҩ иарҿиашаз изымдыруа, убас иҟаз ахшыбаҩ чмазара змаз Варлеи лахь днеиуан. Уи илразкхашаз хьаас иман иара. Лара дзыҟәшәашаз азы аҭакцхықәра ихаҭа идны ибон. Лара лыбла аартны ганла диан. Иара дшаааиз лнымырзшәа, цьара дыцшуан, арахь дахьцаз ахьылзымдыруаз даара илцәымҷын. Иагьа умҳәан, ҭынч иусҟәа изынагзомызт, хьаас лхы илҭон. Лурентиа иакәзар – дааин, лымацара дшыҟәиаз аниба, лыҟәҿымткәа ишәкәқәа ныҟәцаны, дындәылҵит.

– Умшәан, шьҭа хар сымазам, – лҳәеит лара. – Амала саб цхызырла дызбахт. Еснагь дыцсны дшызбалоз еицшымкәа, ицсы ҭаны, ақалақь ҳаицалагьежьуан. Дыгәхьааганы дгәыдыскылон, дхыдыскылон. Нас дысцәызит. Убри сгәы иҭан азоуп дысцәызааныза сызхара дзысымбоз. Сшәацырҳаҵо сышишьҭаз, «Волга»-к, асаба харччыла, атормоз акит, еилаххаа еилаҳаит. «Саб, саб!» – ҳәа сыҳәҳәо сишьҭалеит. Цҳәыск, уи баб иакәзамызт, ҳәа дсылабжьон. Аха «саб дабаҟоу, дабаҟоу?..» – ҳәа сшыҳәҳәоз саацшит. Ух, гәышьа!..

– Баб еснагь дбыцми? Ицсы анҭаз убас еицш ихы мҩацигеит, данықамлашаз дбыцзаартә еицш. Уи насыцуп бара бзын. Амала, макьана ибзеилкаауам ҳәа сыҟоуп.

– Еилыскаагәышьоит. Аха иҟамзаара сзыхгом. Арахь, ихы ныҟәцаны, ҭынч дыцсы цьушьома. Ишыҟазаалак машьынала исын, дкәаҟәаса дкарыжьит.

– Цасҳәа изырузшәа бымцәажәалан. Ҳазынтәык еснагь мԥак ҳангылоуп. Ҳзыкәшәа ҳаздырзом. Аус рызбахьоумашь?

– Иалагараны иҟан аха… Макьана ус иааиуеит. Шьҭа иалаҳхи русзбара. Уи ала иԥсыз даҳзыргылом. Сан лаҳәшьа ааигәа ара дыҟан. – Дысбырбар акәын.

– Дыццакуашәа даакыдгылан. Даеа жәабжькгьы аалгеит. Ленеи уареи шәызбахә бзианы уа ирдыруазаап. Лена дзызҳәаз дахькаижьыз даара ргәы иалоуп лара лтәқәа. Урҭ изларҳәо ала Лена уара дурҭар рҭахыуп. Цыхьатәи иаԥкыс ушеиԥъхо рбозаап, аԥсҭазаара ду шузцшу рдыруеит. Уажәгьы ишиацуго иазымхәыцуа ԥьушьома, аха грак умоуп: макьана устудентуп, еғьи дтышәынтәалахьеит. Сара сузҳәаны стәоу ԥьыршьоит, зегьакоуп уаасымхны ургар рҭахызаап. Ус акгьы ҳзеилам, акыр шәзыҟаԥозар, аус ҟашәԥа ҳәа рзылхәарц ласҳәеит.

– Иеиқәибаԥа исзаахыр! – ицынԥа ԥышьҭхны ихаршәшәала, аҭуан дԥаҭаԥшит иҿырзажәны.

– Убри аус сара снапы аласкып сгәахәуеит.

– Уи бара бус алазам, багьаламцәажәан. Ашықәс ҿыц бҿазыҟабцоу? – реицәажәара иахигарц иҭахын.

– Сыԥкы кьаҿцәаны ирзахит, лшәы лшәылымхзаԥт, дызҿу закәи рҳәарын дуцәақәак сырбар, – дԥоықәтәан, нас зынзак дԥоагылан аиарҭа аалыреит, Лурентиа ицхынхызагьы шьҭахьҟа инықәлыршәит.

– Ирҳәараны иҟеи?! – иԥьеишьон Мардасоу. – Утқы уроур – ак рҳәоит, иуркьаҿыр – даеак рҳәоит. Урҭ ҳшырзызырԥуаз, цхьаҟа аиҭаԥра ҳцәыуадаԥхеит. Абри дара анқәыцшцәаз ишԥаказ? Саб иаҳәшьеи уи илықәлаз даеа ҳгәыла цҳәыски ианқәыцшыз ишеилаҳәақәаз ббандаз! Ркәафҭа шкәакәақәа рмаԓрақәа рыжәԥахырқәа аарла ихырԥоон. Руԥка шкәакәақәа зынзак икьаҿын. Убас ишеилаҳәаз ахаԥәа ирыдгылан.

– Уара иалудрааи?

– Рфото сымами. Амцхә рҳәо ианалагалак, убри надсырбоит. Санду, ԥьара ак ҟалеит ҳәа шаалаҳалак, «уи, ԥьбеит, изәы иҳәо шәаҳахьоу?» – ҳә даатҟьоит. Лара лҭаарых зеиԥшроу баҳахьазу?

– Мамоу, – Варлеи, илаҳауаз даҿлымҳаны, аишәа наҟтәиала днадтәалт.

– Идырны ибымаз ажәытәан иҟарԥоз иахьа ҳхы зынзак ишатәаҳамшьо.

– Убасцәкоу?!

– Иагьа уадаԥра иҭагылазаргьы, цхьаҟатәи абиԥарақәа иаҳа иеиԥъхоит.

– Уанду лҭаарых уналаган.

– Сара сабду, иан данԥсы, иаб даеа цҳәыск дааигеит. Уи аԥҳәыс раԥхьатәи лхаԥа иҿынтә лызҕаб дыҟан. Ԥынтә хаԥа данԥоз, лԥҳа длыманы, дахьнеиз ауп даеа ԥыԥьа аҧкәынцәа ахьлоуз. Убарҭ ах-ԥык лыманы, уаҟагьы лхаԥа данԥсы, сабду иаб диццеит. Излархәоз ала, сабду иаб еыуардынла дԥеин, лыматәакәа ԥакәиԥан, лхәыҧкәагьы ларгьы ԥакәиртәан, иманы дааит. Лара дахьааргаз лԥаԥса дыҟоуп, аха дхәыҷу ԥьыбшьома зыуаԥорахь инеихьаз ахаԥа. Арҭ ешьеи еҳәшьеи роуп рҳәан, лԥаԥсеи лԥҳаи уаҭахк аҿы ишлыриоз, урҭ еибагеит. Абасала, ахаԥеи аԥеи ани аԥҳаи рган, ахаԥәа еимаҳәылаԥәахеит, аеҳәшьԥәа аицалара рыбжьалеит.

– Иуҳәо закәи, уара?!

– Сандуи сабдуи ықәырцан, хы-шықәса Адлер иҟан. Аха сабду иаб данԥсы, иҧкәын анхарҭа дахымлар ишԥаҟарԥоз, илатәан еизхәыцқәеит. «Шәанаԥьалбеит, аԥсышәала иашам, аха араҟа ажьраҷәра еилагараҷәкьа ыҟам», – рҳәеит. Убри азхәыцра хы-шықәса аҭахызма иҳәан, сабду, санду дима, аԥоныҟа дхынҳәит.

– Уара излоуҳәо ала амаҳагьаԥәа урматоуп?

– Ибымбои аҳәынцәы ҳҿартата адәы ҳшықәырцаз. Уажәы ԥьара ак ҟалеит ҳәа аалаҳааитеи, – унан, ԥьбеит, азәы иҳәеит ҳәа шәаҳахьоума, – ҳәа даақәгылоит. Амала лара лхыԥоаԥгашьаҿ дзыриашо лымоуп: лан хынтә хаԥа дцеит, лара дышқәыцшыз лхаԥа длыхпсааит, аха, убри дышизкыз маԥара, лҿылражәит.

– Уажәы дышцаҟоу? – Варлеи уи аҭакәажә длызҿлымҳан.

– Ааигәа лан анышә даҳҭеит.

– Уажәгьы лцсы ҭазма?!

– Шықәсык аҟара цуеит, шәи жәа-шықәса аалхыцхьан данцсуаз. Санду макьана дҿоуп. Слызгәаан, бҭакәажәызар аѡны бымтәо, зегь бус зрылеи ҳәа анласҳәа, дсызгәааит. «Аҭакәажә ҳәа шцаасоуҳәоз, сара сызҭабны схы сцхьазоитеи», – лҳәеит.

– Цәгьарас иузылуи, думыргәаар угәы иамуа?

– Жәытә палтак лхы инҭарцаны, агалошқәа налышьхарцаны, иахьа хәлааныа агәарц дықәуп амшцәгьаха. Ажәқәа ҭылцоит, рҭыц лрыцкьоит, амала шьҭа илызхьазагәышьом. Ведрала итаны, аҳәарақәа азы рылҭоит. Акутқәа рахь лыдамздам азә днеир ҟалазом. Аџша лылалар ҳәа сшәаны, лгәы нсырхеит зны, ацықь деимсо данааѡнала. Аҳәса ҿацәа дшьыцыргоит иахьа цшьынѡажәеи жәаф шықәса ирҭагылоу аҭакәажә, уи ацҭазаарацәкьа иалачо лакәны дырбеит, лшьапы дшықәгылоу мацара дшыцсуа рдыруеит. Амала шьҭа маҷк даҿакала лхы мѡацылгоит. Лгәы иаҭахыу заџәык ауп иналгзо, ууанзагьы ус акәын дшыҟаз аха. Ажәқәеи акәтқәеи акырхьрылҭо, дахьрышьҭоу дцоит, даауеит. Адашьма, уи илҟьашьуа, улышьҭагыланы иурыцкьароуп, ус ҟаумцаргьы, гәыбҕан улҭоит. Лара дазхәыцзом лҟьамсар цсара угәы иаахәаша ак шакәым, зѡымсаг кны илышьҭоу лара лхатә уск, ма лгәы иаҭахыу ак ҟалцар шылҭахыу. Иуҳәаргьы илзеилкаазом азы, ҿутзом.

– Дҭакәажәыми, уара!

– Дцеит шуҳәо, ажәқәа злацхьалцо алаба лѡыцракны, ведрак рххо илыманы, дааѡнашылоит, аплита инақәыргыланы, ирҟәанданы арахә ирзылгоит. Деиҭацеит шуҳәо, даахоит, аѡмсаг лѡыцракны, илышьклататоу асырз лыцрыкәкәа. Аха иҟауцои, лара ари лыцҭазаароуп.

– Зызбахә уҳәаша аҭакәажәцәа урылатәоуп, – лгәы иаахәаны Варлеи дыччон.

– Убри ауми сгәы иалоу.

– Изакәи, аҭакәажәцәа рцсы ахьҭоуу?

– Урҭ иахьынзарҭахыу рцсы ҭазааит, аха иабаҟоу аҿар, агәарц аазна абыргцәа ахьеилатәоу? Сара сҭаацәараҿ ахәыҷқәа рацәахароуп. Акәымзар, ас ҳаиаззауеит.

– Анцәа узирҳаит! Угәтакы уахьзааит! Сшузызырѡуа аамта шцацеи? Слыбаапи.

– Ашара бызбзиахааит!

Варлеи данындәылц, амардуан аҿы дназаанзагьы, цаҟа цьоукы рбжьы рызнымкылакәа ишеицәажәоз аалаҳаит. Урҭ еицәҳазомызт, аха акы ргәы иалан. Лурентиа иакәын азәы, егьи – Лена лѡыза. Еибырҳәоз лара иалылхызи, ауаа иагьа еимактәы рыман. Аха азҕаб дыхәмаршәа арцыс наизҿылҭит:

– Уан дукааит, убри аус аҭыц иқәумцарызар?

Уи азҕаб, илҳәаз лхала дахыччо, акоридор дныбжьалеит. Варлеи илдырт Лена лтызшәа бзиак Мардасоу илымха инҭишьырц шырҭахыз. Лурентиа ѡныцкала Лена дылзааигәамызт, аха ахара уарак рыбжьан. Ианакәызаалак лызбахә далацәажәазомызт, ицыѡназли лареи ирыбжьалақәахьаз лымҳатасҟәак иоухьан. Уажәы уи лѡыза зҕаб иан лхәы анлылта, иара иаҳаз игәы ишасыз ааиныцшын, дыцәҳангьы дзымцәҳауа, ажәақәак налышьҭеицеит. Арахь, еиҳаз аџара дталалааныа, иан анышә даиҭахьан, улыхлафыргьы игәы иасуан. Уи атәы Варлеигьы илыздыруамызт, Лена лѡыза дахьлызгәаауаз ихлырцсаарц дахьаҿыз:

– Уан ус дыҟазаарын азоуп узлызгәааua.

«Уан ус дыҟазшәа, узыргәааи?» – ҳәа акәын илҳәаз цакыс иамаз, аха иара уи итәала еиликаан, иаҳагьы дыцнажәан, дыгәрым-ерымуа дѡыкәнан, ауаҭах дахьыныѡналаз дамкуа дааѡнагьежьит. Мардасоу иѡыза иҭагылазаашьаз имбозшәа, ҭынч аѡра даҿын, иҭахызар игәыцхоз ихала ицәыригарын.

– Варлеи длыбаауан, ара дыҟахызма? – уи ииарҭа днықәтәан, иахьцалак иаацәыримгар изымчҳаит.

– Ааи, дыҟан, – Мардасоу дызҿыз даҟәыцуамызт, – изуҳәеи?

– Абрахь дахьаауа ҽеим сҳәеит.

– Уажәы дабоуцырхагахах?

– Сара дысцырхагазам, аха уара уаҳатыр ызуеит, умбазои.

– Сара саҳатыр уара хьаас изумеи?

– Суцыѡнами.

– Аа, уара уаҳатыр акәзаап узеиҵаҳауа, убас уҳәар еилысымкааует.

– Ус акәу, еҕыс акәу, шьҭа уаахәыцыр цәгьамызт.

– Аиаша саҳәеи, даҽа цьоукы, цкьа инапшы-аамцшзакәа ирҳәаз иалухи, ухатә иакәымз ҳадубалахьоума?

– Уахи-ени ара дтәоуп, уиарҭа дыкәтәоуп, уҟәардә дыкәтәоуп, уи маҷума?

– Аҿкы чмазара лымамзар, дтәоуп ҳәа дызлоуцырхагеи? Уара ҳәатә умазам, умбазои? Иҟоу уасҳәап, уи уаҳа уаламцәажәан, агьузалхуам. Лара адунеи ақәгылара лцәыуадаѡуп, аха аамҭа дахәшәтәааанза, сара сыцхырааѡуп. Уара ҳауцырхагам.

– Абарҭкәа зегьы уара утәала урыхәапшуеит.

– Иҟалап. Сара зегьы сшәеицшхароума?

– Иабаҟоу уи ухала акгьы иухәазомеи.

– Изысмыхәои? Лыуадаѡоракәа хьаалҟәыскуа саҟара сыцнатоит.

– Иабаҟоу уаҳатыр лаҟәуеитеи.

– Сеилызкааua иҿы илаҟәзом.

– Дужьошәа иалацәажәоит.

– Уара ухатә угәы ишцаанаго?

– Сара истахым аскатәи шәахьеизааигәоу.

– Ус акәзар – даҽа цьоукы ирхырцшны умцәажәан.

Мардасоу иҿааидикылан, импахышьы аашьҭхны, дындәылтцит, дышьҭалааанза иҿы зык нақәиҭәарц. Лурентиа иаҳауаз игәапхомызт, уи адагьы ѡныцҟала маҷк деилашуан. Зыхшыѡ уамак ҭаны иимцхьазоз Варлеи цәажәарыла диаайны дахьеиқәылкыз дартынчуамызт. Арахь ицыѡназ уи дахьлыдгылаз иаҳагьы даргачамкуан. Мардасоу даныхынҳә, ихатагьы импахышьы има дындәылтцит, зы хьшәашәак иҿы инақәиҭәар, дархьшәашәозар ибарц. Акорридораҿ Ламара дынлыхьцшит.

– Убжьы ааигәа исаҳауан, акыр ҟалама? – анылҳәа, уи лахь иҿынеихеит.

– Абри Варлеи дцо-дааua даххьыбжьоу сгәапхом.

– Лѡызцәа шәоуми, уара, уажәы иузылухи?

– Мардасоу дахьиҿцааua бзиоума? Саргьы исзырҳәо иалыбдраауеи, ҳаицыѡнами.

– Аиҿцаара ѡ-цакык амоуп. Ацәгьарахь иурхар ҟалоит, аха абзиарахь иурхаргьы ҟалоит.

– Бара ибдыруама уи слыҿцаартә сшақәшәахьоу, сара сыеныскылеит акәымзар.

– Иуҳәо закәи?! – Ламара ашырҳәа днаицырцын, амардуан длалбаакьеит.

Лурентиа, иара иакәқәамз ахьынзаналышьҭаицақәоз, урҭ лара иахьынзалчҳақәоз, уамак Варлеи лызбахәқәа иҳәацәомызт, днахыкәша-аахыкәшалон. Аха иахьа иалҳәаз уажәрааанза абзиарақәа илыдибалоз ицәнарзын, игәаҕ пеипеиуа мцала ианхыц, ицәыцицшаауан маҷ-саҷқәак, ирдузар лцәа злалхихшаз. Убри аамҭаз иара дазхәыцзомызт анаѡсантәи амшқәа рзы илаицаз ааирыхыр шилшоз. Шьҭа маҷк ицсы анааиқәтәа, азыхь иҿы иақәиҭәаргьы изымчҳазт, ахьшәашәеи аши силатәаны, ицхаз азы неиҿеиҭәан, деырбо шьҭахька даахынҳәит.

Ацыхәтәантәи аминуҭқәа ирылагзаны иҟалаз аиҿцәажәара хьаас измамыз Мардасоу дышьҭалахьан. Уи аены ирацәаны дацхьахьан иара, дкараха дыкан, иаразнак дыцәеит, цхыз шибозгьы игәалашәазомызт. Адырѡаены дара рлекциа бжамеамызшәа, азшьарақәа рымѡацгара иаҳа рхы итан, еиҳаразак ргәы ицхоз ауха имѡацыргоз Ашықәс Ҽыц аныхәа акәын. Уи ахәылцаз афакультетқәа силацаны

имԥацыргон зегь рацкыс итбаа-тыцәыз актгә зал аҽы. Уахь зегьы неихеит, избанзар ахәылпазкәа рацәазаны егьырахьгьы имԥацыргон, аха арахь изыпхьази урт иртахыз цьоуки неир рылшон. Мардасоу, Варлеии Ламареи иманы, днеит. Итацәыз ишәак еицахатәеит, акарнавал иалагааанза. Ламара илдыруаз азә дылбан, арт ришәаҽ итацәыз атып лызнылкылан, даалгарц дцеит.

– Уажәы сгәалакаазаара ызит, абра смаакәа сшьапқәа ццәар иаҳа иеиҭьымзи, – лҳәеит Варлеи.

– Икалахи?

– Азал уаныԥонала цкьа унацшу? Лена ҳашьтахь дтәоуп.

– Дтәазааит.

– Лгәы иаанагои?

– Бакәып, цьыбшьт!

Мардасоу даахьаҳәзар, Лена арахь дыцшыцәкьон. Иара уаҳа уи длызхьамцшит, дагьлыламцәажәеит, илацш налхигарц итахымызт узҳәомызт аха. Ихшыԥ зегьы асценаҽ ихәмаруаз амузыкатә ансамбль иназикит. Арахь илымҳа дзахыехәомызт. Амузыкаҽ абжьқәа ритмк аҽы рыешеиларгзоз азызырԥра бзиа ибагәышьон, аха ансамбль еиланазԥоз музыкатә мыругак абжьы хазы цкьа изалкаауамызт. Амала зегь рацкыс игәацхон аконцерт иалагааанза, артистцәа ринструментқәа андырхиауаз, усҟан рееиқәмыршәазакәа амыругақәа инароуны рбжьы клахәтцәаза иалкааны иуаҳауан, азалаҽ ауаа еилашыԥокны рбжьы уаҳауа, ртыцқәа ирышьтан, мамзар итәахьаз инеиҿахәытҳәытуа акы еибырҳәон, амузыкахь зынзакгьы рхы ыҟазамкәа, аконцерт алагара иазцшуан. Убри аамта иаҳа дазҿлымҳан Мардасоу, атеатр ахь дагьлеиуан, асцена алтаҳараҽ амузыкатә мыругақәа рырхиара иазкны иузеилмыргоз архиашьа бжьқәа анеилацсоз. Аацынраз ақәа ғәгәа анаулак, ацхара шааигәахоз зныруаз ацша злалаз ацарақәа рбжьы иеицшын уи аилацса. Иара илымҳа ирцарзон убри аамтаз, амузыкацәкьа азызырԥра иеазыкацо, уи ашьтахь убри аилкаара иаҳа изымариахарызшәа ибон. Уажәы ара атагылазаашьа даҿакала ишыказгьы, асценаҽ иқәдыргылоз аестрадатә инструментқәа дырзызырԥырц дшаҽыз ԥашьомызт, аха афымца иаҿацшьуа иахьдырхиауаз, абжьы ангалак, анкьатәи апаравозқәа улымҳа цырхаауа иаатдыркьоз ацсыцха бжьы еиҭьзамызт.

– Ашыкәс Ҽыц иазкны, жәеинраалак уаҳзацхьар! – ацәа даалылхызшәа Варлеи уи даахьалырцшит.

– Ажәеинраала сыкәҿиазом, бдыруоу.

– Зны иуқәҿиарашәа сгәы иснатоит.

– Иаабап.

Афбатәи ахы

1

Аҿны дызмиасыргьы, ацәаҳәа дшыкәгылаз, цытрак днаскьарын игәахәшәа, макьана арбаҭқәа знык аҽтра иахьзаанза, Мардасоу автобус длалбааит. Атцхагәтаны еилашыран ацьармыкьаҽ. Амԥақәа тәын тачкала, еидарала, уаацсырала. Лашарак цьара иаркымызт. Ицоз-иаауаз амашьынақәа иадыркуаз-идырцәоз рылашарақәа амԥаду златәыз инаргәыдцхалон. Ма амандарина зтиуаз ирымызхәҳауаз иддырбарц цәымзакәак надыркуан. Ашыкәс Ҽыц аҽынза мшқәак ракәын ибжьаз, убранза рытитәқәа хәы ҳаракыла иртирц ргәы итан. Иаазхәозгьы убас ахә шьтыхны ирзеитарсуазар цәгьа ирбомызт, аха уамак рхашәалазомызт, агәакраз игәатеиуан акәымзар. Мардасоу ацьармыкьахь анеира ицәымҭын, ахаҳә рдыдра, уахахькьашарыз уздыруамызт, узлаҳауаз аҳәынцәы убомызт, узтагылоз азаԥа ахьтатәаз узгәатомызт. Аҳәсақәа, раацәақәа хыртны, амԥа иавагылан, убарт рҽы

аахәара иаҳа иманшәалазшәа ибан, днарыдгылеит. Руазә лмандарина, алашара анақәлырцха, зынзак ибзиазшәа ибеит. Хыхь абзиақәа анахарҭалоз ыҟан, иааилирттан, ѡбаҟа аагәылихит, урҭ алашараҿ ибзиан. Иара иааҭәа ашҟа, ахы ларханы, ианҭарцса, лара лтәы аҭ иаҭаз хыхь имѡеии, иаҳа иссазшәа ибан, ҿцныҳәас илиҭеит.

− Ҷьара ссақәак алаҭсамкәа ауама, – лҳәеит лара деиҭамхакәа. – Хә-ааҭәак сҭихьеит, иргозма ибзиамзар. Иуҭахымзар иаарҳәны иҭаҳаҭсап, аха еиҕьу уоуа ҷьумшьан.

Иҟалалак иҳәан, Мардасоу уи ааҭәа ааихәеит. Даҿа ааҭәа дук, 50 кг зкуаз, иҭшаар акәын. Машьына хәыҷык, ашьҭахь амѡахь ирха, игылан, абагаж ҭыц аартны, ааҭәақәа рхы ҭыртны иаақәгылан. Изтәыз уа дадгылан. Заҟа иҭахыз убри имихәҳан, итачка ѡа-ааҭәа дук ѡақәҭаны, иҿынеихеит. Узышьклаҭалоз цқьа дубазомызт. Тачкақәакгьы днарышьклаҳақәеит, аха иегәаҭа, днапыршьышьуа алашьцара даламзи, машәырк имыхькәа днеиуан. Мкьалрыцшь ицоз амѡа ианын рызынтәык. Ишиашаз агәашә инадгылоз амѡаду узангыломызт, иҭәзан. Арахь устәиала уаѡы доурышьҭуамызт. Аѡныҭҟагьы ишыҭәзаз амашьына лашара ацәырҟьа-цәырасра иунарбон. Ауаа азиас Ҭсоу иладгылаанза, амѡа дәы ақәсырҭаҿ ацәаҳәа инықәгылон, уи аҭыхә ара иҟан. Нас арымарахь еикәаҭәиуан, нас инароузаны ГАИ апост аҿы иназаанза арыҕьарахьла аҿаарҭәиуан, аха уа ианлеилак акәын ианықәҭәиҭәҟьоз, ишиашаз ацҳа инықәгыларц. Шылашьцазгьы ари амѡа иахьада имбацкәа дыҟазма, уанза даара ихаран. Ҷьоукы ацәаҳәа усгьы рыбла иадырбазомызт, ишиашаз ацҳаҿ инеирц, реидарақәа ирыҭақь, ма ртачкақәа ирыхо, амѡа ианын.

Мардасоу итачка, амѡа иахьнықәиргылаз, ҷьоукы рнапы ианиҭан, инапы ҭарцәы, цхьаҟа иҿынеихеит, иҟаз ибарц. Амцақәа аиқәҭаны, рыедырцхон. Зхы еиҿажьыз амҿы абааргарыз ҳәа ухәыцрын, аҭак узыцшаауамызт акәымзар. Арыцҳара иақәшәаз ихы ихьчарц иимцшаарыз арбаныз. Аҭҳә шьҭаҭаны илатәан ҳәсақәак, рыбла ҭраа амцабз иахәаҭшуа. Азәырѡы лаѡеиуа амѡа ианын, асҟатәи ауаа ахьеизаз, заҟаѡы амца иадуртәалодаз. Аиха каҭақәа ирыбжьагылаз атачкақәа ирыдтәалан ихарҟәысуа. Ана-ара амца хәыҷқәа еиқәырҭаз арҭгьы рхаҿқәа аадырлашон. Амѡаду арымарахьла анхацәа раандеи амѡадуи рыбжьара ибжьгаз аиха лаба аанда ҳаракы ирыбжьысуаз атротуар зынзак узықәгылазомызт. Алашьцара рхы иархәаны, егьи аган ацәаҳәа иқәгылаз аахыҭны арахь иаауа мацара, ишьма ҭыцыртәит. Даара хьшәашәаран азы, афѡы уамак иҭысуамызт, акәымзар ара уқәнаргыларызма. ГАИ инаркны, макьана аҳәаа шаркызгьы, ауаа рацәан. Аҳазылхырҭа аҭхьа шьапыргыларҭа ыҟазамкәа, тачкала, уааҭсырала иҭәын. Игылаз гылан, ицәаз иахьаақәшәаз итәан, ишьҭан. Ацҳаҿ, амѡаду аҿы, ана-ара мандаринала иҭәыз ааҭәақәа еидгылан, еивагылан, еиқәын. Машьынакгьы аиашькақәа ақәыргылан аҳәаа ашлагбаум-гәашә иадгылан. Уи ашьыжь, аҳәаа шаадыртлак, аиашькақәа аакәхны, атачкақәа инарықәыргыло, аиагара реазыркуан. Амашьына ҭацәаанза уа игылазаауан, нас шьҭахьҟа еидырхон. Уи абранза иааиртә ишоурыжьраз Мардасоу изеилкаауамызт. Уи закәан цшрак арҭон акәымзар, ҭарҭышак ҷьоукы ируҭеит ҳәа, аҳәааҿынза машьынак, аидара ақәҭаны, иузаагомызт. Азакәан цшра ауҭазаргьы, аҭарҭыша аус аумырур, изҭыргалак уоурыжьуамызт. Зегь еиҿаҭшьын. Ацәаҳәа зықәгылаз ацҳа атротуар аҿы, абагьыр дадгыланы, азәы ашаха алада илашьҭны, ацҳа ашьапаҿы иеиқәыз ааҭәақәа анацрарҳәалак, аѡада ишьҭихуан. Еивҭрыцхаа еиқәыргыла, еиҭаргыла абагьыр ааҭәақәа адиргылон. Алашара цқьа ишунамырбозгьы, урҭ рацәан. Уи анаѡсан абан даҿазәгьы убасҭәҟьа аус ахьиуаз. Арҭ зегьы ацҳа иқәыргаанза, ацәаҳәа иқәгылаз реиҭаҭра уадаѡхон. Абарҭ зҿыз милициеи, ҳәаахьчеи азә дамыхәо ишцаҟаз? Уаѡы зҿимҭуази? Иамыхәозу? Ацҳа азбжарак, аурысқәа рган ала, ицқьан. Шьҭыбжьыкгьы ыҟамызт. Асалдаҭцәа азәык, ѡыҷьак убон акәымзар, ҭынчран. Ҳара ҳган ашхырцәаҕь ҭра еицәан.

Даахынҳәит. Аҳәаа шаадыртлак, ашьх гылара иаѡызахон ацҳаи акәша-мыкәшеи. Ауха ишьҭаларц ицазгьы аарын. Аҿны Ҭсоу дызлақәсшаз азхәыцра

уадаҩын, амала иҩныцкала акы дақәгәыҷуамызт. Зегьы гәыҷуан азакәын изцшыз. Даеа ҽнак баша ишцазрыз ҳәа, амш иазцшын. Усура ицоз роужьра иалагахьан. Ашара агьагмызт. Атачкақәа рзы агәашә аадыртыр, ацәаҳәа мачк инацысыр, иеидара знапы иаништаз иаургәалашәахуаз, доусы ихы дамыхәози, ихыршәтны инкажьны, иеихон. Уахь днаццакит. Амилициеи, аҳәаахьчацәеи, сацарлеи резина лабалеи сибытаз асалдатцәеи ртыцкәа ылырхуан. Атачкакцәа ракәзар – иааҟәымцзакәа аара иаҫын, кылаарас иҟаз зегь рцшаауан. Ажәлар қазықазуа ихыцны силагылан. Аандақәа рнаҩсан улацш рыхьзомызт. Абарт зегьы иргәылсны, Мкьалрыцшька ицоз амҩа иангылаз ацәаҳәа ацыхәтәа иахьа ацҳахь иаазарын ҳәа агәрагара уадаҩзан. Арахь ацыхәтәан зеидара зыргылаз иара иакәын. Аха, уа уанааи, ацәаҳәа архәара иаварцәаины, ацьармыкьаҫ ахы акыма уҳәартә, иахьынцәоз иубартазамызт. Убасҟатәи тачка ацәаҳәа иқәдыргылахьан. Иара дахьгылаз ибаргызи, мҩабжара дааихьазшәа игәы иабон, ситацрак ҳәа шузгәамтозгьы. Амала амҩа ианыршәланы ауаа цон, ртачкақәа ирыхо, ма артмаҟқәа ирыцаланы. Урт убасҟатәи ирацәан, арт зегь ыкәсны, ацәаҳәа иқәгылаз ацҳахь рназара азхәыцра игәы канажьрын.

Ҧсоу иахьылхыкәгылаз, Мкьалрыцшьи ашлагбаум-гәашәи рахь ицоз амҩақәа реахьааиҩыршоз, згәы ццәаз цьоукы амҩа ркит. Даргьы маҷмызт азы, узракәцомызт, узреисуамызт, амала ргьал-пал бжьы шдухазгьы, урт ирыбжькәрааузаз дмаҷын. Араантәы иубартан Ҧсоу ацҳаҫ ацәаҳәа иқәгылаз ракәзу, ааида ихыцаны италаз ракәзу, ииасны аҳәаа наҟ италон. Уи збоз ара амҩаду иангылаз ирзычҳауазма, иаахынҳәны ацәаҳәа иқәгылаз атачкақәа инарывс-аарывсны, адәы иқәсуан, аҳазылхырта рацхьатәи агәашә ианталоз амашьынақәа ирывагыланы илеирц. Амҩа зкызгьы, уи азы уалафахәык рмоузар, жәларык силараа иантәаз, иангылаз, ианылаҩеиуаз, ицхамшьоз ауаа иабанзарҫагыларыз. Ргәы ццәаны, азәазәала инеилыцуан, иаҳа ачҳара змаз ацыхәтәанза инхарц. Арт рпара збоз азәазәала, ҩыцьа-ҩыцьала инарывс-аарывсуан, нас гәыц-ҩык цон, ашьтахь зынзак уаҩы дрызнымкыло, ацәаҳәа иавсны иаауаз аиааира ргон. Уаҳа цысрак шыҟамыз анырбалак, аамта акырза анцалак, Амра зцәырцуамызт акәымзар, ажәҩан ааихыккар, шьта шьыбжьонра илхыцуан сицш, амҩа ҫыц иркуан згәы ааилаххуаз цьоукы. Ауаа сидгәыцлахуан, ацәаҳәа иалсны, адәы иқәсны, аҳәынцәы иаханы, агәашә ахь ситакылсырц. Уи збоз, зтачкақәа сишьтаргыланы, цьара цысрак шцаҟамларыз ҳәа саатла ицшыз даеа цьоукы, рҩызцәа ирыцхраару, ааскьа даеа знык амҩа цырцәон. Еилыхаран, сицәҳара-сишҳаран. Бан-сан ҳәа аҳәсақәа ахьеиҫашуаз Мардасоу изычҳауамызт. Уамашәа иубашаз, ашәамахь, аурыс быргцәа, ацсуа хацәа маҷын, аха уртгьы ыҟамзи, шамахамзар бызцәгьарак рҫыцшәомызт. Амҩакрақәа Мардасоу иерылаигалазомызт, ас ала азцаара шырзымзбоз силикааузан азы. Арахь иеиханы иаауаз ацьармыкьа ацхьа ааида ахыцарта, ма акылсырта змауз, излымшаз ракәын. Уа амилициеи асалдати ирызнымкылоз ацхьа аҳәаа ихыцуан, ацәаҳәа зцысзомызт, иазызбатәыз уаҩы издыруамызт. Абас иҟазаауан аблокада ирзоунажьыз акылшәаара мацара ацсуаа ахьынзалаҟаз. Арахь амҩа зкуаз ишьтырхыз атыхәтәанза ирзынагзомызт. Аныхәлалак ицегь реыршәарын, аха урт рееиҫкааны реситныцсахло аус руртә сиҫкааратә гәыцк аццаны, амҩа иқәцатәхон. Уи иаҫызаауадаз, тачкак амандарина иатаз ауаҩы атачкакцәа дрылтуазма? Ҽнак сиҫукааргьы, еснагь ара узгылозма, аҩныҟа утаацәа анузцшыз, уус рацәа унапы иузыцымхыр, уаҩы данузмыцхраауаз.

Амҩа кцәа ацхагәтан инеилшәа-ааилшәшәахьан, избанзар шьта иныркылашазгьы уамак уаҩ дыҟамызт, хәычы-хәычы ирыцәцахьан. Уи аамтаз Мардасоу иҟаз-ианыз ибарц, иаркыз ашлагбаум-гәашә аҫынза дцаны, атагылазаашьа тицаахьан. Уахьгьы силақызуа силагылан, цсшьара ҳәа ицаз шмаҷмызгьы. Ацәаҳәа иқәгылаз аҳазылхырта шыҟаз уаҩ днармышьтырц ишәаҳаны ишрымазгьы, мачк рцсы рымшьакәа ауазма, инеицхьытта-ааицхьыттақәеит. Зтачкақәа ирыдтәалаз ргәы ццәаны ихырҟәысуан. Имыцәоз аидарақәа ирыцаланы урт ирывсуан, ирхысуан, аҳазылхырта ацхьа дыртәырц. Узнеиуазар абыржәы унеир

акәын уахь, акәымзар уахьгылаз ууанхон. Ухы уахәар акәын. Арахь убри аены, шьҭа уахыки-енаки мҵуази дгылазижьҭеи, шьаҫак ҵхьаӄа дзымнеит, итачка дагьакьымсыцызт. Ацәаҳәа цысзомызт, уара уабацоз. Ари ҳәынҭқарратә усын. Ауаа цшын, цьара ирыхәаша шҵаӄамлари ҳәа, Анцәа дрызлыбаацшуазар ҳәа игәыҷны. Закәытә чҳаразеи!

Итачка аарылиган, даатгылеит длацшыкәрымцарц. Дагьаадҵын, цытрак даалаҩеит. Нас итачка аашьҭихын, ана-ара еилагылаз днарацәажәа-аарацәажәо, иҫынеихеит. Узҫыз закәи ҳәа азәгьы дҵаауамызт. Амҩа анахь-арахь аеахьеиҩонашоз игылаз ҳамҭанык дрыдгылан, уртгьы днарывсит, азә дшицырхагахашаз игәы иташәомызт. Нхыцынтә Аҵсныӄа италоз амашьынақәа рҳазылхырта агәашә дҭамлакәа, арыҷьарахь амашьынақәа ргыларта тыц днықәлеит. Асфальт ыкәшьзамызт, шә-килограммк иӄаз аидара, акәырқәа ацазаргьы, ахаҳә рдыдра алгара иус мариамызт. Аха иара амч иман, даханы игон, икәырқәа цымеуандаз. Астәиала ааида ҳаракзан, иузхыгомызт, агәашә аҫынзагьы ушьапы наҫаргыла-ааҫаргыло хцаӄа метра уеидара қәнугар акәын. Цац руазшәа цьоукы агәашә ҭшәа иадгылан. Ари зҫаз – аҳазылхырта аусзуҩцәа асапат зҫаз ашьмахьы илбаауан. Уахь ицар зҭахыз азә агәашә хәычы шҵааимыртрыз ҳәа акәын уи иадгылаз зызцшыз. Мардасоу иаацәакәа руак дҩаҵалан, ииулак агәашә ацхьа ааида анадиргылеит, хланцы итамларц дазкылпшны. Аҩызагьы убас иҩыкәнигеит. Нас атачказ хазы длыбааит. Агәашә шаатлак, уи иадгылаз еицжәылон, ҫыц иааиуазгьы азә иашьҭахь дгыларц итахзамызт. Мардасоу азә лахь иитарц игәы итамызт, дагьабаццакуаз, ааимӄьарсҭак иоуазар ҳәа дыцшын, аха акраамта уа дадхалеит, ма ус шихьыз азәыр дгәеитандаз. Ииулак иаацәакәа агәашә ацхьа инаиргылеит, ишаадыртлак ацхьа длеирц иҫырхианы, даатгылт. Шьҭа иидыруаз азә дибар – агәашә изааиртырц диҳәарын, ма ашьмахьы илбаауаз дизцшыр акәын. Иара иааира иазцшызшәа, уаҳа азәы зык нкеитәарц итахымызт. Арахьгьы иамуазар акәхарын ҳәа, игәы цҵәаны дышгылаз, ҭакәажәык астәиала доурыжьырц, наӄтәиала иаадгылеит, ларгьы лгәамбзиара аеарцарзу, лампышҵ цжәозу здыруадаз, дгәынқьы-қәыцсычҳауан. Уи данааурышьҭ, ашә аркыха разааныа, Мардасоу ишьтыхны иикыз иаацәа агәашә инаҫаижьын, наӄ интеигалеит. Иадыркырц рыҫцыршәон, аха иааирц зҭахыз ирымукәа иааташылақәеит.

– Саацәакәа руак уахь инхеит, иаазымгар ӄалазом, – Мардасоу, аҳазылхѳы ииҳәоз имырҳакәа, агәашә днылагылан, аѳбатәи иаацәа даахан, интганы аѳыза инадиргылеит. Итачка уахь инхеит. – Ааида ихыганы исышәҭа! – уахь инхаз ауаа дрыҳәан, ихыганы иртеит.

Шьҭа аҳәаа агәашәцәкьа дылагылазшәа игәы иабон, дкылцшны лахьи амцақәа ирыдтәалаз ахьибоз. Итачка наргыланы ирлас иаацәакәа накәицеит, абыржәы инацысыр днарышьҭаларц. Иеааиқәыршәаны ихы дҩахазар, ацәаҳәа иқәгылази аҳазылхырта хыб ахы ѳкылхәҳәо иадпаплаз ажәлари иҳашҳатәрахан еилагылан, инарылсырц зҭахыз аҳазылхыѳцәа заҵәык цәҳашҳауа ирулак атачкакәа инархыс-аархысуан. Аҵстазаара ахьеилашуаз амѳаду аҫакәын. Зегьы Мраҭашәараӄа рхы хан. Арыҷьарахь ала ицоз амашьынақәа ирывтагылан, ирышьҭагылан, ирыбжьагылан атачкакәа. Аидара ыкәызгоз арефрежератор дуқәа, амашьына хәычқәа рныкәашәа цқьа иубазомызт, атачкакцәа, ршьаҫа рсса ирлас иахьныкәоз, еицхеибарс еицлабуашәа, еишьҭан. Арефрежератор еицҳәақәа, итацәны аҳәаа италарц, аурыс ган ала еишьҭагылан. Арахь изаауамызт, избанзар амѳаду арыҷьарахь иамкыз арымара дыртәын, ирҫагылаз ачынуаа рыхәазомызт. Урҭ рус иаҳа иуадаѳын, арымареи арыҷъареи еиӄәызшоз еиха лабала икыз ааида ихыцаны, ацәаҳәа иқәгылаз амѳахәасҭа италарц даеа аандак инадгылон. Шьҭа аандақәа ргәырѳа ркымызт, анахыцара-аахыцара хцыстрак ирзаѳызахахьан. Аус злаз ауаа рыжәпара алсра акәын. Агәашә-шлагбаум иадгылаз амашьына аиашькақәа лбааргон. Урҭ ыкәызгоз аусура ҏеазыркхьан. Уи аатацәааныа, нас шьҭахьӄа идәыкәырцааныа, иашьҭагыланы иаангылаз амашьынақәа цхьаӄа изцомызт. Урҭ рцәаҳәа инавс-аавсуа иаауаз атачкакәа рус иаҳагьы иуадаѳзахон, еицәхауа-еишҳауа еишьҭан. Ирцырхаганы ирбоз

доусы рацхьа игылаз атачкакѡы зацәык иакәын. Абасҟатәи аилархара зылшоз иус азы збашьак аимукәа ишыҟаз Мардасоу иҵьеишьон. Уи аамҭаз ацҳа аҵаҟантәи шахала аацәаҟәа хыхь иқәныганы еиқәызцоз иус нҵәашьак амазамызт. Иахьабалак еилыхаран, усуран изҫыз, абри ацәаҳәа иқәыглаз зцысуамызт, азәгьы хьаас имазамызт умҳәозар.

Абрантә уахыцшуаз, ацхьа ирышьҭшаз ацәаҳәа иқәыглаз цхьаҟа иаурмыжьырц, иаарылшоз зегь ҟарцозшәа акәын ишубоз. Аҳазылхыѡцәа дара рхыбра аҫацхьа азарза ду еицшыз ҵәык ылаҵаны, амѡагьы еихалабак аҫаршәны иркын. Урҭ уахьылархысуаз аҳәаахьчацәа ргәашә аркын. Дара рхаҭақәа, иахьыглаз азәи-азәи еицәҳауан, еизашуан акәымзар, азәы ицырхагахомызт, иоурыжьырц азәы иацәажәомызт, даҫа шьаҫакгьы ҟарцомызт. Анцәа инапы ианын, цашьак рбар, амѡа иқәлон. Амѡаду ианыз, ацҳа аҵаҟантә иқәноз ракәын згәашә узамыркуаз. Ашколҷкәынцәа, макьана апаспорт роуртә зыҟәра мнеицыз, узынкыломызт. Абҕаацәаҟәа, амандарина ҭаҵсаны, инхыц-аахыҵуа, инкылшәкәра-аакылшәкәыруа, ацҳа аҫынза иназон. Адуқәа урҭ рыцхашьаны амѡа рырҭалон. Рҵара кажьны иахьаауаз уаѡы игәалашәомызт, уи рҭаацәа хьаас ирымамызт, атачкакѡы изихьааитәрызи. Даазышьҭуаз гәакуан, цара-шьарак иашьҭан, адуқәа зауамызт, ахәыҷы даарышьҭзар – шәицырхагамхан ҳәа ааибырҳәон дызбоз. Усҟан дара ацҳа абагьыр азала икны, ганла ршьапқәа неиҭаго, азәы дицырхагаханы, абагьыр ааимпыцкьар, бҕала азахьы дкауда дылҭалартә, аурыс ҳәаа днадгылон. Нас арахь абагьыр иаахыцны, излаиз ақәыршаҳаҭга аурыс салдаҭ инаирбаны, иниасуан.

Аҳазылхырҭа ацхьа уажәшьҭа цшьымш-хәымш раахыс игылаз цҳәыск лцсахы ааилахәан, дхышәтны дынрылаҳауан, дзымкаҳартә еилагылаз атачкакцәеи ауааи даарыбжьаханы днырымкылар. Ахәшә ааргарц ааиқәҫыртқәеит. Ҷьоукы рзакәымкәан, зхы иацәшәаны гәыхь хәшәык зцьыба иҭаз таблеткак аалдыркит. Апластикатә баҭлыкала азы змаз аҫаадырхеит. Зцсы маҷхаз ахәшә лҷы иузҭаршәозма, ачымазаѡ деимырххо дыркын. Мардасоу днарылалан, илхапапаз ааицхьырттаны, азы аарымихын, инапсыргәыца маҷк анитәалан, цәыкәбарла илҫатәарц, лхаҫы азааигәара инапы наҟьаны, инацәаҟәа ааицихит. Лара ацәыкәбар хьшәашәаҟәа даалырцаан, даарылацшит, илыхьыз закәыз ларҳәарц, днарызцааит. Шьҭа ахәшә лырҭарц нареиҳәан, Мардасоу даахынҳәит. Лара днадыртәан, лцсы лшьаццхьаза, лцштәы лзыхынҳәуан. Лшьапы даннықәгыла, илыдгылази лареи часақәаки ҭубар сақәаки рфон. Ара игылазижьҭеи, арҭ ишыртахыз акыр рзыфазомызт, зы рзыжәзомызт. Ианырҭахыз изынҵыцуамызт. Рчымазарақәа рыҽдырҫыцуан. Арахь, уажәы-уашьҭан ишцаздәыкәымларыз ҳәа, еиҭатцшьак рымазамкәан ицшын.

Дкараха дыҟан Мардасоу. Азынра инҭагылеижьҭеи, арахь данаауаз заҟа дынхоз издырзомызт, амш аешыҟанацашаз уаѡы изҳәазомызт, амшьамба ааигалон. Уи ихы инҭаирцан, иашькак ицшаан, аҭзамц ибҕа надцаны, длатәеит. Уаҟа уамак даанхарц игәы ишҭакымзгьы, маҷк дамхацәеит. Данаацш ихшыѡ еилыкка, уахыки-енаки дмаацшзакәа ииарҭа дагәылаиазшәа, дѡагылеит, аха ибҕа, аҭзы иахьадцәкьаз, аҫамыртцарындаз игәахәуа, ахьшәашәара аалсхьан. Ибзиашәа ирацәаны дадиаламызт. Имшьамба рены ицәахын, аҳазылхырҭа ахыб ашьҭахь ала азыкь днадгылан, ибҕа адирҳәазалон акраамҭа, арахә рыбҕа анырбгуа еицш, дгәазтазгьы ргәхьаа мкыкәа. Ус иҫаналиргалоз ыҟан. Уажәшьҭа маҷк иааизеицъхеит. Араантә аҳәаа ахьаанцәоз ашлагбаум-гәашә ишнадеизалаз, аандақәа ирхыцшьаз, ацҳа аҵаҟантә уажәгьы аацәаҟәа шықәныргоз иҷыгәза иубартан. Аҳәаа иадгылаз аидара машьына ыҟәцхьан. Уи шьҭахьҟа цашьа амамызт ҳәа акәын Мардасоу ишеиликаауаз, иашьҭагылаз амашьынақәеи ажәлари убас еилацәацәан. Ҷхьаҟа итарыжьлозар, аидара шақәызгьы иоурмыжьуази. Изыцабгомызт, изцыруамызт, нас иабацоз? Аҵара змаз иҟарымцарыз арбаныз. Амѡаду еиѡызшоз ааида иаважьын еиха бетон шьаҟак. Убри дыҟәгылан длеиуан Радмир. Арҭ арефрежераторқәа руак усгьы аҫны иара ибжьигон.

Ных, арҭ ирхашәаланы, ҵыс бжьысырҭакгьы ацәаҳәа иқәгылаз ироуамызт, шьҭа ахәларахь амш ахы архарынеи. Наk дызныкәсуазар акрифарын ҳәа, ибла ҭырхаха амҩаду аилашырҭа дшазцшыз, баша амла иҿаиркит. Дызрылҵуазар дцаны чак ааихәар, зызлак ала илыбааишьҭрын. Ҷарала заka умаҷыз убасkатәи уеигзон, зегьакакәын иузеидымкылакәа иуцәеицхьыттон. Ааигәа иkаз агәашә анбаадыртрыз ҳәа, зымгәа зыхьрыз ҳазалхҩык уизцшыр, иуцәыхәларгьы алшон, ауаацсыреи атачкақәеи днарывсуа мацара, ахаҳәтә ҭзамц иҿадкыланы, ГАИ ахыбраҿ дназеит. Уаантәи илаkәзаз аҭзамц уқәгыланы, уарыгьарахьла ацәаҳәа иқәгылаз урыламҳартә, уарымарахь хланҵы укамҳарц, акробат иеицш уеыкапануа улеиуан, ункаҵартә улаkәааныа. Амашьынақәа ргыларҭа ҳәа иалхыз дыкәланы днеиуан иара. Араагьы амашьынақәа ирыкәхны, аатәақәа амандарина рҭарцсон. Уи акәын изҿзаз. Ацәаҳәа иара иацы дахьыкәгылаз инаркны, машәыршәа акәзаргьы, илацш Мадина иналыкәшәозар ҳәа дрылацшуан. Лара дибомызт. Ахарзамани Ламареи усгьы астәиала иаазомызт, аха аенынтәарак амҩаду аҿы имбазеитеи. Аскатәи ауаа ахьеижәылоз узышьҭаз думбазаргьы зцьоушьарызи аха. Ацьармыкьа дналалааныа, ачацхеи акаҳуеи ахьырҭиуаз днадгылеит. Уаантәы дакәшаны дымцарц, усгьы инапы ҭацәын, дышиашаз агәашә ҳаракы днадгылеит. Аҩныцka ауаа ҭәын. Астәиала иадгылаз рацәазан. Ааида давцаланы дышнеиуаз, кылаарак идыруан, днеизар, амилициа уаҩы дкылиршәом.

– Сара сеидара аҳазылхыртаҿ иkоуп, – иҳәеит Мардасоу, – снапы ҭацәны сахьаауа умбои, соушьт! Сакәшаны сызцом, убаашәт.

– Ҳаит, узымныkәозар арахь узаазеи?! – дпарпаруа Мардасоу амҩа иитеит.

Иара дынкылҵан, ауаа рыжәпара дналалеит, иидыруаз азә дибозар ҳәа дрылацшуа. Аалашьцахьан, ус ишугәацхоз уаҩы дубартә иkамызт, амашьына лашара машәырны изҿацхаз даауҿамҳауазар. Иара убасkатәи лашарак иҿацхозу здыруадаз, Мадина лыкәҿытбжьы хааза иааиаҳаит. Аандеи нхарҭаки рыбжьара араkагьы ацәаҳәа ахала аеиҿнакаалон. Агәашә дҭысны ааигәаҵәkьа азәгьы аҳазылхырҭахь дызнеиуамызт акәымзар. Ргәкәа анцҵәалак, аиха хьамхыз икылсырц иалагон, ма ихыкәшаны ицон, зычҳара ҭәҭәаз уа иаанхон. Убарҭ дрылагылан лара. Аандахь дааскьахьан, аникәҿылҭ ашьҭахь, дҳаракза дахьадгылаз лцәаарацәkьа ссирын.

– Ара бызгылоуи? – Мардасоу дгәыргьацәа даалыдгылеит.

– Уаҳа сызлацаша удыруама? – дыччон лара.

Ас данылбалак, дылцәымҭыума уҳәо, лхаҿы ҵцааны иумазар, аарла ак лнубаалон, нас иаразнак ишыналыхkьозгьы. Уажәы уи ибарҭамызт, лбжьгьы ианыцшуамызт, акәымзар иқәҿылҭуазма? Длывсны дцозшәа анылба, уи ацәымгра ацәаара аҿунамырбозар? Идыруандаз иара усkан лара, ҩныцkала зегь рацкыс дшылзааигәаз еилылкаааижьҭеи, имаршәагьы анылба, дилацсны лыҩнапык рыла, лнацәkьара напхыс иларцс дшылкыз, дылцәызыр ҳәа дшәаны.

– Бызбар шыстахыз быздыруам, ҳазшаз бсыкәиршәеит.

– Саргьы узбар стахын, сзыкәшәаз уаҳәара сахгәаkуан. Саб иаҳәшьцәа руазә ацҭекаҿ аус луеит. Иацы слызнеизар ацәыуара даҿуп. «Сзыкәшәаз быздыруам», – ҳәа дсылацсны сылкит. Уи, ашкол данҭаз, азә бзиа дылбозаарын, ааигәа дҭахеит. Дара еибамгеит. Иара, арра данца, уахь маҵура ҳәа даангылеит, дара еибамбазакәа ас изаанхаз сыздыруам. Акыр шыкәса избахә анылмаха, ажәа лнызцаз диццеит, ахәычқәа рыман. Ашьҭахь лхаца дыцсит. Бзиа илбоз даныхынҳә амҩан еиқәшәакәалозаарын, акгьы леиҳәомызт, шьҭа иабаҭахыз. Уажәы данҭаха лхьаа аеарцарит. Дшыkанацаз убандаз. Иҵсраҿы дахьцаз азы илзааигәаз гәыбган лыртазаап. Ааигәа, урҭ ирхәоз лмаҳакәа, инышәынтраҿ дцан, ашәтқәа игәы иқәылцазаап. Уигьы дахтныркьеит, арахь лгәырҩа духеит. Саргьы слырцәыуеит. Сара азә заҵәык сыгәра лгеит.

– Избан? – иаҳауаз ҵьеишьон.

– Сыздыруам. Уцшәма илдыруама уара сара сзы узакәу? – игәы иеанзамкәа, зцаара уамак илҭеит.

− Бхаҭа ибдыруоу?

− Ишҵа сзымдыруа…

− Сзусҭада?

− Уара сара сзы узусҭоу еилкаазамеи?

− Еилкаазам.

− Бзиа избазом абзиабара егьиҳәа, жәа харззала ацәажәара. Аха уара сҩыза ду уоуп.

− Бҩыза дура быҵшәма дақәшаҳаҭымхар?

− Ара ҳшеиқәшәақәо иаҳақәахьеит. Ишигәамҵхоз сеиҳәеит. Уи даара бзиа дызбоит, иакәым ак ихысҳәаауеит ҳәа уаналага, ҳаилыҵуеит ҳәа иасҳәеит. «Сара бзиа сыббазом, Мардасоу бзиа дыббома?!» – ҳәа дсыҵаҳәҳәарц агьигымхеит.

− Селаҵсарц агьсыгым. Ихы еилагеит ҳәа баҳар, изхароу бара шбакәу дырла. Уажәы ҳҭагылазаашьа злаҟоу ала, наҟ сызыр иаҳа еиҕьын.

− Ус анакәха, анасыҵдара слахьынҵоуп, сымацара сыҟахзаауеит.

− Аиҩызара насыҵ бнаҭома?

− Узбалар сҭахыуп, сҩыза ду!

− Ҳзеибамбо ҳҟалар?

«Уи зыҟалом», – аҳәон лхы арҵысышьа. Дрыцҳаишьон. Уи лхаҵа длацәҳахьан, урҭқәа зегьы лызцәыргомызт акәымзар. Лыҵшзашьа ҟаимаҭ иаалыкәыршаз зегь аршәҭуан, ҵхарак лыҵшәма игәаҵа еснагь иҭан, дылҭахымзаргьы ара дахьыҩназ гәыҿкааган, дымчыдан иара, акәымзар иаартны лцәажәашьа зычҳауадаз. «Саауоу смаауоу?» – ҳәа дҵааит лара, ҿыц Ҵсоуҟа амҩа данықәлоз. Мап иҳәар, уи дахьцашаз мыҷхәызма, лаб иквартира уажәы уаҩы дыҩназамызт, лара лакәын иахылаҵшуаз. «Бзиа сыббома?» – дҵааит лара. Игәы деиҭамысырц, лхы налырҵысит, диҿынҵәаауазшәа ҟаҵаны. Ажәала длызжьомызт, уи акәмызт диқәшаҳаҭны лхы ахьлырҵысызгьы лгәы лнархьуан.

Лара Мардасоу цқьаҵәҟьа иалҳәар иалҵуаз лыздыруамызт, акәымзар лҿымҵсахзакәа дизыҟан. Иара лҿеиҭалкызшәа, лҿылҵсахуазшәа длызхәыцлон, усҟан ибара лара дазгәаҟуан, уи аҵәахра уамак дашьҭамызт, акыргьы илынлырҵшуамызт. Аҿырзажәра ахьлымамыз, лгәы иҭаҵәахыз ахьицәылымзоз, уамакҵәҟьа лҿахьаалмыртцәоз изеилалон, иаҳагьы дигәадырҵхон, ҩныҵҟала ҵыхьа аасҭа иаҳа дҭынчын. Шылашьцаразгьы, ҿынлатәи ашәахәа лҿаҵхозшәа, лыбла ҭбаа цқьақәа ибон, урҭ акакан рхыҳәҳәылазшәа, аҵанза дынҭаҵшылартә, еилгамзи. Иара игәы аартны длацәажәоз аҟара, лара лгәы аартреи аамыртреи шеиҟараз аниба, даргачамкуан. Аҵыхәанза, иара иеиҵш, даартызар иҭахын, дшыцҳәысыз ихаршҭны. Дныҵашәкәа длыцәцаргьы цәгьа ибалазомызт, маза хәыҷзак лыҵибаар иҭахымызт.

− Саахынҳәаанза бҭыц бымҵсахын, – иҳәеит Мардасоу. – Аҳәаа адыркхьеит. Уажәы инеилыҵ-ааилыҵқәоит. Уаҩ драҩсыр зымуаны ацәаҳәа иқәгылоу нхышәҭ-аахышәҭны ацәа иакуеит, нас сара сахьгылоу бызгоит.

Лымала дааныжьны дахьцоз гәхьааго, ауаа рыжәпареи алашьцареи дынрылазит иара. Ажәлар ҿырҵысрак рзыҟамҵо, ишьхынҵсылазшәа игылан, Мадинеи иареи реизыҟазаашьа цқьа аилкаара игәы иҵхо, атачкакцәа дрылсуан. Рҩыҵьегь рразҟқәа шхазхазыз имҩашьо ирдыруан. Убас иагьа иҟазаргьы, иара иеиҵшҵәҟьа лара дылҭахызарц дазгәаҟуан, убри ала дшыҳаракыз еиликаарызшәа, ус мацара акәымкәан, уи лхаҭа лҿы иалырҳәар акәын еилырганы агәра анигоз. Адунеи иара итәызшәа дҟаларын. Ауаҩы иқәра иаҳа ифон, игәы ажәра аасҭа. Еснагь дҿаз ҵьишьон. Дышнеиуаз уи иныруан ишлареи иуаҩреи шеиваҟәылоз. Акәымзар зыуаҩра иҭагылахьаз Мардасоу ихы-ихшыҩ зегьы иҭагылазаашьа ианиршәар здыруадаз. Уи ибзиабара зынзак иҿыцзаз, даныҷкәыназ усҟатәи деилазмыршыз, шьҭа акырза ихатәраз, иҵаулацәаз цәанырран. Уи зыхҟьаз ыҟамкәан аха.

Дахыкәшаны аҳазылхырҭа аҵхьа днеизар, итачка ахьгылаз игылан, иааикәыршазгьы ҿырҵысрак рзыҟамҵазакәан еилагылан. Ҳәсақәак ирзымчҳакәа

акыр зымчны ирбоз аҳазылхырҭаҽ аус зуаз ҷьоукы ирацәҳауан. Егьырҭ рнапы агьшанымыз арҭ рхы ҭынч иҭаргыларц иаҽын.

− Ҳамѡа ас изышәкуеи? – атачкакцәа рызҵаарақәа Мардасоу иҷьеишьон, абра игылазижьҭеи аҭагылазаашьа рзеилымкаазацызт.

− Шәымѡа азәгьы икзом, – иѡызцәа анца, зычҳара иаҳа иҭәҭәаз ҳазылхѡык аҳәсақәа драцәажәон. – Аҳәаа ҳара ҳган ала иаартуп, шәызцозар шәцала!

− Абасҟатәи аилататара убахьоума, ҳаилшәмырго!

− Ҳарҭ ҳамч ақәхазом.

− Нас уаҳа цхыраарак ҳашәымҭону? Ацәаҳәазы агәашә аркыуп, иумбазои? Уаҳа ҳзымҵысзеитеи.

− Ҳара агьҳамчым. Азәгьы ҳазицхраазом, аурысқәа абас шәразаны шәахьынзаурышьҭуа. Иаха аанда иқәтәоу ацҳәыс жәпа дзусҭада ҳәа схы ѡышьҭысхзар, санхәа лоуп. Сеысҵәахит. Сызлыцхраазом, изышәзеилымкаауеи?

− Ҳаиҳабыра роуми аурыс еиҳабыра ирацәажәаша.

− Макьана иауам. Амала абас ҳаиларҵар рҭахыуп.

− Ари закәузеи, улбааргьы усшьуеит, уқәнаргьы усшьуеит ҳәа?!

− Уаҵәы аѡныҵҟатәи аусқәа рминистр ихаҭыцуаѡ даауеит, акыр изеилкаауазар аабап. Ишыдыдуа қәа леиуам рымҳәои.

− Уи ацсуаа ҳзы ирҳәама?

Мардасоу шьҭахьҟа днахынҳәит. Ауаа ааилшәшәақәаны, узлацо-узлаауаз мѡахәасҭак рыбжьыргаанза, Мадина длыдгылазар иаҳа еиҭьын, лымацара дныжьны, абра дахьгылаз аасҭа. Имѡан ацәаҳәа иқәгылази иқәгыламзи алақәа реицш еиҽашуан. Ацәаҳәа иқәгылаз аацсаанза акәын, егьырҭ, уажәы изымцоз, нас рымѡа ылырхуан. Аццакра аҭахзамызт. Мардасоу иламыс игәыҵхон, аха даеакала иауангьы ибазомызт. Ачынуаа леишәак рзыҟамҵозар, уара ацәаҳәа ушықәгылаз мызла иухоугар акәызма. Ауаа еиҟәшан азәазәала, ус анакәха ухы уахәар акәын. Ауаѡы ихы бзианы имѡацигон, даныхәыҷыз инаркны, иѡныҵҟа иҭаҵәахыз аееимрақәа ааирцшуамызт. Амала иара ус, уаҳа цәгьахәыцрак адәахьы ицәырымгакәа акыр дызнеир, иуаѡбжарахь данкылсуаз, ихымѡацгашьа бзиақәа изыламысхон. Аамҭа анбзиаз ауаѡра шуаѡраз еихаҳаны инхон, аха аамҭа цәгьа иарҽиауаз аҽагылара цәгьан, убасҟан акәын ианаацшуаз уара ууаѡ цышәара. Амала алаба иаша сықәныҟәар акәын ҳәа, уаҳа ак узымдырзо, уи уқәгылар, уазышьҭымхкәа иццәон, ухаҭагьы ашәарҭа уҭанаргылон. Акәараҵашьа здыруаз иакәын ақәҽиарақәа змаз. Мардасоу ихы дахыччон. Ѡ-ааҵәак амандарина изықәгар, аамҭа иқәманшәалахеит ҳәа имцхьазози. Уи азы ацсуа ҷьармыкьаҽ иалагоз ацәаҳәа даақәҵны, мазала аҳазылхырҭахь дықәнеит. Ѡымш раахыс дықәҵәиуан ҭыцк аҽы. Шьҭа ацҳа дызлақәсшаз даеа кәараҵашьак изымхәыцыр, дахьынзагылазаауаз здыруадаз, есымша ҷьашьахәык иазцшыз рыгәҭаны. Уи аамҭаз ҷьоукы амѡаду ианын, аанда ихыцаны, аҳәаа агәашә ирласны иазааигәахарц, егьырҭ ацҳа аҵаҟаҽ амашьына ду наргыланы, аацәақәа шахала ишьҭырхуан. Уи аамҭаз, урҭ реиҳа зылшахуаз Радмир ирефрежераторқәа акатаҳәа ииасуан. Мардасоу иеицәахаз зқьыла атачкакцәа мчыбжьыла ацәаҳәа иқәгылан ҽымҭзакәа. «Доусы иҳалшаша ҳәа ҳзыцҵәаны адәы ҳақәҵәҟьоума?» – Мардасоу ихы ицәымҭын, ма хыхь иаҳхылацшхәыз игәра ахьимгоз азы, усҟан игәы зланикылашаз имоурызи. Уи адәахьы иааимырцшуаз агәыцжәарақәа цсыдахон, дызҽынҵәаауаз дылзааигәахаццхьаза. Усҟан лара илыгәжәажәоз адәахьы аамырцшра леақәыршәо, дааизхьаҳәит, лҭыц дахымҵысзакәа дахьгылаз.

− Беидара, ҷьоук быцырхырааны, ихыганы исыҭа! – аниҳәа, ҳәсақәак даарыцхьан, арҭмаҟқәа ѡбеи лтачкеи аандаҽ ианѡышьҭырх, инапы нхырҳәҳәаны, ихала иаахыга-аахыганы инаиргылеит. – Абнаҟа аихалаба амхыуп, – Мадина дызланеишаз налирбеит.

Уаҟа амилициа макьана дгылан, доуижьуамызт. Мардасоу атачка арҭмаҟқәа нақәиргылан, уахь днеин, амилициа иеиҳәеит леидарақәа арахь ишыҟаз. Мадина

данааи, имццакзакәа ауаа инарылалеит, неицхьбартак иақәшәацццхьаза шьаҽақәак ныкаџо. Усгьы изырццакуаз агьрымамызт. ГАИ ахыбра аҽацхьа иаатгылеит, уаҟа цытрак инымхар ауамызт, ацәаҳәа иқәгылаз рыецәылхццәкьаны иқәцон, азә днархысны дымцарц. Џьоукы лабақәакгьы ркын. Аиашаз зеырцарны иаарҽагылацәкьоз изиақәцомызт, аха усцәкьа иныкәашаз маҷын. Урт астәиала ицарц егьалагомызт, ишиашаз амҩаду ианылонеи. Ауаа шеидпаплазгьы, Мардасоу дааидсыло дгылазомызт Мадина, еснагь маҷк рыбжьазартә днаскьон.

– Уажәы исыхташәаз бдыруоу, – Мардасоу Мадина дааирзырҩоит. – Сара зынза ибыццәтәымыу уаҩуп, абра ичҳаны бызсыдгылеи?

– Избан? Ус угәы изаанагеи?

– Уи бхала ибылыжжуеит зны-зынла.

– Аҩыза дсыцшааит ҳәа сгәыргьацәа сыкоуп, ас иаалыркьаны маи ицәкра сылшазом.

– Нас бшысзыкоу агдыра бымцсахлан. Еснагь беикараз.

– Иутахызар уааигәара сааирым.

– Бырзымхәыцын сара истахыуи истахыми. Ианыбтахыу баасыдгыла. Амала сара жәа кьаҳәк сгәы итамыз басымҳәеит. Убри азоуп сзыбзеилымкаауа. Цытрак сахьеилыбкаауа, сбатабуеит.

– Избан цытрак? Уеилыскаауеит ибзианы.

– Еснагь гәаартыла ацәажәара акгьы иапсам. Аҩызара ҳәа бызҷу сара исызныкәгом, иббоит.

– Иныкәугоит. Амала иаххәо азәы иаҳар стахымызт.

– Ауаа рмандарина хәычы ада хәыцырта рымоу цьыбшьома, – дыччон иара. – Ас еизааигәаны агәтакы змоу ара ҩыцьа зацәык роуп: бара, сара. Ус азә акы дагьалацәажәоит ҳәа зхы иташәо дсырбеи! Ирыцшроу бымбазои. Арахь сара заҟа зцаара сымоу бдыруама! – уи дынтккааны дтицаарц итахын. – Рамин бзиа дшыббоз анбаиабҳәа?

– Иасымҳәазеит. Изысҳәози, усгьы иубартазамзи?

– Быхцәы заҟа ицшқәоузеи бгәы ааста, ус акәзами?

– Ус акәзам.

– Бзиа иббоз маи ицәыбкит, бҩыза маи ицәкра збылымшои?

– Урт еицшу ууама?

Еиҽалырццшуаз закәыз иара изеилкаауамызт. Усҟан лара уи аены длымбар лзычҳауамызт, уи иара иабеидыруаз. Избанзар уи ауха ацхыз лбахьан. Абаҳча ауаа ыцахын, Мардасоу уа цьара дрылан. Лара дылбар лтахын, дылцәызит. Илбеит ҩныжәк. Уа афымцалашара еибыртарц хацәак шыцаз итҟәацит. Рыекарыжьырц ианыҳәҳәа, реахькарыжьыз бганчран. Уи анырбгьат ацьыкхыш ацапсан. Лара данаҩагыла Рамин даалыдгылеит, инапсаргәыца ацьакхыш аныцсаланы. «Ишәартоуп рҳәеит, ибмаҳазеи?» – аниҳәа, инапы ианылхын, лҽы инталццеит. Ицаацәан, азы дшашьтаз, дытрсыны дааццшит. Зегь рацхьаза лгәы иташәаз – Мардасоу ак ихьзар ҳәа даашәеит. Лхаца иахь уи лызцәыргомызт, ҽыц ацәҳара далагар лтахымызт.

– Ацҳәыс илҳәаз ацакы рацәа ауталароуп. Бхаца иҽы еснагь аиаша бызҳәоу?

– Исҳәар иара иуоу. Амала усгьы изысымҳәои. Идыруеит ара сышудгылоу, сышуацәажәо, ашәкә бзиақәа срыцхьарц ишысзааугало, икоу зегьы ҳашрылацәажәо. Зегьы, зегьы идыруеит. Иззазом.

– Зегьы иабҳәоит, ихадатцәкьоу ицәыбзарц, иаххәап, сара сшыбзыкоу.

– Ааи! – дкәанызануа дааикәшаҳатхеит.

– Бымбои?!

Мардасоу ахәыцра дынтанаршәеит. Лхаца зегьы лызиаҳәазомызт, аха ахтысқәа ицәылцәахзомызт, даса цакык рытаны изаалыртуан. Убастцәкьа изылуазар Мардасоу? Иаххәап, дылҩызатәаны хара длыргылозар, маҷк бзиа дылбозшәа иаҳәаны, лыбзиабара ду цәахуа, зынзак дылцәызыр ҳәа дшәозар? Уиала ишылтахыз

зегьы лнапаҿы иаалгон, лхаҭагьы илхаҵамыз, ахаҵа-ҵҳәыс ус рыбжьамлартә, дылзааигәалымтәуазар? Заҟа зҵаара ҭиҵаар иҭахызи! Лымариа аниоу изхара дызлаҵәажәомызт, адунеи даақәлазижьҭеи, дзышьҭаз аҵҳәыс лыбзиабара ақәра ду армаҷуан.

− Хшыѡла сеилыбкаауеит, гәыла сеилыбкаауазар шҵасҭахыз.

− Уеилыскааргьы хәарҭас иаҵоуи?

− Аиаша бҳәеит, иалҳго егьыҟам. Зны абарҭқәа зегьы иалаҳхызи бҳәо, бхы бахыччо, саргьы сыбҵәымҭны бҟалоит.

− Зны анбыкәу?

− Зны ари аҵыхәтәа ҵҵәашт, ҳзеибамбо ҳҟалашт.

Дузымдыруа ахәыцра дынҭанаршәт лара илаҳауаз, шылашьцазгьы лгәы ашьҭыҵашьа иныруан, илзыҵәахуамызт. Уи уажәраанза агәра лымгозар акәхарын.

− Саныбҵәымҭу аамҭа бмоузаци?

− Мамоу… Амала жәаха ҿнак амѡан уабхәраа машьынала исывсит, адунеи сҵәымҭын, ҵәгьарак ҟазҵаз леиҵш схы збон. Адырѡаҿны ҵәгьарас акгьы шыҟасымҵаз саазхәыцит.

− Ибҳәарц ибҭахи?

− Я другому отдана… Ари умаҳазаци?

− Урҭқәа иашоуп, аха сара ѡызаҵас маҵара сыбзыҟам, уи иеиҳау, аҵҳәыс лахь абзиара салаҟоуп. Уи иаанаго закәу еилыбкаауоу? Абра сыкәа бҭасыршәыр сҭахыуп.

− Аха уа азәы дҭаршәми?

− Ааи!

− Ѡыҵьа рҭыҵ уа изыҟалом.

− Аиаша бҳәеит. Ҳазҿу зегьы аҭахзам.

Лҵсыҵ алагаѡагара ҿыц иахьылҵәыуадаѡыз изычҳауамызт.

− Сара сҭааҵәарамзар бара бхаҵа иҿынтә бымҵасырсуан. Амала аҵсабара иҵьашьатәу аҵҵамҭа, еснагь сҳәом, минуҭкгьы сара быстәхом. Абри азхәыцра сҿаҳәаны самоуп. Аха, банқәыцшыз сбықәшәазҭгьы, сыбзеилкаарызу?

− Ушҵасзеилымкаауаз. Анцәа ҳрыцҳашьа! – лҳәеит, илҳәашаз азхәыцха лоуаанза иааҭлырҟьазшәа, нас реицәажәара ахырхарҭа лҵсахыр лҭахын: – Шьҭа ҳаиасыр ҟалоит сгәахәуеит.

Излапапаны излагылаз неиҵхьба-ааиҵхьбахьан, аҵәаҳәа иқәгылаз рыбжьарала амѡахәасҭа ылыргахьан, ҭынч иҵон аидара змаз, ихынҳәуаз – еидарада. Мардасоу Мадина леидара аашьҭихын, лара лтачка лыма днаишьҭалеит. Икарауараха итәаз, иамхаҵәаз аҳәсақәа, абырг-хаҵәа инарылсын, имццакзакәа ГАИ ахыбра инавсит. Амѡан ҭшәара хәыҷык рҵшаан, амца еиқәҵаны иадтәадан. Урҭгьы инарывсны, ирулак алашьцараҿ уаѡы иҵәхамскәа, Мардасоу итачка ахьгылаз инеин, Мадина леидарақәа еиқәыршәаны уи инавадыргылеит. Лара, ахьҭа лзымчҳауа даналага, лкасы ҵха аацәырылган, илхалҵеит. Уаҳа ҵсыхәа шумамыз анудырлак, ахьҭагьы учҳагәышьон.

− Аказы сбаҵәажәарц сҭахыуп, – Мардасоу уи даалызхьаҳәит. – Уаха шаанза ас ашьапықәгылара бҵәыцәгьахоит. Сара усгьы ара сыҟоуп, беидара баҵәымшәан. Бца аѡныҟа! Ашьыжь баап.

− Шьҭа арбаҭьқәа ҿырҭлашт. Сышнеилак арахь сдәықәлароуп. Исычҳап.

Аиашька уаѡ дшықәтәамз аниба, мцак иақәырҵаанза игәахәын, арахь иааганы, аҭзамц инадиргылан, Мадина днықәиртәеит, лхы лшьамхы инықәҵашәа акәзаргьы, маҷк дзыцәозар ҳәа. Имшьамбагьы лхы инҭаирҵеит, ҭыцк аҵхара аѡныҵҟа иннакыларц. Иара ахьҭа дамкырц аҭзамц азааигәара маҷк иахьҭаҵәыз, алаѡеира хҭеикит. Лара ҭынч дтәан, дамхаҵәазар дааимырҵшырц, дылзааигәахаҵәомызт. Алашара адыркын, ГАИ ахыбра аѡныҵҟа лашарахеит, лампак амѡан икнаҳан иҭааза. Иаарыкәыршаз аѡнқәа, рбарҵақәа рҿы лашарак-лашарак анакы, аҵсҭазаара ҿыц иҵәырҵызшәа, еикәшаны итәаз игылаз, илаѡеиуаз атачкакцәа ргәқәа аацхеит, иагьаалахҿыххеит. Ашьха ашьапы иаҿаҭҭа иаҿаз ақыҭа ѡнқәа убарҭахеит. Мардасоу

иибоз Мадина лҵхыз архаауазар ҳәа дгәыҷуан, лабҿаба илбаргьы цәгьа ибомызт, аха дзылҵырхагахомызт. Ишьапы дахьықәгылаз даара даркаразеит. Изқәа аҳазылхырҭа ахыбрақәа руак аҭзамц инадиргылан, ихгьы надиҵеит. Ацәа дынҭанагалан, изшьапык акәын дзықәгылаз, аҿаарҵсыҿын, иниҵаҟәылеит. Дкаҳарц агьигымкәа, изнапык лыҵаирсын, иҿааникылеит. Аҳазылхыѡцәа азәыр дибозар игәахәшәа, атачкакцәа иреиҷьыз ҵьара еиҭакрак Ашықәс Ҿыц аламҭалаз ирзыҟарҵозар дазҵаарц, ахыбра ашә ааиртит. Аишәа хәыҷқәа ѡба еидгылан. Уа аҳазылхыѡцәа ирзымфаз руаххьа цәынха ықәгылан. Ачашкәакәа сақәа, аҭубар ѡ-хкык ссаны, анаша (иабааргеи азынраз?), зеиуа хкы уҭахыз азызлақәа ықәгылан. Абарҭ ракәын ара аҵара зырҳауаз, ишырҭахыз ичозгьы. Ари збоз амла дакын, уи хиҿырц, ашә ѡаиркын, Мадина даалзааигәахеит.

Лара, ахьҭа дакны, дааҵшын, днапырҟәыҷуан. Иара уи, икәа дҭаршәны, дигәыдҳәҳәала дирҵхарц иҭахын, аха азәы иҵҳәысыз ус ахныҟәгашьа дшахәаҵшрыз здыруадаз. Дѡагылан лара, амшьамба лырхынҳәит, ихала днатәаны маҷк дыцәарц. Иара ишьапы дзықәгылаҵәҟьомызт. Лара дкаҵа-чаҵо алаѡеира аныхҭалк, Мардасоу днатәаҵәҟьеит, уаанза, аҵҳәыс дшихагылаз, дызтәаҵәҟьомызт, убас бзиа дибон. Аха дшылатәазҵәҟьа дамхацәеит, дааҵсаҵәҟьаны дыҟамзи. Ус акраамҭа дыцәазу, аамҭа маҷк ихигоу издыруамызт. Данааҵш шахьан, амѡаду аҿы ҳашәи-ҭышәи ҳәа еилан. Арахь ацәаҳәа иқәгылази аҳазылхырҭа иадпаплази ҿырҵысрак рымазахмызт.

− Саҭабымҵан! Бымацара бааныжьны, самхацәеит, – уи дѡагылан, Мадина дналыдгылеит.

− Сгәы ҿыҷьуоу ҵьушьома, иҟоу умбазои? – уи, амѡаду шыҟаз днарҵшны, деихаччон. – Аминистр ихаҭыҵуаѡ даан, амѡаду иану ҳзынкылозар ҳәа иаҿуп.

Саҵарлеи лабалеи еибыҭаз асалдаҭ аҳәаа аҿынтә иаауан, амѡаду арыҷьарахьтәи аган ианыз шьаҭхьҟа иҵхаҵо. Уи аус ус имариамызт. Уи еиҿызкаауаз аполковник асалдаҭ дрышьҭагылан. Атачкакцәа аанда ихыҵаны ацәаҳәа иҭалоз ҟалеит, ҵьоукьы амѡаду арыҷьарахьтәи аган ахь ихыҵон, амѡаду еиѡызшоз аиха бетон инықәгыланы, аха реиҳараѡзак урҭқәа ирыхьзомызт, еижәырцылан, ирулак амѡа азбжарак дрыцқьахьан. Уи аамҭаз арыҷьарахьтәи аган ала ихыҵаны, иҭацәыз азбжак ахь иааиуан, нас, ацәаҳәа зықәгылаз ахь иҭаларц, аанда икыдыззалон. Амилициа иалаз ҵьоукы урҭ ирҵырхагахарц иаҿын, аха ирҳәоз заҳауадаз.Иахьцалак амѡа дрыцқьеит аныргәахә, ҵьоукы уа иаанрыжьын, егьырҭ еидкыланы аҳәаа шыҟаз иааихт, амѡа арыҷьарахьтәи ахәҭа дрыцқьарц. Ҵшьала аҳәааи ажәлари инрыбжьалт. Нас ирыгәҭасуа рҿаархахт. Амандарина зҭаз аацәа шрықәыз, тачкақәак иаҳа иҳәатәхамҵацәаз иаарымпыҵжәаны, ацҳа абагьыр ихыганы, идыршәқәеит. Ҳәсақәак ҳәҳәеит, хацәқәак аҷьит, аха аполковник ибжьы иаҳа идуун. Уи збоз егьырҭ атачкакцәа шәаны ихьаҵқәон, асалдаҭ урҭ ианрыгәҭаслак ибзиаҵәҟьаны шьҭахьҟа иеихон. Аҳәаахьчара иазкыз ҷкәынак, иавтомат ахы ажәѡан иазырханы, уажәи-уажәи дхысуан, уаѡ дизыршәомызт акәымзар. Уахәаҵшҵәҟьар ацәаҳәа иқәгылаз шьҭа ҵхьаҟа идәықәлахьазар акәын, аха уи иқәгылаз ҿырҵысрак рзыҟаҵомызт. Уажәраанза иҭалырцәхьаз арыҷьарахьтәи аган амашьына дуқәа анынанырҵа, урҭ ирышьҭагыла, ирыбжьагыла, ирывҵагыла атачкакцәа рҿаархан, иаадырҭәит аура зоураз. Аполковник ижәлар иманы деиҭаакылсын, амашьынақәа раара нкыланы, иҭалахьаз аҳәаа ианхыҵ, ҿыц амѡа рыцқьара иҿазикит. Уи ҭаирцәаанза, арыҷьарахьтәи аган аҿы аусутә иоуртә иҭәхьан… Убри иаҿын хәлаанза, уаҳа лҵшәак ааимоузакәа. Ари, ауаа рҳәашьала, икааметҳеит. Аалашьцахьан еиҵш ахынтаѡынтара аахеит, аурысқәа аҳәаа адыркын азы. Асалдаҭи амилициеи ашьыжьза аҵсшьара рыман. Убри рхы иархәаны, ауаа амѡа ду аѡ-ганкгьы ҭдырҭәаахт, аҳәаа шаартхалак, заа ацҳа ақәсра иақәгәыҷны. Уи иацәшәаз аҳазылхырҭа шыҟаз иаауан. Аполковник, ауаа дрылсны, дааиуан ГАИ шыҟаз. Ауха уа дыцхьарц игәы иҭан, амала макьана уа драцәажәон.

− Аусзуѡцәа ахьсыргыло иаангылар, ирасҳәо нарыгзар, ак аҿы ҳкылсрын. Аха санынрыдҵлак даргьы рҭыц рҵсахуеит. Ара азә ак изеиҿкаауа дыҟам. Уаҵәы сцоит аминистр иахь. Ихала даар, леишәак изыҟаҵозар ибап.

– Ҳазқәдыршәазеи, шәанаџьалбеит! – уи ахыбра давсны дааиуан Ламара, леидарақәа дрыҭаланы.

– Зныкыр арахь быкҿалахьоу! – Мардасоу уи уамашәа дибон.

– Амѡан иҟаз умбазеи? Сарҭмаҟ аасымпыҭыржәан, иршәны азы иаларыжьит. Ахарзаман итачка, иеидара шақәыз, иѡышьҭырҭаан, еес, наҟ идыршәит. Аҭҳантә илеиз амандарина акыр иаҭсахома. Ҿыц иаахәаны, абрахь ҳаауеит. Иаргьы ирласны дааиуеит.

– Шәҭсгьы аашәшьап, – Мардасоу дҭышәырччон.

– Ҳаргьы ус ҳҳәеит. Алеишәа ҟарҭарц, ара заҟаѡы аахьоу. Иааз дҭаанза ҳааҭшыхп. Унан, бара аҭҳәыс ҭшқагьы ара баанхама?! – уи Мадина дналыдгылеит. – Иахьцалак џьара бызбахьеит, бабазбахьоу?

Уи азҭаара аҭак здыруаз Мардасоу ҿымҭзакәа аҭзы дадгылан. Аамҭа неины, аҳәсақәа латәарц рҭаххаанза игәахәын, аиашька даахан, днатәеит, заа маҷк иҭсы ааиҭеикырц. Инапсыргәыҭа иҭламҳәа иахьнаҭаиргылаз, иҭаҭа џьаџьаза иҭәеижь ианыруан. Ихаҿы рыцқьазар цәгьамызт. Саркьак данымҭшылеижьҭеи, иҭшраз здыруадаз. Иеанааирдада, ижьышәқәа рыҭсыера ааихьзан, иблақәа нҭәынҭааит. Иҭаҭа исарц асаркьа дадгылахын. Изамѡа шынеибакәыз ижьакьа жәпаза иаахуан. Инапала ирееирц дшаҿыз, ашьаҭа инаркны ишышлаз ибеит. Иҭегь иааимирттазар, иахьабалак ишлан. Иара ус ихаҿы, ихахәы шынеибакәыз ашлара иналаган, ибла ишабоз иҟәашхеит. Асаркьаҿ ихаҿсахьа нкабан, аҭҭақәа дрылалан иааиуаз Алмас Анцәа иан лсахьа днеиҭшнишьалон. Лхаҿы иаҭхьа асаркьаҿ ибла иаахгылт. Мадина лнапы ижәѡахыр инакьлырсит. «Аѡныҟа дуҭхьоит, иумбазои ак шыҟалаз», – уи лбжьы хааза ианиаҳа, дҭәырҳаны дааҭшит.

– Заба хәыҷы! – иаразнак игәы иааҭашәаз уи лакәын. Иааикәыршаны лашьцан, алашара дырцәахьан. Аха иҭәаны иааҭшыз алашьцараҿ аҭәаарақәа бзианы ибарҭан. Иааидгылаз Мадина даарыликааит.

– Иухьи, уара?

– Уаха аѡныҟа бцар бҭахзамеи?

– Уа сцаны саанза, шоит, шьҭа саангылар еиҭьуп.

– Сара снабжьҟьароуп. Уаҳа ҭсыхәак сымазам, – дѡаҭҟьеит иара. – Ак шыҟалаз збоит. Схәыҷы аиҭбаза аҭша лылалан дыҟан. Саҭабымҭан, бымала бахьынсыжьуа!

– Ламареи Ахырзамани ара иҟоуп. Уца!

– Амшьамба бхы иархәа. Ахьҭа беабмыркын, – дналыдҭалан, абзиараз ҳәа дигәзырц акы ааигымхеит. Лара уи лнырзу здыруадаз, иахьынзеиҭәажәоз шьҭахьҟа маҷк днаскьахьан.

Мардасоу, ауааи атачкақәеи дрылҭәрааны, аандақәа аихалаба ахьрымырхыз дкылҭәраауа, аџьармыкьа иавгаз амѡаду ахь даакылҟьеит, ишьҭахьҟа дызлысуаз рыцәҳа-шҳара изыгәхьаамкәан. Автобусқәа ҭәаанҭза дызҭшуамызт, а-РАФ-қәа ахьеилагылаз ахь иҿынеихеит. Раҭхьатәи дынҭалеит. Даеазәы даақәтәар, идәықәлон азы, уамак ишнымхазгьы, иара уи аамҭа кьаҿ нымҭәозшәа, иҭсахы еибакуан. Иандәықәла, амѡан иаҭырхагаз ҳәа егьыҟамызт, ишьҭҭраарызшәа иласуан, иара изы аамҭа нҭәомызт, знык, аѡны днеины, иҭаацәа ирҭагылазаашьаз аилкаара дахгәаҟуан. Ҕәҕәала ичмазаѡыз иаб иацы акәмызт данышьҭалаз, иаалырҟьаны ак ихьрын ҳәа дызхәыцзомызт. Дзыцәшәоз аиҭбаза лакәын. Амашьына длалбааҟьаны, агәарбжьара дныбжьалеит, дшыѡуаз мацара агәашә днадххылан, иааимцаа агәарц ааѡҭәаны, ахәыҷы еиҭбацәа аѡыџьа рыманы иахьиуаз дныѡнашылеит. Џьарма ҭынч дыцәан, Заба, дыҳәцымыцуа дышиаз, лаб иааиртыз ашә абжьы лаҳау, лхаҭа лыхәда аимачыра дахәаеуазу, дҭәыуа дѡықәтәан, лан лиарҭахь деихахьан. Лан уа дыҟазамызт. Мардасоу аиарҭаҿ ахәыҷы ахыза налықәҭан, ихаҭа днықәиеит.

– Бымшәан! Уажәыҭәҟьа бан дааиуеит.

– Сара шьҭа сыҭсуеит, – лҳәеит ахәыҷы, лыеҭҳәаны лҿаалхан, лаб ихәда лнапы аакәлыршеит, лыхәда абжьы ееимкәа игон. – Шьҭа сыҭсуеит, схәаеуеит.

– Бымшәан, Заба! Ибҳәо закәи?!

– Шьҭа сыԥсуеит сара…

– Быԥсыр ҳуама! Ус бымҳәан!..

– Сара сыԥсуеит… – дгьаԥәыгьаԥәуан ахәыҷы.

Ахыза ԥха аалыкәаршан, дԥышьҭхны амԥа ахьеиқәырԥалоз длыбааигеит. Алмас ачанах еилыргара даҽын. Илымбазакәа лԥҳа еиԥбы дшеиԥәахаз анылдыр, ачаи ршны илдыржәит, ношпа таблеткак лҽы инҭалыршәит, ашьҭахь – тавегил таблеткак. Ахәыҷы лԥсы аивгара макьана иуадаԥын. Ан алиуголь аалган, лыхәда итылшьит. Саатбжак ашьҭахь Заба лчымазара далԥуан. Уи дигәыдырҷәҷәала лаб дикын, «шьҭа сыԥсуеит» ҳәа лбжьы илымҳа ԥнахаауан. Уи иаразнак дызлаларкшаз шьҭа ирдыруан хаԥеи ԥхәыси, димбазакәа лыдунеи лԥсахыр алшон, аха ас ианаамҭазԥәкьа данақәик, дыԥсыр иуазма, амала лара убасԥәкьа дахьшәаз акәын изхымгоз. Ахәыҷы лԥсы анеивылга, дкараханы дыԥәеит. Лиарҭахь дықәнырган, ауатка лыбга иахьшьны, дыпхартә дтаҳәҳәа длыриан, рхатақәа алада илыбааит.

– Аԥхагәҭан бзышьҭамлацзи? – аишәа днадтәалеит иара.

– Ашықәс Ҽыц ҳаԥылон адуԥәа. Ахәыҷқәа ирзымчҳазт ишьҭалеит, – Алмас лхаԥа ихәы аақәлыргылеит.

– Саргьы акы ааныскылап, – аԥәца аақәихит. – Ҽаанбзиала шәнеиааит зегьы! – иԥоагылеит. – Бхаҭа агәабзиара ду боуааит, бхәыҷқәа раазара бахыбаамхааит! Аԥҳәыс хә-ԥык ахшара зауз, изаазаз лоуп зныҳәаҿа ктәу. Егьырҭ аԥсуара аԥакы рзеилкаазом. Бхәыҷқәа рымшра ббааит! Быздуи барԥи шәеигымхааит!

Аԥәца аатаирԥәит, усгьы уаҳа ижәзомызт. Акы днаԥҳаит.

– Усkатәи уаха иузырҳәазеи?

– Бара быстахым ԥьыбшьома. Агха ду быхьуеит.

– Ашықәс Ҽыц азы уҳалатәазар бзиамзи.

– Хьачхәамаз аԥны сҟалароуп. Уи ауп ҳара иаҳтәыԥәкьоу. Уа бызҿуи?

– Аду ашьыжь иҿаҳԥаша саҿуп.

– Нан ашьыжьымҭан икалымԥои, бара усkатәи бхы аԥьабаа забырбои?

– Лус маҷушәа убама. Илылшом. Уара аԥхагәҭан уабаkаз?

– Сахьынатәаз самхаԥәан, ԥхыз избеит ак шыkалаз. Издырт Заба лгәы шбзиамхаз.

– Ԥы-мшы, хы-мшы еиҳаны унхалазомызт.

– Уажәыԥәкьа ҳаниасуа сыздырзом. Амала Ашықәс Ҽыц ҳталеит, аахәаԥәа маҷхашт.

– Зык уқәутәар уԥома?.. Азы ршны исымоуп. Счанахқәа уаԥәы исызәзәаргьы kалоит.

– Бара бышьҭала. Сеыкәабаны ара стәазаауеит, самхаԥәар ҳәа сшәоит.

Иара дшыԥагылаз дызлагылаз атачкақәа рыԥшра ԥәашь аазхәахьаз ихаҿы амихит. Нас игәы иаахәазаны еикәабеит. Изхара зырԥха иоуамызт. Иԥәежь аԥкьара иазгәаkуан. Иеесилаҳәаны, аԥәаакыра илабарц, адиван днықәтәеит. Иналак-аалакшәа иԥәа дафон. Ццьа илабааныа, уи еиқәтәомызт, ашьҭахгьы зынзак аесиқәнакуамызт. Азәырԥы ашшуа иаҳахьан, абас рԥәафара амшала. Ателевизор аҿакын. Аконцерт иныбжьыргыланы, иԥшзазаз азҭабцәа ддырбон. Урҭ иблаҿ иааизомызт. Маҷкгьы дамхаԥәеит. Иԥәа даараза ихаан, дтынчын. Анҭ азҭабцәа, ателевизор аҿы ааигәа иибоз, ибла иаахгылан, урҭ ԥштәыдан аекран иадибалоз лхаҿсахьа аҿаԥхьа. «Уааԥшы!» – лбжьы иаҳан, ашырҳәа ихы дԥахеит. Иԥсы ццьа изымшьаԥызт, аха, дԥагыларц игәы итакны, ҭынч иеаашьҭеикит, аконцерт дахәаԥшуа. Деиҭамхаԥәеит. Ижәԥахыр азәы илырԥысуан. Дԥалыԥаԥшызар – Алмас. Арҭ рԥыԥьегь иус дагхар руамызт.

– Шьҭа амԥа уқәлароуп. Чаик ыжәны, уԥа. Иара хианы иқәгылоуп, – днахынҳәит деиҭашьҭаларц.

Мардасоу ачаи ижәит. Адуқәа дрылаланы изаарԥшуамызт. Ашышьыхәа иара ииарҭахь днеин, Заба дналхагылеит, лԥсеивгашьа гәеиҭарц.

– Шьҭа улцәымшәан, – Алмас лиарҭа аҽынтә лбжьы ааиаҳаит. – Сыцәазам. Угәы рҭынчны, амҩа уҟәла.

Иара даахынҳәит, ателевизор аҽихырц. Ажәабжь ҽыцқәа Москвантә ирҳәон азы, даагьежьит. Ҽыц адырратара ҟарцон иацы. Егры азааигәа аиҽахысраҟәа шыҟаз, аҵсуа ҷкәынцәаҟәак штахаз. «Ари закәи, – Мардасоу ателербага ааҽихит, – маҷ-маҷ ҳандырцәазарц иаҽума». Дындәылҵит.

2
Атшәара
(Акьыцхь збахьаз ажәабжь)

– Сзынуҽаҵшуам! – лҳәан, лнапы ажәырқьхәа даахеит.

– Уи ауми! – лҽы нарҳәны дшынаиазгьы, иаҳаз агәхьаа мкыкәа, лыжәҩахыр аанкыла, даалыхеит. Лцсы еибакны, дызлалшьуаз лымазар ишылгәаҕьуаз мҩашьо, лцсыц аивгашьа ҭәҭәан, арахь иара игәазыҳәара лҽаналмыршәар ада цсыхәа шлымамыз зныкҟьара лгәынқьра ианыцшуан. Цәык игәы иналалҵазшәа, дааужьын, ихата даахьаҳәны, ицхынхыза ааикәыршаны, настха днаиеит. Лара ҳамҭакы дҭынчын, лцсыц аивгашьаҵәкьа умаҳартә. Иаргьы иҽырцсны диан. Лцәыуара игәы иқәоыр шылҭахыз ибон. Лцынҵа аихачыра аауныруан. Дыцәазшәа ҟаиҵеит. Амц цыруазар иуаҳарын. Днаҳәы-ааҳәыцқьаза лылаҕырз инырыр цәгьа илбомызт. Иара, лгәхьаа шимкуаз лирдырырц, дҭынчны «дыцәан». Лара убри акәцәкьан дзырцәыуаз, аха, лцәыуара аҵкысгьы, иаҳагьы ҩнытқала дгәырҩон, – лабҽаба илбон лхата дшылцәызуаз. Уи ичҳара шылцәыхьантаз ҩашьомызт, аха иаргьы игәы ццәазахьан, лгәхьаа имкыцәкьеит.

Урҭ уажәшьҭа атыгә аҽы инеихьан. Лара дуаҩы цәгьамызт, аҩн ус даматәан, лдырра ыҟан, ҳаҭыр лыман, аха ахаҵеи аҵҳәыси реизыҟазаашьа урҭқәа азхомызт, ара иаҳа арахәыц па зыбжьдаз, ҽыла иузымхәоз, ицшқаз агәқәа, шәкы иузанымцоз иҟәымшәышәыз лаҵшыла еимадазар акәын. Ус аҟазшьа бзиа иара изымхозшәа лара агәтакы шлымаз идыруан, аха иара еснагь изхомызт лыччаҵшь, итахраҟәа иаразнак лгәынкылара. Урҭ аки-аки неиқәыло, ампышҭ уааҟәымцзакәа инҭаурчуаз еицш, ишытҟәацра реибарххара ианалагалак, угәаҵәа ажәпарахара аҽазнакуан. Игәхьааугашаз ушнеиуаз агәхьаа умкуа уаакәгылон.

Акраамта дызмыцәеит. Ихы ҭкәацны ихьуан, лацәааихьшь ҟамцакәа, аиара ицәымгын. Арахь ашьыжь усура дцар акәын, дзыцәозар ҳәа иецишәон, аха ицҳәыс игәаҵа италыршәыз аҵәы царза ицегь илалон, лхата дшызмыцәоз идыруанацы. Уи даныцәаз лыцәамтха хьанҭан, лцәа лтәымхаццхьаза ус акәын дшыҟалалоз, уажәы лацәааихьшь шылзыҟамцоз идырыр шылҭахыз ҩашьомызт. Аҵх агәтаны маҷк лара дыцәагәышьеит. Иара дҩагылан, ахәыцқәа азәазәала инхикит, шьыжьза риартақәа дырбаазарымызт ҳәа дрықәгәыгшәа, ихатагьы днышьталеит… Маҷк илацәа неиқәицсазшәа иуит. Ашьыжь усгьы дзырҽыхашаз саатгьы, рбаҵь ҿтбжьгьы итахымызт, дашьцылахьан, аҵәа изха-изымха, аамтанык аацшра. Амала, изхара ицсы анизымшьалак, ихы ҭкәацуа даацшуан, аха иҟаицарызи, ихы азхәыцха анимамыз.

Макьана шылашьцазгьы, дҩагылан, иееилаҳәа дындәылҵит. Амхы аҵыхәан, амҩа иазааигәаз анышәынтрақәа рҽаҵхьа аҳатгәын ҽыц ахьтакыз алашара ахацеицеиуан. Ҩы-мчыбжьа заҵәык ракәын ицуаз итаца дыҧсижьтеи. Лпатретқәа ҩба ашәтқәа ирылцьцьаауа лханы икнаҳан. Уи дахьынзакҽаз лабхәында еиҳабы, шамахазак атәы умҳәозар, лаҕырзы иҽымшәеит ҳәа згәы иалаз дубарын. Уи лаца лакәзар, аҭаҵаца ишыҟарцоз еицш, анышәатара аены хәлааныа лшьапы дахьыҟәгыламыз дгәартақәеит. Лара лцәа лтәымызт, лҩызцәа дрылатәан, лцсы маҷхо даналагалак, дцаны дықәиауан. Лаца лрыцхахареи ҳадыр ду зқәылҵоз лабхәында еицбы иаамтазамкәа иеибахареи, урҭ рыхәчқәа аныда рынхареи

лзеилалан, иара усгьы дзыкәшаҳатмыз лцәа лтәымра зынзак илыцәдырхьантан, аецыргара зацәык акәын илтахыз, амала лхаца иамҳәакәа уи лзыкацомызт. Иара уи дзадгыломызт, иара усгьы лара лцәа лтәымхеижьтеи акрааацуан, арахь ихшара еыцк макьана дибалар итахын, – иаб иашта ду инапаеы икан, иоы артбаара даеын, имачишьон оыцьа, х-оы агәарц иахьыкәыз. Аиашаз итаца лҳатгәын иахакнаҳаз алашара ахьиеаччоз, ирзааигәаз зегьы реицш, ишьара дыкәнаркьон.

Ашара иалагарц агьагмызт. Ихаеы рыцкьаны ахәыкатцарта дныоналан, ахәычкәа ирфашаз ҳәа акы аацәыригакәеит. Адәахьы акрант аеы иеы изәзәеит. Ахәычкәа руазә ацхьара лцәыцәгьан, диргылан, мачк налеатцаны, ашәкәы даирцхьеит, егьырт ран илыргылааныза. Зыхәда хыреыз диоызан иара, ицҳәыс лакәзар деицәан, ажәак еикәымцазакәа, рхәычкәеи доуси рхы-рымац руазшәа иоонан, аха изеыз уамак рыбла иабомызт. Лара зынгьы днаикәцәажәарц инакәылкқәеит, иара зегь изеицшызшәа атак kаитцон, уаҳа зеаазымцсахуаз ицшра аахәаны. Ахәычкәа иманы иеынеихарц егьигмызт, лара дахьыоназ лымацара илаҳартә, ибжьы рмачны налызеитит:

– Ацара бымамзар, сцьаба итоуп, иахьа бца аполиклиникахь.

Иаразнак, аицбазы инапы аанкыланы, иеынеихеит, егьыртгьы наишьталеит. Лара ахакәитра литеит, уажәшьта лхала иалылхыр акәын «ацыргаоы» иахь дцарызу дымцарызу. Иахьцалак лхаца ишитахымыз лдыруан, игәы иатахымкәан, лара иахьылцәымгыз азы дакәшаҳатхеит ҳәа еытгас икатцаны дцаргьы, – акы иҳәон, даангыларгьы даеак иҳәон. Дара реизыказаашьакәа рхи рцыхәеи абра еибаркын, цҳәыс хшыола уи лзеилымкаар ҳәагьы дацәшәон. Аполиклиникахь дцарц азин анлита нахыс, иаразнак иҳәашьа шылгәамцхаз лныцшит, аха иуҳәаз ухаштма ҳәа уажәшьтан, даныхынҳәлак, иааиецнылкылар лылшон. Нас уажәшьта ацыхәтәа ццәарын онытцкала уаҳа реизеилибамкаара. Ас ррахәыц ццәарымызт ҳәа гәыграк иман.

Иашаны ларгьы илцәыуадаоын излаз ацутаеы рцас нагзо амацура. Уака уаоы дишатомызт лцәа лтәым ҳәа, ма лгәалаказаара даеакала икан ҳәа, уаоы дгәеитомызт. Зны узрыламгыларгьы, даеазны зегьы инарыгзоз kауцар акәын. Чара руазар, оба-хца мшы инареиҳаны ирыкәумырзыр, гәылас урцхьазомызт. Азәы дыпсыр, – ацәымзаркракәа, аки-аки неишьтаргыланы, инцәомызт. Урт зегьы ачыс ртахын. Ажәытәуааи аеатәуааи еилан. Ажәытәкәа зышыцылаз ак агрыжьыр ртахымызт. Аеатәкәагьы убартқәа ирылашьцылон есааира. Чыслацәкьа ауаа еицлабуан. Ашәыр, аоны иумамзар, ацьырмыкьаеа иааухәар акәын, укәты уа иацзар акәын, ачашә, аторт, ахаатә, хьычхәамк, мшацык, нанҳәак рзакәын акәымзар, атаацәа рхазы кәтык рымшьзацыт, рхәычкәа чыдала кәацлыхк реарцазомызт. Аха цьара уахьнеиуазгьы ухиазар акәын зегь рыла. Ууацәа азәазәала убасцәкьа ибатәын. Арахь дара раагарта мачын, аусуракәа зегь еицшымызт, ауаагьы рыхныкәгашьакәа хазхазын.

Ртаацәара иаеыцны акалакь ахь ицахьаз лабхәында ицҳәыс уажәы дыпсит. Шыкәсык аеынза инагзатәыз даараза иус хьантакәан. Икаумцар – урзеилкаауамызт. Ишцакауцарыз, цьоукы рзы уи цсымшьтгазар, уахь акрыказшәа ргәы иабозар, уиала ргәыроа хыреуазар? Урт зегьы гәыкала иналыгзар акәын, аонду дахаанхазар. Аха лцәа лтәымкәан илылшашаз аитабжа лылшомызт. Арахь акыр шыкәса уаоы лцәа дахьаламшәоз роыцегь ргәы иалан. Атәы здыруаз изларҳәоз ала, шыкәсык ацхьа аца длоур акәын, уажәы – дызгабхон. Аца дыртахын, аха уажәы леыцхасталтәхыр, дзеицшрахашаз здыруадаз. Уи адагьы, диааит азгаб! Уажәшьтак изычҳауамызт аецыргаракәа. Уаошьрак еицш дахәацшуан. Еиҳаразак итаца дыпсижьтеи, ауао еыц, дызгабызма дычкәыназма, дины ргәарц дыкәлар итахын, убри зыпстазаара рызеымхыз ацҳәыс ча длызкхарызшәа игәы инатон. Цьоукы ацәымзаркрала ргәы ркажон, иара сабиак ицсы нырхарыла игәы ижьарц итахын.

Аены, иара цьара дымцар kамлозшәа kатцаны, ахәычкәа лара аонык илгарц леиҳәарц иакәкны, аусураеа дыказар еиликаарц, ателефон дылзасит. Лусурахь

иахьатәиала зынзак дшымнеиз иарҳәеит. Ихы инапаҿы иаагашәа, иусура нышьҭаҭаны, аѡныӄа деихеит.

Лара дыӄамызт. Иҵсы ааиҭакны, иҿашыз аҵхзы илаирбарц, маҷк аҵша ахьыҵасуаз ашәшьырҵа дныҵатәеит. Убасӄатәи деилашын, ѡныҵӄала иеизырҭынчуамызт, акраамҭа аҵхзы илхәаҭа ицон. Излауаз ала иемырҵысзакәа, аӄәардә лаӄәы дықәтәан. Уи хымҵада аполиклиникахь дцеит. Уа, аҵара узрыҭар, иузыӄарымҵарыз арбаныз. Уахь длышьҭаланы дцарцгьы аақәикит, аха шьыбжьышьҭахьынза баша дтәазаауазма, ахәшәтәыѡцәа ҳәа изышьҭаз дрызцаҵәӄьазар. Ихы ззикрыз изымдыруа дыштәаз, ахәыҷқәа ааигарц иеазикуан еиҵш, лара лхаҭа, дара лыманы, агәарц дааҭалеит.

Уажәраанза еиҵш, леидара лзышьҭымхуазшәа, леыӄаҵаны димбеит, акыр иаҳа длахҿыхзар ӄаларын, иара иахь лхы лырхомызт аха. Ѡныҵӄала дҭынчзар, лхы дақәиҭзар акәхарын, адәахьтәи лхьаақәа раасҭа. Иааиқәшәазшәа, илаҵш кыдхаланы, дтәан. Аҵҳәыс данузхьамырҳәуа, лтәы ӄалымҵар ада ҵсыхәа аналымҭалак, ахаҵа изычҳауамызт. Иахьцалак игәхьаа лымкит, илҭахыз маҵара дашьҭалт. Арахь азиас злыҵшаз азыхь ахы ыҵнахаанза иҭалырбеит… Амхы аҵыхәан, амѡа азааигәара, ҿыц згәы ылгаз анышәынҭра илхыҵуаз Амра ақәыҵхон. Закәытә ҭагала мзызеи, аҵхын еиҵш шоураха! Қәа леиуамызт, аарѡарагьы аеазнакрын ҳәа ушәозу, уажәааны иагьа амш бзиандаз, ауаа еиҳагьы иеиҕьаршьон. Аусураҿынтә игьежьыз ҭынч дызтәозма, уажәаӄара анхара ус абаӄаз. Иара иусқәа даараза еилахан: амхы напарктәын, ирҿыцуаз иѡны дакьымсижьҭеи цыҭк ааҵуан, рҿиарашәагьы акы инапалакын, – цқьа ухәыцыртә, иабаӄаз ҭынч аамҭа. Усура дцон, даауан, убри ак дахьзон. Еиҳаразак иҭаца агәаӄра даналага нахысижьҭеи, имацара иакәмызт, лара лабраагьы лабхәраагьы ак еиҿыркаартә ѡныҵӄала иазыӄаҵамызт, агәылацәа ракәын изырееиуаз.

Аҵшәма ҵҳәыс лӄазшьа еиҳагьы ишьапы ааиҵнахуан. Ҿымҭкәа аѡны дахьыѡназ уажәшьҭак агәхьаа икуамызт. Ус аизыӄазаашьа аныӄалалак, азәи-азәи ргәхьаа еибамкуа иӄалон. Аполиклиникахь дахьцаз иара дыхены даман. Уа дыштәаз, иҵҳәыс алашарақәа лырцәеит. Лхәыҷқәеи лареи ыцәеит анигәахә, уаѡ дааимырҵшырц, дшьапҵаркьакьо днеин, ииарҭа днықәиеит. Дзыцәомызт, арахь уаҳа назлам иеиҵш, дааҵсан, убри акәын дагьызмырцәоз. Ҵыҭк анҵы, маҷк илацәа нҭааит. Ҵхыз бааҵсык далазшәа игәы инаҭон, арахь дааҵшыр иҭахын, аха ацәа дзалҵуамызт. Аҵсшьареи агәаҭеиреи шеиқәҵоз, илацәа ааиртит. Ихы ҕәҕәала ихьуан. Деиҭазыцәозар ҳәа дгәыҕны, диан акраамҭа, излауаз ала иеирҵысуамызт. Лацәааихьшь изыӄаҵомызт. Ихы иаҳагьы иҭӄәацны ихьуан. Иҵҳәыс ҭынч дыцәан. Лгәы ҭынчын. Иара дақәыршаҳаҭны, илулак дазааганы, азә дахьҭалырхаз, ихы ишәиуан, аиаша уҳәозар, дахгәаӄуан. Ииарҭа дагәылҵуа даналага, дааирҵшыр ҳәа дшәан, ишьапқәа адашьмахьы илалбааишьҭын, иҵхынхыза ааикәыршаны, длатәеит. Зегь ааидихәыцлақәан, иҭаҷкәым раҵәа илахь аҿыгә-ҿыгә ҳәа днасит.

− Ажьыфацәа!.. Ажьыфацәа! – инаѡсан ииаз ахәыҷқәа руазә икаруаҭ ихы надиҵеит.

− Иухьуеи? – ааигәа ас ҭынч имаҳацыз лбжьы аагеит. – Иухьуеи? – деиҭаҵааит лара, дыцәан ҳәа игәыҕуаз лхаҵа иахь.

− Акгьы!

− Ухы узырхьуа здыруеит!..

− Аполиклиникахь бцазма?

− Иахьа иӄасҵоит.

− Мап!! – дыҳәҳәарц агьигымхеит. – Иӄабымҵацзар – уахь бцар ӄалазом! Схәыҷы дысбырҵәыуахьеит!.. – дѡаҵӄьан, аверандахь днеины, ажәжәаҳәа иеиқәа ааишьхаирцан, икьаҿгьы ааишәхаирцан, дындәылӄьеит.

Агәарц днықәгылт. Амхы аҵыхәан анышәынҭра алашара ахакнаҳан. Убрахь дцарц ааиҭаххеит, убасӄатәи игәи-игәи еилаҵшуан. Амаҵурҭахь днеин, днатәеит. Иҵсеивгара акыр ицәыуадаѡын. Иҵҳәыс, иара дшыцәамыз, дшыгәаҭеиуаз анылба, дылжьазар ҳәа дшәон, аха лгәрамгараҵәӄьа илшомызт. Амци аҵеи дрыбжьагылан.

Дызҭалыргылаз аҭшәара аҭыҵра алшоны ибон макьана. Амаҵурҭа ашә ахьаартыз анышәынҭра аҿынтә алашара ибла ихыҷҷалон. Уа ижызгьы игәаҵа дааҵалеит. Еиҳаразак изхымгоз, ҽнак иадамхаргьы, уаҳа уи адунеи ақәыцшра азин ахьылмоуз акәын. Лара адунеи анылцсахыз иақәыршәаны, даҽазәы адунеи имырбара изычҳауамызт, убри лыхьзала азәы адәы дықәлозшәа игәы иабон ҿыц, абри ацәанырра деиҭаамҽханакзеит.

Илаҕырз ааиҿажжит. Дѡагылан анышәынҭрахь иҿынеихеит. Уи дазааигәахацҵхьаза иаҳагьы дқьызқьызуан, уаѡы илаҵш дышхымыз идыруан, анышәынҭреи иареи еизныжьны, аҵх еицаҵәахуан (ара иахакнаҳаз алашара хәыҷы даргамар алшагәышьон аха). Дахьынзакҿаз излықәымҭәаз алаҕырз уажәык изынкыломызт. Уаѡы дзызҭымҵшаз ҭшәаран аҵсра. Уаѡы дзызҭымҵуаз ҭшәарахон иҵҳәыси иареи реизыҟазаашьа, иҳәатәы дазымзырѡыр. Азныказ иааиҭаххеит зынзак иара ишьҭахь уаѡы дигәыламшәар, иаҳҳәап, ихы инагәыдиҵар, заа ауасиаҭ ҿаҭахьа ҟаҵаны. Ҽнакгьы дыкҿамҵакәа, анышәынҭрақәа рышьҭахьҟа адгьыл изыцҟызар, анышә днаҭаны, баҟакгьы изхамыргылакәа, ҳаҭгәынкгьы изакәдмыршар, шықәсык ашьҭахь ашьацра зегьы еиҵшнатәуан.

Игәы еимархха акы иакын. Анышәынҭра дадхылацәеит. Ашарахь еихон азы, шьҭахьҟа днахынҳәит. Амаҵурҭаҿ адиван днықәтәеит, еиҟәжәаны ихьуаз ихы аҵсы аиршьарц. Аашахьан. Лара дааѡналт, анахь-арахь зегьы еилырго. Иацы аполиклиника ахьынтә данааиз еиҵш, лхымѡаҵгашьа ыҟамызт. Лҵсахы шеибакуаз лзыҵәахуамызт. Иара дшықәиац дықәиан, инапы ихы иаҵаҵаны, ла лахьгьы днаҵшуамызт.

− Шәарҭ, аҟазара маҷк знапы алакыу, шәычмазцәоуп, – дналагеит, уаҳа ҿимҭуазшәа анылба, – даҽа ҳаҭгәын ҿыцк ургыларц уаҿуп. Исылшом сҳәеит, иумаҳазои? Есымша сыблахаҵ гьежьуеит, аусураҿ азы сҿадырхәхәоит. Арахь ҳусқәа зеиҵшроу убоит. Иахьа сцоит сара аполиклиникахь.

− Бца! – ҿааиҭит иара. – Уаҳагьы бҽысбмырбан!

− Уаҳа рыцҳашьарак злам дубахьоу?!

− Шәарҭ аҳәсақәа шәоуп рыцҳашьарак злам, – дѡаҵҟьан, дындәылцеит, реицәажәашьа уаҳа изычҳауамызт.

Лара ахәыҷқәа рахь дцаанза, иара адиван ахь дымхынҳәит. Нас, иҿы зәзәаны, дааин, днықәтәеит. Хара имгакәа азәазәала ахәыҷқәа ааѡнашылеит. Аиҵбазы инапы ааикәиршан, дигәыдырҕәҕәала дшикыз, ан ашәхымс лшьапы аахылгеит.

− Дахычмазаѡхеит иара!.. – лҵсы ҵжәон аҵҳәыс. – Ирласны угылар, ахәыҷқәа угап.

− Баргьы баала!

− Сара сабацои макьана?..

− Ҳаргьы ҵьаргьы ҳцазом, – иҽирҵсит уи.

− Изакәи?! – дагьаамхаччан, ишьапаҿы адиван днықәтәеит.

− Ҵьаргьы ҳцом сҳәеит.

Дхәыцуа дтәан лара. Ахәыҷқәа ракәзар рани раби ирҳәоз ишахыччарыз рыздыруамызт.

− Уца, уца, ахәыҷқәа уманы! – дѡагылеит лара. – Ҵьаргьы сцом, – дагьындәылҵит.

Ахәыҷқәа ааиргәыбзыҕын, иаргьы дѡагылеит. Иҽеилеиҳәарц хыхь дѡыхәнеит. Лара лиарҭаҿ дышьҭан. Уи аҵсшьара рацәаны илҭахын. Иҽааилаҳәан дналхагылан, инапсаргәыҵа лылахь инақәиҵеит.

− Бымшәан, зегьы бзиахоит. Бымацара бакәзам зымч маҷу. Иаалырҟьаны амш аҽеиҭанакуеит. Ақәа анымлеиуа, шоурацәоуп, зегьы ҳаҵсы еилахәо ҳақәуп. Иагьа ибцәыуадаѡзаргьы, саргьы даҽакала уаха исылшом. Ибзианы акрыбфалароуп, нас бымч ҭалоит, бҷыгәза быҟазаауеит.

− Амцхәқәа уҳәоит…

Лара акьыжыҳәа инеималтәеит. Иара ирласны дындәылтцит. Ибзианы еиликаауан лгәыцшқара зыхкьоз. Лхатагьы агәыцшқара змаз, илызхьаауаз длывагылазар лтахын, ус иҟаз дылзымхозшәа лбон.

3

Асны ацышәара ахьылзамтаз Варлеи даара игәхьаалгон, дкәитцмитшәа даниба, Мардасоу уи даалцрымцзакәа длыцын. Аҩныка ианаагьы, иуатах аҿы уамак иҿынмырхацәакәа, Ламареи лареи руатах ахь длыбаан, аиартақәа ирыҟәтәаны, рыгәта тшәара аҟәардә бжьаргыланы, амаца длыцасуан. Лгәы шылхаиршташ цкьа дақәшәомызт. Мцхәы дыччозшәа ибон, ацәажәара хтеикцәазар ҳәа дшәон. Аус злаз игәтакы лзеилымкаар акәын, Ламара анацшҩы дхыршәҩымхандаз ҳәа длыхәацшуан. Варлеи лхата акраамта ацәажәара уамак лҿалалгалацәомызт, амаца ицәгьамкәа дшасуазгьы. Лыхшыҩ зегь уи иазылшьтыз цьушьарын.

– Уара, Мардасоу, уанду лакәызма ибзианы амаца иасуаз? – иаалырҟьаны лара даалахҿыххеит.

– Амаца ибзианы илзыкәырцсалон ҳәа акәын исҳәаз, – даеакала ихшыҩ ааирцарт иаргьы, Варлеи ас даниба. – Амаца лзыкәызцсоз цәгьарак лзырҳәазомызт. Дыштакәажәызгьы ақәра ду нылтцырц лылахь ианын рҳәон. Уҳәан-сҳәанла ҳгәыла-атҳаць лҿынза иназалон. Уи лан ааигәа анышә далтахьан, санду лцсы ахьтаз шьыцылгон, убри азәзацәык лакәыз цьушьарын инхаз, ҳгәыла Кәаф лан данцсы ашьтахь. «Уара, лцҳа дааганы дылшәырба, лгәы иалоуп даауам ҳәа», – салҳәеит зны амҩан, хаца иҟоу саҳәшьаду лзы. Адырҩаҿны, дыбжьаланы дшаауаз, санду дынлыдгылеит: «Миха цхызырла дызбеит. Кьаҿ еиқәацәак ишәимтцалазози?» «Ааи, ишәимтцалози», – санду сабду избахә зҳәаз дналыдымгылар луазма. «Саатқгьы иман?» – инацылтцеит Кәаф. «Иацхьа цьыба, адаҷ ацхны, итан», – инатцылшьит санду. «Деырба-еырбо абрахь даван, бааи иҳәеит ҳәа сыҟоуп». Санду илбоит дыцсырц лгәыла дышгәакуаз, аха длыдтцуазма, сабду избахә даламцәажәози. Хара имгакәа санду лхацыц ыцхтәын, дсыманы амҩа сшаныз, ҳгәыла, лгәашә даатыцны, дҳахьзеит. «Шәабацои? Бзиароу?» – лгәы бзиамзи, ахәшәтәҩы дизызгозар заҟа илтахызи! «Лхацыцқәа цхастахеит», – уи лызҿлымҳарақәа сызхәаҿуаз цьысымшьеи. «Миха деырба-еырбо абрахь давоуп, бааи имҳәеи», – лҳәахт. Санду уи деитаналыдгыдахт. Цытк снаскьаны, «амашьына ҳагхоит» ҳәа ҿыстит, акәымзар, уи длыдгылазаауан, ацсра ацкыс, Миха избахә акәымзи дзышьтаз. Егьи лгәы цжәаны дылшьырц даҿын.

– Уи шәгәыла лцсы тоу? – дцааит Варлеи, лыбла лхаччо.

– Ҽнак саныҩагыла, макьана лашьцан, аҩны уаҩы дыҟазамызт. Ак ҟалазар, ауха заа сзымааит, срыцхашьаны сыдмыргылеит сгәахәт. Санду агәарц дааталеит. «Ҳгәыла деиқәаҳкуан, шьта ддырееиуеит, уахь уцеишь», – лҳәеит. «Ҳгәыла дарбан?!» – уамашәа изымбеи, сара. «Кәаф дымцси, рыцха!» – лҳәеит санду.

– Иашацәкьану?! – Варлеи лыччабжь лхаҿы аарлашазеит.

– Цьушьт, илакәхеит! – лҳәеит Ламара.

– Ацстазаара лакәми, – Мардасоу ацыхәтәантәи имацақәа нықәицсеит. – Сара сиааит.

– Убас еснагь уиааиуа Анцәа иҟаицааит! – амаца ҿыц илшарц Ламара иааидылкылеит. – Аха уи атәы аҳәара цәгьоуп.

– Изхыбҳәаауеи? – Мардасоу иацхьа Ламара иаақәылцсаз аақәихын, иеивцарцсаны иааицихит, азгаб лҳәашьақәа игәамцхо.

– Иахьа шәанаауаз шәызбоз сицыхыуп ҳәа шәеибадырбон.

– Уамак ҟамлеит, – лҳәеит Варлеи, илзыхынҳәхьаз ачча-хәмарра налҿыкәбаны.

– Аиашаз, зны цьоукы ҳагәра рымго гәыбганс ибыртоит, – Мардасоу измацак аҩызцәа иаарылхны иныкәицеит.

– Сара иаҳа гәыбган зсыдырцои уара ууаста?

− Иахьа аҷсҭазаара ус еиҿкаауп, – Мардасоу реицәажәара ахы ахьрызнымкылоз ицәымҭахеит.

− Акгьы агәхьаа скым, – лҳәеит Варлеи. – Азәгьы гәыбҭан исҭом. Исиҭаргьы сара исныруам аиҩызара ззымдыруа исзиҳәо.

− Бара, нас ибзиоума шәҩыцьегь ишәзырҳәо, абри ҳзеиҷшынхарҭа зегьы цәыҷахәыҭхәыҭуа шәҩыцьегь иахьышәхыччо? – Ламара, лмацақәа зеиҷшразгьы цқьа илымбазо, ацәымҭра лыбла ихыҷҷала, лҩыза дылфарызшәа, лхы аарҷәины, дналҿаҷшит. – Ибзиоума зны ҷәкынак дылзаауа, еснагь дицын ҳәа ахьыбзырҳәо? Ҷкәынакгьы абри иҳәон исҭахыз лылсыршартә аҭагылазаашьа сыман, аха сыбзоурала дыцқьаны дықәуп ҳәа. Заḱантә схәыцхьоузеи, ҳаицны амҩа ҳанану, абыржәы иаҳзырҳәозеишь ҳәа.

− Дарбан ус зҳәаз? – Мардасоу имацақәа ныкәеиҷсеит, аҭак имаҳар шыḱамлоз Ламара илырдыруа.

− Уи сызҳәом. Варлеи аҷышәа лымоуп, Мардасоу дхылхит ҳәа ицәыҷахәыҭхәыҭуеит.

− Ламара, абыржәы ҳаизынбыжьыр, бахьцо бымоу?

− Исымамкәа! – Ламара дҩаҷḱьан, дындәылҷит.

− Ари илҳәо закәи? – Мардасоу дҩагылан, ахышә аҿы дназаанза, даақәҷәит.

− Иалздрааи.

− Ишҷа бзымдыруеи? «Бара азәыр бигәызхьоу?» – ҳәа ихәмарны, азҭабцәа анбазҷаалак, беилашәалон, ибнымҷшырц бхы баиааиуан акәымзар. Саргьы исарымҳәахьази уи аҷкәын итәы. Уажәы даҿазәы даацәырҷхт. Иабыкәу бареи уи аҷхьатәи арҷыси шәахьеидырбалаз?

− Иалздраауеи! Ҳазбаз урмазҷаауа! – дҩагылеит ларгьы.

− Урҭ хьаас исымоуп сҳәама. Бара боуп сзызҷаауа.

− Аррахь данцозгьы данаазгьы сигәзит, убри акәхап.

− Ус акәым ишырҳәаз. Уи басҳәомызт, аха издыруан, гәанылагьы ибанасыжьхьан. Уажәы даҿазәы даацәырҷит. Убри ауп ирҳәо. Акы ахьырҳәо акы ыḱоуп.

− Сара зегьы ирҳәо сашьҭам. Уажәы уара заҷәык сыгәра угар – убри ауп сзын зегьы ирыцкыу.

− Быгәра шҷазгари?

− Саб дымсааит, убри шиашам.

− Иарбан ииашам?

− Убри зымшала сыцқьаны адәы сзықәу ҳәа илҳәаз…

− Егьи?..

− Уи азәгьы шәиламцәажәан. Уи бзиа дызбон, сыҷсҭазаараҿ урҭ сыбзиабаратә мшқәа иреиҭьыз акгьы сгәалашәазом. Шәара ишәмырхәашьын, ҳара ҳшыцқьаз ҳаилгеит, – илчҳауан, илчҳауан, аха нас Мардасоу днаивсны лиарҭа дахьнықәтәаз, лылаҭырзқәа рҿаархеит.

− Баḱәыҷ аҷәыуара!

− Зегьы ҳḱьашьуп, зегьы, зегьы… Иҿеиу ҳәа азәгьы адәы дықәым. Абзиара сзуны, абас зегьы аасымышәхит. Азәгьы сзынашәҿаҷшуам.

− Баḱәыҷ аҷәыуара! – инапы лхы иналшьны, дааиргәыбзыҭырц иақәикит, аха ус аḱаҷара имҭакәа, лиарҭа акәақьҭахь днеихеит.

− Усḱәаҷ наḱ, ускьымсын! Зегьы – аḱьашьқәа!

− Баангыли! Сара сҩызцәа ус икасыжьзом, бара бгәы ишаанаго еиҷш.

− Ускьымсын! – диқәыҳәҳәеит, дагьҩаҷḱьеит. Аишәа днадгыланы длаҭырзышон. Дшеиқәикрыз издыруамызт, лнапы ааникылаанза, иааимпыҷылжәеит. – Усḱәаҷ!

− Варлеи! Баангыла, шьҭа иазхоуп!

Дҷарын лара. Ее, арҭ пату рықәҷа дахьрызныḱәоз, «аҷсуа амшә» ҳәа иахьишьҭаз, зынза изеиҭамҷоз уаҩыз ҷьыршьаҷәḱьон, ус дхәыцуан иара уажәы.

Анаскьара ламразакәан, лнапы нҭарс иааникылеит. «Усҟәаҵ! Усҟәаҵ! – ҳәа дицаҳәҳәо, акыр лҿылкьеит, аха лымч мырхакәа, лыжәѡахырқәа кны мчыла дааиқәикит. Лымч мхазозшәаҵәкьа анылба, инеиматәазаны даақьызқьызит.

– Мардасоу, азәгьы сишьҭам, уара заҵәык сыгәра га, уара заҵәык суҳәоит, акы еиҵшымкәа сыгәра га, суҳәоит! Сҭагылазаашьа убас иҟоуп, даҽакала исылшазом.

– Иазхоуп! Изгоит быгәра! Шьҭа бакәыҵ!

– Уабасызцәырҵуаз уара?! – лхаҿы игәышцы инадылҵан, лылаҷырз иалѡны лбжьы гон. – Ас сгәы зынурхеи? Сара уаҳа сылшом…

– Баангыли уажәшьҭа! – ицәа иалашәазар акәхарын иҟалаҵәкьаз.

– Абас уаѡык дысзыҟалап ҳәа сгәыҷуазма, бзиа усымхабеит.

Уаҳа лмырҳәакәа, дааиқәикит, иҭахымызт уи лбзиабара атәы лҳәарҵ. Дааѡналеит Ламара.

– Снеир ҟалоу?

– Маҷк бааҵши! – длыҳәеит иара.

– Бмааин! – даатқьеит Варлеи. – Бмааин! Сзынабҿаҵшуам.

– Ус бымҳәан! – Мардасоу иѡыза дналыцаҟьеит. – Ламара, ара бааины бааҳазтәеи! – цқьа иахьтәашаз усгьы ирымазамызт, Варлеи дима, аиарҭақәа руак днықәтәеит, егьи аҿы – Ламара. – Бара ишҳабҳәаз азәы иҿы иҳарзом. Акы еиҵшымкәа сбыҳәоит, иҳаҳәа уи аҷкәын дзуслоу!

– Сара исеиҳәахьан, аха даҽаҵьара ишиҳәазгьы саҳаит… Жәымбои, арахьгьы ешьа-еҳәшьаҵас шәырцхьазо шәыҟам.

– Сара истахзам еҳәшьаҵас дкасцар, – ихы ѡышьҭихит Мардасоу. – Уи иаҳа ҳаҭыр амоума? Дысѡызазааит!

– Саргьы истахзам дсашьазар, – Варлеи лылаҷырз лрыцкьон. – Сара х-ѡык аешьцәа сымоуп.

– Шьҭа иҳаҳәи зҿы еихамгыло дзуслоу! – Мардасоу Ламара иналыкәиргәгәеит.

– Ажәакала, уи Лурентиа иоуп.

– Уи ҳаизеилкаауамызт, идыруп.

– Иара аказы дбызгәааны дыҟоушәа сгәы иабоит, – лҳәеит Ламара.

– Ус акы еибаҳҳәақәеит, цқьагьы сизеилымкааит, аха уи уажәы иалаҳхи. Убри азын абас сзиҳәап ҳәа сгәыҷуазма. Убранза дласырҟәыр сҭахым, ахацәа зегь реицш сихәацшуеит, амала дхәынгасшьоит, иззакәу сыздырзом. Абни сааигәара даасышьҭуама?

– Бара хшыѡзышьҭра абымҭакәан, иареи бареи цьара шәеиқәшәахьазар? – Мардасоу дазҿлымҳан.

– Сыздырзом, Мардасоу. Амала, хәылцазык реаназыҟарцоз, сыргахьан, хәмаррақәак рҿы срыцықәгыларц. Ашьҭахь истахымызт, схала сақәыцит. Убасҟан акаҳуажәыртахь сицны сцеит. Зынгьы ҳѡызак лҿы ҳаиццахьан. Уи маҷ цуама. Уареи сареи цқьа ҳаибаздырзомызт. Ҳахьеицыҟаз ҳәа уаҳа акы сгәалашәом, – изыкәшәаз ззымдыруаз бла аартыла днаихәацшын, лызнацәык анапхыц лҿы инҭалкит, дацҳаны ихылцәарц, ус ала лҭагылазаашьа аибарххара аеардадарц ѡныцкала иланаҳәозар акәхарын, нас уи шаамсҭашәарамз лыхшыѡ иланаҳәан, лнапқәа лшьамхы иаакәылкит. Иаалырҟьаны лхы ѡышьҭхны днеиҿацшит: – Мардасоу, абри уара сумго?

– Ибыхҭашәеи уажәы? – Ламара дыштәаз, ас ацәажәашьа хыкәкыс иамаз аилкаара цәгьан.

– Акгьы, аха избан уара сзумгара?

– Бызгап нас.

– Избан «нас», избан иугәарцханы сзумгара?

– Аиеи сымҳәеи.

– Иахьцалак, избан абри сара сеицш иҟоу уара цҳәысс дзумго?

– Дызгаргьы сылшоит.

– Иаахцәаны изумҳәои «бызгап» ҳәа?

− Еснагь баша исҳәомызт «сыбзеилымкааит» ҳәа, – иара ибон акала дҭылҭаарц дшаҽыз, аиаша иҳәар иаҳа еиҕын, лгәы ҟаиҭарц игәы иҭамыз ала длацәажәар аҭкыс. – Сагьбзеилкааҭәҟьомызт бара. Сара схатәгәаҭхарала бара бсызгом. Избанзар убасҟатәи еҳәшьаҭас, ҩызаҭас бзиа бызбоит, ҳаҭыр быҟәысҭоит, сгәы изласанаҳәо инаҟәыршәаны. Даараза акала сбыцхраарц сҭахыуп. Убас слызныҟәон дарбанзаалак, ҵьара ак иаҟәшәаз. Аха бзиа бызбазом исыцҳәысхаша азә леиҭш. Сара схаҽы ишьаҟәсыргылаз лсахьа даҽакызар ҟалоит, ус закәу цҟьа исыздыруам. Бызгап бара ибҭахызар, иҟамло егьыҟам, мышкы зны бзиа бызбашт ҳәа сгәыҕны, аха бзиа бысзымбар? Даҽазәы ус дызгар ҟалоит, амала бара ас ашәарҭа бҭаргылара сылшом.

− Сара ҳаҭыр исыҟәуҭогьы сызхоит, ҳалагап ари аус?

− Бзиоуп. Амала бара была ариск аҟаҭара шысҭахымыз бдыруазароуп. Иахьцалак сыбзеилкаауам.

− Сгәы ҭижәоит абас аниҳәо, – Варлеи Ламара лахь даахьаҳәит.

Мардасоу уажәы ҳаҭыр илыҟәиҭоз лара илызхозшәа лгәы иабон, дхәыцуан иара, аха ауаҩы иҭсихологиа лара ишылҳәоз еиҭш имариамызт. Иахьа дызлалзыҟаз лызхозшәа лгәы илнаҭон, нас уи маҷылшьарын, диҭаххарц, длылаҭәарц агәазыҳәара шьҭылхрын. Ауаҩы имаз изхомызт, дызлаҟамыз арҳара дашьҭан. Иара илшарызу уажәы дшылзыҟаз аасҭа еиҳаны дылзыҟалартә? Иаргьы игәы ҵьоукы идырҭсҟәахьан.

− Бгәы зхаҭызжәозеи, исҳәо иашазами? Амала мап бцәыскуа ҵьыбымшьан. Бара ибҭахызар – аус еиҟәҳаршәоит.

− Еиҟәҳаршәазом. Ус ушысзыҟоу еилыскаарц сҭахын, – уажәраанза илҳәоз зегьы ааҭлыргеит.

Аҭх акыр инеихьан. Шьҭа ашьыжь асааҭ хәба ҟалон. Адырҩаҽны иахьынзарҭахыз ишьҭазаауан, уи азакәын изымццакуаз. Излаҭәажәоз иааҟәыҭны, даҽа зҭаараҟәак рылаҭәажәара анышьҭырх, урҭ шлаҭшхырҭагаз шеиликааузгьы, аҭхьатәи ахь хьаҳәшьа шрымамыз аниба, уахь ахьаҭрагьы иҭахымызт, Мардасоу ус иҳәеит:

− Сара сдәылҭуеит. Шәарҭ шәышьҭала! Варлеи бызмыцәар ҳәа сшәоит азы, сааиуеит, быцәаанза стәазаауеит. Ламара, мап бкрым ҳәа сыҟоуп, – ашә ааиртит иара, акоридораҽ дааҭшырц. Алашара андырҭсы, дааҩналан, аҟәардә даахан, Варлеи лзааигәара днатәеит. Ламара цәамҭхаа бзиа даамҽханакхьан. Егьи азныказ дыцәеит. Уи ус шакәыз агәра игарц, ихы лаирҟәит, лара дцәырҳаны дааҭшит. Ашьҭахь, лҽы нарҳәны даниа, лҭсыц алагаҩагашьа дазызрҩит. Дыцәазар ҟаларын иҳәартә, лыҽлырҭынчит, аха дылжьозар ҳәа агәра изымгеит. Ашьҭахь дзылжьарызи ҳәа даахәыцны, изгәакьаз иҩыза зҕаб лзамҩа днагәзырц ааиҭаххеит, дицәааҭшыр ҳәа дшәан, дҩагылеит акәымзар. Ашьшьыҳәа дындәылҭит.

Ауаҭах аҽы Лурентиа имала цәамҭхаа далан. Мардасоу ирлас иҽааилирҭәраан, дхәыҭаланы дышьҭалеит. Ашара уамак агьагмызт, ҭыҭк иҭсы ишьар акәымзи. Аухантәарак еибырҳәоз даамҽханакын, дамырцәеит. Зегь шеидихәыцлоз мацара, маҷк дамхацәеит, дангылашаз аламҭалаз. Ихы шихьуаз мацара, дҩагылеит. Лурентиа дцахьан. Азеиҭшынхарҭаҽ ҭынчран. Уск зманы иашьҭалахьаз дыҟәҭхьан, егьырҭ макьана ишьҭазар ҟаларын. Иҽы зәзәаны данаахьаҳә, ахышә асаркьа далҭшны, ибон Варлеи, аҩнҟәа дрывҭаланы, азеиҭшынхарҭа ашә шыҟаз дшааиуаз. Шаанза дахьыҟаз изеилкаауамызт. Уи макьана дышьҭазар акәын. Иҽааибыҭаны ла лахь длалбааит. Лпалта шылшәыз, абалкон дыҟәгыланы, ҭаҟа икажьыз асы дылаҭшуан.

− Хәыҷык быцәоу?

− Ара сыҟазамызт, – аарла лбжьы ааган, лхы ижәҩахыр инадылҭан, нас днаидҭны ауаҭах ҭшәа дныҩналеит.

− Изакәи, бара, ибасҳәаз, – иаргьы даахынҳәит, – ара сыҟазамызт ҳәа?

− Уаасҟәаҭи! – лбжьы лызҭгомызт.

− Бабаҟаз нас? – иара дылҟәаҭуамызт.

− Сыздыруам сахьыҟаз. Иаха ундәылҭижьҭеи, абрахь ақалақь салоуп, – лнапы амѡахь иналҟьеит.

Зны илиҭаз асааҭ лнапы иахан. Ааигәа лымала ақалақь анышәынҭраҽ дцан, убра иҽыцыз ҳаҭгәынк дшадтәалаз илыцәҭеын, Мардасоу асааҭҟаҭаѡ изигарц игәы иҭан. Уажәы аус ауан. Ашьыжь дцаны иҟалҭеит хымцада.

− Избан бымала шылашьцаз амѡақәа бзырнылаз?

− Сыздыруам, – лылаҕырз лҽыкәкәа ицон.

− Ус бгәы кабмыжьын. Бгәы нҳархеит, аха ҳаачҳа.

− Сгәы ншәмырхазеит. Уи азакәзам, сара зегь сзеилалеит.

− Зегьы ҳәа бызҽу закәи?

− Урҭқәа уара ирылоухи. Амала ари азеиҭшынхарҭа сзыныѡнаҭшуам, царҭа сымам умҳәозар.

− Бхы бнапаҽы иаага. Аҭышәара ҽыц ишыбдырҭиуа бымдыруеи? Ибзианы беазыҟабҭароуп. Иахьа ахәымехан Сармақә идачаҽ сцароуп. Аҭышәара аныбҭиуа ашьыжь ара сҟалоит.

− Мап, мап! Уаар аҭышәарахь сцазом. Суцны уаҳа шьаҽак ҵьара снеиҭаҭзом.

− Уи закәыхи?

− Уаҳагьы умҳәан.

− Иакәым ак бзырҳәар ҳәа бшәома?

− Сара исзырҳәо сашьҭоума шьҭа. Исҭахым аиакәым ззырҳәо уара дуцны дырбар.

− Баша бгәы цыбымжәан! – дирҭынчырц иҭахын, дышныҟәарыз издыруамызт, лыхәда инапы нықәиҭеит.

− Усҟәаҭ, уара! Зегьы сзеиҭшуп. Бзиа дызбазом, аха ажәа снызҭаз сиццоит. Убранза снеит.

− Нас уажәы ибҭахи?

− Аѡныҟа сцар сҭахыуп.

− Баала, бызгап!

− Мамоу. Ас сан лахь сызцом, – инеималҭәеит. – Саб иахь ауп сцарц ахьысҭахыу.

Мардасоу дыцшын, лхала маҷк леааиқәылкаанза. Ишылҭахымыз мчыла днаиртәан, иаргьы дналҽатәеит. Лылаҕырз аангыломызт, ҭабарак ақәзамызшәа. Абасҟатәиҭәҟьа ихьаалгашаз дзықәдыршәаз иара изеилкаауамызт. Уи лыѡныҭҟа аҭаҕашьа ихахьы ишизаамгоз ааинырит. Аилибамкаара закәыз абри акәымзи. Иахьцалак ак ицәылҭәахуазшәа игәы ибон, аха уи иагьа иҭиҭаауазргьы ихала дышзазымнеиуаз дырын. Лара акы дақәгәыҕуан лгәы иҭхоз ашьҭахь, аха убарҭқәа зегьы анеиладырбга, акы лзаанымхазазшәа, дҭәыуан. Иара, игәаанагара лырҭабыргуазшәа, лҭәыуабжь лбжьы алѡуан:

− Зегьы сцәышәшьит, уара. Акгьы сызнымхеит. Зыгәра згозгьы исымгозгьы азәгьы сзынашәҽаҭшуам. Бзиарас иҟаз зегьы сзуны, иаасзыҟашәҭазеи. Ѡызак дсымаз ҵьысымшьози. Азәгьы дсымамзаарын.

− Саргьу?

− Уаргьы.

− Ибҭахызар Сармақә идачахь сцазом.

− Уцоит. Уаангылар ҟалазом.

− Иагьа сыбцәымҕзаргьы, Ламара дааиаанза, бымала бныжьны сдәылҭзом. Уи дыбцәымҕахеит, аха дбаҕоу ҵьыбымшьан. Лтәала быбзиазар лҭахыуп.

Абаҟсатәи дгәырѡартә дахьҭаиргылаз, ихы шәиуа дтәан. Уи лаб ирыцҳахара лхылгарц дызлыцхраауазар ҳәа дышлывагьежьуаз, иеицәамзаргьы иеиҕьзамыз атымитыша ҭаула дахьҭаиргылаз ихаҽы арҽаасҭон, лара илызцәырҭуаз ацәымҕра зеиҭшрахарызеи нас. Иара иаасҭа, лара иаҳа лгәеилгара ҭарызшәа, уи иѡныҭҟа дҭаҭшуа дкылкааны уҳәартә, ишьамхы иқәыз инапы азқәа лнапсыргәыҭа нақәылҭеит.

– Уи сҳәеит ҳәа, ушааиуаз здыруан, умааиргьы сеилагон.

– Бсыртынч! Аамта зегьы ахәышәтәуеит.

– Уара усынмырхакәа уца уахьцоз, – анылхәоз, даақонашылеит Ламара.

– Шәаала акрыфартахь! – Мардасоу рҩыцьегь дрыцхьеит, Ламара хыхь илшәыз аматәа цхақәа анылшәылхуаз. – Акы ҳнацҳап.

– Сара макьана истахзам, – Варлеи лыблақәа чаврала илрыцкьон.

– Сара шьыжьхьа сфахьеит, – лҳәеит Ламара.

– Сара сцап нас, амҩагьы сымоуп, – Мардасоу дындәылтцит, Ламара дишьталарц инапы лырбо. – Дзыкәҳаршәаз ббоит, – даатгылт иара акоридораҿ. – Ус уамак сыманы акәзам сызцо. Дысзынасҿацшуам. Саанхаргьы абыржәы дзынцаз алацәажәара ҳаҿызаауеит, арахь лара ҩы-мшы рыла лцышәара лҿазыкалтцароуп. Сааныа баалхылацш!

– Бзиоуп. Уи аус касцоит. Уца! Улцырхагоуп ҳәа уасымҳәахьази, – длафуан Ламара.

Мардасоу иҿынеихеит, Ламара лцәажәашьа игәамцхазакәа. Иара дзыҳәаз лара дакәашаҳатҳеит, амала лхаҿы уи уамак ианыцшуамзыт. Акоридораҿ ишә дадгылан Варлеи. Уака ашә аартын, дзымыҩналаз изеилкаауамызт. Иакәымз лгәы ак тамшәарц, дҿацхаҿаччо лацхьа дныҩналеит. Лара ахышә дахьынзадгылаз, иара иҿааитеикын, дахьцоз ишьтихшаз ааидикылакәан, даалзааигәахеит. Дааараза дитахын диаҳәшьеицбызу, диҩызазу макьана цкьа изеилмыргацыз абри азгаб хәычы. Лхы ааидылтцан, ус лҳәеит:

– Угәы хышәашәаза уахь уцар стахымызт, Мардасоу.

– Бсыртынч!

– Ацышәара аныстиуа ара укалома?

– Асаат жәаҩа рзы саауеит, ацышәарахь бызгоит.

– Уаароуп, Мардасоу, уаароуп.

Рҩыцьегь еицдәылтцит. Амардуан аҿы иааицрытцын, иара алада иҿылеихеит, лара – луатах ахь. Уака иааиллыргакәан, ашәкәы днадтәалеит. Дзыцхьоз цкьа илзеилкаартә дзазхәыцуамызт. Лхы лнапаҿы иаалгарц, знык дзыцхьаз ҿыц деитаналагон. Еилкааура дышнеиуаз, лхәыцра ацыжәара агахуан, иара ус заканта. Ацыхәтәан илулак лырцага шәкәы дазыхынҳәит шылхәоз, иҩонагьежьуа иҩоназ Ламара даалылхыхт:

– Мардасоу дцазар акәхап, ашәкәы бкызар. Арахь бааишь, мачк бнацҳап, нас иаҳагьы бхы италоит. Крымфа чацшьк сара дсымбазацт.

– Акрыфартахь хамцози, – Варлеи, лшәкәы ныкәцаны, аишәа дшәакынцьа даадтәалеит.

– Ус Мардасоу иуам, лхәы лиартаҿ илызнагала иҳәеит. Ихала дныцашәкәа дцеит.

– Ирласны дауеит.

– Цьыбшьт! Сармақә идачахь дцазар, уа аусутә ыкоуп. Иара ацышәарақәа дрылгеит, иҵсы имшьои, арахь дауама, ацара халгааныа.

– Дауеит, сцышәара аныстиуа асаат 12 рзы.

– Даазом сҳәеит.

Варлеи илаҳауаз дазхәыцуан, аха иара дшаауаз агәра лгон. Уи иахьа дылбазма. Лара акрылфон акәымзар, аамта мырзкәа, лиарта дылатәаны, шәкәыцхьаран дызҿзаз. Ас лҿазыкалтцозар, иаразнак илымтиуази, аха лгәы лхаштырц ма Мардасоу диацәажәон, уи лаха имамызшәа анылбалак, азгабцәа дрыцны акинотеатр ахь дцон. Лшәкәы шылкыз, лаб данаалхташәалак, дзыцхьоз ахшыҩзцарақәа лцәеицхьыттон. Излауаз ала зегь лхалыршырц, лыецылшәон. Знык уи амш ааины, Мардасоу ихынҳәра дахгәакуан. Уи дшаалбалак лгәы акыр илхаиршырын. Амала лҿазыкамцазакәа ацышәара днеир лтахымызт. Арахь Мардасоу длыцны дцон. Дацхьон, дацхьон… Уи даазомызт ҳәа Ламара лажәақәагьы аалгәалашәалон. Аха Ламара лгәы дажьеит. Уи ашьыжь шааныа, Варлеи данаацш, алашара аркны, ашәкәы

даҷхьон, лиарҭа дшылаиаз. Асааҭ 12 рҽынза даҽа ҷыҭрак даҷхьарҷ лҭахын. Ашәгьы дамыскәа, иааимҷааны дааҿналт макьана дзызҷшымыз Мардасоу.

− Ас заа уаазгеи? – Варлеи уамашәа дылбон. – Уаауеит ҳәа ласҳәан, Ламара иахалымҷеит, – дҽаҷха-ҽаччон лара.

− Ибҷоу? – ари иара раҷхьатәи изҷаара акәын.

− Саҽуп.

− Бгәалаҟазаара шҷаҟоу?

− Ибзиами. Сҿызҷәа рзгьы сгәы ааҳәхьеит, – ахыза зхы иҭарҷаны ишьҭаз Ламара лахь лнапы налырхеит, егьи дыҷәамызт, аха реиҷәажәара даҷырхагахар лҭахымызт. – Амала уаргьы акыр усылахәмарит.

− Исзеилымкааит.

− Ус уахәаҷшуазар, уаргьы сгәыдукылахьеит… сагьугәызхьеит.

− Сара зныкгьы бсымгәыззаҷт… Бзиа бызбоит ҳәа басҳәахьазма?

− Мап.

− Нас ус зсабҳәеи?

− Умгәаан.

− Ҳаиҿызара ҳазныҟәымгеит.

− Избан? – илҳәарызгьы цқьы илҽашәомызт, иара ииҳәоз агәра игон. – Мамоу. Уаҳа аҭахымкәангьы иныҟәаагеит. Иухьи? – уи ихы шьҭымыхзакәа иахьылаирҟәыз лхаҭагьы даацәшәеит. – Арахь уааҷши! – иҷламҳәа лнаҷәақәа наҷалкит ихы дҿахарҷ. – Иухьи сымҳәеи?!

− Акымзарак.

Лара дшәаҷырҳаҷуа ибла дхыҷшылон, дахьылзеилымкаауаз раҷәан. Иаргьы длыхәаҷшуан, иблақәа уаҕеимшхарак шырныҷшуаз иныруан. Иҟаларын хшыҿ дук аҷамҷазакәа «уаргьы акыр усылахәмарит» лҳәазар, иара уи игәы иалан. Ламара лхыза ҽыҿхәыҷылган, лхалаҭ даахан, уа дышиаз иналышәхалгәазшәа, дҿагылт, дагьындәылҷит.

− Абыржәы ҷҳәыс даазгар – ибызхгару? – излаҷәажәоз ааиҭеикит Мардасоу.

− Уара насыҷ ануоу, саргьы сынасыҷ уи акәхоит. Сара уҿызарада исылшазом. Уара уҽы саалоит. Еснагь ҳаиҿызҷәазаауеит.

− Бара бызлаҟоу срыхәаҷшны, хаҷа бҷаанза, азәгьы дысзаагом.

− Уҳ, ушҷагазоу! Азәгьы симгар, уара сугоит, ус акәу? Бзиа субозар – акы иамусын, аха егьыс сара суццазом. Сугарҷ акәзам сара сзышьҭоу. Ҳаиҿызара, уабжьагарақәа, убарҭ роуп исҭахыу. Ууаҿреи уҟазшьеи змоу азә дысмҷымлаҷт. Убри азоуп абас сзыҟала, усҟатәи угәахьаазымгаргьы ҟаларын аха.

− Ус акәзам. Ма бызгароуп, ма ҳаиҿызара еиҟәшароуп. Бсышьцылазар аҷкыс, руак алхтәуп.

− Уажәшьҭа урҭ зегьы хьшәоуп.

− Бынсырхаҷәеит, – дҿагылеит иара. – Беазыҟаҷала. Нас ҳаиҷны ҳҷоит.

Дыҿдәылҷын, иныдиҷаз ашә аҷхьа даатҕылеит. Иеибырҳәақәаз игәаҷхомызт. Амала Варлеи, иара игәы ишаанагақәоз акәымкәа, дҟәыҕан, дугәылаҷшны улбон, уеилылкаар лҭахын, лгәы ҷаҕаҷәан… Даараза диҭахын, аха уи диҷҳәысхарын ҳәа знык ихы-игәы ирҭамшәаҷызт. Дхәыҷызшәа еснагь длыхәаҷшуан. Цқьа умхәыҷзакәа лгәы уасыр, асаркьеиҷш лыҿныҷҟа ҷыххаасса иугон. Зҕаб ҷаҕак лакәын, аха ишәхьаз ҷҳәызбан. Ихәыҷрақәа даарҷлырҟьеит иаабжьалаз Ламара.

− Сызбыҳәаз бзианы инабыгзазшәа збоит, – уи дналҷыларҷ иҽынеихеит.

− Наҟ, наҟ, уесумырбан! – дивсырҷгьы лҭахын, лҷәажәашьа игәаҷхомызт, лымҿа икит акәымзар. – Арра уаныҟазгьы зҕабк думазамзеи?! Уара ухаҷазам, иулалхыу сыздыруам, – ибзиашәа дара рыда уаҿы дыҟамызт, избаз лафк лҳәоз ҷьишьартә аҷшра лыман, аха илҷәажәоз иуаҕаз иаҳааит. – Ажәҿан аҽынтә амонахҷәа лбааитеи. Уара уагьмонахым. Лбаашьа умазам. Закәытә философиоузеи иупатҟалеиуа, аиҿызара, аҳаҭырқәҷара, анду илызкыу ажәабжьқәа, ҳаҷсҷәа ҳабзаҷәа – азә дынужьуам. Урҭ зегьы абзиабарахь ииасуеит, ахаҷа дахьыҟоу. Уара

иуцәажәақәо закәи? Наk-наk, уесумырбан! – днаивсын, луатах дныԥналеит, дыччарызу дгәаарызу ззымдыруаз дааныжьны.

– Ауаԥы наза иеицш, илцәажәашьоузеи! – ҽааитит нас. – Дагъынбазҳаи!

Абжьбатәи ахәта

1

Аҳәаа аадыртырц агышагмыз, ауаа рыжәпара цәгьала далсын, аҳазылхырта ацхьа днеит Мардасоу. Уи дшааиуаз гәалтеит Мадина, иара иахь ацшра лзыгәаҧуамызт, даацәырҧыццхьаза бжеиҳан лыбла ихибаалоз ацәымгра уажәгьы даалацшықәнацакәеит. Ус даниба, иаразнак лара лахь дымнеит. Ацсшәа нареиҳәеит Ламареи Ахырзамани. Ашықә Ҽыц рыдиныҳәалеит. Даргьы гәырҧатцәа абзиарақәа наизеиҧгьыршьеит. Амандарина чмазара злаены иеикәагылаз аамта аешԥонашахьаз азәыр игәалашәозма. Дара рзы есымшатәи тачкакра мшын. Ацсабара иацнатцаз ацстазаашьа мԥа ианын ауаа абри Адгьыл аҿы. Аамта ԥшарақәа ацшьызгаз ауаԥытәыԥса иакәын. Уртҟәа зегьы анугәалашәоз абзазара бзиа уналаказ акәын. Атачкакреи аидара рхәазареи уанахаанхалак, иугәаладмыршәаз угәалашәацәомызт, ма агәхьаа умазамызт. Амлашьра узцәырымцырц, узҽлымҳарақәа лакәымкәа иҳаракызар – еснагь убеиазаауан. Акәымзар мал-шьалла уанҕархалак, доуҳала урыцҳахон.

– Ҽаанбзиада бнеит! – Мардасоу Мадина дналыдгылеит.

– Ҽаанбзиала инеиша!..

– Ҽаанбзиала, ҽаанбзиала!

Ҽаанбзиала инеиша!

Абзиарақәа збаша,

Зхьаақәа зхашҭша!

Зыцстазаара иацлаша,

Нцыра бзиа зауша,

Шьардаамта итагылаша,

Ԥынԥыкәра нызцша!

Агәырҧьара згымхаша,

Аныҳәаԥ ихы здикылаша!

Гәырҧьаҿҳәаша игәырҧьаша,

Гәытбаара нык҃әызгаша,

Ҽаанбзиала, ҽаанбзиала!

Ҽаанбзиала мышьтыбзиала!

– Мардасоу! – азныказ уаҳа илҳәарыз аалҽамшәеит. Нас: – Жәеинраалак уԥуеит ҳәа смаҳазацызтеи! – лымацара илаҳаз даргәыцъон. – Уаакәгыланы урзацхьароуп.

– Мап, мап. Бара ибаҳаит, уи азхоуп. Сара жәеинраалак сыцааиуамызт. Санкәыцшыз убас смыхьызтгьы, апоезиа абызшәа иахьа сацәыхарахазомызт.

– Иуҳәо закәи, укәра аныкала, иаҳа изуманшәалахеи? Уи аеаанамырцшыцызт, аха уа иугәытцан.

– Уи аецәыргара бара ибыбзоуразар ҳәа агәра сызгом. Убасkатәи аҳаракырахь схалоит зны, зны акаш ахь сылбаауеит.

– Аҳаракыра еилкаазар kалоит, аха акаш уззаацшылеи?

– Мышкы зны ҳзеидымгыло ҳkалоит, аамта зынза ҳаик҃әнагоит.

– Уи узазхәыцуеи? Иахьа атачка ҳкыми, убри уазхәыцла.

– Сара аамтақәа еидысымкылар сылшом.

– Усkатәи ҳаизааигәазоушәа, хьаас изышьтухуеи? Уи атцкыс исаҳәеи уеиханы аԥныk҃а узгаз! Ашықәс Ҽыц рыдуныҳәаларц акәзар – сара еилыскаартә сык҃оуп.

– Сахьылатәаз цхызырла Алмас дызбеит. Бара ус сабҳәеит: «Аҩныҟа дуцхьеит, иумбазои ак шыҟалаз». Сдәыҷәыбцеит, ихабцоу?

– Иҟаларым, цьушьт!

– Аиаша. Азҕаб ситцбазы лоуп схы иааҭашәаз. Иаалыршәаны, абри аџша анлылалак ашьҭахь, лыхәцә аклоит. Ахәыҷқәа уи чмазараны ирымазаап – ложный круп. Даалоумкыр дуцәагоит. Сынкылазҳар – иара ауми. Лан аҩнеилыргара даҽуп, ахәыҷы дакит длызгәамҭазакәа, бара. Уи зны, мгәаҭа лзыхь анытцылхуаз, деиҷәысырхахьан. Даҽа знык леиҷәырхара сахьымзар ҳәа сшәоит еснагь. Арахь дзакәытә хәычу бдыруандаз! Заҟа деилгоу ббандаз! Даҽа знык дысзеиҷәмырхар ҳәа сшәаџәкьоит.

– Ашыҷәсҷәа реҩшамҭаз деиҷәурхазар – ус дцоит, умшәан! Лҩызцәагьы ларгьы ҽаанбзиала Анцәа инаишьҭааит! Уџши иҟоу!..

Амҩаҽ аилыхра иалагахьн. Мраҭашәараҟа еицжәылон. Аполковник аус зирушаз еизааныа, Амра цхозар – ажәҩан ахь ишҩеихьаз убарҭахон, аха ашәшьы хын, ахьҭа илсын амилициеи асалдаҭи ахы рызҭоз, ар фицар куртка ижәҩахыр иҭарцаны, амҩа арымарахьтәи азбжаҽ дгылан. Атачкакцәа еижәцаны шьҭахьҟа ицхарцон. Имцозшәа анырба, тачкаҷәак, иаҳа имаԥны аидара зҷәыз, Ацҳа абагьыр ихырууааны идыршәит. Урҭ зтәымыз рмандаринаҷәа ирыцәшәон, шьҭахьҟа ихьаџуан аарла. Амҩа уи аган ҭадырцәит. Аха арыцъарахьтәи аган аҽы еилыхаран. Ааида ишахыцац иахыцон, реидара хыргон. Ацәаҳәа иҷәгылаз цшын, убарҭ рымҩа дрыцкьар, дара мцысуази. Аха аполковник уаҳа дырбомызт. Нас иаарылыҩит уи, ауаа ахьиргылоз идца наргзомызт азы, игәы цтцәаны дыкәтцит ҳәа.

– Ахарзаман ари аџҳәыс даара дигәаџхеит, – лҳәеит Ламара, Мардасоу дааидгылан, Мадина илмаҳартә. Нас лара лышҟа дааиасын, Мардасоу хшыҩзышьҭра ҟаимцартә, хазы дналацәажәеит. – Мардасоу дыздыруеижьҭеи акраацуеит, бгәы иаамыхәаша шбеимҳәо здыруеит. Амала убас аиҩызара ныҟәигар илшоит, быцсы дыбзалымхо бзиа дбымхамбааит. Ари, Ахарзаман, дуаҩыз цьысшьон, аха дхәаџсоуп. «Ҳаикәаиап быцҳәысзар», – ҳәа сеиҳәеит, азәы иҳәо баҳахьоу?! Уи иахьырхәышьак сцшаароуп. Амала бара уамакала бигәаџхоит, уаҩы игәамцхашагьы азә бакәым.

– Ас ара ҳгылазаауама?! – даахьаҳәит Ахарзаман. – Ҽнак ҳцәызтеи.

– Уара ҽнак угәы иалоуп, – даацышәырччеит Мардасоу, – ҳара ҳгылеижьҭеи амш хцхьазара ҳхашҭит. Ара уанааи, иахьа узцоит ҳәа угәыцуазма?

– Ара сзыгалаауеит ҳәа уаҳама. Сдәыҷәлар бсыцны бцоу, баангылоу? – уи Ламара дналызхьаџшит.

– Сеидара ауаа исызрылгом, – Ламара уи иахь днаскьеит. – Ухала уца. Сара маԥк сцсгьы аасшьоитеи.

– Ахарзаман бигәаџхоит ҳәа саҳаит, ибдыруоу? – Мардасоу дагьаалхыбааит.

– Ус акәцәкьазар – уи уааицәшәартә дыҟоуп. Ҳаизыҟазаашьақәа идырырц илшоит.

– Ибымбои ибҳәахуа! Бышнеиуа усҟатәи сшыбҭахым ҳәа акы аацәырыбгахуеит, сышьны ҩы-мшы, хы-мш сҟабцарц.

Излагылаз ак рзымҳәаргьы лҭахын. Цыхьеицш леырҷәҷәа дызидгыломызт, дидцыргьы лцәымҷын. Длымбар лзычҳауамызт. Уи ауха, иаалыкәыршаны ауаа шеидтәалазгьы, дзацәажәашаз шлыдгылазгьы, лымацара адәы сакар дыкәгылазшәа, цәгьала илхылгеит. Маҷзак данамхацәазгьы, дцәырҳаны даацшит, избанзар иара лцхыз далан. Ашьҭахь иаара дазцшын. Ас азәы дихымгәаҟцызт. Иара ибара дахыццакцәозу, иаалырҟьаны иҭаацәарахь ицашьахаз лгәы иалазу, уа дахьнеиз дзыкәшәаз аилкаа лоурц лҭахызу лзеилыргомызт. Издыруадаз зегьы лцәеилалазар. Ус акәзаргьы, иара ихаҭа иҟамзаара иаҳа илзышьҭхуамызт. Анцәа ҳрыцхашьа! Уигьы дылгәалашәеит. Уахы заџәык ас дылзымчҳауа днеихьазар, ишцаҟалцарыз акыр аамҭа еиқәымшәар? Арахь Ахарзаман илаџш дацәшәон, уи иеицш даҽа цыҩ-ҩык дкылыркаауазар лҭахымызт, лхаҭа илзымдыруа дауҟахыз дахьнеилак

дышрылҳәҳәоз. Шьаҿак иахьакәымз илыргылар, макьана лыгәра згоз Ламара деилылкаауан. Ухымҩацгашьа злаиашамыз ухаҭа иузеилмырго, арахь цәгьарак ƙазцаз иеицш иухәацшуа, ухала ус ухы удырцхьазо, еснагь ушәарзызо ашьапықәгылара мариамызт. Дынцьныр бзиан ҳәа изырҳәо лаҳахьан. Дыҩуан. Амала ажәеинраалақәа изыҩуамызт излеиҳәаз ала. Имҩи! Рацхьатәи иажәеинраала лара лаҳаракышьа ауми изыхƙьаз. Рразƙы еиднамгалеит, аха еиқәымшәеи. Изеицыхараны иƙамызт, аха еизааигәаз ауаа ахьеидырбалоз цәгьара усны иахьырыцхьазоз иашазма? Ари азцаара зегьы иарҭоз аҭак лара дақәшаҳатмызт иахьа, иаргьы убасцәкьа дышхәыцуаз агәра лымгози. Арахь зда ƙамлац ачарҳәра зуз иҩызахон. Закәытә рыцхара усзи!

– Иаха маԥк ателевизор снахәацшит, – лгәы иҭашәаз лызцәыригон Мардасоу, – ацшзақәа рконкурс ахәҭак ҳдырбон. Аиаша басҳәап, уа ицшзацәкьоу рылазам. Бара урҭ бреиҧьуп.

– Ирлас-ырласны Егрынтә адиверсиақәа рызбахә рҳәоит. Ҽыц агьумаҳазеи? – дцааит лара, дызлацәажәоз иахылгарц.

– Иаха – мамоу. Амала сара сызлацәажәоз даеакын.

Илаҳаз лхаҿы амцсахзеит. Убри аламҭалаз ибзианы илдыруаз Алмас лылаԥш даахгылахьан. Илгәалашәон жәаха ҽнак аҳәсақәа еизаны лара лҿы акаҳуа аныржәоз, уи ианцшуаз иларҳәаз: лыԥкәын длыманы дгылан лара, хаца заманак ахара дгылан, рыгәҭа цҳәыск дыбжьагылан; ахаца инапала аԥҳәыс дналыхан, лара лахь ашәҭқәа наирхеит. «Уи дзуҫтада, Аҫтан иакәзар?» – лхала дцааит, уа ианырбалаз агьыƙамызт, аха ак раҳақәахьазар – ианырбалоз иаццаны имцәажәози. «Маи, уи диеиԥшзам, иаҳа имҽхак ыƙоуп», – рҳәахт урҭ адырцәа. Илҭахымызт цҳәыск лгәы ллырхьыр. Лхы дазхәыцны даеазә ажра дҭазыргылоз уаҩымызт Мадина. Арахь иара длымбар лылшомызт. Абыржәы дахьихәамцшуаз лзышьҭхуамызт, убас дылҭахын, аха излалчҳауаз – иара ара дыƙан, дылныруан.

Иахьа иаргьы даеакала дибон, лҿыцсахра зыхƙьоишь? Дааныжьны аҩныка дахьцаз акәзар? Лара ус илаƙәыз уаҩымызт, амаԥ-саԥ даргәаартә, нас уи лныԥшыртә. Аицәыхшәашәара рызцәырцыр иҭахымызт. Рыгәшыракәа еиқәтәазар? Ма, ауаа рыбз иацәшәаны, ргааныркылақәозма, реизааигәара шҭәҭәамыз днарбазар? Аиҩызара иаалырƙьаны маи лзацәкуамызт, маԥ-маԥ иеиƙәгара лыллыршарц даҿызма? Ма лара иара иатцкыс, игәы ишаанагоз акәымкәан, иеиҳаны дҳаракын, ҩныԥкала дбеиан, лара лҿынза дзыҩазомызт; ма иара лара лааҫта акырза деиҳан, убриазы дызлаƙамыз ала дҳаракны длыхәаԥшуан, дизеилымкаауаз ҷьишьон, аха ихы акәын изеилымкаауаз. «Беилыскаауама?» – длызцаарц иҭахын. «Ааи!» – лҳәарын. «Бысзеилкаауамеи! – дыҳәҳәарын иара, уажәы гәаныла ишыƙаицоз еиԥш. – Беилыскаар сҭахыуп, бсыцхраа!» «Маи, сузеилкаауам!» – лҳәар, ишцалеиҳәарыз?

– Бсыбыцсахуашәа збоит. Ҳаибабаанзатәи аамҭахь бхынҳәуеит ҳәа сыƙоуп.

– Уахь хынҳәышьа ыƙам.

– Изакәи?! – сицрыцшьа ҳамам лҳәазшәа ибеит, амала «ҳаиҩызара кажьны» ацылԥарц лҭахызшәа игәы инаҭон, иара изы уи маԥын, аха ианамух дшизыƙаз дыƙазааит. – Даеакала бызбаз ҷьысшьон.

– Зегьы ҳазцәыцахәыҭхәыҭуазар сҭахым.

– Уажәрааныа урҭ ирҳәоз агәхьаа бкзамызт.

– Уара усиԥш иƙоу ауаҩы, ҷьоук рылаԥш ухсыжьлартә, иумаски.

– Сара уаҳа гылашьа сымам, – реицәажәара ааиԥнарƙьеит Ахарзаман ибжьы. – Ҳазқәшәазеи, ҷьушьт! Спазацә Воронеж дыƙоуп. Знык ашәƙәы ҳҵеиҩындаз иангьы саргьы! Наƙ сыԥцуан.

Уи иаацәаԥәа руак аашьҭихын, анахь-арахь ишигәҭасуаз, дшоурмыжьҭуаз, ишиацәҳауаз, цәгьала днарылсын, амҩаду ахь узланеиуаз агәашә инҭыганы инаиргылан, шьҭахьƙа иҿааихеит. Иаҳауаз иҳаҵаз иаҳаайт! Иаргьы ибз иҿы иҭагыломызт, рызынтәык аҭак шриҭоз мацара, даарылст. Аҩбатәи иаацәа ижәҩахыр иныԥәицан, иҭацәыз инапала иеицеицсахьаз итачка ҳаракны иҩышьҭихын, днарылалахт. Доурмыжьҭит, игылаз иара дреиҧьызшәа, деиханы цхьаƙа дабацоз.

Ҽцныҳәа ирҭон. Ражәа дазынкыломызт, аха амѡа ирымҭеит. Ҧҳәыск дхышәҭны днарылаҳаит. Ашәах ѡалҽыҵаччит. Илхагьежьуаз лыхәозма, лҵынҵала ашьа анаа, лҵшҭәы аалҵсахит. Мардасоу дназлаз, хаҵәаҟәак ауаа рыжәпара еимгәыҳәо далганы, амѡаду ахь данкылыргоз, урҭ дрышьҭала, Ахарзаман актәи иааҵәа шыҟаз днеит. Ламара лызҽиҭит, дицны дцарц, лара лчаврала лылаҕырзҟәа лрыцҟьон, дылҟәаҵырц наиҟәҽылҭит. Иҵсыз аҵҳәыс ГАИ апост аҽынза днарган, машьынак ала дыҟәыргеит.

− Шьҭа усгьы аҳәаа адыркуеит, – Мардасоу данаахынҳә аҳәсаҟәа даарыдгылеит. – Мадина, бца аѡныҟа. Быҵсы бшьап, ҭынч бхы ныҟәҵаны, ахәыҷы дшыҟоу ббап. Шьыбжьонза бмаан, уаҵәы санитартә мшуп. Сара ара сыҟоуп, беидара бацәымшәан.

− Сара стәгьы аагәаҭа, – дааизхьаҳәит Ламара. – Схы ныҟәысҵароуп. Ашьыжь саауеит. Зны-зынла, асанитартә мшы ҟамҵазакәа, ианоурыжьҭуа ыҟоуп. Ашыҟәс Ҽыц азы ҳаиҵадмырхаргьы, иудыруеи. Нас шьҭа ауаа рыжәпара еихсыҕьҟәалароуп, аиасра иаҳа имариахоит.

− Ҳнаскьоумган! – лҳәеит Мадина, Ламара иахьылбоз, Мардасоу лара амашьына деиҭарц лҭахымызт. Иаргьы даҟәшаҳаҭын.

Аҳәсаҟәа рҽынархеит.

Хәыцра шәкы дшырҭазгьы, амашьына уамак амѡа ишыҟәымхазгьы, аныҟәцаѡ иҵегь дыцҳафырзар лҭахын, лхәыҷы дыгәхьаалгаҵәҟьон. Уи иакәын аѡныҟа деизырхоз, беиарас илымаз. Егьирахь дызднагалаз дызрылаҵшуамызт. Рѡны-ргәара – тәымын. Иуҭахыз узрыцнымхозар – узаҵәын. Дзаҵәын лара, уи акәын илзымчҳауаз. Мардасоу иакәзар – иахьцалак дҭаацәаран, ҵҳәыск дылхаҵан, уахь дымгьежьыр аузомызт, аҵсҭазаара ҵас ус иаҵшьган. Ѡыза бзиак иаҵкыс дылзааигәахар аузомызт, уи даара илцәыхьанҭан. Дзаҵәын лара. Шьҭа, илнаалоз ауаѡы дылбеижьҭеи, илзычҳаҵәҟьомызт. Еилылкаауаз дзызҽлымҳаз, илзааигәаз азбатәҟәа лхаҵа дырцәыхаран. Иаҳа деилызкаашаз аѡызцәа еснагь дрышьҭан, урҭгьы шылцәыхараҟәаз, ма уамак ишылзааигәамхоз лбон. Абри ахаҵа иаҟара азә длызгәакьамызт. Мазак ицәылҵәахыр ҳәа дшәон. Иарбан зҵааразаалак иара иҽы далацәажәар лылшон. Иаҳа иҕәҕәан данҟәыцшызтәи лбзиабара, уи ашьҭахь даҽазәы дизааигәамхарц ҭоуба лухьан, лҽагьацәылхьчон, аха иауамызт, ари ауаѡы, уажәи-уажәи имбара шылцәыуадаѡыз, ҽнак длымбар лзымчҳауа аҽынза днеихьан, убри даҟәырблаар рылшон анаҵшцәа рымчала.

Лылаҕырз лҽаҳәҳәы даҟәтәан автобус еиҵачы. Хәыҷы-хәыҷла атачкаҟәеи аидараҟәеи лбаарго ианалага, аҵсы иаҳа-иаҳа еивнагон. Лхаҭа данлыбаауаз, лашьцахьан. Илыцлыбааз хаҵак диҳәеит аѡнынза днаскьеигарц, убасҟатәи алашьцара дацәшәон. Арахь, алашара зыѡныҵҟа иаркыз автобус ныҵахәаша ианца, аиҟәаҵәара зхатәаз ажәѡан ҵлашаарак узадбаломызт. Аҵҳәыс ҵшҟа замана, лыҵшзара убри аҵх лашьцара иазыршәшьуамызт, днаскьеигарц игәаҕьны дзыҳәаз ахаҵа мап икуазма, дгәырҕьаҵәа длыццеит, аандак инаваиргылаз иеидарагьы азәы ицәизарын ҳәа игәгьы иҭамшәакәа. Ала шуа ианаалцыла, дшадырыз мѡашьо, аҵыхәршәшәара ианалага, иара днахынҳәит. Иааз дибарц Асҭан ашә анааирт, ихәыҷы уи дааивҟьан, дшыѡуаз дылцылеит. Дѡышьҭылкәыцәаан, ирлас аѡныҵҟа дналгарц лҽыналхеит, хьшәашәаран, аҵша иламлози.

− Баазгаз дзусҭада? – ҭынч длызҵаауан, илышьҭалан иааиз лхаҵа, амала уи ҽцныҳәан.

− Дсыздырзом, сиҳәан сааскьеигеит, – ахәыҷы ахаатәҟәа изаалган, лшәыра иааҭыганы, инеилыркит.

− Дыбзымдыруазар бышцааскьеига?

− Алашьцара сшацәшәо узымдырзои? Ус дсыцлыбааит. Аихамѡа нымѡахыҵ инхо ашәамахьцәа дреиуазар ҟалап. Уаҳа уаѡы дыҟамызт, ишцаҟасҵоз, – дласны аѡны дныѡналеит. Ланхәа еиллыргон, аха аҽа иҟаҵатәны илцшаауаз анхәа дахьзозмыт.

– Асқаамҭа бмаазакәан, ҳашбыцәшәоз бзымдырзеи? – даацәырҵит ланхәа, уигьы ҭынч акәын дшыцәҳауаз.

– Ауаа цәгьала ирацәаҩуп. Ҳзиасуам. Макьана смиасзацт. Уахагьы сзаазомызт, ахәыҷы дычмазаҩохазар ҳәа сшәеит, сҩызцәа сеидара рызныжьны, сааит.

– Аҩызцәа роуми зыгәра умгаша. Ҳгәыла цҳәыс сҩызцәа, сҩызцәа шылҳәоз, руазә дихнаҳәааит.

– Ишәҳәо закәи, сара сҩызцәеи уи лҩызцәеи еицшума?! – деицақыцькыцьуан Мадина.

– Бхы аагәаҭа лҳәеит, уи азы бызлызгәаауеи, – даахьаҳәит Астан. – Ҩаха-хаха уахь баангылеит, бзықәшәаз иалаҳдыраауеи. Быцҳәысми, бхацоума!

– Уара умцо нас, иуқәлоу ықәслоит, иагьа гызмалра рхы иархәаны. Ус аидара уацәыцхашьоит, аҳәаахьчацәа узрывсуам, арахь амла ҳсаҳаркуама, ма ҳсеиламҳәазакәа ҳтәазаауама? Уажәы уахьнеилак ацара уҭахыуп, зегь рыхә иазҳауеит. Ачара ҳахәом, ацсхәра ҳахәом. Ускан иреиґьу ачыс шәеилаҳауеит, – ланхәа лахь даақәцәеит, – иабаазгои ҳәа шәазхәыцхьоу? Абас ак смырҳар, сзыхәои.

Мадина наk дныҩналеит, аиарҭақәа еиқәлыршәарц. Уаагьы дзыныҩнацшуамызт, аха царҭа лымамызт. Ахәыҷы ишәыра дынҭалан, имшынца аатылгеит, ацара ашықәс азбжаз иоуз ахәшьарақәа гәалтарц. Уи конвертк лагәылшәеит. Лхаца ихьзала иҟан. Лца дааицхьан, ашәкәы иаб иитарц наиабжьалгеит. Лара илдыруан уи изаазышьтыз дзустаз. Амала лхаҭа длымбацызт. Мадина аҩны дшыҟамызгьы лдыруан лара, убри аамҭа лхы иалырхәарц лызбеит. Ашәкәы аартны ишикыз, дааҩнашылеит Астан.

– Сшыбҭахым абри алагьы иҩашьом, – днатәеит иара, – ашәкәы сзаазышьтыз дарбану ҳәа бцаауам, багьазҿлымхам.

– Устахыуп ҳәа уасҳәахьазма? – лҳәеит лара.

Длыцаҳәҳәарц агьигмызт. Аха уи лҭеитцш дшьаҳаны даман, дицәызыр ҳәа дшәон. Лыкәсимҭит уаҳа. Дҩагылан, аҭаацәа ахьеилатәоз днеин, ичкәын днаидтәалеит. Амультфильм иахәацшуан. Лара дыҩнан, аҩны еилырго. Ланхәа данышьталагьы, уаҳа дзымтәеит, зегь ртыц иқәылцон. Ацыхәтәан ахәыҷы, длыцшьталар иҭахызар, дгыларц днаилабжьеит, избанзар лара лцсы лшьар акәын, ашьыжь шаанза, иара дшышьтаз, деиҭацар акәын. Аҷкәын длыма дышнышьталазцәкьа, заka даацсаз аалнырзеит, аха ишцалныр! Лжьышәкәа реаадырдадеит лыешааицылхызцәкьа. Иаранзнак ацәа дынтанагалеит. Азәы инапы лыжәҩахыр инакьысит, лгәы иаамыхәазакәа даахьаҳәит. Ари закәызеи! Лара лахь дмааирц, ахәыҷы рыбжьара дышьталымцази. Уи днаихан днаириан, иара лцәа дадларц дааскьахьан. Ма абри рыбжьамындаз! Иара даалзааигәахацхьаза, лхаҿы иаалгон Рамин ихаҿсахьа. Уи лыбла дахьынзахгылаз, иаҳа ирмариан илхылгон. Уажәазы убри ихаҿсахьа қәыцш дашьтан, аха лхаца ицсыц алагаҩага бжьы лаҳауан. Рамин ицәаара чыдақәа еицхьнарттон. Уи ихаҿсахьа уаҳа ианылзымцшаа, лылаґырз лалҿыкьасеит. Лзамҩа ацәаакыра лхаца инырыр лҭахымызт (даеа зцаара жәпакы рытцаара далагар ацкыс), лнапсыргәыца аалҿылшьит. Ахәыҷы даацшыр ҳәа дышшәоз инатылган, арахь дааихан дналыриан, лхыза наиқәцаны, лхаҭагьы дхәыцалеит.

Ҽаанбзиала, ҽаанбзиала!

Ҽаанбзиала инеиша!

Лнапы лхәыҷы иахьикәыршаз, абжьы хаа ллымха иташуан. Уи шылгәалалыршәоз мацара дыцәеит. Илбоз ацхызқәа илгәалашәашаз иреиуазамызт. Лаацсара иааиуан дыштынчмызгьы. Арбагъқәа рбжьы лаҳауан данаацшуаз. Ҩын уск ә ак дрыхьзар цәгьамызт, дҩагыланы дышиашаз автобус ахь деихар, цәажәартахәыс ланхәа длоурын. Даеа маҷзак лҿаашьталкырц збаны, лца данаалгәыдлырґәґәала, дамхацәеит. Лыцхыз далан Мардасоу: «Абзиарақәа збаша, зхьаақәа зхаштша!.. Ҽаанбзиала, мышьтыбзиала!» Дцәырҳаны даацшын, асаат ахьыкәгылаз дныҩналан, алашара алыркит. Аамҭа цахьан. Ҩын уск дахьзомызт. Аҳәаа адыртааныа длеир лҭахызар, дыццакыр акәын. Ахәыҷы?! Уи рцсы

рызилхуамызт, илеицәаны дырбомызт. Асанитартә мшы ҟалар здыруадаз ҳәа ицәажәон, аха иҟамлар? Мардасоу деиҭалырхон, леидара ныжьны дызцазомызт. Уи ус узызныҟәашаз иакәмызт. Иаргьы дыгәхьаалгон. Асҭан дааҭшны ажәаҟәак лыҟәиҭааназа, наҟ дындәылҭит.

Алашьцара деиҭацәшәон. Аацәылашамҭанза агәарҭ дызҭымҭит, нас, макьана лшьамхҟәа шҭысуазгьы, амѡа днанылеит. Ауха иҭаан, даеа шьапышьҭыбжьык аагар илаҳауан, дзырѡуа, лгәы рҭәҭәо мацара, амѡаду ахь длалбааит. Амашьына хәыҷҟәа еиҭаҟь ииасуан, аныҳәаз аахәацәа ҟаларымызт ҳәагьы ишәомызт. Автобусҟәа уаанза иеиҭшны ирацәамызт, аха иаҳа ирласны длеирын лгәахәшәа, «Жигули»-к аанылкылеит. Еидара змазамкәа, ацәылашара иалҷҷаауаз аҭҳәыс даниба, дзаанымгыларыз, арахь инаѡсан атәарҭа ҭацәын. Амѡа дыҟәымхацәакәа, уи Ҭсоу дылкылҟьеит. Лара дыццакны амашьына дыѡҭыҭын, аҳәынҭәы иагахьаз амѡаду ианыз, убасҭәҟьа шьамхахьынза зшьапҟәа ҟьашьыз атачкакцәа, днарывс-аарывсуа дласны, аиха лаба аанда днадгылеит. Аҭыхьаҟәа реиҭшҭәҟьа ауаа рацәамызт, издыруадаз аныҳәа ашьҭахь усҭәҟьа изымццакуазар. Асалдаҭ макьана иаарымгацызт, амилициа маҷын. Аиха лаба ахьамхыз икылсуаз днарышьҭагылан, наҟ дынҭалеит. Ҵьабаа уамак лымбакәа, ацәаҳәа иҟәгылаз днарылсын, аҳазылхырҭа шыҟаз днеит.

− Шьыбжьонынза баауеит ҳәа сыҟазамызт, иахьа санитартә мшуп рымҳәеи, – илаѡеиуаны иааҭгылаз Мардасоу, Мадина даниба, даагәырҭьеит. Лара лакәзар – убас дпашәза, лхаҿы ҭшза макьана ахьҭа алымсыцызт, лыҭшзара иаҭызшьуаз лыхцәы еиҟәаҭәа ҿыгәза лызҟәа маҷк иныҟәҭсон.

− Рхы иҭашәо здыруада, – лҳәеит лара, – аныҳәаҿха амѡа ҳарҭар ҟамлои.

− Бҿаҭхаҿаччоит, аха быблаҟәа уамак ирзыҭәахзом бгәы иалсшаз шбаҳаз.

− Избан? Сѡыза ду ибара даараза сеигәырҭьоит, – илҭәахзомызт лара, аныҳәа ашьҭахь игәалаҟазаара лзыҭхасҭатәуамызт.

− Былахь еиҟәуп, уи быззазом сара сҿы.

− Ус акгьы… – игәы бжьажьо дылзааныжьуамызт лгәаҭа иҭаҭшуаз ахаҭа. – Санхәа уҳәан-сҳәанҟәак цәырылгаҟәеит. Лыҷкәын длыццәажәар цәгьа ибазом. Сзаҭәуп иахьцалак, – дааҟәыҭсычҳаит.

− Избан?

− Сгәы иҭоу уара уда уаѡы исызиаҳәазом.

− Иахьцалак бзаҭәзам, бымбои.

− Аха сҭаацәараҿ акәым.

− Ибымоу азы бразҟы баҭабла ианамух. Амала сара сзыцәшәо бымбои: абра ҳахьеидгылоу азы иаахҭәаны ҿҭныҳәас ибырҭар?

− Убри азы азәы ибз ажәак ыҟәихуанда!

− Асҭәҟьа ҳаршьҭуам, бымбои.

− Избан?! – даашәазшәа аҭшра аалхәеит. – Цәгьара ҟаҳҭома?

− Анаҭшѡы изы цәгьароуп, ҳара даеакала ҳахәаҭшуеит аха. Сара бхаҭа сыгәра игартә сыҟазам, бара бшысзыҟоу сыздыруам аха. Сара цәгьала бысҭахыуп.

− Излауҳәаҟәо рыла, аҭшзара ухнахлоит. Сажәуеит зны, нас иуцәызуеит убеиараҟәа нымхазакәа.

− Бгәы иаанагома, сара сахь ибымоу аизыҟазаашьа быҭсы ахьынзаҭоу инабгоит ҳәа?

− Узҭааи? – агәрамгара ахьиоуз лгәы ишаамыхәаз лбжьы ианыҭшуан.

− Сыҭсҭазаара иаҿасырҭшуеит. Исымаз абзиабараҟәа рышьҭамҭа ыҟамызт сҳәо исцәызхьеит, аиашаз усҟан аҭак азҭашаз ахьыҟамлаз иахаразар ҟалап. Амала Алмас урҭ дрыласҭом. Уи лтәы даеакыуп. Исҳәарц исҭахыу: азәи сареи мчыла ҳаиҟәырымгеит. Ус анакәха, бара бгәы ахьынзасызҭоу сара сыбзыҟазаашьа аеҳәара иҭегь инаскьоит.

− Сара уи сшазыҟазааша ҳәа иуҳәаз шҭыкәу? – дзынҭаҳаз ахәыцра далҭырц, иара, изымѡа лылаҭш ахьынкыдхылаз иааҟәганы, днеиҿаҭшит.

– Бара баныцшқаз быбзиабара иццегь иҭәҭәан. Уажәшьҭа бгәы бхаштқәеит, бгәалашәара хаа ада акгьы бызнымхеит. Уажәы сара сахь ибымоу иаҳа иҭәҭәоуп ҳәа аҳәара иашахарым.

– Избан? Урҭ зеидаҳкылари? Арҭ еицшым, – днызҭашәаз ахәыцра цаула лыеҭыгара шылцәыуадаѡызгьы, лгәы иҭаз аарцшра шылцәыхьанҭазгьы, хыхь-хыхьла иныкәырцшшәа даацәажәеит. Алашьцара налхатәазшәа, лыбла цаула цкьакәа ҭшәахазма уҳәо, инаѡсшәа зымѡа икыдхалахон, амала уаҟа иҟаз рбомызт, даеа сахьак, – илҭахзамыз, дзыршәашаз сахьак лыбла ихгылан, ма лашьцаразан, лхаҭа араҟа дыҟазамызт. – Зегьы еилҳаргарым, – даалцит лара, уажәы дзыниази цыхьа дзыкәшәази еидкыланы дрыхәацшуазшәа игәы иабон дҭызцаауаз, амала уажәтәи иаҳа ишыҭәҭәаз баны илызцәырымгазшәа даахәыцит иара, лхәыцрашьҭахь ибла дынхыцшыланы данаацышәырчча.

– Цаа еытк бгәы ицаршәуп, саргьы исызмырзҭыр ҟалап, – илыхҭылгахьаз акы инарцауланы агәаларшәара лҭахзамызт, ибон иара, убри азакәын инарцаулазаны дынкахәыцуа дзаанхоз, хыхь-хыхьла зегь дызрылацәажәоз.

– Ус зуҳәеи?

– Бара сара бшысзыҟоу цкьа исзеилымкаазакәа сынхоит.

– Мардасоу! Уара сахьухәацшуа сгәы дууп, стынчуп, сыцхоуп, суқәгәыцуеит. Усѡыза дууп! Аилкаара цәгьоума?

Аухантәарак аҧх изоуцәахан, шомызт. Дизааигәацәан, убри азакәын иаарлас дибар зиҭахыз, уажәы уи иаҳа ирцарны дахәацшуан. Лыгәтакы шылымцсахуаз, лцәаныррақәа еснагь ишеиҟараз, еицеицшны дшизыҟаз даназхәыц мачк даатынчхеит, амала дыгәхьааигон, лбара дахгәаҟуан, уаҧәтәи амшынза шьардамҭа изаѡызан. Аҧхагәҭан иаазыгхаз ахәыҷы дааигәыцахеит, аха шьҭа агьшылмыхьуаз идыруан, уи дыннакылон. Иҭаацәа гәхьааигон, уахь игәы ихон. Аха уи иара итәын, зыгәра игоз аҧсабара цәгьарак изнамзбар, уаѡы изимхуамызт. Уахь игәы ҭынчын. Дзыргәжәажәоз инапы намзартә аҧас дахьаргылаз дназарц дахьеихоз акәын. Лыбзиабара иара итәызаргьы, лхаҭа дитәымызт. Ишааидыцлак дхынҳәуан лара лхаҧа иахь. Уи игәалимыршәарц, уахь дхьаҧшцәомызт. Уи иҭахын лара зҭабк длыхшарц. Лҧа иаб иахь дыҟан. Лҷыдарақәа шьҭызхшаз аҧха длымазар заҟа дсирхарызи! Амала лзкы аазараз аѡны дантәалак, ангьы аҧхагьы рбара дышзымнеиуаз анигәалашәалак, днеилцсаа дцон. Цхьаҟа аҧшра жьагамзи, ихәыцрақәа дызрылцуамызт, атачкакра дазкзамкәа, еилаҳәеилацаз Ламара даарыламгылар.

– Шьыбжьонза аҳәаа аркызаауеит, уи цкьа еилкааны сааит, – дара ргәы иаамыхәашаз лара дахьаргәыргьоз рзеилкаауамызт. – Ара исзааигәуоу рҽы саангылалоит. Уажәы ақытахь ицеит, ахәыҷқәа рыманы. Аныҳәаеха убра шәназгар, цхак шәҽасцар стахыуп. Шәеиқәыхшәашәа ара шәахьгылоу стахым. Шәхәы мазеиуп, ҳнеир – иаасырцхоит. Шәныскылазом, иаразнак шәоусышьҭуеит.

Аѡнынтә ааигәа ииаз Мадина даанхарц лҭахын. Мардасоу, уи дааныжьны, крыфара дцазомызт азы, ларгьы дрыцны лҽыналхеит. Ауаа ускатәи ирацәамызт уажәрааназа еицш, аха, аҳәаа ахьаркыз акәзу здыруадаз, ишаауҭахыцәкьаз ирлас узрылцуамызт. Ламара, лѡызцәа лыманы, зхы иақәиҭыз амѡаду ахь данкылс, иаацәырҟьаз а-«РАФ» аанылкылан, шьапыла ицарц згәы иҭаз лыманы дынҭалеит. Уамак мцыцкәан, ииаанылкылан, длалбааит.

– Ирласны ҳаарц ауп сызҭалаз, – лҳәеит Ламара.

Амѡахәаста ианыланы, аихамѡа инықәсын, азы зҭатәаз жрак ихыз азә ида изықәымсуаз цҳа ҭшәак ала, анхарҭақәа рахь инкылсын, агәарбжьарала аѡнеихагылақәа рышка рҽынархеит. Урҭ руак, ашьҭахь ала ажра ду змыжьцас азы иҭатәаз инавсны, иныѡналан, ахцатәи аихагылахь иѡыкәнеит. Ауаҭахқәа хца змаз аквартира иныѡналеит. Акыр иҭшәан, зхатәы ѡны иашьцлахьаз рзы. Ателевизор наҽалцан, лысасцәа нартәаны, Ламара дааѡнагьежьит. Дагьанбахьзеи рхәартә, абыста цхацәы-цхацәа, ашә сақәа ргәылацаны, иаакәлыргылеит. Иеиҽыхыз акәтыжь, аҧыкцәацәа иарганы, дааѡналт. Акәыд цха саан гәаѡак ианын. Аѡи

ауаткеи усгьы аџсуа игхомызт, еиҳарак асҟатәи чыс ахьыҟаз. Изфодаз, аха аишәа арџшзарц, ахаатә, ҭәақәак нарылаџа, агәҭа уаанзагьы иқәгылан.

– Ҳрыцҳаушәа ҳгәы иабоит, арахь азә, ас ҳаибар, ҳџьеишьаџәап, – рнапқәа зәзәаны рхәы иаҧыладтәала, Мардасоу ҫааиҭит, фырџьанк аақәихын. – Анцәа улцха ҳат! Иааиқәшәаз, шәыуа-шәтынха нашәыдкыланы, ҫаанбзиала шәнеит! – иҳәан, днаҫыхәеит. – Акоммунизм аргылара ҳабжеиҳарак ҳаинициатива убранза иахәаҫхьан, – маҷк рфахьан еицш, Мардасоу ргәала инаџшьны даахцәажәеит, – усҟан азакәан реаџәыхьчаны, зхатәы економика ашьақәыргылашьа зҫазыршьцылаз, зхала хы змамыз џьоукы рыда, аҫыц аамҭа анааи, ҳҭыц ҳзымџшаауа, атачкақәа ҳаарыцахеит. Иара уигьы ҳатәамшьо, аҳәаақәа ҩбаны иаҳзадыркит.

– Ҳхәы ҭаҳархом иаҳаулак, – лҳәеит Ламара. – Амала ауаа зегь хьаас иурҭазар убоит, Мардасоу. Ухы уашьҭаз! Ахарзаман заҟа ирҳахьоу удыруоу? Саргьы исирцан, уажәшьҭа уамак сеиџахом. Стаацәа сара соуп иныҟәызго.

– Еицаадыруа ахаџа дабаҟоу? – Мардасоу уи лхаџа дизцаауан.

– Арахь дузаагома! Ахәычқәа иманы, ақытаҫ дтәоуп. Уахь акгьы хьаас иситагәышьом. Сызлацәажәоз сацәхурҟьеит. Мардасоу, аҳазылхырҭа уадыззыла, уамак узырҳауа џьумшьан. Амала шьҭа ихҫуеит ауаа рыжәпара. Сгәанала, иахьеи уаџәи роуп.

– Ҽнак, аџара аҫынтә рхы иахьынзаужьу, ахәычқәа сыманы саароуп, цытк иаразнак ииаҳгарын. Анцәа ҳимцаныҳәоит, аха ҳхы ҳахәароуп. Нцәас уаҩ дыҟам.

– Коҳ, нцәак дызмам дубахьоу?! Уажәгьы укоммунистума?

– Убри ак сзынхеит. Ианакәызаалак акульт саҫагылан. Иаса Қьырса икульт ҩ-нызқь шықәса ауаа ирхарцоуп, аҳра ахьынзаушагьы здыруада. Маркси Ленини ркульт ҳабакылнага? Урҭ ирыцназгаз Сталин икульт?! Иарбан культзаалак ауаҩы ицырхаган, арахь цхыраарак инаҭоз џьишьон. Атачкамҩа анаҩс иаватәаз нцәа дрымамызт бҳәар – иахасцоу! Ус зыдирҟацеи?

– Акрыфара ҳаҫуп, уара! – илгәалаиршәоз Ламара илзычҳауамызт.

– Иахьыбгәалашәо ббылхаҵ аргьежьуеит, ауаа уа ишылатәоу акрырфоитеи.

– Ҳаит, абаапс!

– Ауаҩы ихазы д-Анцәазароуп. Ус ианыҟало ахдырра акырза иаҳа ианызҳалак ауп. Акоммунистцәа удини уџаси ухадыршҭырц ишьтырхуаз амҩа сақәшаҳатмызт, аха, иахьцалак, ауаҩы ихаҭа иуаҩра аизҳара, – иара и-Анцәара, – иаҳа сақәшаҳатуп. Аџсуара динџас иаҳзыҟароуп ҳара, аха уи ҭара-дыррала еилыџшаатәуп, цхьаҟа ҳазгаша алҟәшәаатәуп. Зегьы ҳарҫуп, убри ада.

– Иуҳәеит ҳәа! Цандрыцшь ауахәамахь шәнеихьоу?

– Сара исымбазацт, – уажәрааныа, ажәак зҫымшәакәа, ҭынч акрызфоз Мадина лыбла ҭбаа цқьаза иҩышьтылхит.

– Мардасоу, Мадина уи лурбароуп, сара аишәа ахьынзеилсырго. Закәытә џшьа ҭыпзеи асазқәа иалхны ирымаз!

– Атачкакра аамҭаха, ажәытә уахәама хыжәжәар ҳшыҩноу ҳазбаз иагьа даххыччап, – дцышәырччон Мардасоу.

– Акаҳуа шәҭахызар?

– Сара ачаи иаҳи иеиҧасшьоит, – лҳәеит Мадина.

Ламара деицамхакәа ачаи аалгеит. Иаақәлыргылаз ачасақәа руак Мадина иаанылхын, ахәша нахьылшьит.

– Бхазы иҟабцазар, ибзианы иҟабцеит, – Мардасоу уи иаалымпыцицаан, днацҳан, ачаи нхижәлеит, Мадина даеа часак лхазы иахьынзалырхиоз. Уи лчасеи лчаии дахьынзарҫыз дыцшын иара. Нас аҩагылара иеазикит. – Ламара, бчеицьыка иагымхааит!

– Ишәфаз шәзыҳалалхааит!.. Шәнапы зык нақәышәтеи! – аҫызәзәартахь иналгеит. Ианаадәылц, иаразнак рымҩа иқәылцарц лызбеит. – Шәынсырхазом, Мардасоу, Мадина ауахәама лурбап, шәшьапы ааицышәхып. Аҳәааҫы ҳаибабоит.

− Даараза сгәы баахәеит! – Мадина, лееилаҳәаны Мардасоу днаишьҭагылаанза, Ламара лахь даахьаҳәит.

Рѡыцьегь лалбаан, аѡнқәы инарылсны, ақыҭа иалгаз амѡа инанылт. Ахатәы ѡнқәа хыбла-ҿыблааны, аиҳаразак ықәцышәаа ибылны, мандарина ҭла иаҭәарала иҭалаҳаз аҭызҭыцқәа ирылагылан. Шамахамзар амѡан уаѡ дубомызт. Иеибгаз ѡнқәак рҿаҭхьа цьарак, ѡы-цьарак аҭшәмаҭәак, азы аѡныҟа инаргарц, иааҭәырҭлон. Ааигәаза уааҭсырала ақыҭа ду шҭәыз мѡашьо, амшын аҿықә иаваз аҭсшьарҭа ҭыцқәеи, еицырдыуаз аѡы зауади, даеа наплакқәаки макьана ицқьа-шәқьа еиҿкааны ирыман. Абар иара зыхьз наѡхьаз Цандрыцшь ауахәама! Амшын ихықәгылан, аилабгара ааныркыларц, зыҭзқәак блокла ааигәа ишьҭыхыз ахыбра хыжәжәара. Заҟа зеибафара илсхьаз, иазышаҳаҭыз здыруадаз.

− Угәы иаанагои, Мардасоу? – лгәы еисуан Мадина.

Иара ҿыц иҭиҭааауазшәа ауахәама дахәаҭшуан. Уи анаѡс анышәынҭрақәа убарҭан. Уажәыҭәҟьа уаҟа цсыуак адгьыл дамадамызт, аха иара ахыбра ахьгылаз аҭыц здоуҳахаз амҳаҵьыр аамҭа ианықәнарзаа, араҟа нхарҭас ишьҭызхыз аҭшьа ҭыц рызгәакьахарц рыеҭыршәон. Амҳаҵьыр! Иахьа аҭсуаа рҭсадгьыл рнапаҿы иҟан, аха атачкакра зегьы рзы иҟаломызт, изаҭәазымшьозгьы маҷзамызт. Зхы ара изызныҟәымгоз, ма иеиҕьны иныҟәызгарц зҭахыз, ирулак аҳәаа ихыҭуан, убрахь инхарц. Ари иҿыцыз мҳаҵьырмызт узҳәомызт, иагьа ус иҟазаргьы, Мардасоу убас акәын уи дшазхәыцуаз. Амала Цандрыцшь ауахәама шгылац изықәгылаз абри адгьыл цшьа иқәгылан. Зеицш дыҟамыз аҭҳәыс цшза уи уамашәа илбон. Ари адгьыл Цандрыцшь ныха, асаз ныха, иаҭыцын. Иара иҭахын уи иҭегь иҵьалшьар:

− Абри адгьыл иҭшьа ҭыцын,
Абри адгьыл ныха ҭыцын.
Анхаѡы иныҳәарҭан,
Аҳ и-Анцәа шьапкырҭан,
Аҭәгьауаѡ иерыцқьарҭан,
Зқьы-шықәсла маҭанеирҭан.
Абри адгьыл ицқьа ҭыцын,
Абри адгьыл ныха ҭыцын.
Давсуамызт аибашьѡ,
Иҭоуба урҭан.
Уа ампыҭахалаѡ
Ишьамхарсырҭан.
Абри адгьыл иҭшьа ҭыцын,
Абри адгьыл ныха ҭыцын.
Аҭсуара еиҿкаарҭан,
Ауаа рхеидкыларҭан,
Жәларк рҭоурых чаҭарҭан,
Рлахьынҭа збарҭан.
Абри адгьыл ицқьа ҭыцын,
Абри адгьыл ныха ҭыцын.
Гәыҕра еиқәхарҭан,
Аҭсуара иашьанан,
Аҭабырг риашарҭан,
Ауахҭа иаҿҳәаран.
Абри адгьыл ицқьа ҭыцын,
Абри адгьыл ныха ҭыцын.
Ажәытә аҭсуара еиқәырха,
Иаҿагыло рымч мырха,
Ҳдоуҳа ацқьара бжьамырха,
Иҳамѡанызоуп ҳныха уа.
Абри адгьыл иҭшьа ҭыцын,
Абри адгьыл ныха ҭыцын.

– Иуҩохьазу, амҩа уахьангылоу, ухаҿы ииуоу?! – Мадина Мардасоу дцьашьаҵәкьаны диҿаҵшуан.

– Схы иҭагьежьуан еиҿкаазамкәа. Схаҭагьы исзеилкаауам, абыржәы аҵәаҳәаҟәа рҿы ажәаҟәа рееиҿыркааит. Ирлас-ырласны жәеинраалаҟәак сбызрыцхьаларышәа збоит, – лнапы ааникылеит, лара уи имхра шылцәыуадаҩзгьы, лда иҭысуаз лшьеицшь, ицхара дшеимнадозгьы, изааигәара мап хьаҵәылкуаз амшала дамхаҵәыуарц лҿыкажо, лҿынаиҟәылган, амҩа днанылеит.

– Изкаҳажьи ҳныха ҭыцкәа? – уи игәы дасыр лҭахымызт, излаҵәажәоз ахь днахьалырцшит, иааҭгылаз иакәзамкәа иажәабжь иацицларц.

– Аҵсабара цәырцра аҭак анырзамҭоз, «хыхьынтә» иҟалаз акәны иахәаҵшит. Изыхкьаз ҳәа ижьагазаргьы аҭак цшаатәымзи. Ус идгьылтәымз адоуха агәрагара цәырцуан, ауаҩытәыҩса ауаҩорахь дкылсцыцхьаза, ишнеиуаз амарҭатра нцәа рацәара ирхылаҵшхәыз исахьа Анцәа иҿы аеевизнакит. Иара уажәы аҵара ду змоу ауаа ус рмыхьзои? Адгьыд аҿы ижәытәзоу ханк рцшааит. Уи ашьаҭа зқьы тоннала ауп ишыркапануа. Излакарцеи ҳәа ианхәыц, Адгьыл аҿы инхоз ирзыкаҵомызт ҳәа ирцхьазеит, ус анакәха, акосмос аҿынтә иааз аказаҵәа роуп ахан ашьаҭа зкыз ҳәа азгәарҭеит. Адинхаҵаҩы, идыррақәа ахьынзамачыз, зшьапы икуаз – хыхь иҟоу – иҟаларҭа Адгьыл иаҵәыхарамызт. Аҵара-дырра аҳәаакәа артбааусижьтеи, адинхаҵаҩы идырра ахьазҳауа иахкьаны, хыхь иҟоу итәарҭа даараза инаскьаганы ибоит, ибзанзар уи иацицаз адунеи Адгьыл мацара акәымкәан, ажәҩан икыду аеҵәақәа амеханакуеит. Ахдырра имоузтгьы, ауаҩы дизаҵцомызт Анцәа, ихаҿсахьа изыцшаауамызт. Ауаҩы ихдырра дахыцшуп Анцәа. Анцәа ихаҿра цсеыхгас зцсы ҭоу изыкалоит. Избанзар жәытәнатә ирымаз рхаҿы рыхьчеит. Уажәшьта ҩ-нызкь шыкәса цуеит ақьырсианреи аҵсылманреи рзеибафара анхаҩы далеижьтеи, аха аҵсуаа идмырзит ржәытә мартатра: уи акәындаз, ақьырсиани аҵсылмани рцакарақәа акыр мартатыртәеит.

– Уажәы иуҳәои уажәеинраала иаҳәози еиҿамгылазои? – ирывсуаз амашьына иацырхагамхарц иаахьаҳәыз Мардасоу дааизцшит Мадина, нас дицны лҿыналхеит, амҩа ааҩцәаны, егьи аган ахь днеирц.

– Иеиҿагылазом. Амала аҵстазаара аҩ-ганк аадырцшуеит. Иахьа ауаҩы иааизымдыруа ак ыкам, иан лцәалтәымшьа зыкхьаз инаркны, изҳашьеи ихдырра аҿиашьеи уҳәа, данҵсуа иҵсра зыхкьо акнынза, – зегьы. Убартқәа еиликааанза, иҟам дацәшәон азы, уи амчра нырцәгьы ихылаҵшуаз цьишьон. Урт зегьы шымцу ихдыррае цкьа ишьақәымгылацт, аха аҵстазаара аибафара уажәрааанза имаз амҩа дацәхнаркьақәеит, иҿыцу идеиак изцәырцааанза, инапқәа цтуп, иааихташәалак цәгьа усла дазнеиртә. Днызкылоны имоу иламыс заҵәык ауп, уи рҿыхатәуп, акәымзар ауаҩи ауаҩи реиҿцаара ашәарҭа итагылазаауеит. Ауаҩы инышәынтра заҵәык дартынчуаны иҟамлароуп. Аҵсуа аҵсуара днықәнагароуп.

Аҵәажәара даакәыцын, ҿымтзакәа ицнеиуаз, ашьеи ахши еилатәо, азғаб цшра зғымыз аҵхәыс уахи-ени иара дзызхәыцуаз, дәахьы цшрала длеиҷъын. Ҟазшьала дхәыдазамызт. Ҩнытҟала дбеианы дибон. Иажәа даналагоз, «ауаҩы инышәынтра заҵәык дартынчуаны иҟамлароуп» аниҳәа, абас ицшзаз аҵхәыс мышкы зны… Уи ааигәа иҟамлашаз ак акәымхар акәын, аха иахьцалак дзустазаалак уи изцшын. Аҵшзара цьашьахәны зны анышә иныҵабаа имцози. Иаалыркьаны ииаигәалашәеит ицха хәычы, дыцсыр ҳәа дшәаны, ихәда лыешахалыршәыз, лнап хәычқәа икәыршаны. Уи, дшыказ ибарц, ашьыжь дахьылзымцаз, ихы гәыбған аитон. Уи аены, шааилахәлалак, аҩныка дцарц ааизбеит. Ҿыц дхәаеуа дкаларымызт, ахәшәқәа лыртеижьтеи, ааигәа деицәахазомызт, уи ачымазара ацтәқәа гәеитахьан, аха, иахьцалак дзеицшраз изымдырзакәа, аангылашьа имамызт.

Усҟан Мадина лхатә хәыцра дтаршәзаны даман. Мардасоу иарбан зцааразаалак ихатә гәаанагарыла интыршәаҵәакьаны дазнеиуан. Излалаҳақәахьаз рыла дынцьныр хәыдамызт, иеиҳабыра ҿцәыргарҭа иртомызт, ихатагьы аҿзыргарақәа дрышьтамызт. Ашәкәҩора акыбаҩ иман. Днықәсхьазаргьы ажәеинраалакәа рыҩра импыцаманшәалахеит. Уи лара иахьлыбзоурахаз лгәы

арцхон. Еиха лабала еиҽкааз аандала иҭакыз аҳәаа хыцырҭа аҭыц иазааигәахаццхьаза, амҩа аганҟәа ирынгылаз амашьынақәеи амҩа ианыз ауаацсыреи иаҳа-иаҳа ирацәахон. Уажәы убри ауаҩ атачкакцәа рмасса дналазҭуан, зхаҭара ыҟаз азә иакәзамкәа.

– Мардасоу! – ҿаалҭит лара, Гьечрыцшь аихамҩа цҳа иныцсуаз амҩа ҭшәа иазааигәахахьан еицш. – Ацәа уалзхыша аскатәи хәыцырҭа змоу ауаа ирзеиҧхаша уск ахьыҟауцаша усурҭак унапы залакыми? Ақырҭқәа рхаан апсуараз иқәцоз ҭыц шәырҭомызт, аха иахьа?

– Атачка сымкыр, зҭаацәа зызныкәымго, ауаа рлахьынца инапы иантцаны, илуршои? Аусураз системак ыҟазар, цкарак уқәныкәартә, – акы иамусын, аха, иахьа реиҳа зылшаз ҳәа, ацартыша аус анауа, атачкакрада акгьы ҳацсартәзом.

– Аиҳабыра зҿу ҳахәоны ҳбазомеи.

– Уаҩы симыхәар, аҭыц иаласхи? Еидарак сацазар, сыламыс шыцкьоугьы зымдыруеи. Ицәгьагәышьоуп, аха иҟауцои. Бара абра бсымбозар, даара исцәыуадаҩохазон. Аха уажәы ускатәи ацьабаа сымбошәа сгәы иабоит.

– Ас ушысзыҟаз анбеилукааи? – уи азцаара лгәы ицазижьҭеи аҿны аашазижьҭеи шакәмыз дырын.

– Сыцшәма лцәа лтәымкәа дыҟан, аполиклиникахь дызгон смашьынала. Бареи Асҭани амҩан шәангылан. Бхаҭагьы бцәа бтәымызт. Шәаашьҭысхит. Ҳаимҩалацәаазаарын. Асаркьала сбыхәацшуан. Еснагь сзызхәыцуаз, изымбацыз ацҳәыс бышцалеицшыз. Адунеи бықәуп ҳәа сгәы иҭашәозма убасҟан, ууанза бысзымцшаацзар. Арахь бхаца дбыцуп, сара стаацәароуп, сыцшәма даара дыстахын. Аха иеилыскааит уи бара шбакәыз. Агьузалымхуазар уеуртынчыр еиҧымзи. Амала бысгәалашәалон. Аха ара банызба, ацхьа исыхьыз цкьа исзеилкаауамызт, ашьтахь зегь еилыскааит, – сусқәа цәгьан, – иҳәан, игәышцы шыҟаз даафан, инацәала убраҟа днагәтас-аагәтасшәа иуит, иецыртны иабеибҧуаз. Ажәжәаҳәа иеибҧырц ааигәацхо, ицәа дафон. Ҷшышьала иеиқәтәарц, уаҳа заҟа цьара дагәтамсрыз.

– Уцши ишҳахәацшуа! – аанда аихалаба ахьамхыз инкылсны, ауаа инарылагылеит. – Агәрамгара рыбла ихыжжыло иҳахәацшуеит.

– Ҳаинаалоит, иҟалаз бымбои. Сара сыгәра рымгозар – иашаны иҟарцоит.

Ирцаулазаны дааирхәыцын, ауаа рыжәпара далсуа, амҩа ахьылзылихуаз, дишьтан лара. ГАИ ахыбра шыҟаз иокылсын, аҳазылхыртаҿ инеизар, Ламара уа дгылан.

– Машьынала санаауаз, шәызбеит, аха убас зҿлымҳарыла Мадина Мардасоу бизызырҩуан, игәаҧны а-«РАФ» сызнымкылеит. Иара ажәабжьқәа рҳәашьа имдыруеи, ҩнытқала уеимнадартә.

– Макьана иоурмыжьзои? – Мардасоу Ламара даланагалацәар иҭахымызт.

– Ирлас амҩа аадыртуеит рҳәеит. Ара аиҿкаарақәа мҩацыргоит. Излеибырҳәаз ала, ацәаҳәа иқәгылоу ргәы ццәацәкьеит. Агәашә шаадыртлак, анахь-арахь ирыцәхыцуа шьапыргылартак рмоуа, реыржәпаны рымҩа иқәлоит ацәаҳәа иқәгылоу зынзак иаатымгылазакәа.

Илҳәаз иазцшызшәа, ацҳаҿ ацәаҳәаҿы еишьтагылаз рхылцақәеи ркасқәеи аацысит, ртачкақәа ишрыгәтасуаз, ишрыхоз, ишдырҳәазоз убартә. Иеилагылацәазан. Ааида ихыцарц, хыхь иқәтәаз лбаашьа рымамызт, ицәхауан рцсахы цыжәжәо. Ацәаҳәа аатымгылазакәа, арҩаш ахра бжьара ибыжькьозшәа, цхьаҟа иеихон. Хара имгакәа Мардасоуи ҩыцьа аҳәсеи аҳазылхырҭа анаҩсан аҭшәара ибжьалахьан, ас ақәҿиара иақәымгәыҷзакәа. Згәы кыдгылахьаз атачкакцәа, шьаҿа ҭыцк ҭацәны ирбар, ацәҳара хырцон, иеицлабуан иеиваҟзарц. Ацҳа уахьныкәгылоз уназааанза, аҳәаахьчацәа рҭыц аҿы иеилагылаз ацәаҳәа изагәылаломызт. Хаца жәпак урҭ даарылкьан амҩа ианыз атачкакцәа никыларц, «шәаангыла!» ҳәа дрыцаҳәҳәо, иамур дыкшарц иецәылхны, даарылагылт. Дара иаҳагьы рбжьы дырдут, дырцырымцыр аҳәсақәа аҭачкәым дадыргарц реырхиа ианижәла, дырцырҧит. Шьҭа уаҩы изынкыломызт. Амҩа ҭакәаҭаҿрақәа

рызиашазашәа, иеиваҭәҭәа аҷҳа иқәын. Аҳазылхырҭа аҷхьа мчыбжьык аахыс шьаҿак изымҵысуа иеилагылаз аҭыҵ ҭадырҵәырҵ агьрыгмызт.

− Уа, Мардасоу! – амѡаду аҿынтә аанда изхымҵкәа иеилагылаз рыгәҭаҿынтә ҿааиҭит Ахарзаман. – Иахьатәиала уахь ҳшәыдшәымкылазои?

− Уҵа ҵхьаҟа! – Мардасоу данааиҵас ишьҭахь ала ҵҳәыск дигәыҵасит.

− Уахь умҵшын! – иганаҿ даеазәы лыблақәа кылҵаны идылҵон.

− Иахьак ируам, – ҳәа неиҳәеит ауп Мардасоу, Ахарзаман иахь ихы нархашәа, азжәылара дышьҭҵааны уи дивнагахьан.

Мардасоураа ргәы реанзамкәа, аҵҳа агәҭаны иҿаз аҳәаа гәашә инадгылан, ҷьабаак збаз реиҵш рхы мҵхьазо, ршәҟәқәа асалдаҭ инаирбаны, ҵхьаҟа инеихеит. Еиҵжәыланы мѡахәасҭа ҭбаак иеиҳамыз рымѡа иаҵгыланы, ҿыҵ ашәҟә гәаҭара, реидарақәа рыҭҵаара, аекологиа, аталон азы аҵарашәарақәа ҵсахеибакран атачкакцәа ирыздырҵысуаз, амла уенумкылар уабаҵоз. Амѡан иҵшыз аахәаҵәа иааиуаз израҵәажәозар ҳәа рыеҵыршәон. Мардасоу иааидҵылаз хаҵеи ҵҳәыси, акреиҭарсраз акәымкәа, ишнагаз иеилаҳәаз қырҭқәан. Мардасоу ианиҳәа иааҵәақәа руак ахы маҷк иааҵиртит. Уи иааҭырхыз амандаринақәа, иаханы амахә ишҿжәаз мѡашьо, рхқәа ҭыжәжәан.

− Ари трофеиума? – изқәызыз аҵәалаҵара аацәыригеит ахаҵа.

− Изакәи?! – иаҳаз ҷьеишьон Мардасоу.

− Аҵсны иҟоу зегь трофеиуп, уамашәа изубеи?

− Аҵсны трофеи ыҟазам, – Мардасоу иааҵәа ахы ҿеиҳәон. – Ареспубликаҿ иҟоу зегьы ажәлари аҳәынҭқари иртәуп, – итачка днагәҭасны, ҵхьаҟа иҿанынеиха, аҳәсақәа ишьҭалеит. – Ааҵәа иҭоу зегьы ас иҿыжәжәа иҿыхны исаадырхәазар, мчыбжьык баша аҵәаҳәа сықәгылан, – игәы иалан амѡан.

Даарҵылеит ҵсыуа ҵҳәыск. Рмандарина шылдырхәҳашаз ала драҵәажәеит. Драҵхьагыланы аказак ҷьармыкьа аҿаҵхьа гәарбжьара кьаҿк шыҟаз дныбжьагылан, гәарҵк ахь илалгеит. Машьына дук гылан. Убри азааигәара амандарина адәаны ишьҭан, еилырҟәшәаарҵ акәхарын. Аҳәсақәа реидарақәа аҵхьа иааҭадырҵәит, Мардасоу дрыцхраауан. Урҭ рҵарақәа анроу, иҿыжәжәаны иҿыхыз зҭаз дарҵхашьар ҳәа дшәаны, егьи аахиртын, аҵ аганқәа аанкыланы, ахы ларханы, икажьыз инарылеиҵсеит.

− Уаау! Иааҳзуузеи?! – ҿааиҭит иаазхәоз. Уи дақырҭуан.

Мардасоу ииҳәарыз иҿашәомызт, уи дыҵхашьартә дахьақәшәаз ицыз аҳәсақәа ирҵәымҭахеит. Ибаахьаз маҷымкәа иалаҵсан. Иҵхасҭахоз амандарина аҵшра шҵаҿаасҭаз.

− Мчыбжьык аахыс угылоуп, – лҳәеит Ламара, – аха иҵхасҭахарымызт. Иҵхасҭахоз ааухәеит.

− Ас зухьи? – дҵааит иаазхәоз.

− Уахыла ирымсхит, сыржьеит.

− Иҟоу удыруама, уа излааухәаз ахә усҭап, ҳаизгәаақәарым, нас ара еилысҵшаап, – уи ақырҭуа аҵарақәа ҵхьазаны инаииркын, днахынҳәит.

− Ари? – егьи ааҵәа днадгылеит Ламара, лтачка ҭаҵәы кны.

− Уи ҿыжәжәаны ишҿырхыз ѡашьом, ари исызиҭазом, – иҳәеит Мардасоу. – Зыгәра умгаша урықәгәыҵыр – абас ауми.

Агәарбжьарахь ианкылс, Ламареи Мадинеи иааҵәа аахдыртын, иеилырҵшааит. Абзиақәа рҭиин, иҿыжәжәаз акыр имаҷын, хазы ирҭиит хәы мариала. Мардасоу, шьҭахьҟа амѡа дахьаныз, гәаныла иҵәыззи ирҳази ааиҵхьазеит, уи ҵқьа дазхәыцыртә, агәалаҟазаара абаимаз аха. Игәы ишаанагоз еиҵшҵәҟьа акәымкәа, дзаралымхеит иахьцалак, аха иабаҟаз ихашәалахә.

− Ауаа ахьныҟәызгаша ҭыҵк соур ҵәгьа иббомызт, – згәалаҟамыз Мадина даахьаирҵшит.

− Ашықәс Ҿыҵ узлаҭалаз убоит, ухы аагәоуҭалароуп, – Ламара уи игәы иеанылҵон.

2

Акоммуниз амҩа аалыԥ

(Ажәабжь, аредакциа аусзуҩ инапы шахигахазгьы, акьыԥхь иадмырбеит)

Амашьына «Нива» ашьҭахьтәи аган саркьақәа кьаад жәпала иҭаҳәҳәоан азы, иҳақь-ԥсыԥуа изԥаз аидара закәыз шубарҭамызгьы, азынра аламҭалаз, усгьы иудыруан ацитрус хкык шакәыз. Аныӄәцаҩи уи иватәази рҭыԥ заԥәык акәын иааныжьыз, аԥхьатәи атәарҭақәа рнаҩсԥәкьа аҕәы ҷыда бжьаԥаны, ақә иҩаԥагылозма уҳәо, лимонла иҭәын. Унапы нхыршышәа, унаԥәақәа рыла уаарыхон акәымзар, уахыгьы ус ишаауҭахыз заӄа уҭахыз узаагомызт.

Аԥсӄы ахьикыз, Мардасоу игәы ҭԥсаауан. Уажәшьҭа дқәыԥшымызт, зыуаҩра иҭагылаз инапы злеимкыԥыз аус иҿазимкыр ԥсыхәа имоуит. Уажәрааныа ус амҩа иангылалоз дрыԥәшаҳатмызт, урҭ зыԥәдыршәоз азалымдараԥәа иаҳақәахьан, иагьиашазшәа ибон. Иԥәыхьанҭан ихаҭа амҩа дахьанылоз, инспекторк диҿашәар иҭахыԥәӄьамызт, уабаԥоз, иугоз, иааугоз ҳәа дыхҭакны дизԥаар иԥәымгын. Уажәы-уашьҭан дзыԥәшәарыз ахьизымдыруаз акырза игәы иԥнархон. Аха ишԥаӄаиԥарыз аамҭа иӄаимԥарыз инарӄаԥозар.

Иԥсҭазаара зегьы ахьымҩаԥыуаз аусураҿ, зегьы дреиҷьымзаргьы, уаҩы дисиԥәамызт. Ус иагьа иӄазаргьы, ихаҭа иусура алԥшәа игәаԥхомызт. Аԥыхәтәантәи аамҭаз аусураԥәӄьа уаҩы дазхәыцыртә изыӄамлеит, ауаа рхы рызныӄәымго ианнеи, азәырҩы акооперативқәа рахь иеихеит. Иара акыр иеникылон, аха иузымзбоз азԥаарақәа аныраԥәахалак, аус еицызуаз рыҩныԥӄагьы иԥәырԥуан аицгәамԥра, аиҳаби аиԥби ҳаҭыр рыԥәибамԥара, азәи-азәи реиԥеибашьыԥра аеырԥарра, амаҷ азы аизыԥӄьараԥәа.

Мардасоу, ихы-игәы ахшәаны, иусурҭахь дныӄәозаргьы, ҷьара ус хәыҷык сзыӄаԥозар ҳәа, акраамҭа инапы ианыз гәык-ԥсыкала инаигзарц, дыԥәԥон. Ҩныԥӄала игәы шҭынчмызгьы, доуҳала иусура уамак дшамарбеиозгьы, ачымазара шизԥәырнагалозгьы, ихы аԥьабаа аирбон, ус ада иламыс иауамызт. Амала аԥыхәтәан иӄалеит хҭыск, иусурҭа агәарц дҭаларц анизбоз. Иреиҳаз иԥара иоуны даарышьҭижьҭеи, есышыԥәса дазԥшын иулафахәы иаԥырԥарын ҳәа. Арахь арадиои ателедырраҭареи рыла, нас агазетқәа рҿы рбадақь иасуан ауалафахәӄәа ишрыцырԥоз ҳәа. Иаргьы ичҳаны дыԥшын. Ес хәы-шыԥәса маҷк ауалафахәы инаԥырԥон, ианамух уигьы бзиан ҳәа иԥсы ааивигааныа, атауарқәа рыхә урмыхәо изҳауан. Ҷыц абадақьасҩԥәа аақәгылахуан. Урҭгьы дырзызруаҩмызт, иара дызҿыз аус иаалырӄьаны изкажьуамызт умҳәозар.

Иара ус иоуаз аӄара аԥырԥоит шырҳәоз, ишыехәоз, ауалафахәӄәа анрызҳауаз, изаԥырԥаз уамак агьимбазеит. Арахь уԥшыр, маҭәак узаамхәо аамҭа неихьан. Агәылаԥәа рхәыҷы изаархәаз акостиум ахә Мардасоу ԥшьы-мзы, хәы-мзы изырҳауамызт. Уажәрааныа ишьиԥалоз еимаак аахәараз, хы-мзы, ԥшьы-мзы иреиԥамкәа дхандеилар акәын. Дара ашьаԥатәӄәагьы ыӄамызт, иара усгьы адәқьанқәа ҭаԥәуан. Урҭӄәа ичҳарын, афатә ахә хамлазар. Ахәшәи ашьақари ԥсгамҭак ҳәа ирзыршоз, ишәа-иза ирфон. Уигьы иаарлсаны иӄалазомызт ҳәа, ацәажәарақәа ыӄан. Ҷьоукы рхатәы шьҭаԥартақәа рҩнқәа рҿы иеиҿыркаахьан, уаӄа иааргоз Мардасоу иҩызцәаз рымч акәхомызт. Аибашьраз усӄатәи аамҭа рцәымзуазар ҟаларын, ачаахәараз ауаа ирхасуаз ааста. Уахыла, афрынаҿ уцаны, ача узаамгар, ҽынла уеузахьыгзомызт адәқьанаҿ ацәаҳәа ақәгылара, иаразнак иеимырԥәон. Аԥара рацәаны измаз инавԥагыланы иртахыз афырҳәа ирԥшаауан.

Амилаҭ реиԥәырхара ахшара ракәын изылшоз ҳәа иԥхьазон иара, маҷ-саҷла убри иҩызцәа рхы иҭеигаларц даҿын. Ихаҭагьы ихшара маҷмызт. Амлеи ахьҭеи иԥәакырц агьигмызт. Аԥсҭазаара аԥьырмыкьахь ииаст анырҳәа, Мардасоу иԥсҭазаара шаангылаз ибеит. Еиҳаразак уи аниныр аԥыхәтәантәи аԥхын мзӄәа хԥа неидкыланы ауалафахәы хьшәаны ианааидырк акәын. Иусура нышьҭаԥаны,

даеаҷьара дмиасыр, ахьымзҭ игон. Аха уабацоз, уахьнеилак иахьеиҭьыз ҳәа ҭыц ыҟамзар? Малк урҳар уҭахызар, азакәан зыхьчашаз урывагылар акәын, урҭ азакәан еилагацәа акгьы иакуамызт. Аҭҳал ҟазҭоз амаа аҭ аҿы изамҭаргьы, иахьиҭахыз егьирахь иаимҭози. Мардасоу уи аус еиҭаҟәаҟәа ицәымҭын, уажәшьҭа иҭахызаргьы уахь усура дзиасуамызт, иқәра цахьан, ѡныҭҟалагьы илшомызт. Уажәы рнапы зларкуаз анаплак маҷқәа ракәын, арахь ацара цыҭк умамкәан, шьаҿак узыҟаҭомызт. Абанк ацара узҭыгомызт, ауаа руалафахәы ианаамҭаз ирмоуа имнеихьаҳи, Мардасоу иеиҭшыз мацқьа-шьацқьа акыр изҭодаз.

− Ичҳаны мандаринак бжьугар цәгьамызт, – иҳәеит Адгәыр, цыхьа зны иара аус ицызуаз. Уи ус дцаҟәахьан, цышәа маҷк иман.

− Уара усыцны уцару? – дҭааит Мардасоу, акыргьы данаахәыц ашьҭахь. – Хәыҷык сзаагар, угәы нсырхармымзт.

Мардасоу дҭаа-цшаауа, иҟаҭатәқәаз анҭиҭаа, шәнызқь ирзынаҭшуа инапаҿы икызар акәхеит, машьына бзиак азна ацитрус аҭшаҳәа тәыла алгараз. Изааигәазаз ауаа дрылалеит қәҭарыла амандарина ирҭарц. Ус иузҭодаз, анапаҿы иаадзыркуаз ауаа шыҟаз рбонаҭы? Данқәыцшыз иҭаацәа изыруз ачара ашьҭахь иааихәаз амашьына лас ала амандарина хәҳаны игар, уамак ихашәаломызт азы, алимон шьҭихырц иеазикит. Алимон бзиа изаахәомызт, уигьы ацара цыҭк аҭахын. Асовнхараҿ дрыҳәаны, цәгьала иазааигеит қәҭарыла ирҭарц. Уаҟа аус зуаз аиҳаби иареи ианыхәыҷқәаз еиѡызцәан, убри ихәеит. Алимон ссагәышьан. Арендаторцәа абзиа ашьҭаҭарҭахь иааргозма, дара ирҭиуан, ирымаз абри акәын ҳәа, иаанхаз аарышьҭуан. Убри ала Мардасоу имашьына ѡаирҭәит.

Ацитрус Аҭсны аҳәаа иахьхигоз азы, есымза изыздырҳауаз апошлина шәатәын. Уигьы имамызт. Дзыҳәалак зегьы мап ицәыркуан. Еилкаан малк иалаҟамыз иқәиҭоз ауал архынҳәра илымшар ҳәа ишшәоз. Усҟан иара издыруамызт ацара змаз ауаѡы имухуаз анургьежьуаз даеа цыҭк аҭҭаны ишурхынҳәуаз заа илымҳа иҭумшьыр, цхыраара шуимҭоз. Амдырра – рыцҳаран. Избахт асовнхара аиҳабы даеазны диҳәарц. Уи имихит апошлинеи амѡан инихшази ацара.

Абар азиас Ҭсоу дахьазааигәахоз. Длазарц агьшигмыз, аинспекторцәа ѡыҷьа дааныркылеит. Шәҟәыла дшеиқәшәаз анырба, акыр дладырхеит, дѡадырхеит, аха ихаҭа акы шриҭашаз анизымдыр, доурыжьит. Аҳәаа аҿыҭәҟьа аинспекторцәа еилыхо амѡа иангылан. Иааныркылаз амашьынақәа рацәазан. Уҳәан-сҳәанла еиликаахьан апошлина абжа абарҭ ишруҭашаз заа уеақәуршәар, шәацырҳаҭрада ушоурыжьуаз. Даргьы ирқьарын, уаргьы уҷьыба цыҭк азынхон. Мардасоу изакәанмыз уск аҟаҭара иқәашьмызт, убриазы еснагь игын. Арахь, рацхьаза амѡа дананыла, аҭҟара иаҭанамкуаз ала дызныҟәомызт, узҭамшәац аҭшәара акырза уацәшәазон. Иқьаадқәа има, амашьына дыѡҭыҭын, апост ахышә иадгәыцлаз дынрылагылеит. Ҷьоукы ацара араагьы ирырҭон, уиазы шәҟәык роуа имбеит, ус иаҭахызу изеилкаауамызт. Иара иквитанциа ангәарҭа, аҳәаа ахыҭра азин злаирҭоз ашәҟәы ааидыркын, днахынҳәит.

Ҭсоу ацҳа данныкәс, аҭацәа рыдгьыл дныкәгылазшәа, втоматла иеиқәных омонааи аинспекторцәеи днарылагылеит. Амѡа аҭкараҿ азәы, ала ашаха иахаз кны, дгылан. Иаҳахьан араантәи акгьы узгомызт, амашьынақәа еилдырхуан, иаарбоз – фатәызма-жәтәызма – зегьы лбаарҳәон ҳәа. Амала арахь иҭоугалалак ҟалон. Иаргьы днымкылакәа дноурыжьын, еиҭақьуаз имашьына ндәыкәиҭа, ишәарҭаз жрак деиҭанахыцазшәа, ирҭаулазаны даақәыцсычҳан.

Амашьына арццакра дацәшәон. Асҟатәи еидара ақәимҭацызт. Амѡангьы ауаа рацәан, анахь-арахь еихырҭәон, амашьынақәа ракәзар иеивысуан. Ихаҭа ишиҭахыз аҭсҟы изкуамызт, хьҭахозар ҳәа ишьҭырхыз аматәақәеи иаразнак иаарҭаххашаз зҭаз ршәырақәеи аҭыц дырҭшәазон. Амшын агаҿа иахьынзавсоз архәарақәеи аѡадара-ладарақәеи даара ирацәазан. Аены хәлаанза абри амѡа иқәын. Аамҭа рцәызыр рҭахымызт, маҷзак аҭсшьараҳәагьы изымлыбааит. Акы инацҳарцгьы, иааҭымгылеит. Зегь реиҭш зыхә ҳаракцәахоз афатә иахҭнырҭашаз ацара абарымаз, – амѡан ирлас-ырласны извысуаз акафеқәа рахь изнеиуамызт. Иѡыза иааиркуаз ача

изнапык аҽы ҩ-нацәак иаарыбжьеикуан, уи иацифашаз ашә – егьи инапы аҩ-нацәак. Иаанхаз анацәаҟәа аԥсҟы ркын. Иара ус инапҟәа ааитныԥсахло, зны ача днацҳауан, нас ашә. Иҩызагьы ҽымҭ ашьшьыҳәа акрифон.

Кавказ ашьха бгьа анҵәамҭа ианынхыԥуаз, ааилашәшәхьан. Адәкаршәрақәа ирнылахьан, Адамыр аԥсҟы аниитоз. Ихаҭа, уи даныниватәа, илацәа неиқәиԥсеит. Уамак дызмыцәеит. Иаапсара шилсыз уажәы акәын ианидырыз, аԥсҟы ахьынзеикыз изгәаҭомызт аха. Амҩан инырхуаз абылтәы зҭырхуаз рканистраҟәа акакала итацәуан. Урҭ лас-ласза амашьына ақә иқәгылаз аидарақәԥага икәҫаҳәан. Ана-ара иуԥылоз абылтәы ҭиртақәа ҭацәын. Иахьрымаз рыгәшәа узҳәомызт. Ҷьара заԥәык меигзарыхда иртиуан хәы ҳаракыла. Ԥытрак ицар, хәы мариала ишԥармоурыз ҳәа игәыԥшәа, амҩа ианылахт, аԥсҟы еиҭныԥсахло.

Ростов ақалақь ианалагылози ианалсуази ҩыԥьара иааныркылан, изхдырҟьалазаакгьы аштраф ддыршәозшәа инатцырган, ацара рымырхит. Мардасоу иԥьыба аҭаԥәра маҷ-маҷ иналагазшәа иныруан, хаҳәык нҵаҳазшәа, игәаԥа хьанҭахон. Ивсеивгара ааиԥәыцәгьахозма иҳәо днеиуан, аха аҭыԥ аҽы знык дназаны, иеидара дирхәҳар, амҩа ицәалазуа шԥаханамырҭәаари ҳәа гәыԥрак ицсы еивнагон.

– Ари алагамҭоуп, – иҳәеит уи аамҭаз аԥсҟы зкыз Адгәыр. – Аранзагьы ҳахьаарышьҭыз уамашәа избоит.

– Ишԥа?

– Арҭ иашьцылоуп.

Аԥстазаара зцәыуадаҩыз иреиуан аинспекторцәагьы. Излауаз ала доусы рхы иашьҭан, азәгьы угәхьаа аникуаз аамҭа иангыламызт. Адемократиа мҩа ҳангылар акәын анырҳәа, азакәан ашьацҳәаҟәа кәадахеит рҳәан, аԥсеивгараз азәи-азәи рыхәда ҷибакаауан, изылшоз ишьацҳәа даҽазәы дыбжьаирҟьыцуазар – игәхьаа имамызт. Азакән еилагара раԥхьа иаԥшьызгаз иара зыхьчашаз ракәын. Мардасоуи Адгәыри абылтәы зҭиуаз, азәазәала изнеины, иҳәеит, егьи иеаԥсраҭаны маи икуан. Амала дара игылаз, ҷьоукы ааин, заҟа рҭахыз нҵатәаны, иныԥахәаша ицеит, ҟаԥашьас иарҭаз амаза цәырымгакәа. Аашар зегьы ирырҭо иалагозар акәхарын ргәахәшәа, амашьына иахьынҭатәаз, ицәеит.

Мардасоу данааԥшуаз, ааԥәылашон. Ахьҭа дакуан. Уаԥхьа игылаз цкьа думбо, анаҟә хын. Издыруадаз лашахьазаргьы. Ихы икәаҽ дтәаны дахьыцәаз, ихәдаԥьал адаҟәа ихьуан азы, ихәамци ихи аԥәҩан рыбжьарсызшәа, ихы изынарҳәаарҳәуамызт. Машьынаҟәак силаҵаа игылан, абылтәы роумызт. Ус ҷкәынак иреиҳәеит цхьаҟа амҩан, жәабаҟа километр набжьаны, абылтәы шыртиуаз. Ара аԥшра иаԥсамызт: акрааргааназа аамҭа шьыбжьон ахь иеихарын. Анаҩсантәи абылтәыҭирҭа уамакԥәкьа бжьамзар, уанза иназар иаҳа иеиҧьын. Амҩан ирласны узныкәомызт. Убаскатәи анаҟә хчылан. Иаалырҟьаны уҫаԥхьаԥәкьа амашьына лашара ҭааза иааԥәырҟьон. Ҷьоукы ццакы-ццакуа амҩаҟәа ирнылахьан. Изгоз автобус убарҭамызт. Ишьтызхуаз иаҟәымгәыцкуан акәын заа амҩаҟәа рахь изцәырцыз.

Ҳаблак иналагылахьан, аԥсҟы зкыз Мардасоу амилициа машьынак амҩаду иануларц ишаатгылаз аагәеитеит. Уа итатәаз азә иакәын, дышрышьҭалоз убарҭан. Амилициа машьына нарывкьан, цытрак илеин иаангылеит. Акапитан даатыцын, илабы ҕра ааирххеит. Усгьы аангылара заа иеазыкаицахьан, уи иаԥхьа Мардасоу амашьына ааникылан, ишәкәқәа има дыҩтыцын, иԥшыз инаииркит. Адгәыргьы даарыдгылеит. Амилициа акапитан рхы-рцыхәа зегьы ҭицааит. Иеирцәгьеит, шәкәыла иеиқәшәан, арахь динспекторымызт, амҩаду аҽы усс имази аха… Аԥыхәтәан, арҭ акгьы рзеилкаауамызт игәахәзу здыруадаз, ашәкәқәа ааирххеит:

– Мыцхәы заххәари, иаҭахыу агәылаца!

– Ари ииҳәаз закәи? – Мардасоу Адгәыр аԥсышәала диазцаит. – Аԥара сыҭа аума иаанаго?

– Уаҳа изакәи зугәахәуа, – егьи ихы ааирцысит. – Мамзар ҳарххо ҳима дыкәзааусит.

Мардасоу иԥьыба дынҭасын, ҷарақәак афицар иниҭаны, ишәкәқәа ааимпыҵицааит, днахынҳәит. Адгәыр иааигәамԥхеит дызцыз иаахжәашәа дахьаахынҳәыз, аха акгьы ахимҳәааит.

Хара имгакәа былтәыҭирҭак инадгылахт. Инвалидцәақәак ирыртон, урҭ здыруаз ҷьоукгьы ҏеамадыршәалон. Иагьа рундазгьы, ҳауаа акы аарзыкамцеит. Абылтәы зҭиуаз иналыркны, зегьы блатцархәыла ирыхәаԥшуан. Изыхкьаз цкьа ирзымдыруа, ҏоыцьегь рмашьына иаадхалеит. Уажәшьҭак хара изцомызт.

– Аԥшаҳәахьы икылсыз зегьы ҳатыр рыкәаҳцоит, ҳасасдкылара ҳафазеит, – Адгәыр уамашәа ибазомызт ирыхьуаз, уажәраанзагьы алкаакәа ҟаицахьан. – Аха ҩынтәы иазырҳаны иахьыртиуаз иааҳҳәар акәын. Аномерҟәа ҷсах ҳәа уасымҳәази, арҭ збаз рыбла нытшәоит, иумбазои?

Амҩаду егьи аган ала амашьына дуқәа рацәазаны еилагылан. Урҭ иаха ара иԥхьазар акәхарын. Адгәыр убрахь иҷынеихеит. Азәазәала зегьы дрылсит, уԥсуазар литрак абылтәы уаазырхәодаз. Азәы, адоллар иртозар, ишыдирхәҳауаз нареиҳәеит, дыхәмаруазу, ҷабыргны иҳәозу узеилымкааua. Аҷыхәтәан Адгәыр амҩа данылеит. Уаҟа арҷыск дихьынҳаланы, хәы ҳаракылацәкьа, абылтәы цытрак имихит, аҩны ишьҭиххьаз литрак ауаткагьы наиитеит. Рбылтәтра рҭәны, ихала аҷскы днаҷатәеит.

Амҩа еихарсырта иаарласны иазааигәахеит. Дҩызза амҩа агәта иангылаз аинспектор илаба ҕра ҩышьҭихит. Мардасоу дыҩтыцан, дҷаԥхаҷаччо ишәкәқәа уи инаииркит.

– Иҟала сыздыруам, зегьы ҳааныркылоит, ҳномерҟәа ргәаԥхаҷәкьом ҳәа сыҟоуп.

– Амашьына арыҵарахьтәи асаркьа замами? – аинспектор дныхшәаа дцеит.

– Ицеит, аҷыц сзымцшаацт, – Мардасоу ибон ихәмаррацәкьа аинспектор дшанымаалоз.

– Уи сара усс исымоуи, – аиснпекциа ҭыц ахь иҷынеихеит. – Апротокол узеиқәсыршәоит, – наҟ дныҩналан, афицар иахь ихы наирхеит: – Имашьына ашьтахьтәи асаркьацәкьа ҭалаҳаны, цитрусла иртәит, жәохә маат ҳәа шьтахьҟа аԥшраз арыҵарахьтәи асаркьа изаамхәеит.

Уи убас иҳәан, имашьына ртәны цараҟаҷара дцон, дара, аинспекторцәа, акгьы рзаанижьырц итахзам ҳәа акәын Мардасоу ишеиликааз. Афицар илаба ҕра аақәихын, дындәылцит, арҭ рхала еицәажәарц. Мардасоу ҷарақәак аацәыриган, зыбла хаахаз аинспектор иаԥхьа иныкәицсан, уи ихаҷы ҟәымшәышәхааназа, ишәкәқәа аақәихын, дындәылцит.

– Ари закәызеи, уаҩра ыҟазамзаап, – иԥьеишьон иара амҩан. – Рыбла ааԥшуа, аҳәынҵқар чын рыжәҩахыр иқәырзза, аҷартыша ҕаразы, амҩаду ишҷангылоу?!

– Ачын дныҟәнагом, иҟаицои?

– Сусура снык әнагом ҳәа, уахь анеира сакәыцит, иаргьы даеа уск иеазикааит.

– Иара иусура дныкәнагозшәа убама?

Мардасоу, иҷсы анеивига, ицарақәа иԥьыба ииаатихын, еиқәырҷаб еиқәцаны, иарма напаҷы иааникылеит. Адгәыр иҩыза еицбы, изынхаз иԥхьазоз ҷьашьа, дихәаԥшуамызт. «ГАИ» ҳәа зныз аҩыра аацәырцыхт, уи ианавс, азәы илаба ҕра ҩышьҭихыхт. Мардасоу ирхианы иикыз аҷарақәа ҩ-бгъыцк аарылихын, Адгәыр инаииркит:

– Ирласны иутар, ирласны ҳцап.

Адгәыр дыҩтыцын, ашәкәқәа рцынхәрас, аҷарақәа афицар инаииркит.

– Ижәгои? – дцааит аинспектор.

– Амандарина, – Адәгыр ус иҳәар иаҳа иеиҵъыз ҷьишьеит, алимон ахә иаҳа иеиҳамзи, итатәызгьы рацәахон.

– Хәычык сыҵи! – иҳәеит аинспектор. – Уажәыцәкьа макәанк аазгоит, – днагьежьын, целлофан макәанк ҩызза иаацәыригеит. Уи назиркыз Адгәыр дмырмыруа цытк нҵеицсаанза, ихата даеа машьынак никылозшәа ҟаицеит, ирацәаны аҭаҷсара Адгәыр дахьзарц. – Ас измачи? – даахынҳәит иара.

– Ари лимонуп, – Адгәыр амакәан наирхынҳәит. – Шәыцсгьы шәыбзагьы… – зегьы рхәы рыҭо, амашьына аҿынаирхеит. – Заа аҵара руҭар, алимонгьы иаҳәоит.

Акаршәрақәа, акаршәрақәа… Арыцъарахь акаршәра ҭаҵәыра, арымарахь акаршәра цәҳәырақәа. Заҟа дгьыл баша ишьҭази?! Абасҟатәи ҭыц мал рзымхакәа, иеихон амшын аҵшаҳәахьы, шьапгыларҭа умоуа идыртәит. Ҽыц анаҟә хылеит. Амашьынақәа ҭынч амҩа ианын, иааудгылааныза рылашара заҵәык убарҭан. Амшын алаҵшҳәаа еиҵш, адәы сакарра ажәҩан иахьаларсыз амш бзиаз ишубарҭаҵәкьаз, амшын анаҟә анхыз акыр убозар, араагьы иубарҭан. Иакәым акы уақәымшәарц, уеейбархха аҵсҟы ахьукыз, даара укарахон азы, ирлас-ырласны реырыцсахуан. Адгәыр дзыцәомызт дшәаны, аха Мардасоу, аҵсҟы иеанаҵәигалак, маҷк илаҵәа ааиқәимпсар изычҳауамызт, иқәра иагон, иҩыза еиҳабы иҿаҵхьа ишыцхеишьозгьы.

– Аинспектор иахь умпшын! – ҿааитит иара, анаҟә иалибааз афицар илаҵш дшаатаҵашәаҵәкьаз. – Ак соуҳәошәа ҟаҵа!

Алаба ҕра ҩышьтызхыз, ус ишикыз, амашьына лас наивҟьеит. Анаҟә иалашышь иахьнеиуаз, уаҩы дышрышьтамыз агәранига, Мардасоу ирҵауланы даақәыцсычҳазшәа иуит, аха иҩныцка ласымхеит, – агәыр цынца иланакшозшәа, агәыхь шьҭихуан. Амҩа амазақәа рыҵҵаара ахьантара дуи ашәарҭара баацси изышьтымхыргьы алшон. Иҵсеибакра аазыртынчшаз таблеткак иҿы интеиҵеит.

Анылашыца нахыс, урҭ, ашәарҭадара зыхьчоз ҳәа изшьҭаз, амҩан иубоз маҷын, қалақь ҕәгәак уаналалози, уаналҵуази ртәы умҳәозар. Аҵыхәтәантәи апост аҿы имнеиргьы ҟалон, уи агылашьа злаҟаз ала, аха ақалақь алалашьа зныз рылаҵш иҵашәааныза, агьежь иҭалон, иакәшаны ишааиуаз ҩыцьа аинспекторцәа иаарымпыцашәеит. Урҭ, килограммк алимон ада, акгьы иамыҳәеит.

Даеа жәабаҟа минуҭ рышьтахь, абылтәы нҵәон. Иахьакәымз амҩа ианхалар аҵкыс ргәахәын, цәгьала былтәы ҭирҭак аҵхагәтан ирҵшааит. Амашьынақәа аҵәаҳәа иқәгылахьан. Урҭ рханы ахәдара иқәгылан анаҟә зхарҵаз, уи амшала цкьа иубарҭамыз, аиааираз иҭахаз аибашьҩы иан лбаҟа. Амашьына ласҟәа зхатәыз излархәаз ала, ареспублика иахагылаз, бжеиҳан наҟәла иҭалаҳаз ахәы абри абаҟа ақәыргылара, Брежнев ицыларала иеазыҟаиҵозаарын. Убри аахыс абарҭ аҩыцьа, абаҟа нарыдкыланы, ауаа иршәиуазаарын.

Мардасоу дцан, абылтәы зҭиуаз дааирҵшын, ашә днасит, нас асаркьа дахьасуаз ицәыцехьан. Уаҩы дыҟан иҳәо имбеит, аха амашьынақәа зтәыз уа цҳәыск дшыцәаз агәра идыргон. Ашьтахь иҩызеи иареи ахьта иакын, амашьына иҭалеит, уа иаҳа цхаразшәа. Арцхага аҿарцар, аколонка аҿынза рмашьына рызнамго, ашьыжьынза аус зладырушаз рзынхозма? Ирымаз зегьы ршәырцеит, ирхарцеит. Иара усгьы ишыхьтшьуаз, раацсара рыхьзан, ицәеит.

Рхы рыцәжь иахьыцәаз, рыхәдаҵьалқәа рзыриашомызт ианааҵшуаз. Рыедырцхарц, амашьына иҭытцны, амҩа нымҩахыц илаҩеиуан, цьоукгьы ирацәажәарц иаҿын. Амашьынақәа рцыхәа убарҭамызт. Даеа цәаҳәак амашьына ласҟәа еишьтагыла иаауан. Қьаадқәак кны, цыт-ҩык аномерқәа рхырхуан, ацәаҳәа иқәгылаз уаҩы дрыбжьадмыргыларц. Аицәҳарагьы иаҵшьыргахьан. Аҩбатәи ацәаҳәа еиҿызкааз излархәоз ала, дара иацы ара игылахьазаарын, абылтәы рзымхеит. Ахьзынца ҟаҵаны, рхатарнак дынрыжьзаарын, иара дамхацәеит. Уажәы урҭгьы арҭгьы неилаҧса, ҽыц цәаҳәак ҟарҵазшәа руит, зегьакакәын згәы намзоз цәҳа-шҳауа аганқәа ирыван. Урҭ еибабарын, аха транзитла иаауаз, ма хәы ҳаракыла абылтәы ҳарҭозар ҳәа, абылтәыҭиртахь Мардасоу деиҭацеит.

– Иаха сааурцшыр – иусымтози, – лҳәеит иаадәылҵыз аҵҳәыс. – Уажәшьта ауаа рацәахеит, ашьыжь, абылтәы ааргааныза, акгьы сызуҭазом.

Данаахынҳә, зҿы инеираны иҟаз Олег Кәазба ателефон дизасит. Уи аҩны дыҟан, рнеира дазцшын. Атрубка ныхшьны данаадц, қыртуа чкәынак, ихы хтны, ахьта дызламкуаз уамашәа иубарын, дыцәҳауан, ахьзынца ахьеиҿыркааз азы. Ацәаҳәа иқәгылаз ракәын иара дзықәшаҳатыз. Аиашаз,ахьзынца зныз ақьаад ркымзар, цьара дыбжьамгылагәышьози. Уи даагыларц азәы инаиҿаирхьит, избанзар иара дахьынтәааз азәи-азәи нибарцәозаарын. «Шәаргьы ууанза шәнаргоит!» –

дааҽамхазакәа аҭак риҭеит иара. Ишеибарххоз, рқьаадқәа рыманы ишеилагьежьуаз, абылтәы аазгоз амашьына аарывагылагәышьеит. Уи анҭадырцәы, абылтәы ҭира реазыркит. Аамҭагьы рымгеит, аҵхагәҭан аахыс реибарххарақәа рыхәан, ирласырласны амашьынақәа ықәтцгәышьеит. Мардасоу имашьына абак иртәын, уаҳа ирымҭазт, иҩыза дима, иҿынеихеит.

– Амш цәгьахарц иҟоуп рхәеит, – ҫааиҭит Адгәыр. – Аҵшатлакә, асы, аҵаа… Зегьы ҳара иҳахьзарц иҟоуп.

– Амш бзиа ҳақәымшәозаргьы, егьирахь ҳаиқәшәандаз!

Иузымдыруаз ақалақь ду аҿы иуадаҩын адресла аҵшаара. Шьаҿаццхьаза уҵаалар акәын, уназдгылоз зегьы аҭак урҭаргьы уамазак иртахзамызт. Алаба зкыз амҩа уқәицарын ҳәа уиқәгәыҷыр еиҷьын, аха, ас аидара уманы урбар, аҵартышаз инапы аҿаарирхон азы, хара-хара уивсуан. Иара усгьы ана-ара урҭ аауҿаҳауан, иргашаз рмоургьы руамызт, нас амҩа уқәырцагәышьон. Амра мраҵас иахьгылашаз дгьылмызт, иангылашаз аамҭамызт акәымзар, Амра жәхьан еицш иҩеихьазар акәхарын, изышьҭаз аҩны аныркшаауаз.

Олег иуаҭахқәа рҿы дыҟан. Исасцәа акы инаирцҳан, аҵьармыкьахь игеит. Еимырдақәеит, аха иидыруаз ауаа ыҟамызт. Избеит, игараж аҿы аидара шьҭаҵаны, амашьына ҭадырцәырц. Уажәшьҭа ааилашәшәиуан, амҩаду ианыланы, иахьбжьалашаз илеирц мачк шрыгыз, раҵхьаҟа инспекторк ныҟәцаҩы – инспекторк дышиаҵәажәоз анаагәартоз. Ҳаибааныа рҳәан, инымҩахыцын, гәарбжьарак иныбжьагылеит, уаҩы игәеимҭарц, алашарақәа дырцәеит. Уажәшьҭа ирызкылшуеижьҭеи цытк аатхьан угәахәыртә, аинспекциа машьынак аабжьалан, сержантк даатыцны даарыдгылт, рышәкқәа аарымихт.

– Шәарҭ ах-ҩык аҵхьа шәҭатәар шыҟамло шәзымдырзои? – дцааит иара, документла изиркышаз анизымцшаа.

– Ҳҭатәар ҟалом зҳәада? – ҫааиҭит Мардасоу. – Ҳҭатәаны ҳгылазар ҟалоит, ҳцар ҟалом акәымзар.

– Ара шәызгылеи?

– Џьоукы хрызцшуп.

– Зҿы шәаада?

– Абри аҷкәын!

– Кәазба! – Олег уи днаидгылт.

– Уабазбахьоу?

– Шәара шәус ала џьаргьы сарбам.

– Уа иарбоу иудыруада?

– Арекетиорцәоу? Шәара ижәдыруада?

– Зегьы здыруеит, – иҳәеит аинспектор. – Шәзызцшу ирылашәхи?

– Алимон ахьраҳҭо иҳацхраарц.

– Сара иасҭар – исоуеи?

– Килограммцхьаза хә-маатк! – даагәыргьеит Мардасоу.

– Сҩызеи сареи ҳаицәажәап, – асержант иҿынеихеит арахь ихыцны иааиуаз акапитан иахь. Уи амҩан игылаз иакәын, арҭ ара ишеидгылаз идыруан, иаазышьҭызгьы иакәхарын. Рҩыџьегь акы ааибырҳәеит. Рмашьына инҭатәеит. Асержант арахь ҫааиҭит: – Саатбжак шәҳазцшыз, аилкаа шәзаазгоит.

– Абарҭ ҳаржьоит, – Адгәыр иҩызцәа ргәы реаницон. – Зны ҳтауар ҳзыртиуеит, нас арекет ҳашьҭарцоит.

– Ус ҟарцарц ргәы иҭазар, рхала реаларгаломызт, – Олег ргәы ааирҭынчит. – Машьына ласык иакыз аидараз зеызкьашьуада?

– Иццакындаз, иҟарцоз ҳамбарызи.

Аинспекторцәа уамакгьы инымхеит. Амала аамҭа цахьан, изызцаз русурақәа ирылгахьан, уаҩы дрықәымшәеит.

– Иаҳзыншәыжь шәадрес! – Мардасоу днарыдххылеит. – Сара шәсыцшаауеит.

– Ҳарҭ аус ахьааура умбазои, – асержант ари игәы иҿаницон. – Ус ҳаиқәшәар бзиоуп, хаҿсахьала ҳаибадырп. Егьыс аус ҳзыӄаҵар бзиан, иауы, иаму – ҳаибахашҭроуп. Амала, акыр ҳзыӄаҵартә иаабозар, ҳхала шәҳаҵшааурит.

Урҭ рмашьына анца, егьырҭ шыӄалаз издыруамызт аха, аамҭа кьаҿзак иалагзаны, ара аҵсҭазаара макьана ишизеилымкаацыз даҿазнык агәра игарц, Мардасоу иибоз, иаҳауаз дрызхәыцуан. Азакәанхьчаҩцәа ракәын адырҩегь азакәанеилагара знапы ианыз. Рыцсҭазаашьа убас ишьақәыргылан, даргьы, рцсы ҭазарц рҭахызар, маҷк итышәынтәалан инхарц, даҿакала иныӄәар ирзеиҧхо рбомызт. Ари азхәыцра ҿыц дазааизшәа дыштәаз, Олег ибжьы даалнахт:

– Амашьына аидара ақәаҳхып. Уаҵәы иахьаҳҭаша ҭыпк ҳзыцшаар, ҿыц иақәҵаны иаагап.

Олег игараж шыӄаз рҿынархеит. Уи ихатәы маҵарамызт, иара иеиҵш жәпаҩык рмашьынақәа ахьдыргылашаз ҭыцын, ахьчаҩ даман. Ихаҭа аиашькақәа маҷымкәан иман, ара машьынак аргылара ааста, абас иаауаз злеиқәиршәашаз ҭыцын. Аиашькақәа, иркуаз ҭаҵсаны, хазы идыргылеит, иаанхаз адашьма иқәырцсеит. Адгәыр итахын амашьына нрыжьырц, арахь Олег иҩны ахьгылаз маҷк набжьан, уажәы шьапыла ицатәын, ашьыжь убас уаар акәын, аамҭа рцәызуан азы, аҩны уахьлалбаауаз идыргылар, акгьы ахьрымызт ҳәа игәыҧшәа, ақә иқәыз агьежь аҩныцка интаргалан, даргьы нҭатәан, агараж инҭыцит.

Ауха Олег иҩызак дицхьеит, алимон аҭараз цхыраарак риҭарц. Уи ҩба-хца ҭыц идыруан, иангьы каҳуажәыртақәак дреиҳабын. Ангьы ацагьы цараӄаҵаҩцәан. Иртахҳаҵәкьар машьына ласык азна алимон «кыҭ» ахдырцуамызт уҳәартә ибеит Мардасоу. Аҵхагәҭан Олеги Адамыри уи аҷкәын днаскьаргарц дыллыбааргеит. Ауаҭахқәа рҿы иаанрыжьыз Мардасоу, уажәшьҭа иеиқәшәар здыруадаз ҳәа, игәы рҭынчны ателевизор дшахәаҵшуаз, дааҩнашылеит Адгәыр.

– Амашьына збарц ауп сызлыбааз. Ашәқәа аартуп, аҩныцка зегьы еилырхыуп. Ашәқәа нкыдҵашәа сааит, аха ацаҵха ауркыроуп. Адокументқәа уа инужьзар – арахь ихәнугароуп.

Олег иааҩнашыламҭаз Мардасоу иееилаҳәаны дындәылҵуан. Алифт дынҭалеит, знык амашьына ашә аартшьа иақәшәаз даҿазынгьы иааиртрын ҳәа, амашьына ҵаӄа ааныжьра шаҵсамыз дазхәыцуан. Алифт данаатӄьа, иаразнак дындәылҵеит, азәыр имахцә анҭарсра дахьзарызшәа. Уназхьыцшышаз уаҩы дыӄамызт. Амашьына ашәқәа зынза иаартын. Аҩныцка итаиҵаз агьежь ыӄамызт, иеимаа, ихылпа, икьаҿ имбеит. Документк иакьымсит. Амотор италазар ҳәа дшәан, акапот дҩахазар, иаркзамызт, уаӄа даеа гьежьык ҭан, уигьы ҭыргахьан. Ахара мҩа дықәлон, иҿыцыз гьежьы имашьына иаҵамызт, иӄалоз иудыруази ҳәа, ижәытәқәазаргьы, ианааихәлахашаз ҳәа дгәыцны, ишьҭихыз рыҩ-гьежьык рзахьан. Аахақәа ирызцшыз Мардасоу дзықәшәаз ибга рзыцҵәомызт, имашьына акапоти ашәқәеи наркны, шьҭахьӄа днахынҳәит.

– Олег! – ҿааитит данынаҩнашыла. – Амашьына дырҳәит, алыбааха самразакәа. Шәҩыхәнозар ҳәа, цьара ицәыцагылан. Агараж ахь иаагароуп, иҳазмырныӄәо еилырхааныа.

– Ацәыршәагақәа! – Олег аеилаҳәара иҿыназикит. – Адгәыр, ҳҩыцьегь ҳцап. Ахәычқәа роуп иӄазцо. Ҳраион иатәызар, анышә иартартә иӄасымҵашеи, аха иатәымзар исзыцшаазом.

– Адгәыр имаҳки, сара сымцои, – зеилаҳәаны игылаз Мардасоу иеиҳабыз идәыкәҵара дацәыцхашьон.

– Иагьумҳәан! – дҩаҵкьеит Адгәыр, Олег итахханы ихьз аниҳәа, даангылозма.

Амашьына агараж ахь изгаз аанымхазеит, аҵхгьы акыр инеихьан, иаразнак ишьталеит. Ус акәзаргьы, амҩа акырза иараацсахьаз, ацәыз иоуз наизацлан, аҿынтәарак алимон ахьырзамҭаз, адырҩаҿны уамак даргәыцуамызт, арахь аҿыц ҭыц аҿы ашьҭалара ианакәызаалак ицәыуадаҩын. Мардасоу, уамак иҵсы изымшьакәа, шааныа дҩагылан, иееилаҳәа-иееилаца днатәеит, иҩызцәа дрызцшуа. Азынраз аҵхара ахьҭарцоз аҩны дыршцәон. Иҩызцәа гылааныа, ичҳагәышьеит.

(Иацу ыҟоуп).

3

– Уажәгьы шәышьҭоума? – Ламара лбжьы акоридор аҿы иараҳаит.

– Ашә аартуп, блеи! – илаҳартә лызҿитит Мардасоу, ихы кылҳәҳәо дахьиаз.

– Ҳгылааныза дааҳарцшыр иаҳа иеиҧьын, – иҳәеит Лурентиа.

– Ҳгылааныза бзыцшру? – ибжьы наиргахт Мардасоу.

– Ажәак сҳәоит ҳәа, ара сабашәызцшызаауеи, шәышьҭазар снеиуеит, шәызбылрым, – лҳәан, ашә ааимылцааит.

– Ҳара агьҳахьрым, аха бара быблыр – ҳабацои? – аҭзамцахь зҿы хаз Лурентиа ибжьы хәанчан, ихыза иҿы иацыракшәа диан азы.

– Аблыха сымазам, – Ламара Мардасоу иахь даақәцәеит. – Варлеи лгәабзиара сгәацхом.

– Илыхьи?..

– Лаб дылгәалашәахыу, цхыз дылбоу сыздыруам, лхы еилацсарц дыҟоуп сҳәо дызбоит. Лылаҧырз сцәылцәахуеит.

– Лылаҧырц ааузазар – лхы еиламцсазацт, – Лурентиа иҿы шынарҳәыз ибжьы аагахт.

– Сара цьара сцароуп, – Ламара лхы Мардасоу изхахын. – Ирласны узлызнеиуама?

– Сышцамнеиуа! – уи ихыза ныцхьаршәҭны, дѡатҟьарц ак игымхеит, изцшуаз лылацш дыннакылеит акәымзар.

Ламара дшынагьежьыцәкьаз, Мардасоу дымцшзакәа дѡагылан, ирлас ихаҿы ирыцкьан, иҿы зәзәаны, деиқәыцырцыруа иеааилеиҳәан, иенымырхакәа длалбааит. Акоридораҿ Лена дааиҿаҳаит. Лара дыццакуамызт. Ак игәы иалазамызшәа, ашьыжь бзиа налзеиҧьишьан, аҭак аниоу, иѡызцәа азҧабцәа ахьыѡназ ашә днасын, длеирц азин иоуааныза, иаартны дныѡнашылеит.

– Быхәшә аазгеит, сара сцалап, – Ламара лпалта цха налшәылцан, дындәылцит.

– Ибыхьыз саҳәеи! – Мардасоу даалхагылеит.

– Ухәшә бзиоуп лҳәеит, умбои, – лыблақәа шьҭымхзакәа, ганхашәа дахьиаз, лбжьы аагеит. – Ара ууатәеи! – лзааигәара аҭыц ылихырц анилырба, иара аҟәардә даахан, лиарҭа инадыргыланы, дныҟәтәеит. – Унапы сыҭа! – инапы лызнапык ала иаанылкылеит. – Унапы бзиа избоит, сзыҟәгәыҧуа инапуп азыҳәан, – лбжьы ҭымгацәакәа, диҿамцшзакәа диацәажәон.

– Ибхьааua сабҳәарц сыбмыхәази!..

– Хьаак сымоу цьумшьан. Адунеи сгәахшәеит. Уара уахьызбо саанагоит.

– Бгәы кабыжьратә бызлаҟоу сзеилкаауам.

– 30-ка шыҟәса схыцыртә сҟалару, угәы ишцаанаго?

– Избан ус имаԥны бзаҳәо? Бхәыцшьақәа сгәацхазом.

– Иумбазои сшыҟоу… Сыбаѡ ҧҧгәазам. Аарлаҳәа адәы сыҟәуп.

– Ачымазацәа иаҳа аннырцо ыҟоуп. Згәы бзиацәоу уи ҳатыр рзакәцазом. Агәабзиара уамак змам ирымоу рыхьчоит. Аха бара уанза бшәарҭаны бызбазом.

– Сыздыруам. Уамак сзымнеирашәа ацәалашәара сызцысит.

– Ацхыз баацс ббама?

– Избоит. Саб данызба дысмацәажәазакәа дыѡоны дцон. Сара сишьҭан, сихьзаны сихьынҳаларц. Иара имуит.

– Бымбои: уахь ишбаамҭам бирдырит.

– Сумжьан. Уара урҭкәа, егьырҭкәа рыгәра угазом. Иубаз ада акы ыҟоуп ҳәа уҟазам.

– Аиаша бҳәеит.

– Иахьцалак саб сихьзар сҭахын, иара имуит, сгәы иалоуп, Мардасоу.

– Арахь бгыли!

– Аа-а!.. Иҟауҭо закәи? – лхыза анаалықәиҭаа, харҭзаҭә леахьылҭәахрыз лзымдыруа, маҷкгьы дныѡныҭәааит, уи иҽаҭхьа лхы лнапаҽы иаалгартә дыҟан акәымзар.

– Аиарҭа багәылахаҭәеит, – лнапы кны дѡалыхан, адашьма днықәиргылеит. – Ирлас бееилаҳәа! – лыҭкы даахан, иналиркит.

– Уеилагама?! – лыҭкы налшәхаларҭеит.

– Спалтеи схылаҭи лыбаазгаанза, бҽы зәзәаны, бхы ҳәаны, амѡахь бшындәылҭра быхиазароуп. Еилыбкаама?

– Еилыскааит, – лыбла ҭырхаха дихәаҭшуан, «ҳабаҭои?» ҳәа дагьимазҭаакәа.

Лымаҭара данаанха, рсаркьа хәыҷы ахькыдыз днадгылан, лхцәы ааиҽылкааит, Мардасоу ихымѡаҭгашьа лзымбатәбараха макьана иахылҳәаарыз дақәшәомызт. Лымпахьшьы, лсапан, лхаҭыц рыцқьага аашьҭхны, дындәылҭын, аҽызәзәарҭа дныѡналеит. Уаҟа еснагь илбалоз, илдыруаз даеа зҭабцәакгьы ѡнагылан. Урҭ руазә Лена лакәын. Уи, лхәы зфаз лакәызшәа, Варлеи даалҽаҭшит, лхаҭыц рыцқьо. Уигьы егьырҭгьы Варлеи лыбла уамак иабазомызт, дагьылхьаамызт. Уи аены аранзагьы дзааирын ҳәа лгәы иҭашәомызт. Убасҟатәи лхы ееимкәан илбон дахьынзашьҭаз. Иеилкаара маҷк иуадаѡхазаргьы, Мардасоу ихымѡаҭгашьаз диаҭабуан лара. Иахьцалак лҭагылазаашьа маҷк далихит, лыблахаҭ гьежьуазаргьы анаиааира дшақәиҭыз лирдырит. Лхы лнапаҽы иаалгар – иҭегь деиҭьымхарызи. Аҽызәзәарҭа данааѡныҭ, ҭынч акоридор даабжьалеит. Лҽы зык нақәылҭәеижьҭеи, иҭегь деиҭьны лхы лбон. Ауаҭах ҭшәа дшааѡналазҭәҟьа, лхы заҭәны илбахуан. Цаҭ луазшәа Ламара уск дашьҭалеит. Ма Мардасоу ирлас дааиндаз! Афымцаршыга наҽалҭеит, иара дааиуазар, рѡыцьегь чаик ржәырц.

– Беилаҳәазамкәа бызгылеи? – дааѡнашылеит иара, лпалта аакнихын, илшәылҭарц иааиҭыхуа.

– Чааик ҳжәып сгәахәын.

– Амѡан цьара какалкырҭак ҳаҭаап.

– Ҳабаҭои? – афымцаршыга ааҽылхын, лпалта амаҭрақәа рахь лнапқәа ндәықәылҭеит.

– Ақалақь ҳалазаап. Ҳдипломтә усумҭақәа иахьа ҳаарҟәаҭп. Заҟа иҭәҭәаны уҭсы ушьаз аҟара, аусура уқәманшәалахоит.

– Уажәы сара сзоуп аамҭа зурзхо.

– Мамоу. Бара инабыҭгашәа, сҭсы сшьароуп.

Ашә ааиртын, лаҭхьа дындәылҭит. Лара аҭаҭха ахьынзалыркуаз, иара ашьшьыҳәа амардуан иамариаша днеиуан. Нас дыццакны днаихьзан, имахәар лнапы наҭданы длаҽалеит, иҭаҭәыз лнапала абагьыр кны. Усҟан рышьҭахь ашәқәа руак аатын, Ленеи лѡызцәеи рқьышә иқәҭаны ишрызҭшуаз дара ирбарҭамызт. Узҭахымхаз иҽы иҭашәозаалак узимҳәози, цәаҭеыгак ахьырҭшаашаз иашьҭан. Усҟан урҭ хьаас илоурц злымшоз Варлеи ахыбра аѡныҭҟа иѡнатәаз аҳауа хьанҭа лзышьҭхуамызт. Арахь леырҭханы лееилалымҳәахьази, знык адәы анықәҭшра дшаҳәоз, аҳауа цқьа хьшәашәаза ианаалҽас, дызцыз арҭыс даеазнык гәаныла диаҭабуан. Лгәы иҭаз шизымдыруазгьы, амшцәгьақәа идрыцқьоз ақалақь ҳауа шылзеиҭьыз иара имдыруази, иҭегь иахьыцқьарҭаз апарк ахь дигарц игәы иҭан. Макьана азынреи аацынреи ишеимаркуазгьы, уи ашықәсан азынра аҭыжәара агон, асы шьҭан, уахыла иҭаауан, аҳауа гәабзиарала уарбеиарын.

– Зны каҳуак ҳжәыпи, – алҭаҳара иҭагылаз аѡны аҭаҟатәи аихагылараҽ акаҳуажәырҭахь длалбааигеит, ишыдрыцқьозгьы аҭаа зықәшәыз амардуан дықәымшьқьраарц длыҭагыланы.

– Акаҳуеи часаки рыда сҭахзам, – лҳәеит лара аѡныҭҟа, иара аҭәаҳәа даннықәгылоз. Лхаҭа иҭаҭәышаз, шьапык зҭаз аишәа-гыла даазҭшит. – Ҟоҳ! Асҟатәи иалоухи? – дҭааит, иара данааи.

– Ибзианы акрыбфароуп, бымч уаҳа иҭазҭои, – иара ибон, иҭарақәа дреигзаны, лара ирмаҷны дшаҳәоз. Иагьа умҳәан, рстипендиақәа еиҟаран, аха иара ус

дзаангыломызт, аҩнынтә иааицхраартә алшара иалаҟаз иман, лара лан заҵә лашьцәагьы дрыцымхраар иаарыҵагылодаз.

Иааигаз рфаанза, ддәылимгеит. Ашьҭахь адәахьы автобус аатгылартаҿ ахыбра иҵагылаз арымз дыкәиртәан, лҵсы лиршьеит. Ажәлар иахьеибарҩуаз ирыҵашьыцуа ирызцшуан, даргьы абас ааигәа имыццакуази, алекциаҟәа ирыгымхарц. Уи аамҭа хьаҳәрак акәымкәа ирыцәцахьан. Ԥхьаҟа изырццакшаз иарбан усыз рыздыруамызт.

– Уажәуа уаналагалак, ухәычреи уқәыцшреи шықәсқәа рыхә ушьагәышьоит, раҳатыр баны иугәалашәоит.

– Уажәны ухы уцхьазахьоума?

– Мамоу, аха есымша уҿахома, уажәуеит акәымзар, арахь сара қәрала сахьынзеиҳабу, арра збахьеит, аусура збахьеит, – аниҳәа, иҿы итшәахьаз цысцас ицырхьан акәымзар, иааицәымҷахеит, згәы шьҭихырц дызцагылаз лҿацхьа агәкаҳара ианакәызаалак иааирцшуазма. – Шьҭа ҳцалап! – дҩаԥкьеит иара, иаацәыригаз лхаиршҭырц. Ауаа рыжәпара иаламлакәа, иаҳа иахьҭацәыраз аган ҏеадкыланы, инеиуан. – Ибҭахызар ашьыжь фильмк бсырбап? – иҳәеит иара, акинотеатр ианазааигәаха.

– Исҭахзам.

– Адрамтеатр атрупа ашьыжьтәи қәгыларак бахәаԥшырц бҭахызар?

– Адәахьы ҳаҟазаап. Аҩныԥка аҳауа сзышьҭымхуашәа збоит. Сгәабзиара уақәгәыгуа збазом. Иахьцалак уамак зхыцша уаҩым сара.

– Зны-зынла ауаҩы дҭашәалоит… «Даланагалоит» рҳәоит аԥсуаа. Усҟан ихшыҩ иаҳа ичмазаҩуп. Хәыцырҭа бзиак дҭанагалазом, ахлымзаахқәа роуп дзызхәыцуа. Баргьы убри аҭагылазаашьаҿ быҟоуп. Амала игәхьааҳгаша уамак ыҟамшәа збоит: уажәы уцсуоу уҿаны уцсуоу, зегьакоуп уи узцшуп. Ҳахьынзаҧкәынцәоу, акыр наҳцыр, ҳамҵсрашәа ҳгәы иабоит, аха ашықәсқәа даара ирласны имҩасуеит. Адгьыл Амра акәшараз уамак аҭахымзаап. Уқәра иацлаццхьаза, уи даара иунируеит. Амала бара быншәақәо иеицшны, ибхадыдуа цьыбымшьан. Бцара балгар, хаца бцашт, ахәычқәа боушт, даса хьаақәак бызцәырҵуеит бгәы бхазыршҭша. Аԥсҭазаара ус сиҿкааун: ацәгьси абзиеи рышьхәа сивцагәышьоуп. Сармақә бихәацши!

Аполиклиника иаадәылцыз Сармақә иахь Варлеи днахьаирцшит. Апроректор, рецептк иццыба иҭатцо, имашьына шыҟаз днеиуан. Иныҟәашьала акыр игәы шыбзиамыз ҩашьомызт. Заҟа изааигәахоз аҟарагьы, иҵшҭәы ихыббы дшыҟаз убла иаахгылон. Мардасоуи Варлеии уи иахь инаццакит, ихьымзар ҳәа ишәаны. Игәабзиара шыҟаз цқьа иеилкаатәын.

– Ааи, схәычқәа! – даагәыргьеит иара, аҵша злаланы иҟаз ицәсижь иблақәеи ицынцеи аиҳаразак ирныцшуа данаарызхьахә. – Ушцакоу ҳәа ушцатцауеи, Мардасоу! Ушыҟоу ашышьыхәа иара иуеимҳәои.

– Иара дарбан? Иуҳәаз сзеилымкааит, – Мардасоу ари «шәара» ҳәа диацәажәон аинститут аусуҩцәеи астудентцәеи ианрылагылаз, аха аԥсышәала даниацәажәоз, Сармақә иҳәарала, «уара» ашҟа диасуан.

– Цыцхи иахьеи уеиҵшу?

– Сеиҧымзар ҟалап, – даахәыцит Мардасоу. – Есышықәса мачк иагсырхошәа збоит.

– Умбои, уара, макьана ушыҵкәыноугьы, иунируеит. Ашышьыхәа иара иуеиҳәоит сымхәеи. Бара бгәы бзиамызт ҳәа саҳан, быштакоу? – уи Варлеи лахь даахьаҳәит.

– Хар сымам, – дцышәырччон лара.

– Уамак быхьуазаргьы, абыржәы ишыбҳәаз иҳәала. Азәыр угәхьаа икыума. Ашьыжь издыруаз азәы даасыкәшәан, сгәабзиара даназцаа, абра исыхьуеит, ана исыхьуеит ҳәа сиҿуп, иара – «аҳа? аи-аи!» – ҳәа уамашәа ибазозшәа дышсыдгылаз, схьаақәа зегь иасҳәааанза, – «уо-ора, уа уангыли!» – ҳәа азәы изҿитын, дыҩны дишьҭалеит. Иҟоу бдыруама: ауаҩы, ихы ахьигара изымдыруа, иусҟәа рацәахеит,

дрыхьзом. Уара уусқәа наиҷугалоит, иара иҷәымҷхәуп. Аха дузҽлымҳаханы ушҷаҟоу ҳәа данузҷаа, уаҳа иуҭахи! Амала ухьаақәа зегьы зиоуҳәои. «Хар сымам!, ма «Сгәы ҽеим» азхоит. Сара сшыжәбаз уаҩы иашәымҳәан, сҷынҷа амҷҟарашь кылхәхәоит, аха иааучҳартә иҟоуп. Шәҷара усқәа шҷацои?

− Ҳаҷәгьам, – иҳәеит Мардасоу.

− Аҷара шәҷа, аха… Адиплом зуҭахыу, иҟауҷаша удыруа, амҩа уқәнаҷарҷ азакәзами? Бара бгәы ишҷаанаго?

− Ааи, – лҳәеит Варлеи.

− Ҳаҷсуара диплом амазам, шәҷсы ахьынзаҭоу ишәҷала! – абзиара ҳәа инапы неиҟьан, имашьынахь днаццакит.

− Абри ак ҳаиҳәарҷ иҭахын, – ҽааиҭит Мардасоу.

− Дысгәаҷхоит, уара! – лҳәеит Варлеи. – Абри ҷҳәыс дзааимгаци?

− Диман. Еилыҷит. Зны дҭаркын, асовет мчы даҕоуп ҳәа. Лара дышиҷсамыз аалырҷшын, абахҭа данҭыҷ, лара лахь дымхынҳәит. Убри аахыс имала дыҟоуп. Иҷҳа дибалоит ҳәа саҳаит.

− Сара сишәҭар, – дҷышәырччеит лара.

− Баб рыцҳа дышиқәлоуу?

− Уи абеиҷырхагоу. Амҷҟарашь иҷынҷа икылхәхәоит, аха агьоурымызт, дышҟәыҕоу умбазои?

− Уахь агьузҳәом. Даабеижьҭеи аҷсуаа дрыланхозма уҳәо, дҷәажәоит.

− Ауахәамаҽ ҳнеир уҭахзами? – дааҭгылит лара, аҩны ҳаракқәа рхышәара-рҷышәара уазҷшны, напсыргәыҷак иаҟарамыз жәытә уахәамак азааигәара.

− Ибҭахызар ҳзымнеиуеи, – уи иеиликаауан лара лҭагылазаашьа зоулак агәҭынчра ахьиҷшаалак дшашьҭалоз. Сармақә илахҽыхра аамҭа хәыҷык акәын иахьлызхоз.

− Анцәа игәра угозар цәгьам ҳәа сыҟоуп. Абри ҳара иалкааны динк ҳақәныҟәар бзиан. Гәрагарак ауаҩы игәаҷа иҭаҷәахызароуп.

− Аҷсуа зыгәра иго даҽакзоуп, уи макьана иҭҷаам. Акоммунистцәа уи ус шакәҷәҟьазгьы ҳдырбеит амала. Ҳгәыла быргк ишиҳәаз бдыруанда: «Сара сыҷсылманын, – иҳәеит, – апап Тропил, ҳқыҭахь даныҟәнагала, схы дылҭалан, азы сзааихит, – иҳәеит. – Усҟан азы узаазхыз есымзы уасак изугалар акәын, суасақәа анынҷәа, аҷсылманрахь сеиҭаиасит», – иҳәеит.

− Аҳыҳ! – дҷәыҷаччон Варлеи.

Ауахәамақәа рҽаҳара ишаамҭазгьы, акык-ҩбак аус зуаз уҷылон. Ари урҭ ируакын. Анцәа имаҷзура уажәы ишымҩаҷымсуазгьы, уахь инеиуаз ыҟақәан. Анцәа игәрамгара аамҭа ишарҽиауазгьы, хыхь ажәҩан ихыз аҷҭақәа рҽы инхоз ҳазшаз имчхара заҷәык иақәгәыҕуаз адәы иқәын. Ауахәама аҩныҷҟа, амҷ ҷыруазар иуаҳәартә, ҭынчран. Ҷьоукы Анцәа исахьа аҽаҷхьа иматанеиуан, рбжьы ҭымгакәа, нас, рылахь рыҷьымшь затәны, инахынҳәуан. Апап маҭәа зшәыз азәы дыҩнан, иарбан маҷураз дзызкыз Мардасоуи Варлеии ирзеилкаауамызт. Лара аҭзамц ҳаракқәа дыркыдҷшылон, асахьа ҷьашьахәқәа лылаҷш рхын, аекскурсиаз иҩназшәа илаҩеиуаз дрызҷшын, лхаҭагьы убарҭ аҷыхәтәантәиқәа дреиуазшәа лбон, – Анцәа имҷаныҳәара даҷәхҟьахьан, аха аҩныҷҟа иҩнатәаз аҭынчра гәҭынчраны дамеханакуан, дзатәнатәзомызт умҳәозар. Адинхаҷара хшыҩ чмазараны избоз Мардасоу имахәар лкын, иаҳа узықәгәыҕшаз итәызшәа. Аҷсҭазаараҽ агазеазра дақәшаҳаҭмызт лара, уи азы илзышьаҟахашаз дашьҭан. Аха ауаҩы данҷслак нахыс дныҷабан ицара дзақәшаҳаҭмызт, аҷьабара дақәшәазижьҭеи. Уи лзыхгомызт лҳәартә лхы лбон аамҭала, дызҭашәоз дшаҽагылазгьы.

− Шьҭа ҳцап, – уи Мардасоу илымҳаҽ иназартә, ҽаалҭит.

Ауахәама хыбра иҩдәылҷын, ҽымҭзакәа амҩа ианын. Иахьдәылҷыз инеирц ирҷылоз убарҭамызт, уи анаҩсан имҩасуаз амҩаду аҽы аҷсҭазаара шеилашуазгьы. Амашьынақәа ухы ҭырҟьон, урҭ рбжьы иаҳагьы иуамаган, аҽымҭра зхатәаз Анцәа имҷаныҳәарҭа аҩныҷҟа иҩнагылаз аҭынчра анубалак ашьҭахь. Ишнеиуаз

ашәкәытирҭа дәқьан иныҩналеит. Уаантәы, амҩа аихцәарҭа иныкәсны, аматәа ҭирҭахь инеит. Баша иҩнацшуан, акы злаархәашаз акыр ркызма. Егьи адәқьан аҿы ашьаца рҭиуан. Зеиуа уҭахыз аимаа ҟаиматҟәа. Урҭ иреицшыз руак мышкы зны илышьалцарын ҳәа, Варлеи дагьгәыцуамызт. Уи иавацшьыз адәқьан аҿы аҩныматәа рҭиуан. Ас абеиара зыҩнагылаз аҩны рбар, изтәыз, арҭ рыхә злаирҳаз ицырдыраарц, ихәцә цыркаауан. Нас изырҭиуази, аки-аки еиҿадыргылозар?

Варлеи аҩныцка агыларагьы атәарагьы лзычҳауамызт, адәқьан илалбаан, ахышә ҭбаа инахашәа иахьҿаз, ахаҳә днықәтәеит, ахышәашәара лпалта иалсрымызт ҳәа дгәыцшәа. Уи ҿымҭзакәа лхәыцракәа дахьынзарылаз, Мардасоу, лааигәара дгыланы, ауаа рыжәпара дазцшуан. Лара араҟа дтәацәаргьы, ахьҭа ахьлылсуаз адагьы, агәтахәыцра баацскәа дрызкылсцәар ҳәа дшәаны, рҿынархарц налабжьеигеит. Даацышәырччан, дҩагылан, имахәар анапхаз зымхаз лнапы нацылдеит. Заҟа инаскьоз аҟара, ауаа иаҳа имаҷхон, ҭынч уцәажәартә иҟан, амҩаду уазааигәацәамкәан унеиуазар. Амашьынақәа араагьы амҩа рымехакзаны имҩасуан. Апарк аҿынза макьана акыр набжьан.

– Иахьцалак уи ауахәама аҭагылазаашьа уара ушцахәацшуеи? – акы дҭаршәны даман лара, акы дахкьашар ҳәа дшәозшәа, лацхьа амҩа данцшыло дахьнеиуаз.

– Ауахәама атәы акыр ҳдыруазар бдыруеит, – уи аеалагалара иҭахзамызт, избанзар игәы иҭатәкьаз иҳәар лара илзеицәахон, амц иҳәар еилылкаауан, лара иара ибзианы дылдыруан, ииҳәақәахьаз иатцшьны ирҵауларц дыцшын, дижьаргьы ихата ихы ицәымҭанатәуан. – Ҳатеистцәаны ҳраазеит.

– Ибзианы иудыруеит, уи алацәажәара уацәшәоит ҳәа сыкоуп, – игәатца дтацшуан лара. – Исмыхьц исыхьрызеи зугәахәуа. Акгьы агәра ҳамго адәы ҳахьыкәу бзиазам амала.

– Аеи, ухы акала иужьозароуп. Исгәалашәаз бдыруоу? Зны, ашкол санҭаз, саб дцырҟан, дышьҭан. Сара ишыстахымыз ныҳәара ажьирцахь снарышьтит. Акомсомол салахымзи, Анцәа ишьапы суркыр ҟалозма. «Абра саазышьҭыз шәхы лахааит!» – ҳәа сгәамц-хамцуа, ацәашьқәа аркны, гәацәақәак аҩы рыкәтәашәа инықәцаны, спарпаруа схынҳәит. Саҳәшьа дахьааиз илбаз, илаҳаз ралҳәеит. «Икаитца закәи, сбыкәыхшоуп, ҳатаны дышцаахынҳә?!» – аҳәсақәа еибарччон, рхатагьы икасцаз уамак цәгьара ацамшәа рбон ҳәа сыкоуп. Аиашаз ҳцас, ҳкьабз гәынхәцыстала ҳахьаҿадыргылаз иашам. Жәларцас ҳаиазаара ауп ари иаанаго. Уи ҳнапала иаҳдырҟацошәа сгәы иабоит. Сахьатеисту сгәы иалоу цьыбымшьан. Амарҭатра аҿынтә иаҳа ипрогрессивтәыз адинхацарақәа рахь ииасит, аха мышкы зны ауаҩытәыҩса рыцстазаарак иҿыцзоу даеа культурак ахь ацсабара икылнагарашәа збоит. Аха ауаҩы ацсра дацәшәоит, убри ауп артқәа зегьы шьатас ирымоу. Арахь ацсра знымзар-зны ишизцшу идыруеит. Адунеи аницсахлак, ицсы миазаар иҭахыуп, уи дазхәыцуеит, убри азы дыкәцоит. Изгәакьоу азәы ицсы шихшәаз агәра игар иҭахым, ицәеижь цсит, аха ицсы ыкоуп, цсра ақәым ҳәа, игәы иҟажоит. Бжьымчыбжьа есуаха ифатә ыкәдыргылоит, ацәашьы изадыркуеит, иматәақәа аишәа азааигәара иқәырцоит. Аха уи ныкәызгогьы игәы ццәоит, нас есымчыбжьа зны ацсы ихәы ыкәдыргылоит, шыкәсык ашьтахь, ныхәак аныкоу ауп акәымзар, аишәаргылара иакәыцуеит. Абас ауп ауаҩы ихы шижьо, амала артқәа зегьы цасхоит ишнеиуа, адин иадхәалахоит, цкаццарак ацшра аархәоит. Абас ауп, сгәанала, ҳацстазаара шеиҿкаахаз.

– Сгәы иалоуп ныркәы ахьыкам. Ауаҩы ицыхәтәа трагедиоуп.

– Азәы ус ихьма? Уи зеицш усуп. Ауаҩытәыҩса, ныркәы дахьнеиуа, аарцәы ицстазаароу ицстазаашьахоит, даеакала, – абзиара арахь изыкацар, уахь цьанат гылартас иоуеит, ацәгьара арахь иныкәеигар, цьаҳаным атымитыша дынтагылоит ҳәа дахьынзахәыцуаз, дызлаз ауааажәларра рыцстазааратә цкаракәа дрыкәныкәон.

– Иахьцалак адин иара аус бзиа мҩацнагоит.

– Ауаҩы, даныҩагыла нахыс, уахь агышыкам анидыруа, уи далашьцыланы, ацсра дацәымшәозар, иныкәигози арахь, аарцәы, ауаҩра илаазамзар… Адин

ауаҩрахь акылгара иазкын. Амала иара ахьынзыҟазаауа, ауаҩраҭәҟьа ҟалом ҳәа сахәаҭшуеит сара.

− Убас сгәы иалоуп нырцәы ахьыҟам, – Варлеи ҿыц инаҭылшьыхт.

− Сара ус сгәы иаанагоит, аха ҵьара акы ыҟазаргьы быздыруамеи.

− Сара уара угәра згоит. Уиашамзар иаҳа иеиҭьгәышьан аха.

Апарк инҭалеит. Макьана цқьа имзҭуаз асы иахьак еиқәшәны ишьҭан. Еснагь ииаҭәаз аҭлақәа рыда, егьырҭ ҟьантазза еилагылан, адгьыл аҭхара анбаҭаларыз ҳәа иҭшуа. Ахәылҭаз, ахьҭа агәхьаа мкзакәа, аҿар арахь иеизон, ана-ара апарк еиҭҳәа иҭагылаз асцена шьҭых хҩақәа иаарықәгылоз ахәмарҩцәа ирыхәаҭшырц, нас рхаҭақәагьы уаргьалак инақәтәарц, даҿа хәмаррақәак рыҿрыладырхәырц. Уажәы амҩахәасҭақәа ирныз маҷзамызт, аха инеидххылақәартә ирыцәамызт, аиаҳарзак анаҭәа, аус зымуаз, рхәыҷқәа рыманы, иаауан, ақалақь аҿы зегь раҭкыс аҳауа цқьарҭа ҭыцын ҳәа иҭхьазан.

− Аҭлақәа рбҭьы ҭҭымҭа ҳақәшәашт, аха шьҭа ашәаҭыҵьаҭ иаҭәара еилаччы ҳара иаабазом, – Мардасоу игәхьааигон уажәнатә ари апарки уи зыгәҭылакыз ақалақьи ишырҭахыз иалалартә иахьыҟамлоз.

− Ҳаҭсадгьыл ашәаҭыҵьаҭ иаҳа ибзиоуп, – лҳәеит Варлеи, – ихьааугаша збом.

− Ҳара ҳаҭсабареи араатәи аҭсабареи узеидкылом, бымбои. Ҳарҭ ҳашәаҭыҵьаҭ аҳаҭыр ҳазбазом, ҳалаазоуп азы, адгьыл ахала иарҿиаз ауп азы. Араҟа махәҿа усла иеиҿыркааз паркуп. Еиҳаразак узызхәыцша – мчыла аус ддыруан, атәцәа реиҭш абахҭақәа рҿы еилацала. Иахьагьы уи аамҭа ҳара ҳаҭәцаз ҵьыбымшьан.

− Убжьы азәы иумырҳан! Ауахәамаҿ ҳахьнеизгьы наузацырҭар уҭара уалдыргазом.

− Сара саныхәыҷыз сыбла иамбеи мчыла иҭхарсуа аҳәсақәа шрымаз. Ахаҭәа ыҟан, урҭгьы рҭагылазаашьа ҿеимызт, аха имаҷын дара. Аамҭа еиқәаҭәа иалазыз рышьҭахь, иаанхаз аибашьра иахәлабгеит. Кьоу-шәоуқәак хынҳәын, урҭ рыбжарак изыхҟьазаалак иҭакын. Мчыла маҭара убасҟатәи аус ддыруан, убас иҭхарсуа ирыман иқәын, рхазы акы рзалымгазо, ҵьабаа махәҿала ахныҟәгара уаҩы иҭахымызт. Убри ахаанхара саргьы саҭәшәон.

− Аамҭа маҷк аҿеиҭанакит.

− Уааргәырҭьартә иҟоуп, аха… – гәынамзарак иныцшуан, цқьа иҭәыригомызт. – Уи аиҭакымҭа даара ибзианы иҟалаз ҵьыбшьома, – уахь иниаигеит иара. – Гәыҭҟьараны ирзынхеит, зегьакоуп. Ашкол санҭала ашықәсан, акәтәии ахцатәии ҳаилатәан. Ҳарҭаҩы ҿнак данааҩнашыла, арҭага шәҟәы ҿыцҳҳараза ҭаҩык иаақәиҭаан, «ари дыжәбо?!» ҳәа илирбеит. Иҟалаз цқьа исзеилымкааит усҟан, аха исгәалашәоит актәи адаҟьаҿ хаҭа ҭшзак, Гитлер иҭаҭа ирҩызаз иаҭаҿырбоз аҭаҭа зҿаз, зхаҿы ҭбааз, зыбласаркьақәа ирыҭаҭаҵьҭаҵьуаз абла ҭарыхәҭәақәа, иҭамцамуа амца зхаз, ишсахьазгьы уеиҭрызблаауаз Бериа ипатреҭ. «ыҳ!.. Ҳшәырзуама?!» – дцәышза лҿаалхеит арҭаҩы. Уи аҭаҩы днаимпыҭасаанза, ихала ашәҟәы абҭьыц аанижәан, еиларҟәыҷны амца нацреиҭеит, аҭаҭын дамыхози. Даҿа ҭаҩык ишәҟәы аацәыригеит. «Абраагьы ианын!» – иҳәан, актәи адаҟьа аахиртит. «Кавказ аҭа лаша» ихаҿы умбо, амарқьаф иарганы, ишәын. Егьырҭ ауадақәа рҿы итәаз ақырҭқәеи, агырқәеи, ашәанцәеи лакобовец ҳәа зырҳәоз ахәыҷқәа рхы шьҭырхуан, аха уи абласаркьа исахьа рыдырбаларгьы иалҭуаз рыздыруамызт.

− Лакобовец?! Саб иҳәо саҳахьан. Уигьы убас ишьҭамзи, – Варлеи ҵьара днықәтәашәа луит. – Ауахәмахь ҳаиҭахынҳәыр сҭахыуп, – аҭәыуара дакуан, лыҿенылкылон умҳәозар.

− Ус бҿабымҭаҭәан! – лааигәара даатгылт иара. – Дыбзыргьежьуам, ибзеилымкаазои?! Аха иашьҭахь абасҟатәи блаҭырзышарц иҭахын ҳәа баҳама, бҭыкәкәартә аҿынза?

− Уара зегьы уздырзом, Мардасоу! Уи машәырла дҭамхазеит, дыршьит, ҳәак ршьызшәа, – ипалта лхаҿы нылалгәан, дҭәыуон.

− Избан?! – излаҵьеимшьарызи Мардасоу.

– Уи азы усмазцаан, агьсызуаҳәазом, – лылаҭырз лбжьы алазѡон.

Аабатәи ахәҭа

1

Уи аены Мардасоу имашьына ҟәарҽар аатиган, ихәычқәа аиҳабацәа х-ѡыки рани нақәиртәан, шылашьцаз Ԥсоу дылкылсит, заҟа рылшоз аидара бжьыганы иртиирц. Ԥсырзхантә амандарина аазгаз ашәамахьцәа ирымихит хышә килограмм. Имашьына рҭәны инаиргыларц агьигмызт, Мадина автобус дышлыбаауаз ангәеитоз. Инапы лзиҟьеит арахь дааирц. Уи ааигәа димбазацызт. Лара, лѡызцәа даарылцын, лҽаалхеит, зҽы дааиуаз рызынтәык шгылаз шгәалҭазгьы.

– Уажәыцәкьа амѡа ҳақәлоит, баргьы беидара баҳҭоит, ҳаимѡалазаап! – иҳәеит иара хьаак ацамцазакәа.

– Мамоу, сара цьоукы срыцуп, шәарҭ сышәцырхагахар стахзам, амала, арахь саақәымлеижьҭеи, иҟоу-иану ҽыцк саҳауазар аасгәахәын.

– Амѡа акыр иҭацәуп, ацәаҳәа ақәгылара аамҭа рацәак уцәагазом, уи азоуп сцакыра сыманы сзааз иахьа асабша. Нас уаҳа уаѡы дысзаагом. Ибдыруеи иахьа маҷк сзырҳаргьы. Баргьы сбыцхрауеит, бсыцыз!

– Мамоу, дараза иҭабуп! Сызцу сырзеилымкаар ҟалоит. Абзиараз! – дҽацхаҽаччо днахынҳәын, цьоукы днарыхьзарц, днаццакит.

Уи дзышьҭалаз аҳәсақәа хьаас ишлымамыз идыруан Мардасоу, аха иеиликаауан ихәычқәеи ицшәмеи ахьылбоз, уажәрааза еицш акәымкәан, даҽа хәыцыртақәак, ныррақәак шлызцәырцыз. Арахь зыгәтакы ацәахышьа иақәшәоз Алмас ѡныцкала заҟа деилагьежьуаз гәыла иудыруазар акәын. Гәыкала иидыруаз аҳәсақәа дахьрызхәыцуаз, иара дахьцсылманмыз игәы иалан, зегь ззеицшыз ицшра аахәаны, аидарақәа атачкақәа инарыкәцаны, ицшәмацҳәыс амашьынаҽ дааныжьны, ихәычқәа драцхьагыланы иҽанынеихоз. Аҳәаа далсны, угәы цызцәоз ацынгыла ссақәа ныжьуа, ана-ара цара маҷ-сақ шәо, ахәҳахәҭцәа рҽы днеизар, аарцәи нырцәи амандарина ахә уамак рыбжьамызт. Ари ацитрус хкы шьҭа иаарласны инцәарц ишыҟазгьы, ацҳа иқәганы ииаганы изҭиуаз рааста, иаахәаны аитарсраз ахара изгоз иаҳа ирдыруан уи иалцшәахоз. Ацла ишҽаз ахәшә ақәыстәахьаз ицырцыруа икылыргон, акыргьы ннацуан, аха аибашьра ашьҭахьтәи ашыкәскәа рзы иабаҟаз иатахыз ахәшәтәра. Иуоуамызт, иуцшаар – ахә уахәомызт. Амандарина аикәацәара ахысны иртаауан, ирзәзәон, ма азыршы акьынтәыжә заашьны иахьыршьуан, ишнеиуаз азәзәагақәа азы иаларцсо иалагеит, ирласны идрыцкьарц, аха ахаҭабзиара еицәамхозар иеиҕьхомызт. Ус иургәашаз амандарина ѡы-мшы, хы-мшы ачҳауан, нас ацәа абаара аҽазнакуан. Ахәҳахәҭцәа ацышәа роухьан, ааигәа иргозаргьы, ахаҭабзиара иақәымчны, хәмариала ироурц рыцыршәон.

Уи амш иалагзаны, Мардасоуи ихәычқәеи хынтә ацҳа иқәсит. Амѡа ахьаныз илацш Мадина уаҳа даацамшәеит. Лара леилмырбарц, знык акара диасны, аѡныка лхы шлырхаз ѡашьомызт. Дыкамызт Ламара. Ахарзаман аандақәа рхыцраз ацьабаа анибоз амзақәа ииасхьан, убри гәхьааигазшәа, цьара дубомызт. Ахәымехан, шьҭа аҽыхьтара аҽанааанахоз, Мардасоу аҳәаа изахымгацыз ѡ-аацәак амандарина ааресины имашьына инҭеицеит, даҽазны иааигарц. Ахәычқәеи иареи дараза икарахеит, арҭ иманы ддәықлар – хәлан, аҳәаа анадыркышаз дақәшәар, нырцәы даанхон. Идырҳаз ацарақәа ааицхьазеит. Инырхызи идырҳази анааидикыла, жәаѡа нызкъ зацәык ракәын ихашәалоз. Усҟан зқьыла акәын ацара шырцхьазоз. Баша ацьабаа рбазшәа иҟалеит.

– Агьоурым, – лҳәеит Алмас. – Ѡ-аацәак ара иаҳзақәуп, уигьы ахамшәалеи.

Ацхзы хышәашәаханы иқәбара иахьаҽыз. Мардасоу ицәа мачк иааибгызар, ацәыфара дамеханакырц агьигмызт. Уи чмазараны итаацәа ирылаларц агьагмызт. Зегь ашшра иаҽын. Адырѡаены иара ахәшәтәѡы дизцеит. Уа излеиликааз ала, ари

аҽкы чмазара уажәы игәаран. Итаацәарақ изыхьуаз зегьы ирызхартә, ахәшәтәоы аҳәашша имихит. Уи аршәыга итаргыланы иман. Аҳәашша ацтекаҽ иган, атыоша алацаны, ацәыфара алзыргаша хәшәык алырхит. Иахьынзадырхиауаз изынханы имаз о-аацәак амандарина ацҳа иқәиган, итигәышьеит. Ихәшә аоныка иааиган, ихы инаркны ишьацәкьарақәа рҽынза ихьишьуан есуаха. Дцәиуан, иеикәабар калазомызт. Ацхзы илымцырц аус иузомызт, иахьахәлааза ателедырратарақәа зегьы дрыхәацшуан, игәы анцтцәалак, ашьапеитцыхраз агәарц днықәлон умҳәозар. Ахәычқәеи Алмаси, иара иани иаб иаҳәшьеи ирхьыршьуан. Аиарта иагәылаз иаб затцәык ицәшәеит ҳәа, алаф илырхуан. Мардасоу ацыхәтәан ҽаникәаба, иматәақәа шынеибакәыз ицсахит, ииарта Алмас илырҽыцын, ицсы шьаны дыцәагәышьуеит, аха ицәа даафақәар цәгьа иабомзыт уажәгьы. Ус ишыкалашаз заа иарҳәахьан, акәымзар иеизымхәшәтәит ҳәа дазхәыцрын.

Уаҳа дызцшуазма, иаразнак ддәықәлеит аҳәаахьы, Маҷ-маҷ ирҳақәаз анцәара иаҽын, иагьа уеиҷаҳаргьы, таацәара дук абара акратахын. Амандарина даараза имаҷхахьан. Ирымухәҳартә узрыдгыломызт, аахәацәа рацәан. Апатырқал акәын уажәык меигзарыхда иртиуаз. Алимон ыкан, имаҷын акәымзар. Ацәаҳәа ақәгылараз дназааза, длацшит, доацшит. Мадина дибомызт. Нырцә дахьынхыцыз Ахарзаман дааиҽаҳаит.

– Ибзианы иаазхәо сара дыздыруеит, уаалеи! – Уи Мардасоу диманы дахьнавалаз, угәы иаахәартә ихашәалашаз калартә, цҳәыски хатцаки ирыдыркылеит. – Уабаказ аскаамта? – ианаахынҳә, аурыс ҳазылхыртаҽ иаазааза, Ахарзаман дцааит.

– Сгәы бзиамызт.

– Коҳ!.. Иарбан ҽкыу иукыз?

– Мамоу, цьушьт…

– Аиаша саҳәеи, ицхоушьома акы акәзар! – аҳазылхырта ианнавс, Ахарзаман дышныкәоз даахьаҳәит.

– Мамоу, цьушьт.

– Изакәызеи «мамоу, цьушьт» ҳәа иуҽыцахаз, сифилису трипѐру?

– Уакәыц, цьушьт! Уи аха змада.

– Ма ацәыхара акәзар?! Коҳ! Уи гәарамзи, изцхоушьои! Амазут шкәакәа рхышьны иаауеит, рфоы умаҳазои?

– Изакәызеи, убаашәт… – Мардасоу ишәкәқәа аурыс ҳәаахьчацәа инадирбеит.

– Баша аскаамта ак мырҳазакәа, аамта урзит, убаашәт. Иухышьны умааузаз! Саргьы исмыхьзи, аха иаҳа скәышымзи, ҽнак ала салгеит.

– Уи ишца?

– Азәзәага порошок ала ҽыскәабеит, амала даара ибзианы ҽыскәабеит, азгьы ршзаны исыкәыстәеит. Иаразнак акәхеит. Адыроаены стаацәа убас искәабан, ҳҷацшьза ҳаилоуп.

– Уи, ус ихәшәызар, аҳакьымцәа иҳадрымгалози.

– Ее, уи адәқьан аҽы иааухәоит хәмариала. Аҳәашша аҳакьым ицәахны имоуп, атыоша – ацтекаҽ. Зегьы царами. Амала сара сыхәшә урт ирдыруеит ҳәа сыказам. Ирдыруазаргьы доусы ихы дызлахәаша дашьтами. Уара уеицш игазақәоу цьушьома. Амала исзеилымкааua: аблокада ҳтакызар, ацәыфара аҳәаа излахыцп?

– Уи иуаажәларратә чмазарами, ҳәаа амазам.

– Коҳ, зака уаркәышыз ари аҳәаа! Убри азын, уажәы суцхраар стахыуп. Усыцны уаалеи!

Ахарзаман, аҳәаа даахыцны, амоа данын, Мардасоу иацхьа дгыланы. Аандақәа иахьтакыз ианынтыс, урт еицны инеиуан шәамахьк ионы шыказ. Апатырқалқәа нцәахьан, адәыґба азцшра атахын. Ашәтқәа ракәын икылыргоз, урт макьана уамак ирацәамызт. Ахарзаман агәарц дынталеит, ара ирласны дшааило моашьо. Аоны ацака ишьтан аатцәақәа, амандарина фоы рыхшәшәо.

– Уст х-аацәак! – даарыхеит Ахарзаман. – Утахызар икапан, оажәижәаба-оажәижәаба ртоуп. Уара иусырхәҳауеит, сара изласоуз ахә ала. Ииаугар иахашәало

уара иугап. Иацоуп ианаасхәаз. Ирацәоуп, умбои! Кьынтыжәла ирыцқьоуп, иҭхасҭахар ҳәагьы сшәоит. Иахьа иалагзаны исзиагазом.

Рҩыҵьегь ф-аатҷәак рыманы амҩаду ианылеит, ацәаҳәақәгыларахь рхы рханы. Заҟа дласны дныҟәоз аҟара. Мардасоу илаҭш анахь-арахь иршәуан. Мадина ҵьара дзыналхьцшуазар ҳәа дгәыҷны. Дыҟамызт. Ламарагьы дибомызт. Уи еидарак даҭазар Ахарзаман дизааигәаны дгылазаауан, аха лҭаацәа лбарц дцазар акәхарын. Мадина дибозар ҳәа дызцыз дизҭаар иҭахын, изыгәаҷьуамызт, уи дышлызҿлымҳаз дазимырхәыцырц, Ламара дизыцшаар лхала Мадина лызбахә цәырлымгози. Ахарзаман аҳәсақәа рҩыҵьегь ихала дрылацәажәазомызт. Мардасоу ианизымчҳа ихала дҭааит, рмандарина ықәганы нырцә ианырҭи, ртачка рыма ианаахынҳәуаз:

− Ламара дызбазомеи, дабаҟоу?

− Аиаша уасҳәап, ааигәа дсымбацт, – Ахарзаман азныказ дҿаббаза даанхан, нас ихы инапаҿы иааиган, аҭак иҳәеит, дааҭымгылазакәа шьҭахьҟа амҩа дахьықәыз.

Уи ацҳәыс лыла Мардасоу Мадина лызбахә ахь дызцәырҭуазар ҳәа игәы ишҭаз, Ахарзаман абас рцәажәара ааҿахиҭәеит, аҿны ҩызас ишьҭихыз ҵьара мазак иҭидыраар ҳәа дшәозшәа. Иҟалақәаз цқьа изҳәомызт акәымзар, Ахарзаман дзықәшәаз дагьацәыцхашьон, хьымзҷысгьы иман. Хәымҿханк, аидарақәа рыманы амҩа ишангылаз, аҳәаа адыркит. Ламара илҭаххеит дцаны лыцсы лшьарц, ашьыжь дмаауази. Ахарзаман уи длыцны дцарц шиҭахыз леиҳәеит. Уи игәы иҭаз зны ицәыримгахьази, иаҳә шизыцәгьахауаз аалыхҭашәан, аҩны азәыр дыҟазар еилылкаарц лҭахызшәа ҟаҭаны, ГАИ ахыбра дныҩналан, ателефон ҵьара дасит. Даныхынҳә, атрубка уаҩы ишьҭимхызшәа иалҳәеит. Ус анакәха, аҩны уаҩы дыҟамызт, игәырҷьара Ахарзаман ихаҿы ианубааларын цқьа лашазар, ауаҭахқәа ауха рҩыҵьегь иртәымзаауази. Лара лхаҭа мап шылымкрыз ибон, уи акәын, ишьамхы иҭыцрааны, дзырлашәуаз.

Машьынак ааныркылан, урҭ аҩнеихагылақәа ирызнеин, уаҩы илаҭш иҭамшәартә, Ламара, Ахарзаман длыманы, амардуан дҩаҿагылан, ирласны уаҭахқәак рахь дналгеит. Зык иқәиҭәарц, азы нықәлыргылан, ианца аҿыкәабарҭа дныҩналҭеит иҿеилихырц. Лхаҭа ашьшьыҳәа ателефон хцхьазарак нҭалцсеит. «Шьҭа!» – лҳәеит лбжьы ныҭак. Уи Ахарзаман иабеиаҳауаз, аха иеиқәа ааишьиххьан еиҭш, адәахьала ашә цыреуазма иҳәо ишасуаз аниаҳа, бҷазара лахыс деилаҳәазамкәа, ишьапы хырҟьаҟьа дышгылаз, дзыҷәза даақәхеит. Аҿыкәабарҭа ашә анааимҟьа, Ламара дҳақьцсықьуа ҿаалҭит: «Сашьеи схаҭеи роуп, иабааҳақәшәоз… Ахышә укылца! Уласы!.. Сеиҭахар ак сыҭырдыраауеит…» – ахәыцха илҭазомызт. «Абасу?.. Ма сееиласымҳәари…» – шиҳәоз, ишәиххьази ишьиххьази ааилагәаны инеилыркын, ахышә шыҟаз дигәҭасит. Дыцаргьы дшәон, дгьежьыргьы амца ацынхәра азыршы далаҭалон, аха иахьхьымзҷыдаз деихан, «сцсы еиқәхар, уаҳа сшавамлаша!» ҳәа дықәны, дыцеит. Ҭаҟа длеиаанза, иҳаракзазшәа ибеит, усгьы дцыхха дцон, аҩны ашьҭахь ижны иеимарымцсацкәа инханы иҟаз иҭатәаз азмыжьреи аҳәынҭәеи дырҭамҳазҭгьы. Даныҩхәыҭҭәраа, – «уаншәалак ухы иааҭашәақәозеишь!» – иҳәан, ииулак адгьыл ахь дықәнеит. Дзаҷзаҷуа иеимаа баазақәа ишьеиҭан, иидыруаз шәамахьцәак дрызцеит. Машәырла аҳәынҭәы дшылаҳаз нареиҳәан, иҵьыба иҭаз ицара баазақәа шаабалак аҭшәма цҳәыс ишылтәхоз налеиҳәан, ауха шаанза имаҭәақәа рызәзәареи рырбареи иақәлырзит. Ахарзаман ашьыжь итачка ахьгылаз даннеи, Ламара уа дгылан. Дшыналҿыцшыҭәҟьаз мцуррак иаха ишизылуз даазхәыцит.

− Сара даҿазнык сиасыр сҭахыуп, – иҳәеит Ахарзаман, Мардасоу ахәычқәа рзы ак ааихәарц аҿхышәқәа днарыдгыла-аарыдгылозшәа аниба, лацәажәатәыс иаарызцәырҭызгьы иҿацәихьчарц.

− Даҿа знык уиасыр, арахь унхар ҟалоитеи, – иаарласны аҳәаа адыркуан азы, Мардасоу иаҳауаз ҵьеишьон.

− Арахь саанымгылои, – Ахарзаман уи хьаас имазамызт. – Ашьҭаҭарҭаҿ ара ҩбаҟа аацәа сзышьҭоуп. Урҭгьы егьырҭгьы уаҭәы ашьыжь, ҳара ҳҿынтә аҳәаа ихыҭааназа, ахә бзианы идсырхәҳауеит, – иҳәан, цхьаҟа днеихеит.

Зхала иаанхаз Мардасоу ианаамҭаз ацҳа дшықәсуаз идыруан, дыццакуамызт, днаҭшы-ааҭшуа амѡа данын, Мадина ҵьара дшибоз агәраганы. Лара лцәаара змаз уаѡ илаҭш дыҭашәомызт. Иааҭымгылазакәа аҳәаа ихыҭуаз дахьрылазгьы, гәыҭрак цхаза игәаҭа иҭан, димбазижьҭеи дыгәхьааигацәон. Дыррак лымҭазакәа, асҟаамҭа иеахьизаз лгәы иалазшәа, ҵьара дизаацәырҭуамызт. Автобус еиҭақь данҭалоз, уи андәықәлоз, иахьцалак ҵьара аналхьыцшра дазгәаҟуан, лара дыҟамызт. Амашьына, Ҭсоу ауаа рыжәпара иаалҭны, амѡаду ианыршәланы иандәықәла, маҷ-маҷ игәыҭра ахьшәашәахара аеазнакит, арахь дшыгәхьааигац дыгәхьааигон. Игәы злакаимыршәуаз – иаарласны арахь деиҭаарц дыҟан.

Ахымш рзы ҽыц ацәаҳәа дықәгыларц днеиуан. Азәырѡы ацәаҳәа иавѡрны ицон, ацҳаҽ аанда ихыззаларц, уи азы ццакырак ыҟамызт, атротуар мѡа ианызгьы уамак еиҭахомызт, аха ари чмазарахахьан. Мардасоу дҭалахьан, ацҳаҽ ацәаҳәа иқәгылаз иқәацәза ирылагылаз Мадина дахьыналыхәаҭшуаз. Уи лыхцәы аиҽкаашьеи, лгылашьеи, иҭбаамыз-изгымыз лыжәѡахырқәеи рыла лышьҭахьла ахараза улаҭш налыхьзаргьы, ула уажьомызт, зегьы даарылукаауан. Игәеисра аацҭакит, дшынеибакәыз уахь днеихеит, дымҭәыжәѡадагәышьан акәымзар. Шьаҽак днеиҭаҭцыцхьаза дибон, агәашә ҭшәаҽы лпаспорт надырбаны, наҟ данҭалоз, нас ацҳа днықәсаанза, илаҭш лхьигзон, аҳазылхырҭахь аваҭәирҭа анаѡс дибарҭамызт.

− Ашьшьыҳәа амѡа ушҭану, умыццакуа! – ишьҭахьҟа даахьаҳәзар, ѡыҵьа аҳәсақәа, атачкақәа инарывс-аарывсуа, наҟ-аак рарҭмаҟқәа рхьынҳаланы, иааидгылахьан. Ацхьа игылаз лшьа еилашны иҟаҭшьза лзамѡа иқәлахьан.

− Сара заҟа сыццакуа жәдыруандаз, аха ауаа сырхыцома, саурыжьуамеи.

− Бысҭа ҽахрак баша иуфома, умласуа!..

Узацәажәашаз уаѡы дшыҟамыз аниба, уаҳа урҭ дрызхьамцшит, амала данақәманшәалаха инаивсыртә амѡа риҭеит, иаргьы днарышьҭаланы аҳәаа дынхыҭит, ацҳа дықәсны, аҳазылхырҭахь днаццакит. Амѡаду аҽы рацхьа ихы-игәы ахькыдыз Мадина дахьибарыз акәын. Лара, лтачка ҭарцәны шьҭахьҟа даауан.

− Мадина!.. Бзымбеижьҭеи бышцаҟоу?

Лцәымҭра убас еиҭш лхаҽы ианыцшуан, иҟаиҭарыз, ма иахиҳәаарыз изымдыруа даақәхон. Уи иара ида уаѡы изгәаҭомызт, амала иаразнак иналхцсаауан уи агәалаҟазаара, еснагь илымаз аизыҟазаашьа аҷыдарақәа аацәырылгон, гәаныла лара лыдагьы уаѡы издыруамызт ус ахьлыхьрыз зегь раҭкыс бзиа илбоз мацара иакәымызт, дызҽыгәҳәааны илҭахыз ауаѡы гәыкала ибзиабареи ҳәаа змамыз ацәымҭреи рышьхәа еивҭаҭаны лара дшеимырдоз. Адәахьала усҟатәи аалырцшуамызт, цҳәысҭас аҭәахышьа дақәшәон, нас иаразнак леааҭсахны, ана-ара усқәак дрылацәажәо дааудхалон. Амала уажәы ус ҟалымҭеит.

− Стачка ааҭарцәны, сбыхьзоит, – налабжьеигеит иара, – баасызцшы!

− Сара сзымцшыр ҟалап, сыццакуеит, – днаивсырц лҽыналхеит.

− Ҽыц аидара шьҭыбхуоу, аѡныҟа бцоу? – уи лцәажәашьа лҟазшьа аҭсахра аныцшуан, уи акәын игәы иаланы дызҭиҭаауаз.

− Сыздыруам, – еилкаак цқьа имҭазакәа, цхьаҟа лҽыналхеит.

− Ҽыц баауазар, сыбмыцхраауази.

− Иаҭахзам.

Мардасоу дгәыҭуан лара даеазнык ацҳа ақәсра леазылкрын ҳәа. Иагьа умҳәан еидара ҭәҭәак лзышьҭхуамызт, дқалақь аазарамзи, знык ииалгаз ала уамак лзырҳауамызт, даеазны дықәсыр маҷк лхашәаларын. Аха леицәылхьчозшәа анырра ахьиоуз даараза ицәымҭын. Уи зыхҟьоз изеилкаауамызт азы, уи аены ҽыц лыбла анҭаҭшра дахгәаҟуа даныхынҳәуаз, еснагь иеиҭшымкәа, ус иара игәы иабон, иармарахь ала ацәаҳәа иқәгылаз дизрылкаауазар, лаҭшыла деимидон. Иара дызцыз ауаа даарылҭын, зеидара зманы, ацәаҳәа иқәгылаз даарывалан, нас урҭ рахь иааиуаз дрывсуа, амѡаду ахь дкылсит. Акыр зҭиуаз дрылаҭшит. Мадина дықәҭхьан. Уи, даеазны аидара шьҭылхуазу, аѡныҟа лхы лырхарызу ҳәа данлызҭаа, лгәы бжьажьон. Арахь данкылс, аѡныҟа дцарц еиҭьалшьеит. Иара диқәымшәарц, ус дныҟәазар? Илыхьзи? Ҽцныҳәак аѡны илырҭазар? Ранаҵьалбеит, рѡыҵьегь азә ицырхагахашаз

уск реазырымкзар, абла нҭаԥшра изаԥәдырзрызи. Ма уск рыбжьамларԥ иаԥәырыхьчозу? Еилыкка дызхәыԥуамызт иара, лара лбара дахьахбааз иахҟьаны.

Уиабжьарак Мардасоу ԥсразма, бзаразма дахьнеиуаз Рамин дизԥаауан ижәлантәԥәа рҽы. Дыԥкәынамзи, нас дԥалаԥь уаҩымзи, избахә рмаҳацызт. Издыруадаз, азәырҩ аԥсуаа реиԥш, ихәыԥы хьзык имазҭгьы, аха ишьҭаз уи атәы издырзомызт. Уи избахәык Адгәыр идыруазар ҟаларын, аха Мардасоу уи изԥаашьа имазамызт, Мадина лахь имаз ауԥәанырра гәыҷкаага изаргамахар иҭахымызт. Излауаз ала иареи лареи ирыԥԥсыр акәын. Амала, дхәыԥуан Мардасоу, иара лара дшылзыҟаз акы иамусын, аха лара зныкгьы иалымҳәацызт бзиа дылбон ҳәа. Аиҩызара азбахә еснагь илҳәон, лхымҩаԥгашьала уи иеиҳаз гәыкала изааигәахара ҩныԥкала далаҟан ҳәа агәра угарын, аха лыбз иазымҳәазар – дшизыҟаз иалидраарызи. Гәыҷкаагарала бзиа дылбазар иҭахыԥәкьан, издыруадаз уи еҕоизмзар, аха иара убас деилаҳауан, иаҳа дҳаранакуан ахаԥа ус еиԥш иҟаз ауҳәыс ԥьашьахәы лзааигәара. Усԥәкьа дахьимбоз, атыша дҭаԥшуазшәа, Мардасоу ихы ланарҟәуан, иаҳаракыра аркьаҷуан, уамашәаҟәа дҟанаԥон. Ауҳәысрала ахаԥа дыҷҭәазаарын. Ауҳәысра зғыз дызԥылаз ахаԥа иԥсыера изгәамҭозаарын. Бзиабарала ауаҩытәыҩса деибаркын, амала ахаԥеи ауҳәыси рыбзиабара ҷәанырра ҷыдан. Азә ибзиабара бзиабараны имбо днеихьан иара. Абзиабараԥәкьа аныҟаз ахаԥеи ауҳәыси ирыбжьазар акәын.

«Закәытә мшы ҿаасҭоузеи!» – игәахәт иара ҽнак, ацәаҳәа дыкәгыланы, аҳәсақәеи абырг-хаԥәеи ахьынаигәҭас-ааигәҭасуаз. Закәытә мшы ҿаасҭази, ма закәытә мшы бзиази анырҳәоз, агәамбзиареи ма амш шыҟаԥәкьази еснагь ишазымхәыԥԥәкьоз аагәникылеит, избанзар иара игәалаҟамзаара зхараз амш акәмызт, – убри аамҭаз ааԥын ааигәазтәуаз Амра аакажжуан. Амԥхә иҽеимыз, ицаԥгәыдамыз ахәыцраԥәа ихы иахьҭашәаз, агәжәажәарақәа дахьрымехаркуаз ирхырҟьан, аиашаԥәкьа уҳәозар. Дақәманшәаланы, Рамин избахәык иаҳауазар ҳәа, дзызԥаашаз данибалак, уи деиҭаизҷелымҳан. Мадина илыман уи арԥыс инырра, дзакәытә уаҩыз еиликаарԥ иҭахын, аха уаҳа избахәык изеилкаауамызт. Ариабжьарак ларгьы дахьимбоз даргәжәажәон. Асԥәкьа бзиабара убахьазма иара иқәра зыкәраз иҷы! Ус данхәыԥлак, маԥк ихы ааԥхеишьон, иҭаацәа дахьрылаз, ихәыԥқәа дахьырҷыз, игәы ихашҭуан, аха уи маԥк акәын, – лара дыгәхьааигон. Лҩоны дызнеиуамызт. Ԥсоу аҳәаа заԥәык акәын уи илаԥш дахьыԥашәашаз. Ирҳауаз шмаԥызгьы, уахь дԥон, даауан. Уажәшьҭа лбара уамак дзақәымгәыҷуа, димбар изымчҳауа аҷынза дыгәхьааиго даннеихьаз, уахык ԥхызырла лыхьз ҳәаны анҷиҭ, дԥәырҳаны дааԥшит. Иԥшәма ибжьы лаҳазар ҳәа дшәеит, аха лара дыԥәан угәахәртә, дҭынчын. Ашьыжь Алмас заа игыларԥ иаҷыз лхаԥа ус иалҳәеит:

– Ԥхызырла ҳаиԥны ҳашнеиуаз, усԥырԥны ԥкьа исзеилымкааз ԥхәыск лахь уҷыноухеит. Шәҩыԥьегь шәеишьҭаланы шәыҩит. Сымала саахынҳәын, сзаԥәымзарԥ азәы сишьҭан, аха дсымбеит. Сыԥхыз аԥакы узеилкаазар?

– Ԥхыз дырҩыс сышьтыбхма? – дҩагылеит иара, иҿааилеиҳәеит, уаҳа ибжьы мыргаԥәакәа, араҟа ишьҭарԥоз ахәыцқәа ааимырԥшырԥ.

Алмас аԥсҭазаара иаҳа еилылкаауазшәа игәы иабон. Амала илҳәоз дазеимдомызт, игәы лыкәпԥәазшәа дыҟан. Мадина знык дибандаз, убасҟан акәын Алмас лахь имаз абзиабара анҷыԥхоз, уи иԥшәма аиашаз дақәшаҳаҭмызт, аԥыжәара даҿазәы илгар лҭахымызт, аха иара иԥсҭазаара ус иеиҷкаахеит, ишԥаҟаиԥарыз. Убри аҿны ихы шәиуа Ԥсоу аԥҳа дыкәсит, акы заԥәык арахь даазгаз – ихәыцқәа амла иԥәакыр ҳәа дшәон, аҟәыди абыстеи иманаԥ, аԥсуа мла дагомызт рҳәон, аха иара уи уаҳа дзақәшаҳаҭхомызт. Иҵегь ихы иԥәымԥнатәуан аарԥәы аԥла шәҭы ҩежь амахәқәа дахьырхаанхаз. Ажәытәан ашәыр кылганы аҭира хьымзԥыс изшьоз рышьҭра ахаԥәа ашәҭ ҭирҭаҷ иахьнанагаз иара игәы бжьнахуан. Дхынҳәны данаауаз, харантә ибеит аурыс ҳәаа иадибаҳәаланы ишеилагылаз, иҟалаз здыруадаз, агәашә аркын. Ауаа ана-ара итәан. Уахь уназааныа, абагьыр лыгәчама надыргылашәа, дықәтәазу лшьапы дрықәгылазу узымдыруа, Мадина дналхьыԥшит.

Игәы ҭыцаны ишцозгьы, даамхагәырґьеит. Амҩа ааихцәаны, лара даалзааигәахеит, маҷкгьы шьҭахьқа дааир акәын.

– Ак ухьызшәа збоит, – дыччон лара, аҵсшәақәа анааибырхәа. – Узааи?!

– Сааизар ҟамлазои? – дцышәырччон иара, ицқьаз лыла нҭаҵшра дахгәаҟуа, иҭахын дигәзырц, убасҟатәи лцәа цшқа пашәын. Амала ус изыҟаҵомызт асҟатәи ауаа ахьгылаз, лхаҭагьы уи шлыдылкыларыз издыруамызт. Дахьынылҷаҵшыз азырханы, иеиқажан, – сара сцалап, абзиараз! – иҳәан, иҷынеихеит.

– Уҩоны уабаҵои! – изаҳаз ахьаахьаҵшызгьы агәхьаа мкзакәа, даалырхынҳәит.

– Рамин дысзыцшааузар ҳәа сишьҭан, – Мардасоу реицәажәара аатгыларц иҭахымызт, ауаа рылаҵш аҷацхьа ус иахигар иҭахын, дара реимадарагьы еибархха инымхарц.

– Дзуҭахи?

– Зегь рацкыс бзиа иббози бареи уаҳа еимадарак зышәзаанымхеи?

– Иаланахыуи?

– Иахьцалак зегь рацкыс бзиа иббоз маи ицәыбкит, – ариабжьарак ирыбжьаҳаз аамҭа ыҟазамкәан, излаҵәажәоз иааҟәымцзакәан иацырцозшәа, рыхшыҩ еилан. – Нас аиҩызара маи зыбзаҵәымкуеи? Ари иаҳа ибзааигәоума?

– Маи аҵәыскып уҭахызар, ус иаҳа иузеиґьзар.

– Сара бысзымхәыцын, бара бхы базхәыц, иаҳа ишыбзеиґьу бныҟәа.

– Ҳаиҩызцәаны ҳанхоз ҷьысшьон, аха уара уускәа ас иуадаҩзар, уааигәара уаҳа сааизом.

– Ас иаармарианы маи аҵәкра былшозар – бзиоуп, ибылымшоз ҷьысшьон ҳәа. Зны маи аҵәкра былшозар, уажәнатә зегь цаҳцәап.

– Уара ишуҭахыу.

– Сара рацхьаза акәны дызбоит абзиабара злымшо ацҳәыс, – аҳәаа агәашә аадыртын, ацҳа иқәсырц ишдәықәлахьазгьы, аҵхьа аицырцра ларгьы илылшомызт, иаргьы.

– Аҵсихикатә атака ҟаҳцарым.

– Избан ус зыбҳәаз?

– Абзиабара сара исылшом ҳәа уазҳәада?

– Нас зхаҵа бзиа дзымбо, асҟаамҭа хаҵак бзиа ибара злымшо…

– Урҭкәа узрылаҵәажәои?

– Аимадара зынза аҵцәара закәу бдыруоу?

– Арахь аара уаҟәыцырц угәы иҭоума? – иартмаҟ иахаршәыз агазет аашьҭылхын, днагәылаҵшит. – Уҭаацәа зланыҟәугои?

– Сааргьы смааргьы, бара излабыхәшәи. Сатамыз!.. – дцарц иеааириашеит.

– Адырҩегь сымацара исразҟыуп, – лҳәеит лара.

– Иатахым, – аниҳәа, атак илымҭеит. – Сара саҵхьа бара бца!

– Ари агазет саҵхьар стахыуп, изгоит иуцәымґымзар, – даахьамцшзакәа днеиуан Мадина, лцашьала леицырцра шзынамзахоз ианаҳәозшәа ибон иара дахьгылаз. Аҳәаа ихыцуаз данынрылаз, ҽыц ихы игәахшәаны даеа ҳамҭакы дгылан.

Даеа мчыбжьык иазынаҵшуа иҵит урҭ иеиқәымшәазакәа. Мардасоу аҳәааҽы данаалак, аидарақәа дрыцан игәалаҟазамкәа. Усҟан лара лылаҵш иқәшәазаргьы иара дизцәырцуамызт ҳәа агәаанагара иман. Лаҵшы хаала улбартә ҟауҵар акәын, уеилылкаарын ҩнытґкала ҳәа уагьымгәыґкуан. Амала дааицхьхәыцуан иара, иалихызи усҟатәи ақәцара, дара рдунеихаан еицзыҟамлозар, доусы рҩныҟақәа ихьамцшыр амуазар. Дзызкылсуаз алцшәа иаҳагьы итагылазаашьа аруадаҩуан.

Уи аены даца бґьык ицшаан, иааигеит. Уамак ихашәалазомызт, ауаа иааргоз ацитрус нцәара ианалага, амимоза шәҭы шьҭа ианблы, адаца иасны иркит. Аказак ҷьармыкьа аҩныцка днеин, еиҳарак иахьҭацәыз хыбрак днытцагылт, ақәа аҽытцшәшәон азы. Акыргьы даацсан. Араантәы аҩны даннеилак, ариабжьарак амхи аутреи аацын лаҵарақәа ирызирхиауан. Алмас дидгылан, ахәычқәа анрыцдырхрааузаз ыкан, аха аґьыра ус иара ихәда иқәын. Иацы хәлааза ҷыцх

аԥхынреи, ааԥынреи, азынреи иеизыргаз ауаԥ акартоши, аԥьымшьи, аԥыши, атапарԥьани рҭыцқәа ирықәиԥсон. Заа иҭеигалашаз аԥьқәреи ҭыцгьы иақәиԥсақәеит. Амцхә аус ахьиуаз акәзу здыруадаз, цқьа дызмыцәакәа, иршеит. Аены, атачка иманы дцар Алмас ишылҭахымыз, амҩа дыкәлеит, маҷ-маҷ хәычык есымша имырҳалар ауамызт азы. Ақәаԥсата даԥәшәаны ас даатгыломызт аҳәааҷы данык̆аз, аха иԥсы ааиҭеимкыр ауамызт, ихы аԥша ҭаланы ихьуан, ибга аиԥыхра ааиԥәыԥәгьан, иаԥы азыхь иижәԥәаз илсхьан. Аԥхзы маҷк иааиқәнатәахьан, даатгыланы иааилаимырбар, изеиԥәахазон.

– Угәы бзиами? – игәы иҷанзамкәа дааизааигәахеит Мадина. – Уст угазет! Саԥхьеит. Угәы бзиаԥәкьамшәа збоит.

– Маҷк.

– Уажәааигәагьы агәамбзиара уман ҳәа сарҳәеит.

– Бинформаторԥәа бзиазар к̆алап, – лара дышизелымҳаз даазхәыцит. – Амала бааира иаҳәоз сзеилымкааит. Уи бҩызара бызкамыжьуазар? – иара дышԥышәырччозгьы изԥаара аилкаара аиурц дашьтан.

– Ус иаҳа уара иузеиҭьума?

– Изакәи?

– Усҟан исҳәаз ажәа ахьыназыгзо.

– Сара стәы баҟәыԥ. Бара бхаҭа бшык̆оу саҳәа.

– Ухымҩаԥгашьеи, уԥшреи, усахьеи зынза исгәаԥхом. Уара ухаԥами.

– Имариуоп ус аҳәара. Сыԥәрабжа иеиҳаны ианысфа, дсыԥшааит адунеи иԥәуп ҳәа уажәшьҭа сызқәымгәыҷуаз ауаҩы. Уажәы уи дынсымпыԥаба дԥозар… Сара сык̆азаара сык̆амзаара иаҩызоуп. Ак счҳауа сык̆ам. Ари чмазаразар, бгәы ишԥаанаго? Аха баргьы ус баша бмааит.

– Аиашаз, исзымчҳаит. Аиҳаразак раԥхьатәи амш азы. Ус саҳәшьа иласҳәеит.

– Ишԥа?

– Уара ҩызаԥас уахьысцәызуа сгәы иалоуп, аиҩызара еиҳау ак узԥәырԥызшәа сгәы ишабаз ласҳәеит. Сгәы лзаасмыртыргь, сеилагон. Иласымҳәар стаԥәара рахь сзыхынҳәуамызт.

– Банысцырԥуаз беиҭашысзааиуаз бдыруазма?

– Сшымааира ҳәа сыздыруамызт, аха смааир иаҳа ишеиҷьыз сазхәыцуан.

– Саабмаԥәажәар сзымчҳауа салагеит.

– Сара ус акәзам сшык̆оу. Уара ушык̆оу здыруеит аԥстазаараҿы, сааигәара, уиала сгәы тынчуп.

– Ас ҳаидымԥыр акәын.

– Сара хәычык сыԥцакуеит.

– Саргьы сыԥцакуеит. Аха ҳаиқәшәара еиҭеирак исзаҩызоуп. Ԥыхьа ҳанеиқәшәа ус иҟалар алшон. Сара соуп изхароу.

– Акгьы ухаразам, аҭагылазаашьа ус иҟоуп. Уаала уԥозар! – лҿааидылкылеит, нас рҩыԥьегь рҿынархеит, аԥьармыкьа гәашә инҭыцны, амш шхымкәаԥызгьы, амҩаду иануларԥ.

Астәиалагьы арстәиалагьы ауаа, рытитәқәа рыманы, амҩа ганқәа ирынгылан, аԥеллофанқәа рартмаҟқәа ирхарԥаны. Ашьамсиа зкыз дубарын, ԥьоукы амшьамба рхарԥан, ԥыт-ҩык аԥеллофан шәыра ҭбаақәа рхы итарԥан, рыжәҩахырқәа илрықәсуа, азәырҩы рсахҭан палта кьаҿқәа ирықәгәыҷуан, аиҳаразак ус игылан, амш ахкәара иақәгәыҷшәа, арахь еилыскәахьан. Мадина лшьапқәа шьыхьшәашәаз мҩашьо, ахьҭа лшьамхқәа ирылсуан. Мардасоу иакәзар – ишьаԥәкьарақәа баазан, ишьаргәыԥахь аԥәаакыра неирц иаҿын. Аԥха ианаақәс, аҩныкақәа ицарц рзбеит. Автобус инҭалеит. Уи ҭәԥәан. Рҩыԥьегь амардон иааҿахеит. Ас изааигәаԥәара шәарҭан. Иагьа умҳәан ԥхәысцас длеилаҳауан, лыԥсыԥ игәыдшәало дызгыломызт, имырбаԥәакәа, лгылашьа ԥәгьазшәа аԥшра аҭаны, ашьшьыхәа ԥьоукы дынрыбжьалан, дынрыбжьысшәа дынрылагылеит, иара арахь дзымааиртә.

Еицәтәымуааны еицәтәымуаамызт, еизааигәаны еизааигәамызт, ргәқәа еицәыхьшәашәаны еицәыхьшәашәамызт, еицыцхоны еицыцхомызт, иҟалазеи, ирыхьзеи?! Автобус аҽы лҽынасҭха дышгылаз игәалашәонаҭ, абас дхәыцуан иара, ѡы-мшҟа рашьҭахь ҽыц Ҧсоу днеирц, адәыҷба данҭаз. Уи длалбаан, амѡаҽ ирҭиуаз дрылаҧшуан, уамак ибзиамыз апатырқал заҭәык иоуит. Аѡныҭҟа ираазаз анаша шәамахьк иҭиуан, уигьы ҧыҭк шьҭихит, зегьы игартә аҧара изхазомызт. Итачка днагәҭасын, аҧәаҳәа ақәгылараз иҽынеихеит. Амѡа ианыжьлаз аҳәынҭәа рыцрататан амѡа ианыз, аиҳаразак ихынҳәны иаауаз. Агәам-сам, еизганы иахькажьқәаз, аҳәынҭәа илакәаҳан, афѡы уаргыломызт, ааигә-сигәа акрызҭиуаз гылашьас иҟарҭоз иара изеилкааумызт. Чмазара ҽкы бааҧсык ҷәырҭаанза, ақәгара ргәаҷьындаз!

Аҧәаҳәа ааиҭасшәа иҟан, Мадина уа ҵьара дгылан, аанда зҽачаҧаз аихатәы шьаҟа лхы надҭашәа. Ашьаҟеи лхи ақьаад жәпа рыбжьан, ахьшәашәара лхашҟа инеирымызт ҳәа, уи ақьаад дақәгәыҷуан. Уи ма дааҧсан, ма хәыцырҭак дҭан, акәымзар ас дызгыларызи. Иеидарақәа лара илызхыганы илызиҭомызт, иҧхеишьон, избанзар еилыхарак ыҟамызт, аиашаз, ҵьоукы амѡаду ианыланы ицахуан, изышьцылаз изаҟәыҭуамызт. Итачка аҧәаҳәа инықәиргылан, амѡаду ала, аанда даваланы, даалзааигәахеит. Гәҭыхак дҭаршәзаны дамаҭәҟьан. Уи илыхьыз еиликаарц дыхҭеимкит, ара дшыҟаз лирдырын, дахьынхыҭуаз дизҧшырц леиҳәан, аҧәаҳәа анынаҭысы, итачка даазыхынҳәит.

− Утачка кажьны узбагәароу?! – ишьҭахь иааиз аҧҳәыс илзычҳауамызт иара иаҧхьа шьаҽа заҭәык ахьҭаҧәхьаз.

− Ара сыҟами!

− Утачка уадгылазароуп, – анылҳәа, уаҳа лықәҽимҭыр шеиҷьыз ибан, итачка днагәҭасит, лара иаҳәҽархх лтачка налыргылан, дмырмыруан: – Аҧҳәыс дуаҭәашьаны уагьлаҧәажәарц уҭахым.

− Аиашаз, ҧҳәыск ибасҳәари, – дҧышәырччон иара, – бхаҭа даабышьҭыр – хаҭаҭас ҳмеиҧәажәарызи.

− Схаҭа дхаҭоуп, ара дышҧааура?

− Аидара баҭеиҭазар, ихаҭа дзаҭамларызи.

− Ари аҧҳәыс ҳаҭыр лықәызҭо азә иоуп, – иаагеит даҽа ҧҳәыск лбжьы.

− Ахаҭаҭәҟьа ара дааны… – илбоз лҧәымҷын даҽазәых.

Аҧәаҳәа ҧқьа ианҭысы, аиҧәажәаха рымазма, аҭаҟәаҭаҽра акәырқәа нарҭасуа, атачкакҧәа рҧсахы еибакәа амѡа ианын, ртачкақәа ахьынеидыкшыла-ааидыкшылоз, доусы аҧхьа доурыжьырц иҭахын азы, еиҧәҳауан. Амѡа иаҳа иахьҭшәарахоз, иган аҽы игылаз аҧхьа иахьоурыжьуаз амшала, Мардасоу ишьҭагылаз иаҧәҳауан, иҧсахы анеибадырклак, аҭак ҷәҷәаны ириҭон, ус ада иузынкыломызт, иара уигьы иннакылозшәа. Знык аҳәаа агәашә данынҭыс, илымҳа ҭызхаауаз аҧәахҧәыфа ажәақәа иирҳауазма, дыццакит, аҳәаахьчаҧәеи аҳазылхырҭеи рконтрольқәа ирласны дрылсырц.

− Адекларациа хаурҭәаароуп! – аҳазылхырҭа дынҭысуан еиҧш, ѡыҵьа дааныркылан, бҷьыцк ааидыркит.

− Бласаркьада избазом, – иҳәеит Мардасоу, ашәахтәқәа даҽаҵьара ишәатәызшәа аниба, иҧсеибакра ѡныҭҟала ихәаҽуа. Ма зегьы иддыршәандаз «абри!» ҳәа рылаҧш лазаахаз азә аҧәаҳәа даалырҧаауан.

− Ҳара иуаҳҳәоит иануҭалаша, – аѡыга ааидыркит.

− Даараза узызҽлымҳахаша уаауп, – адекларациаҽ ижәла наниҭеит. – Сызго ак сшәырыѡуазаргьы ҧқьа избом.

− Нас иаҭахыу шәаны, уца!

− Заҟа шәҭахи!

− Жәа-нызқь.

− Даараза уазҽлымҳахартә иҟоуп, – ирҳәаз нариҭан, итачка днагәҭасит, ааигәа игылаз аекологиа аҧара ылхыѡ изы ирхиахьаз наиркны, давҭаланы амѡаду ахь

дынкылсит. Зылахь еиқәышьшьы игылаз Мадина данылба лнапы изылҟьеит, атәым ҳәаа аҭалара азин рызҭоз аталонқәа ѡба шаалхәахьаз ирбо. – Бҽаҷхаҽаччоит, аха бгәалаҟам.

− Избан? – ак зхьаамыз лҷшра аалхәеит. – Ҳҷалап! – аҷьармыкьа шыҟаз иҷоз инарылагылеит.

Иара дахьылзынаҷшуаз, уамак зҷазымкуаз уск аалыгәҭыхазаргьы, уажәраанзагьы хьаак змаз лакәзамызшәа ҽулырбозаргьы, уажәы илыхьыз еиликаарц длызҷаар лҭаххо дҟалахьазар акәхарын. Амѡа лылаҷш лзаҟәымго дкыдыҷшылозшәа даанхон. Уи зымбоз иара иакәызма. Иааргаз рҭирц, амѡа азганк аҽы рѡызцәа иахьынрылагылаз, аахәацәа рахь уамак лхы кыдцәамызт. Ларгьы уамак ирацәазамызт, акрызҭиуаз рҷсы рфон, рыхә ладырҟәзарц, дара рзы мацара аҳәаа ихыргаз ҷьушьарын. Акы иҭахызшәа, Мардасоу аҷьармыкьаҽ днеин, уаантәы Мадина длызҷшуан, иара даныҟамыз, лара иаҳагьы лылахь еиқәын.

− Ибыхьыз аасабҳәароуп! – шьҭахьҟа данааи, иара иналықәикит. – Бхәыҷы игәы бзиоума?

− Хар имазам.

Лара лхәыҷы избахә зынзак ицәырылгазомызт, лгәы изҭамызшәа. Аха Мардасоу уи лҟазшьа цқьа дазхәыцхьан уажәраанзагьы, избанзар ихаҭагьы ихәыҷқәа дрылацәажәазомызт. Азәи-азәи ражәа аарҽибахуа, доусы рхәыҷқәа рызбахә аацәырыргон, аҷхьа ицәажәаз ихшара раасҭа уи иажәа имызкыз итәқәа рылацәажәара иаҳа иус дуузшәа. Аха Мадина, лыҷкәын иакәмызт, лхатә уск ианакәызаалак далацәажәазомызт, дзыргәырҕьарыз зынзак далаҟамызшәа, илхьаашазгьы ҷырхага заимурызшәа; илаҳауаз ада гәхьаа лымамызшәа, лхы мѡаҷылгон. Илыбзазгьы илыхзызгьы зегь рызбахә Мардасоу изцәырылгар лҭахын амала. Урҭқәа иара идыруан.

− Нас ибыхьыз саҳәа!

− Ус акгьы смыхьзеит, – леаалыртырц шылҭахыз ѡашьомызт. – Уара уҽаҷхьа гәыбҕан сыдуп.

− Ибҳәо закәи?.. Избан?

− Уҭаацәара рҽаҷхьа схы гәыбҕан асҭоит.

− Бхы шаҭа! Гәыбҕанк зынзак ибымазам.

− Ишҷа сымам, ухшыѡ зегьы сара исзушьҭзар? Уи азын сгәы даара исыҷхоит.

− Уи бара ибхаразам. Иҟалап зны еилыбкаар ус шакәу. Уажәыҷәҟьа ладагьы-ѡадагьы гәырҕьара роуаны збом. Еиҳаразак Алмас лоуп сызҽу. Амала бара ишыбҭахыу бныҟәа, бгәы иаҳа иҭынчзарц.

Ақәҽылымҭит. Лхы лықәыжьшәа лгылашьала, иҟаларын лынамыс ҭыц лнамҭозар. Аха аиѡызара мацара акәзар лгәы иҭаз ус лгәы зылнархьрызи, дхәыцуан иара. Ацәанырра ҕәҕәа лымаҷәҟьазар? Уи мап ацәкра лылымшозар. Ахәымехан рыҭитәқәа згоз дахьынзарылахәҳахәҭуаз, Мардасоу дцәыҷыцшны лара длызҷшуан, лхымѡаҷгашьа лзыҷсахуамызт, иара ус даанхон шьҭахьҟа амѡа иананызгьы.

− Сара исзеилкаауам акы: бхаҭа еилырганы ибымоу бшысзыҟоу?

− Урҭқәа рылацәажәара иалаҳхи? – дҷааит азныказ. – Ѡызаҷас… Ѡыза дук иеиҷш, – инацылҷеит нас, лцәажәара уамак иеиқәымшәо, арахь илҳәоз агәра згоз иҷшра шьҭыхны. – Ахаҷеи аҷҳәыси реизыҟазаашьаҽ ихадоу ахкқәа алкаауп. Руак «Сторге» ахьзуп. Усҭи!

Лҷьыба иааҭылхыз абҕьыц наилыркит. Аҷхаҽ ауаа рықәсра уамак иласымызт азы, Мардасоу уи абҕьыц ҭынч дшаҷхьоз, иблақәа аахалашеит.

− «Сторге» – спокойная, теплая и надежная любовь, дружба». Ари абзиабарақәа ирукыуп, – ҭынч, лара лыда уаѡы имаҳартә, дцәажәон иара.

− Убасҷәҟьоу? – уамашәа илбеит иара даеакала дахьахәаҷшыз уҳәартә аҷшра змаз Мадина иаалцәымҕхеит. Автобус аҽы ушьапы узықәымгало ацара рцәымҕын, адәыҕба аатҕыларҭаҽ ианаангыла, лара иара даалырзрѡит: – Алмас илдыруама сшузыҟоу?

− Сара сшыбзыҟоу лдыруеит, – лызҭаара аҭакҭәҟьа иеацәигон, избанзар лҭаашьа лхаҭа цқьа дазымхәыцзар ҳәа дшәон иара, лыхшыѡ ибзианы иазишьҭыргьы иара ишеиликааз акәмызт лҳәарц лылшон, игәы иҭашәаз зегь еицхьырбо. Аха лҭаашьа иаанагоз иара бзиа дшылбоз ицшәма илдыруазма ҳәа акәын. Акәымзар аиѡызара мацара зылҭәахрызи, уи абзиабара ду ацымзар? Азәы бзиа дшылбоз ацәырымгара лара илҟазшьазар? Аиѡызарала лгәаҭа иҭаҭәахыз лҭәахуазар?

Ацыхьақәа реицш адәыҕбаҽ ауаа шырацәазгьы, атәарҭақәа зегьы ҭәын, зшьапы иқәгылазгьы маҷзамызт. Мардасоу заа дҭалан, ахышә аҽацхьа иеиҽацшуа илатәарц, аҭыцқәа ааникылеит. Мадина ирласны дзымааит, уқәцаны уқәнар акәын, лара ус лзыҟамҭеит, дагьахыццакуамызт, тәарҭа лмоургьы, сааҭк лшьапы дықәгылазар, агьлыхьуамызт. Аха лара, длызхьааны иара иахьникылаз данылатәа, дшааҭсаз аалнырит. Иҽацхьа дахьтәаз дыннакылон акәымзар, Мардасоу ҭынч дызтәозма, асҟатәи ауаа ршьапы ианықәгылаз. Днаҭшааҭшуазшәа ҟаҭаны, уажәи-уажәи лхаҽы цқьаза дахьынлыхәаҭшуаз, иеизлыҟәгомызт. Ацәашьы иаганы, аҭсыз, аҭубар, ача ахқәа ҭеуа мацара иамжәаны рҽы иахьҭарҭоз, угәы зырхынҳәуаз цыҭ-ѡык, нас ааигәа зҽы зымзәзәацыз аҳәсақәа иреиҭшыз, зхы-зҽы зымрыцқьацыз, зықәра ыҟаз ахацәа уҳәа рахь данзымҭшлак, еснагь аамсҭашәа ҭшра змаз Мадина илаҭш аалыдхалон. Дыҭшқазшәа аналцырҭра шиҭахымыз, длалбааганы дноуижьын, азынра, мчыбжьыла аҳәааҽы иантәаз, абарҭ рҽы рзызәзәомызт, аха шьҭа, иаанхозаргьы уахык ианеиҳамыз, ирыхьзи ҳәа дрызхәыцуа, аҳәынҭәа зышьклататаз рҭыц изықәымгыло, ацара-аара хҭакны иахьрымаз, дрымҟьшьырц иегәаҭа, даарылагылт. Ааигәа иаргьы длыбаауан.

− Иахьа угәалаҟахым, – лҳәеит Алмас, иара аѡны даннеи.

Ииасыз арҭ амшқәа иаҳа дреигәырҕьозма, иахьа Мадина даниқәшәаз аасҭа, аха иҭагылазаашьа маҷк аешаҭсахыз, агәашә дҭалаанза, Алмас игәалҭахьан. Ариабжьаракгьы уи ус шакәмыз ааимырцшырц даҽызшәа дыҟан, изымҭәахызаарын. Ицшәмаҭҳәыс ҳаҭыр зықәҭатәыз лакәын, иара игыз-ибзаз ҳәа дизкылцшуа далагахьан, аҭаацәара дуи лусуреи дырхашәаланы, ус игәы аҭҕара кылылкаарц дашьҭалартә аамҭа ахьылцшаауаз мацаразгьы. Аиашаз, ус лыҟазаара аханатә иаҭахгәышьан, амала, акы уцәымзкәа, даеакы узырҳауамызт.

Ашьҭахь, Ҭсоу днеицҭхьаза, еснагь еицш дахьааҭгылалак днаҭшааҭшуан, амѡа дананыз, ладеи-ѡадеи еимидон, Мадина длышьҭахын. Ҽнак лара ариабжьарак дшыҟамыз агәра игаҭәҟьеит, избанзар уи, абра аидара даҭаны, иара илаҭш дыҭамшәакәа ҟалашьак шамамыз идыруан. Иеиқәлыршәомызт. Убас уи дазхәыцуан, аҭыхәтәантәи амш азы лҟазшьақәа зеицшраз анигәалаиршәалак. Лызаҭәра иазылуз изеилкаауамызт. Дахьизааиуаз, ицсҭазаара леахьалалгалоз дицырхаганы иахьылбоз лгәы иалан, зынзак дышҭынчымхоз атәы лымҳәахьази, уажәшьҭа дзырҭынчзеи? Ма рахәыцк лыцәцҭәеит, арахь азбахә лҳәомызт. Аиѡызараҭәҟьа цхаза ирызнымхозшәа ибон, изҭуан реизыҟазаашьа ацәашьы мца. Зынгьы данхәыцлак ҷьара акала диргәаазар ҳәа дшәон, аха изла – изеилкаауамызт. Ихәыцрақәа деимырхха дышрылаз, ҽнак, ацәаҳәа дықәгыланы дышнеиуаз, лара, лѡызцәақәак дрыцны, амѡаду егьи аган ала аҳәаа даахыҭит. Арахь дахьцшуаз, лыбла шыччоз ахарантә ибарҭан. Инеиҽаҭшра лҭахын, дахьылбаз лызхазар игәахәт, убас дааҭымгылазакәа Амрагылараҟа лхы хан лара. Ааигәа-сигәа иара дахьыҟаз, дзаҭәымызшәа лбазар? Уи лызхозу? Усҭәҟьа акәзар, иара иѡызара лҭахыҭәҟьан, аха изцәырҭыз ахәыцра агәыѡбарахь дкылнагар иҭахымызт, избанзар агәрагарақәа ицәыуадаѡҭәҟьан, зегьы импыҭабон.

Ҽнак аҟара бжьысхьан, Ҭсоу нырцәҟа ацҳа днықәсын, итачка иманы дышнеиуаз, лара, иара иаҭхьа аҳәаа дхыҭны, лыҭитәқәа шрылҭахьаз мѡашьо, дәқьанк аҽынтә даадәылҭит, иаалхәақәаз ларҭмаҟ инҭаҭо. Иара данылба дышдәылҭыз агәра игеит, – ишҟа лыбла аартцәаны дыцшуан. Нас дааицхьхәыцын, шьҭахьҟа дныѡналахт. Уажәтәиала иаҭхьаҟа днеирц лзымгәаҕьит, уаанза лгәы шыбжьажьоз, леиҟәгара лиааит. Уахь иҽынеихеит. Иеидара зқәыз итачка илаҭш

ахьахызаашаз инаиргылан, аԥныцқа дныԥонашылеит. Лхы шьҭацаланы ахышә дадгылан.

– Иқоуи? – лнапы ааниклын, аԥсшәа леиҳәеит.

– Угәалақазаара ықоуп?!

– Бара бҭәы цхасҭами! – длафуан иара.

– Аиаша?! – аԥныцқа иҭшәан, азәык-ԥыцьак иԥонагылаз рылаԥш рзеицәажшәа, адәахьы дыԥдәылтцит, иеитаԥсаны илкыз лтачка лыманы. – Усцәкьа угәы изаанагеи?

– Беилаҳәашьа ус иқоуп.

Аԥхын ааира агьагмызт. Аены акыргьы шоуран, амш аеситакра дацәшәаны, куртка цшқак ишәитцан, изычҳауамызт. Лара акырза дҽамзи, ахышәашәареи аԥхареи реиларсырҭа уамак илнырзомызт, амала ус аамҭа анықаз иузгәамҭазакәа аԥша уланаҭон. Цхынҵас лееилалҳәон, дпашәза, дцьашьахәха, иаалыкәыршаз дышәҭха дрылагылан. Заka дыблахкыгаз аkара, иара игәалақазаара цхасҭахон, уи шцәыримгозгьы. Ашана иара дитәны дзықаломызт, уажәтәи реизықазаашьақәа рыцсҭазаараҽ зны ирцырхагамхар ауамызт, итрагедиамхандаз! Убас данхәыцуаз, днытаба дцарц деилаҳауан, уаҳа дахьимбашаз цьара дықазар, зегьы ҭынчрахарын. Ус иагьа иқазаргьы, иара иԥоызара ахьынзалҭахыз, лара ишылцәымҭгыз ала ныкәашьак изыкаҵомызт. Уи хҽыхгазар здыруадаз.

– Аԥоыза дыбҭахыуп. Бзаҵәызар сҭахым азы, бсызкажьуам. Баргьы скабмыжьын. Быда сықоушәа, сықамшәа ауп схы шызбо. Зынза бмыццакуазар, усгьы, ҽыц биасыртә, иаабхәаша ҳара ҳашқа егьықам, бсыцны баала! Уамак сынхом саргьы, – илабжьеигаз акгьы шахылымҳәаазгьы, инаицрыцра шылцәыуадаԥоыз изгәамҭазаргьы, мап шаҵәылымкуаз ааинырын, итачка цхьаka днагәҭасит, ларгьы ашышьыҳәа днаишьҭалеит. – Иахьцалак сбызцаарц сҭахыуп, – даатымгылазакәа дааихьигзеит, – избан бара абзиабара злымшо бакәны бзықалаз?

– Иацы арии сареи ажәақәак еимаҳкит, алаф шынеибаҳҳәоз мацара. «Зынзак бзиа узбазом», – сҳәеит, сыхәмаруан, аха аҵабырг аҵан. «Ҳаи цьыбшьт! – иҳәеит. – Нас бзиа иббода?» «Иаҵсоу хаҵа дықам, – сҳәеит. – Иказаргьы аҳәса ааргахьеит».

– Иахьцалак, сара исзымдыруа быцсҭазаараҽ ак быхьит, абас бқалартә. Аха базхәыц икабцо закәу: исбырбеит сторге иаанаго, абас ауп сшузықоу ҳәа сабҳәеит. Сара ибсырдирт ари абзиабара хкқәа ишыруакыз. Уи бара ицьабшьеит. Сара сыззааиз: абзиабара азбахә баҳарц бҭахзам, исбырбаз аҵакы мап аҵәыбкырц бҭахыуп. Бгәы аарти! Бара бзын уи саҵсоуп, излеилыскааула ала.

– Раҵхьатәи сызиццомызт, избанзар издыруан иареи сареи ҳҭаацәарақәа рзы уи зхлымзааххоз. Цьоукы рдунеи рбжатәны, сара насыцк сзырҳауамызт. Убас ишықалоз збон аԥбатәи иаангьы, амала уи аус иаҳа исырласит. Убри азоуп бзиа дшызбоз азы азәгьы изиасымҳәаз. Уи ажәа аҵакы сзынаҽаҵшуам. Схаҵагьы ибзианы зны дысзықан, усқан бзиа дызбозшәагьы сгәы иабон, аха иара шиакәмыз аныздыр, иахьа уажәраанзагьы схы сшәиуеит, усқан цәаныррақәак ахьсызкашәаз азы. Даеазә иахь цәаныррак соуртә сызлаkаларызи, хаҵа сахьықоу аламҵазакәан. Абзиабара мап аҵәкра хыхьчагоуп сара сзын, даеа трагедиак ƙамларц.

– Бара бзы итрагедиамхарц… Аха бареи сареи ҳаизықазаашьа трагедиак арҽиарц агьагмызт, уи бдыруоу? Ус акәзаргьы, исабҳәақәаз иаҳагьы бысзааигәартәит.

Аахәаҵәак рылаԥш ақәшәозар ҳәа, итачка наиргылан, аамԥахыц даагылеит. Лара настха икажьыз аиашька аалырҳәын, ааида инадыргылашәа, днықәтәеит, дааҵсаха дшықаз ԥашьазомызт. Лтәашьа-лгылашьа, лееилаҳәашьа-лееилацашьа рыла, цшрала-сахьала азәы длыршанхарын ҳәа зынзак лхы иташәомызт, ус лылшарын ҳәа дықамзар ƙаларын, ус акы далаkазаргьы, дәахьыла акгьы убартамызт. Лхымԥаҵгашьа цсабаратәын, ишлылшоз дтәон, дгылон, илнаалашаз лшәылтцон, лцшра-лсахьа уамак дашьҭамызт, аха лара зегь лнаалартә дцьашьахәха адәы дықәгылан. Зхы цьазымшьоз лара азә заҵәык лакәын. Абартқәа ахьидыруаз иаҳагьы игәы идырхьуан, игәгьы лзыбылуан.

– Ауаҩы игәы иҭоу зегьы зиҳәарызеи? – уажәрааныа излацәажәоз иацылҵон лара. – Сара сцәаныррақәа рыцәахреи рыхәаереи сылшартә сыҟоуп. Убарҭ зегьы хәыц-хәыц изеимҿыршәатәузеи?!

– Гәаҭала ҳаизааигәазар стахыуп, аха агха сыхьуазар – схы ласырҟәуеит ауптәа иаанаго.

– Ухы лаурҟәуам. Аус злоу – ҳара ҳагәра еибагоит.

– Аха бара абзиабара агәра бгом.

– Избанзар цәгьарамзар бзиара сзыҟанамҵацт. Даеазәы инасыц имхны сара салаҭхаԥьыр стахым. Ҳара уаҳа ҭахымкәа гәыкала ҳаизааигәоуп, ҳаиҩызцәа бзианы ҳанхар стахыуп, даеакы ҳабжьаларгьы иашахом. Аҟьабзи аҵасаи ҳабжьагылоуп. Ҳагәра еибагоит, ѡныҵкала аизааигәара акәзами ари иаҵанакуа.

– Ҳабанзеизааигәоу ҳабанзеицәыхароу?

– Зынза ҳаизааигәоуп. Амала уаҳа ҳаизааигәаҵәахар аҭахым.

– Избан?

– Сыбла аахтны сыцхамшьакәа схаҵа ибла схыцшыларц. Уцшәма даасыкәшәаргьы, убас сҿаҳәамхарц.

– Зынза ҳаизааигәоуп, арахь ҳҩыцьегь иаадыруеит дунеихаан ҳшеицзыҟамло.

Иҿыцыз цәгьара уск лаҳазшәа, ашәшьы налхаҳазшәа, иаалыкәлашьцеит. Изгыз лнаҵәкьарақәа, иауз лмахәар пашәқәа, лыбла гәыҭбаа ҭыцхаақәа, лыцьымшь ртәашьа, лхцәы аԥштәи аиҿкаашьеи, лоура лытбаара, лшьапы ԥьашьахәы цшзақәа, лҟазшьа, лцәажәашьа, – дызлаигәамцхоз агьыкамызт, еснагь иҭихуаз азҵаб лакәын, – уи инапы лнапы инакәицар иҭахын, аха ус лара илҭахымызт (ус игәы иаанагон), ицегь реизааигәара леацәылыхьчон, дгылан иара, иртҟәаз абахҭа анаѡсан иҟаз аԥстазаара дшазхьаауаз еицш, «ҳѡыцьегь ҳагәра еибагоит, уи ауп аус злоу!» – илымҳа иҭаѡуан лбжьы. Иара изеилкаауамызт: лара иаалҳәоз зегьы зырҳәоз бзиа ирбоз иакәын, арахь абзиабара дшагәылаз лоуҳәар – маԥ аҵәылкуан. Аахәацәа ааидгылан, илахәҳахәҭуан. Иара урҭ дырхыццакуамызт. Акраамҭа абра дгылазар, адунеи иаԥьеишьоз аԥхәыс даеа цытрак длацәажәалозар иҭахын. Иеахьынзеидикылоз лара дѡагылан, амѡаду днангылеит, араантәи рыкәцра аамҭа шааиз илырдырырц.

– Бхаҵа бзиа дыббозар, уахь бгәы ҭынчзар, сара иаҳа сбеигәыргьарызушь ҳәа схәыцлоит, – амѡа днықәлеит иара. – Аха схы зжьозар ҟалап. Издыруада шәарҭ заҟа шәеинымаало сара исзеиҭьзар ҳәа схәыцуазар? Бара бгәы ишцаанаго?

– Схаҵа бзиа дызбом ҳәа угәы изаанагои?

– Уи ҿыцуп сара сзын.

– Иуасымҳәахьази!..

– Маԥ.

– Иухашҭит.

– Ус анакәха, сара сымцхуп.

– Уи закәыхи?! Сышцаузеилымкааура… Уи хшара дук иеицш, еснагь инықәгатәу азә иакәны сизыҟоуп. Уара уцхәыс бзиа дшубо ануҳәалак, акыр уасҳәома?

«Илҳәаз закәи?! – Мардасоу ихшыѡ адәахьы аецәырнагомызт. – Илҳәаз иаанагазом бзиа узбазом ҳәа! Бзиа узбоит, аха… Изылцәымҭыузеи сгәы ҭынчхартә иаартны илҳәар, сгәы мбжьажьартә?». Аԥыхьа, ицәанырра ахьынзицәахуаз, игәаҵа цыблаауан, аеынкылашьа дақәшәалон. Знык ианцәырига, ицәыуадаѡхеит аеырмазарақәа, еснагь азбахә иҳәалар иҭахын. Знгьы игәы иҭаз амацара иҳәозу, маҷк ацицозу игәахәуан, избанзар еснагь уи азбахә цәыругалар, акыр амцхә уҳәазшәа, ихәыцраз ацәажәарақәа цәыругазшәа иҟалазма ҳәа дазхәыцлон, аха, имапкра данаахнахлак, ма, иҭаацәара дышрылатәаз, лара лызхәыцра аныхҵеиклак, идыруан иимҳәоз имцхәыз ажәак шаламыз. Убасҟан ҿыц иныруан иара иеиԥштәкьа лара иара дизыҟазаарц шиҭахыз, уи атәы лҿы иалырҳәар акәын агәра анигозгьы.

Рѡыцьегь автобус аҵалара рцәымгын. Шьҭа аѡны инеины, ус ҭагәак аеы ирзымѡаԥгомызт. Маҷк амѡа иқәхар цәгьа ирбомызт. Ԥьара инеидтәаланы иеицәажәалар иара цәгьа имбазт, лара ус лхы илзаҵәашьомызт, анаԥшцәа

еицгәарҭацәар рыбз уахәарымызт, дызцызгьы игәы иҭашәоз иалылдраази, иагьа игәра лгозаргьы, ахаҵа маҷк лҿааицәылыхьчар цәгьазма. Адәыцба аатгыларҭахь иԥықәнан, уа арымз инықәтәеит. Иара ааира иазцшын азы, уаԥы илаԥш ихҭанакцәарымызт, рызхара изымеицажәаргьы, цытк еибырҳәарын. Ааигәа изымеибабақәар ƙаларын, иаархәашаз иртишаз уажәыцәкьа имаҷзан. Амала уаԥы илаԥш иҵашәаԥәарымызт ҳәа баша игәы иаанагеит. Ибзанзар лара дахьтәазаалак, дахьгылазаалак дыцҳәысызма, дхаҵазма ахарантә дгәарымҭар залшомызт. Убасƙатәи илыцшнын. Ҽынла Амра умбар ауазма! Уахыла – Амза!. Уи аныƙамыз, зегь раԥкыс ииаԥәаз аеԥәа аԥызцәа ирылумбаар алшозма!

Адәыцба Очамчыранза ицоз акәын. Ақалақьқәа ирыбжьаз адәыцба авагон хтқәа иреиуамызт уи авагонқәа, аплацкарт тыцқәа руак аанырккылеит. Еиҿацшуа ахышә инадтәалеит. Урҭ, убасƙатәи ишеинаалоз рбозшәа, раиигәа уаԥы дымтәеит. Араƙа уамакгьы изеицәажәомызт, амала, рылаԥш еидмырхалаԥәакәа иахьеиҿатәаз, гәаныла еицәажәон, рхаҭақәа ирызгәамҭазакәа. Уи аены еицш дылҭахны уажәрааныза дƙамлацызт лара. Иара иҿы ҭабон, иаалырƙьаны иƙалаз ашоура изычҳауамызт. Адәыцба платформак аҿы ианаангыла, длалбаацаны зык ижәырц, дԥагыларц дԥеихеит.

– Уабаԥои?! – дыԥныцәаарц агьлыгымхеит.

– Ибыхьи?.. Зык ыжәны, саагьежьуеит, – шиҳәазгьы даахынҳәит, акы дшаԥәшәаз ибон азы.

Маҷзак даанижьыр лҭахымызт. Анцәа дрыцҳашьа! Лԥныцƙа еилашуан. Иара даныхынҳәыцәкьагьы, дцаны азы ижәырц иабжьгашьа лҿакәлыршәааныза, адәыцба дәықәлеит. Ахышә дахьккылԥшуаз, адунеи ашәтра аеазнакуан. Агәарцқәа рҿы збгьы цтыз аԥла аиаԥәара рхылахьан. Аԥҳәасеи аԥҳәеи шышәтра ишәтхьан, иагьҿалахьан. Ацақәа, асы рықәнаузшәа, шәҭы шкәакәала иҭалаҳан. Урҭқәа цқьа илбазомызт. Ллыбаарҭа ааигәахон.

– Абзиараз! Даеазнынза! – шьҭа дышгылашаз лырдыруа, даацышәырччеит.

– Истахым! – албаара шылцәымҭыз шьҭа илзомызт, ажәжәаҳәа ларҭмаƙи лтачкеи ааидылкылан, дԥагылан, дныбжьалеит.

Днаскьеигарц дналышҭалеит. Атамбур иқәгылан, ашә иадгыла, аатгыларҭа иазцшуа. Лгәалаƙазаара лзыцәахуамызт цыхьақәа реиԥш. Ас доуижьыргьы иҭахымызт. Ихаҵа ихшыԥ азымцаԥәазакәа, инапы ԥышьҭихын, инаԥәкьарақәа лхцәы жәпа иналишьит. Асƙатәи изааигәара раԥхьаза акәны, иаргьы дазцшзамкәа, маи аԥәылкуамызт.

– Уи ԥызаԥас акәзар, – дагьаацышәырччеит лара.

Илыбаауаз атамбур, ашә аартны, иаалагылеит. Адәыцба анаангыла, лара раԥхьаза длалбаан, абзиараз ҳәа лнапы изышьҭылхын, лҿыналхеит, уаҳа даахьамцшзакәа. Адәыцба андәықәла, иара уа даанхеит, дахьлыбаашаз иназааныза. Иахьтәаз деиҭанеит, итачкеи иартмаƙи ааигарц. Имацара уа дызтәазомызт, арахь иахьааицырҵцыз дгылазарц иаҳа игәы азыҳәон.

2

Акоммунизм амԥа аалыц
(Ажәабжь иацу)

Аенынтәарак, Олег иԥыза дима, аԥьармыкьа дуи амаҷқәеи, агастрономқәеи акаҳуажәыртақәеи еимдырƙьеит, ресторанқәак рҿгьы инкыдгылеит. Олег иԥыза иангьы дрыцшааит. Азәы иҭахымызт алимон. Зегьы ирыман, хәы маҷзала ирыдыркылар цәгьа изымбозгьы ƙалақәеит. Аԥьармыкьақәа рҿы азарбаԥьанаа тәан, иахьа хәлааныза акакала ԥажәа-ԥажәеижәаба цыра ртиуан, иццакуамызт. Мардасоу ус агылаха изҭадаз, дагьашьцыламызт.

Ауха, аԥныҟа ианыгьежьы, Мардасоу дхәыцуан, дхәыцуан, иԥызцәагьы зҭашәаз излалҵша рзбон, аха акы изазкылсуамызт. Илимон агараж ишыцажьыз дықәцырц иаақәикуан, ма хәмариала ҷьоукы ириҭар, иқәиҵаз ауал цытк ишәарын. Олег диргәыҷуан уи илимон баша ишыцхастеимтәуаз ала, иидыруаз аҳәсақәа рнапы иаництар, ирҭирын, аҵарақәа ҵошьҭала изирхынҳәрын. Уи ҷьоук ателефон дырзасит, ҷьоукгьы дрызцеит, аха уи ауха иалагзаны иитахыз назыгзашаз уаԥы данизымҵшаа, иимбацыз даеа ҳәсақәак дышрацәажәашаз ала иргәыҷит. Аамҭа ықәҳа ицон, арахь ус рзыҟаҵомызт, – Мардасоу инапы злеимкыцыз дахьалагаз ихы гәыбҕан аҭо, дзыԥнагьежьуаз ауаҭах дакуамызт.

Адырԥаены ишшәахьа мшызгьы аҧьармыкьа аус ауан, аиашаз акыр зҭиуазгьы иаазхозгьы уамак ирацәамызт. Иҟаз рбарц акәын изааиз, изықәгәыҷшаз рацәак шыҟамзгьы. Иаалыркьаны арцыс ҷшзак Олег даааиҿаҳаит.

– Коҳ, Гоча! Ара аус шууаз зынзак ишцасхашҭи!

– Сабаухәарҭоу?

– Абарҭ Аҵснынтә ииаит, уҳацхраа!

– Уаҳа зҭахым. Сара сагыруоуп, аха сыжәла зхыу аҵсуаагьы рацәоуп, сыуацәа абжеиҳарак аҵсыуаауп. Схаҭа с-Ҭкәарчалтәуп. Акаҳуажәыртахь ҳнеип, – ара хьтоуп. Сԥыза днеиуеит, зегьы ҳазбап.

Арҭ акаҳуажәыртаҿ итәаны цкьа еибадырааныа, дааит арцыс ҳаракык, дазарбаҧьанын, урҭ рцшра шимамзгьы. Акаҳуажәырҭа аиҳабы инаиркны, ара иатаауаз абжеиҳараԥык азарбаҧьанқәан. Ари аҧьармыкьа дара ракәын изымпыцакыз, Гоча заҵәык урҭ дрылан, рнапы злакыз аилахәҳахәтрагьы деиҳабын. Уи иԥыза Игор (ихьз аҳәара уадаԥын, имилат иреиуамз уаԥы игәалашәомызт азы, иаармарианы ус хьзшьарас ишьҭихит) еснагь дҿацхаҿаччон.

– Заҟа ҳәа иҳашәҭарц шәҭахи? – дҵааит уи.

Мардасоу уажәы ихы иҭаз иааигаз ахә измихыз иитар, амԥа иақәирзызгьы уалны иқәымхарц ракәын дзызхәыцуаз. Уи ихә аниҳәа, иаазхәоз ирызбеит ԥбаҟа иашька иахьа ирҭиирц иқәдыргыларц, – ишҵоз рбар рҭахын. Уи ахьынзарҭиуаз, агараж иҵганы иааганы, рлимон аҧьармыкьа шьҭаҵарҭаҿ ирырҭар акәын. Уи ԥынтә ибжьысны иааргеит. Ианыркапан, ирацәазаны иагхеит. Иҟалаз аилкаара уадаԥын. Алимон акапан аҵәызуан, аха иааргаз ахҵатәи ахәҵа ыҟазамызт. Адгәыри иареи изқәырҵаз – уи ахьышьҭырхыз аиҳабы ижьеит. Ахә ҳәа ара ирарҳәаз рзыцсахуамызт, арахь Мардасоу ауал иқәшәон. Атҵла иалԥрыз амат шицҳауаз идыруан, уигьы ԥныцкала мацара ихигарц избеит. Амала Игор алимон ахьикапануаз амц иҳәарын ҳәа ихахьы изаамгеит, убригьы гхан, аха усҟан уи изымхәыцит.

Уи аены алимон ибзианы ицон. Акакала хәы ҳаракыла иаазхәарц зылшоз ыҟан, иаҳагьы ирацәан килограммла иаазхәар зҭахыз, урҭ раагарҭа маҷын. Амала Гочеи Игори ирҭахын иҵегь хәы ҳаракыла уи рҭиирц. Насгьы издыртиуаз аҵара хазы ирытатәын. Урҭ ирцшааит каҳуажәыртак, цытк ахьыргашаз. Егьи адырԥаенынза уаҳа рзымҭиит. Уи ауха цара цыткгьы Мардасоу иааидыркит, инхаз аԥаша ауха ирҭарц дақәыргәыҷны.

Ртауар ахьыҷәдыргылаз ишҵоз рбарц, рхатақәа аҧьармыкьа хәызқәа иахьынзарылагьежьуаз, Адгәыр дҟәындҟәындуа дрыцын. Уи игәаҵхомызт алимон анрыдыркыла, аҵарақәа иаразнак иахьрырымҭаз. Абри акы аҵазшәа игәы инатон. Азарбаҧьанқәа Игор изгәаан, иацәҳарц рыедыргәгәон, иара усгьы зегьы дрыхәлаччон, ршыра хеуа. Урҭ ахьиргәаауаз Мардасоу бзиарак Игор ирзыҟаицар иҭахызшәа дахьихәаҵшуаз, Адгәыр урҭ ус баша ргәы нирхомызт, қьарк дашьҭан акәымзар ҳәа, иԥыза еиҳабы иара ихы иҭеигалар иҭахын уи ахәҳахәтԥы агәрагара дшаҵсамыз.

Мардасоу илаҵш налаахеит агәыргәалеи данырианы идырцәаз ахәычы. Уи иара ицҳа аицбаза даара длеиҵшын. Дзыграҵшьза, лзамԥа хәычқәа ҭцәрааны ицон, аҵаара иахылҵуаз аҳауа цкьа лызгәдууны, ацәамтхаа далан. Уи лан, иаалхәашаз хәҳаны, даагылеит.

– Заҟа лхыцуеи?

– Фы-мзы.

– Схәыҷгьы убасҟатәи лхыҵуеит, – уи длыцны, ахәыҷы илаҵш дизыҵмыршәо, акыргьы днаскьахьан, Игор дшыҩуаз данааихьзоз.

– Абаацс, сугароуп!

– Иҟалеи? – амашьына аҿанынаирха, даахьаҵшит Мардасоу.

– Аресторан аҵхьа исыргылаз ахәҳахәтҩо ателефон дасит, ментк дааин сыкапанга игеит ҳәа.

– Дарбан?!

– Мент! Амилиционер! Уи уажәы уа дабаҟаз, иҵсгьы ибзагьы дрыҷәынҵәааит! Иаарлсаны сыуаҩ дыҷәызгароуп шьҭрада.

– Исзеилкаауам, документла аус жәуама?

– Иарбан документу?! Изыстахи адокумент? Дабаҟаз уи аҟьамсар уа, аа?

Аресторан ахьыҟаз харамызт. Ҷкәына хышк Игор дицылан, диаҵәажәон. Уи иитиуаз ахәырма зҭаз аиашькаҷәа амашьына иаҷәырҵеит. Игор ихаҭа аресторан дыҩнан, ирласынгьы дзымхынҳәит. Дандәылҵуаз еснагь еиҵш дҿаҵхаҿаччон, идәылигаз акапанга наиргылаанза, аиашькаҷәа шьҭахьҟа иаҷәырхырц рызҿиҭит. Ихаҭа даатымгылазакәа, амашьына иҭаз лимонҷәак аҵеллофан шәырак интеиҵсеит, хәырмаҷәак нахеиҵсеит, дыццакны шьҭахьҟа днагьежьит.

– Иҟауҵеи, исзеилкаауам? – уи, амашьынахь данааи, уамашәа дибон Мардасоу.

– Ушыччо укьатеи цырҵәап… Сишьҭоуп, аресторан еимсырҟьеит, дызбом. Иара адиректор иҿы дтәазаап.

– Дарбану?

– Абри аҟьамсар, уаҳа дарбану. Саннеи, иаҵхьа сыкапанга ыҷәгылоуп. Аҭаҭын аацәырызгеит, акы неиҿыцаскит. Амца насыркит. «Сыкапанга угәаҵхама?» – сҵааит. «Анагзком аҿынтә азин сырба!» – иҳәеит. «Уажә уи абаҭахыу, – сҳәеит. – Анагзком рыда ҳара ҳзымеиҵәажәарызшәа. Ауаа аҵьармыкьахь аныҟәара рцәыуадаҩуп азы, дара рахь саар иаҳа иеиҧьми. Уаалар, чаик еицаажәып! Азарбаҵьан чаи даара иароматуп». «Уи уажә аха сымам», – дҭынчуп иара, аха имамхкәа, дсызцшны ара дтәеижьҭеи, иагьа ус ҟаиҵахьазаарын, амала стаҭын дшахо убандаз, уигьы иароматуп. «Нас ҳзеибаргәаареи, – сҳәеит. Лимонҷәак узаазгап». «Иаага!» – имҳәеи.

– Убри азоума абасҟатәи узиршәаз?

– Дкьамсаруми. «Ну вот! – иҳәеит аресторан адиректор. – Азәы дментуп, еҕьи дрекетируп, шәеинымаалар – шәабаҵои». Аҟьамсар аччара далагеит. Саргьы сыкапанга аақәыспҵаан, сындәылҟьеит.

– Иахьа спарақәа зегьы суҭома?

– Иустароуп. Ахәымехан, аусура алгамҭаз, ани ҳкаҳуажәыртаҿ ҳаиқәшәап. Уажәы абра снижь! – амашьына шаангылаз дынтҟьан, ауаа дрылҳәҳәо дахьнеиуаз, иццакышьа аҟара ацнаҵон.

Мардасоу Адгәыр диҵшаан, абылтәы иашьҭалеит. Ариабжьарак литракгьы рзымцшаацызт. Абылтәытиртақәа еимырдеит. Ҷьаразаҵәык ирҭиуан, уаагьы рхы цибаҿуа еилагылан, амашьынақәа реишьҭагылара аҵыхәтәа убартамызт. Арҭ рыбжеиҵырагьы аколонкаҿ изаазарымызт. Уаха рцарақәа роуазар, ашьыжь шаанза амҩа иқәлар акәын, арахь рбылтәы маҷзан, амҩан ак роурын ҳәа ақәгәыгра цәгьан. Ара ирыхәҳар акәын ма мҩабжаранза иназгашаз абылтәы. Уи зыхәҳахьаз ирымырхырц реазыркит, аха уаҳа умҵсит, акы зымпыцшәозгьы убасҟатәи ахә иҳәон, Мардасоу иҵьыба иалымшартә. Аидарамҩангагақәа ирыҷәтәаз ирыҳәарц иаҷәыркит, урҭк руазәк ҿааиҭит:

– Адоллар умоу?

– Аиаша иҳәоу, дыхәмаруоу?! – иҵьеишьон Мардасоу. – Ҳанаауазгьы азә абас ҳаимҳәахьази.

– Ҳара ҳауп зегьы зхароу, – даахьаҳәит Адгәыр, – ҳашҟа ианлеилак, ҳатыр рыҷәаҳцаҵәоит, иаҵсоу, иаҵсаму ҳәа еилымхзакәа, зегьы ҳарзысасдкылаҵәоуп.

– Уажәшьта аҵьармыкьахь ҳцароуп, аамта ҳаҵәцоит.

Акаҳуажәыртахь инеиааныза, ирбеит Игор ихәҳахәтцәа рцарақәа шицхьазоз, уаҩы иахьиҽырхарстамыз цьара иҩнагылан иаргьы даргьы. Уажәыцәкьа рцарақәа ааигарын ргәахәын, Мардасоуи Адгәыри наӄ иныҩналеит. Гоча уа дыцшын. Игор иҽнимырхацәеит. Еилаҳәарак Мардасоу иахь ииаирххеит.

– Абра даеа цытк ыӄоуп.

– Иуҳәо закәи, уахагьы ҳаумышьтзои? – Мардасоу иааицәымҭахеит.

– Ишцаӄасцои, уаҳа маиизар?

– Иахьи ирҭихьоу маҷызма, уаҳа маиикәа?

– Умацара уакәу цьушьома изыҭатәу.

– Уацәы шьыбжьонза шәаацшыр акәхоит, – Гоча иҽаарылеигалеит.

– Ҳақәшәеит, ишцаӄаҳцари, – дақәшаҳатхеит Мардасоу.

Урҭ адырҩаены шьыбжьон инаркны ахәҳахәтцәа ирызцшын, еҵырҭ хәымеханынза ицәырымцит. Ианааигьы даеа хәтак акәын ирырҭахыз. Ари ауаҩы «дыцнажәар» ӄалон, аха Мардасоу ичҳара маҷмызт, арахь рхатақәагьы рҭагылазаашьа гәеиҭарц даҽын. Рымацара ианааизынха, Адгәыр иаацәыригеит абарҭ рыгәра шимгоз. Амал рацәаны измаз рымцреи рыгызмалреи еибарганы акәын уи шдырҳауаз. Насгьы арекетиорцәа акырынтә Гочагьы Игоргьы ирыцны ирбахьан. Урҭ рхьчон. Убасӄан дара ацара рацәаны ишрымаз ҩашьомызт.

– Урҭӄәа зегьы бзиоуп, аха харантә ҳнапы тырцша аҩны ҳазланеиреи, – иҳәеит Адгәыр. – Ахәыҷӄәа рзы матәақәак аасхәашәа зуит, зегьы рыхә кааметуп. Уара акгьы утахзамеи?

– Ауал рызназымгои, – дааччазшәа иуит Мардасоу. – Олег дҳацшаар ахаатә ахьыртиуа ҳаигар, зегьы рзы конфетӄәак ааҳхәарын.

Олег аҩны дааихьан. Акы инацҳан, ирҭахыз адәқьан ахь игеит. Уа иидыруаз аус луан. Ианаахынҳә, Олег амашьына ашьтахьтәи агьежь ацхьа длаӄәит, инацәала аҳәынцәа аамихын, цкьа иаагәеитеит:

– Цьара шәахацеит.

– Ҳусҟәа ҽеихом, авулканизациа цшааны, атаршә аҳамтар, – иҳәеит Адгәыр. – Ацхьатәи агьежь ахарца ҽыткгьы амцхьеит, покрышкак ҳаургьы иааҳхәар цәгьамызт.

Иахьнеиуаз авулканизациа тыцкәа рышәкәа аркын, иахьаартызгьы «Нива» агьежь аус рзадымулозшәа, маи ркуан. Цьара апокрышка ҽыцкәа ыӄан, урҭ зтәыз акакала итиуамызт. Уаӄа аус зуаз иаахжәа-аахжәаны иуацәажәон, иуаа гәанцын. Убасцәкьа даеацьара ианырзыру, Мардасоу иҩызцәа, амашьына ианаатала, ииаирзырҩеит:

– Сгәы изласанаҳәо ала, сыгьежьӄәа рызреи, апокрышкақәа руак ацжәареи, аҽыц акомплект мацарала рытишьеи, авулканизациаҿ ҳамацура маи ахьыркуеи – зегьы еидҳәалоуп, напхгара рызтогьы напык ауп. Асасцәа рыгьежьӄәа ргьычуеит, хәы ҳаракыла апокрышкақәа раадырхәаларц, ажәытәгьы аус адырулар ртахзам.

– Иуҳәо уазхәыцыртә иӄоуп, – игәы иалан Олег исасцәа ирзыруз, уи ацсуа шьа иламзи. – Автосервис аҽы класск аҽы исыцтәаз аус иуеит, уацәы убра ҳизцароуп.

Автосервис ахь алеира уадаҩын. Олег дыздырӄәоз ихы иаимырхәар. Иҩызагьы ас иаалырӄьан аусутә идикылар ӄалазомызт, шәкәыла еиқәыршәаны, ацәаҳәа мчыбжьык еицамкәа иқәгылар акәын. Арахь инапаҽы ацара игаргьы ӄалазахомызт. Олег агьежь иманы наӄ дныҩналеит, нас, ашәыра иманы, дхынҳәит, убри азна алимони амандаринеи изаахәатәын. Уи, Адгәыр дыниццаны, таксила дандәықәица, Мардасоу дазхәыцит агьежь аус адызулоз ацара игар зитахымыз: шәырак азна ацитрус ххҟәа рыхә цшьынтә-хәынтә еиҳахон, агьежь аус адулара иагашаз ахә ааста.

Мардасоу имашьына азгьежьык ацамызт, дзадцуамызт. Инаҩсан игылаз амашьына лас акапот аартын. Уи зтәыз дааидгылт арцыск, инапы амашьына хәша иаганы. Амотор дынталан, акы амихуазшәа, акы аитозшәа дахьаҽыз, иус цкьа изымдыруазар акәхарын ҳәа Мардасоу уи дихәацшуан, избанзар амотор аусушьа еиҵьымхеит.

– Узсыхәацшуазеи? – даацқьеит арцыс.

– Иқамлазои? – Мардасоу ихәда аццша алалан, ацәажәара ицәыцәгьан, аарлаҳәа ибжьы уаҳауан.

– Иқалазом.

– Уара ууаѽзами? Саргьы суаѽуп. Ас усацәажәар ҟалома?

– Улацш саахар?!

– Уара агыгшәыг ртыц утактәуп! – Мардасоу даацқьеит, егьи иеааиртынчит.

Уаѽцас Мардасоу ихата иеицсахуан, ѽныцқала деиламшәакәа уи мѽасшьа амамызт. Амцашоура имазшәа, изамѽақәа бызбызуа дшылаѽеиуаз, Олег автосервис дныѽналеит, Адгәыр ашә аҫы дааныжьны. Уа иҫаз агьежь анаадәылига, даеа тышак инахыцазшәа, ирласны уи амашьына инацырцан, Олег иусурахь дрышьтит, егьырт абылтәы иашьталеит. Абылтәытирта руак аҫы абылтәымѽангага ду ааит. Уи шаатадырцәлак, ахәҳахәтра иалагон, аха, шьыжьаахыс ацәаҳәа иқәгылаз урхыцаны, гашьас иқауцози. Адгәыр ахәҳахәтѽы диацәажәеит абылтәы ахә цшьынтә еиҳаны иитар, ѽ-канистрак иртәырц. Ҷытк анцлак, уи иѽызагьы дааиуан – уи дзеицшраз, ишәыз, ихаз уҳәа, – исахьа тихит.

Рхқәа цибаҫуа ишгылаз, ахәҳахәтѽы ашланг аарымихын, ацәаҳәа иқәгылаз ртәқәа иртатәо дышнеиуаз, ус иатахызшәа, Адгәыр дзыдгылаз аканистра ахы интеикит. Игәы ицпрааua уи данаахынҳә, итацәыз даеа ѽ-канистрак аашьтихын, Мардасоу ауаа рыжәпара дналагылан, излауаз ала цхьаҟа днаскьеит, ахәҳахәтѽы иҫызлаиирдыршаз дақәымшәо. Ҷкәына еиламгылак иакәын, ашланг аарымихын, ацәаҳәа иқәгылаз рканистрақәа ихала иртәуа дшааиуаз, Мардасоу итәы ахы анынтеик идырит, иара иахь дышхьамцшуазгьы, дышлацшықәицахьаз. Мардасоу дыцхашьаны ихы ахьигарыз дақәшәомызт.

Абаа, шьта ҳаиқәшәеит ҳәа, Мардасоу изымчҳауаз абылтәы фѽы рхышәшәо, ацьармыкьа иаавалеит. Асы аҳәылыҳәа илеиуан. Ацша аҫан, даара ихьтахарын угәахәыртә. Ақалақь аналц афыртын асуазар акәхарын. Хәлахьан. Гоча дыҟамызт. Игор ихәҳахәтѽцәа рцарақәа цхьазаны ианрылих, дааихын, иахьа илшоз абри акәын ҳәа, ақьаад илаҳәаз царақәак рацхьа иаақәицеит.

– Иахьагьы ҳныукылахуама? – Мардасоу иааизымчҳаит.

– Иқасцои?

– Ма есымша ҳаумыргәыцуанда, ари закәи? Иаанхаз ныжьны сцоит.

– Ну-да?! Ҷарада ушцацои?! Алимон инхаз дәылҳәаны исыргылоит, ус сыхәда хыумеын.

Иара абасцәкьа еитеиқәшәеит адырѽаены, уажәшьта хәынтәны. Убасҟангьы Игор ацарақәа зегьы изаамгеит. Уи акаҳуажәыртаҫ итәаз даеазәы целлофан шәырак еиларены мазала ишиитоз Мардасоу ибахьан, уажәы енныхәас изыҟамцеит акәымзар. Мардасоу ѽныцқала игәаауаз уаѽымызт, аха длеихәлачызшәа Игор иеиирбеит. Азарбацьан чкәын азә дизгәаар итахымызт, иззакәыз Мардасоу изеилкаауамызт. Ацара ус инапы ахьалакыз азакәзар ҟалон, ма ирҳашаз атауар идызгалоз азәазәала ицәызыр ҳәа дшәозу здыруадаз? Аҳатыр узынхар бзиан, иагьа ус хәымга умхаҟацаргьы. Иуаѽшьа ус иқазаргьы алымшози.

– Уаалеи, Гоча даҳзыцшаауазар аабап. Уи царақәак ицсахырц игәы итан.

Амашьынаҫ Мардасоу, ихымѽацгашьала игәынамзара ду дырбаны, ицарақәа изрымхуазар игәахәын, уаҳа ааҫымтзакәа, деихәлацсы дтатәан. Акалақь атыц цшзарақәа руак аҫы иаангылан, амашьынаҫ Адгәыр дааныжьны, иѽтыцит. Игори уи дзыхьчози ашыр-сырҳәа цхьаҟа рҫанынарха, ацьармыкьаҫ иртахьаз аилаҳәара ыршәны, уаѽы имбартә, Адгәыр инаииркын, иацхьаҟа акыр инаскьахьаз днарышьталеит. Каҳуажәырта ссирк иныѽнашылазар, цшәыматцас Гоча даарцылт. Еиҳаразак ара еилыхоз азҕаб пашәцәеи зцата еиқәатцәаз арцарцәеи ракәын. Иҳаракны игылаз ишәа гьежьык инадгылеит.

– Уажәыцәкьа ак ҳазбап, – иҳәеит Гоча.

Игор диманы, даеа ишәа ҳаракык инадгылан, хаҵак иааиҵхьан, еиҵәажәон. Минуҭк аҟара ҵхьан, Мардасоу уахь днаргеит. Игор иаҵхьа ҵеллофан макәанк ыҟәын. Изакәызеи ари? Ҽыц ирыдгылаз ахаҵа иҵьыбаҿ иабаҟаз ари амакәан? Уи аҵара ҭаҵаны Игор аҵьармыкьаҿ азәы иитахьаз акәын. Уи мазала арахь изааргарыз? Гоча дақәшаҳаҭны, Мардасоу иртарц рызбызу? Издыруадаз, уаҳа акгьы анырзымҵшаа, ари иртарц иақәыркзар?

– Аҵьармыкьа каҳуажәыртаҿ иустаз аҵарақәа арахь иҳата? – иҳәеит Игор. – Уара утәқәа зегьы абра итоуп.

– Урҭ ара исымазам. Амашьынаҿ инсыжьит.

– Уара ҳагәра угоу иумгоу?

– Изгоит, – иҳәеит Мардасоу, амҵҳәара шиҵәыуадаҩызгьы. – Исуҭо аҵарақәа ҵхьазаны иумысххьоума?

– Ус акәзар, абра итоу шә-маатк мҵхуп, итыганы исыта!

– Ухала ига!

– Уара итугар еиҳа еиҧуп.

– Арҭ аҵарақәа снапы рыламкьысцт, макьана сара истәым, имҵхәу ухала итыга!

– Бзиоуп нас, – Игор ихәнаҵәык ҏээирхеит, Мардасоугьы уи инапы ааимихит. – Гоча, днаскьоугар бзиан.

– Схала сҵоит, абзиара шәзыкалааит! – зегьы аҵсшәа нараҳәаны, аҵеллофан шәыра ааҟәихын, ашә ахь иҿынеихеит. Гоча уи дишьтахх дындәылҵит. – Умшәан, схала сҵоит сымҳәеи! – уи диргьежьырц дшаҿыз, Игоргьы дыҩдәылкьеит. – Сара сшәазом.

– Ус акәымкәа акыр ҟаҳҵозар, ҳатоумҵан! Амала уускәа зегьы уҵышәырччо икауҵозароуп. Иаарласны хузҵшуп.

Игор днахынҳәит. Уи имаза ҵьыбақәа царала итәын, уи азакәын имала алашьцараҿ дзымныкәоз, еиҳабыз Гочагьы Мардасоу днаскьеигарц дызиҳәаз. Мардасоу «уускәа зегьы уҵышәырччо икауҵозароуп» ҳәа Игор ииҳәаз игәы иалакьакьон. Мчыбжьык дзызцшыз аҵарақәагьы ддыргәыргьомызт, ахәҳахәҭра знапы алакыз рыгәра ахьимгаз ахьеилыркааз итахымызт, азәы игәы цәызкьоз уаҩымызт иара. Амашьынаҿ ианааи, Гоча ирлас уи днаватәаиин, Адгәыр дынидгылеит, Мардасоу ипалта акалҭ еиҿкааны, егьы аган ала дынҭалааназа, уи имаҳартә, дцааит:

– Дбоксиорума?

– Ус угәы изаанагеи?

– Имахашьаха ус икоуп, дагьшәом.

– Аиашаз, уи сыздыруам, – Адгәыр, аиаша иҳәар аҵкыс, арҭ арекетиорцәа рыцәшәаларц иаҳа ишеиҧьыз иаразнак ихы иҵнакит.

Урҭ гәымшәарылеи цшралеи ршьара икәзыркьарц егьызгымыз дыхьтшьуа дынтатәеит, амашьына аҿанынахагьы, аҵара зтаз имакәан еиларкәыцны икәа интеицан, итаауаз инапқәа арцхага иаанашьтуаз аҳауа шыра инадикылеит. Асы ҵааха асаркьа иамаҷабуан, асаркьа рыцкьага аусура иаҳа-иаҳа иуадаҩохон. Аҳауа цхара асаркьаҿ иахьнеиуаз асы ырзтны иаҳа иарыцкьон уи асаркьарыцкьага аасҭа.

Аусурантә ихынҳәыз Олег исасцәа дрызцшын. Уахыла амҩа икәлар итахымызт, ателехәацшрала излархәоз ала, ааигәа амш даара иееихомызт, аҵаа ҭәгәа иазцшын. Артгьы амҩа икәымлар рымуит, аамта рацәа рцәызхьан, ртаацәа цшын, рус-ҳәыс абаҟаз. Олег урҭ рдәылтра иахьирхәырц дахьынзарацәажәоз, дара ажәжәаҳәа рееидыркылон, изыргәакуаз рымпытаркәкәаан, уажәшьта инызкылоз егьыкамызт рхәозшәа. Ианырымуза аҵшәма ҷкәын исасцәа лбааганы, амҩа икәицеит.

Амашьына шьтхысаа ақалақь иалкьа инеиуан. Азиас ҭбаа ихыз аҵҳа цшза ду еицхәа иныкәсит. Еимаҩны илеиуаз асытәкьа иазеицакцәомызт аҩнқәеи амҩақәеи гәылзырҷҷаауаз алашарақәа. Аха, ақалақь иалцыцыцхьаза, урҭ иаҳа-иаҳа имаҷхо маҵара, зынзак иумбо инцәытазтит. Амашьына шьта заҵәык амҩан иубартан, иара

уигьы ааигәаза. Аси аԥшеи анаҟә рыцын. Аԥша асы архәмаруан, ицәқәырԥа сса шкәакәазшәа, ихиаала амҩан ишьҭалон, ԥьаргьы зиас шкәакәак уаԥхьа силаԥәқәырԥозшәа убон. Аназарантә иуцылоз амашьына бла ҭааза иаацәырԥуан, иааигәахаԥхьаза акыр убла хнакуан. Уаԥхьа игылоз машьынак узашьҭалар, акыр умшәакәа уԥалон, аха аԥаа зқәыз амҩа иашьцылаз узихьзомызт. Дара уртгьы гәыԥ-гәыԥла ана-ара иааҭгылон, аԥх рхыргарԥ. Умаԥара амҩа уанхалахуан. Хара егьубарҭамызт азы, алаԥшԥашәарақәа данрылашәоз маԥмызт, иццакышьа ааицеикуан. Ибла ааихмырсыгьзакәа, убасԥәкьа амҩа ҭитԥаауан, ихшыҩ даара иаацсеит, иблақәа хҩозма уҳәо, ицәеижь аԥсшьара иаҳәон. Адгәыр, аԥсҟы аникымызгьы, амҩа уадаҩ даԥәшәаны, дзыԥәомызт, аха уигьы даара дкараха дыҟан. Ԥьара рԥсы рымшьар залшомызт.

Аԥаа ҽытқәа амҩа ианԥсалан. Урҭ иаҳагьы ишәарҭан. Ԥьаргьы, Мардасоу изгәамҭазакәа амашьына, арымарахь аҿынанахеит. Имҩахыцын, амҩаду иахагылаз даҽа мҩак ааҩԥәаны, асы инылагылеит. Ари зегьы ахала иҟалеит, ихаҭа аԥсҟы баша икын. Цқьа длаԥшы-ҩаԥшызар, абра даазааны, ма данылахыслак амашьына мҩахыцызҭгьы, авариа ҭәҭәа рыхьуан. Имашьына амҩаду ианнықәиргыла, ихьыз дазхәыцуан, цқьа изеилкаауамызт иҟалаз. Аԥаа ҽыҭ амашьына, агьежь анахас, иарблакьазар ҟалон, уаҳа даҽак изақәԥомызт. Аццакышьа ицегь ирмаҷтәын.

– Ԥьара маҷк ҳмыцәар аузом, – иҳәеит Адгәыр.

Абылтәы анԥәара аҽаназнакы, амотор мырԥәакәа иҩҭыцит, уи ныркылар ҽыц арура рԥәыцәгьахар ҳәа ишәон, арахь амашьына аҩныцкагьы иаразнак аԥаа ҭашәуан. Абылтәы ахьынзаҭарҭәоз, рнаԥәкьарақәа рықәԥә иаразнак аԥаа ҭашәуан. Абылтәы ахьынзаҭарҭәоз, рнаԥәкьарақәа рықәԥә убранза ихышәашәахеит, зынза имхәо аҿынза. Ирықәԥәиуан, аԥша еиланргьежьуан. Иаауеықәшәоз уқәԥаауан. Шьҭахьқа ианынҭала, ирулак рыедырԥхан, амҩа ианылеит. Уаҳа нықәаҩы дыкамызт. Аназара ԥьара, алашарақәа рацәан уҳәартә, иаацәыцаҷҷеит. Уака еидара мҩангага дук ажра иҭажьын. Иара иеиԥшыз амашьынақәа рееиԥраҳәаны иҭыргарԥ иаҿын, аха аԥааҿ иқәԥәраауан. Арҭ цхыраарак рзыкаԥомызт рмашьына лас ала, инарывс-аарывсит. Уи ашьҭахь азәы, аԥаа иҿашәы, имашьына дадгылан, цхыраарак даҳәо. Мардасоу даангыларԥ амҩа аган шыказ амашьына аҿынаирхеит.

– Узҽу закәи? Уԥала! – ҽааиҭит Адгәыр, иҩыза дааҭгылар имукәа. – Ԥара хәыҷык аагоит, дзусҭоу иалудрааи. Ара ацхырааразы азәы даангылома?

– Избан? Аидарамҩангага иацхрааруан.

– Урҭ ахара мҩа иануп, дара ҭасс ирымоуп, рхаҭақәа еицхырааруеит.

Ацхыраара рзыкамԥакәа иахьцаз, игәы инархьуа, аԥсҟы дахьаҿатәаз, Мардасоу даеазны иимбацыз агәыхьԥәкьа ааизԥәырԥит. Даангылар акәын, аха гәыцк амашьынақәа ԥсшьараҳәа иахьеилагылоз дназар иаҳа ишәарҭадан. Ииулак ууанза дагьыназеит. Амотор мырԥәазакәа, рҩыцьегь рыхққәа анынкыдырԥа, Адгәыр иаразнак дыԥәеит. Мардасоу, игәыхь ааиқәтәааныза дыхәԥымцуан. Ихы нкыдԥаны, ила нцәынҭааит, аԥхызгьы дналалеит.

Уи, ахаԥа еибага, амҩаду ианыз амшԥәгьа дацын. Ишьапы хтын, аҩныцаkатәи аиқәагьы ишьамызт. Икьаҿ, игәчам илахысырԥ, длаханы икын. Ишьҭахь ала иаауаз амашьынақәа ирыгьарахьла ивсуан, цхьаka ицылоз – арымарахьла. Ихаҭа агәҭаны ацәаҳәа дықәгыла днеиуан. Дзеиԥшраз збоз асигнал ҟарԥон. Иара ус иаҭахызшәа мчыла дрыхәлаччон, арахь дыпхашьаны дызҭуан, ицегь дыхнаҩарԥ, икьаҿ длахон. Аԥаа шилкьозгьы, иаҳа аурҭ асны, асы еиланаҩыртыр, анаҟәгьы даеа цытк аеарҷәгәар, имҩасуаз дрымбар иҭахын. Адгәыр ибжьы акәзар ҟаларын, азәы иқәҿиҭит.

Дцәырҳаны даапшызар, иҩыза ҭынч дыцәан, иара игәыхь аатымгылацызт. Ипхыз дазхәыцуан. Уи даныхәычзаз иан ахылаԥшра игылмыжьыр ԥсыхәа лымамызт, ашьыжь аколнхарахь усура данԥалак, ааԥәылашьцааныза дзыхынҳәуамызт. Агәыла рԥарацәа, жәхьчара иахьцоз, азы иҭалон, иара уахь дымцарԥ иан длыршәалон, ачкәынцәа Мардасоу дрымгарԥ драцәажәахьан. Лара азиас дацәшәон. Мазала данцоз ыҟан, усҟан иеиҳабацәаз ажәхьчаԥәа зсо азы ишҭаз

ибон. Ҿнак, ашоура данакы, амшцәгьа ашьҭахь агәарбжьараҽ аҭаѡаҽара иҭатәаз азаѡа иҽынҭаижьын, аҳәеицш дҟьашьны дбалыбаҭон, дызсозшәа инапқәа ҟьо.

Дызбоз еизан, ихыччо икәшаны ишгылаз, иан даарыдгылеит. Лыҷкәын азаѡа дыѡҭылган, – «дгазоуп, ари акридыруама», – лҳәан, аѡныҟа дылган, дкәабаны даҽа маҭәақәак ишәылҵеит. Ус даҽазны ианыҟаиҵа, диацәҳазшәа луит. Ари цәгьашьцыларахозшәа анылба, иеиқәа ааишьылхын, ахарц ишәыхха дахьзаанза, иеиқәа ҟьашьы знык илҟьеит акәын, – даҽазны лнапы шьҭылхаанза, дналымпыҵҵәраан, иҵхашьара хәыҷқәа шыхтыз, аанда дынхыцан, азиас шыҟаз иҽынеихеит. Иахьшәарҭацәамыз иҽикәабеит, ихарц изәзәазшәа иун, ирѡаны ишәиҵеит. Дыцхашьаны арахә зыхьчоз рахь дцәырымҵит, игәы ҽыгьаанза, нас цшьала дара рахь иҽынеихеит, ихарц длахан, игәчама илахысырц. Аҷкәынцәа рыччабжь ицәа дааҭанарзызеит.

Убриаахыс, иуаѡра дышҭагылазгьы, цхызырла ибон убри ахҭыс иадҳәалаз даҽа хҭысқәак, – усҟан ишьапы хтны, иеиқәа ишьамызт, хыхь ишәыз алада дахон иҽиҵәахырц. Амала иҵхыз аҽы шьҭа дхәыҷымызт.

Игәыхь маҷк ихеуазшәа аниба, амашьына аҽынаирхеит. Инапы злеикыз дахьынзаҽнахрыз аҳәара уадаѡын, дзышьцыламыз аус ахара дагарызу, дамгарызу издыруамызт. Арахь ҭаацәарак аѡны изцшын. Амш акәзар еицәамхозар еиҭьхара амамызт.

3

Еиҳаз аҵара ианалга, аинститут алгамҭацәа рызынтәык рзы ахәылцаз мѡацыргахьан, аҵсуаа рееидкыланы ҵьара инеидтәаларц анырзбоз. Уи еилызкааз Сармақә ирабжьеигеит иара идачаҽ ицарц. Ресторанк аҽы инеир, аҵара рацәаны еизгатәхон. Адача – уи даҽакы иамусын. Ақалақь акыр иналган, иҵарыз ҷкәынцәақәак рылазаргьы, рбжьы уаѡы иаҳарымызт, шьтәак аархәар, амаҵураз ируҭахуаз, рхала зегьы еиҽыркаарын. Уи аҽны Мардасоу иѡызцәа еиҽкааны еидиртәалт. Сармақә дааит аҽар ангылашаз, аишәа ианадтәалаз дырцырхагахарц иҭахымызт, ихы ахигеит. Иашькак, аѡы зҭаз абаҭлыкақәа ҭаргыланы, ирзааигеит. Шьҭа уи рзыжәзомызт, аха иара дрылагәырҕьарц иҭахын. Мардасоу дѡагылан, Сармақә, ара усгьы даҵшәыман, аханы диртәеит. Агәҭаны ҭыцк аҟара ҭацәын, аха иара уахь дзымнеит, иҽаҵхьа Лена дтәан азы. Аишәа аҵыхәан дцан, дрылаҟҟы дрыватәеит. Изеимаак цыртын, иаразнак иааишьихит. Иҽыцын, ишьапы ахьакуаз азаҕь ықәнаҵахьан, дымцыркьыкәангьы дызныҟәазомызт. Аишәа иѡахыҵқәазгьы ҟалон шьҭа. Рызынтәык еицгыларгьы здыруадаз, Сармақә иаҳаҭыр азәырѡ ирбон акәымзар. Аҵыхәтәан иара уи гәеиҭан, ирцшзаны иѡаиргылан, ашәаҳәареи акәашареи еиҽыркааит. Индәылҵны ус рзыҟамҵеит, аѡныҵҟа иѡнаҟәыҟәны иахьеилагылаз, ҭшәарак ҟарҵан, убра икәашон. Агәылацәа уи гәарҭар, ишьыцны ацәгьа рымҳәози, зҽы иашшуаз ааны иҟалаз аҭҵаара реазырымкуази.

Ааилашәымҭаз, Сармақә дыргәылакны, иѡдәылҵит, азиас шыҟаз инеирц. Мардасоу, ѡыҵьа аҷкәынцәа има, даангылеит, ауада ааилдыргарц. Ицызгьы уамак инимкылеит, аҕьырак анеилдырга, иѡызцәа ирышьҭеиҵеит, инхаз адырѡаҽны идрыцқьарц, азҕабцәагьы рыцырхрааны. Нас ақалақьбжьара ибжьаз адәыҕбала, рзеицшынхарҭахь ихынҳәрын. Мардасоу ишьапы аҵсы аиршьан, изшьапык хтны, аѡны дыѡнан, абаҳча дыҵан. Амза гылахьан, ишьихыз аимааа ишьаҵаны, маҷк дцыркьыцо, агәашә дҭыҵны, иѡызцәа рахь иҽанынеихоз. Адәҳәыцшра унықәсны, абнара унылагылон. Уи аҵшзара аҵхҵәҟьа иазырцсыеуамызт. Ҿынла аасҭа уахыла аҵла рфѡы ҷыда лаҳалаҳауан. Амза, аҵлақәа иргәылцхо иахькыдыз, иара здам ыҟамыз акәны, ажәѡани Адгьыл цсабареи ирыҵаҽырбон. Аҵла ирылгаз амѡахәасҭала, адәы унықәгылахуан. Аҳаскьын азҳара аҽазнакуан. Уахыла макьана иаахьшәашәарахон. Азиас азааигәара ҵлак иадгылаз арымз иқәтәаз цыҭ-ѡык егьырҭ рхагылан. Дырзааигәахаццхьаза фантик ишыхәмаруаз дымѡашьахуа еилиргон.

Сармақәи даеа арцыски рнапқәа лнапқәа рыцданы дрыбжьагылан Варлеи. Мардасоу иааигәахара лнырызшәа, даахьаҳәит лара. Иаразнак даарылцын, дицыланы ижәҩахыр днахьынҳалт. Иара иааигәамцхеит, аиашаз, Сармақә дидгыланы дибар ҳәа дшәазшәа, ас дахьныӄәаз. Уи игәҭакы лцәимзарц, иара итәаз днарыдтәалеит, ишьапы инаҵганы, амцгъы ихәомызт. Лара лҩызцәа даарылагылеит, Сармақә иахь дымнеикәа. Сармақә дылгәацхазозшәа лыхәмаррақәа иара илымҳаҷ инаргахьазар акәхарын, ас дылзааигәаны дгылазар зиҭахыз. Азҵабцәа ракәзар – алаф рылырхуан.

Ҩа-ха раахыс цкьа лацәааихьшьрак ӄазымцацыз Мардасоу арҭ рыхәмарра иҷалаирхәзомызт, араӄа цыҭрак аангыларагьы изычҳауамызт. Арахь фантик мҩацызгоз Лена уамак далалгалар иҭахымызт. Ихагылаз зҵабк длыҳәеит иара днаскьалгарц, имацара днарылцны ддәыкәлар, деицгәартон. Лара, Анцәа илцха лоурҭә, акы лзырҳәар ҳәа дымшәакәа, диқәшаҳатхеит. Мардасоу дҩагылан, уи азҵаб дима, цытк данынаскьа, лара дирхынҳәит, ихала ашышьыхәа дцарц збаны. Арахь дыкәымлакәа, уа адачаҷ дтәандаз. Абна днылагыларц уамак игымкәа, цац иуазшәа, иашьҭахьӄа даахьацшит. Сармақә ижәҩа Варлеи лнапы аҵданы, иахыкәшашәа иаауаз амҩала рҩыцьеҵь еицааиуан. Ас ала Лена лфантик шрыкәлыршәаз ҩашьомызт, аха Мардасоу арик дазцшзамызт, иҩыза игәы лызҭыцаны ицон. Уи зҵабцас хәашьрак лыкәымзар, ак лывбамзар иҭахын. Иаалырӄьаны Сармақә даақәцәеит, инапқәа ааицыхны иаалыкәиршан, Варлеи дигәзырц иҭаххан, ихаҷы аалзааигәеитәеит. Лара лнап хәычқәа рыла дигәҭасит, игәҭакы изынамгзартә. Амза ашәахәа каҧча уи цкьа иунарбон. Маҷзак убра иааидхалеит, ҩа-жәа, ха-жәак еибырҳәаз иара изырҳауадаз акәымзар. Сармақә иҷынеихеит, уи ижәҩа Варлеи лнапы ацхыхын, иарбанзаалак цьара ак ӄамлазазшәа. Мардасоу дгылан, Сармақә инапқәа даеазнык ианбааицихрызи ҳәа. Усӄан днаигәыдцаланы, ишьапқәа ицазамызшәа инаицарӄәыҷены, деизӄьа дылкажьны, ларгьы лзамҩа амца нацраҵаны, даатымгылазакәа, азеицшынхарҭаҷ дынкыдыххыланы, иматәақәа аашьтыхны, уаха азәы ибла иҷамырбакәа, иҩызцәагьы Варлеи лҩызарагьы, ари адунеигьы, иусурагьы зегьы жьаганы ицхьазарц иаразнак ихы иташәахьан. Ибзиашәа, иизбахьаз амҩа дыкәлааныза, дара узкәымгәыҷшаз рхы аларымгалакәа, иҷыгәза ишеицыз азиас иаваз амҩахь икылсны, рҩызцәа инарылагылеит. Иара маҷк дааицасит дӄәызгаза. Иахьцалак машәырны иибаз ишьара дыкәнарӄьахьан. Астудентцәагьы, ара уамак инымхакәа, рҿааидыркылан, еицны амҩа ианын, иааццәаны акәымкәа, рымҩа дроурц, иахыкәшаны анхарҭақәа ирызкылсырц.

Мардасоу азәгьы дибарц иҭахымызт. Деицамхазакәа, адачахь амҩа ианыз раҵхьа днеирц, дытрсны ддәыкәлеит. Ишьапы имыхьуазар, иҵегь дмыццакуазаи. Адача ҭацәын макьана. Амза аҿацәаххьан. Ецәак убарҭамызт, ашәшьы хылазар ӄаларын, уи иара игәы иабомызт. Икьаҷ аашьтихын, амҩа данылеит. Иацхьа цьоукы ааиуан. Ацхьатәи азҵабцәа адача агәашә инталеит. Мардасоу уаҩы дызланымыз ала амҩа днангылахт. Аихамҩа аплатформа аҷынза уамак бжьазамызт. Адунеи ҭацәын. Дмеида-гәеидаха, дцыркьыцо амҩа данын. Ихазы акәмызт уи азҵаб дзиҭахыз, диҩыза бзиазарц длышьҭан. Аиҩызара аҵсуаа рҷы ҵакы ҭәгәак аман еснагь. Аха лыгәрагара ицәызызшәа дахьыӄалаз аҵараз ихигаз хәы-шыкәса рымацара ракәзамызт иҭацәыз. Азиас ахь данлыбаауаз, Амза каҧчо икыдын. Уажәы, ихшыҩ уамак ишазимшьҭуазгьы, иаҵәак убарҭамызт, ажәҩан цыкка дугьы шҭацәыз шәаҵьҳәара ауазшәа. Уи зегь зыхӄьоз – ихаҭа игәы ҭацәын. Азәы, акы лгәы иҭазаргьы, дылцырхагахар иҭахымызт. Аҩыза дахьицәызыз иҩынцка инархьуан аиашаз.

Иара идыруан Варлеи лҷынтә ариабжьарак Сармақәи астудент зҵабцәеи рҷынтә аихлафреи ахәмаррақәеи шцоз. Студентк Сармақә дшылгәацхоз рҳәазаарын, каҳуажәыртакаҷ ианааиқәшәаз. Уи дзустаз цкьа иаииарымҳәа, лсахьа изҭырхырц дрыҳәеит. Уажәы ихаҭа дтаацәарамызт, иӄамлоз егьыӄамызт ҳәа гәыҕрак игәыцашәазар алымшози. Акәыз ҷьашьа, алекциа анымҩацигоз азҵабцәа дрылаҵшуан, икабинет аҷы инеиуаз дрызкылцшуан, еснагь ихы цеха дхәыцуан дынцәаха, дарбаныз изеилкаауамызт. Зны лара иларҳәеит Сармақә дшыржьаз атәы, Варлеи шлакәыз иаартны иарҳәарц шылҭахыз ала даахыхәмарт. Уи дара

аргәырҕьан, ҽазны ианеибаба, уи азҕаб дзеиҷшраз ҳәа лсахьа цқьа аҭыхха роуаанза, – Варлеи лоуп! – дгәырҕьаны ҽааиҭит. – Абааҷс, Мардасоу ҳаишьуеит, ус шәымҳәан! – ҳәа нас инациҷеит. – Аха ашкол саналга ашьҭахь, азә дымҷасырсырц акыр аамҭа сгәы иҭан, усҟан исылымшазаргьы, сыгәҭакы шьҭа инасымгзари, – дааиҷхьхәыцаазшәа ҟаиҷан, дзыдтәалаз ааирччеит. – Зны дсықәшәыршәеи! – иҳәан данца, ихы еилагеит ҳәа еибарччоз азҕабцәа, ирцәагоз егьыҟамызт азы, рееидкыланы хәылҷазык аҽы рееиқәдыршәеит.

− Бцаны Сармақә дыркәаша! – налабжьарган, ашәак аҽарҷеит, ларгьы днеин, уи ахаҷа дааиҷхьеит.

− Варлеи, арҭ ирҳәо иашоума?

− Изакәи ииашоу?

− Аиаша, аиаша?.. Ус иҟамлалои.

− Изакәи, мшәан, иҟало?

− Мардасоу агьимҳәазои?

− Мардасоу сѡыза иоуп, ииҳәар иҟаи? – анылҳәа, итәаз рахь ишьҭахь анааха, ирымбартә лнапы дагәзит. Илзымчҳакәа лҽааимпыҷылжәан, дшыччоз дындәылҟьеит.

Мардасоу, аплатформаҽ дназаана, амашьынақәа аауазшәа анибалак, аҷлақәа дрывагылон. Убарҭ руак Варлеи дақәтәаны дишьҭалазар ҳәа дшәон. Дылбар иҭахзамызт. Ивсит а-«Волга», а-«Москвич» ҳәа изышьҭаз, аш зхарҷаз амашьынагьы. Аҷыхәтәантәи адәыҕба аанҽасырҭа аганаҽ иаақәҷәиины ицеит. Аплатформа иқәгылаз ахыҷакырҭаҽ иқәгылаз арымз заҷәы днықәтәеит, ишьаҷа ааишьхны. Сармақә иҷҳәыси иареи, хаз-хазы инхозаргьы, шәҟәыла еилгамызт, ихшара дыҟан. Уи иаанагоз урҭ реиҽцаарақәа макьана цқьа иеилгазамызт. Аилага зҕаб хәыҷык лҷсҭазаара ҷхасҭеитәырц иақәикызма. Лара, ахҭыҷшша, абри дицәыбзахарц лгәы иҭазма? Мардасоуи лареи ас иҟаз аусқәа заҟантә ирылацәажәахьази! Зегьы башазаарын. Кәты ҽарҳасраказтәи агәаҳәара мап лзацәымкуази? Абас акәзаарын иара иахь дшыҟазгьы. Нас иаарзырҳәоз зегь иашазма?! Игәалашәон зны Ламара иара акоридораҽ дыкҽацаланы дхаҷазу дхаҷамзу анеиллыргоз. Усҟан зегь хәмаршақә идикылеит, аха абыржәы акәын иара длаҟәцәазаны ихы анибоз. Варлеии иареи реиѡызара гәакьа, даҽак ихы-игәы иҭашәомызт, реиѡызара цқьа ызит ҳәа ихахьы изаагомызт. Ауаѡы игәы аартны аиаша иеиҳәаларц дазгәаҟуан иара. Аиаша заҷәык. Иҽеимыз, ибзиаз, аха аиаша. Уи агаза ҷшра амазшәа ибо днеиуан, убри акәын зынзак ицәымҕзазгьы. Аацәылашахьан, маҷк дыхьшәашәахахьан, шьҭа адәыҕба ааира минуҭқәак ракәын иагыз, абасҟатәи уи азҕаб дзихьааз данаазхәыцуаз. Димбар амуа длышьцылахьан, бзиа дибомызт изҳәомызт, убасҟатәи диҭахын, аха зны реинасыҷхара алшарын ҳәа игәы изҭамшәози? Ас ихы зымѡаҷигоз, дылхыбаауазар? Адәыҕба шааигәахоз азы адырра аныҟарҷа, ихы дѡахеит. Варлеи аплатформа дѡықәнахьан, иара иахь лҽаалхеит.

− Бзааи бара арахь? – лара дҷышәырччо дахьааиуаз, аҷхьа иара дымцәажәар ихы шымѡаҷигашаз дақәшәомызт.

− Иаха узыбналеи?... Уабаҟаз?

− Аплатформаҽ.

− Ламареи сареи вилиск аанаҳкылан, аранза ҳааит. Уҳамбазеитеи.

− Сызыр ҳәа шәшәозма?

− Ак уасҳәап ҳәа сгәы иҭан, аха азеиҷшынхарҭаҽ сѡызцәа раҷхьа слеиуеит, ууаҭах аҽы ҳаицәажәап, – лҳәеит, адәыҕба ааиуан.

− Иаҭахым, ибымҳәан! Бѡызцәа кажьны бымлеин.

− Зынзоу? – лгәы лымирҟьазшәа, дааиҽаҷшит.

− Зынза.

− Избан? – илҳәара лҽамшәо дааидхылеит.

− Убас!

− Ус анакәха, уара зегь убеит?

– Избози? Акгьы зымбеит.
– Мардасоу, уааигәара сықәлар зынза иҟамлазои?
– Мап.

Имахәҿы аанылкылан (днахьынҳалан), лхы надҵашәа, лылаҷырз налҿыкьасеит. Адәыҷба аатҷылахьан.

– Суҳәоит, ас сныжьны умцан! Ас сара исылшом.
– Адәыҷба шьҭа ицоит.
– Азеиҵшынхарҭахь сцар сҭахыуп.
– Баала.
– Сцар сҭахыуп.
– Баала сымҳәеи.

Дҩықәниган, иахьҭацәыз днеиган, ахышә днадыртәаланы, дналҿатәеит. Адәыҷба ықәҳа ицон, аплатформақәа рҿы иааиҵасуа. Авагонқәа иаҳа-иаҳа иҭәуан, ақалақь ду иазааигәахаццхьаза. Рҩыҵьегь ахышә икылцшуан, азәи-азәи рылаҵш еиқәымшәарц, иара иакәын ус еиҳаразак изҭахыз. Ҿиҭуамызт. Лара дҵәыуан.

– Мардасоу! – ҿаалҭит аҵыхәтәан. – Сызхәырҟьои?
– Акгьы.
– Нас иҟалеи? Исоумҳәо сара исхару исхарму! Иҟалаз здырыр – ма сеааиқәысымкри. Сара соума изхару?
– Акыр бхаразар, бхы бымдыруа.
– Сызхурҟьои?

Лызҵаара ақәҿимҭит. Адәыҷба ықәҳаны ицон. Лара илзычҳауамызт.

– Мардасоу!.. Мардасоу! Уеааидкыланы аҩныҟа уцарц уҭахыума?.. Ҳаныхынҳәлак ҳшеиҩызцәоу ҳаанхар сҭахыуп сара. Шәыҩны снеир ҟамло ҳанхарц уҭахыума?.. Ак умҳәо, уара!
– Исҳәои?
– Акы умбакәа, акы умаҳакәа, ас ҟауҵазомызт.
– Исаҳауази?
– Сыздыруам. Азҷаби аҷкәыни ас аиҩызара цқьа рыбжьалом ҳәа уарҳәазар акәхап?.. Шықәсык ала знык акәзаргьы шәҩны снеир ҟамлазои?
– Бнеила нас шықәсык ала знык.
– Ас узсацәажәои? Иҟалеи, шәҩны сахыубаартә? Шықәсык ала знык ада снеир зыҟамлои?
– Бнеила заҟантә ибҭахыу, уи ада бхәарҭамзар.
– Сан дызбар сҭахыуп, – лылаҷырз иаҳагьы илҿыкьасуан.
– Бсыманы сцап бҭахызар.
– Макьана сызцазом. Ас лара лахь сзықәлазом. Иласҳәои?
– Ҳаиҩызара иҭахым ҳәа лаҳәа.
– Ус сызлаҳәазом.
– Былаҷырз лыбмырбан.
– Уи иужьо лакәзам.
– Нас ишыбҭахыу.
– Ҳҩызцәа иахырҳәаари?
– Ирҭахыу ахырҳәааит. Уи усс исымам.
– Саргьы усс исымам, аха иахьцалак?.. Ас иузбеижьҭеи иҵуеи?
– Зегь акакәзами?
– Сара сзын уи аҵакы амазар ҟалоит. Аекзаменқәа сзымҭиир, ма сдиплом сзымхьчар ҳәа ушәаноума изсаумҳәоз уажәраанза? Даара иҭабуп! Иузбаз сара сақәшаҳаҭзу сақәшаҳаҭымзу узысмазҵааи?

Иара ҿиҭуамызт. Лара дҵәыуан дышҵәыуац. Лыбла еиқәаҵәақәа разза иааҟәымҵзакәа иааихәаҵшлон. Лгәы ҵижәазар ҳәа дышшәозгьы, агаза иикыз икит ҳәа, иеаҿарҵсны игәы лызирхьаҵсыр иҭахзамызт.

– Баԥәыц ацәыуара, шьҭа иазхоуп! – ашышьыҳәа ааҿиҭит, аха лара ҭынч дтәан, лылаҷырз лҷыкьасо. Ас зҵабк дцәыуаны имбацызт. – Нас ибҭахи уажәы? Брыцҳасшьарц бҭахыума?

– Мамоу.

– Нас бсыдтәаланы бзырцәыуеи? Ибҭахызар ҳаиҭалагап ҳаиѡызара?.. Бымбои – бхала бызҷтуам.

Лшәыра хәычы аалыртын, лани лареи игәыдҳәҳәала лаб дрыбжьагыланы изныз рпатрет аатылхын, дахәацшуа, лгәы цжәо дтәан. Лаб ас длызныԥәомызт, уи илырбарц даҿзамызт, аха лхымѡацгашьа иаҳәоз уи акәын.

– Мардасоу! Сабцәкьа силазеит. Аха ари сзаламзар ԥалап.

– Икасцарц ибҭахи? – изымчҳакәа длызцааит. – Исабҳәарц ибҭахызи? – дааицхьхәыцызшәа ак еилкаатәыс ишимаз иѡныцҟа ианаҳәон, ларгьы, даваҷәиуа дызцәажәоз, лгәы иҭаз иалҳәар, дшеиликаарыз дақәгәыгуан.

– Ус акгьы.

– Иахьцалак ак бҳәар бҭахын.

– Иаха азхыцә аҿы фантик ҳахәмаруан. Лена сфантик шакәыз лдыруан, лыблақәа хырѡазаргьы. Сармақәи сареи ҳаицны, амѡа ҳахыкәшаны ҳаарц ҳадылцеит. Ҳзаманахәха ҳнеиуан. Хаҷа банцо сзаацҳа, бчараҿ сбызнеиуеит ҳәа дсацәажәон. Ҳѡызцәа ҳарзааигәахарц агьҳагымкәа, сигәзырц дысгәыдлеит. Сеааимысхын, – зхы ҳаҭыр збо азә иеицш шәсыцхьазон, – ҳәа иасҳәеит. – Саҭамыз, ишсыхьыз саргьы исыздыруам, – иҳәеит. Бѡызцәа рҿацхьа сыбмырцхашьан, – иҳәеит. Нас ҳаицны ҳѡызцәа рахь ҳкылсит. Ижәѡахыр снапы ацдан, иҳабжьаҳаз урҭ ирзеилымкаарц. Ус зыԥаицеи, ус еицш асахьа сымоума? Адачахь ҳанцоз, Ламара иласҳәан, ҿысымҭырц сабжьалгеит, иааҳакәыршаз ирзеилымкаар ҳәа дшәон. Уара иуасҳәарц сҭахын, аха уезаны уцеит. Ҳушьҭалан, аплатформахь ҳааит. Иахантәарак зынза сызмыцәеит. Ашьыжь арахь сҿаасхеит.

Мардасоу игәы ҭгәыргьааны ицон, хаҳәык лимԥәыцыѡрызшәа, амала ихы изышьҭхуамызт, иларԥәны дтәан. Лыгәшәымшә ҳәашьа уи аҽны еицш данақәымшәоз игәалашәомызт. Адәахьы ацсабара аиаҷәара ахалазарц агьагцәамызт. Уи иацхраарц аҭахны, аҽны амш бзиахара уақәгәыгыртә иԥан.

– Варлеи, иалабхи абри ҳаиѡызара? Иабабҭахыу?

– Саб иԥазшьақәа умоуп. Уи иеиҧыз уаѡы сара дысцымлацызт. Иагьаҵьара имѡа дыкәкьаргьы ианасыжьуан. Убас дысзааигәан. Уара умѡахкьарагьы уҭахзам. Даараза уегәоуҭоит. Убри азын ҳаиѡызара акырза исзацсан.

– Астудентцәа мызкы алагер ахь ицарц ргәы иҭоуп. Ибҭахызар убрахь ҳцап, Ламара дҳаманы.

– Ахә злаҳшәои?

– Ааигәа уск ԥасцан, царак сырҳаит.

– Нас, ҳангьежьлак, зегьы аацхастахахырц?

– Мамоу, ҳаиѡызцәазааугеит.

– Уи иашоума?! – Варлеи, хьанҭарак аалымидазшәа, илаҳауаз агәра лгозу, илзымгозу ѡныцҟала дарбжьажьон. Лыблақәа аҵсеивгара аарныцшит.

– Ааи, иашоуп.

Лара, ахышә дкылцшуа, ацәыуара дшаҿыц даҿын. Минуҭҟәак нарыбжьацаны, инарцаулазаны хынтә даақәыцсычҳаит. Лрыцҳа иртачыз аҵсыц адәахьы издәылымцуа, ашьацҳәақәа ирыбжьахаз лкыркынць аадырцсыеызшәа акәын лқәыцсычҳабжь адәахьы ишаагаз. Мардасоу ихы ишәиуан, реиѡызара абасҟатәи даҿыгәҳәааны иазыԥаз лгәра ахьимгаз. Уи, ихәыцра дацхьазшәа, даахьалырцшит:

– Мардасоу, сара ахьымзҭ усыргар ҳәа ушәома?

Бцьар мцак ҭлыркьазшәа, дылшьит, уи лара дзазхәыцуамызт акәымзар. Варлеи лылаҷырз лҷыкьаса илеиуан. Иара уажәыцәкьа уи лыртынчшьа дақәшәомызт. Арахь ацыхьа ааста дҳаракны дибон, аѡыза гәакьа дахьирҳаз иуахҭа датабуан.

– Бзырцәыуазеи?.. Бгәы иалоу акыр ыԥоума?

– Маҧ.

– Нас бзырцәыуазеи? Бхы бнархьуеит, баҟәыц!

– Акгьы сыхьуам.

– Ҳахьеинаалаз бахьхәызар?

– Маҧ.

Адәыҷба ацыхәантәи аплатформаҿ ианаангыла, Мардасоу авагон албаара дахыццакуамызт, аилыхара иҟаз Варлеи лцсы армаҷыр ҳәа дшәон. Дишьҭаларц налеиҳәан, лаҷхьа днагылт. Лара лчаврала лыблақәа аалрыцкьан, дѡагылеит. Лшьапқәа цқьа илыцагыломызт, арахь лҭагылазаашьа лѡыза илырбар лҭахымызт. Аплатформа даннықәгылаз, лнапы наилыркит, аха дышлалбаазцәкьа лнапы ааимылхит, уи еидарас дизыҟалар уажәык илҭахымызт, уажәрааныа уи шлызгәамҭозгьы. Ауаа рыжәпара иалаланы, авокзал иныѡнысит, атрамваи инҭалеит. Агылара шылцәыцәгьазгьы, дахьиртәашаз ҭыцк изыцшаауамызт. Лгәамбзиара дацәшәо, лааигәара дгылан. Лцшҭәы зынзак игәамцхо даниба, зҷабк длыҳәаны диргылан, Варлеи ишылымуаз диртәеит, шьҭа уамак нхомызт аха. Ианлыбаа, азеицшынхарҭа иахьыныѡналаз, Варлеи салам шәкәык аалдыркит. Уи аѡнынтә иаан, лашьцәа руазә инапымҭан, ахыртра лҭахзамызт. Ианыз иалылдрааузи, ҿыц дхьааха Мардасоу дизыҟалар лцәымҷын.

– Биар, быцсы бшьап, – луаҭах аҿы даннеига, иаразнак лхы ныкәылцар, лаацсара аалхашҭрын игәахәит. – Бҭахызар ашәкәы баҷхьа. Сара сыбзаҷхьап?

– Мамоу, – аҷхынхыза аалыкәыршәны, ганха днықәиеит. – Сгылар саҷхьоит. Маҷк абра утәаз. Нас уцап.

Уаҟа атәара уамак ицәамгеит. Лара иаразнак дыцәеит. Хәычҷас длыхәаҷшуан, лцсыц алагаѡага бжьы имаҳазакәа, ҭынч дахьыцәаз. Дѡагылан, дшьапцаркьакьа дындәылцын, ашә нкыдицеит. Иуаҭахь ахь дѡыкәнан, ииарҭаҿ иеанааицих, дкараха дшыҟаз ааилсын, ихаҭагьы ацәа дынтаҳәахаа дагеит. Хәымеханрахахьан, ашә азәы ишынкыдижьылаз ҭкәацраҷас иаииаҳауаз. Лурентиа дааин, ииарҭа днықәтәеит. Аҭуан дшаҷаҷшуаз, дцааит:

– Иахьа уабакылази? Аилыргара уацәшәама?

– Уск сыман, смаар ҟамлеит.

– Иаалырҟьаны иуоуи?..

– Аиашацәкьа уасҳәар уҭахызар, сыѡныцка ак сыхьит. Сгәы акәыз ҷьысшьан, аха аҳақьым изласеиҳәаз ала, сааҷсаҷәеит: аҷышәарақәа, ахәылцазқәа, аиҿкаарақәа… Аҷсшьара уҭахыуп иҳәеит.

– Аҳақьым иҿгьы уцану?! Шәкәык ма инужьындаз.

– Уа инсыжьит, аха изышәымбаз сыздыруам.

– Нас Варлеи дабаҷеи?

– Уамак сыхьыз ҷьылшьан, дсышьҭамлеи.

– Шәхы ахәыц ҭоуп ҳәа сыҟоуп. Дыррак цқьа иҳамҭазакәа, шәеишьҭаланы шәыбналеит. Шәышиашаз Аҷсныка шәхы шәырхаз ҷьысшьан, ачара аҿҳәара анбаҳаҳауеи ҳәа амѡа ҳанупеи, шәарҭ азеицшынхарҭаҿ шәтәоуп.

– Ҳара ҳаибамгар ҟалом ҳәа анаҷшцәа иузаарыцхазшәа умцәажәалан ҳәа уасымхәахьеи аха.

– Аеи, ҷьушьҭ, – дѡагылеит Лурентиа. – Сѡызак имширахь сцоит, уаха санааша здыруада. Ауаҭах ашә аумыркын, – иеааиҿикаазшәа иун, дкараха дыҟамзи, ацара уамак иҭахцәамкәа, дындәылцит.

Мардасоу игәы ҿыцъуан. Шәкәык аашьҭихын, иаахиртит, дзаҷхьомызт. Иҿыцыз газеҭ имазамызт. Аҷхьарҭахь длыбааны газеҭкәак жәабжь ҿыцкәак рнихырц иақәикит. Дцаны ихаҿы амихит, изәзәеит. Иесилеиҳәарц даахынхәит. Ҿыц изәзәаз икьаҿ аатиган, аҭзамц аҿы инкнеиҳаит. Ишәыз ишәеихырц аҳәынцәрақәа аацириҳьан еицш, даaѡналеит Варлеи, ашәгьы дамыскәа. Лгәалаҟазаара ыкамызт. Илгәамцхаз ак шлаҳаз ѡашьомызт, аха изцаарақәа рҭак ҟалцомызт.

– Абра утәси! – аиарҭаҷ дналыртәеит, днаиватәеит, лхы ижәԝахыр инадылԥан. – Уаҳа акгьы усмазԥаан, абас саатҭынчхар ҭахыуп.

Лаб изы лымҳатаск лоузшәа игәы иааинатеит. Уи асалам шәкәы акәзар иаазгаз? Лаб изкны иакәымз аалаҳар ķалазомызт, уҫкан уаԝоԥсык дылзычҳауамызт Мардасоу ида. Иаразнак лԥсы еибакуан, лыхшыԝ карахон, амалагьы лара дасашәа дыķан. Ус дыштәаз дыԥәеит иҳәартә, лԥсыԥ лалгаԝалгон. Ԍнытԥкала дзыркарашаз лаҳаҵәкьеит, аха, иара, дааидымтәалар дзыҵәомызт, лԥсы лызшьомызт, уи лабҷаба ибарҭан. Лыҵәамҭхаа шыгәгәаз аниба, лхы ахьлыкәаҫуаз ицәымгахан, ашышьыхәа днаириан, леимаакәа лышьхаршәшәа, лшьапқәа аиарҭахь иԝышьҭихын, акы налыкәиршәеит. Иаргьы ҭынч дызтәомызт, илаԝеира даанамырԥшырԥ, дындәылԥын, аԥхьарҭахь длалбааит. Уа уамак дзымтәеит, аԥхьарҭа адыркуан, иаргьы дзыԥхьоз уамак изгәынкылазомызт, ааигәа-сигәатәи ахроника ада. Варлеи лтагылазаашьа акәын игәнигоз. Даныԝдәылԥ Ламара, дыķазар дналаҵәажәарԥ, длызнеит.

– Уоора!.. Уԥсы ҭоу уара?

– Хьаак сыгралан, ишәамҳәазакәа арахь сдәықәлеит. Машьына ансмоу аплатформаҷ сыршеит. Аҳақьым сгәы маҷк ишсыхьуаз сеиҳәеит. Учаранза ибзиахоит ҳәа дысхыччон.

– Варлеи дабаķоу?

– Ҳара ҳҷы дыķоуп, лтагылазаашьа еим, амала илыхьыз салымҳәеит.

– Сара санааи, ара арԥыск дыķан.

– Дзуста да?

– Зны дылзааихьеит. Лнапы даҳәозшәа збоит, аха лара акгьы салҳәом. Дтысԥаауа саналага, Мардасоу иахь сыхәнар ҭахыуп лҳәан, ддәылԥит.

– Ламара, Варлеи астудентԥәа рԥшьара лагер ахь дызгар ҭахыуп, маҷк лгәы лхаршҭтәуп. Бара бҳаԥны бԥар бтахзамеи?

– Сазхәыцроуп.

– Азхәыцра атахны избом, баала, сбыхәоит! Баргьы быԥсы бшьапеи.

Мардасоу уи азԥаара избеит ҳәа иԥхьазан, дыԝдәылԥит. Хыхь дԝықәнан, ашышьыхәа иуатах ашә ааиртит. Дныԝналан, иара убас инкыдиԥеит. Варлеи еырԥысрак ķамԥазакәа дшыԥәаԥ дыԥәан. Иарбанзаалак хьаак змаз азәы дисиԥшзамызт. Аишәа днадтәалан, ус имазамызт азы, шәкәык аахиртит. Аԥхьа ихыигәы адкылазамкәан дшаԥхьоз, хәычы-хәычы даланагало маԥара, автор ииҳәоз хәыцрак ицәԥар ҳәа даҵәшәо аҷынза днеит. Аамҭа акыр инеихьан, иаалырķьаны Лурентиа дааир ķалон. Уи Варлеи ара дибар Мардасоу итахымызт. Акәардә аашьҭихын, лааигәара днатәан, лыжәԝахыр маҷк ииаирԥасит.

– Икалеи?! – даатрысит лара, лаԥхьа итәаз дхыгагааланы дылбон. – Мардасоу уоума, мшәан?

– Ааи, бзыршәеи?

– Уакәзар бзиоуп, – лхы налырҳәын, деиҭаҵәеит.

Мардасоу акәардә, аишәахь дааханы, днықәтәан, ауатах блала иааимидеит. Абра илбаз изеилкаауамызт, абасķатәи ҭынч лара дарԥәартә. Дахьааирԥшызгьы дрыԥхаишьон. Убри акәзар абра дзызыԝнымԥуаз? Атәара игәы ԥнаҵәан, ишьапышьҭыбжь мгарԥ, иеимаакәа ишьхны, ишьаҷа рсса алаԝеира иеазикит. Нас ишьаҷа еиваԥсо маԥара, ауатах ахышәара-ҵышәара ишәеит. Акәакьҭкәа еихданы изшәомызт, аиарҭақәа ицырхаган. Дыкәымиар амуа, иааԥсара шилсуаз аниба. Лурентиа ииарҭаҷ днықәтәан, ишьапқәагьы ԝышьҭихын, иныкәиԥеит. Ибла нҵәынҵааит. Заķа дыҵәаз игәалашәомызт, амала данааԥш иахьабалак ҭынчран, акоридораҷ шьҭыбжьык гомызт, амԝаду аҷынтә зны-зынла иуаҳауаз амашьына бжьгьы ыķамызт. Дԝаԥķьан, Варлеи дналхаххын, дааирԥшит.

– Варлеи, аԥх агәахьы иааит, бԝызԥәа шьҭалоит.

– Иухьи, уара? Сыԥхоумԥани, хәычык сыķазааит, – наķ лхы налырҳәын, аҵәыуара далагеит.

– Баангыли шьҭа! – аҟәардә даахахын, дналыдтәалеит. – Ибыхьыз саҳәеи!

– Акгьы смыхьзеит.

– Ибасҳәар иаҳа ибзеиҭьуп. Иббап иаразнак бзырҭынчуа. Аѡнынтә ибуоз асалам шәҟәы ибгәамҵхаз бзаанагеит, издыруеит. Иану бзымҳәозар, исыбҭар саҵхьоит.

– Иуасҳәоит… Саб дызшьыз машәырла ихьызшәа ашәҟәқәа еиқәдыреаееит. Маҷк дҭарымкыр макьана иаузом, аха нас усгьы ицхрааны дҭыргоит, ҳара ҳзиҵырхагахом. Аҵара змаз ҵьоукы идырҟаҵеит.

– Иҟалашаз ҟалахьеит, акгьы бзыреeиуам. Уи дҭакызаргьы доушьҭызаргьы баб ихәома?

– Сыздыруам. Гәыҟажагамзи.

– Усҟатәи уи ахьыбхьааша збазом. Уажәшьҭа исаҳәеи ибзааз аҷкәын дзусҭоу!

– Уи уара иалудрааи?! Ҵаҟа улбаахьоума?.. Сымаҵара саанымхарц, арахь сықәнеит, уара уахь умлыбаар акәын, ас сымала сааныжьны.

– Ибҳәо базхәыци! Ҳаиѡызцәоуп, аха бара быхьчо сбыдтәалазаауеит ҳәа барҳәама? Бхы бнапаҽы иаабгароуп. Уаҳа ҵсыхәак быманы бызбазом. Шьҭа исаҳәеи ибзааз дзусҭоу!

– Снапы даҳәоит. Иугәалашәоу даеазәы избахә шәҳәалон? Уигьы, абригьы, саргьы ашкол ҳаиҵҭан. Ари усҟангьы сиҭахызаарын, аха аҵхьатәии сареи ак ҳабжьалазар игәахәны, иеҵәыригомызт. Уажәшьҭа акгьы шҳабжьамыз анеиликаа, даеаҵьара бхы бмырхан ҳәа, дысзааит.

– Бара?

– Сыздыруам. Макьана сиқәшаҳаҭхартә схы збазом.

– Алагер ахь ҳахьеиццо бҵырхагахар?

– Избан?

– Иаҳҳәап, иареи бареи зны шәеимѡалаҵәахар, зынза абас ҳшеизааигәоу бызиаҳәару?

– Уи иара иус иалеи?

– Бымбои: иааҳзырҳәо зегьы иашазаап. Аҵыхьа ибзааилоз аҷкәыни бареи ишәыбжьаз сара сус шаламыз ала исыеҵныбкылеит. Бареи сареи еизгәакьаҵәоу аиѡызцәа реиҵш аума, даеакалоума ҳахьеизыҟоу бхаҵа иусымзароуп. Ари зегьы ееимкәаны избоит сара.

– Уареи сареи ҳаиѡызашьа изеилымкаар?

– Изеилымкааргьы идыруазароуп. Нас уи дшазнеира иара иоуп изусу. Ибхаҵахараны иҟоу ибызиамҳәаша хымѡаҵгашьак амѡа иахьа банымгылароуп.

– Иуҳәаз зегьы иашагәышьоуп, – дааиҵхьхәыцит лара. – Аха иахьа сҭагылазаашьа даара иуадаѡуп. Аѡсҭаа дысҵырхагазшәа схы збоит.

– Бхы бнапаҽы иаага! Сара, даеазәы ҳбыцхраар ҳалшоит, аха, зегьакоуп, аҵсҭазаарахь ихынҳәыша бара боуми, бхала быебырҭәҭәароуп. Бҭахызар ара биаз, сара сѡызцәақәак рахь снеип. Лурентиагьы шьҭа шьыжьынза даарым.

– Мамоу, ашьыжь иҳарҳәои. Минуҭқәак стәазаауеит, – дѡықәтәеит лара. – Нас сцоит.

Ажәбатәи ахы

1

Аҵсуа телехәаҵшрала Егры аҳәааҽы ҳаибашьцәа шҭахаз, ихәызгьы шыҟалаз адырра аныҟарҵа, Мадина ланхәеи лабхәеи ргәы рымахьха ишьҭалеит, лара ателевизор дшахәаҵшуаз ицәаз лыхәҷы даашьҭхны, рышьҭаларҭахь дналган, лхаҵеи лареи рыбжьара ааникылартә, днықәлыриеит. Иара аенынтәарак длыҳәон Ҵсоу дылгарц. Заҟантә длыхьҵәыуахьаз, аха уаҟа аҷкәын иаха абалымаз. Ахәыҷы

ахәмарра, акрыфара, азыжәра, адәахьцара – зегьы дрыхьҭәыуарын. Адырҩаҽны дшылгоз ала дақәлыргәыҷны длыман азы, игәы рҭынчны аҭхыз далан. Уахыла адәахьы ааҽыхьҭахан, аха, аҩныҭҟа ахәыҷы аҭхзы илымҭырц, ахышә ҟьаҟьаза иаалыртын, ауадахь днахынҳәит. Асаркьа, лхцәы самсал дышьҭалаанза еиҽылкаарц, днадгылеит. Асҭан дцәыҭаҭшны длыхәаҭшуан. Зхцәы еиқәаз ианакәызаалак зҭсы ҭаз ажьаҽы дац амамызшәа, напҟазарыла иеиҽкааз аҭшра змаз ибақәахьан, аха иҭшәма лнацәа хәхәа ҭшқақәа злылшьуаз лхцәы, иааҟәымҭзакәа аҳауа лбаанадозшәа, игәыҽкаагаҭәан. Усҟатәи аҷыдара ҭшқа иара игәы иамбозаргьы, ишҵьашьахәыз мҩашьахуа ахаҭа уныруан. Заҟа диҭахыз аҟара, длыцәшәон, уналыдххыланы унапаҽы дузаагазомызт, арахь лара дызҳәынҷашаз ахшыҩи, адырра ҳараки, алшареи иара дрылаҟаҭәамызт. Уи ихаҭа ибон, аха дақәшаҳаҭхаргьы иҭахзамызт.

− Аҭсуа Венера боуп бара! – уи лырехәарала дизхьарҭшырц иеазҭишәон, усгьы лара даҭсамзи.

− Ауаа ус сдырехәазом, уара иаҳа сызурехәои?

− Ауаа зусҭқәада?

− Иаҳҳәап – Мардасоу.

− Убри бхихра быҟоуп.

− Иуҳәо закәи, қыҭак ҳаицатәуп, ара ҳаизааигәақәоуп.

− Абзиабара уаҩ далнахзом.

− Умбои, усгьы бзиа дсамхабахьеит.

− Сара иаҳа сыбҭахзамкәа, уи иаҳа дзыбҭаххеи? – иаартны дахьцәажәоз дихлафуаз ҵьишьон, амала длацәҳаргьы цәгьа ибазомызт, маҷк данхәыцқәа.

− Иакәым изумҳәан, сгәы урҭсыр улшоит. Убасҟатәи иуаҩра ахә сшьоит. Даара дысзааигәоуп.

− Уи сара заҟа исгәаҭхо базхәыцхьоу?

− Ицәгьароу ус ыҟоума иугәамҭхартә. Уҽырҭынч.

− Бхы еилҭсеит излазбо ала, – дҩаҭҟьан, дындәылҭит. Данаахынҳә, уаҳа дымтәакәа, ашьҭаларҭахь днеин, иееилыхны диеит.

Лара асаркьа дадтәалан лееиҽкаауа. Игәы шилырхьуаз лбон, аха даеазәы лхы-лгәы дҭан, дизымхәыцыр аузомызт, гәаныла даниацәажәоз дҭынчын, лгәалаҟан, ихаҽы лыбла ихгылонаҭ, насыҭ лыман, даеакала лхы лнапаҽы илзаагомызт, асаби диҩызан, дҩықәиар лҭхыз далан, иара ила лгәы лҟажон. Макьана дышьҭалар лҭахымызт, лхаҭа дыцәаанза, дтәазар еиҷьалшьон, ма цәажәарҭахәыс дикуан, аицәҳарахь икылнагон, изҭаарақәа рҭак аҭабырг маҷк наҭалҭар. Ателевизор аус ауан, аха уахь лыхшыҩ уамак илзышьҭуамызт. Аамҭа лгарц, ашәҟәы аақәылхит. Даҭхьон, аха лыхшыҩ иабоз Мардасоу исахьа акәын. Москвантә ажәабжь ҽыцқәа рдырраҭарақәа анаацәырҭ, ашәҟәы нықәылҭеит. Гал араион аҽы адиверсиа мҩаҭгара иахҟьаны иҭахаз шыҟаз уаантәгьы иаарыцҳауан. Асҭан уахь дцалон, машәырк иеаҽаимыжьындаз! Урҭқәа зегьы аалхалыршҭит, ателевизор ааҽыхны, дышьҭаларц лҽаныналха. Уаҩы дылмырҽыхарц, лхәыҷы днаиваиеит. Лыелырҭысуамызт, дагьзыцәомызт, лыбла ихгылаз Мардасоу уажәы дызҽызишь? Излалаҳақәаз рыла, уи заа дышьҭалазозмыт, аха ашьыжьгьы иеышьҭаирхазомызт. Уи дахьизхәыцуаз, лгәы ҭынчын.

Асҭан дшааҳәыцымыцыз анылныр, дҷыгәза алашьцара далаҭшуан, уи дааҭшны лара лахь дааир ҳәа дшәаны. Иара ихәыҷы иҭыц ааиҭеикын, уи дихыцаны, лара лцәа иеаадиҭеит. Лхаҭыц еихарҭәҷәа ичҳаны диан, уи арҭыс, Рамин, ихаҽы ҭшқа лҭшаауан, арахь лыбла ихгыломызт. Лхаҭа ирзуан уи, избанзар уажәи-уажәи бзиа дшибоз леиҳәон, нас иҭсыц алагаҩагара ллымҳа ҭнашьаауан. Лхаҭа дазҭшзамкәа, мацәысхарызшәа, иаалырҟьаны иаалызцәырҭит Мардасоу ихаҽы. Уи ихала дылзааит, лхаҭа лгәы уажәыҭәҟьа дҭазамкәа. Асҭан ибжьы, иҭсыц алагаҩагара, адунеи иқәыз зегьы аҭанарзуан илызгәакьацәахаз ауаҩы иблақәа, илахь ҭбаа, иқәра иаҭәоумшьартә макьана иҽаз ихаҽы ацәеижь. Уи ибжьы акәын илаҳауаз, лхаҭа

дылчҳартә лгәы лхазыршҭуаз. Лымала данаанха, гәаныла уи дахьиацәажәоз, лбжьы лцәыҭгар лҭахымызт, уи ацҭәы алцыр ихәашьыз лцҫтазаара еихккара аиуамызт. Дахьиацәажәоз дцышәырччон, иара ус дамхацәеит. «Бара Венера бакәзам, – ибжьы лаҳауан цхызырла. – Бара Мадина боуп, даеазәы блыдкыланы сызбыхцәажәом. Зегьы бҫацхьа ашәшьырца ицахоит». Иара шәкәык икыхын, уи ахьыхиртуаз зҵабк лсахьа агәылан. Дарбаныз лара илзеилыргомызт, аха даеазәы лпатрет ахьикыз лгәы иалан. «Ари азҵаб лсахьа уааигәара изыкоуи? Сара ишьыцызгоит». Иара дыччон. Данаацш, игәарцханы иччабжь лгәы иаахәаны, лхата дцышәырччон. Амала ихата ара дыкамызт, дахьылбацәкьоз Ҧсоу зацәык акәын, убрахь дыццакыр лҭахын.

Дҩаҧкьан, леааилаҳәаны дындәылкьеит. Аутра дынҭалак, зака илылшоз дласны, аиацәара хыцәцәо еизылгеит. Дшаахынҳәыз урт иеицшыз шьыцәра хәычқәан иааидылкылеит. Иацы ицхьалкхьаз аутратыхқәа ахьҭаз ашәыра аалган, уа иахаз ицацәыз ашәыра аиацәара нҭалцеит, аены иалагзаны илырканзарымызт ҳәа дгәыцны. Лхаца дшыцәаз, ахәычы дҩалыргылеит. Иара ацәа далцыр ицахымызт, Ҧсоу дахьцоз зацәык игәалашәонаҧ, дкажмыжуамызт. Ачаи илыржәын, ларгьы акы днацҳарц днатәеит. Ланхәа дгыланы арахә дрызнеихьан. Урт лара иантылцози, ани ацеи рындәылцымтеи анеиқәшәа, лмата дынилабжьеит, иан дылзызырҩоларц, амҩа алцхагьы нарзеиҵьалшьеит. Рҩыцьегь, амҩаду ахь ишлалбаазцәкьа, машьына хәычык аангылан, илдыруаз азә иакәын, икылыркьа иахьырҭахыз илеигарц, дышьҭхысаа амҩа данылеит. Лца имшьҭ шыбзиаз ҳәа длырехәон, избанзан уажәрааныа ус деиқәымшәацызт.

Амашьына ишыллыбааз, лшәырақәа нак-аак иаанылкылан, иаҳа иласыз аиацәара зҵаз лшәыра злалкыз ала ахәычы дналыргылеит. Уи дылхьынҳалар калон. Амҩа дахьынзаныз, акыр зҭиуаз еимылдон, Мардасоу цьоукы дышрылагылаз лбозар ҳәа. Ацәаҳәа дахьынзықәгылаз, лылацш ниаахозар ҳәа дгәыцуан. Иара цьаргьы дыкамызт. Аҳәаа агәашә инадгылаанза, ацәаҳәа усгьы иццакзомызт, леидарақәа наргыла-ааргыло, амҩа данын дмаацсазакәа. Ацҳа агәта анааиҩылшалак акәын аласра анатахыз, аха умыццакуазар узырыҩуадаз. Лхәычы усгьы ашышьыхәа дымцар иуамызт, амҩаду иананылагьы дшаацсаз аацәыригеит. Уажәшьта ирзынхаз шмачыз ирдыруа мацара, акрытира тыц даназааигәаха, амҩаду аган аҫы акрытицәа ирылагылаз Мардасоу даагәалтеит. Уахь лҷыналхеит, илбон ихатагьы дышцышәырччоз азы. Уи дынидххылаанза, ивагылаз ацҳәыс длызгәатомызт, илдыруаз абжьы аалмаҳазтгьы:

– Ҳацшзакәыкәара дааины дыкоуп, лычкәын каимат длыманы.

– Ббара сеигәырҧьоит! – Мадина Ламара дынлыдгылеит. – Акыр шәзытиуама?

– Аутратых аазго рацәахеит, бымбои, – лҳәеит Ламара. – Хәы мариала иртахыуп. Иказыжьуагьы мачым. Ҳацшызаап, азә дҳакәшәааныа.

Мардасоу иашьтахь игылаз аҫхышә аҫы шоколадки ажаҳәагеи ааихәан, ахәычы инаиркит. Уи ахаатә иҫатата иахьынзеифоз, иара деиҳәткәыкәланы ибла дтацшуан. Иан дызлалеицшыз ак идибаломызт. Уажәы зака итахызи Мадина илеицшыз ацҳа длымазар. Лара лбара даналхәдахаша аамтак каларын, ахәычы иеицш лцҳа зныкҩынтә диқәшәар, дишьцылар лан дааигәалалыршәарын, ицҳацәа реицш уигьы бзиа дибарын. Ахәычы, азы шитахыз аниҳәа, аҫхышә деитанадгылахын, азызла аахәаны, иаахыртланы инаиркит. Ашоколад хәычымызт, зегьы имфарц иан ишиабжьалгазгьы, зегьы азы иацижәит. Ажаҳәага иҫы ианынтеица, иан дналыдххылеит:

– Ашьмахьы сцар стахыуп.

– Акрахьынзауфоз Мардасоу уидцуамызт, унтыцыр анутахха, ара сшыказ угәаламшәеи, – дыччон иан. Лца дахьиацәажәоз иаҳагьы дкаиматын лара. – Иабоузысыцшаауеи? Аҩны утәазар зыстахыз убри азоуми.

– Уаалеи, сара узгоит, – Ламара, ахәычы инапы аанкыланы, амҩа ааихылцәан, ацьармыкьа дынталеит, уи ицганы, ларгьы уахь дцар лтахызар акәхарын.

– Аҷкәын бзиа дбымоуп, – иҳәеит Мардасоу, аха усҟан игәтацәажәара даеакзан: «Избан бзиа сзылбара? Исыдылбаларан икази? Уи схы итысцароуп.

Лыԥкәын, лхаԥа… Лҭаацәара еиласҵап, аха уи ҳѡыцьегь излаҳзеиԥъузеи? Зны гәыбԥан лԥа илиҭар?.. Сара схәыԥкәа зҳауеит, еилыркаар…». Иихәыцуаз акәзамкәан, даҽак аацәыригеит: – Сара раԥхьа банызбоз, бхаԥа бицын, быԥкәын изы бцәа бтәымызт. Сара сыԥшәма дсыцын, уигьы лԥәа лтәымызт. Убасҟан издырт сшеилаԥсаз. Аха уанза бызбахьан.

– Иаба?

– Уи даҽазны исызбаҳәозар збап.

– Ламара сылбаԥцхьаза ԥьара сшылбахьаз аацәырылгоит. Уаргьы уалагахт.

– Беицаабазар?! – дцәыҵыччон иара. – Амала сара бахьызбахьаз сгәалашәоит, лара ибзиашәа илгәалашәазом.

– Илгәаламшәозар иаҳа изыбзиеи?

– Сшыбзыҟоу еилылкаауеит.

– Мазарах усҟәак рызбахә уҳәоит.

– Ааи… Сара сынасыԥ ѡынтә иаԥлеит. Амала ҳѡыцьегь аԥсҭазаара заҟа иаҳзымариахо аҟарагьы, нас иаҳцәыуадаѡхоит, – игәеиҭеит еснагь илырччоз лхы-лҧы ашәшьы шахылаз, лхаҭагьы алашьцара иагәылаханы агьзымбоз лԥшра аалхәон.

– Уи адагьы аԥсҭазаара хьанҭоуп, уи ауԥлар изԥьоушьарызи, – лыблақәа аалхаччан, иара иихәаз инаԥылшьит.

– Сбыцхраарԥ сҭахыуп, аха иҟасҵои, снапы ҿаҳәоуп, сшьапы ҿаҳәоуп.

– Усыцхраахьеит.

– Усшәа бгәы иабоит. Бара бҭагылазаашьа башьцылахьан.

– Гәаныла уара суацәажәоит, уиала зегьы сзымариахоит. Суацәажәоит уахгьы-ҽынгьы.

– Аиаша бҳәома, ма быхәмаруама?

– Уи ухала иумбазои? Исыхҭызгахьоу зегьы схауршҭит. Ара санааи, ѡыза бзиак, усуаѡ бзиак иеиԥш сухәаԥшуан, хаԥак иеиԥш зынзагьы узбомызт. Зегьы шәеиԥшыз ԥьысшьон. Нас суацәажәар сҭахын ѡызак иаҳасбала. Ашьтахь цәгьарак уԥызбаар сҭахын, аха… Нас уахгьы-ҽынгьы сузхәыцуа саламгеи.

– Бзиа сыббома?! – дхәыҷызшәа дыҳәҳәарԥ агьигмызт.

– Ѡызак иеиԥш – ааи!

– Ныҳ…

– Иеиҳаутәуа уалагар, зегьы цхасҭоутәуеит, – илбон ихәдаԥьал дшасыз, маԥк иаацсадылтәыргьы лҭахын: – Усѡызазар сҭахыуп, хара умгылан! – иԥьашьахәымзи аԥҳәысра агәаԥгара, итагылазаашьа ахьылбоз лхаҭа инеималымтәарԥ аарла-ԥсырла лыҷенылкылон. – Ҳѡызара иеиҳау ак аҭахны избазом, избанзар усцәызыр ҳәа сшәоит. Ас иаалырҟьаны ус ансыхь, сара сзы итрагедиахоит.

– Беилкаара цәгьоуп.

– Ахаԥа ианаужьуа аԥҳәыс иузланажьуам.

– Сара схы ианасыжьуеит ҳәа базҳәада? Уи бара ахьбакәу заԥәык ауп схы изанасыжьуа акәымзар.

– Аиаша уҳәозар, изаҭахыузеи амцхә ҳаизааигәара, иҟамлаша аус азыҳәан? Абзиабараԥәкьа ҳаԥсҭазааракәа шьақәнарҟьазар алшоит.

– Сыздыруам бахьынзаиашоу. Бзиа сыббаԥәкьозар даара исҭахын. Уи сабҳәаздгьы, аҳаракырае сыказшәа сгәы иабарын. Ибҳәаз иашазаргьы ҟалап, избанзар быԥсҭазаара цхасҭастәыр ҳәа сшәоит.

– Уи усгьы ипхасҭахахьеит.

– Иабаҟоу, насыԥ бымоушәа бцәажәалоит.

– Ааи.

– Быԥсҭазаара злахьанҭаз ала, уи агәрагара цәгьоуп, иахьа ибҳәазгьы уи акәзамзи?

– Сара сԥсы ҭами! Аԥсҭазаара алахьеиԥәԥареи агәыргьареи салами.

– Сара сыуаѡышьа зынза даҽакала иҟоуп. Сгәы бзиазарԥ зегь сымазароуп. Иаасҭахыу ак ансыгхалак, сеилаҳазшәа збоит. Арахь бара быбзиабара сызхазом.

Амала бара ишыбҭахыу ҳныкәап. Уажәы сзызгәакуа бдыруандаз: абас иҟоу аҧхәыс адәы быҟәызцаз баби бани рнышәынҭраҿ снеир стахыуп.

– Избан? Асҭан зныкгьы уахь дымцацт, иагьигәалаиршәазом.

– Сыздыруам. Ондыцкала исыхоит убрахь. Рнышәынҭра ак санаҳәарызшәа збоит.

– Уахь амоақәа еимзар ҟалап, – уажә идәыҟәлар лара ишылҭахымыз ошьомызт, егьыс амоа еимкәа иахьзи, амоаду аҿынтә ашьха кыҭахь ицоз амоа асфальт ыҟәшьын, маҷк ицхасҭахахьазаргьы.

– Шәыхәқәа шцакоу? – иаарыдгылеит хатцеи цҳәыси. – Цкьа ҳанеилаза, зегь аагоит, – лҳәеит аҧхәыс, лхатца деидарашьтыхоызшәа длыдгылан.

Мадина лгәы итақәаз аартны илымҳәозшәа дышрызхәыцуаз, Мардасоу даалцын, ахәҳахәтцәа рахь даахьаҳәит. Мадинеи иареи еицхырааны, ирымаз цхьазаны, Ламара лтәгьы надкыланы, иртиит. Ашьҭахь акәын лара, ахәыҷы длыманы, данааиз. Иаалдыркыз лцарақәа лыманы, уи ирласны дыҟәцит, акыр лоуазар, ҿыц деиҭаарц. Арҭ ашышьыҳәа амоа ианын, знык ацҳа иқәсыр, уи аҿны даеа знык заҟа имаарыз. Арахь ахәыҷы даацсахьан, аонықа дцар итахын. Еилыхара ыҟамызт, атачкакцәа, иара ус ииасуазгьы, иаатымгылазакәа еицырхәхәа амоа ианын. Еишьҭагылан, ахәыҷы дрыцын азы, роыцьегь зеицәажәазомызт. Автобус аҿы хаз-хазы илатәеит. Аҷкәын Мардасоу ишьамхы даақәикит. Амашьына аонықка пахәза итәааанза, аныҟәцао усгьы иеирцысзомызт, ахәыҷы изымчҳакәа дыцәеит. Амоа иахьынзыҟәызгьы, даалымцзеит, ибла аахиртуамызт, ианлыбаашаз иан даалмырцшыр. Мардасоу урҭ роыцьегь лалбааганы амоа иныкәицеит.

Илҭахзамызт арахь амоа дахьаныз. Мардасоу иааигәа дыҟазар акәын лгәы зыҳәоз. Уи ицырцра шылцәыуадаоызгьы, абыржәы амашьына длыбааганы дахьауижьыз мчык лызҭанатцон, даеазны длыкәшәааанза илызхартә. Убри аамҭа хара ицар лҭахзамызт, днаихьымцшыр лзычҳауамызт. Арахь еиқәшәарц аҿҳәара лзыҳәазозмыт, ус лара илыуаоышьамызт, машәырны еибабар иаҳа иеиҭьалшьон. Аҿҳәара зуҭаз аамҭаз уеиқәымшәар ҟалон. Еиҭьын ацстазаара уахьнанаго уацныкәар. Аоны дышнеизцәкьа лычкәын дышьталцан, ларгьы маҷк днықәиеит. Лыбла ихгылазан Мардасоу ихаҿы: «Узмыртынчуазеи?.. Бзиа ушызбо уасымҳәаргьы, ус шакәу ухата иумбои!.. Сызургәакуеи, уанацьалбеит! Схьааха сызуоузеи, ушыстахыу уасҳәар уҳаранакуа аҿынза?.. Мардасоу, Мардасоу!..» Ихьз лҿытцшәомызт. Дшыоагылаз аутра дынталан, ицегь зызҳашаз луытратыхкәа цытк аацылхит: аиацәара ааимылдеит, ашьыжь ихылхшаз шыҟаз лбарц. Лнашақәа шьҭа хар рымамызт.

– Ани, Мардасоу, дзустада? – лца дылзааихьан длымбазакәа.

– Уи соыза иоуп.

– Уацәгьы дкалома?

– Сыздызром.

– Дкалозар саргьы сбыцымцози.

– Дубар утахыума?

– Ааи.

– Уацәы дкалоу сыздырзом. Даеазны усымгои.

– Аеи нас. Ашоколади азызлеи баргьы ибзааихәалома?

– Ианааихәо ыками.

– Уи ианба?

– Азыша сакыр. Шьҭа аонықа унеи, истиша еизызгароуп.

– Аеи нас, – днахынҳәит иара.

Иеизылгаз артмак дуқәа рҿы сивцацаны иалыркит. Ланхәа ажәқәа дахьрылаз длызнеин, илхьеит, аҳәарақәа рыцырханы еицтаркит. Лыхш аалган, ицәырцханы ацыр алтеит. Атаацәара рхәы дахьынзаҿыз, ахш ацыр акын, ашә хылхит. Азы лыршын, ицәахыз ашәаза ссаны изаалцан, иеилалцеит. Аонатә акраныршалцақәа лабхәеи ланхәеи цытрак ателедырратара рбон. Адырратара излаҳәоз ала, Егры

аҳәааҽы аҭахарақәа иҟалаз азымхозшәа, аҽынгьы амина иахаҷжәаз амашьына иҭатәаз ахәра ҕәҕәақәа роун, ахәшәтәырҭахь идәықәырҵеит. Ҳаҕаҷәа шәии-ҷшьииуа иштәаз, аҷәа рымнахуазшәа анырба, абхәеи анхәеи шьҭалеит. Мадина, лыѡн усқәа дшырҽыз, илаҳаит лхаҵеи лҷеи реиҷәажәара.

− Уахьыҟаз ишәыҷдаз?
− Азәгьы.
− Уаҳа ҷҳәыск дшәыҷзамкәану?
− Дҳаҷын.
− Илыхьзи?
− Сыздырзом.
− Ахаҷәа шәыҷзу?
− Мамоу.
− Уаҳа хаҵак дшәыҷзамкәану?
− Дҳаҷзамызт сымҳәеи.

Мадина, илҳәарыз лҽамшәо, дзызхәыҷрыз дақәымшәо, азныказ дѡызза ахәыҟаҵарҭа даaѡнахеит. «Абри асаби сеиликаама?» – дааиҷхьхәыҷын, лусқәа деиҭанрылагеит. Зегьы зәзәа-иҳәҳәа рҭыҷ инықәылҵан, дшаахынҳәыз еиҷшҵәҟьа, ахәыҷы даашьҭылхын, дылгәыдҳәҳәала рышьҭаларҭахь дналган, деилыхны дышьҭалҵеит, иган аҽы лхаҭагьы днықәиеит. Аҷкәын, Ҷсоунтә дааижьҭеи, дыҷәамзи, иблаҷә ааиқәиҷсар иҭахымызт. Иаб данышьҭала, икарахахьаз иан лыхәда, инапқәа зкәыршаз, аауижьҭын, иаб иахь даахьаҳәит. Лара дыҷәарҷ лҽаалырҭынчхьан. Лыбла дхыҵуамызт Мардасоу, адин агәра згоз Иаса Қьырса ихаҽсахьа ишашьапкуаз еиҷш, уи ихаҽы заҵәык ала аҷсҭазаара агәра лгон, адунеи лықәзаара иашьаҭан. Уи насыҷ лыман, иара уи Адунеи дахьықәгылаз азы, дагьынасыҷдан, иара азәзаҵәык изы уи адунеи лара дахьықәмыз иахырҟьаны. Иара амѡа ус иҟалеит, Алмас диҷымѡалахартә. Уи длыҵашьыҷуазшәа лгәы илнаҭон, ус лаҳаҭыр лбозшәа дхәыҷуан. Иарбан хәыҷразаалак иаалыхҭашәоз неиҷхьбон, избанзар иара лҽаҷхьа дгылан. Лҷхыз далан. Ҭынч дыҷәазшәа, лҷсы бзиа илшьазшәа, ашьыжь данааҷш, мшаҷызт. Лҷхыз хаақәа лгәалалыршәарҷ, лыҽҷылшәон. Акы аалгәалашәомызт. Иара ихаҽы заҵәык лҷхыз ишалаз лгәалашәон, уи уажәгьы лыбла ихгылан. Дѡаҵҟьан, ашьыжь дзыхьзарыз лусқәа налыгзеит. Луҭраҽ аеҵәара еизылгеит, шьыҵәрала еидылкылеит. Шьҭа дашьҷылан, дазыласын. Ланхәа дгыланы арахә дрылалахьан. Лабхәа макьана диан, игәы бзиамызт ариабжьарак. Лара лҽааидылкылан, ибжьаратәыз ларҭмаҟ лыманы, агәарҷ дынҭыҵит.

Амѡан машьына дышьҭнахуамызт акраамҭа. Аиаҵәара ҟалеижьҭеи, ауаа раҷәахон. Дара рқыҭа аҽынтә иҷоз автобус абар иахьааҷәырҵыз! Аҭыҷ лоуртә, уамак иҭәымызт. Аха амѡан ауаа шьҭнахуа маҷара, иаарласны ипахәза иҭәит, ишнеиуаз, уаҳа изааҭымгыло, еилаҵҵы еилагылт азы, ишиашаз аҳәаа азааигәаратәи аҷьармыкьа иладыглеит. Леидараҟәа лыма, амѡа днанылеит. Дагьыҷҷакуамызт, Мардасоу ааигәа дмааҷзар ҳәа дшәон. Ара ҷьара дыҟазар длымбакәа длаѡлыжьуамызт, аха дыҟамызт. Илҭахзамкәа аҷҳа днықәсит. Лыҭитәқәа, аказакҷәа рҷьырмыкьа дназаанза, иргеит. Мѡабжара дааҭымгылазакәа, акрыҭиҷәа ахьгылаз дрылаҷшит. Аҽны дшаауаз ала дыррак лымамызт, дылбарын ҳәа дахьгәыҷуаз аагәнылган, шьҭахьҟа амѡа дықәлеит. Аҳәаа даахыҵны, ауаа рыжәпара далагыла, адәыҷба ааҭгыларҭа шыҟаз дааиуан, араҟа иааирыз автобус иара длалбааргьы иудыруази ҳәа, ма арантә иҷоз машьынак дақәтәарҷ. Хыхь аплатформа иқәгылаз аҵагыларҭа икҽаҟаҵаз арымз дықәтәан хаҵак. Уи, дынкахәыҷуазшәа итәашьала, ихаҽы шылбарҭамызгьы, ишьҭахьала дылдырит иара шиакәыз. Иааигәара уаѡ дыҟамызт, адәыҷба иаарласны ишымааиуаз дырын, нас имаҷара уа иҟаиҵози? Лара уахь дѡыхәнеит. Иара даниба ихаҽы ааихалашан, даатәарҷ налирбеит.

− Макьана ара узтәоузеи?
− Сҷсы ааиҭаскып сгәахәын.

– Арахь ушаауаз сымбазеитеи, уабаҟаз?

– Сара бызбеит, арахь амҩа сананыз, уахь бцон.

– Дыррак зсумҭазеи?

– Изаҭахыузеи, мҩак бымоуп, сзыбцырхагеи.

– Ушцасцырхагоу?.. Ус шакәым заманала иудыруеит.

– Сыббар бҭахызма?.. Акыр быхьзар?

– Исыхьит. Уара зегьы уриааит – убри уасҳәар сҭахын. Уара уҿаҵхьа зегьы рхаҿқәа ҵштәыдахеит, ухаҿсахьа заҵәык… Исҳәо закәи, ухаҿсахьа акәым, зҵсы ҭоу ухаҿы заҵәык сыбла ихгылоуп, егьырҭ акгьы сгәалашәом. Узбар шцасҭахымыз!

– Ибҳәо закәи! – ас уи лцәажәара иазцшымыз Мардасоу дышьхынцсылазшәа дтәан, ибҭа бзиа иааириашеит умҳәозар.

– Амала уи уара уамак уақәымгәыҵын, – дцышәырччон лара. – Сара абзиабареи ацәымҭреи сзеиҵшуп. Исызгәакьоу иоуп аиҳаразак исцәымҭахо. Урҭ ҿенак заҟантә рееиҭаркуа схаҭагьы исзыцхьазазом. Уахьтәоу уагьеиҭамҵын, сара сцароуп. Ус иаҭахыуп.

– Мадина! – лара амардуан длаҿалахьан.

– Сызуҳәаз умаҳаи! – длалбааҟьан, иааиуаз а-«РАФ» аанкылан, ирласны дынҭалеит.

Аҵьашьахәы ҵшзара змаз аҵҳәыс ҿа дныҵашәкәа дцеит, дагьаанхеит иара, илҳәаз алаламбатә ҳаракыра зҵаз аҵҳәысра дыхнаҵаауа. Ажәҩан цқьан, Амра кажжы иҵхон, макьанаҵәҟьа шоурацәамхандаз ааугәахәратә. Амшыни ашьхареи рыбжьара дгьыл каршәра еиҵҳәак ыҟамызт, аха уи аҿны иҭбаацәан. Адәыҵба данҭала, уаҩы иҵырхагамхартә ачашыла зҭаз иааҵәа наиргылан, азхышәк днадтәалеит. Авагонқәа ҵшьшьала иаадырҭәит. Ахышәқәа акырза иҟәаҟәаса иҟан, аҵша бзианы ибжьҟьон, аҩныҵҟа аҳауа цқьазартә. Зегьакакәын афҩы цәгьа ҭшәшәон. Ауаа убасҟатәи еилаҵәызшәа еилатәан, рчаҭьа картата, рҵсызқәеи рҭубарқәеи, ақьаадқәа ирынҵа, ршьымхы иахьықәыз, апҿы ҳәа акрахьырфоз узрыхәаҵшуамызт. Иара урҭқәа акымзарак ибазомызт рбжьы рхарззала еицәажәозгьы иҿрылаирхәзомызт. Амшын агәеиужьра инеиҵыхны дхыцшылон. Ицқьан. Иахьҿықәсылоз заҵәык ашәах маҷк иубарҭан. Уажәраанза шьапгыларҭа рмоуа аҵслымзреи абҭанҷреи илаиаз ҵсшьаҩы заҵәыкгьы иҿикәабомызт, аҟәры цқьан. Аҷныш рымацара азеиужь ртәын.

Адәыҵба длалбаан, аҩныҟа днаццакит. Агәарцқәа дынрыбжьалеит,харамызт, аха, ирласзаны аҩны днеины, иҭаацәа ибарц иҭахын. Тачкала иааигоз ачашыла зҭаз ааҵәа рҭмаҟызшәа изыласын. Агәарц аҟара иҭбаан. Аҵара шықәс хзыркәшоз ахәыҷқәагьы аахьан. Алмас лусураҿынтә дхынҳәхьан. Иани иаби иаҳәшьеи ашәшьырҵаҿ итәан, иара данырба, иблақәа шихалашозгьы ангәарҭа, иаҳагьы изыгәабзыҵны, иқәныҳәон. Ахәыҷқәа еибарҩуа иааицылан, итачка еимакы-еиҿакы иргеит, иара инеигозар иаҳагьы изыласын аха. Дара аҵамҵакәа, ааҵәа ахи аҵыхәеи ааникылан, иҩышьҭцааны аҭыц ахь инеигеит. Ахаатәқәа ахәыҷқәа инадиркын, еибарҩны ианца, аҵхзы иҿашы данаахьаҳә, Алмас ашә дылагылан.

– Иахьак улашазоит. Узыркаҷҷо аасаҳәи!

– Ибҳәарц ибҭахи? Бзиа бзымбо ҵьыбшьома? Даараза бысҭахыуп.

– Уқәра ахьнеиз асҵәҟьа уҳәо уалагазар, изызҳәоузеишь? – днахынҳәит лара лусқәа рахь, бзиара иазҳәамызт ҳәа лызҵаара аҭакс инацылҵар лҭахны.

Лара лхаҵа, дизкылымцшыр амуа, ихы мҩаҵигон. Амцхә длывагьежьуазшәа, дыччозшәа, алаф иҳәар иҭахны дылбон. Имхи ибаҳчеи дырҭан, амцхә аус уа. Ианышьҭала абжьаацны еиҵшымыз хаҵа ҷыдарақәак идылбалон. Адырҩаҿны ашьыжь дцеит, итачка аашьҭхны, ааилашәиаанза дмааит. Маҷк иееиҭеикхьан, уаанзатәи амш еиҵш дыҟамызт, аха уи лара лакәымзар даҿазәы изгәаҭомызт. Аҿны лара димбазеишь ҳәа лхы дазҵаауан Алмас, аха иара иахь ицәырлымгеит. Аҵҭәы шьҭылхыр аалҭаххон, амала дылҟәылҟьар ҳәа дшәон, иара акала деиҿарцан, уи лзеилымкаар, еицәтәымхазон. Ашьҭахь ҩы-мшҟа амҩа дықәымлеит иара, луҭраҿгьы

длыцхраауан, длывагылазар иҭахызу, ус аҷшра аиҭозу лзеилмырго. Ахәымехан, ахәыҷқәа иманы, зҭалара дцан, икыдхаеа ақәа аламгар, лашьцаанзагьы дхынҳәуамызт. Еиқәыбааза рызынтәык ангьежьы, иаахкәеит. Игәыдҳәҳәала иааигәоз Заба деилихын, дырбаны деиҭеикит. Шаалашьцаз, ахәыҷқәа шышьҭалазҵәҟьа, иаргьы дышьҭалеит. Ашьыжь дцаны ҷарак изырҳауазар ҳәа игәы иҭахын. Иааигоз неиҷхьба иахьцоз рбазомызт. Аены еиҭа еиқәшәарыхызма ҳәа дхәыцуан Алмас, лусурахь данцоз. Дара реиқәшәара машәырын, егьмашәырымзт. Иара игәалаҟазаара ахьынзаҳаракыз шылдыруазгьы, уи блала абара дахгәаҟуан. Амала, иара дцышәырччон, иблақәа гәырҷьон акәымзар, даеакала дәахьыла иааирҷшуамызт. Ас раҷхьа даниҷшаалак, ҳәаак амазамызшәа, ицәымҷра аалызцәырҵуан, аиашаз, убасҵәҟьа инеиҷхьбон аха. Уажәы ус лмыхьит, избанзар лхала длыҷшаарц дишьҭан, дахьылбозгьы дамхагәырҷьацәон, данынидгылагьы дааҭынчхеит.

− Арҭ амшқәа банызымба, ааигәа баап ҳәа сыҟамызт.

− Сара саауан, аха ҳаиқәымшәақәеит.

− Бшысзыҟоу ас иаалырҟьаны ибзырҳәеи?

− Угәы ахьухьуаз сҭахымызт.

− Бхаҵа уи ауха даеазны бгәы ихымшәазҭгьы, исабҳәазомызт.

− Усҟан исызуамҳәаргьы, даеазны иуасҳәон, исҵәахырц сашьҭаломызт. Уиаахыс сгәы иаҳа иҭынчуп.

− Ибгәалашәоу ҩызаҵас сынбыжьыр былшомызт. Уажәы акәу ҷыхьа акәзу сааныжьра иаҳа ианыбцәыцәгьаз?

− Ҷыхьа иаҳа исцәыуадаҩзаргьы ҟаларын. Аҩыза бзиа есымша дузыҷшаауам. Амала уажәы ас иаартны сшузыҟаз ахьуасҳәаз зны-зынла схы сцәымҷанатәуеит. Асҵәҟьа уаҩы иасымҳәацызт. Уареи сареи ҳаизааигәашьа еизааигәашьак еиҷшым, аха иҵегь еизааигәашьагьы ҳамам.

− Ус анакәха, иахьцалак, бгәы аартра акы ибнарҟаҵеит.

− Сшузыҟоу цқьа иудыруазар уҭахын. Уи сҽы иасырҳәарц уазгәаҟуан, избанзар убри ала уаҳаракышьа аилкаара уашьҭан. Уара ууаҩы цқьацәоуп.

− Бцәанырратәы гәаартыла исабҳәеижьҭеи, иаҳагьы сыбла аартны бхаҵа ибла аҭаҷшра сцәыуадаҩхеит. Амала уи бзиа дахьыбымбои сара сахьыбҭахыуи сдырқьиауеит.

− Убасҵәҟьоуп уҷҳәыс лҽаҷхьа схы зысзышьҭымхуа.

− Бгәы иалоума?

− Зны-зынла, уи лҽаҷхьа аара шсыду анысгәалашәалак. Амала зны исуоҳәеит аҷсҭазаараҽ агьыҟазам ҳәа. Усҟангьы уажәгьы схы-сгәы иҭҵәом убри.

− Уи шҵеилыбкааи?

− Абзиабара ауаҩы дуаҩнатәуеит, – убри ауп иеилыскааз.

− Абзиабара ауаҩы дҳаранакуеит.

− Абри алацәажәара ҳалагеижьҭеи, сгәы сыхьуеит.

− Избан?

− Сыздыруам.

− Бара иҷәҷәоу уаҩуп ҳәа акәын бшыздыруаз.

− Сара уаҩҵас аҷшқараз азин сымазами? Ауаҩы ҷәҷәара сгәы шыҷнаҵәаз удыруоу! – уи Мардасоу иҽаҷхьа ада даеаҷьара ас лызҳәомызт.

− Нас шьҭа ҷхьаҟа ҳцалап! – уи лгәҭакы еиликаауан иаргьы.

− Ааи, ааи! – днаццакит лара, ҷьоукы рылаҷш шаарыдхылаз шылбазҵәҟьа, аха, рҩыҷьегь еицны амҩаҽ ауаа ианынрылаз, урҭ алаҷшқәа лхашҭхьан, зегь лхазыршҭуаз дааигәаназ.

Лгәы иҭамшәоз, лхы иҭамшәоз акы лызицәзомызт, иара дзызҵаалак нҭыршәшәаны иалҳәон, ус лҩыза зҷабкгьы иаахтзаны дызлацәажәомызт. Раҷхьаза бзиа илбоз аҷкәынгьы ас дизааигәамызт, ицәылҵәахуаз маҷзамызт. Уажәы ас ахьлыхьуаз лхаҭагьы иҷьалшьон, ак лзарын ҳәагьы дзалагомызт, илдыруаз,

илыхҭысуаз зегьы иара идыруазарц лҭахын. «Исыхьи, мшәан?!» – дамхагәырҕьацәаны лхы дазҭаауан, аха уи ахаҭа мыжда, атачкакѡы, аҭыхәтәанынза дшеиликаауаз лбон. Абзиабара шҭак иузҭакуамызт, аҭсҭазаара аҽеиҭанакуан, иаргьы аҽаҭсахуан иаҳа ирҭаулазаны. Уи раҭхьа ишаацәырҭызҭәкьа еснагь иаанхомызт, даҽа ҟазшьак, даҽа уаѡытәыѡса еизыҟазаашьақәак шьҭнахуан. Бзиа иеибабоз ҭаацәарак иалаларц иахгәаҟуан, убраҟа уи иаҟәнылон даҽа цәак. Аҭаацәареи абзиабареи рҽанеидыркылалак, ихәарҭахон ахәыҷқәа раазараз, насгьы ауадаѡ мѡақәа реицанысраз. Убасҟан аҭхьа абзиабара мацара зыбжьаз, еибарбеиуа ихеибарҭәаауан даҽакала, абзиабареи аиѡызареи узеиҟәгомызт, бзиа иахьеибабоз ирзеиҭшыз аҭакҭхықәра рызцәырнагон, аилибакаара рзымариахон. Ус еиҭш аихеибарҭәаарақәа абзиабара ианацымлалак, аҭхьатәи абзиабара аҽыцәаара аҽазнакуан. Уи амѡа зызҭшыз рбзиабара шҭархьчарыз? Аразҟы иузаанагоз ҳамҭан, аха аҭеиҭш уаѡы изылхуамызт.

− Сааигәара усҭәкьа умааин, – ртачкақәа ирықәгылаз аахыртны ианынадыргыла, даалзааигәахеит длацәажәарц, убри акәын илгәамҭхаз. – Ҳарҭ, ауаа ҳазкылҭшуа иахьалагаз анаѡс, ҳаизааигәара ус иҟалазом.

− Сыҭшәмеи сареи ҳаизыҟазаашьақәа даара ишыбзиоугьы, цәала-жьыла сыбзааигәахарц сҭахыуп. Бара бхаҭа усгьы-ансгьы дыбҭахзам, аха даҽазәы изааигәахара зыбцәымҕыуи?

− Сара уара ушҟа заҟа сеихо сызҳәом, уи аҳәарагьы аҭахым, избанзар иумҳәашагьы ыҟоуп. Аха ҳара ҳҭагылазаашьа убас иҟалеит, ҳаизааигәацәахар ҟамло. Ҽгәаҳамҭар маҷк, ҳзеибамбо ҳҟалар алшоит, уи иаҳа иаҳзеицәахоит.

− Ишәыхәу ааҳашәҳәар? – хацәак арҭ реидарақәа инрыдгылеит.

− Зны игәашәҭа, ишәгәаҭхар ҳмеицәажәои, – иҳәеит Мардасоу, дара рахь дааскьан.

− Ибзиагәышьоуп, аха иҭегь ҳналаҭшыпи, – рҽынархеит урҭ.

− Мардасоу! – дгәырҕьаҭәа амѡа ааиѡылҭәеит Ламара. – Адлер аҵьармыкьаҽ сыҟан. Зегь рыхә ҳаракыуп, даҽазны иеиҭшымкәа. Шәца уахь, шәахьхәуам, – днаццакит лара аҳәаа шыҟаз.

− Ҳцаҭәкьап! – Мардасоу Мадина иналабжьеигеит. – Ҳтачкақәа ара инҳажьп, анхацәа, ахә ушәар, ирыдыркылоит.

Реидарақәа автобус ааҭгыларҭаҽ ианнарга, иара итачкақәа еиҭаҭсаны иган, шәамахь ҭҳәыск лҽы иныжьны, дхынҳәит. Рарҭмаҟқәа усҟатәи ихьанҭазамызт, автобус иахьѡықәныргаз, ашьҭахь инаргыланы инадгылеит. Аѡныҭҟа иаразнак иҭәын, ааҭгылара мцхәы ауаҭахыхыз, аҽынанахеит, идәықәлеит шуҳәоз ҽыц иааҭгыло мацара. Аѡныҭҟа шоурахеит, уеурҭынчлар иучҳауан.

− Унапхыцқәа хыгьежьаауп, – лҳәеит лара, дымзазарц амашьына ашьҭахь аѡныҭҟала иакәыршаз «абагьыр» ахьикыз, инацәақәа дрыхәаҭшуа.

− Уи иаанагари?

− Уҟазшьа аанарҭшуеит. Иаарласны уҭсахы еибакуеит, ухәра мариоуп, иҟамлаша аусқәа урызхәыццәоит, аиашамрақәа урнышәазом, уара уус рыламзаргьы, зынзак угәы ҭшқацәоуп, иубо еснагьҭәкьа иашаны урзымнеир улшоит, ухаҭа иузгәамҭазакәа. Узеиҭшроу аарҭшышьа уақәшәазом, убри амшала иухәҭоу аҭагылазаашьа уоураны уҟазам. Уаѡышьала ушыҭсыеу гәоуҭалоит, аха узҭашәаз ишахәҭаҭәкьоу уанызҭымҭуа ыҟоуп. Иузааигәоу уѡызцәеи, ууацәеи уҭынхацәеи рҽаҭхьа аарак еснагь иудушәа убоит азы, агәыхь ду анумоу маҷзам. Уҷыдарақәа рымшала анасыҭ увсуашәа угәы иабоит, аха иааукәаршоу гәырҕьаларц уҭахыуп, цәгьарак узыҟаҭазом. Анасыҭ учаҭоит ухала, угәаҭа ҭхара ацқьашьа еилызкааауа амѡан иуҭылоит, урылагылоуп, урыцынхоит, аха урҭқәа ухала уамак иузгәаҭазом, убри азын агәырҕьара уцәмаҷуп.

− Бара бнапхыцқәа ибарҳәои?

− Ииашоу акәакьҭқәа иреиҭшуп снапхыцқәа, ихәхәоуп. Усс снапы зласкуазаалак исықәҽиозароуп, – анылҳәа, иара дынцәыҭаччеит, «уи ауми» ҳәа

лыхлафра ацынхәрас. Лара уи хәмарратас илыдылкылан, иацылцон: – Иарбан усзаалак, матәарзаалак, хтысзаалак интырхәцааны итицаарц далагоит ас анапхыц змоу. Амч ғәғәа имоуп, ацстазарае доптимиступ. Иаалыркьаны икало ахтысқәа дрызелымхауп, агәрагара далакоуп. Ицынгылаз аус дазынкылом, изыкамцаз уамак дазхьаам, даеак инапы алеикуеит. Ус бзиак дақәшәар даара деигәырғьоит, амала имоае урт акырза имачцәоуп.

– Сара сказшьақәа ратцкыс, бара бхы иаха ибырехәоит, аха иааҳачҳароуп, избанзар шьта хлыбааусит.

Автобус акыр итацәааныза, дара, ауаа ирыцжәыланы, адәахьы инеихеит. Ианлыбаа, иаха иласыз лара иналиркын, ихьынтақәаз аашьтхны, лацхьа днагылеит. Ацха иахьытысуаз, аехышә-дәкьанқәа еилартцәатцәа иахьыкәгылаз ирыдпаплаз ауаа рылсра уадаоын, рартмакқәа нак-аак икны, роыцьегь еивагылашьа рымамызт. Итацәыз ацагыларта тып уажәааны акәмызт, ашьыжь иузыцшаарымызт. Баша цьара инавцагылар акәхеит. Ацьырмыкьа аусзуо ацара аниоу, уа имгыларц ицхеицозма. Ацара иааканамцоз икази! Аахәаоцәагьы уамак рызцшра атахымхеит, хәычы-хәычла арт рытитәқәа ргон, аказакцәа рцьырмыкьае ааста ара иаха ахә абанзаҳаракыз. Уака иаахәаны, арахь иаазгоз мачызма, ус акреитарсра цьоукы аракагьы иазкымзи. Амала ахәымеханынза аамта рцәызит, аха, идырҳаз ргәы ақәыбзианы, шьтахька ихынхәуан.

– Бхаца инацәкьарақәа брыхәацшхьоу? – Мардасоу дазелымхахеит Астан изылхәарыз, абыржәы автобус аонытцка лнацәа цшқарах дахьрыхәацшуаз.

– Иахьа ҳаидгылазижьтеи уи азбахә угәалашәазомызт, уажәы икалеи? – дцәыцыччон лара.

– Уахь схы сышьтыр, иахьа ҳзыхәҳахәтзомызт.

– Уи инацәкьарақәа трапециа цшроуп ирымоу. Даара ихы бзиала дазыкоуп. Ихы дақәгәыгцәоит, илшара ҳәаак амамшәа ибоит. Ихы дубеиа ибоит. Убас ала ауаа ихәамцшуазар даара ицәымгыуп, ауаа иеырцәихьчарц далагоит, ихәыцрақәа иерыгәтылаикуеит, урт иреиҳау акгьы ибазом азы. Ацәанырра ғәғәа имоуп, иалкаау аказара дазелымхауп, аиҳаразак амузыкеи апоезиеи бзиа ибоит. Иарбан еилацәажәаразаалак иеалеигалоит, ахтысқәа зегьы дрылахәзарц иецишәоит. Ахы азгәдура зацәык ицырхагоуп, иааикәыршоу реиқәшаҳатра тбаа далахәзарц.

– Сгәы излаанаго ала, ибҳәақәо бхы итыбымхәаазеит.

– Мамоу, ари зегьы, ацара-дырра итнамцаазаргьы, зелымхара бзиа каздоз рцышәа ауп. Сацхьеит зегьы.

– Амала Астан иказшьарбага, сара дахьынзыздыруа, инапхыц иаҳәо аказшьарбага иақәымшәеит.

– Умбои ацышәагьы агха шаиуа.

Автобус ишлалбааз, ахәычқәа рзы хаа-мыхаақәак, жаҳәагақәак аархәеит, аехышәқәа инарыдгыла-аарыдгыло иахьнеиуаз. Ирбон, амоа егьи аган реавакны, Ламареи Ахарзамани шлеиуаз. Ирыхькәаз рымшала инеихлаф-ааихлафны еинаалақәеит, ржәытә уаха иргәаладмыршәарц. Ламара Ахарзаман длаазазшәа икалеит. Мадинеи Мардасоуи, афатә тирта инааонып, уаха иаатымгылазакәа, ацхә иқәсит. Аоныка излацашаз а-«РАФ» инталан. тыпқәак ааныркылит. Асны хар рымазамкәа имыхәҳахәти, мачк рцсы шьаны амоа иқәзарц, зымоақьыра иаха иҳаракыз амашьына лас иақәтәартә.

– Бани баби рнышәынтрае сцарц стахыуп, – амашьына ыкәшәтраа ашьхеи амшыни ирыбжьгаз амоаду ианын. – Сымцар ада цсыхәа сымам.

– Амоақәа шьта хар рымам, уцарц утахызар, – дцарц лхатагьы илтахын. – Схәычи иаби иеибырҳәаз уздырзом! – уажәгьы ицьалшьон иаалгәалашәаз урт реицәажәара. – Аб ахәычы дааисны дикит хатас ишәыцдаз ҳәа. Узбахә иаҳар сацәшәазомызт усгьы, иаб идыруан ҳаиқәымшәар шалымшоз. Аха ахәычы, – азәгьы дҳацзамызт ҳәа, иаеаршәны маи икит.

– Бара ибымоуп зегьы: аԥшра-асахьа, аҟазшьа, ауаҩышьа. Быплан бзиа избоит сара. Анасыԥцәкьа бара ибыҟәгамзароуп, ибывымсыроуп. Гәыргьарыла быԥсҭазаара ҭәызароуп. Арахь бара быԥхәысра балаҟазам. Бхаԥа билԥны бызилԥуам…

– Нас сымаԥара сыҟазааума?

– Ҷыԥ хаԥа бымԥои.

– Сызԥазом. Ус иҟоу ахаԥагьы иԥшаара мариам.

– Ус анакәха, бҽыбыԥсахроуп, бхаԥа бзиа дыббартә, ԥьара ак ҟабԥароуп, ҷыԥ быԥхәысхароуп.

– Изымуа усуп. Ҩнытҟала иузааигәам ауаҩы бзиа дызлоубои, уи иҷы ҷыԥ аԥхәысхара злаулшои, ихаҭа аҽыԥсахра илымшозар?

– Сара бысзҽилкаауам: нас уа быстәеи?

– Ислахьынԥазар акәхап.

– Иҟҷахоу аԥхәыс леиԥш, блахьынԥа бақәымгәыгын.

Ацәылашьԥара уамак агымкәан, амашьына длалбааит лара, иара уи дахьагоз лгәы хьыухьыуа ишлыхьуаз, агәарбжьара дныбжьалт. Аҩны дҩеиааншә, лашьцахьан. Ланхәа адәныҟа зегь ҽиллыргахьан, уаҩы агәарԥ дыкәзамызт. Зегьы ателевизор иахәаԥшуан. Лара ахәыҟаԥартаҷ иаалгақәаз рҭыԥ иныкәылԥеит. Лыҷкәын дааит.

– Мардасоу иахьа дыббама? – ибжьы ҭымгаԥакәа длызԥааит.

– Дызбеит.

– Саргьы дызбар сҭахын. Бара уи бзиа дыббома? Ҳаб бзиа дыббазомеи.

– Ҳаб бзиа дызбазом ҳәа уазхәада? – лыблахаԥ гьежьуазшәа, днеилбзаа дԥеит. – Мардасоу иҭаацәа дууп, аус рацәаны имур ҟалазом. Сцаԥхьаза ҳаиқәшәалоит, уи уара угәы изалси?

– Сгәы иалымсзеит. Уи х-ҩы, ԥшь-ҩы ихьынҳалар ҽиԥхьытта издәыкәԥару?

– Сыздыруам, – ача хаа неилыркит.

– Абас ҳабгьы дыҕәгәазар!.. Абри сфоит, нас сыриа, ацәа сакуеит.

Агазплита налыркын, ахьурзы нақәыргыланы, ахәыҷы, ича анифа, длызәзәан, дышьҭалԥеит. Даныхынҳә, лхьурзы иҭаз ахырҕ аҟьатҟьатра аеазнамкыцызт. Агаз иҭаз маҷхон. Уи ахә азҳара иаҫын, иаарласны ирзаамхәо инеир ҳәа дшәон. Ланхәа дааҩналеит, акы лгәы ишалаз мҩашьо, ацәажәара лԥәыуадаҩны, арахь лҫы ааихыхра уаԥәшәартә, иҭыԥуаз иалудраази.

– Уаԥәы аҩнынза сԥар сҭахыуп, – ҽгьи далагааншә, Мадина даацәажәеит. – Ахәыҷы дызгоит.

– Иахьа ашьыжь аахыс быҟазам, уаԥәы беиҭацоит.

– Сашьа дхынҳәааншә, ҳуаҭахқәа ирыҩналар ҳәа сшәоит, ҳшынахылаԥшуа дсырбар сҭахыуп, агәылаԥәагьы ҽыдсырбароуп, ҳагьыргәалашәом, рҩны ҳхьчалома ҳәа, ргәы акы аанагар сҭахымызт.

– Бара беиԥш ҭаԥак иаалҭахыу лдырҟаԥо дшыҟам бымбазои, нас бгәы знанамгозеи? Ԥсоу бцар, ахынҳәра бцәыцәгьоуп. Уаԥәы, ҽнак баангылар, аҩныҟа бцоит, ас ббахьоу.

– Ус сымазамкәа, атачка сыманы, саатк баша сгылахьеит ҳәа шәазҳәахьада?

– Ауаа ирымҳәаша арбану, ҽилырга рыздыруам акәымзар, аха сара избоит, абра бааижьҭеи, ҽнак ибҭахны бышзаанымгыло.

– Шәара ишәҭахны шәыҩноу? – ҳәа аҭаԥа данаақәцәи, анхәа илҳәарыз аалҫамшәеит, уи гәыбԥан лоуртә лхаԥеи лареи хаа бызшәак еибырымҳәацызт, ҽснагь еицгәамԥуан, данычмазаҩхагьы длымбар ԥсыхәа лымамызшәа дшиҫызгьы, дылҭахцәамызт жәынгьы-ҫангьы. Усҟан аҭаԥа илҳәашаз маҷызма: – Иалысхуази абри аҩны, шәазхәыцхьоу? Исҭахыу сҩызак дысзаамгозар, даазгар еиҳаби еиԥби шәылахь еиԥыхны шәзырмыхәаԥшуазар, исҭахыу сзымҳәозар, исгәаԥхо сзыҟамԥозар, сзыҩнагылоузеи? Ԥсааиҭакрак смоур, арахь зынза сзааизом, ари аилкаара уадаҩума?

– Дарбан ҩызоу зызбахә бымоу? Ирылаԥхи аҩызцәа!

– Ишцыкәу ирылацхи? Аҩыза дыцхашьатәума? Нас акрысфеит, сиеит, сыцәеит, абри сызхароума сыпстазаарае.

– Сашьа ианхәцҳа лцҳа аҩызцәа убас илызцон, илзаауан, ацыхәтәан илыхьыз бмаҳазеи? Ддәылрымцар амуит.

– Уи лҩызцәа сара сҩызцәа ишцарыдышәкылои?! – ачуан аҿы ижәпахоз лбыста амҳац аларцәиуа, Мадина, лхы данҩаха, ашә илагыланы ирзызырҩуаз Астан лылацш наиаахеит.

– Уаҳа исҳәара сыздыруам, – анхәа наk дныҩналеит, лтаца рхәы аалгозар ҳәа, аишәа аалырееирц.

– Ибыхьи, бара, ажәак бҳәацхьаза «аҩыза» дыбҿыцакыуп? – ҿааитит Астан, Мадинеи иареи рымацара ианааанха.

– Нас сҩызцәа ишаауҭахыу урыхцәажәар зуама.

– Мардасоу аидара рацәа шьҭихлоит ҳәа саҳаит, – уи иахь аиасра дшалагарыз шизымдыруаз, ихьз ҳәаны, избахә аацәыригеит. – Усkатәи аусуреи аидара шьҭыхреи илшоу иара, дуаҩы жәпоушәагьы дыkоупеи?

– Уи илымшо ҳәа иkоузеи! – аҿахрақәа ачанахкәа ирынцаны иаакәлыргылон. – Иакәымгьы изумҳәан, – даацышәырччеит лара. – Сышузгәааува дыр. Уи ауаҩ зегь рыла бзиа дызбоит.

– Иаа?!

– Ааи! Уара угәы ишаанаго сыздыруам аха, уаҩцас даара дыстахыуп.

– Сара бзиа сыббазом, иара бзиа дыббома?!

– Дааараза!

– Шьшь!.. Азәы акы ибмырҳан.

Лчанахкәа лыманы, азала дныҩналеит.

Усkан лгәы иҭашәомызт уи ауха лгәы иаамыхәаша акы дакәшәарын ҳәа. Избанзар Мардасоу исахьа лыбла ишыхгылаз дышьҭалеит. Илзымчҳауаз аус ахь лхаца даниасгьы, шылашьцазгьы лыблакәа хылҩеит, убри исахьа ҿаҿаза илзааигәазарц лтахын. Маҷк ус ала лцсы ааивылгарц дашьҭан. Аха бзиа дызбацәоз лхаца иҵсыц алагаҩагабжь ҭыц анылнамта, лнацәакәа ллымҳакәа ирталкит. Уи акгьы ианылмыхәа, лылаҷырз лҿеибаҳәа аҿыланахеит, убаскатәи адунеи лцәымгын. Лтагылазаашьа иара илмырдырит. Иҭыц ашka даннеи, лхы хәыцагәаны дкьызқьызуан, знацәакәа лхы иаалызшьуаз ихаҿсахьа ҿыц ишлызцәырцызгьы, уажәрааанза дахьыkаз, дагханы ацстазаарае дахьылцылаз азы, гәаныла диҿцәажәон. Иара ҿиҭуамызт. «Ацстазаарае агьыkазам», – ллымҳа ииатыҩҩоит ацыхәтәан. Абас иҳәазижьҭеи, бзиа дшылбоз иалымҳәакәан, ихы игәахшәаны адәы дыкәзар иаҳа иеиҷьызма? Ларгьы лгәы иҭацәkьаз лзымҳәо, илтахыз лзыkамцо адәы дахьыкәыз, лгәы ццәахьан, ацстазаара акәзар икәҳа ицон, хьацрак, ма аатгыларак ақәзамкәа. Арахь Мардасоу ихатагьы дыгәжәажәон. Нас рҩыцьегь изҭашәаз иалыргарызи?

Шааанза дҩагылеит, усгьы дзыцәомызт. Аҩн ускәа лнапы рылакын, атаацәара ҩагылакәааанза. Лхацеи лцеи ресилаҳәаны ианаакәгыла, ахәычы иҿы илырзәзәеит. Ианааилгакәа рызынтәык лалыртәан, ачаи длыржәит. Лабхәа ашәшьырцахь дцеит. Ланхәа лтаца илхьахьаз ажәкәа тылцарц днеит. Мадина асаркьаҿ лхцәы еиҿылкаауан. Шьыжьнатә цәыцашоурашәа икан, ақәа алагарызу здыруадаз. Амра анаакәыччa нахыс, аены лыблакәа амцхә ашәахәа шазымчҳауаз лдыруан. Ацхын зны-зынла, амҩаду ахь данкылслоз, абласаркьа еикәацәа ныkәылгон.

– Ҳгәылара ацсра шыkоу бхабмырштын, заа баар цәгьамызт, – ҿааитит лхаца.

– Бзиоуп. Иахьа сзымнеиргьы, нас хы-мшы уа сыkазааусит. Сыбласаркьа убазар?

– Бара бтәы сымбеит, аха сара стәы га, уи иаҳа иеиҷьуп, – иааиган иналиркит. Уи анлымхалца: – Бсыреырбоит, аха бызсыреырбо дзустадашь?

– Сумццааны уаҩы сигарц игәы итам, рыцхарас икалаз, уеыртынч! – даалырччан, лхәычы даашьҭхны, дындәылцит.

Раԥхьатәи аԥхын мшԥәа игәазырҳагаха иааит. Амала амш шыцәгьахоз мҩашьо ишыҟазгьы, аҽны Амра ашәахәаԥәа хааза адәы иахьыԥәыцхоз лгәы ҟанаԥон. Амҩаду аҽы амашьынаԥәа шыраԥәамзгьы, Мрагыларака зхы хаз зынза имаҷзан, еивасны Амраҭашәарака иаҳа иццакуан. Ԥсоу аназара акәын ауаа зыргәаҭеиуаз. Лгәы лҽанзамкәа машьына ласык лзааҭгылеит. Анцәа дрыцхашьа! Ари Мардасоу имашьына акәын. Уи уашәырын, шамахамзар иҭигомызт.

– Закәытә еиԥәшәароузеи, еибыҳәаны ҳаҟазар, ас ҳзеиԥыларымызт! – ашә аалыртит лара. – Уабаԥоит?

– Бахьцозаалак бызгоит, бҭала!

– Аҩынза снабжьысыр сҭахыуп, – ахәыҷы длыманы, ашьҭахь дынҭалеит.

– Уахьгьы бызгоит, аха зны баби бани ахьжу ҳнабжьысып, ибцәымԥымзар, – имашьына наирцасит. – Убра анеира сҭахыуп, амала сымала азәы сибар сҭахзам, бара бназгазшәа аԥшра аиур бзиан.

– Абрахь сышцәырԥуаз цхыз ибаны, анышәынтрахь сугарц угәы иҭакны, уцәырԥма? – иааԥьалшьеит лара.

– Ҳажәла еизар рҭахыуп, неирта-ааирҭаԥәак сыман, сусԥәа срылгеит, шьҭа убра ҳаиццар цәгьамызт, ҳанеиԥәшәах.

– Бзиоуп нас, – дақәшаҳатын лара.

Амашьына аақәырцәаины, аласра ырццакуа, амҩаду дҩанылт. Араион ццьырмыкьаҽ инкыдхылан, лара иаҳа иахәҭан ҳәа илцхьазоз ашәҭ цшза быбышԥәа ааихәеит. Ҽыц амҩаду иангылт, иаарласны имҩахыцырц. Ақытахь ицоз амҩа акәзар – зынзак машьынак анзамызт, ауааԥсыраҕьы даараза имаҷзан. Ақыта аԥсы шахаз узырдыруаз арахә заԥәык ракәын. Гәата-бҕата амҩаԥәа ирнысуан, аандаԥәа инарываршәны иҳәуан. Иааҕыцсижьҭеи акыр ирыгын, аарлаҳәа рцәаржь аархаларын угәахәрын. Аԥха иныԥәсны, ахдырцра иахьыҩаҽагылаз, шәшьырцак аҽы амашьына наиргылан, агәашә аартны, анышәынтрахь инеит. Мадина лылаҕырз аалҽеибаҳәеит. Аҳатгәынԥәа ирхагылаз ахаҳә баҟаԥәа ирныз асахьаԥәа рҽы хаԥеи цхәыси ҽан. Мадина лабду, нас даеа цьоукы рҳатгәынԥәа ргәы табгарц агьрыгмызт. Аԥсуаа рԥсцәа ахьжыз арҽыцраԥәа цасымны ирцхьазон, аха иахьыдымрыцкьоз Мардасоу игәы иалан.

– Ҽбыгак ҳамазар, атәеи амаҕ ссеи сырххуан, – иҳәеит Мардасоу. – Аҟмыкгьы гылеит.

Лара ахцыстра шыҟаз ала дынхыцын, агәарц ахь днеины, ҷкәынак диаԥаажәеит. Адуқәа амхахьы рашәара иҟан. Аҩны иахыз аҽбыга аацәыриган, иара ишикыз лара длыцны дааит. Мардасоу аҳаскьын, аԥшқареи ажәпареи еибарганы, ирххуа иҽанынеиха, лара урҭ еизганы ихыганы икалыжьуан. Анышәыргәқәа риашаны, ақьашанақәа аныҟарца, иахылҽиааз аԥиаа бгьы ҟьаҟьақәа напыла ицылхит, аҽбыгала Мардасоу уахь дыԥәымларц. Зык ааргән, аваза иахьеизакыз инаргыланы интартәеит, ашәтқәа нтаргыланы, аԥшәма хәыҷы длыргьежьын, даргьы рмашьына шыҟаз иаатыцит. Мардасоу даҽазнык иашьтахьҟа даахьаԥшын, ахаҳәқәа ирныз ахаҽқәа ааимидеит. Абарҭ ракәын ахшара цьашьахәы адунеи дықәызцаз. Ԥшрала дара уамак дреицшмызт, рҩыцьегь дреиҭгьын. Рымацара ракәызма дзеиҭгьыз. Амашьына аақәиргьежьын, шьҭахьҟа иҽааихеит. Амҩаду аҽынза цытк набжьан. Ахәыҷы ашьҭахьтәи атәартаҽ имацара иеааицихын, ихы иан лшьамхы иныԥәцаны, дамхаԥәеит.

– Арахь бахьаазгаз бгәы иалоума? Ҽыбҭзомеи, – дцааит Мардасоу, амашьына амҩаду ахь ианкылига.

– Уи амацара акәзам. Маҷк аҩны ҳагәқәа нибархеит, – лҳәан, усгьы илыззомызт, ауха иааибырҳәақәаз зегьы иалҳәеит.

– Банхәа аиаша лымҳәеи: зызбахә лымаз аԥхәыс лҩызцәеи сареи ҳаицшыми.

– Избан?! – лара дагьаазыҕәхеит.

– Избан бымбои – хаца ицахьоу бзиа дызбоит, ларгьы бзиа сылбоит.

– Заҟа ухы уақәгәыҕуазеи?

– Баҟәыц баашәт! Бхаҵагьы, сыгәра имгозар, гәыбҕан узиҭом. Сыгәра игартә сыҟоума? Амала ус ахьсыхьуа бара азәзаҵәык бҷоуп, уи азы исанаужьратә иҟоуп.

Аҵабырг ахәмарра аҵаҵашәа дышцәажәозгьы, иара иаҳауаз даруадаԝуан. Лара, иара заҟа дизааигәахоз аҟара, аԝоны лҷагылараҟәа зҳауан. Иагьа бзиа дылбозаргьы, цҳәысцас атәым хаҵа лҷицәылхьчар лҭахын. Арахь иара дтәымзамызт, зегь рацкыс дылзааигәан, аха уи еилызкаарыдаз. Уаҳа зда царҭа змамыз ҳәа, лара илҭахын ҷыц баша дылԝызазар, ма лхы лыхьчарц дылԝыза маҵаразшәа иаҷыцылгалар. Ус игәы иаанагон иара. Дыцабгар цәгьа имбо, аџсҟы икын. Дрыцхаишьон ари аџхәыс. Дзаҵәны дизныжьуамызт, ус аныҟәара ихаҭагьы илшомызт.

– Ҳахьеицыҟам сгәы иалоуп, – иҳәеит иара, иахьаааишаз ианааи.

– Избан ҳзеицыҟам? Аус еицаҳамуеи, – ахәыҷы даалырцшуан.

– Ибасҳәалак акала иахыбгоит, – амашьына ааникылеит. – Блыбааныа ара сбызцшуеит.

– Мамоу. Ус ууанхаҵәоит, сара ирласны сзыхынҳәзом. Уца! – ахәыҷы длыма, амашьына дынҭытцит. – Усцәымшәан, автобусҟәа бжьами. Ҳгәылара аџсраҷы уҟалома?

– Алмасгьы, сгәылаҵәа даҷа цыҭ-ԝыкгьы сыманы, снеироуп.

– Уа ҳаибабап.

Зызбахә рымаз аџсраҷы днеит Мардасоу адырԝаены ахәымехан, игәылаҵәа ахаҵәа ицны, урҭ рацхьа иԝыҟәназ Алмасгьы дрылагылан. Мадина уаҟа амаҵ луан. Лԝызцәа уи дахьрылаз, иара дшааиз лара игәалҭеит иҳәартә димбеит. Амала, араҟа илаџш дахьааимнадаз, даҷазны диқәшәааныа иааизхарын шигәахәызгьы, уаантәы алада иҷанылеиха, иаразнак иласит заҟа дыгәхьааигоз. Лпашәра аџкыс Амра ахьаиааиуаз игәы иалан. Аухантәарак, дҭаҵан ҳәа дахьыршьоз агәыла азла дрылагыла лымаҵушьа ицхыз иалан азы, цқьа дзыцәомызт. Ашьыжь ицшәма заа дгылахьан, иара данааџшуаз. Ас ихьзаломызт, аха ашарцазшәа акәын маҷк данҭанагалаҵәкьаз. Ихы ихьуан. Аҭаацәара реилатәарта цссо дыԝонан Алмас, илхаршәыз лкасы цшқа ларма напала лыхәдаҷ иеидкыланы.

– Бцәыуазма?! – уи лҭагылазаашьала даарыцхаимшьар аузомызт.

– Мамоу, – лхы шьҭымхзакәа, ашышьыхәа дызҷыз даҷын.

– Ибыхьи нас?

– Сара саҵахеит.

– Уи иаанагои? – идырит аџсраҷы Мадина лахь инаиршәыз алаџш зеицшраз даҷазәы изгәаҭомызт аха, лара ишлаԝылмыжьыз.

– Сара еснагь зегьы аидеализациа рзызуан. Аџстазаара сара сплан ала ицарызшәа сахәаҵшуан. Убри азакәхарын зны-зынла ҳзымеинаалоз, аицәхара аҷынза ҳнеибаџо. Усҟан, ахәыҷқәа ракәымзар, сеысшьуазар агәхьаа скымызт. Уа сзынхазом ҳәагьы зны сан иласҳәеит. Сгәанала, ибыргцәа збозар, ахәыҷқәа изысаазозар, иматәа-иԝыҭәа цқьазар, исас дызбозар, аџыхәтәан – ихаҭа даараза сиҷыгәхәаауазар, – уаҳа иитахыузеи ҳәа схәыцуан. Уаҳа иҟасцарыз сыздыруамызт, улабжьараҟәагьы саҳазомызт, схы ахькыдыскьарагьы сақәшәазомызт. Аха уара иаасуоҳәаз зегьы иашахеит, – аиааира угеит. Сара саҵахеит.

– Баргьы биааизшәа збоит.

– Акәзаргьы ҟалап, – лхы шьҭылхуамызт, аԝмсаг ахьылкыз.

– Акы бцәыззар акәхап, аха ибырҳазгьы еиҳауп.

– Иашахап.

Дыԝдәылцын, ашьыжь иусҟәа неигзон. Инапы злакыз дашьцылан азы иҷырлашәынгьы инаигзон, акәымзар ибла цқьа иабомызт. Алмас дахьынзаҵаулаз иахьа ҷыц инарҭбааны имбази. Лгәы ахьылирхьуаз ихы ицәымҵанатәуан. Ихатә цәанырра ҵаулазаҟәа убарҭ ирыцаимырзыр аузомызт. Нас мышкы зны иҟалашаз аамҵа ҳәа дзазцшрызи. Ма уи ицҭәы усны еилыргатәха цьоукы рыбжьагылаҟәар еиҵьхозма. Ахәыҷқәа аныԝагыла аџьцьаҳәа агәарц иаакәгылеит, хәмар бжьыла агәарц ҭыртәааua. Урҭ рыхәмаршьа ззеилымкаауаз рандуи раб иаҳәшьеи рыцакьон,

маҷк иаарзызырҩуан, аха згәалаҟазаара ихнаҵаауаз адуқәа ирҳәо аархашҭхон. Иара ус ишеибарыҩуаз, агәыла хәыҷқәеи дареи еигәныҩуан, агәыла гәарҵ ахь иҵеит. Акраамҭа ихәмаруан.

− Аҩныҟа ҳцап, – иҳәеит Ҵьарма хәыҷы.

− Ҳара ара ҳаҟазаауеит, уҭахызар уца, – лҳәеит Радица.

− Шьҭа ҳахәмарит, ҳцап ҳан лахь!

− Уи аҩны дыҟазам уажәы, – азҭаб еиҳабы ахәыҷы акала даанылкылар лҭахын.

− Дабаҵеи?

− Хаҵа дҵеит, усҟәаҵ! – дыхәмаруан лара, иахьылҿыҵашәаз здыруадаз.

− Уа-а!.. – дыҳәҳәон, Ҵьарма дыҩуа агәашә дынҭҟьан, уаҩы дихьымзо, дара ргәарҵ дааҭашылеит.

− Иҟалеи?! – дыҩны даацәырҟьеит Алмас, лхәыҷы дылгәыдҵаланы, лыхәда иҿахаиршәит, илаҭырз игәыҵаш дқьызқьызуа. – Иухьи сыҷын? – ларгьы дшәазеит.

− Радица хаҵа бҵеит ҳәа салҳәеит, – дгәынқьуан иара итәала.

Арҭқәа зегьы збоз Мардасоу дышҳазза абарҵа дықәгылан. Иеилаҵәаз аҭаацәара, аздацк ҵҟаны ишьҭоуҵар, аҵла цқьа изымҭьацакәа ишаанхоз еиҵш, агәнаҳара иақәуршәон. Иара данаагьежь дааиҵхьхәыцаахт: зныкыр игәы иҭашәахьазма Алмаси иареи еилыҵырц алшарын ҳәа?! Ус зынзак дымхәыцзацызт. Уи лыда ари агәарҵ аҭаацәара ҭьацарын ҳәа зхы иҵнаҟарыдаз! Лхаҵа диҭахымзар ас игәы иҭашәарымызт, аиашаз даҿа ҵҳәыск диҭахгәышьан, аха аҵсҭазаара ус иҟалеит: ҵҳәыс дааигаанзагьы уи аҵҳәыс бзиа дибон, лара лхаҭа диқәшәаанзагьы, дихьан ҳәа дшыҟамзгьы, – нас иҟаиҵарызи шьҭа? Ас ауаҩы уаанза дақәшәахьазушь?

Ҿнак, рыжәлантәқәа реизара аныҟалаҵәҟьоз реиҳәарц, ақалақь ахь имашьынала деиҭацон. Макьана иагьшьежьын, ааҿыхьҭазма уҳәартә, аҵша хьшәашәаза ашьхантә илбааҟьон. Амҩаду иаваршәны, длеиуан Мадина, иныҟәар зҭахымыз лҵа имахцә данкны. Лнапқәа лмахәҿқәа рҿынза бинтла иҿаҳәан. Иара дааҭгылан, имашьына ашә анааирт, лхәыҷы длыма дааҭалеит.

− Бнапқәа цәҵны, ибыхьи? – Мардасоу иибоз изычҳауамызт.

− Анышәынҭрақәа анаҳрыцқьоз, ҳаскьын бҭьы ҟьаҟьак ыҵысхуан, абас аллергиа снаҭеит.

− Бахьцо саҳәеи!

− Саҳәшьа лҿынза снеишт. Лгәы бзиамызт. Аҵсраҿы узыҟамзи?

− Сыҟан.

− Узымбазеит.

− Уамашәа избоит. Саҵхьа бниас-ааиасуа, амаҵ буанеи. Еицыз уамак ҳнымхеит.

− Аҵсраҿы унеиуазар ҳәа сыҵшын. Агәалашәарақәа рылоуп сҵсы злаҭоу, – лҵа изеилкаарымызт лгәахәазу здыруадаз, иаартны дцәажәон.

− Бзиа иббоз уаҩы бааигәа дахьыҟамыз брыцҳасшьон зны, уажәы, ибҭахзоу дшыҟоугьы, бҭагылазаашьа даҿакала иахьыҟалазгьы брыцҳасшьоит. Мышкы зны ари аус ҳцәыҵҵыр…

− Усҟан сара сыҵсыроуп.

Ари илҳәаз ҵакыс иамаз цқьа изеилыргомызт: реиҵырҵа дацәшәозу, ма аилыргарақәа лцәымҭзу? Арахь дзыцәшәашаҵәҟьаз рҩыҵьегь акы реазырымкыцызт.

− Бгәааны быҟоушәа збоит, аҵсраҿы ҳахьааиқәымшәаз бгәы иалоума? Ҵсоугьы ааигәа ҳаибамбацт.

− Мамоу, ус баша сааҵсеит.

− Бзырааҵсеи, ҳаизыҟазаашьақәоу?

− Зегьы, зегьы… Абра слыбаауеит. Ааигәа аҳәаахьы сызлеизом, саб иашьа иахьгьы сцар ҟалап. Срыцхраақәароуп, – абас дыррақәак наилҭан, амашьына дыҩҭыҵит.

− Бабазбо, банбазбо?

− Иуҭаххар – иахьуҭахыу, иануҭахыу суҵшаауеит, – абзиараз ҳәа лнапы налҟьан, лҿыналхеит.

Иаразнак, имашьына аарҳәны, шьҭахьҟа амѡа дзықәымлеит иара. Дызҿыгәҳәаауаз аҧҳәыс ҿа уажәраанза дыздимбалацыз, аха ихаҭа ибзианы иидыруаз аѡны иатәыз ауа-ҭахқәак рҿы дшыҟаз ибонаҵы, араантә ақәҵра усҵәҟьа имариамызт. Дандәықәла, ихы-иҧсы уа инижьызшәа, игәалаҟамызт. Уи ашьҭахь, Ҧсоу длеиццхьаза, длышьҭан, дибомызт. Дыздыз ҳәа иҧхьазаз ргәараҭа дызҭаломызт акәымзар, амѡақәа акыр дрызкылҧшхьан, лара диқәшәомызт. Лаҳәшьа дахьрымаз еилкааны, дыррақәак иоуазар ҳәа дгәыҷит, уигьы башахеит. Дахьнеиуаз-дахьааиуаз ҵьара дыҟамкәан ҟалашьак аиурымызт, машәырла иеиқәшәомызт умҳәозар игәы иҭан.

Ҿнак риашьара ахьеизоз ақыҭахь идәықәлеит дара рцуҭаҿы иеиланхоз. Доусы рмашьынақәа, рҭаацәара ҭартәаны, амѡа ианын. Мардасоу ихәыҷқәеи урҭ рани ракәын иара имашьына иакуаз. Иахьнеишаз ианнеига, аамҭа рыман, уажәыҵәҟьа дшааиуаз нареиҳәан, дцеит иара Мадина лаб иашьа дахьынхоз. Имашьына шәшьырҵак иныҵаиргылан, лани лаби рнышәынҭра ахьыҟаз аҳаҭгәынқәа днарыдгылеит. Ашәҭқәа ѡахьза изҭагылаз хыршәҭын, иҭаз азы маҷ афѡы гон. Иааирыцқьақәеит. Лара арахь дмаацзар ҟаларын, акәымзар ашәҭқәа лҧсаххьазаарын. Мадина лхаҿы иқәыз аҧшқара лан лсахьа зныз ахаҳә иқәибаауан. Дара иеиҧшзамызт, лан димбахьази. Усҟан изгәамҭаз ҿыцбарах ибла ихгылазу, ма ихы еилаҧсоу? Абзиабара уанарлашәуаз ыҟамзи. Анышәынҭра дааҭыҵын, ашәшьырҵаҿ даагылт. Анышә иамадаз ахаҵеи аҧҳәыси цқьа ирзымдыруаз хаҵак рҳаҭгәын аҿы дырзааирын, дрызхәыцрын ҳәа ргәы иҭашәахьазма?

Агәарҧ аҿынтә ҵьоукы изҧшуан. Иангәеиҭа русқәа инарылагозшәа руит. Иаргьы уаҳа аангылашьа имамызт, даанхацәар дзусҭаз еилыркаарц изааиуан. Имашьына дынҭалан, даеа ҳамҭакы дахьзааҭымгылаз игәы инархьуа, иҿылеихеит, дыззааиз азҵаара аҭак имоукәа. Издыруадаз дышлышьҭаз гәаҭаны ҵьоукы ҿҧныҳәас илырҭазар? Ма ларгьы дышизҧшыз лгәы ҧҵәазар? «Иугәаҧхар – иахьуҭахыу, иануҭахыу суҧшаауеит» ҳәа иаҳәаны, дшиҧырҵыз игәалашәон. Дыхәмаршәа илҳәеит, аха илымҳәеи. Амѡа дахьаныз, лара лҷыдарақәа ызыр ҳәа дшәон, дахьизымҧшаауаз убасҟатәи игәнигон. Иара изы уи трагедиахар алшон. Усҟан иидеалқәа ныҵабгарц ицон. Ауаѡы цәала-жьыла мацара акәзамызт дшыҧсуаз.

Имашьына наргыланы, ижәлантәқәа шьҭа иахьеизахьаз данынҭала, еилацәажәарақәак мѡаҧыргарц иааилатәақәахьан. Алмас, лхәыҷқәа лыдеизала, ашәшьырҵара иаҳа иахьыҟаз дааскьаны, дтәан. Иара иакәын уажәы урҭ ирыцмыз. Чарҳәрак иузшәа убри аамҭаз дшааҟалаз еиҧш, зныкгьы ихы имбацызт. Уи аҭагылазаашьа иаҳагьы иуадаѡхеит, иҭаацәа иманы аѡны данааи. Мышкы зны абарҭ аижәлантәқәа иус еилыргатәыс ироур шрылшоз ихы иҭагьежьуан, убри иеацәихьчарц шихәҭаз дшазхәыцуаз, имашьына ныҵаргыланы, иееилихырц данааѡнала, Алмас уа дтәан дынкахәыцуа.

− Амѡа ҳахьынзықәыз ажәак бҿыҵымшәеит, ибыхьи? – дҵааит иара, иоуаз аҭак шизымдыруазгьы дацәшәо.

− Ажәак зысҳәода? Уара уакәзар арахь уҟазам.

− Уажәы ак бхы иҭашәахт, – иҳәан, реицәажәара нирҵәеит, ирлас иеааиҭеикын, дындәылҵит, адәахьы усқәак наигзарц.

Уи ауха, иҧшәма дшигәылаҧшуаз дазхәыцуа, дзыцәомызт. Иблацә анааиқәҧсагьы, иибаз аҧхыз, ус баша-маша ихашҭыртә, изымѡасуамызт.

2
Азыхь
(Акьыҧхь збахьаз, аҧхыз иалхыз ажәабжь)

Раҧхьа, ашьха иѡахыкны, ажәѡан аҵкараҿ ҧҭа еиқәаҵәа хәыҷык аахылт. Иаразнак иааилалашьцеит. Макьана игәарларц згәы иҭамыз ажәқәа ааизыѡѡын, акы рцәа иалашәазшәа, иааибарҟаан, иҭрысны рҿылархеит. Иубарҭан – амш цәгьахон,

арахә усгьы уахгьы-еынгьы абна илан, рхала игәарҭуан, игәарлон, уиазы урыцәшәатә иҟамызт.

Асы аҳәылыҳәа ианалага, азынраҭәҟьа макьана иаамҭамызт, иаарласны иааҟәыҭрын игәахәт Мардасоу, адгьыл ҭыҭк иҩаҟәганы иргылаз, ҩ-уадак змаз иҵьыргәал ҩны хәыҷы дыҩнатәаны ахышә дахькылҭшуаз. Асы еимаҩны ианлеиуаз бзиа ибон, изхара изымбарызшәа, адәахьы дыҭшуан, цыра-цыра еиқәылоз асы ажәпара ибла изаҟәымго. Ҭыҭк леирын уҳәартә еиҭш, аеааихнарсыҭъуамызт, аха ас иааҭымгылазакәан иахьаҿыз, иахьцалак «аус» арласуан ҳәа дгәыҭуан. Ҭынч-ҭынч ианлеиуаз акәын аеанашәазоз. Ирацәаны асы шьҭанаҭаргьы дацәшәозма, иҭсҭазаара абжа ашьха ихигахьан, азынраз амшқәа аныцәгьахалак, мызла аҩныҟа иедирбазомызт. Иҭаацәарагьы ашьцылан, бнахьчаран занааҭс ишьҭихыз, усура дыҟан рҳәон.

Акырынтә иақәикхьан, ақыҭахь длыбааны, иҩнра днахыларц. Игыз-ибзаз ҟаҭатәын, аҩнра даеакала еиҿкаатәын. Ҭҳәыс дааигеижьҭеи, иаҳагьы агәазыҳәара иауан анхашәа-чашәара, иҩнаҭа ахылаҭшра. Аус ҭәҭәа аныҟаз иҭҳәыс лымацара илзаанижьуамызт, ибнахьчара иеахаршәаланы длыбаауан, амхы леиҭон, ианаамҭазгьы иҭеигалон. Афатә-ажәтә рыгымхарц, дрышьҭан. Иҭҳәыс илцәыуадаҩын, аха лара ҿылҭуамызт, уи иара ибон. Иналаршәангьы илҳәалон, аиашазы, дызҿыз аус нижьырц. Ихьанҭан ҭаацәарак рбара. Ахәыҷқәа, абаҳчахь ицоз, угалар акәын, ашкол ахь ицоз, ушьҭлар акәын, ахылаҭшра ҭәҭәа зегьы ирҭахын. Арахә хьаас илиҭомызт, жәқәак араҟа абна изылан, ашәи ахши лыгирхагәышьомызт аха.

Иара иусура иҭахны аханатә иеалеимгалеит. Еиҳаз аҭара иоуны дангьежьы, изанааҭ ала нап злеикшаз анирымҭа, аамҭала абнахьчара дналагар, дышнеи-шнеиуаз даеа усурҭак иҭшаарын ҳәа, дызлагоз закәызгьы уамак дазымхәыцзакәа, ашьха дцеит. Ашьҭахь ашәаҭыҵьаҭ дашьцылеит, аҭсабара иаҭәарада ҭсҭазаарак имоурызшәа дахәаҭшуа, иеизаҟәымго даақәхеит. Абна аазгоз амашьынақәа шыбжьаз ибжьан, ахьчацәа рырахә рыма илан, игәы уамак иҿыҭъуамызт. Амшқәа аныбзиаз мчыбжьык ала зны, ианыцәгьазгьы аамҭа хараҭәҟьа имгакәа, алада длымбаар иуамызт. Ирымаз-ирыхзыз гәамҭакәа изычҳауамызт. Амала уаҟа уахыки-енаки еиҳаны даанхомызт, деиҭашьхнылон. Аиаҭәара иахылҭуаз аҳауа цқьа иҭсҭазааран. Аҭхынраз ахәыҷқәагьы хәнигалон, аҭхареи ахьҭеи еимаркуа ианалагалак, илбааигон. Азынраз иаҳагьы аҳауа зҩыдан, имацара далачон акәымзар.

Иҵьыргәал ҩны аиаҭәара ахашьшьы игылан. Аҩныҭҟа жәытәла иҩычазар иҭахын, ижәытә мыругақәа ракәын ихы иаирхәоз. Абна дахьылаз уаҳа дызҿызи, амҿтәы мҳаҭқәа, ачаҟәа, асандакәыр, ахмаҷыр, аҟәыдыршьшьыга, аныга, арымз уҳәа, амҿлых маҭәахәқәа инапы рылакын. Аҭҳал аақәихын, асы аҳәылыҳәа илеиуаз аграпра алго, акәараҷҷа ахьхьаҳәа иахьлеиуаз даваланы, иҿынеихеит. Уи иҩны иавсуан, азааигәарагьы, аҭҳал нҭаргыланы, азы итартә, аҭыҭ азыҟаиҭахьан, аха иара аҭаҟа азыхь ахы ахьыҭнахуаз дцон. Уаҟа уи убасҟак ихьшәашәан, ицқьан, ианужәлак угәаҭанза еимнадон, иҭсҭаҭаган иара изы. Игәабзиара ҭәҭәан, иаргьы дашьцыламзи, ада ҭсыхәа имамызт.

Акәараҷҷа, мҩахәасҭа пак еиҭш, зҿыгҳара духахьаз асы иалубаауан. Ицқьа ҭыҭ изаҩызан иара, азыхь иаакәыршаны ирыцқьеит, аха еимаҩны илеиуан асы. Длаҟәын, иҭҳал азыхь инаҭаиргылан, азна итеит. Ихмаҷыр наҭеикын, деиҷаҳауа бзиа иибоз азыхь изхара ижәит. Ара дааины, азыхь имжәыкәа, дзыхынҳәуамызт. Уи ҭаск изаҩызан. Ахалыҷ зы угәы арҿыцуан. Шьҭахьҟа иҿынеихеит, асы ишьҭа хнаҩон. Аҭәырҿ-ҭәырҿ рыҭгон ишьапқәа. Аҩны даныныҩнашыла, иҭҳал нықәиргылан, абарҭа ҭшәахьы днахынҳәын, асы наиқәиршәшәеит.

Алашьцара аеазнакуан. Амш, еилгашьак ақәымкәа, аеаамҭсахзакәа икыдбганы илеиуан, асы ушьамхы иҩахысуа ишьҭанаҭахьан. Аҩны дныҩналан, ачаҟәаҿ ирҭәыз ахырҭәы аишәа хәхәа иаақәиргылеит. Ааигәа ииуз ибысҭа еиқәҭа, ирҩаз шәса дук агәылаҭаны, даахан, акәац зы зныз адырган ааимҭаиргылеит. Иҟәардә днықәтәан, ҭынч акрифон. Абнахьчаҩы аусура далагазижьҭеи, ажәытә уаа рҟазшьақәа

шьҭихҳьан. Дыццакуамызт. Лбааԥа ишыԥарҵалоз еиҵш, дымлаԥымлаҵәуа, акрыфара иааиҭа агар ҳәа дшәо, аишәа дахатәазомызт. Аишәа анааилирга, иеааилыхны аҵәардгәаҿы иеиҿкааз аиарҭа ааиқәихит, дхәыцаланы диеит. Аѳны аѳныцкагьы аҿыхьҭара ааҿалахьан. И-«Спидола» азлымҳак ааирҵәиин, ажәабжь ҿыцкәа дырзызырѳуан, нас ашәақәа аазгоз цәқәырцақәак ахь иниаиган, ибла ҭаарц агьигымхо днеиааныа, ус иаҿакын. Уи анирцәа, аҭзахьы днаҳәит, цхыз хаак дамеханакырц. Аха убасԥан ицәа неицхьбеит. Амшцәгьа лбааԥа иԥалазар, иҭаацәа ирыԥәнакрызшәа, игәы ааихьит. Аиашаз, мҿыла иеиқәиршәахьан, аха игәы нарзыблит. Нас ишыгәхьааигоз игәаҵа иаацагьежьит. Рыцҳарак иақәшәарымызт, ԥьушьт, игәахәит ашьҭахь, агәылаҵәа-азлаҵәа рыцхраауан.

Иахьцалак, абыржәы длыбааганы дыԥазар, иаҳа игәы ҭынчын. Абас хәыцрақәак изцәырҵуан, амш аацәгьахацыцхьаза. Убасԥан ихәычқәа ихы иҭашәон, ицҳәыс лымчымхарақәа ҭыц ирҭомызт. Амш абзиарахь ахы шынанырхалак, дыццакуан аѳныԥа. Акы згәы иалазамыз леицш, дҿацхаҿаччо дааицылон ицҳәыс. Ихәычқәа гәыргьаҵәа абаҳчеи ашколи рҿынтәи иааигон. Зегьы шеибгаз, абжьаацнеицш хьаада-баада адәы ишықәыз анибалак, шьхамѳа днангылахуан. Дшынашьхнылалак есымшатәи ибнахьчара напаиркуан.

Иара иҳәаақәа ахьыԥаз илаҵш ахын. Уажәшьта ҭлацыцхьаза, гәаѳаццхьаза рҷыдарақәа идыруан, инапсыргәыца еиҵш инапы ианын. Еизааигәахеит, ицәеижь иалаланы, шьаҵас идақәа ирҭаныԥәон. Зҵсы зшьарц ихәназ, ицхастахоз ҭла жәлақәак ахьказьыз дирбон, ицԥаны амца еиқәцаны, рхәы аладырхиарц. Зны, азиас алаҭәым алаҵжәаны, акамлаҳақәа шыршьуаз ибан, иршәаны, рлаҭәымқәа рымхны, даҿазны ианиба, азакуан ишеиҭоз ала дрықәмақарны, ицхеиҵеит. Абна дахзызаауан, игәаҵхон араԥа, аиҳаразак иахьышьхараз.

Амала, абна аҵкысгьы иҭаацәара ихылаҵшра ахьрыгижьуаз игәы ицагьежьуан даазқәылаз. Машьынак ааихәар уахыла алада дцаларын, ашьыжь дыхәналарын, ма инабжьаршәны дылбааларын, уи злаихәоз абаԥаз акәымзар, иуалафахәы ала ҵарак изеидкыломызт. Аҵыхәтәан избеит иара изанаат шьҭеиҵарц. Иахьеи уаҵәи шиҳәоз, аамҭа шыбжьысуазгьы, дук хара ишимгоз агәра гаҵәкьаны дыԥан. Арзаҳал, аиҳабыра иритарц, иѳны ишимаз ҿнак инапы ианыз абна цқьа ибарц дшылаз, азбаарашәа иԥаз иацрыцуаз кәараҷҷак, ахаҳәқәа ирывҵаланы, азиас ишазцоз гәеиҭеит. Азбаара зык аҵлон азакәын иацрыцуазгьы зыԥаз. Даахыкәшаны дыцшаазар, аҵаԥьа аҵаԥаҵәкьа азыхь ыҵыцуан. Ари аҭыц аҿы даааиқәахьан, азыҵыцырҭа имбацызт акәымзар. Ааигәа ахы ыҵнагазаргьы ҟалон. Ари азбаара зны-зынла иҭабалон, азыхь анааиуази ианымааиуази еиԥаразар? Аншоураз азбаара аҿунамырбозаргьы алшон.

Иҭыц аҿынтә ажыга ааиган, азыхь ҭирыцкьааит, акәша-мыкәша ирыцкьеит, азышьҭра азиас хәычы шыԥаз иҭҳәааны икылигеит. Хара имгакәа, акәараҷҷа, ахаҳәқәа ирықәшьқьраа, ахьхьаҳәа илеиуан, икеикеиуа аҿарыцкьон. Азбаара нҭаба ицеит. Иаакәыршаны цсаран. Акызг ашыц шьапы шәпақәа иԥаца-ҟацаза иагәылиаауан шәы-шықәсала. Абнахшьаацәа арахь икылсыр ҳәа дшәон абнахьчаѳ. Усԥан ара иара ус иоузомызт, зегьы нкажьны, назаза дшылбаауаз идыруан. Ауаа абна рцәухьчар ҟалон, аҳәынҵқарра уцхраауан, рыцҳарас иԥалаз, абнахшьаацәа иузырцәыхьчомызт, аҳәынҵқарра дара ирыцхраауан.

Азыхь азааигәара убас иблахкыгаран, иџьашьахәыз ҭыцын, азыхьгьы ашьҭра убла узаԥәымго ианыԥала, избеит иџьыргәал ѳны еимыхны, ажәытә ҭыц иахыганы, абраԥа ҿыц еибиҭарц. Имѳасны ицоз ахьшьцәа иара иҿы ианыцхьалоз ицирхыраан, иҭыц шынеибакәыз иеиҭеигеит. Арахь дзиасуази ҳәа иазцааз аҭак еилырганы иримҭеит. Ари аҭыц аџшзашьа збоз аиҳарак уи даҿцаауазар акәын, зегьы ирызгәаҭомызт. Уи адагьы, азыхь иадхалаз ибзиабара мазазар цәгьа ибомызт. Лбаа дшазхьааузгьы, иханаршҭит игәыблыра зыдхалаз азыхь. Арахә рхы уахь идырхар иуамызт. Дахзызаауа, аџсара дныталаны есышьыжь игәеиҭон. Абна днахыкәшаны дшаахынҳәлак, ахәылбыехан ирахә ааилыргашәа, аџҳал аашьҭхны, азыхь деиҭазнеиуан. Уаԥа изхара ижәуан. Ҧхалла иааигоз зышхәыс иҭахзамызт, хьурзыс

инкнеиҳауан. Ацҳал итахоз изыхь дазааигәанатәуазшәа ибон. Шьыбжьонҳәа зынгьы, ацсшьараз аҩны данахылоз, аишәаҷ еснагь иаартны иқәыз шәкәык аашьтхны, азыхь дазцон, уи ахьшәашәара иаҳа данарцхьарызшәа игәы инатон. Игәы раҳатза, ацакьаҷы икыдкатцалаз арымз днықәтәаны дзыцхьоз иаҳа ихы италон. Изыхь деигәыргьон.

…Илацш ааихмырсыцъзакәа, ихата иеицихыз азыхь дшахәацшуаз, азышьтра адгьыл илыцаба ицеит. Икалазеи ҳәа ахыцхыртахь днацшызар, азыхь ааизомызт. Игәышцы ҳәызбала иааркьаны, игәы аатыргазшәа, ихы имахьха даақәхан, ицсы илшәшәарц агьигымхеит. Имч еизганы днапыршьшьуан, цәаакырак ибомызт, ацслымз акәхын ибажәза еилаҩоы инацәкьара алан. Иабаказ ибзиабара? Дгәынқьырц агьигмызт… Дцәырҳаны даацшит. Ацсы инапы данызшәа, игәалаказаара зынза ибжьыхын. Имал наимпыцазызшәа, ихы тууа дҩықәтәеит.

Ишазу имшазу изеилмырго, ахышә «шкәакәа» днадгылан, асаркьа ааирыцкьеит. Асаркьа талаҳан. Ашә ааиртырц далаган, изаамыртит. Адәахьала асацыць ацаргәашәа, цысрак азыкатцомызт. Ибзианы иҷааилеиҳәан, хышәк асаркьақәа цены, асы ауатах иҩнажьуа мацара, ажәҩан цыкка днагәылацшыртә, акылҳара каитцеит. Амра гылозар – уажәшьта акыр иҩаскьахьазаарын. Иаргьы дамхацәазеитеи. Напышьашәыла ахышә акылҳара дыҩкылсын, хыхь дҩықәнеит. Асы аҩны ақә иҩатцагылон. Ақә, зынзак иҳаракны сыла ихҩан азы, ҳәыгәра дук еицш иацхьа ишьтан. Ижәкәа рыцагыларта асы азышьтымхит, еиларбганы еилажьын. Абас шыкалоз рцәа иалашәахьазаарын, убри акәын арахә еибарҩны изцоз. Урт уажәшьта итамхкәа инхарын ҳәа ирыкәгәыгуадаз. Амала, издыруадаз, амш цәгьа итанакааанза, амҩаду ахь изкылсыр. Ускан ақытахь рцара иаҳа имариахон, шааанза амҩа иқәзаарын. Лбаа абасцәкьа асы млеизар акәхарын.

Аҩнгьы арахәгьы ихы иааташәеит, аха имцаны игәатца италаз азыхь акәын. Хыхь-хыхь асы дыкәгыланы усгьы дызныкәомызт, макҫаҳәара длылагылон, цьара-цьара игәыцанза длылашьшьуан. Акылҳарала иуадахь длалбаан, ашәаҩа иманы, деитаацәырцит. Ишьеитцан, азыхь шыказ иҫынеихеит. Азышьтра усгьы ибомызт, аха азыхьцәкьа, асы ишыхнаҩоз шидыруазгьы, абыржәы ибарымызт ҳәа агәра игомызт. Асы убаскак ирацәан, уи атыц арҩашьон, ибзианы иидыруаз, зеидара аарла ишьтызхуаз ацлакәа ракәымзар. Ацакьаратцәкьа, кызгны ишыҩашьтызгьы, сыла италаҳан.

Дхынҳәны дцан, атәарғәы ааигеит. Асы иртбааны ирыцкьо-ирыцкьо, акыргьы длеит. Ицсы ишьеит акыр. Ҽыц дҩагылан, итәарғәала асы аҩада иршәуа мацара, азыхь ааирцшит. Дгәыргьаны иныцакшәа ашәакгьы иҳәеит. Ишыцкьаз ицкьан иара, инапсыргәыца нзаашьны, ҫамҩақәак ижәит. Асы ацака азыхь ашьтра ылганы ицон. Уажәшьта дцартә икан. Асы аҫыгҳараҫ илихыз амҩахәастала дҩықәнан, цытк днаскьахьан еицш, инароуны, итахәаеза, хыхьынтә акы ихаҳарызшәа, бжьык аагеит. Ихы шьтых даахьаҳәзар, ацакьа иаҫыбгаз асыцса ацла махәқәа хыжәжәо ишлеиуаз, иирыцкьаз азыхь атыц илахаҳаит.

Даагзит иара, зеидара даараза ихьантаз, аха арахь уаҳа зылшоз иакәзамкәан. Ицсы ааивигеит, итәарғәы иеынанцашәа. Ари арыцкьара далагар – уажәшьта уаҳа илшазомызт. Дшынахынҳәлак аҩны ақә асы ақәихырц игәы итан. Аха азыхь ас «ицсны» иахьынзаказаауаз, иҩны дызнымхарызшәа ибон. Ихы ахьынахара дцар цәгьа имбо даакалеит. Арахь ицсы зыҫҳәараз изыхь ацсы таицар итахын. Уи ҽнак иадамхаргьы икамкәа изычҳауамызт. Есааира ахьта аҫалон. Иқәцаазар ҳәа дшәон. Акрымфареи аацсареи изеилалон, иблахац гьежьуан, ихшыҩ ишитахыз изырхәыцуамызт.

Дмага-маго шьтахька иҫынеихеит. Атәарғәи ашәиқәеи хыхь иныжьны, дыкәҳәазаны ахышә дынкылсит иуатах ахь. Ицхаз акгьы изырхиомызт, ихышәашәаз днацҳаит. Ацхьарца арахәыцкәа ацхышьтәы анрыкәыршьуа еицш, ибжьы угәатца кылнацәо, ашәа гәытшьаагак ирғызуан. Ацсыз нырцәацәа ирымихыз алагәымкәа хца аацәыриган, иццыбақәа инартацаны, ахышә илажьыз асы днылагылеит. Ииулак хыхь дҩықәнеит. Акрифеижьтеи акыр ицсы шааихьазгьы, ицсы ааитамккәа азыхь

ашҟа дзымцеит. Имбазакәа дажәуа далагазар? Игәаҭантәи иҭыҭуаз арҭызбжьы игәы ҟанаҭо, уахь иҽынеихеит. Еиқәыжьыз асы ҭәарҭәла акылҭәара далагеит. Ҭыҭрак ианкылиҭәа, алаҭәымқәа ҭеиҭеит, аҽышәҭанза, асы ҭаҵьгәаны, ишәаҳаит. Ианҭжәалак аҭыжаара ду ҟанаҭон, асы еиҭхьнарттарын, нас иаанхоз иара ирыцқьарын. Имчқәагьы рыедырҽыцуазшәа, длахҽыххеит, – уажәшьҭа иус шиқәманшәалахоз имдыруази, зны иамуазаргьы, зны иаурын.

Алаҭәым шашәақәа амца надиркит. Иаргьы дхәыҷызшәа, ишәаҩақәа ишьҭаҭало, излаилшоз ала дыҩны, зымҩа иҽынеихеит. Уажәшьҭа ишәарҭамызт анигәахә, игәы иҭҭраауа, ҭлак днавҭагылеит, алаҭәымқәагьы еицыҭжәеит. Еиқәыцәашь еиқәыжьыз асы ҩышьҭууаан, еиҭхьытта иҩхалалеит, иҭегь еиҭхьытта икаҭсарц, алада аҽыланахеит. «Аҳаҳаира!» ҳәа дыҳәҳәарц, аҭла данаавҭ, хыхьынтә асыҭса лаҽыҩрны, иуамагаха аҽыланахеит. Ҭлеи хаҳәи еиларҩынтуа, азыхь шыҟаз илеин, адунеи бгазшәа, илеиқәаҳан, иашьҭаны иаауаз иара иҽы иаазар ҳәа дшәаны, дааҳәын, ишилшоз шьҭахьҟа днаҭрысит, уажәи-уажәи дхьаҭш-кәаҭшуа. Асыҭса иаманы илеиуан ацаҟьа ҽыҭҳақәа.

Уи ацаҟьа агәашәқәа реиҭш маҷк иааимҟьан, азы ҭыҩрны аҽаанахеит. Ҭаҟа иахьылкаееоз, асы ырҭзуа, ҭыхьа изышьҭраз аҭыҭ ырҭбаазаны, еимгәаееа ишааиуаз, аҵьыргәал ҩны иагәыдлеит. Аҩны иаакәыршаны, асы зҭуан. Иара акырза дласкьахьан, аха ибарҭан азхыҭра иҩны шарбгоз, еилаҟәаҟәаны ишланагоз. Аҩадара шыҟаз дкыдлар, дшәарҭахомызт азы, деиханы дцон, аха асы дашьҭуамызт. Ашәаҩақәа руак ишьхшәеит. Уи азы дааҭгылар, иаҳагьы иеицәан, дааҭымгыларгьы азы ихьзон. Иҟаиҭашаз ҳәа акы цқьа дзазхәцыуамызт, изшьапык асы илылашьшь ицо мацара, даара ҭәҭәа ицыркьуаз диеиҭшха, деиханы дцон. Азхыҭрагьы даашьҭнахит.

Раҭхьа игәыдлаз асы дыланарбылгьон, акәымзар иагьа ҭсы ихазаргьы акыр изынхазма. Ишьҭахьҟа иаанагоз ахаҳә-мҽыҳә даҭырырхуан, урҭгьы асы уамак иаунажьуамызт умҳәозар. Азы акәын акы иазнымкылоз. Асы иарҭсасиаз, азыхь акраҽазҭоз аҳаҭы аҭзақәа алаҭәым аҭжәара ианарҭасы, иаҳа иахьҭсадахаз ҭнажәан, азҭачыра аеардарц агәазыҳәара иамаз нанагзон. Ҭаҟа азхыҭра амехак иаҳа-иаҳа иарҭбаауан. Аҭсҭа анаамеханак, акыр иҭынчрахазшәа иҟалеит, аха азиас хышхыҭәахьан. Зымаҭәақәа злачыз абнахьчаҩ дмадаҭь-мадашәо аҽықә ахь деихон, ииулак зшьапы ыҭымшәаацыз ҭлак амахәқәа дырхьынҳалан, цәгьаҭсышьала ақәцә-ҩадарахь дықәнеит.

«Сзыхь ҵьашьахәы! Илаламбатәыз азыхь!.. Иаасзуузеи?! Иаасзуузеи», – иҳәеит, аха «иаасзуузеи» ҳәа игәы дҭагәжәажәомызт. Азыхь ашьҭра даеазны иузыҭшааауа иҟамызт. Иаргьы ацаҟьа ахьыҭжәаз инҭҭәрааны иаауан, абжьы аҭсҭа ҭнарцәажәон. Азиас шыкьны илҩрны иҭаҟа илеиуан, ишьҭнахыз ма иаҭырхагахаз акы аанмыжькәа иагон.

Иара деилысны дшыҟаз иҽынеихеит, изиас духаз изыхь даваланы. Ашьаҽеихгара даҽын. Иуадаҩзан аныҟәара. Имч еизиркәкәон. Зынгьы дзымлыбаар ҳәа дшәон, мҩа ыҟамызт, азиас иамехакын. Иҭжәаз аҳаҭы иҭатәаз азҭачы ҭанарцәрын. Уаанза ҭшышьа имамызт, илаҳәра иаҽаиргылашаз ашьаҭха илазар акәын. Аҭхзы илҭуазар илҭратә, дааҭымгылазакәа дныҟәалар ихәҭан. Лахьхьи иҩыза абнахьчаҩ иҽынза длазар, уа иеирҭхарын. Уи иҩны маҷк иҩаҳаракшәа иқәыргылан, азхыҭра уанза иҩазарызу? Уи иҭыҭгьы ҭхасҭахазар, дышзахәо амҩаду дазкылсыр акәхон. Аус злаз – игәы ирхаҭон, мчымхарыла дҭахарын ҳәа дхәыцырц иҭахымызт. Ашәаҩақәа ҽыц иҟаиҭар акәын, ҭыҭрак дыргаратәы. Иҭсы еиқәирхар акәын уахи-ени изҭшыз иҭаацәа рзы. Азыхьгьы уаҳа изыҭшаарымызт. Знык алада дызкылсыр, дышьхныларц даеазны амҩа дангыломызт.

Лан лгәы аабзиамхазт, маҷк дышьҭанакит ҳәа адырра шаалоуз, Варлеи аҷсшьарҭа лагер аҿынтә аѡныḱа лхы анлырха, Мардасоу, уи диманы, Аҷсныḱа дхынҳәит. Арахь аусурҭақәа зларырҭоз ала, заа ашәḱәқәа ḱаҷан аиҳабыра рыла, иара дымҷшзакәа аусура иеазикит. Атрест анапхгара аѡныҷḱа акабинет аҿы дыѡнатәаны ашәḱәқәа реилырхра уамак игәаҷхомызт, аха мышкы зны даеаҷьара усурҭак шҷеимоурыз ҳәа дгәыҷшәа даанхеит, усḱан иабеидыррыз ҷхьаḱа ҷеиҷш бзиак имаҷураҿы ишизҷшымыз. Лан лшьапы дшаақәгылаз, лѡны иахьазааигәаз маҷурак лзырҷшааит Варлеигьы. Мчыбжьык еибамбакәа рѡыҷьегь заанхомызт, еизгәакьаз ҷьоукы реиҷш, русурҭақәа рҿы еибабон, рѡнқәа ирҭаауан, зыбз зҿы иҭамгылоз ргәхьаа мкыкәа. Амра кажжы ианыҷхоз ҿнак зны, ашьыжьымҭан, дааҭалеит лара игәараҭа. Аѡныḱа длеиган, аишәаҿ наḱ-аaḱ иааиҿатәеит.

− Сара хаҷа сҷарҷ сызбеит, – лҳәан, уи шыгәникылашаз лдырырҷ лҭахызу здыруадаз, иааихмырсыҷъзакәа ибла дхыҷшылон.

− Ус бгәы иҭашәазар – бзиами, – иҳәеит иара. – Аха иаҷсоу азәыр биццома?

− Дугәалашәоу аҷара анаҳҷоз исызнеилоз? – лылаҷырз лҿаҳәҳәы илеиуан.

− Уи иҿаҷшыларагьы сыздырзом, аха бара даныбгәаҷха, даҷсамкәа дыḱам ҳәа агәыҷра сымоуп. Амала азә дыбгәаҷхоит сҳәартә бызбомызт, иаалырḱьаны иḱалеи?

− Аѡныḱа схынҳәижьҭеи, агәарҷ сынҭыҷыр иуам, иеаасықәиршәоит. Уи излеиҳәаз ала, ашкол ҳанҭазгьы сиҭахызаарын, аха иаргьы саргьы иаҳѡызаз, иугәалашәо амилициаҿ аус зуаз дсышьҭан ҳәа ицо-иаауа зызбахә рҳәалоз, диҷырхагахарҷ иҭахымызт.

− Иахьа уажәраанзагьы уи бгәы иҭамшәацкәа быḱазма?

− Ҷьара иаасимырдырит. Схы сшақәиҭыз аниба, дсышьҭалеит, – аҷәыуара даḱәыҷырҷ, лылаҷырз аалрыцқьан, лхы лнапаҿы иаалгон. – Раҷхьа сиццар сҭахымызт аиашаз. Сгәы шбзиамыз иасҳәеит, уа дышсыдгылаз, зны сыҷсы маҷхарҷ агьагымхо, иаасыгхеит. Акгьы агәхьаа имкит, снапы дшаҳәаҷ даҳәон. Уаҳа имуазшәа анызба, хаҷа сцахьазшәа, нас силҷызшәа иасҳәеит, уи дысцырнагарҷ. Иаҳаз ҷьеишьеит, заḱа ицәымҷыз здыруада, аха минуҭк иаасараза иҳәан, апарк аҿы арымз длықәтәаны иаақәыҷсычҳара изхан, нас уигьы агьоурым аниҳәа, шьҭа сара исзымчҳаит, иасҳәаз шымцыз исырдырын, мап шицәысымкуаз илымҳа инҭысшьит.

− Исаҳаз сеигәырҷьоит, сабабыцхраауеи?

− Сара хаҷа сызцазом, уара хаҷаѡызас усмыццар.

− Уи сара мап ацәыскуама, аха хаҷа ицо лхаҷаѡыза длыуазароуп, уи бзымдырзои?

− Уара уаҷкыс исзааигәоу, азәгьы дсымазам.

− Еилыскаауеит. Амала хаҷаѡызара смузацт, иḱасҷақәаша амѡа сықәҷеи!

− Хаҷаѡызара сара сцахьеит ҳәа уаҳама, – дҷышәырччон лара. – Амала сазҿлымҳақәахахьеит. Ахаҷаѡыза ахаршә бзианы ишәоит, уи умдыруеи. Ашьаҷамаҭәа анылзааихәо ыḱоуп, хьтәы маҭәак анлыдигало ḱалоит. Аҷыхьа аѡнымаҭәа саб ианигоз сгәалашәоит. Уи уара ишуҭахыу, амала урҭ рыхәқәа шьҭахьḱа иуздырхынҳәыртә сара иḱасҷоит.

− Сѡыза лҿы сыхәҳахәҭуеит ҳәа баҳама?! Ашьаҷеи ахәыдхаҷеи сара ҳамҭас ибыцысҷоит. Бааи, ҿыцла ҳныḱәап!

− Ус ауадаѡ уаласҷар сҭахым.

− Бара бзы уи уадаѡҷас исҷхьазазом. Гәыкала убас сбызныḱәар сҭахыуп. Сара сѡызами, аҷыхәанза убас сыḱазааит. Варлеи, сара даараза исҭахыуп бынасыҷ бзиахарҷ.

− Бзиала баабеит, нан! – Мардасоу иаб иаҳәшьеи иани ааѡнашылан, иѡархаҷгылаз азҷаб аҷсшәа ларҳәеит. – Бтәа, бтәа!

− Ҳашәцырхагам, шәеицәажәала, – дындәылҷырҷ аҷхьа днагылеит рцырхагахара даараза изҭахыз Мардасоу иан. – Нас длалбааганы акы днаумырцҳакәа думышьҭын, – ҳәа лца инаиабжьалгеит.

– Уахь ҳлыбаар, цқьа ҳзеицәажәазом, суҳәоит маҷк абра ҳтәазаап! – Варлеи мазала Мардасоу днаиацәажәеит, рҩыцьегь анааизынха.

Ус иаарлысынгьы дзымдәылтцит лара. Иахьынзалҭахыз дидтәалазар цәгьа илбомызт, арахь лҭаххара єҳәара амазамызт. Аха лара дызҕабын. Атцас илыднатцаз анаҩсан, аҧсабара лцәа иаланарсыз азҕаб ҷыдарақәа маҷмызт, мцхәы аамҭа ара илызхгомызт, дцарц дҩагылеит.

– Бзиала баабеит! – дааҩналан, аҧсшәа лалҳәеит Мардасоу ианду. – Акрыфараз длалбааугар акәын, – Мардасоу иахь лхы налырхеит. – Ара сышәцырхагамхарц иаразнак сзымааит, аха алада шәанымлеи, сааҩнашылеит.

– Иауазеи!.. – Варлеи илбон анду иаҳа лыбла ырхааны дышлыхәаҧшуаз уи, даєакала деилылкааузшәа, ибзианы дылзыҟан. – Шәанааи сдәықәлоит, аха саташәымцан.

– Амҩа алцха боуаат! – уи длыцны дындәылтцит.

Агәарц аҿы итәаз аҧсшәа нараҳәаны, агәашә дынҭытцит асас зҕаб. Мардасоу уи днаскьеигарц дналышьҭагылеит. Егьырҭ рызынтәык нахынҳәит.

– Уажәшьҭа агәра угоу сшуҩызаз? – амҩаду ахь дкылигахьан данцаауаз.

– Изызымгозеи?

– Нас иануасҳәа ушцаҟалеи?

– Исцәымҕахеит. Хаца сцоит бҳәеит, арахь аҧәыуара баҿуп.

– Убри азын аума? – дцышәырччон лара.

– Ибҳәарц ибҭахи?

– Иашаны уазхәыцуеит. Абри амашьына аанкылеи, аҩнынза сигап.

Амашьына днаҭаны дшаахынҳәызцәкьа, аухаҷәкьа хацаҩызара иурызшәа, дшаҟьо агәарц даақәхеит, ирласны ҟәрышьқәак иццшаар акәын, иара убас иаалырҟьаны шьаца шкәакәақәак, хьтәы хәыдхацак дрышьҭалар иаҳа игәы дыртынчуан. Аамҭа иман, ҭынч иццшаар иаҳа ишеиҧъыз иаб иаҳәшьа иаииабжьалга, акыр дааиқәтәақәеит. Усуразма, даєаҧьаразма, дахьнеилак иаҳа иеиҧьны хацаҩызара шымҩацигашаз дазцаауан.

– Усҟатәи узыргәаҟуеи! – уамашәа илбеит Ламара, Шәача ахьытирҭаҿ машәырла данааиқәшәа. – Уаҩы иҟаимцац уск унапы ианырцазшәа. Уаалеи, сара суцхраауеит.

Рҩыцьегь ныҩналан, иара игәацхоз, лара данақәшаҳаҭха, иааихәеит. Ашьацатирҭаҿ дылган, Варлеи илызбзиахашаз акгьы рымбеит, аха Ламара длыргәыцит лхала уи дшазєлымҳазаауаз, хьаас имкырц наиабжьалгеит. Арҭ адәқьанқәа иахьынзарыҩназ, Ламара лылацш адәахьы иҟан. Урҭ анеицырцуазгьы, дара рацхьа иахьеиқәшәаз даатгылеит лара.

– Азәыр бизцшума?

– Саргьы азәы сизцшуп, умбои! Уара сумбазт, аха азәы илацш сыцамшәеи, – длафуан лара. – Иуацәақәак рҿы днеин, абра дааираны дыҟоуп.

– Сара дыздыруама?

– Избахә иаарласны иуаҳауеит. Шьҭа уца, усцырхагамхан, – дыччон уи.

– Абзиара бақәшәааит!

Мардасоу амҩа данылан, автобус аатгылартаҿ днеирц, амҩаду днытцсырц, амардуан длаҿалеит. Дшыҩцәырцызцәкьа автобус дынҭалан, ауаа реилыхара далцшны, Ламара дахьгылаз ибартахарц, ахышә ахь днаскьон. Нымҩахыц, амҩа данылаиы, дыццакуан Лурентиа, уи ихы Ламара дахьгылаз ахь ихан. Урҭ еиқәшәарын ҳәа Мардасоу ихахьы имааит азныказ, аха тәарҭа ҭыцк аницшаа, изыхкьаз изымдыруа, Ламара дзызцшыз Лурентиа шиакәыз ааихҭашәеит.

Иара уи аҧҳәызба даєазны лбара дахгәаҟуан, дзышьҭаз аҧҳәыс ашьацатәы рнаҩсангьы, ацәы лылатцара дазҿлымхан. Урҭ рҩыцьегь ацара иахьынзатаз, цьара лацшцашәарак азәы иоуртә, знык еиқәымшәеит, еизхәыцуан уҳәартә, еиҿамцшит, нас ацара ашьҭахь ирыхҭашәарызи. Лара лускәа уамак хьаас имоуа изҿыцәаауан, аха

царҭа изымҭоз иара дзышьҭаз ашьаҵатәы цшзакәа лзыцшаазар еиликаарц, дибар итахын, длызцарц игәы ишҭаз, ателефон дизасит.

– Аа, хҭаца хәычы! – атрубкаҿ лбжьы шааиаҳазцәкьа, даагәыргьеит иара. – Хаца банцо саҳәеи!

– Макьана. Ҳсазыказцоит. Ҳара аргама ууп.

– Ибыдысныҳәалоит. Сышшәеигәыргьаз иаргьы иаҳәа! Аацхьара шсоуша шәхашәмыршҭын.

– Уара?

– Сара макьана уаҩ дсымазам.

– Уидеал думбазацт? Уи дшыкам узымдырзои?

– Ус акәхап. Аимаакәа сзыбыцшаазар?

– Исцшааит, аха иарбан шьаҵатәкәоу убар – ублахаҵ дыргьежьуеит. Сара ҭацаҩызас сылгар лҭаххеит, уи удыруоу?

– Шәсиқәшәахьеит?!

– Амала уи хаца дцоит ҳәа агәра сызгом.

– Избан?

– Сыздыруам, исызгом. Иаалыркьаны дақәшаҳатхеит.

– Бымцәыуан ҳәа лаҳәа!

– Лгәы иаҭахымкәа дцозар, дызламцәыуеи?

– Илҭахымзар сара исхари.

– Икалап иухаразаргьы.

– Нас, нас…

– Уажәшьҭа лымҩа ылылххьеит, уи алацәажәара аҭахзам.

– Баналагах иаахтзаны иҳәа!

– Уи уажәшьҭа иабаҭахыу.

– Иаҭахыуп.

– Уара усгьы зегьы удыруеит.

– Изакәи издыруа?

– Иудыруеит зегьы. Схала иуасҳәарц салагап, аха…

– Уажәшьҭан даныббалак, ишсабҳәаз лаҳәа. Абзиараз!

– Иаҭахымзар? – атрубка ақәцаха илымҭеит. – Адырҩегь алаҧырз калҭәахуеит, уара уоуми исабжьазгаз дымцәыуарц ласҳәарц.

– Илаҳәа ибасҳәаз, дцәыуааит даҽа знык. Абзиараз.

Атрубка ныкәцаны, ицәажәашьа уамашәа ибаны ихәацшуаз иҩызцәа анцьнырцәа шишьҭацуаз, итыц дҩахыцын, дындәылцны амардуан длалбааит. Азҧаби ачкәыни рыбжьара аиҩызара цкьа зыкамлатцәкьозаарын. Баша ирызгәаауан гәыбҧан рызҭоз рҩызцәеи ргәылацәеи. Уажәааигәаза акәымзи дшиҩызацәкьаз агәра игазу ҳәа данизцааз. Лгәаца иҭатцәахызишь? Иара абарҵкәа зегьы иаармарианы дрыхәацшуазар? Урҭ рыцаулара дацәшәозар?

Апарк днытцалан, ашәшьырцаҿ длаҩеиуан. Ашьҭахь акраамта арымз дыкәтәан. Цкьа дызхәыцуамызт, агәалашәарақәа дыршьаҳауан. Аҩызара ныкәеигозшәа игәы ишабозгьы, ихәыцшьа аееиҭанакырц аҭахын. Закәытә ҩызарази имҩацигоз зегь рацкыс иҩызаз лыбзиабара изгәамҭазар? Уи акәын Ламара телефонла иалхәоз. Иара Варлеи бзиа димбозаргьы, лара лыбзиабара дзагәҭасрызи, ианамузах ихы лыкәирзыр икалози? Убасҟан акәымзи аиҩызарацәкьа аидара данацалоз. Зынзак бзиа димбо дыказма лара? Уи латцкыс гәыла-цсыла изааигәаз дарбаныз? Лена?.. Уи лышка арахәыц лхала ицылцәахьан. Иара идеал хаҿык ихы-ицсы алан, аха дабаказ уи.

Дҩагылан, акыр амшын дхыцшылон, арахь игәы зырцаҕашаз, ма даеакала иҩныцка еиҭазкшаз акгьы хибааломызт. Ачнышқәа иара игәхьаа рымамызт. Ҧбақәак аназара ихгылақәан, ус рымамкәаны азҭачы еицҳәа иххалаз реицш. Акәры икәжьыз абҧанчреи апслымзреи хызҩоз апсшьацәа Амра иаршын, иаҳагьы иараашьо, атра кастцоз ашышкамс уахынла ишеиланацало ирҩызаха, еизцәатцәала еиваиан. Азәгьы

хьаас имамызт иара дыҟазу дыҟамзу, иара изы уаҩы дшыҟаҵәкьамыз еиҵш. Иидеали, Варлеии, иареи ракәын Амра ашәахәа зыҟәцхоз Адгьыл адунеи ианыз.

Шьҭахьҟа иҿааихан, аргылара усбарҭа ахыбра дныҩналан, акабинет ахь дҩыҟәнеит. Шәкәқәак рҭыц иқәцатәын. Урҭ дрыдтәалан, арахь ишахәҭаз инапы изрыдкыломызт. Иеиҳабы дицхьан, напынҵақәак иитеит, аха уи аҽны уск ишахәҭаз изынагзомызт, адырҩаҽны ахь ииаигеит. Аухантәарак акыр шҿиртынчызгьы, иҵсы шьаны ашьыжь ишьапы адгьыл изыҟәмыргылеит. Иҩыза хәычы, ус акәын лара уажәгьы дышлышьҭаз, дихьҵәыуа аҽакуа, агәырҩа дахьалеиҵаз, ихы гәыбҕан аитон. Аусураҿ инапынҵақәа цытк рҭыц иқәцаны, Ламара лахь амҩа дыкәлеит. Варлеи лзы ашьаҵа шкәакәақәа лымихуан, уи инаҵгашәа, иацы телефонла иалҳәаҟәаз нартбааны еиликаарц, длацәажәарц итахын.

Лара лусураҿ дыҟамызт. Лнхарҭа иҵшаан, иара дааиуазар ирҭашаз ҳәа инлыжьыз ашьаҵатәқәа изааргеит. Аусуртахь дцеижьҭеи дшымхынҳәыз аниарҳәа, уи уажәы дызцыз гәҩарас иааиоун, уаҳа дылзымҵшкәа, Варлеи лахь амҩа данылеит. Дыццакуамызт, ҵьара дцазар, ахәымехан аҩны дааирын ҳәа дгәыҕуан. Аха лара аҽнынтәарак лҩны илхылгеит. Рҩыцьегь ааицәажәарц, лан ирҭааз рхәы ҟалҵан, лцҳаи иареи неидыртәаланы, иныҳәаҿа лкын, уск лымазшәа, агәылацәа дрызцеит. Мардасоу иааигаз аилаҳәара аахиртын, итаз аатыхны иныкәиргылеит.

– Ибгәацхоу?

– Исгәацхоит! – рымала ианааиха, Варлеи лшьаҵақәа ахьыкәгылаз днарызцшит. Ахәыдхаҵа аакәылхын, лыхәда инхылшьит. – Ишцабзиоу!

Аматәа шкәакәа лышәцаны, ахьтәы хәыдхаҵа накәылҵар, заҟа илнааларыз Мардасоу илаҵш ихгылан. Илзааигәаз игәхьаамызшәа, ҿитцәомызт, ашышьыхәа акрифон. Лара лакәын иҷырҷыруаз. Мцхәы дзымтәеит иара, аҩныҵҟа аҳауа изымчҳауазшәа. Уи игәыцхоз усгьы илдыруан, дадлымцалацәеит аишәаҿ аангылара, дицны агәарц даакәгылеит. Рыҵаҟа ишьҭан аҵсабара италаҳаз лкыта. Аҳауа цкьан. Аеаҩра беиан.

– Исзааухашаз аухәааанза, угәатҿиуан, – лҳәеит лара. – Аха урҭ урышьҭамларгьы ҟалоит ҳәа уасымҳәази. Уахьцо аҩныҟа иугароуп. Уахь ачарахь иҩоугароуп. Сан илыздырзом.

– Ибзаасхәаз бсырбарц акәзам сзааиз, – иҳәеит иара даахьаҳәын. – Иззбаз закәу бдыруоу?

– Иузби? – лтагылазаашьа ахьыҟаз аҟнытә хьаҳәхьаҵрак змаз аҵшра шьҭылхуамызт.

– Иахьацәкьа быцшааны, сара бызгоит ҳәа ажәа бнысцарц иакәыскит, – иаргьы аатгылашьа имамкәан ихы ибон.

– Уара угәы изаанагои саргьы сааукәшаҳатхоит ҳәа?

– Бсыкәшаҳатхароуп. Бгәы быштацәыуа збоит.

– Убри амшала абри Ламара иахьа сылмацәҳаи.

– Иахьа ара дааихьоума?

– Уи лара лгәааанагароуп иуалҳәаз. Ус суццарц стахны, цәаныррак смоуит, сыгәра га! Насгьы сара, ажәа стиизар, сыпсуазаргьы схьаҵуам. Сымҵаурсп ҳәа угәы итоума? Убасҟангьы сузынкылом.

– Ибҳәо агәра ганы быҟоу?

– Уҩызазар – ҩызара сызуы! Убри аус сара сызлауҳәо.

– Исаҳаит. Сеилаҳәара сзааги саахынҳәааанза!

Мардасоу агәашә дынтыцын, анышәынтрақәа зыкәгылаз аҳаракыра дҩыхәнеит. Иҿыцыз акьашана днадгылеит. Саанк иантцаны, ашәыр аишәа хәычы иқәгылан, ашампан ҩы хыртны иавагылан. Уахь дазааигәацәамкәа, акьашана иахагылаз ахаҳә ианыз ахаҿы днагәыдцшыло, дгылан дышьхынцсылазшәа. Шьҭа зцәеи зыбаҩи еилыцны, абри анышә иамадаз Варлеи лаб ичыдарақәа иара иман, ус акәын лара ишиалҳәахьаз. Лаб идлымбалацыз ачыдара ҳаракгьы дрылакан. Арҭ зегьы дылзааигәартәуан, аха лымҩа даҽакала ишьҭылхуан. Артҟәа зегьы

реиҽарԥшреи реиҽыбаарақәеи иара макьана илшазомызт, лкаа бзиак ҟаиԥартә. Лара лакәын уртҟәа зылшоз. Лабгьы иаргьы рныррақәа лыман, урт реилазҩара лара рҩыцьегь рацкыс дҳаранакуан, уи акәац аҽынза Мардасоу дзымҩазакәа ибон. Убри акәзар аҽны илыдигалаз ажәа мап ахьацәылкыз цқьа иахьизеилымкаауаз зыхьҟоз? Убри аамҭаз лара, иеилаҳәара кны, ишьҭахь дааихьан, иара, ихәыцрақәа дызрылԥуамызт азы, дизгәамҭеит. Лара илдыруан уи изгәамҭарақәа зыхҟьоз, дицырхагахар лҭахымызт, амала уажәы ацәа далхтәын азы, днаивсын, аҳаҭгәын аҽы иеиҭаҳаз ашәтқәа аалырееит, анышәынтра агәы лнапы ныкәылшьын, дҩагылан, ихаҽы зныз ахаҳә лылацш надхылеит. Абаҟа ашьҭахь иқәыз акьынтыжә аавцылхын, ахаҳә шыцкьазгьы инахьылшьит, ицәылԥыр ҳәа дшәозшәа, деиҷаҳауа.

Данаахынҳә, Мардасоу длыма, амҩахь длалбааит. Агәашә ианазааигәаха, аҩныҟа длеирц длыҳәеит, аха лара илымукәа днаскьалгарц алада лҷылалхеит. Ишеицәажәоз амҩаду ахь икылсуан. Иара данцалак, лара дҩахынҳәуан, аҩадара мацара даҽаланы. Ашоураха ахәнара шицәыуадаҩыз еицш, Варлеи илцәыцәгьахар иҭахымызт. Арахь лара дзышьцылаз амҩала аҩныҟа аҩеира закәыхи, ашәых иалалԥомызт. Машьынак дышьҭнахааанза, уа дидгылан. Иара, автобус данынҭала, амашьына аарлаҳәа илаваҵәиааанза, лара уа дышгылаз ибон. Автобус иҭаз ауаа маҷзамызт азы, ҭыцк дагьашьҭамлеит иара, усгьы иаарласны дылбаауан. Аҩныцҟа усгьы изычҳауамызт, убасҡатәи шоуран. Аԥшааирҭақәа аркын, урҭ аауртыр аҳәсақәаируамызт.

Агәарбжьара данынбжьала нахыс, игәалаҡазаара усҡатәи иааиуамызт.Варлеии иареи иеибырҳәаз ихы иҭагьежьуан. Аҩны дшааизцәкьа, ашәшьырцаҽ итәаз иандуи, иаби, иани, иаб иаҳәшьеи даарыдтәалазшәа иуит азныказ, ашьҭахь амхы дынҭалеит, шьҭа хьшәашәарахарын анааигәахәуаз. Ихьшәацәахаз имхы ҩынтәырашәарагьы ицәхыцахьан, аха аҽага аалимшьыр игәы иауамызт, ахҳәарахьы иҡазамызт азы. Қәак аиур иахьзон макьана. Ихала аԥьыкәреи дахьалагылаз, иҩыза зҕаб дааихҭашәеит. Иахьцалак игәы назомызт, иахьа дналацәажәеижьҭеи, маҷк дышҭынчхазгьы. Лара лзы дуаҩ иашан иара, хәычзакгьы димжьеит. Даара диҭахын, аха цхәысс дигарын ҳәа зныкгьы ихы иҭамшәацызт, уи азы мыцк леимҳәеит, игәаҭа шыҡацәкьаз лдырратә дныҡәон. Аԥыхәтәан ус иахәҭан ҳәа ианицхьаза, диццарц ажәа лниҵеит, уи убри аҽны акәын ианыҡалаз. Лара иалылхыр акәын хаԥа диццарызу дицымцарызу. Далылхит лара бзиа дызбоз арцыс. Бзиа дызбоз иаҳа деиҵьалшьеит, бзиа дырбозар иаҳа илҭахын азы. Ус анакәха, лара лхаҭагьы Мардасоу иахь илымаз абзиабараз лгәы бжьажьозар? Егьи арцыс ишҡа цәаныррак лымазамкәаԥәкьан дыҡамзар?

Иааигәалашәеит зны Ламара рҩыцьегь иралҳәаз: «Шәарҭ шәеизааигәашьа акалашәа иҡоуп. Арахь иашьаси иаҳәшьаси шәеибаҡамцацт». «Сара, – лҳәеит Варлеи уҫкан, – Мардасоу ешьас дкасцар стахзам. Уҫкан еҳәшьаԥас ҳаҭыр сыҟәцара иуалхоит. Ҩызаԥас иаасзыҡаицо зегьы гәыцкьарылоуп ишысзымҩаԥиго». Мардасоу, уҫкан аԥкыс, абыржәы иаҳа ирԥауланы дазхәыцуан иҩыза илҳәаз. Ауаа рыхдырра азҳара иазкын ари. Аиаҳәшьареи аиашьареи рыбжьалар акәын ауаа реизааигәара аԥкьара агәра аныргоз. Уажәы, аиаша лҳәеит Варлеи, уи ҳаҭыр уамак ирзаҟәымло инеихьан. Ауаа ачарақәа руан, ирыбжьалаз аиашьареи аиаҳәшьареи ажьрацәра еицш иақәныхәон, нас иааԥшуан уи пату шырзақәымцаз акыр цьара. Уск иахҟьеит акәымзар, урҭ реизааигәара ус баша ҳаҭыр еиҟәцарамызт, бзиа еибабаран. «Аиашьа» «аиаҳәшьа» димгар ада цсыхәа рымамкәа иаақәхон. Иара ус реиҩызара, Мардасоуи Варлеии, ҳаракны иркызар иаҳа иеиҧымзи, иаарыкәыршаз ирзеилымкааргьы. Лара лакәзар – реиҩызараз лԥсы лымҭиуази, зны ибыеԥныркылоит ҳәа дшылҷеызгьы.

− Избан жьрацәрала иеизааигәоу, ма цәала-жьыла еиуарак рыбжьазамкәан, аиуара зыбжьазцаз иаҳа рыгәра зырго, урҭ рызбахә изаламцәажәо? – дкәындкәындуан иара, игәышцы иҩаԥагыларц агьызгымыз аԥьқәреи шьаԥқәа днарывс-аарывсуа, иҽага нхәыцга-аахәыцго, абгьқәа хижәжәар ҳәа дшәаны, иахьрыдиҳәҳәалоз. Шьҭа ҿымҭзакәа цқьа дызхәыцзомызт, ибжьы маҷ-саҷк иҭигар акәын. – Ус еицш иҡоу аҷкәын, ус еицш иҡоу азгаб ҳаҭыр лыкәицоит, реиуара еилеигарым ҳәа ирцхьазоит. Аха заҡаҩы мышкымзар мышкы зны рхы рхашҭхьази,

ажьрацәрацәкьа аарыбжьалар амуа. Нас избан иеиуацәам ҳатыр рыҟәибатцар зыҟамлоз. Аџсуаа азҕабра еснагь пату рзаҟәын.Убри зырҽиамхеи ҳара ҳаамтан? Ауаа, иахьаараҳауа улагылан, урылаҟааны ироумҳәар, угәра ргартә изырзеилымкаауеи? Аиуароума аус злоу? Аус злоу ауаҩы ихдырра аҳаракышьа ауп. Уи ахьылаҟәу иарбан жьрацәроу инызкыло?..

– Узацәажәода?

– Аа? – даахьаҳәзар, дицхраарц иааихьаз иаб, аџьқәреи далагылан. – Ус азәгьы, – иҳәан, иџхзы нацхьаҳәаны, ирашәатә инацицеит шьта дзымхәыцуа. Иаб иакәзаргьы, иааигәара даеазәы иҟазаара дархәыцзомызт.

Ажәабатәи ахәта

1

Мадина дшаауаз аниба, ацәаҳәа иқәгылаз рҽы дназааныа, иидыруаз џьоукы ҩаарыдирхалеит, еицны ицарц. Лара даауан, матәа шкәакәала лҽеилаҳәаны, лыпшзара џьашьахәны инатцнашьзартә, тачкакра акәымкәан, ахархь уаа рныҳәарта амҩа данызшәа. Усура матәала иеилаҳәаз лыхәаџшуан, – ахацәа – бзиабарала, амала атцлаҳәыстара аҽынза зыгдыра ыҟаз – цәгьаҳәарыла, аҳәсақәа – цәымг цашьыцрала, атцлаҳәыстара знаалоз ахацәа дара ргәы итадырччон. Аха иҟахымзи цсабарала згәы зҩыдаз, урт ргәы даахәазаны рыбла аартын, рыцьшьара рзыцәахуамызт, инцәыцагыла-аацәыцагыла дахьеибадырбоз, ргәы хытхытуан. Зегьы рацкыс зҩонытцка еилалыршуаз ауаҩы длымбазозшәа днаивсырц дааиуан лара, иара ацсшәа аниҳәа, лхы налҟьазшәа шыҟалцазгьы. Аиашаз, днеилыбзаанит Мардасоу, ҩы-мзы инарзынацшуа, знык дналыхәыцшырц дзызгәаҟуаз ацҳәыс ҿа лыбла дамбазо днаивсны, ацәаҳәа дахьныкәгылаз. Иара дзыдгылаз иаразнак дызрыдымкьеит, ргәы иаанагашаз здыруадаз. Иеамаратәны данрылц, лара лҽы дзымназо, цыт-ҩык аиха катә дтыртәаахьан. Ацәаҳәа иавсны азәырҩ аанда ихыцырц ишцозгьы, аандақәа ирыбжьагылаз хар рымазамкәа цхьака инаскьон. Знык аҳәаа инахыцны инталар, амҩаду аҽы иаразнак длыхьзарын, длыҽцәажәарын. Ирыбжьалаз еиликаарын. Аха уааныза аамта мнеит, лара аҳазылхырта дынталааныза, ацәаҳәа ззаза иаангылт. Аурыс ҳәаахьчацәа ракәын ас иаанызкылалоз, уака реиҽкаара усқәа нцәазомызт. Иҟалаз еилыркааныза, атачкакцәа рҽынза уи ажәабжь ҩазааныза, иагьа аамта царын. Мадина лтачка даадцшәа, атзы дадгылан, ус ҟазцақәоз маҷзамызт, тыцк аҽы ашьапықәгылара цәгьахон, уахьынеитац-ааитацшаз атыц убонацы. иара даалзааигәахеит.

– Бабаҟаз алцхынрак?

– Аиҳаразак аҩныка сыкан, – лыбла лхаччомызт.

– Уа сҩеит, аха бсымбазеит, – иҳәеит иара, ақыта ҩны акәзар ҟаларын дызлацәажәоз ҳәа дазхәыцны.

– Ианба? – иџьашьаны дааитацеит лара, акраамта данылымба, илгәытцхоз игәхьаагара лхәаеырц збаны, лааигәара дмааирц лтахны, араҟа иахьа данылба, зегь рацкыс бзиа илбоз ҳәаа змамыз ицәымгра налзацланы, лыҽкажо дахьгылаз.

– Арахь банысзымцшаа.

– Акыр цуоу? – дыцсадахо мацара, илаҳауаз дазҽелымхан.

– Хцака мчыбжьы рацхьа.

– Уи залшом. Ҳуатахқәа рахь саалон, уи иақәшәазар.

– Уаагьы сыкан. Асапат ҿан. Банызымбалак сахьцоз бдыруоу?

– Иаба? – лгәы атцгара лнымцшырц дшықәцозгьы, лбжьы маҷк ианымцшкәа изынхомызт.

− Анышәынҭрахь! – иҳәан, днахынҳәырц агьигымхакәа, дааҭгылеит, избанзар лара, лҽыҟажара арахәыц лыцәцҭәазшәа, лнацәы налҽыҭакны, лнацхыц дацҳауан. – Ѳынтә сыҟан. Ибыхьыз саҳәеи!

− Маҷк сыҽцсырсыҽит.

− Исзеилкаауам – зегь бцыргар бҭахыума?

− Иарбану ауп иуҳәаша, – анылҳәа, иахьцалак дналцырҭыр еиҕьызшәа ибан, иҽынеихеит.

Уи ҽыц дшаахынҳәыхуаз шылдыруазгьы, иналцырҭшьа лгәы лнархьуан. Иаргьы идыруан иаарласзаны дылзымааир шамуаз, аха маҷк дахьаанижьуаз лцәымҕзар ҳәа дшәон, арахь лара илцәымҕны длыдхалацәар иҭахымызт. Ауаѳы ихьынҳалара иуаѳышьамызт иара. Деиликаазарц дыгәжәажәон еснагь. Лхала маҷк даанхаргьы бзиамзи, лгәы дҭахәыцрын. Иара, ацәаҳәаҽы дааҭымгылакәа, ауаа днарылсын, алада-аѳада амѳа данын, иҟалаз еиликаарц, амала лара дахьгылаз азааигәара ааҭгылара изыгәаҕьуамызт. Лҟазшьа изеилкаауамызт. Дылбар лҭахызшәа, длымбаргьы лҭахызшәа… Алцхынрак дналҽаҭшырц длышьҭан. Дышлызгәаҟуазгьы игәы лызҭынчын. Игәалашәон дара анеицырҭшаз заҟа лгәы иладууз. Иҟалазеи нас? Игәы лызҭынчын, дизхәыцуан, длызхәыцуан, уаҳа ирҭахызи ҳәа дыҟан, нас иаалызцәырҭзеи?! Аҭҳәыс ҭшза! Иҭаацәара ҭшза! Инхарҭа ҭшза! Аусура зегьы ҭшзахарц! Иааикәыршаны зегьы ҭшзазар иҭахын. Ҳәызба цагәыла ихәда зцылҟрызи, уажәы-уашьҭан дибарц данлызгәаҟуаз? Изеижьагази адунеи?!

Изларҳәаҟәоз рыла, аҳәаа уахьынхыҭуа арыцҟьара напаркын. Аҽны исанитартә мшыхымзи. Аха уи шьыбжьонза акәын, нас агәашәҟәа аартны, иоурыжьрын ҳәа игәыҕуан. Амра лхыҭыр цәгьа имбо, аамҭа неихьан еиҭш, сасцәаҟәак ирызцшын, убарҭ ниасаанза, аҳәаа аркызаауан. Асасцәа дахьҟәа рзы агәашәҟәа ҟьаҟьаза ианаатлак, атачкакцәа рышьҭалар ҟалон. Ус акәын аҭсҭазаара шеиҽикааз хыхь иҟаз. Мардасоу алаѳеира игәы ҭнаҭәан, итачка шыҟаз днеин, Мадина дналыдгылеит.

− Акыр уҭахыума? – ашьыжь еиҭш акәымкәан, дгәыбзыҕын лара.

− Иаҳзаанхаз еилыскаар сҭахын.

− Ус акыр ҳзыцхьазома?

− Бара быччоит, аха абри аҭхынраз беиҭазкшаз уамак ҟалеит.

− Ахацәа маҷк сгәы рыцәҭсит, – излацәажәоз иҭегь идмырҭауларц лҭахын лара, иаргьы игәеиҭеит рцәажәара ишахылгоз. – Сашьа иҽынза сымцар ҟамлеит, абри аамҭа иалагзаны. Амѳан аҷкәынцәа схьынҳалон. Аҭшзароуп ахацәа рзы иҟоу, уаҳа сабардыруаз.

− Аҭшзара акыр аҭанакуеит, урҭ аҷкәынцәа уажәы даҽа ҭшзак иналышьклаҳауа илышьҭоуп, аха сара урҭ сызрылабҟьашьи?

− Нас алцхынрак сыламыс сгәы иҭхон. Уҭаацәароуп, сзуцырхагахои? Ауаа сыла хтны срыхәаҭшуазароуп саргьы.

− Азаҭәра бацәшәон.

− Сара сҭсы ахьынзаҭоу сзаҭәызаауеит.

− Изакәу бдыруоу, иахьцалак сыгәрагара быцәмаҷхеит.

− Аиашаз, зегьы ухашҭит сгәахәт.

− Сшыбзымдыруа бымбои.

− Уздыруеит ҕәҕәала. Уи ауп иҟалаз. Акәымзар ас ҳаидзыргылодаз.

− Нас бара бцәанырраҟәа ас изкьаҽхеи?

− Иҭаулацәан, уи ауп иҟалаз. Умбои, зхатәы хәыҷы иаасҭа аҭҳәыс бзиа дызбаз, игәра злоугои?

− Ибҳәо закәи?! Шәарҭ шәысзеилыхуама? Схәыҷы схәыҷы иеиҭш бзиа дызбоит, сыцшәма – сыцшәма леиҭш. Бара бысҭахыуп даҽакала. Урҭҟәа зегьы бзык иузарҳәома, – зегь раҭкыс бзиа дшибоз иҽы иаирҳәарц лҭахызар, дыцҳәысымзи ҳәа игәы иааҭашәеит, аха амц изҳәазомызт. – Ара даҽак ыҟоуп. Ас еснагь ҳаиҟәшәалар руа ҷьыбшьома ҳазбо. Анышәынҭраҽ сшыҟаз анбасҳәа, бнапы бзацҳаи?

– Уи убас иаразнакшәа иаалырҟьацәаны иҟалеит, сгәы сеанзамызт ус саҳауеит ҳәа.

– Иахьцалак, аҭак цқьа ибымҳәеит.

– Уаҟәыҵ!.. Уара зегьы нҭкааны иуаҳалар уҭахыуп. Уажәы зегьы зҳартытри. Ҳцәаныррақәа ҳаиҭарылалома…

– Сара скажьра азин бымам.

– Иуҿыҵашәақәозеи!.. Узкасыжьуеи, аус еицаауазар, ҳаҭыр уқәысҵозар, ирласырласны ҳаибабозар?

– Бара ишаабҭахыу сныҟәоит. Баала, акы ҳнацҳап!

– Уаагьы ҳаицгәарҭарцу? Мап.

– Аилыхара иҟоу, ҳаха змада. Нас ара бааҵши, ак аазгақәап.

Шьҭахьҟа дхынҳәырц, дахьынзарылсуаз ҳәсақәак парпаруан, дцо-даауа агәхьаа иахьаиргоз ргәамцхакәа. Иара ида зегьы рҭыц аҿы ишьхынцсылаз ҵьушьарын. Урҭ ирҳәоз илымҳа иавижьуан, иара ихатә хәыцырҭақәа маҷмызт азы. «Акыр уҭахыума?» – ҳәа данҵаауаз, Мадина лҿаҵшылара ила ихгылан: дыцшқан, дхаан, дгәыбзыҷын, – усҟатәи аҵҳәыс ҵаҷашьа лныцшуа димбацызт даеазәы. Уи аҵхьа данынлыдгылоз лҭагылазаашьа лхаршҭны, уаанзатәи лзыҟазаашьақәа шьҭылхырц лҭахызар? Иара ус шакәыз иаразнак уа дзазымхәыцит, иҟаз-ианыз зегь еиликаарц даныхҭеикцәа, лара дамханагаланы, аладара дҭанаҵазшәа, дагон, лҭагылазаашьа лзымцсахуа.

Аҿхышә аҿы чалу хәыҷыки, аҭубари, зызлаки ааихәан, газеҭк инылаҳәаны, даагьежьит, ҿыц ихәыцрақәа реишьҭагылашьа цмыргакәа ирыцҵо. Ашьыжь данибоз лааигәара днеирц дацәшәо, ибла ахцшылара лцәымҷны дзыҟаз аилкаара дзазнеиуазар ҳәа, ишьаҿеихгара дахымццакзакәа, амѡа данын. Лара ишылҳәаҵәҟьаз акәмызт ишыҟалаз, даеакала зегь мѡасзар акәхарын, аиашаҵәҟьа здыруадаз акәымзар. Игәаныла, лара дизцшызар акәхарын, аха данылымбаза, лхаҭагьы уадаѡрақәак данырҭашәа, лымала мѡак аҵшаараз дангәаҟ, иара дихашҭызшәа агәаанагара анлоу, игәаҷ шьҭылхит, уи инацлеит иашьҭанеишаз егьырҭ лхәыцрақәа, аламыс цқьеи ақьабз ныҟәгарақәа реилыргареи ртәы цәырызгашақәаз. Насгьы лара илымаз аҷыдара, – зегь раҵкыс илҭахыз ахаҵа ааигәа длымбацкәан данлықәшәалак, аиҳаразак лгәы леанзамкәа даалҿаҳар, илызцәырҵуаз ицәымҷра ҟалеит, абарҭ ахҭысқәа дахьынзарыбжьагылаз. Лгәаҵа иҵашәаз ахжәара ѡныҵҟала идырзуан лыцшқареи лцҳәыс ҵаҷареи.

– Сгәы маҷк ихынҳәуашәа збоит, исзеицәахар? – даалыцхьаны, ициҟыз ачеи аҭубари еидкыланы ианыналиркы, абас наиалҳәеит.

– Маҷк бфароуп. Амла бакызар акәхап ус збыхьыз, – ихаҭагьы акрифарц напаиркит. – Амѡан ҳтәаны, апҿыҳәа акырҳамфар ҟамло, ҳзықәшәазеи, сукәахшоуп.

– Ибзианы акрыфашьа ҳҵар, аҵацхақәа, рыргылара иаҿыми, ҳрыѡнатәазаап, – дагьцәыҵаччомызт лара.

– Сгәы иалоу бдыруоу, – ҿаҵақәак анылбааида, даахәыцит иара, – бхала зегь зыбзби?

– Схы сақәиҭыми, – еилылкааит изҵаара ахы ахьцоз.

– Изыбхашҭи бара быда сара сшыуаѡым, бара бысцылеижьҭеи, даеа ҟазшьақәак шышьҭысхыз?

– Уара зегьы ҳаҭыр уқәырҵон, иуқәырҵоит, избан?

– Сара сзеицшрази сзеицшроуи схала иаҳа издыруеит. Исырҳаз зегьы шысцәызуа зыбзымдыруеи? Ма иаасзымчҳаццхьаза анышәынҭрақәа рахь сеихалару?

– Избан?

– Бзиа бызбоит, убри ауп иҟала.

– Ихаурҟьацәеит.

– Усс иҟоу зегьы снапы рыласкит, абри аамҭа цәгьа ҳашҭагылоугьы. Иаасыкәыршоу зегьы сырцшзарц, бара ибырбаны бсыршанхарц. Бҿаҵхьа сеырбон, схаҭа исызгәамҭазакәа.

Ииҳәоз уамак илзеилкаауамызт, ирҷшзоз закәыз лыхшыѡ азҷазомызт. Лгәалаҟазаара лхаҽы ианмырҷшзакәа, диаҷәажәон, дизызырѡуа, ак изеиҭалҳәон, амала иара дшизыҟаз ҷыхьа еиҷш иахьизлыҷымбаауаз игәы иалан. Инхаз ачаҕьа иҷәахырҷ ақьаад иаалеиҳәан, «скабыжьуам, ус ауми?» – ҳәа длызҷаааит. Убри аамҭаз даара дшизыҟаз мѡашьо, илгәарҷхазаны лхы-лҽы аччаҷшь ықәын, лыблақәа аҷсҭазаара рхын. Урҭ зегьы иаразнак иналҽықәбан, лхы аалҟьеит «ааи!» ҳәа аанарго. Ма усшәа ибазу? Азы анылиржә, лѡызҷәа рахь днеит лара. Дахьынзыҟамыз усқәак дрықәшәазаргьы, ҷыҭрак лҷсы лымшьакәа дыҟамызт. Маҷк илыҷланы, лныҟәашьа акыр ихьанҭашәа дахьибаз, иара иахь илымаз агәыҳалалра аҽаҷсахызшәа игәы инаҭон. Дыхьшәашәахазшәа ибахуан. Лҭагылазаашьа зеиҷшраз лхаршҭны, уаҳагьы даламҷәажәакәан, уаанзатәи реизыҟазаашьақәа шьҭылхырҷ лҭахызаргьы, иара далаган, дҭиҷаауа маҷара, аусқәа ҷхасҭеитәзар ҳәа дшәон. Ус акәымзар, лара ҷыҭк лҳәарын, изҷаарақәа рҭак нҭыршәшәаны иоуртә. Урҭ реизааигәара шыбзиабараз инхар акәын, ма аҷәымҕра рызкашәон, даҽа мѡак ыҟамызт. Лара зегь раҷкыс илызгәакьахоз мап рҷәылкуан ианакәызаалак, ус иллахьынҷазшәа ишьақәгылахьан, аҷсҭазаара шҷаҷ ҷсахрада имѡасларҷ. Иара иҷсы ҭазар иҭахын изгәакьаз даналаҟаз, ус ада аҷсҭазаара деилаҳауамызт. Ихәыҷрақәа дзырмыҷхьозаргьы, акы дшыхнаҷааз анылба, зык ҽыҷ илҭахызшәа, дзыдгылаз аҳәсақәа даарылҷын, дааидгылахын, изызла зҭаз ааимылхын, ҽамѡак лжәит.

− Быда суаѡым, сыда буаѡым, ибымбазои?

− Иуҳәарҷ иуҭахи?

− Уажәыҷәҟьа сгәы излаанаго ала, бтачкахь ибҭахзамкәа бнеит, аха уа ибзымчҳаит, беиҭааит, азыша бакызшәа.

− Аҷҳәыс лхымѡаҷгашьа аилкаара ҷәгьоуп, сеилукаарҷ уашьҭамлан.

− Ак басҳәоит: ҳахьеилибакаауа бҷәымҕзар? Уажәыҷәҟьа сеыззоит.

− Шьҭахьҟа ҳхьаҳәыр уажәшьҭа сара исҭахзам, – уи даараза дылҭахын, дылҷәызыр лылшазомызт. – Амала схаҷа иҽаҷхьа… Сгәы зласҟычуа – иара иаҳаракыра збом, сгәы ҷҷәеит. Схы сақәиҭзар сҭахыуп. Уи сыѡныҷҟала исхәаеит, иара иҳәсақәа шыҟаз шыздыруазгьы. Уажәы дшәаны ус ҟаиҷазом, аха ахыбаара акәым, зынза сиҷәыхьшәашәахеит. Амала уҷшәма ҷьара дсықәшәар сҭахымызт. Сара излазбо ала, уи лхы лырхьра иаҷсам.

Хаҷа иҟази уареи агәаҷхеибашьара ҷаула аншәыбжәала, лара лхаҷа иҽаҷхьа, ма уа уҷҳәыс лҽаҷхьа уҷхашьо, блаартыла узрыхәамҷшо уаныҟала нахыс, убзиабара аҽыҷәаара аҽазнакуан, иаҳа ухшыѡ зтәызтәышаз ҷәырҷуан акәын иаанагоз. Убзиабара назаҷәҟьазар – аиааира агон, егьырҭ ахәыҷрақәеи аҷәырҷрақәеи уи ашәшьыр иҷанарзуан. Игәы лыҷәбжьажьо, Мардасоу Мадина дналҽаҷшит. Убасҟан ихаҭа иааигәалашәеит, риашьара реизараҽ иҭааҷәара ныжьны, Мадина лани лаби анышә иахьамадаз дҷаны данаахынҳә, иҷҳәыси ихәыҷқәеи рҽаҷхьа чарҳәрак иузшәа дшааҟалаз.

− Сгәы хынҳәыхыр ҳәа сшәоит, – лҳәеит иаалырҟьаны. – Акалашәа схы збоит. Арҭ иахьа ҳаурмышьҭзои, ахәлара аҽазнакуеитеи?

− Изызҷшыз ааир, аҳәаа аркра аамҭа ааҳадгыларгьы, ауаа шҷшыз рдыруеит, ибдыруеи, ҳаҳаҭыр баны, иаҳзаадыртыргьы.

− Уи ауми, абарҭ ҳаҳаҭыр рбоит! – дааҷышәырччеит лара. – Ламара дахьааиуа убоу?

− Шәсымбеижьҭеи шәыгәхьаазгеит! – еиҭаҷшьа рмоукәа еизо маҷара ираҷәахаз атачкакҷәа дрылҷәраа дырзааиуан Ламара. – Аиҳаразак бара, Мадина, баҳҷәызитеи.

− Ахарзаман дабаҟоу? – Мадина уигьы дааизҽлымҳахеит, ирзааизи лареи анааибагәзы.

− Саҷхьаҟа ҷьара дгылоуп. Агәашә шаадыртлак, зегь раҷхьа аҳәаа иара дхыҷуеит. Дмақаруеит, знык сыҷкәын сышәҟәқәа еиқәиршәандаз, сықәҷуеит ҳәа.

− Шәарҭ шәааиҷәажәа, – Мардасоу аҳәсақәа иеибырҳәашаз азы рхала иаанижьит.

– Мазак басҳәарц шыстахыз идырызшәа, дҳадцны дышцаца! – даалахҿыххазеит Ламара. – Шәыздыруа зегьы ирҳәо шәызбахә ауп.

– Итабуп, – лҳәеит Мадина, иатцанакуаз аилкаара цәгьаны.

– Бара банибалак дшыкало ҳара ҳанибо дшыкоуи еицшым, ихь сыздыруам, бымбои, аиашаз, сара иакәым акгьы схы иташәазом, уи аиҩызара шымҩацигo збахьеит, аха мачк даеакала саргьы дызбоит. Арахь шәызбо рҿы еихалом.

– Шәзыцәшәаша акгьы ҳабжьамлацт ҳәа сызраҳәа! – Мадина дцәыцыччон, лхаҿы аартны.

– Аеи, цьыбшьт! Бкәыцара сақәгәыцуеит. Иара иакәзар – ус иналаха-аалаҳуа дреиуазам. Ахарзаман иакәу цьыбшьоу.

– Уахь дышцакатцәкьоу? – лбжьы тымгазакәа дыччахуан Мадина.

– Атцатәхәы шистаз бзымдырзои! Уи аахыс дҳәыҳәми. Аҳы! Ҳаибабоит нас. Мардасоу даауеит, – лнапы налкьан, дналцыртцит.

Мадина лшьапы дыкәкьаны даакәхеит. Лгәы усгьы мачк ибзиамшәа лбон, Ламара данынлыдц, илаҳазгьы налзацлахын, лшьамхқәа цсадахон. Иара цьоукы даарыдхылеит, арахь ихы хан, дылзымааиуази, аха иааигәахара ауаа рылацш ицашәацәар ҳәа абыржәы еицш, дымшәацызт, арахь даанхацәазшәагьы лбон. Дышцаизгәакуаз! Ахацәа дахьрыдгылазгьы дихыбаауазма? Абар хьҿааихаз!

– Бгәы бзиамшәа збоит.

– Ламара исалҳәаз удыруандаз! Зегьы ирҳәо шәызбахә ауп лҳәеит.

– Ауаа рылацш иацәуцәахуа зыкалома, – уи иара уамашәа имбазеит. – Сара зегьы ргәы иаанагои ҳәа адәы сыкәым. Бара сара бшысзыкоу ауп аус злоу. Уи ауп сгәы итоу.

– Аха сара сыцҳәысуп, сухьчароуп. Насгьы уара ус зумҳәои, сара схаца дысцәызыр алшоит.

– Усҟатәи рҳәартә, акыр ҳхы иатәаҳшьахьоума? – игәы иеанзамкәа, иналалыршәыз, лара цқьа дазымхәыцзакәа, иаалҿашәаз лҳәазар ҟалон, иара дымцхәны ихы инарцхьазон. – Ибтахызар бышка смааип?

– Мамоу, аха ус ирлас-ырласны акәым.

– Иабакоу ҳгәы еицәыхышәашәахар стахымызт.

– Мамоу, избан?

– Мызки бжаки сбымбазт, быхышәашәахеит.

– Арахь сааныа ҩы-мшка шсыгыз ауп ус ансыхьыз. Аха иара ус иаҳа иеицъхар?

– Икалап бара бзы акәзар. Аха уаҳа иаҳзырҳәарц ибтахызи? Даеакала иҳахцәажәап ҳәа сгәы иаанагазомызт, арахь аиаша рҳәеит, узрызгәаареи.

– Иашас ирҳәеи? Иҳамеи ҳара мазас?

– Бара, излазбо ала, ара иаабыдгыло зегьы ҳабзеицшуп? Ус анакәха, зегьы ҳнеибынеицшны, бҳацәажәоит, бхы мҩацыбгоит?..

– Умбои ҿцныҳәас исуто!..

– Ҿцныҳәа бысымтазеит, зегьы ҳшыбзеицшым бсырдырыр стахын. Аха, – даакәыцсычҳаит иара, – зегьы аамтак рымоуп. Бымбои ҳаицыргараз уамак шатахым.

«Иуҳәо закәи?» – лгәы лыхьрызма лҳәо, лҩныцка налылакьакьеит. Иара ибзиабара, аиҳаразак ртагылазаашьа зеицшраз ала, ҿхәарак аман. Деитазацәхозма, ажәла нцәеит?! Лгәы тзызаауан. Мардасоу дылцәызырц зылтахымыз, азацәра лгәы ахьцнацәазахьаз акәзар? Ма иара ихата зацәык дылцәызыр лтахыцәкьамзу? Урт рыҩбагь лзеилалон, иара гәыкала назаза бзиа дибацәкьозарц, азәыр ишьапы ктәызар иазмырхакәа, ихьышьаргәыц дакәыхшон.

Лхәыцракәа лытцидыраар ҳәа дшәозшәа, ауаа рыжәара далацшуазшәа ҟацаны, даахьаҳәеит. Иара лышьтахь ала дналыхьцшит, дшынеибакәыз лычацашьа цшқан. Лыхцәы ҩыҳаракны иахьцакыз, лыхәда, Амрагьы иакуамызт, итцкәашаацәан. Ацшқареи акәымшәышәреи еилазтуа еилахәмаруан лыхцәы аара ахьаанцәоз лыхәда апашәрае. Гәаартыла ацәажәара, агәтацәахра алымшара, ихәыцракәа рыргамара еснагь иара изчыдаран, уи азы мазак иламызт, аиҳаразак лара лҿацхьа. Аха даеа

ганкахьала лара хыхь-хыхь зегьы дахьрыхәаԥшуаз, ирԥауланы ахәыԥра хыԥәкыла лҽахьаԥәылыхьчоз амшала, иара ирԥарны, иртбааны дирхәыԥлар итахын; избанзар хыхьла зегьы урыхәаԥшлар, урыхцәажәалар зеиԥшла, уԥәаныррақәа цагәуан. Лара арт ахәыԥрақәа рҽы азиас егьи аԥаѡ дыԥәгылан, угәаԥа иааташәо зегьы туртто уалагар акәын уԥәаныррақәа аныцагәуаз ҳәа дахәаԥшуан. Азиас ихазыз рҽыԥәқәа иахьрыԥәгылаз рѡыԥьегь еиҳагьы еизааигәахарԥ иеинархон, ргәы шеизԥаԥәкьоз деилыркааа.

Уҳәан-схәанла ираҳауан, шылашьцарахьазгьы, изызцшыз шниаслак, аенынтәарак иахьцшыз амшала, ауаа аурыжьтуазшәа. Мадина лымгәа аалыласт, маԥк ианааиқәтәа, илаҳауаз агәра лгарызу илымгарызу лзымдыруа, дыбжьажьон. Мардасоу излеиҳәоз ала, азынраз атачкакцәа, хышхытҵәаны ишеизозгьы, уахыла иаурыжьзомызт. Иагьа ирацәазаргьы, аԥхынраз усҟантәи ажәлар реизашьа иеиԥшымызт. Ус анакхәа, уахыла агәашә аадыртрын ҳәа умгәыцыр иаҳа иеиҧьын. Ламара лакәзар, – аѡныҟа дцаны лԥсы лшьарызу даангыларызу лзымдыруа, даарыдхалон. Арахь алашара дырцәан, иеиқәылашьца ауаа еилагылан. Амза, Адгьыл ахсаала анҵаны, икыдын, ашәшьы анаахыҵлак, маԥк иаарлашо. Шоуран, қәак аламганлаз ҳәа, хыхь иҟаз уиҳәартә. Иара ус Ахарзамангьы дырзааит, аха уи ирлас-ырласны итачкахь днеиуан. Артмаққәа акырынтә ирзақәахьан. Закәытә гәакраз иҟаз ҳәа, Мадина алашьцараҷ ауаа рцәаара далаԥшуан. Уа уангылаз, цкьа иузгәатомызт акәымзар, даара мчымхаран. Абаскатәи аиҿцаара бааԥсҟәа абахҭахыз, дхәыцуан лара, аԥхзы лыкәнатәарыма лҳәо, лгәамбзиара еицәахо дахьгылаз, усгьы зны аԥстазаара ҳалԥуан. Ҭәҭәала лымгәа аалыласхт, лгәы маԥк ихынҳәыхуан, лхәыцра мчыдақәа анылзаԥла, аԥсра дааԥәшәеит.

– Ламара! – уи даарылылган, аҳазылхыртеи ГАИ ахыбреи рышьтахь игылаз атзы ду ҳаракы лызқәа надылԥеит. – Сгәы бзиазам.

– Ибыхьи?! – Мардасоу дааицхьарԥ инеихаз Ламара Мадина днылкылеит.

– Сыблахаԥ гьежьуашәа сҟалеит, арахь сымгәа даара исысит.

– Аѡныҟа бзымгои.

– Уахь ҳазцазом алашьцараха, – аԥхагә еснагь даԥәшәон лара.

– Бынҭыцыр бҭахызар?

– Ааи, аха алашьцараха…

– Иҟалеи, банаԥьалбеит! Сара сбыцымцои.

– Баргьы быԥҳәысуп, сшәоит.

– Мардасоу бнаскьеимгои.

– Усцәкьа иауам.

– Баалеи! Хара ҳцома, амѡа аган аҷы итәоит, ибзымдырзои?

– Ибҳәашьеи! – Мадина илбахьан арантә уакәшаны амѡаду ахь узлакылсуаз азганк аҷы ауаа ртачкақәа рыма иштәаз, егьи атротуар, амѡадуи анхартақәеи рыбжьара, вԥаццыртас уахыла ишрымаз. Идрыцкьақәахьан, аха уахыла ас ауаа анааизалак, ашьыжь уа шьапгыларта узыцшаауамызт. – Аҳәаа ауаа рынтыцыртазар, закәытә хаҷузеи ҳара иҳамоу!

– Ҳхаҷы макьана ибзиоуп ҳәа баҳама? Нас ара бымтәо! – дыччон Ламара. – Амш бгоит, баангыли! – уи днахынҳәын, Мардасоу днаиахәытхәытны длыма дааит.- Баалеи, иаҳа ибзеиҧуп.

Мардасоу днарацхьагылан, ГАИ ахыбра шыҟаз, амѡахь инкылсит. Абракәын рарыҧарахь ала атачкакцәа, аандақәа рыбжьара абаандацәа реиԥш, ацәаҳәа иахьықәгылаз; рарыҧарахь вԥаццыртан, аха иааргоз аԥхәыс уа атәара лхы илзатәашьомызт, ахара дцартә лгәы шыбзиамызгьы. Азиас азааигәара, аҳазылхырта аԥаҟа, шьмашәа акы гылан, аха ушиашаз уахь улбаарԥ, агәашә аԥцхеи ашьма иҷаз асапат аԥцхеи урышьталар акәын, измаз хаз-хазын, урт узыцшаазомызт, аиҳаразак уахыла. Иара ззыкаԥаз аҳазылхыртеи, ГАИ аусзуѡцәеи, аҳәаахьчаԥәеи рзакәын, ианыртахыз аԥцхақәа иаразнак ирԥшаауан. Уажәы иахьлеиуаз амѡа нымѡахыԥ даса шьмак дыргыларԥ агьагмызт, аха уи аргылара хдыркәшааныза, атротуар аҷыцәкьа

изымтәаз уахь инеиуа мацара, убранза инаргеит, уахьнеишаз анеираз, ахаҳәқәа шьҭацаны, унрыцәгыла-аарыцәгыло мацара, уегәоуҭар акәын, аха уахыла уахьыцәгылози узыцәгылози абоубарҭаз. Ажәытәан ауаа абнахь ицон, аҳауа цқьа ыфо, илатәазар рҭахын. Уажәы ашьма афѡы рзымхозшәа, ухәцә акыртә, ушьапы узыцәмыргыло, ҷыдала анҭыцрҭа иазыркуаз аҭыц рҟьашьуан. Ана-ара иахьтәахьаз уахыцаны, аҭаццыртахь узнеиуамызт. Абри акылцәарҭа изҭамтәазози? Ма уахь анеишьа дырцатәызу? Аҳазылхырҭа аиҳабыреи Мардасоуи еиҷанагалақәахьан абри амшала. «Ашьма бзиа шәмыргыло, царас иҟоу зегьы еизыжәгоитеи?» – иҳәон иара, рцьыбақәа уаҳа имтәозози акәын иаанагоз. «Изрыцқьода?» – иааиецныркылон. «Ахә шәаны унеиуа иҟаҵазар, ицқьакәакәараза избаша ҟалоит». «Ахәшәара цәыраагар, ауаа уахь инеиуама, ааида вцаццыртахь иеихо иалагоитеи», – ахәыцыртақәа рыман дара. «Рыбжѡык ашьмахьы иеихар, ҳамѡа азбжарак цқьамхари, – дыччон Мардасоу. – Нас хәычы-хәычы иашьцыларын». «Ара даҷа проблемак ҳамоуп, – рҳәеит дара цытраамҭак анца ашьҭахь. – Ашьма зыргылода ҳәа азцаара анцәыраага, иеимазкуа ҳцәырацәахеит, азә иҷы ҳзаатымгылеит, инибарцәар ҳәа ҳшәан».

Мкьалрыцшьҟа узгоз амѡа ианыланы, амѡеи азиаси зынзаск еизааигәаны иахьыҟаз инеихьан. Мадина, уаҳа ишылзымчҳауаз ала, Ламара дытлырпцааит. Мардасоу даатгыларц наиабжьалган, Ламара, лѡыза длыма, алра днықалеит. Мадина дшәаны уахь дызнеиуазма, лымгәаҷ деиҷрыблааны дахьцоз зегьы лханаршҭуан акәымзар. Мардасоу урҭ рыбжьы иаҳазомызт акраамҭа, ак рыхьзар ҳәа даашәо аҷынза днеихьан, рыкәҷитыргьы цәгьа имбо. Нас аҳәсақәа рѡыцьегь рцәаара азы ихыцәгылаз алра ишаалцыз ибарҭан. Лоурала Мадина амѡа агәта данылаы дшыццакуаз идырит. Егьи, аган давцалашәа дшааиуаз, даатгылан, азәы итәара дшаҭрагылаз мѡашьо, дкыжуа лбжьы аагеит.

– Бара бнеила, сара азахьы сымлыбаахыр аузом, – днагьежьит Ламара.

– Мардасоу, сатоумцан! – дшәаны дааидххылт зыҿзырдахьаз Мадина, акы игәы итәашәарын ҳәа дазымхәыцзакәа. Иара деимлагәа дааникылан, ацәах-ацәаххәа дшигәызуаз, – узҷу закәи?! – лҳәартә, ааимкьарстак лоуит.

– Сара соуп быстәу, ишцабзеилымкаауеи! – лқьышә ттәаақәа игәызуа мацара, лыбаѡқәа лылаццәозма уҳәартә, дигәыдиргәгәалон, лара лҷылзырцысуамызт, акаҭа иалашәаз аҷсыз еицшгьы, дызҳәыцзыцуамызт. – Салцырц бҭахызар, бысҷас! – дауишьҭит иара. Лнаргәыца рҟьакьаны изамѡа иалырбеит, аха уи убаскатәи иҟәымшәышәын, лызгәакьара ицәеижь ианырратә. Дааимлеигәахын, – сара соуп быстәу, уаҳа азәгьы! – иҳәан, ирццакны ацәах-ацәах ахьылҷыцргоз, дызгаб цшқазашәа, лыблахаҵ аргьежьуан.

Лара лыда уаѡы ихшыѡ дабазомызт, аха ихшыбаѡ ацкарақ ианаҳәон лара дшыхьчатәыз, ицәаныррақәа рхыцшьа гәазҭашаз абна дшаалцуаз. Мардасоу ихьз ҳәаны, уи арахь лҷанаалхоз, иара Мадина дауижьит. Лара, лшәазызара даиааирц дақәцо мацара, цхьаҟа лҷыналхеит, ацәаҳәа ахьалагоз ирласны дназарц. Уаантәы, иеилагылаз атачкакцәа днаргәылцәраан, ауаа днаргәылсны, лтыц аҷы даннеи, машәыршәа итацәхаз аиашька лцшаан, днықәтәеит. Амза аацәырцын, икацхон. Ари закәызи! Ари ауаѡ дышцалтахыз! Лыеилтон, цырхагак ҟамлар, лхы дзақәцазомызт. Ари иалцрызи ҳәа уи аамҭаз дагьазхәыцзомызт. «Анцәа срыцхашьа!» – зхы изақәымцоз ацхәыс зегь зымчыз диқәгәыҷуан. Даҷа ганкахьала, рацхьаза акьанцьа ззаархәаз ахәычы леицш, лгәатцға хытхытуан. Ари ацх лызҳамҭан. Ламареи иареи ааира иахыццакуамызт, лара дырхыццакуан, аамта дук цазшәа. Дихыбаауазма? Дызцаауаз длытцашьыцуазу? Цьоукы шылзааигәахоз анылба, дара ракәын ҳәа дгәыҷуа, лцсы ааивылгеит. Ламара лакәын иаалыдгылаз, иара цац иуазшәа Ахарзаман дзыдгылаз ахацәа рахь днеит.

– Быѡны бзааи? – дцааит Ламара. – Алашьцара бацәшәалонеи.

– Цьара снатәар стахын, сшьапы сзыцәгыломызт, – Мадина ахҷыхшьа дақәшәон. – Мардасоу уа дшыҟаз сааитеи, бааимгазеи? – маҷк дгызмалымхаргьы, лхы дацәшәон.

– Уи иѡызцәа дрыдгылоуп. Бара беиҷьу?

– Ааи. Акыр салԥит. Амала маԥк сыцәар сҭахыуп, – лнапқәа лшьамхы иныкәылԥан, лхы нарнылԥеит.

Илзеилкаауамызт Мардасоу арахь дзылзымааиуаз. Лгәабзиара дназцаандаз ма! Ааигәа дахьыҟаз лгәы маԥк ишҭынчызгьы, дылзааигәазазар еиҧалшьон. Ацәа дынҭанагалеит. Ус ҭынч лхы ахчбаба илацаны дызмыцәацызшәа, лцсы шьаны данаацш, шахьан. Лыбҧа ырхәашәа дахьтәаз, лызқәа маԥк ишлыхьуазгьы, уи агәхьаа лымкит. Амш бзиахон уҳәартә, цҭацк хымызт, аҳауа цқьан, амҩақәа ирныжьлаз агәам-сам ирхылԥуаз алаумҵозар. Мардасоу ааигәа данылымба, лгәы бжьысырц агьлыгымхеит. Дабацарыз, итачка ара иианыжьны, ирласны дааирын. Ламара, ак цьашьо, лзамҩақәа кны, даалыдххылеит.

– Мадина, бқьышәқәа!

– Ирыхьи?

– Хыхьгьы цаҟагьы ишәытәоуп, арыҭәа ибжьаҟьцызшәа.

– Избан? – лцьыба асаркьа хәыҷы аатылган, днанцшылазар, цәыкәбарк-цәыкәбарк ираҟараны, ҩыцьара ашьашәы ҭатәан. – Ари зыхҟьеи? – дышцаазгьы иҟалаз аулзымдырхәаз.

– Шәеиҿыцсаартә иаха аҩныҟа быҟазамызт, ма Мардасоу уамак бзиуу?

– Ибҳәақәо закәи?.. Иаха ахьаа ансоу, сқьышәқәа схаԥыц ирыбжьасырҷәҷәон, уи акәзар? – дбалыбаҭо дцәажәон лара.

– Бысҭи аҵәаҟцәацшь! – ахьыцшьа аацәырылгеит Ламара. – Ирҟацшьи бқьышәқәа, ас ирбааныа! – лҳәан, лхала лҩыза лқьышәқәа лшәшәит. – Шьҭа укылымцшцәар уамак иубартазамызт.

Мардасоу, ашьыжь сақәак рфарц, еилаҳәарак ааигеит, Ахарзаман дицны. Уажәыцәкьа лара акгьы лхьаауамызт, аха, илфоз лзеицәахар ҳәа дшәаны, часа заҵәык ааимылхын, амацара илфеит, зыкгьы адымкылакәа. Иахантәарак иианыхаы иҟаз инеидгыла-ааидгылошәа маҷ-сақ зегьы ирфақәон. Цьара ишьҭалақәаны, зцсы шьаны ихынҳәызгьы рацәазан. Ҽыц ииауазгьы маҷзамызт. Урҭ, ацәаҳәа аузазшәа анырба, ааныа ихыцны иҭаларц, амҩаду ишаныз, иеиханы агәашә иазааигәхон. Ргәы реанзамкәа, ацәаҳәа нацасит. Аурыс ҳәаахьчацәа зцсахуаз ааиааныа, ашьыжь ацсуаа аурыжьгәышьеит рҳәан, Ахарзамани Ламареи еиханы идәыцәлеит ртачкақәа рахь. Урҭ ааныа ихыцыр акәын.

– Мадина, – ҿааиҭит Мардасоу, рымала ианааныха. – Бтачка рылаагап! Сара, ара санааилак, сацхьа бнаргыланы, бдәыцәысцоит. Быцсы ааилахәаргьы, сыбмыцхраауеи.

Лара дызлақәшаҳаҭыз ала лхы аалырцысит. Иара итачка даахан, инаиргылеит. Иаргьы ирласны аранза дзааиуамызт, избанзар арахь ацәаҳәа макьана ицысзомызт. Амҩаду иангылаз хыцаны ацәаҳәа иқәгылон дара рацхьаҟа. Уахь иҭацәааныа, шьҭахьҟа игылаз рцсы еибакуа ирызцшызар акәын. Знык шьаҿақәак ҟарцандаз ҳәа ишгәаҟуаз, аҳәаа ҩадыркит. Иааилагзыхт. Шьта саатк иааиҳаны, иоурыжьзомызт. Уи иалагзаны, аҳәаа цәаҳәа аҿацхьацәкьа ҿыц амҩаду дыртәит.

– Атачка арҳәазара былымшозар, ара баагыла, – Мадина иаалзааигәахаз Мардасоу илабжьеигеит. – Знык сиасны, схынҳәуеит, даеазны сцарц.

– Угәы ишаанагацәкьо сыҟазам, акыр сгәы бзиоуп, – игәы аалыртынчит.

– Ацәаҟцәацшь ааигәа ибыдсымбалацызт, иахьа ибыхьи?

– Исзууз умбои. Ламара саагәалымҭазтгьы, ауаа шцасҿацшрыз, – лҳәеит лара лгәы иаалсызшәа, уи уамакгьы илныцшуамызт аха, арахь лгәы ҭцраауан – ас знык ылыхьхьазма, данақәшәахгьы уи Мардасоу ила иҟамлеи.

– Абаа, шәеихақәа! – ҿааиҭит хаҵак, итачка дахьадгылаз.

Ацхьаҟа ацәаҳәа иқәгылаз рхқәа цыс-цысуан, ртачкақәа иахьрыхоз, ма иахьрыгәтасуаз. Ааныа ихыцаны ирыцәталоз, идыршәаз ашышкамс ҿшеизырҳәҳәоз еицш, ааныа иқәпапан. Маҷ-маҷсла арахьгьы шьаҿақәак шыкарцоз, цытк инаскьақәеит. Мардасоу Мадина лтачка иацхьа инаиргылеит, дышнеиуаз дналывагылеит, изнапык ала длыцхраарц. Ҳәсақәак рывцаланы ииауан, рартмаҟ

мачқәа ирҭаз реидарақәа ирыҵаланы. Агәашә азааигәара имнеицкәа, урҭ иара иааивалеит.

− Умласуа, уанаҵьалбеит! – аҵхьа игылаз аҵхәыс ҳаракы иаҳахьаз лбжьы илымҳа иҵәха ирҭаст. – Бысҭа ҽахрак баша иуфома?!

Арахь ихыҵны иаауаз аҵәаҳәа иқәгылаз реаарыларыжьуан. Аҳәсақәа ноуижьҭын, излауаз ала Мадина диҵәхымҟьарц длывагылан. Ирулак агәашә аҽынза ианыназа, ихыҵны иргәылалоз ишрақәҵоз маҵара, аҳәаа инҭалт. Аршәыга-машьына аурыжьырц, агәашә ду анаадырт, уа иадгылаз рыцәҭалан, араагьы еилыхарахеит, аха шьҭа ирлас рееилдыргақәар рылшон. Амашьына ду аныҟәцаѡ дидтәалан Радмир. Абыржәы иигашаз ахьеизигаз Мардасоу изеилкаауамызт. Амала иаҳахьан ашампан ҵәа, цқьа иҟалаанза иҽыхны, аиашькақәа ирҭаҵаны, амѡа ишықәыргалоз. Иахьнаргашаз инеиаанза, акыр ибзиахон. Уа, ахаафѡы ахшәшәа иаахдыртуан. Макьана шәырк агьама ҽыц изымбаҵыз реақәшь иаархәон. Уи ашьҭахь уахь аҵәа узгазомызт, урыстәылатәи аҵәа аацәырҵуан. Аурыс ҳазылхырҭа ишныҵсыз, Мардасоуи Мадинеи рыҭитә иаразнак ирҭиит. Еиҳаны ахә роурц изашьҭаломызт. Азынраз иаразнак аҵҳа ушзықәымсуа удыруан, иагьа уҵсахы ҵжәаргьы, мчыбжьык аҵхьара уеазыҟауҵон. Аҵхынраз, ашьыжь улеир, ирласны ухынҳәра уақәгәыҷны, уазыҟаҵазамкәа уаанхара, уарааҵсон. Арахь Мадина илылшазомызт, иагьа лыелырҷәҷәаргьы, ауха дзықәшәаз аеылнардыруан.

− Чашылак згап ҳәа акәын аха, – аалҽыҵшәеит, шьҭахьҟа амѡа ианангылахьаз.

− Сара ибзиазымгои, уи аус залаҵхуеи, – даагьежьит иара.

− Суҳәоит: иаҭахзам! Иаарласны саауеитеи.

− Баала сҳәеит!

Лара дымхынҳәыр, ма иҵарала иааихәон азы, днаишьҭалеит. Ачашыла рыманы рҽаархеит. Ирлас аҵҳа иқәсын, автобус иҭалеит, ус лара иаҳа илзымариан, аиҳаразак аидара ргозар. Амашьына аѡныҵҟа аҭыц лзиҵшаан, алмѡанык дыцәагәышьан. Дахьлыбаашаз данааи, лааҵәа лбааганы, лтачка инақәҵа иналиркын, ирлас шьҭахьҟа дынҭалеит, акрызҽалҵоз ауаа рҽынза лҵхала дѡеиндаз ҳәа игәы дҭаҵәажәо.

Иара аѡныҟа дшааизҵәҟьа, адырѡаены иигашаз еиқәиршәеит. Ахәыҷқәа ателевизор ҵхасҭахеит ҳәа данырк, уи изеиқәыршәозар ҳәа, иѡаирхеит, илаирхеит, аха иахьыз анизымҵшаа, аҟаза иахь игеит. Ахәыҷқәагьы еибарҽҽо амашьына иҭаиртәеит, иааихәласыр иагәҭасырц. Имашьына аилаҳара иаҽын, излаҟаиҵашаз аҵара изеиқәыршәомызт. Ителевизор ааганы ианықәиргылоз, аҵсуа телехәаҵшрала ажәабжь ҽыцқәа анырҳәашаз аамҭа цахьан азы, иҟалаз ҳәа акгьы имаҳазеит.

Мадина илаҳаит. Лара дшаахынҳәыз днықәиан дыцәеит. Лгәы раҳаҭза ус ааигәа дыцәаны лгәаламшәо, лгәы ҟаҵаны данааҵш, хәымехан ааихьан. Аҵәаҟҵәаҵшь уажәгьы лқьышә иқәшьыхааны дааѡналан, аѡн усқәа дшырҽыз, ажәабжь ҽыцқәа рдырраҭара даахҭықәгылеит. Гал араион аҽы адиверсиа гәыц зҽаҳаз Аҵсны ахьчаҵәа рҽынтә иҭахази ихәызи ҟалеит. Иҭахаз рызбахә анырҳәоз, даарҽыҵашәеит Рамин… Лыблахаҵ аагьежьын, дкаҳарц агьлыгымхо, аишәа днадгылеит. Қәыҵсычҳа бжьык хаазамкәа илхылҵзар ҟаларын, лхаҵеи лхәыҷи аалыдибаҳәалеит. Ланхәа иҟалаз лзеилымкаауа, лҭаца дахьыладыртәаз даалхагылеит. Илзаалгаз азы днаҽыхәеит. Уаҳа уаѡы диқәымцәажәазакәа, Мадина, лҵсы ааивылгазшәа, лылаҷырз аҽыланахеит. Дѡагылан, ашьҭаларҭахь днеит.

− Ибыхьыз зыбымҳәои? – ланхәа, лыҷкәыни лматеи драҵхьагыла, дааѡналеит.

− Издыруаз ҷкәынцәақәак ҭахеит, – Мадина лиарҭа днықәтәеит, ланхәа дышгылаз лхы анықәҵара лҭахымкәа.

− Уамак ҟалаз ҵьысшьан, ибдыруаз рзы ҳгәы бшьҭуама? – днахынҳәит лара.

Асҭан, иҟалаз цқьа ианеиликаа, игәалаҟазаара бжьысны, ателевизор ахь днахынҳәит. Лара ахәыҷы дышлываиаз длырцәеит. Лылаҷырз лҽажжы диан. Аҵхагәҭан лхаҵа алашара ааиркит, Мадина цқьа дналҽаҵшырц. Лықьыпшәыпра изымчҳазт, алашара рҵсны, иеааилихын днаиеит.

– Иаҳҳәеит ҳәа, ас ббахьоу! – ибжьы аалыҟәиргеит. – Сара сыҵсыр, асҟатәи бҵәыуарымызт. Зны бзиа шәеибабон, аха аамҭа мцеи, шьҭа асҟатәи алаҵырз зыбҭахи.

Уи ииҳәоз лаҳазомызт. Уажәеицш аилибакаара анбалҭахыз. Дзаҵәха дыҟәиан, дыцәаны дызмыцәо, ауха шаанза амцәарагьы дақәиҭымкәа. Ауаа ирҳәашази, дзыҟәдыршәашази рыгәхьаа мкзакәа, дѡаҵкьаны, ишлылшоз дыццакны, Мардасоу дылбарц адәыҟәлара дазхиан, аха, лыхшыѡ цкьа иааилгахызшәа, ѡныцкала мчык усцәкьа илнаруамызт, арахь деилызкаашаз лааигәара дахьыкамыз лгәы цнажәон. Знык шандаз ҳәа дахгәакуа, ашьыжь дѡагылеит, Ҵсоу илгашаз еидылкыларц. Лара ѡы-мшка уахь дыҟәларц лгәы иҭазамызт. Мардасоу уа дкалозу лыздыруамызт, аха иара маҷк деицкьазшәа дыкан, есымша дышцамцаларыз ҳәа дгәыҵуан. Лутратыхҟәеи лшәыри ааидылкылан, лычкәын иҿы днеины, дшыцәаз изамѡа днагәзын, дындәылцит.

Анцәа диҳәон, иаанылкылаз автобус аҿы Мардасоу дҭатәазарц. Убри днеиҿацшыр лгәы ааирҭынчрызшәа лгәы илнатон. Лылацш аѡныцка иналыршәт акәын иара дшыкамыз аилкаараз илҭахыз. Лхы ҭуда, азхыцра дышьҭнахызшәа, цкьа дызхәыцуамызт. Лшьамхы лыцакәалон. Арахь тәарҭа ыкамызт, лшьапгылартацәкьа ҭбаамызт. Амраташәараka зхы хаз автобус аҿы ауаа рацкыс аидарақәа иаҳа атыц ргон. Лылаҵырз цәыкәбар лыбла аахшәаха алымҭарц, лчавра шкәакәа лыблацәқәа инархылшьылон, дызлагылаз деицгәарымҭарц, аха лыблагә шкәакәа лырkацшьуан, лцынца пашә аныцәааклак ацштәы ацсахуан, арахь улацш зыдхалацәоз ацхәыс акы дшаниаз злаѡашьарызи. Знык Ҵсоу аназараз дшахгәакуаз, автобус аангылеит.

Аѡныцka иҭатәаз ашоура лҿацәылгоз ҷьылшьон, дахьлыбаазгьы цшацк ҭысуамызт, kәкыразшәа аҳауа лныруан. Акы заҵәык дзыҟәгәыҵуаз, дышлалбаалак иара даалцылоз ҷьылшьон. Арахь иара дыкамызт. Ацәаҳәа дыкәгылахьазар лгәахәын, лтачка атыц ааныл кылан, ахи ацыхәеи ааимылдартә, днықәгылеит. Ара дыkазар, лара длымбаргьы, иара илацш лыкәшәахьазаарын. Ацәаҳәа анынаҵасы, атачкакцәа дрыцны лҿыналхеит, избан лхы цкьа ицнамҟо. Аурыс ҳәаахьчацәа зыцсахшаз ааиааанза ҳәа, ашьыжь иоурыжьрын. Ацҳа данынықәс, дмеида-гәеидаха, ацша ахьцоз даццозшәа, аурыс ҳазылхырта днышсны, амѡаду дѡанылеит. Лытитә иаразнак илымырхит. Аѡныka ахынҳәра лцәымгны, илулак дахьныкәтәашаз тыцк лцшаан, лхы лжьахуан акәымзар, уаѡы имбацәартә, лылаҵырз аалрыцкьон. Аҳәаахьчацәа зыкәтәаз амашьына нлывсит. Урҭ ирцсахуаз асалдат акәыртәаны ихынҳәааанза, аҳәаа аркызаауан. Ларгьы дыццакуамызт.

Рамин дҭахарын ҳәа зныкыр лхы иҭашәахьазма. Асцәкьа дылхьаарын шьҭа ҳәа дазхәыцхьазма. Уажәгьы дылҭахызма? Уи ихашҭшьа лымамызт, аха рацхьатәи лыбзиабара шьҭа иҿыцәаар ҳәа дымгәыҵуази. Ицсра акәзар уи зырцарыз? Уажәы Мардасоу дызизцшызи? Илалхызи? Арахь ицәыуаз лылацш иахьабалак илыршәуан, ҷьара дышцалымбарыз ҳәа дгәыҵны. Аамҭа маҷымкәан ицеит. Атачкакцәа аладагьы аѡадагьы амѡа ианын. Лара лаха азәгьы имамызт. Илҭахызгьы уи акәын. Дыздырзоз азә дгәеиҭаргьы лтахымызт. Мардасоу иакәзар – шьҭа дмаауазар акәхарын. Лхаҭа ашышьыхәа аѡныka ддәыкәлар еиҵын.

– Бгәы бзиами?! – зынзак ииаира даназцшымыз, длызгәакуа даалыдххылеит иара. Уи арахь даазааанза иҭитәқәа аархәахьазар акәхарын, итачка тацәын. Лҿы ааихыхны аҭак лызҳәомызт, данынҿацш еиҳагьы лгәы цшаан, дѡагылан, уаѡы димбартә, ацлақәа наkтәиала днарыцагылеит. Иаргьы уахь дналышьталеит. – Аѡны ибацәхама? – ҳәа данцаа, «мап» аанарго, маҷзак лхы аалkьеит. – Арахь амѡа бахьаныз иакәым барҳәазар?.. Бсацәажәар бтахзами?.. Бцәыуазма? – иҳәахт, иара усгьы маҷ-маҷ лылаҵырз шылрыцкьозгьы. Лцәалжь пашәи лылаҵырз цштәыдеи зынза синааломызт. Алаҵырз азакәызма ари ацхәыс цшза цьашьахәы дызшаз! – Ибыхьи нас?

– Класск аҿы исыцтәаз еицтахеит, – урҭ Рамин дышрылаз ацәыргара лзыгәаҵуамызт.

– Ибҳәо закәи?! – уи ауқәын игәы даатшәомызт, аха ихы агәра изымгазеит. – Изустқәада?

– Рамин…

– Ибҳәо закәи?! – егьырт рыхьз аҳәаха лимтеит, дара рыхьзқәа лзеицшызшәа изеиқәылпхьазарц шылтахызгьы. – Ишцаҟалеи зырҳәа?

– Егры аҳәааҽы иҟалеит.

– Аҵсрахьы бызгап?

– Мамоу. Иахьа ақалақь ахь сцоит. Ҳѡызцәа уа иҟоуп.

– Бѡызцәа рҽы бзымгои!

– Иатахзам.

– Нас иахьа арахь бзааи? Излаздыруа ала, баарц бгәы итамызт.

– Сыздыруам. Смаар амуит.

– Уаҳа арахь уск бымамзар, баала, аѡныҟа бдәықәысцап.

Лҿааидылкылан, дицны лҿаалхеит. Маҷк лцсы лгазшәа, аҳауа лыхәламчкәа илбаалдон. Ҿымтқәа, ауаа рыжәпара ишалагылаз, ацҳа иаақәсит. Илтагылазаашьаз ахьибоз, ирыцхашьара хыжжуан. Лыкәҽитыр дылзымчҳар алшартә аҽынза, деихәлаҳаны днеиуан лара.

– Мардасоу! – лтачка рҳәазо даарцылеит Ламара. – Мадина! – уи дшыналҿацшыцәкьаз лцшра лзымбатәбарахан, даалыдыххылеит. – Сыцшқа, ибыхьи?

– Ламара! – Мадина лылаҕырз, адәахьы ишумбозгьы, лыхәцә ишкылагылаз здыруаз Мардасоу, уи ацҳәыс даалыцхьан, иааццәаны иҟалаз леиҳәеит.

– Ааи, рыцха! – лхәеит Ламара. – Сгәы иалсит, Мадина! Уи ауқәын иаб сара дысқытатәиуп. Амала иареи бареи шәтәы сыздырзомызт. Сатабымцан бгәы сасзар! Дзакәытә уаѡыз зырҳәоз! Шәышцеиқәнагаз амалагьы, арахь ак шәыбжьан акәымзар! Уаангыли! – Ламара машьына хәыҷык аанылкылан, днеины аныҟәцаѡ диацәажәеит. – Мадина, бара быццакуеит, бааи, ирлас бигап!

Уи лымала дақәтәарц шылтахымыз, Мадина дынталеит. Лтачка ааицапсаны иналиркын, Мардасоу ашә ѡаиркит. Уаҟа уаҳа уаѡы дакуамызт. Амашьына анца, Ламара, лҿы еихыкка, Мардасоу диҿацшуан.

– Ари дахьызбахьаз сгәалашәеит! – лыблақәа лыхәлаччон лара. – Бзиа илбоз данаха ашьтахь, акалашәа дуҿацшуеит, уара улзыҟазаашьа акәзар уи ҟазцаз?

– Уажәы ак бгәалашәахт. Абзиараз! – уи ак шеиҿылбааз, насгьы лгәы дшамжьоз еилкааны, реицәажәара ацыхәтәа цицәарц итахын Мардасоу, аѡныҟа дыццакырц, автобус ахьгылаз иҿынеихеит.

Уи ахәымехан, арахә такны данаахынҳә, Алмас, ашәаза хылхын, маҷк-маҷк амхны илыдгылаз ахәыҷқәа рых-ѡык ирылтан, иара саанк иантцаны илцәахит. Уаанзатәи аацәырылгеит. Уи иаҳа иеиҳан, ихәиуазшәа анылба, еилалцарц азы ақәлыргылеит. Ашәаза ассара даналагоз, ларма напала иѡышьтылхит. Иара дахьахәацшуаз, ишьны ацәа анахырхлак, ажә ачыргә иеицшнишьалан, даҽазны ишазаз изымфар ҟаларын ааигәахәт. Иаргьы бзиа ибон ашәаза.

– Иахьа Псоу иҟалеи? Ушаац умаазеит.

– Акымзарак, – амц иҳәеит, лгәы дасыр хәа дшәаны, арахь рыхшыѡқәа ател рыбжьалазшәа, ихәыцрақәа дрыцхьон.

Ателехәацшрала ашәацьхәарақәа рҳәозар хәа, ахәыҷқәа днарыдтәалеит. Рамин енак бжьах анышә дартон. Дѡагылан, иеыкәабаны дышьталеит, аицбацәа ѡыцьа иманы. Ауха цхыз ибеит агәашә ааиртырц днеизшәа. Инапқәа ахьындәықәицалак, аматқәа адчацаланы, ицхарц рҷқәа раҳаны иааизхьаҳәуан, аха ицхартә иеырзааигәеитәуамызт. Дцәырҳаны даацшызар, Алмас, ицхыз анлеиҳәа, ларгьы иаацәырылгеит лцхыз: лхатца аҳәынцәа дылаҳан, убраҟа излаилшоз збаажәла иеикәабеит. Ашьыжь итачка аашьтихит, заа ирхиахьаз нақәцаны.

– Исзеилкаауам, угәалаҟазаара аскатәи аезаҵсахи? – уамак иара иахь дымцшзакәа, Алмас ихәыцрақәа дрыцхьахон. – Уа унеир Мадина дубар, даҽакала ухынҳәуазар збахп. Аха ус ала сара сгәы узышьтхуа цьумшьан.

− Уажәы ибыхьхи?.. Мадина зегь рацкыс илтахыз ауаѡы дтахеит, уахь дыҟоуп иахьа, ибмаҳазаци?..

− Гал итахазу?.. Уа Адгәыр дшырхәыз удыруоу?

− Изҳәада?

− Исаҳаит. Умбои, Мадина илыцәтахаз дудыруеит, иузааигәазоу ауаѡы дышхәу уздырзом, – инеиецнылкылеит.

− Урт атитәқәа зеиқәбыршәеи, уи иахь сцароупеи?

− Уи Аҟәа дышьтоуп, арахь даарымгацт. Утахызар уца!

− Ирлас ицхастахо аршәыга итацеи!

Наҟ дныѡналан, нтыцга матәала иеааилеиҳәан, ирласны амѡаду ахь дкылсит. Адәыгба дақәтәар, заа дызѡеизомызт, уи амѡан цьара икыдхылар ҟалон, аихамѡа уашәшәырынтәа. Амашьына мѡа иахьазааигәаз цьара ицхастахар бзиан, аха иақәтәаз ирцацуазшәа, бжеиҳан амѡаду иахьацәыхараз абылра аеазнакуан, ма ахәқәа рѡныцҟа ихәыцахалон. Дшыѡкылҟьазцәҟьа дыздыруаз зықәтәаз амашьына ласык аангылеит. Урт агды-мды ҳәа драцәажәон, арахь Адгәыр идҳәалахаз ахтыс дазхәыцуан. Адгәыр иқәра маҷмызт шьта, уахь дымцар ҟалон, уажәык аангылара игәы иамукәа, дзықәшәази? Уахь ицашаз рееиқәдыршәон ҳәа Мардасоу имаҳазеит, иагьабеиаҳарыз, ҟәрышьқәак изырҳауазар ҳәа, есымша Цсоу дыбжьысуазар, ихы арахь иҟамзар. Ихата дрыцны дцар цәгьазамызт, аибашьра ааилгазижьтеи, знызацәык дрыццахьан.

Амашьына лас ықәшәтраа амѡа ианын, Амра аццхьқәа, ацлақәа ирхыҳәҳәаны, амѡаду ианымцхалацкәа, Аҟәа иѡалагылеит. Мардасоу дыццакны, ареспублика ахәшәтәырта хада ашта дынталан, ашьыжь, аҳақьымцәа ааиаанза, ахирургиа аҟәша дныѡналан, даузмыжьырц ашә илатәаз, иҟазшьамкәан ишицәымгыз, царақәак лцьыба интеицьгәан, апалатақәа дынрыбжьалеит. Адгәыр дыцәамызт, изшьапык еиқәцах иеаҳәаны иқәын. Илахь даара иеиқәын. Мардасоу даниба, иблақәа аахаахеит.

− Ушцаҟоу? – иааиз ишьтаз изамѡа днагәзит.

− Сара исыбаргыуи, ҷкәынцәақәак ҳақәзит акәымзар.

− Угәы ртынч, уара иухароузеи?

− Ақыртқәеи агырқәеи ироуҳәои, «ду» ихәмарырц, Егры ирны иаауеит, ҳара, ахәмарха раҳтарым ҳәа, ҳабцьар ҳацаланы, ҳцоит, – лафк нарылеицан, ишьтаз анааибарччақәа, иртаазгьы днарыхәлаччеит.

Мардасоу ихы ицәымгын, ихәны иеилаиаз реацхьа ихы цхеишьон. Иара деибга-деизѡыда Цсоу дыбжьан, арт еилаҟәаҟәаса ишьтан, рѡызцәа ракәзар – иахьа, уацәы анышә иамардон. Арахь иҟаицарызи, имаха-ишьаха еибга, есымша зызҳауаз ихәыҷқәеи ибыргцәеи батәын. Абзиареи ацәгьареи ааихсыгьшьак амазамкәан, ацыхьақәа рааста еигьымзар иеицәамкәан иеиеыркаауан. Урт уерылаумырхәыр – умацара узлаз узрылцуамызт.

− Иаҳтааз шәдәылцроуп, – ахалат шкәакәа зшәыз ашә даалагылеит. – Иаарласны ахәшәтәыѡцәа ааиуеит.

Адгәыр ишимуцәҟьоз икьае ацхьа цьыба Мардасоу царақәак нтеицеит, ахәшәқәа рзы итаххон азы. Ахәцәа мала ирхәшәтәуан рҳәон, аха ухьаақәа аахыреаанза акәын, нас ухы уамыхәар уабацоз. Ахәы ихьаа дахәамцшкәа дыцҟьаанза ҳәа, Мардасоу дындәылҟьан, дласзаны длалбааит. Дааҭымгылазакәа амѡаду ахь дцәырцын, амашьынақәа раатгылартае днеит. Автобус дақәтәар, аамта иаҳа ицәызуан азы, машьына ласык никыларц ецишәеит, аха саатк аҟара усгьы дынхеит. Амала, знык акы данақәтәа, дахьнаргашаз ирласны икылымҟьози. Аныҟәцаѡцәа макьана аинспекторцәа ус иныркылацәомызт, аибашьра ашьтахь ауаа шны адәы иқәын. Урт зызгагаз аидара мѡацгацәа ракәын.

Мардасоу дышиашаз аѡныҟа ихы имырхеит, Мадина лтагылазаашьа дацәшәон, еылирбар итахын, маҷк акәзаргьы лгәы никыларц. Уажәы дабаҟаларыз? Дызмадаз реы лхы лзыѡнакрын ҳәа дыҟамызт. Уа лхы ықәылкызар, ихата уахь лызнеишьак

имамызт. Лаб иашьа иахь дызцарымызт, аха, цқьа уазхәыцыр дзымцарызи. Иагьа умҳәан, лаби лани уа анышә иамамзи. Иара иаҳа агәра ганы дыҟан ақалақь руаҭахқәа рҽы дцазар ҳәа. Амашьына анааникыла, хара дныҟәомызт. Аҭсҭа иҭҟьоз азиас маҷ ихыз ацҳа дахьнықәсуаз цыхьатәи атрест ахыбра иавагылан уи аѡны. Уахь дыѡхалеит. Ашә аартын. Инацәала руак аҽы Мадина деиҳәҭҟәыҟәланы аиарҭа аҭаҟа ахьылрыцқьоз, луаҭәа гәыҽкаагақәа маҷк иааҭшуан. Акьынтәыжә ахьхәыҭылшьуаз, лмахәар пашәқәа, улаҭш иахьааҭашәоз, ирыцҳаушьон. Аблахкыгараз ишаз дызҽыз аус лаҭәаушьарызма! Абарҭқәа ирылаҟаз аҭҳәыс мышкы зны диазаауан. Адунеи игәы ахшәон Мардасоу. Уи лҷьашьахәра иара иахьитәымыз ихы ицәымҭанатәуан. Ихаҭа иззакәыз цқьа изеилымкааya, лара илеиҭшҭәҟьазаз ҭҳак длымазар иҭахын, уи иахьынзеиҭахыз дирхәмарларц, лызҳара дацхраарц, длымхны иѡныҟа дигаларц, ихәыҷы заманақәа дрыцзарц. Зынгьы дахьҭсылманмыз гәнигон. Лара дшаагәалҭаз, иҭегь дылҽыгәҳәаартә, лыбла гәыҭбаақәа ѡышьҭылхын, дниҽаҭшит, лыхәда ҭҟәашаа игәы архыҭхыҭыртә. Дѡагылан, дахьылзааиз зынзаск иҷьамшьазо, дылбар шылҭахыз мѡашьо, аҟәардә даахан, дналыртәеит. Аишәа егьи аган ала, лара дааиҽатәеит.

− Аҭсраҽы быҟазу? – ажәак рзеибамҳәо ишеидтәалаз, длазҭааит.

− Исгәалоумыршәан…

− Бымацара баанхарц бҭахызар, сцап? – дааиаанза дылбарц дизгәаҟуазаргьы, шьҭа лцәымҭра изцәырҭыр ҳәа агәра изгомызт, аха илҭахыҭәҟьаз цқьа иеиликаартә агьанылымҳәа, дааҭгылеит. – Ахәыҷы дабаҟоу?

− Игәы анҭҭәа иѡызцәа драхәмарырц длыбааит, уи ихьуеи…

− Анышәаҭара анбаҟоу? – ицәажәара лзымчҳауазшәа аниба, ицәыригашаз дақәшәомызт.

− Уаҭәы, – уи азҭаара аҭак зегь раҭкыс илзышьҭхуамызт.

− Ибҭахызар сбыцны сцоит.

− Иаҭахзам. Сѡызцәа сызрыццозар збап, – лҭсахы аибакра иалѡѡуан лылаҭырзышара.

Ацәажәара дзақәымшәо, лгәы иалсра ахьизымдыруаз дацәшәо, ацашьа изымдыруа, аангыларагьы цқьа дақәиҭымкәа, иемырҭысзакәа дтәан. Нас ашьшьыҳәа дѡагылан, ахышә днадгылеит. Лара ганла дизтәан. Илнымаалоз алаҭырз ҭштәыдақәа лзамѡа иақәлырбон. Абри акзаҭәык акәын илнымаалоз. Амѡақәа дахьырныз еиҭхьытта ихы иҭашәоз ацәаҳәақәа рееиҽкааны еишьҭала изааиуан.

− Нарҭаа рхылҭ изҳашьа узҳашьан рымҳәеи,
Жәлар иаҭәак рызкыдухран иҟан рымҳәеи,
Сасрыҟәа иуаѡышьа ууаѡышьан рымҳәеи,
Машәырла иаҭәак кыдшәаран иҟан рымҳәеи,
Ҭаацәарак ргәы ҭыблааит рымҳәеи,
Адгьыл зыхьк ыҭабеит рымҳәеи,
Лашарак уҟазшьа шьахә иннажьт рымҳәеи,
Уҭахараз ашьыжь Амра гылт рымҳәеи,
Уқәыцшра иацыз дунеик иазкын рымҳәеи,
Кәицк жжаза гәаҭак иҭауршәын рымҳәеи,
Акәиц иахылҭыз амца узырцәом рымҳәеи,
Цқьа идырцхаз адунеи ҽыцәом рымҳәеи,
Ауаѡра ауаѡра ахылҭуеит рымҳәеи,
Гәаҭак иҭаршәыз адоуҳа дузоуп рымҳәеи,
Иушьҭаз ахаҭа духьымзеит рымҳәеи.

Дгәынқьырц агьлыгымхо, лхы ахьықәылкрыз лзымдыруа, лнапқәа ахьықәылҭарыз лыцәмаҷны, лылаҭш зыдхалоз лгәы иазышьҭымхуа, иара дааижьҭеи, еиҳагьы деицәан. «Имыткәма» аҭаулара лгәырѡа тышанатәуан. Ауаҭахқәа ҭшәацәан, адәылҭрагьы лҭахзамызт. Лгәаҭа еималаны, лшьа рҭысраз, лдақәа ҭшәахон. Деилыбзаауан. Аҭсҭазаара лзышьҭхуамызт. Рамин ида аҟазаареи аҟамзаареи лзеиҭшхозшәа лымбо днеихьан, диццсыр лҭахын. Аҭсрагьы дацәшәон.

– Уаҵәы снеиуеит ақытаҿ дахьыкҿарҵо, – иҳәеит иара, дахьгылаз деитамҵкәа.

– Уахь иҟоуҵои? – аҵсыҵ лыхәлаччон.

– Бара бзы.

– Шьҭа уҵар бзиан, – илаҳауаз лзычҳазомызт, лара лзы дышҵанеиуаз, иҵсыз изы дымнеиуаз. – Ара уахьыҟоу, ҵьоукы ргәы иаанагои?

Дындәылкьеит. Лгәы иҟычырц цхыраарак шизаҟамҵоз дырны, дахьымцхәыз гәынго, уажәыҵәкьа дылпҵәымҭзаргьы лыбла дхымгыларц, ашацаҳәа амҩа дҩанылт. Усҟан лара – «иааҟасцазеи!» – лхы лшәиуан. Даҽазны лымҵан дыкәымлар ҳәа даашәеит. Арахь итахаз лгәы дшыҵхацәозгьы, Мардасоу ида лҭагылазаашьа шеицәахоз иаразнак илныркит. Убра дызлыҵгәазар игәахәшәа, ахәычқәа ахьыхәмаруаз днеин, лҵа дааицхьеит. Иан лгәы бзиамызт, лара лахь дҩыкәнарц наиабжьеиган, ддәыкәицеит. Иара амҩахь дынкылкьан, «Икарус» ааикыла дҩакәтәеит.

– Адәгыр дышҵаҟоу? – ашәшьырҵа итатәаз рахь иааицхьеит.

– Дшәарҭам, – Мардасоу даатгылазшәа иун, аҩныка длеит. Ахәычқәа ыказамызт. Ҙталара ицалон уажәааны. Ихы аҩны изыҩнакуамызт.

– Адгәыр, уара урымгарц, иара дышцаз удыруоу? – даахьаҳәит ахәыҟаҵарҭа иҩнагылаз Алмас.

– Изҳәада?!

– Исаҳаит. Уара иуаҵәажәарц амҩа ишаныз, дрыкәшәан, иргьежьит, ихаҭа уцынхәрас дцарц. Аҳәаахьчара ицо маҷхеит. Астангьы, гәыцк далаланы, иаарласны дцарц дыҟоуп рҳәеит. Мадина илдыруама?

– Сыздырзом.

– Уаҵәы ашьыжь алада уҵома?

– Уаҵәы ашьыжь аҵсрахьы сцароуп. Саныхынҳәлак – алада.

– Уааныза иаҳцәыцхастахашт цыҭ-чытк.

– Урҭ уажәы изгоит, – дҩатҟьеит иара. – Макьана амш ыҟоуп.

Хара имгакәа, амҩаду дангылан. Иҽацыражьны автоус ааникылеит. Иеидара ыршәны ирылаижьызшәа, ишеибарҳәҳәоз, ишиацәҳауаз ирылаиргылеит. Иаргьы имаҷымкәа дыцәҳауан. Дахьлеиз еицлыбааз, азә диацысыр итахымкәа, рацхьа дгыланы, ацәаҳәа дыкәгылеит. «Ҽахрак абыста баша иуфома!» ҳәа даахьазырцшхьаз аҧхәыс длацәҳаит, дивсыр имуит. Аурыс ҳазылхырҭаҿ ишыцәҳауаз мацара жәаныззқь маат идыршәеит адекларациаз. Уи шиашамыз имдыруази, аҵара анишәа нахыс, игәхьаа зымкуаз «аҵәы рылаҵо» мацара драҩсит. Аекологиаз аҵара еизызгоз дшизымдыруаз ҟәрышьқәак иитеит. Аталон аахәараз еилагылаз днарылалан, ишизаҧуаз мацара, рацхьа днадгылеит уи ахьыртиуаз аҿхышә. Иааидибаҳәалаз аахәацәа дрыкәшаҳатхомызт, ихә ирцәгьеит. Акыр аамта дшадхалазгьы, дхьамцит. Дхынҳәны аҧха данаакәс, дҽажәкуан, зык иҵшаан, изхара ижәит. Иҵхзы нацхьаҳәаны, аплатформаҿ днатәеит. Аамта хәычык иман, адәыҧба мааицызт.

– Ҳазҿу закәи?! – ихгьы дызлаҵшуазгьы дырзаҧуан имала. – Атачка аамта ҳтахеитеи.

2
Атачка аамта

Аибашьра ааилгар,
Маҷ-маҷ ҳаиҧхар
Ҳтахымхеи, -
абас ҳамгәыцыр,
ҳзымҿыхеит.

Арахь амцашыраз
амал зырҳауаз
иаҳа иацрымцои.
Урт ирҿырцшны,
даеа цьоукы
насшәа ауаа мцадмырсуеи,
долларла иҿырымхуеи.
Аеа цьоукы аҕыч-қәычра
реырманшәала иашьцылази
зауади-фабрикеи еимырымцәеи.
Машьынак наплакык иазынхама,
хыбрак еибганы инрыжьма,
аѡнқәа хыжәар-ҿыжәарза игылоума,
еихеи-баѡи еибгоума,
мшын-нырцә ицарц изхыума,
еимызцәазгьы дырума?
Рахәи-шәахәи аанхома,
цькәреи азатцәкьа зҿахома,
зын хәык аца итахома,
урт цьоукы ирхамшәалеи.
Аиҳаразак ишцакаҳцареи,
икамзар усуртак,
уалафахәы рҳартак,
тәанчара икоу
чак рзаамхәозар,
ахәыцқәа еилаҳәамзар,
ацара ахьырцара
акыр шәатәызар,
аамта цәгьазаргь,
рыхшыѡ шәызарц,
бзиа акрырҿацатәызар,
иҳацсыхәузеи?
Икатцатәузеи?
Ҳаршәо,
Ҳарзызо,
зны иадыркуа,
зны иадыртуа,
изатцәу амѡа,
Пҫоу аҳәаа,
ҳазцшуп…
Ҳархәаерымашь,
иаххәыцра ҳзымдыруа,
иаҳаура ҳақәымшәо,
амѡа ҳашцанхалеи,
адунеи ҳашцақәхеи.
Зегь рыхә аныцәгьоу,
есымша ианызҳауа,
Адунеи аибашьраҿ
изгаз Аиааира
ихачхачо иантәоу,
аколлективтә нхараҿ
зыбга ццәахьоу
цсшьарта анырмоуа,
урт рматацәа

цсеивгарак роурц,
изылшо даныҟала
аҳәаахьы деихоит,
аидара датцалоит.
Уаагьы акыр зылшаша
ацҳа дзықәсуам,
иқәра иатҭәам,
дтымскәа иуаѡра,
игәра гам.
Даєакалахгьы
атачка атцалара
ацсуа иатҭәсишьом,
аҳәса аатцәа иатцалоит,
атачка иахоит,
арҭ еибгахома,
ҳәсатцас еиқәшәома,
ҳшыҟоу ҳаицәахома?
Аҳәса ирылагылоу
ахатцара уєавоукын,
иубар ицхоушьо
ухы уқәукып.
Ианєицәҳауа уаҳахьоума,
рыбзцәгьа уазызырѡхьоума?
Дара ирхароума
уахыла адәны ахьдыршо,
Адлер, ма Шәача,
авокзал ахаҳә дашьма
иқәианы иахьыцәо?
Тәамѡахә рымамкәа,
ирызхәыцша дыҟамкәа,
ирхылацшыша дрымамкәа,
изыргәыргьаша дрызкамшәакәа,
рхала адәы иахьықәхаз,
цсеивгарҭак иахьашьҭахаз
дара ирхароума?
Ирҭиша аахәараз ианєимаркуа,
уєихацсы узгылару?
Еицырхәхәа игылоуп атачкакцәа,
урҭ, рылагылара заҭәамшьакәа,
ирывсуа маҷума,
хара уцшыроума.
Дара иатәазымбо
ирышьклардцо ашәира,
ирышьҭардцо ацәҳара,
улымҳа уҧьгәар,
ирылҟьап хызатцәцас.
Ус єнак,
ус ѡымш,
ус хымш…
Угылоуп акыр мшы.
Уаҳа лєишәа змам
Уиєицшхар уҭахым.
Арахь иувымсыр руам
аҳәааҷы аус зуа

ирыуоу,
иргәыцхәу,
рдыр,
рҭахы.
Зхала уаҩы игәхьаа зымкәа
рхыцхьазара зҳауеит.
Ус мчыбжьык,
ус мызкы
угылазаауеит.
Уаҳа леишәа змам
Уреиҷшхар уҭахым.
Арахь ҭагалараз
ашәыр рацәахеит,
аус урыхьзарцаз,
акыр уеихоит.
Аҵсуа идгъыл бракьаҭми,
дызрыцҳаугьы убри ауми,
иҵсадгьыл имарымкуеи,
ибзазара гәакрамхеи.
Шьҭа зынза атачка рацәамхеи,
Аҵсны иқәынхо реезырымгеи,
аиха рҭәа икылсуа,
ана икылшәшәа,
ара икылшәшәа,
ацҳа иазкылымсуеи,
аган иавалан ицо
иаҳагьы ирацәамхеи.
Ацәҳабжь,
акаабжь
аҳәҳәабжь рыцымлеи,
ҳәсақәак еибамҷкеи.
Урҭ рынкылараз
ахысыбжь мгеи.
Ҳаит, абааҵс!
Адунеи хәаҵсама,
зынза ҳдырҩашьома?!
Аиҳабырақәа ҳақәымчуеит,
Ҳхалагьы ҳаиқәықәымчуеит.
Ачҳара, ачҳара!
Аха ас ианбанза?
Ацәаҳәа иқәгылоу
амҩа ҳазну
ҭакәаҭаҿароуп,
итшәароуп,
заҩа ҭатәарҭоуп.
Амҩаду ҳзаркыуп,
ма амҩа ҳазну
цкьаҷәкьа иаартындаз,
ауаа дмыргәакуандаз!
Уака ишеилагылоу,
ақәа лалагоит,
илаҳәны еиқәыбаазоу
ҿымҭкәа ирычҳауеит.
Иагьа умҳәан, -

закәытә ҷьабааузеи!
Амҩақьыра, аҳазылхырҭақәа,
аҷьармыкьа, акапанрақәа, -
уахьынаҵыслак аҷарашәара,
атачкакцәа, ироуа
азбжарак уа иныжьуа,
амҩа иануп,
амҩа иануп…
Ацәаҳәақәа рацәахеит,
урҭ ахьеилало,
зыбларацас еилашуеит,
ааҵәақәа ахьеидыкшыло
ирҭоу ҷхасҭахоит,
еидыҟьцылоит.
Ашәыр ракәым,
ауаа шәыта-мыта
амҩа иануп.
Ахатәрақәа аднагалоит,
ҷара-шьарак зҭахымда,
зны иҷхашьагәышьоит,
аамҭа ықәҳа ицоит.
Ацирк аҿы агыгшәыг
агьежь ианҭаркуа еиҷш,
ҳиеиҷшхеит, саҭамыз, алыг,
аиҳа каҭа ҳаракы,
аиха лаба ҿыжәжәаны,
атачка хәыҵдырҵәраауеит.
Ацәаҳәа иқәгылоуи,
аанда иҳаракыуи
ааҵәақәа рхырҩны,
рымҩа дыркьаҿуеит.
Ауаа ирыламларцы,
агыгшәыг ҭаркуеит.
Ауаҩы иламыс дыннакылоит,
аиха дазынкылома.
Зыуаҩра иашьклаҷшуа
шьҭахьҟа дынхоит,
иус изынагзома.
Уцәа ыҟамкәа,
утәа ыҟамкәа,
ас агылара цәгьоуп,
аха ажәлар гылоуп.
Кәрышьқәак зырҳарц зҭахыу
ишҷаҟаиҵареи!
Хьыҷшаара Алиаскаҟа зхы хоу
Диҩызамхеи.
Аҵх агәахьы инеиаанза,
Иҭынчым уцәа уалҵуеит.
Арбаҕьқәа ҿырҭаанза,
амҩаду уангылоит.
Автобус ҭәны,
атачкеи
аидареи
урылатәаны,

Џсоу унеиуеит.
Аарцә зыхә ҳаракыу аахәаны
нырцә иутирц, маҷк аццаны
ажәлар рцыхәа уалагылоуп,
иушьҭоу шааназа иагьанбеизеи,
уацхьа атачка рацәазоуп,
ауаа змырцәозеи!
Ацәаҳәа иқәгылоу
ашьха мҩа еикәарцәи
ишцаҩызоу,
рцәаҳәа еиларцәи
ацыхәа убарҭоу?!
Аиҭатцра иаламгацт,
нырцә усура имааицт,
ианааигьы иццакуам,
ҳаргьы ҳазцысуам.
Атцхагәҭан еизаз,
маҷ-саҷ ҳшеиҭатцуаз,
шьыбжьонра ҳцәааит.
Иҳавсны ицо
Ҳанрацәҳауа,
ҳацхьа игылоу уа
уамашәа ҳрымбои,
урҭ иаха ацҳаҿ ицәан,
шьыжьза изыкәсуаз џьыршьон.
Арыцъарахьла ааида,
Хцыстратцас ихыцны,
ауаа рыламлои;
арымарала ацҳа,
шахала иқәныганы,
аатцәа ыкәырмыжьуеи.
Атачка аамҭа…
Уи ацсуа ажәам,
ацсуа иатәамызт,
изхылцыз ирыцны,
иаҳзааин,
тачка аамҭахеит,
епохамхандаз!
Шьаҿа-шьаҿа
Ҳамнеиуеи,
излауала ҳмеихои,
нырцә аахәацәа мцшуеи,
ҳцсы еиқәха ҳрызкылсындаз,
аха ас ианбанза?
Абри азхәыцра,
алацәажәара,
аимак-аиҿакра,
ууаҩра дырмаҷзоит,
ак умбазо,
ухшыҩ дыртшәазоит
иузеитцымхзо.
Уи иадҳәаланы,
зцсы маҷхаз маҷума?
Зынзакцәкьа рцсы цаны,

зҵсы зхыҵыз ҳамоума?..
Еицәҳарыла,
еишҳарыла
ҳабанзанеира,
иаба, ҳабаҵшра?
Излауала урабжьоит,
намыск урҽыхарц.
Уи ишамуа убоит, -
ухала уавҵаларц,
зымҩа уҽыноухоит.
Тачка аамҭахеит,
Ихьанҭарахеит.
Епохамхандаз,
ҳмызындаз!

3

Мардасоуи Ламареи, анышәынҭраҟәа ирхыкәшаны, аҩны ахьҭагылаз иааҟәгылеит. Дара ахьгылази аандеи рыбжьара аҩада ицоз амҩа бжьысуан. Варлеи дҳәаны дызмаз, агәашә ахь днеирц, ҵаҟантә дҩеиуан. Алаҟәа анишьҭала, шьҭахьҟа иҽылеихеит, иҵегь иласкьаганы, архәараҽ игылаз имашьына шыҟаз. Ахдырҵра иҟәгылаз нахьаҵын, рҽыладарҟәит, цәгьарак рурц ишаҽыз иаҟәыркызшәа. Алаҟәа рҽанаарха, дара рҽыдмырҵысит, ус ала ирызгәамҭакәа иаанхеит. Анышәынҭраҟәа рааигәара иаацәырҵын, алада рхы рханы, иҵшуан. Ала, абла анаҩсангьы, аҵынҵа ҭәҭәами, аҳаҭгәын азааигәара ҵьоукы шыҟаз анырдыр, уахьгьы рҽаархеит, аха иззыҭрысыз реиҵш, даргьы шәан, цҟьа изцәырымҵит. Ахаҵаҩыза Мардасоу урҭ дынрыҵаҟьазшәа аниу, ишшуаз агәарц ахь инеит.

Ахаҵаҩызеи аҭацаҩызеи аҳаҭгәынҟәа иаарылҵын, аҭырасра иаалсны, иаахыҟәгылан, ҵаҟа аанда иаваҭҭа иҭагылаз аҵлаҟәа ирылҵшны, агәарц иҭаҵшуан, уаҟа алашара аркын. Алаҟәа адырҩегь ишуан, нас рыҽдырҭынчит. Амардуан аҽы аҵарҵалаҟәа рбжьы гон. Варлеи лакәын иҟәназ. Ишылзааихьаз еилылкааит. Зегьы шьҭалазар акәхарын, алашараҟәа зынза идырцәеит. Лааира иазҵшыр акәын. Заа излеицәажәахьаз ала, аҳаҭгәынҟәа рҽы дааиуан. Уахь инеит даргьы. Анышәынҭраҟәа рааигәа игылаз аҵҳәасаҟәа рыҵаҟа аҭаца лхәамц па гагаҵас ахаҵаҩыза днахьыҵшит.

− Варлеи! – иныҵакны лыҟәҽиҭит.

− Мардасоу! – дааҟәҵәит лара. Иааиҵылеит. Аҭацаҩыза даарыдгылт. – Уажәыҵәҟьа, – лҳәан, аҭаца машьынак азна икажьыз аҵслымз дныҟәҵалан, дахьцаз-дахьааз алашьцара иузалымбаауа, атыша дылҭаҳазшәа, дныҵашәкәан, уаҳа даацәырымҵит.

− Варлеи!.. Варлеи!.. – аҳаҭгәынҟәа дырҽыцырц, анышәынҭра ҽыцгьы алаҟарҵарц иааргаз абҭанҷ дныҟәгылан, аҭырасрахь Мардасоу инапы нхәҵишь-аахәыҵишьит. Лара дыҟазамызт. – Варлеи!.. – хынтә еиҟәырццак, маҷкгьы ибжьы рдуны, налыҟәҽиҭит.

Аҭырасра дылаҵаланы деимдарц иҽаныҩеиҵих, ибеит Варлеи лаб, иҳаҭгәын зҭакыз аихаанда дҭагыланы, ихагылаз ахаҳә-баҟа дшадгылаз. Дгылозшәа-дтәозшәа данынылхьыҵш, уаҟа иаласаз ахаҽсахьа дагәзны, абзиараз ҳәа шиалҳәоз идырт. Мардасоу игәаҵанза иналакьакьеит. Уаҟа днамгакәа хаҵа димышьҭырц диҳәахьан, уи ихамшҭзацызт. Лымацара днеир зеиҭьылшьеи? Лара, илызҵшыз еиҵалмырхарц, даахынҳәит.

− Сшьапҟәа хтуп, аҩбатәи аихагыла аҽынтә сыҵеит, – лҳәеит лара.

− Беимааҟәа абаҟоу?

− Иааганы аҵҳәасаҵаҟа исҵәаххьеит.

Уахь инаскьеит. Аҭацаҩыза еилаҳәаны илкыз аҵкы аацәырылгеит. Варлеи лхалаҭ аалшәхлырҵәраан, лыҵкы ҿыц лшәылҵарц дшаҿыз, ҵаҟантә азә дааиуан. Уи дзусҭаз анылдыр, лгәы ааҟәандахеит. Мардасоу игәалашәон Варлеи лаб анышә данарҭоз, аҭоубыҭ анҭадыргылоз, азшьапык ахаҳә ақәкшабжь ахьлаҳаз амшала, лгәы ҭҵсаауа иахьанза дшыҟаз, уи азымхозшәа, ахҩа нахаршәны, аҵәымаҕ анаадырхоз, ажьаҳәеи аҵәымаҕ иахьаадырхоз, аихақәа реиҿақшабжь иҵегь дшеицәанатәыз. Иҳазгәамҭазакәа ауаҩы игәаҵҕара ҳасуеит, акраамҭа аҵхыз бааҵсқәа дызрылымҵырц.

− Шьҭа ҳцалап! – ахаҵаҩыза Варлеи лнапы ааникылеит.

Амаҳә аҭацаҩыза дынлыҵагылан, аҵхьа инеиуаз днарышьҭаланы, длыбааигеит. Амашьынаҿ ианлеи, амаҳә ашәҭқәа ааҭиган, аҭаца иналиркит.

− Иҭабуп! – лҳәеит лара дгәырҕьаҵәа.

Ашьҭахьтәи аҭыц инҭалаз Мардасоуи Ламареи дрыбжьатәан Варлеи. Амаҳә иаҳәшьа диватәан. Агәарбжьара иныбжьалеит. Ана-ара ицәыҵагылаз амашьынақәа рышьҭаланы рҿаархеит. Амҩаду аҿы иҵегь рыцлеит.

− Ибгәалашәо ари амҩаду ала банаазгоз аҵсрахьы, усҟан бышҵасыргәаа!.. – лара лахь днахьаҳәит, илеиҳәаз лыда уаҩы изеилымкаартә.

− Уажәгьы сургәааит! – лҳәеит, аха уи шҵаҳәаз.

− Ибҳәо закәи?! – дааилашәеит иара.

− Уи ус баша исҳәеит, – изамҩа днагәзын, леыриашаны даатәеит.

Иара дызҿыз цқьа изеилмырго, амашьына дақәтәан. Еишьҭагылаз еишьҭхысаа амҩа ианын, нас гәарбжьарак иныбжьалан, еишьҭагыла ишҩеиуаз, инеимызакны асигнал ҟарҵон. Ашьха ашьапаҿы иахьынҭалаз агәарҵ аҩнеихагыла ықәгылан. Ааигәа Мардасоу имаҳацыз аҭацаагарашәа аацәырыргеит. Азҕабцәа, анхәҵҳа дназлаз, амашьына иаавеибаҳәеит. Иара дыҩҭыҵит, нас аҭаца дыллыбаарган, акәашацәа лаҵхьа ишдырдыдуаз мацара, агәарҵ аҿы маҷк даақәдыргылан, аҩбатәи аихагылахь дықәныргарц, амардуан дҩаҿаргылеит. Уи анҵәамҭаҿ еиҿакны иркыз аҟамақәа днарыҵырган, ашә аҵхьа чанахк лыҵдыреын, азала дныҩнаргылеит.

Итәарц рнапқәа ддырзәзәеит. Мардасоу аишәа аханы итәаз дрыладыртәан, ачеиҵьыка дахьынзадтәалаз, Ламарагьы димбеит. Уи акы налҿаҵаны лҩыза лахь дҩаргазар акәхарын. Иара, аҩы рацәазаны иахьиздмыржәыз аҵшәмацәеи асасцәеи ргәы ишалаз, аишәа дҩахыҵит. Иара усгьы имаҷымкәан дтәан. Адырҩаены, ачара аены, иҵегь аҵьабаа ибар акәын азы, дырган дышьҭарҵеит. Ишааиҭахыҵәҟьаз дызмыцәазаргьы, дааҵсаха дыҟамзи, ҵыҭрак иҵсы шьаны дышгылазгьы, ашьыжь ихы ихьуан. Иҿы зәзәаны, дызҭааз ауаа рбаҳча дныҵс-аацсит, ашәшьыраҿ длатәеит, ашьшьыҳәа ихыхь маҷхон. Шьҭа ачара ахьыруаз дцәырҵыр акәын, ҷкәынцәақәак ааин, уахь дыргеит. Иршьхьаз ашьтәақәа ркәац еиҿыхны иҭарҵахьан, акаҟарагьы ацәа ахырхуан. Абысҭа зушаз ақәабқәа ақәыргыланы амца рыҵарҵон. Ашьаҵа азҕабцәа ыҵан, акыр идырхиахьан. Макьана ашәак уаҳазомызт, акәашараз еинҟьа бжьык гомызт. Иааиуаз аҵшәма быргцәа рҵылон, шьоукы аҭаца лахь иҩыхәнон, уамак рыенымырхакәа илбаахуан. Ҵыҭ-ҩык аҿар азалаҿ иеилагылан. Ламара длалбаан, дизааигәахазшәа аниба, иара дзыдгылаз рҿаҵхьа аҭамзаара нышьҭеиҵан, даарылҵын дналцылеит.

− Аҭаца лгәабзиара шыҟоу удырырц шуҭахыз здыруан, убри азы слыбааит, – диҿаччон лара.

− Убри ала балагар акәын.

− Хар лымазам. Амала цқьа дызмыцәазт, дааҵсаха лхы лбоит. Улбар цәгьа илбом. Уаала!

Иара дҩықәнан, азала дныҩналеит. Ҩыҵьа азҕабцәа ракәын уа иҟаз убри аамҭаз. Днеины аҭаца аҵсшәа анлеиҳәа, инапы кны адиван аҿы дналыртәан, днаидтәалеит. Лхаҵаҩыза инапы шылкыз иара ишьамхы инықәылҵан, лхы инапсыргәыҵа инанылҵеит. Лыблақәа аахылҩеит. Ламара ахышә дадгылан. Адәахьы акәашара реаназырк, икәашоз инарылаҵшырц, азҕабцәа абарҵахь индәылҵын, рҩызцәа ирылагыла, агәарҵ ашҟа иҵшуан. Варлеи дыцәт игәахәыртә

дҭынчын, дылҷылхагахар ҳәа дшәан, иеирҷысуамызт. Ахышә изадымҷоз Ламара дналҽаҷшын, ихы ааирҷасит, абасҟатәи лҷсы аалзымшьакәа, аҷх шҷалхылгеи ҳәа длызҷаауазшәа. Ламара илбоз даеакала илныруан уҳәартә, изеилымкаауаз лаҷшык рықәылҷон. Дыцәазар шьҭа иҷәҷәаны дыцәеит анигәахә, ахчы кәымпыл даахан, ашьшьыҳәа убра лхы нықәҷаны, дѡагылеит. Ус дыштәаз ҷьоукы рылаҷш рықәшәар иҭахымызт. Ламара ара дыҟазарц налеиҳәан, дындәылҷит абарҷахь. Рацәак уа дзаанымгылеит, дызцыз аҭаца игәы дааҷаххын, азалахь даахынҳәит. Лара лхы ахчы илагәаны дҷәыуан, Ламара, илура дақәымшәо, уа длыдтәалан.

− Ибыхьи? – даалхаххит лхаҷаѡыза.

− Акгьы.

− Нас бзырҷәыуазеи? – дҷааит иара.

− Заҟантә заҟаѡы срышьцыларыда.

Зызбахә лымаз рхы рылиҷазомызт, цқьа ахәыцшьа дақәымшәоу здыруадаз. Аиѡызара акәын иара ихы иҭаз. Аха гәынхәҷсыҭала уигьы даазхәыцлон. Амала илҳәози илнибаалози зегьы неиҷхьба илгеит, дѡаҷҟьаны, асаркьаҽ леааиҽкааны, дҽаҷха-ҽаччо данаахьаҳә. Урҭқәа зегьы аамҭа рацәак рымгеит, мгеимцарахазшәа иаразнак иҟалеит. Акәашарақәа анааихсыҷь, аҭаца дырбарц ҷьоукы қәнон. Абарҷа иҷагылаз аҽар ааѡналақәеит. Иаргьы аҷәыцак идыркит. Ламара длыманы дындәылҷын, агәарц аҽынза длыбаалгеит. Ахаршә ахьыршәоз ддыртәарц, аҷшәмацәа ишьҭан. Уи аарла ихигаз сааҭын. Икәашози ишәаҳәози иахьибарҭаз ма дтәандаз. Атәарахь иеихеит анырҳәоз, дѡадыргылан, аҷшәмацәа хатәреи асас дахьқәеи дрыладыртәеит. Аѡыжәра дазҟазамызт иара, уи иақәирзшаз аамҭа абаҟаз. Аха ианаҭахха Варлеи лзы уигьы мѡаҷигон.

Иркыцыз аныҳәаҽақәа еишьҭаргыланы рҽаархеит. Ашьаҷаҽ акәашара анцәырҷ, аҭаца длыбааргоз ҷьишьан, аха ус ҟарымҷеит. Иара аныҳәаҽақәа убас ибзианы дрыхцәажәон, дзыдтәалаз убас ргәы ҟаиҷон, аамҭагьы бзиа ганы, амцхәгьы ымжәкәа агылашьа иеақәыршәаны данрыцәцоз, рызынтәык ирықәиҷаз аҳаҭыр ҷьашьо, уамак изиҷырхагамхеит. Игылақәаз макьана ишырацәамзгьы, ахара ицашаз амѡа иқәлон. Ахаҷаѡыза дгылазшәа анырба, аҷшәмацәа гәарцныҳәа мѡаҷгаразы аишәа аақәдыргылеит. Уи дырхиаанза, абзиараз ҳәа аҭаца илеиҳәарц, амардуан дѡықәнан, азала дныѡналеит. Аҷды-мдыҳәа иеицәажәоз азҷабцәеи аҷкәынцеи ахышәқәа ирыдгылан. Адиван иқәтәаз ѡагылан, иара днадыртәеит. Варлеи дааин, днаиватәеит, иарбанзаалак ак лгәы ишаламыз ирбо, дҽаҷха-ҽаччо, ачараҽ иибаз-иаҳаз, игәаҷха-игәамҷхаз рзы зҷаарақәак наиқәылҷсеит. Ламара, егьи аган ала дааидтәалан, дырзызырѡуан.

− Убыржәы бгәалаҟазаара шҷаҟоу? – иибоз агәра шимгоз лирдыруазшәа, дааирзырѡит.

− Убри азын даеазнык уансызҷаа…

− Уи акәым сызҽу, – иҳәеит иара, ибжьы қыҷьқыҷьуа.

Ауаѡы ихәыцрақәа еиҷхьытталоит, акакала игәалашәо ахҭысқәа рҷакы еизиркәкәарц алшара анимоуа. Усҟан акы игәы канажьуеит, даеакы игәы шьҭнахуеит. Ахәыцрақәа рызынтәык иаразнак еишьҭарххзаны ианааизцәырҷлак, ибзиазар – насыҷ дуны иуҷхьазоит, иееим хәыцрақәазар… Усҟан дара иааибырҳәахьаз зегьы лыбла ихибаалазшәа, длыхәаҷшуан, акыр дкылкаазаны, изгыз лцәа-лжьы ахьибоз, днасыҷдахар ҳәа длыцәшәон. «Убри азын даеазнык уансызҷаа…» – илҳәарц илҭахыз аҷыхәанза ишылимырҳәазгьы, игәҭакы ҷабыргхазшәа, лара лымчымхара даҽагыланы дықәҷозшәа ибеит. Уи азбахә ацәыргара даҟәылхырц шылзбахьаз идырт, аҷыхәтәанзатәи лажәақәа илымҳа саркьалҷас иҭаѡуан.

Ибла аацәаакит ахаҷарахь зықәра нагаз ауаѡы. Цәыкәбар лаҷырзык иҷынҷа илавалеит, иҷхаз ашьҭа ныжьуа. Иҷьыба ачавра ҭигар иҭахын, аха иеырҷысрала иҟалаз ззымдыруа игыланы иҷшуаз рҽаҷхьа иеимыргамарц, ҭынч дтәан. Лхаҽы шибарҭамзгьы, иҟалаз зегьы лхаҽы иааганы, дышихәаҷшуаз ицәа иалашәан, иаҳагьы игәы ҷшаауан. Лара мгеимцарак азы диҽаҷшуа даанхеит. Иеилылкааит ари ауаѡы

иуаҩышьа макьана инарҭауланы ишылзымдыруаз, ари ахҭыс уи аҭҭааразы ишылзымҩахоз, уи аҭыхәанза аилкаара шылуалыз, иахьатәиала лара лыда ус аныҟәара азәгьы ишлылымшоз.

Мадина дҩаҭҟьан, иаҳа илдыруаз азәы дынидгылан, Мардасоу иижәыз маҷк иҭырхагахазшәа наиалҳәан, нас дара рҩыҵьегь азәазәа инарахәыҭхәыҭын, ус зегьы ҩдәылибагеит. Иара ичавра ааҭиган, инаиҿеигәеит. Лынасыҭдара далаиршәыма? Лара лхалагьы дзаазеи, дыззааз иҿы анасыҭ шлызҭшымыз лдыруазар? Азҭаараҟәа еишьҭаланы изааиуан, урҭ ириҭашаз аҭакҟәа рзы дыбжьажьон. Ҭаҭабаразы ҵьоукы шаауаз анааиаҳаҟәа, излауаз ала, ихы инапаҿы иааганы, дҩагылеит. Урҭ рыдныҳәаларақәа изеиҭшын, ирыцижәыз аҭәыцак ашьҭахь, агәарҭ аҿы уаҟьан-чаҟьанк ҟалазма уҳәо, рбжьқәа гон. Урҭ агәарҭныҳәахь еибарххозаарын, иара илыбаара иазҭшын. Аҭаца лакәзар, ак лгәы иалазамызшәа, дымцар шьҭа ишамуаз ирдыруа, дааидгылан, ихәда лнапы аакәлыршан, абзиараз ҳәа наиалҳәан, игәы ҭынчзарц днаилабжьан, аҩны даннеилак даҭхьарц, иаҭхьа ҵьыба қьаадк нҭаҭаны, ашә аҿынза днаскьалгеит. Абарҭа игылаз днарылсын, иара длалбааит… Агәарҭ ныҳәа анҭәамҭаз, Ламарагьы длеир акәын. Уи даақәҭәиин, лхы лымхаҭәгьаханы адиван иқәтәаз аҭаца лахь ҿаалҭит:

− Бааи, наҟ ҳақәҭны ҳцап, ирҳәои-ируеи ҳәа ҳазымхәыцкәа!

− Зегьы хьшәахеит. Шьҭа ус иауам. Абзиараз…

Лҩыза даалгәыдлыҳәҳәалан, днаскьалгеит. Лымацара дзаҭәха даанхан, азала дамкәа дааҩнахеит. Иаҳагьы деицәахон, лхаҭаҩызеи лҭацаҩызеи агәарҭныҳәа ашьҭахь, аҩныҟа изгашаз амашьына инҭадыртәарц, агәашә ианынҭырга. Амашьына ишҭалоз, уи шдәықәлаз лымбарц, ахышә даадҭын, лыблахаҭ гьежьыр ҳәа дшәаны, адиван ахь даахынҳәит.

Усҟан амашьына, агәарбжьара ибжьаланы, ахәы иаҿаҭәиуа, нас, макьана кәара бзиак иаҟараз, зиас хәыҷзак иаваршәны, аҭҳақәа инарықәс-аарықәсуа, алада, амҩаду ахь, ахы хан. Аныҟәцаҩ ида уа иҭатәаз ахаҭаҩызеи аҭацаҩызеи ажәак аарыхәлашәозмыт. Амҩаду ахь ианкылс, амашьына убас икылҟьо иаарызцәырҭыз раахарц агьрыгымхеит, аныҟәцаҩ амашәыр иацәигеит акәымзар. Ламара дшәаны Мардасоу ижәҩахыр днахьынҳалеит, иара иемырҭысзакәа дтәан, зегьы изеиҭшызу, иҟалаз изгәамҭазу лзеилыргомызт. Амҩаду дааныҭны, аҭаца дызлыҭыз рҿы инеины, ргәы аадырҭынчырц, аныҟәцаҩ Ламара лакәын иазҳәаз, Мардасоу, ибла шаҟәахазшәа, дыҭшуан уи аамҭаз. Агәашә аҭхьа машьынак шааиз анырба, аҩны иҟаз ани лҭацәа руазәи ааҭәырҭит. Иааиз аҭсшәақәа аарарҳәеит, арахь анҭгьы арҭгьы ргәалаҟазамкәа иааидхалеит.

− Уҩыза бзиахә, еҳәшьак илеиҳаны заҳаҭыр убоз, дганы дахьуртәаз бзиарак лбап ҳәа угәахәоу?

Рҿымҭра ааҭлыргеит ан, изыниақәаз хәыц-хәыц илдыруазшәа, амала азә длыргәаар лҭахымкәа, лбжьы ҭмырҟьакәа, аҭагылазаашьа злаҟаз ала, акыр иаарҭшқаны. Ус дахьибоз, Мардасоу иаҳагьы деиланаршуан. Ирлас аҩны аган днавалан, уа иааиуаз азыхь ааитан, инапсыргәыҭа инанҭәаланы, амца зхыз иблақәеи, амцаҭшь зҿықәыз ихаҿы инарықәиҭәеит. Азыхь дзадымҭуа даадхеилеит. Ан илылҭаз ампахьшьы лыма, дааит Ламара.

− Иҟауҭо иаанаго удыруоу: дахьҩоугаз угәамҭхакәа угьежьит ауп, – ампахьшьы наилыркит.

− Цасҳәа иҟасҭо ҵьыбшьома, ҩызара ззаауз лҭагылазаашьа сгәаҭхаҭәҟьом.

− Уи дахьнанагаз ирхароума? Хаҭа думышьҭыр акәын.

− Лара бзиа сылбо, сара ус аҭак сзыҟамҭо…

− Умбои, ухала зегьы удыруеит. Улцәызыр ҳәа дшәаноуп хаҭа дызцаз, ҩызара лзуургьы зылҭахыз. Шьҭа акгьы узыҭсахуам. Ҳлеип аҩныҟа!

Иаҳауаз даршанхазан, иҟаиҭоз цқьа дзазхәыцуамызт, еицны аҩныҟа ианлеиуаз. Иааинырсланы иназыдтәалаз ачеиҵьыкаҿ ирҳәоз, изыхныҳәоз, ихаҭа иажәа шеиҿикаауаз хьаас имазамызт, знык андәылҭра акәын дзыҳәоз, арахь аҭаси ақьабзи рывалара зылшахьадаз. Знык ианындәылҭ, ҭсеивгарак иоузшәа ибеит, аха амашьына

анҭалара дахыццакуан, уи ианҭала, – амҩаду ахь акылсра, уаантәы – игәарбжьара аныбжьалара. Ламара иҵегь цытк дцар акәын, уи амашьына дымҭыцзеит. Имацара дныбжьалеит. Иҵьыба иҭаз абгьыц аатигеит.

«Сгәы сыздуу сҩыза ду, иахьа улаҕырз сымбазҭгьы, сыдунеихаан исзеилкаауамызт аҩызаҵәкьа дышсымаз. Даеазны иеиҵшымкәа, иахьа еилыскаайт анасыц шсымаз. Аҳаҭыр дузза уқәысцоит, зегьы рзын иҭабуп ҳәа уасҳәоит. Ушысзыкоу убас усзыказ! Варлеи.» Даатгылан, даҵхьон деиҭаҵхьон, иҿыцыз акы изцәырнагон. Аҵыхәтәан ихы дазцаауан убри аены, ууанза аҵкыс, иаҳа изеилылкаазеи аиҩызараҵәкьа шымҩацигоз? Уи бзиа дибон. Еҳәшьак леиҵш акәзу, ҩызак леиҵш акәзу, сабиаҵас акәзу издыруамызт, аха бзиа дибон. Амала цҳәысс дигарҵ зныкгьы игәы ишҭамшәацыз ҫыц дазхәыцуан. Лара дижьар иҭахымызт. Уажәгьы игәы иалазамызт иара иакәымкәа даеазәы дахьигаз. Днасыцдахар ҳәа дшәаны, ицәа дҭахьҭшьуан. Изакәызи ари, – ихаҭа зыгәра цкьа изымгаҵәкьоз ҩызара дузма?

Аҩоны дшааизцәкьа, иҟаз-ианыз еилыркаарҵ дыхҭаркын, зегьы шыманшәалахаз нараҳәаны, дныҩоналан, днықәиеит. Ихәыцыртақәа шмаҷмызгьы, дкараха дыкан, ила нцәынтаайт. Ихшыҩ аҵсы азшьомызт. Ихы-игәы дҭан. Ишцалхылгарыз арҭ аҵхқәа? Адунеи лцәымгахарызма? Лхаца дылцәымгны? Рызынтәык лцәымгны? «Варлеи! Варлеи! – ибжьы аагеит, ацәа дшалазгьы. – Ибзызузеи? Ибҭахымыз иҿы бышцансыжьуаз? Изгәаҷьи?..»

Шарцыецәа дацгылеит цкьа данзмыцәа. Агәарц дықәгьежьуан, амхы дҭан, уа ускатәи ус шыкамзгьы. Амра агылара аеазнакхьан, аҩныка даныгьежьуаз. Иан ахәыкаҵартаҿ, аршәыга ахьаалыртыз, деиҳәтҟәыкәлашәа дтәан, лызнапык ыцаргылазшәа.

– Умшәан, амала агылара сцәыцәгьоуп, усыцхраа! – лҳәеит лара, лажәақәа рыбжа ыфо.

Ларма бла еицакхьан, лзамҩа ҩашьахан, лҿы азганк еицакьан, лҿы азганк ала лыжьцәа лҿыцуан. Лхы маҷк адабла шасыз мҩашьо деиҭанакхьан.

– Уара умшәан, уажәыцәкьа исыхгоит, сшьапы аасыцашәазшәа скалан, – лыбз азганк ала дцәажәон. – Акгьы смыхьзеит.

– Баала, бныкәсыриап, быцсы аабшьар, беиҷхап.

– Акгьы смыхьзеит, умшәан, – лҳәахт, усгьы хьаа лымазамызт.

Дҩалыцагылан, лызшьапык дныкәыргыло, ажәзы лҿыкәкәа, дкьаҳәза, адиван ахь днеигарц, иҿынеихеит.

– Унан, иаабыкәшәази, бара хәаша! – ажәгәар даатыцт анду.

– Акгьы смыхьзеит, – лҳәеит ан.

– Иббеи? – ианду илбоз лцәахырц иҭахын. – Азә ак ихьыр камлазои, – ан лиарҭа дныкәириеит. Иаб дыказамызт, усура дцахьан. – Аҵша бакит, – акыр шыкәса раахыс лҿылхәшәтәуан, дацәшәарымызт игәахәт.

– Икалазеи, нцәараа?! – дааҩналеит анду.

– Акгьы камлеит, – уи дизеиқәкуазар ҳәа тынч иецишәон.

– Ари амшышьароуп.

– Бакәыц, бара!

– Уаангыли, уара! Агьуздыруам, – изыхәлабгаз леиҵш лқьышә цысуан, амцаҵшь лҿыкәлахьан анду, ачымазаҩ дыҩнахар ҳәа дышшәоз лзыцәахуамызт.

– Ахәышәтәыртахь баагароуп, – иан лахь даахьаҳәт. – Машьынак сцшаап.

– Оо, арахь сыкамкәа сускәа цхастахоит, сабажәго…

– Бнапы бҩахеи! – аниҳәа, ларгьа напы ҩышьтылхит. – Егьи бҩахеи! – адырҩегь ларгьа напы ҩышьтылхит. – Уи акәым, барма.

Ларгьы лармахь днацшызшәа луит. Еитацуамызт.

– Изакәи, шәан? Сҿы кьаҳәхама?

– Мамоу, аха аҵша бакит, бымбои, ҳара бызлалҳаргои?

Ажәеизатәи ахәҭа

1

Мардасоу атачкакцәа дрылагьежьуан, иидыруаз ауаа еснагь ибон, аха, Рамин дҭахеижьҭеи, Мадина арахь дкылымсыцызт. Анышәаҭара аҽны иара уа дыҟан. Лара дымԥеизеит. Лԥоызцәа дрымшьҭзеит, лгәы иазышьҭымхыр ҳәа ишәаны, нас уҳәан-сҳәанқәа дырмаҷырц. Мардасоу, адышшылараҿ акыр иидыруаз ахаҵа дангәеиҭа, идырт иҭахаз иаб шиакәыз. Узышьҭаз, уааигәара дыҟаны, уара иахьакәзамыз даҽа цьара уишьҭаны, – ари уеиқәымшәарақәа ируакын. Закәытә ныррас абри арцыс данычкәыназ Мадина илзынижьыз еиликаарц, ихаҭа диқәшәар, диҿцәажәар, иеизааигәахарц иҭахын, арахь дихьымзеит. Уажәы лара дабеицшаарыз? Дызмадаз ртаацәарахь неишьа имамызт, машәыршәа амԥан азәы дицыларгьы, дызцаазомызт. Дзықәшәаз ашьҭахь мшқәак уа дзаангылозу здыруадаз. Лаб иашьа иахь дцарымызт, уажәыцәкьа лымацара дыҟазар еиҧьалшьарын. Ус анакәха, уи ақалақь аҿы ирымаз руаҭахқәа рҿы дыҟан. Абас хәыцны, уахь ддәықәлеит иара, игәгьы дамжьеит. Аԥны ашә аартын. Лара ак лцшаауан. Данылба лацшыла дааицхьан, аҟәардә даахан, аишәа днадлыртәалеит.

– Бшыҟоу еилыскаарц стахын, – илзеицымхуаз лылахь ааимидан, лыхәда тхәаа тцкәашааза инапы нахьшьны, дааиртынчырц агәазыхәара иман.

– Сабду инхартахь сцоит ҳәа иҳәон рхәеит, ашәыр ганы иеитеиҳауазаарын. Уажәшьҭа дымцеи, – лылаҧырз лалҿеибаҳәеит, аха ирлас лхы лнапаҿы иаалгеит. – Санызҧабыз иареи сареи ҳсахьақәа тысхуан, уажәы избом, араҟа иҟазар ҟалап сгәахәын, аха сынҭаацәараха уахь изгазшәа сыҟоуп, арахь сызмоу иахьыргаз сыздыруам, – лҿырхәашәа адиван дахьнықәтәаз, лыхәда хеын. – Акгьы агәра ахьаҳамго заҟа иееимзеи, – уи адин акәын зызбахә лымаз. – Асклеп ахархәара амазар иаҳа иеицъын. Иццыз анышә днаҭаны, иаагьежьуеит, – лгәы лзыҟажомызт, лымацара данааԥнахалак, дшыгәжәажәоз мԥашьо.

– Уи иаҳа иееиу цьыбшьома, – иара дԥагылан, ашышьыхәа ауаҭах тшәаҿы даалеиԥеит, нас ахышә ибга надицеит. – Ацәаакыраҿ ацәеижь цхастамхакәа изаанхом, ашоура иаҳагьы иазычҳауам. Иццыз иаарлас анышә дафар иаҳа иеицъуп, – аниҳәа, лхы еимлагәа иаанылкылан, аҿыреырҳәа лылаҧырз рҿылархеит, иаргьы ииҳәаз ааицәымҧахан, лхы-лгәы шьышьуа дналыдтәаларц дыхиан, аха уи шлыдылкыларыз даазхәыцын, иеаанакылеит.

– Суҳәоит сымацара сааныжь! – лҭагылазаашьа зеицшраз ахьибоз ихаҭа деицәанатәыр лҭахымызт, уи даазхәыцыртә, лыхшыԥ аҿамырԥашьацызт.

– Мда! – иҳәан, дындәылкьеит, аха, амардуан аҿы лыгәтакы даазхәыцызшәа, даакәцәаины дԥоықәнан, дааԥнашылахт. – Бзацәхар зуам! – лнаԥсан адиван днықәтәеит иара. Лара ҿылтуамызт, акәтыҿырҳасра иаԥызахаз аамта иалагзаны лымацара лаанхара заҟа илцәыуадаԥхаз лара заҵәык лакәын цқьа издыруаз. – Изуам! – нацицахт иара. Убасҟан иааинырт, идыргәааз апшқа иеицш, ихәда лҿынахалыжьыр шылтахыз, даатымгылазакәа дхьынцыцха дцәыуаларц, иара дигәыдиҳәҳәалар, лыбаԥ ццәо аҿынза, лхьаақәа зегьы налхаштырц! – Бымцәыуан! Ҳазынтәыкгьы уи ҳазцшуп, – иҳәеит, аҵсра зегь рацкыс иацәшәоз лара дшыҟанатцарыз дазымхәыцзакәа. Акала лгәы никыларц дашьҭан, иԥнапсыргәцак рыла лхаҿы ааникылан, ԥызацас, арахь дылҿыгәҳәаауа, дигәзит.

– Удәылц! – убасҟан итахаз ачарҳәара изылуазшәа, ныррак налгәыцашәан, дԥацкьан, лнапы ашә ахь иналырхеит.

– Сцацәкьар бтахыума?

– Удәылц сымҳәеи! Сзынауҿыцшуам, – лажәақәа шҳамха инеицәылцсан, иаргьы дындәылкьеит, ус иаҳа ибтахызар иҳәазшәа. – Коҳ, иныкасцазеи! – адиван деитанықәтәеит, зегь рацкыс бзиа илбоз иахь ацәымгра чыдала ишылзааилоз мԥашьахо дынтагылахт. – Уаҳагьы сааигәара дықәлом, иара ида сыхәшәым, –

дқьыпшәыпуа, лызаҭәра лзышьҭымхуа, дѡагылан, ахышә дынкылцшит. Амѡа ианыз иара дрыламызт.

Усҟан иара аѡныҟа дыццакуан, ҿыц итачка аашьҭихырц. Иҭсыз диҭашьыцуазшәа игәы инаҭон, убасҟатәи лара анышә иамадаз дизыгәырѡон, уи ала лыхә ҳаракны ишьартә, дуаѡ дуны дибон. Зынгьы ибзиабара цагәуазшәа ибон, арахь лызхәыцра дзаҟәыҭуамызт, ҵьара акала длыцхраарц дашьҭан, арахь мѡа изыҭшаауамызт. Автобусқәа дахьырҭаз, ма ацәаҳәа дахьықәгылаз ибла ихгылан уа, ма ана еицырхыргоз ахҭысқәа. Игәалашәон уаҳа дизымааирц анлеиҳәалоз, аха адырѡаены имариашаны дааидгылон, уаҳа илызцшымыз иара ихьаақәа нихцсаа илгон. Аҭшқара лгәыҭамыз ҵьашьаны, даеазны дибар иҭахымызт, уи ус шакәыз агәрагараҭәҟьа дамеханакырц дшацәшәозгьы, арахь дизааигәахон лыблеи лҿаҭшылареи ирхыҳәҳәылаз аҟәымшәышәра иара дхырцаауа. Уи лыцҳәыс уаѡ ҷыдарақәа рыгәра игонаҭы, иареи лареи реизыҟазаашьа астресс аҿынза даннаргалак, изцәырҭлон даеа идеиақәак, иаҳҳәап, зны аҭхыз изырбаз ажәабжь «Азыхь» иѡыртә. Абыржәшьҭак изыхь ҭабазшәа ихы ибон, аха еснагь еиҭш уи агәрагара дамеханакзаргьы ицәымҭын.

Уамак мҭыцкәан, Ҭсоу нырцә, аказакцәа рҵьармыкьа иавгаз амѡаду дшаныз, дахьнеишаз аҭыц аҿы лара дгылан. Дахьыҭабгарыз изымдыруа, дааҭгылеит, лылаҭш дыҭашәарымызт игәахәызшәа, жәпаѡык ахьеилагылаз днарывҭалеит. Лара, лшьара дықәларц леазкны, аха макьана лҭыц ахь ирлас дышзымхынҳәуаз ибзианы дыздыруаз иара иныруа, лхы аалырхеит, акапанга даҳәарц. Иаргьы дналыдгылеит. Акапанга анлырхынҳә, рѡыҵьегь хазхазы игылахын, лыҭитәқәа згашаз даеа ҵьоукы аалыдгылаанза. Акапанга ҿыц иааимылхын, лусқәа анеиқәшәа, лееидкыланы дааизааигәахеит. Иара изынхаз ргаанза, уа иеицәажәон ҭынч. Зхада хы зымбо лакәны лхы лцхьазон, анышәынҭрақәа дахьырзынхаз. Амала аҭсра лҭахзамызт, уи даара дшацәшәоз аалылжжуан. Динк агәра ргозҭгьы, иаҳа ргәы шҭынчзаауаз даазыхынҳәыхуан. Уанҭслан нахыс акгьы шыҟамыз удыруанаҭы, уеырҭынчны ари адунеи ақәзаараз уеузырманшәаломызт.

Ариабжьарак зынза дзаҭәзазаарын, уи лымхаҳәон шьҭахьҟа амѡа иананыз. Дҿаҳәаны деимырхха акы дакын. Иҭахаз иргылараз акгьы ахьылзыҟамҭоз лгәы цнажәон. Иҟаз зегьы лгәалашәозаарын. Ашкол шықәсқәа заҭәык шылзымхоз лдыруан. Избанзар уажәшьҭа еибагар шыҟамлоз лдыруан, иеиуацәан азын. Зегьы ишырбоз дицын, диацәажәон, дицәкашон. Зны, ажь анырҭаа ашьҭахь, аколнхараҿынтә аѡныҟа ишаауаз, ақәа алагазаарын. Аҭсақәа ирыҭагылан. Даеа зны ианыкәашоз, алашара ыцәеит. Абыржәы дшигәызуаз аалнырын, лхы днахеит, аҳауаҿы «аҭәах» ааиҿыҭгеит. Имш ираз иѡны ианыҟаз, рѡызцәа еиманы егьи ауадаҿ инеит, рѡыҵьегь еицныжьны. Дѡышьҭицаан, дыргьежьуа ауада дааѡналеит. Рырҭаѡы дааѡнашылеит. Убри ашьҭахь лызкылцшра цәырыргеит, еиҳаразак уала-гәыцхәыла илзааигәаз. Жәыргьыҭ Дадиани рхан рбарц ианцаз, шьҭахьҟа амѡа ианықәла, лнапы ихәда инықылҭан, амашьынаҿ дыцәеит. Ашкол иалгар, уаҳа дылбарц шыҟамлоз лдыруан, рѡыҵьегь азәи-азәи рҿаҭхьа ицқьан, ашьҭахь цҳәыс дзымбацыз хаҭак дшызицымцоз агәраганы дыҟан, дигәзыргьы луит… Аинститут дахьҭалаз иара длызнеит, лара дцәырымҭит. Уажәшьҭа рыуацәа-ргәыцхәцәа диганы дыҟазаргьы цәгьа ирбомызт, амала иара дҭамхандаз. Аҭсраҿы дымнеизаришь ҳәа ишлызҭаауаз лаҳахьан. Аҭсра зегьы уананажьуан, егьырҭ ахҭысқәа рҭакы маҷхон. Иан цҳәыс дааигарц диҳәалозаарын. Мадина илеиҭшыз диқәшәар дшааигоз ала, диргәыҭуазаарын. Ақалақь аҿы данықҿаз, лѡызцәа дрыцны дахьнеиз, иан Мадина илалҳәеит идеалс имаз лара шлакәыз. Абарҭқәа зегьы лгәы лдырхьуан. Ахәрақәа аатын, ҿыц илхьаауан, аха уажәык рееизганы. Иҟалҭарыз лыздыруамызт лара, иҳаракзаны дзызхәыцшаз ауаѡы лхьаақәа лхаиршҭыртә заа дылмықәшәахьазҭгьы.

Мардасоу амѡан Мадина лаартрақәа дырзызырѡуан. Зынзак лара данлызцшымыз дааидгылеит. Уаҟа илахь ааиҭыхны ажәак лықәимҭеит, илҭахыз акапанга налиҭеит; ашьҭахь деиҭаизааит, уажәгьы агәра игазомызт изааигәахоз лара шлакәыз, ихы еилагьежьуан, хьаакгьы изцәырҭуан. Дзеиҭшраз анылба акәхарын,

лгәалаҟазшәа леаалырҭшырц дшаҿызгьы, лбжьы лыхәлашәаны, амѡа иахьаныз, лгәы иҭақәаз изцәырлымгар аѡнынза илызнагомызт. Хәыҷы-хәыҷла, акы еибызымҳәацыз иреиҭшны, амашьына инҭалеит, абжьааҭны еиҭш, амѡа мѡасит, длыбааганы доуижьҭит, издыруаз ауаа шынеиҿахәыҭ-ааиҿахәыҭхәыҭуазгьы, ргәхьаа уамак имкзакәа. Амала анаҭш-ааҭшцәа агәра ргарц агьрыгмызт арҭ аиѡызара ада акгьы рыбжьамызт ҳәа, избанзар зегьы иахьырбоз рхы шымѡаҭыргац имѡаҭыргон, урҭ ирмаҳакәан иеибырҳәоз иалырдраази. Аҭынгыла ҭжәазар? Усҟан иара игәы уамак иҭынчмызт, иахьцалак, иагьа иеизааигәахазаргьы, иаарыбжьаҳаз макьана зынзакҭәҟьа амѡа ирзанымгацызт. Аиашаҭәҟьа уҳәозар, даеазәы иалымҳәақәашаз амазақәа ицәылҭәахзомызт, лыгәҭакы азәы ициѡылшар акәын, ус илзыҟалаз иаразнак зыгәра лгаз иара иакәхеит.

Уи иуаѡра аазыртыз (иара излеиҭхьазоз ала) лыуаѡра лцәызыр, иара баша адунеи дықәхон. Лара адунеи лцәымҭны дҟамларц ақәҭара аҭахын, лыуаѡра хьчатәын. Рамин дҭахазижьҭеи уамак ҭуамызт, ҭхьаҟа бзиара ыҟаны илбазомызт, акгьы дақәгәыҭзомызт. Урҭ даеазны атачкакцәа ианынрылагыла, убри азбахә аацәырылгеит. Лымацара даанхар ҟалазомызт. Дызмаз рҿы дзаҭәымзи. Лыҷкәын заҭәык дара дахьыртәыз дыннакылон лара, аха уи иоуҳәарызи, иеиликаарызи. Авагыла ихаҭа диҭахын дахьынзахәыҷыз.

− Заа сызҳаит. Ҭыхьа еиҭш скәашандаз, сшәаҳәандаз, сыччандаз, сыхәмарындаз ҳәа сыҟазам.

− Аҭсра ашьҭахь аума? – еилкаан иарбан ҭсраз зызбахә имаз.

− Ааи… Акәхап. Уажәгьы аҭсрақәа ҭхызырла избоит. Акымзарак сҭахзам. Асҭәҟьа сҟалоит ҳәа сыҟамызт.

− Быҷкәын бнапы дануп, ус бҳәар ҟалома, – дааҳәны цқьа дналҿаҭшызар, даеазны иеиҭшымкәа, лыхәда, лыцламҳәеи лзамѡақәеи рыҭаҟа, даара иҭшқан, уаҳа аҭхынрагьы амра ахьылымкуаз ҵьеишьон.

− Иҭацәуп адунеи. Арахь уара уҭаацәароуп, саргьы – убас, нас ишҭаҟаҳҭареи?! Атачкакырҭаҿ ҳаибабалап. Сгәаныла уи акраҭанакуеит. Ус иугәамҭхои?

− Исгәаҭхоит, аха исызхом, – игәы иҭаз ҿыц илзааиртыр маҷк лгәы ннакыларызшәа дазхәыцуан.

Аказак рҵьармыкьа инықәгылеит, арахь ааира уамак ирҭаххалазомызт, аха иааицәажәарц, иааидхаларц ргәы азыҳәон. Амшгьы ақәаҭсата лалагозма уҳәартә, ичкәаҳауан. Аахәацәа ахьаарыдгылоз ирцырхаган, рызхара изеицәажәомызт, иагьзеибабомызт.

− Мардасоу, – даахьалырҭшит лара иаалырҟьашәа, – ныҳәак ахь сцараны сыҟоуп, ҭкы ҿыцк ззахыр сҭахыуп. Абна бак рҭиуазшәа сыҟоуп, снеины сааиаанза, сыҭитәқәа уаархылаҭш!

− Ҳәара аҭахыума.

Ауаа рыжәпара далҳәҳәо дахьнеиуаз, длызҭшуан, илаҭш дааҭшәаанза. Лыхынҳәра дазгәаҟуан, лара дгьежьуамызт. Дагьаалыцәшәан, иеивагылаз аҿхышәқәа дрыдибалозар ҳәа, блала иеимидон. Амѡақәа рахь днаҭшит, дааҭшит. Иҟалаз изымдыруа, даалыцәшәеит. Ивагылаз иҭитәқәа рнапы инанҭаны, дызлацаз ала иҿынеихеит. Амѡахь дкылсит. Дибазомызт. Аба ахьырҭиуаз изеилкаауамызт. Дшаҟьо даақәхеит. Иаалырҟьаны хаҭак дышидгылаз илаҭш налықәшәеит. Ларгьы даагәалҭеит. Лхыбаара ихаҿы ианыҭшуан. Афы иҿасызшәа даақәҭәины, иҭыҭ ахь дхынҳәит. Лара дкылхх иаразнак дизҭааит. Иҟаиҭаз шиашамыз ихдыррає ишыҟазгьы, адунеи дықәзамкәа, игәы лыцәкаҳазшәа, деилышша дҟалахьан. Иҭацәын иааикәыршаз зегьы. Убасҟан иҭҳәыс лҭагылазаашьа, уи лхымѡаҭгашьала лаҳаракыра ахьѡеиуаз даазхәыцит. Ѡ-мцак дрыбжьамблыр ҭсыхәа шимамыз ааинырит. Аха уажәы адунеи ҭацәыран, Мадина дшааидгылахьазгьы.

− Уамашәа иубаша, – иаалгаз аба нықәылҭеит, – схаҭа сихыубаазом, сызгәынқьуа Рамин сихыубаазом, машәырла исықәшәаз сгәыцхәы сихыубаауама?

− Мамоу, ҵьыбшьт! – дыцхашьаҭәҟьеит иара. – Аба ҭшзоуп, ибшәыбҭар иагьа банаалап. Ибнаалап сҳәазом.

− Иаасхәеит, аха иаласхызи ҳәа шьҭахьҟа амҩа сануп. Аныҳәахь сцо сыҟоума, аҷсҭазаара сзеидарахо салагеит.

− Бхы бнапаҽы иаабгароуп.

− Схы снапаҽы иаазгоит, иумбазои?

− Избоит, аха иҷегь быебырҷәҷәароуп.

− Сгәалаҟазаара шьҭысхып аныҳәахь сцар сҳәан, аҷкы захра сеазыскит, аха уигьы сҭахым. Акымзарак сҭахым. Иуасҳәарц исхашҭыз: Асҭан иҩызцәа дрыцны, Егры дцеит.

− Аиаша?!

Мардасоу ицәымҷахеит ихаҭа уахь дахьзымцацыз. Шьҭа дхәыҷымызт, дрыццарц идыргаломызт, аха ихала иеазикыр акәымзи. Ус Адамыр дымцази. Иахьа иибақәази иаҳақәази игәалаҟазаара ҷхасҭартәуан, иаазгашазгьы издыруамызт. Асҭан иҩызцәа дахьрыццаз лара лгәы иалазамызт, уи деибга дшыхынҳәуаз агәра лгон. Анцәа дихьчаны адәы дшықәиҷаз агәра шылгоз аацәырылган, иахьынзалҳәоз лыбла лхаччон, Мардасоу дагьааиҽаччеит, дааиахәмарт, абзиақәа ракәын иҷсуаз ҳәа, егьырҭ ҳазшаз дырхылымҷшуази. Уи иаанагон аҷыхәтәантәиқәа рхыцхьазара дзацәажәозгьы дшалаз. Илҳәонаҷы дцәыҷыцшшәа дихәлаччон. Ари адунеи абзиарахь длырхынҳәырц игәы иҭамшәазакәа, игәалаҟазаара ҟалан, ивагылаз даарҽаччеит, урҭ уамашәа дырбон иара, ас иаалырҟьаны иқьаф ҭазҷашаз рзеилмырго. «Абри лааҽаччара акәызма исыгыз!» – иблақәа разза длызцшуан.

− Ах, сҭаацәарамазар, бхаҷа бааимҷцаа, есс!..

− Угәы иалоума уахьҭаацәароу?

− Ибҳәо закәи!.. Сгәы ишцалоу! Закәытә хшаароу бдыруама!

− Шәарҭ ахацәа шәхы ада хы шәҭахзам, – лееидылкылон, иаргьы ларгьы рыхәҳахәҭра ианалга.

− Сара бара сшыбзыҟоу иреиҳазоу, иҷаулазоу цәаныррак еиҷш, дунеик еиҷш сахәаҷушеит, – иееидкыланы дналышьҭалеит. – Бара ибҳәо закәу сзеилкаауам.

− Уара бзиа иубо ухоуп, сара соума, – амҩаду ахь икылсуан. – Уара уҭаацәара еилаурбгар уҭахзам, сара сахьҭаацәароу атәы зумҳәои?

− Бхаҷа Рамин рыцҳа иеиҷш бизыҟазар, усҟан усгьы сҳәазомызт, – амҩаду ианыз дырцырхагамхарц, иаҳа иахьҭацәыраз данылон иара.

− Схаҷа сшизыҟоу уара ушахәаҷшуа иашам. Аизыҟазаашьеи абзиабареи акакәым. Рамин бзиа дызбон, аха схаҷа иаҳа ибзианы сизыҟоуп.

− Сҭаацәара мап рцәыскыр, – ихы иҭамшәоз аацәыригеит, – бара бҭаацәара рылҷра былшозу?

− Усцәымҷахон. Ухәыҷы бзиа думбозар, сара соума иубо?

− Сара аҷсахра зхы иаҭәазшьо сакәзам, аха ара аус даеакала иҟалеит. Уи бара боуп изыбзоуроу. Нас сҭаацәарамзар, усҟан бсықәшаҳаҭхарызу?

− Ҷьоукы ргәырҷьара рымкәкәааны сара исызгомызт, зегьакоуп. Убри азоуп сагьзынасыцдоу.

− Ибҳәаз иашоуп, – длықәшаҳаҭын иара, – сиегоиступ. Амала сара сеиҷш азәгьы бзиа бибазомызт. Раминҷәҟагьы имаз қәыцш бзиабаран.

Илаҳаз ақәҽылымҭит. Иара иеиҽаирцшыз лара дазымхәыцзацызт, аха, инҭкааны еиллыршәшәар, лхаҭа уахь дазкылсуан. Ишцаҟаларыз илзыуадаҩцәахаз абри аамҭаз, зегь раҷкыс бзиа дызбаҷәҟьоз… зегь раҷкыс бзиа илбоз иуаҩышьа лызкамшәар! Иагьа ус иҟазаргьы, амҩа дахьаныз, иаалыцәхасуаз драцәҳарц агьлыгхомызт, ҷьоукгьы дынрықәҷәҟьон, изҭашәаз аамҭа дара иааргазшәа. Иара иибоз, иаҳауаз итәала игәникылон. Издыруадаз аҷсеибакра иацыз аеаанымкыларақәа уажәраанзагьы илымазар, аха, раҷхьаза иара дирехәазижьҭеи, урҭ лҷәахуазар, иара иакәзар «дуаҩызтәыз»; уа лҟазшьа бзиа нас иара иуаҩра цәырнагеит, иарҷәҷәеит. Амала Рамин иҭахареи лҩызцәақәак ршьыцрақәеи ицәырыргеит иҷархаз цыхьатәи лҟазшьа аҷыдарақәак. Усқәа ракәымзаргьы

ҟаларын, аха иара иҭахын рҩыҵьегь шхеибарҭәаауаз дазхәыцлар. Уажәшьҭа дықәцар акәын, лара луаҩрахь лырхынҳәраз, усгьы леиҳәеит:

− Бара суаҩыбтәызшәоуп схы шызбо. Уажәтәи бҟазшьақәа исырҳаз зегьы сыцәдырзуазшәа збоит. Бхы бнапаҽы иаабгароуп. Ҳарҭ ҳаицыҟазаартә ҳзыҟалом, аха иаҳмырзроуп ҳагәҭакы. Даара агәра згоит сара сеиҵш азәгьы бшеилимкаац, бзиа бшимбац, бшимбо, бибарангьы дшыҟам.

− Уи агәра сымгозар, уааигәара саазгози?!

− Убри азоуп бара бхаҵа иҽаҵхьа уамак сзыҵхамшьо.

− Уи иахьа Егры дыҟоуп. Иуасымҳәахьеи?

− Саргьы сцароуп.

− Шәызынтәык убра шәыҽҭашәшьуама?! Зынзак сымацара сынхарц.

− Сара саҟара уаҩы биқәымгәыҷзацт быдунеихаан.

− Иашоуп, – маҷк даазхәыцызшәа, диқәшаҳаҭхеит.

− Ус иагьа иҟазаргьы, аҵҳәыс илҷыдароуп азын, маҷзак иадамхаргьы, хәыҷзак сцәыбҵәахлоит.

− Издыруада… – дыбжьажьартә аҭак илҭеит, зынзак дызиқәымшаҳаҭхеит, избанзар дыцҳәысҵәҟьан, аха лхы иҭагьежьуаз хәыцрак акәын: абыржәгьы изеилымкаазацзи иарбанзаалак ак ицәылҵәахырц шлылымшоз?

− Шәеидызбалахт! – дара аҵҳа иаақәсхьан еиҵш, даарыдгылеит Ламара, ажәҩан даалҟьазшәа даацәырҵын.

− Иҟамлазои? – дыччон Мадина, зымаза зҵырхыз лыцшра шьҭыхны.

− Бара бызцу дыбдыруоу, уажәгьы дыбзеилымкаацу?.. Мардасоуи бареи шәеибаҭахыуп ҳәа аҳәара иаҽуп.

− Изҳәо дарбану? – дҵааит Мадина, Мардасоу анҽимҭуаз, уи иеиликаауан Ламара лажәа ахы ахьхаз.

− Абра шәыздыруаны иаашәыкәыршоу зегьы. Бара сыздыруам, аха иара даара биҭахыуп, агәраганы сыҟоуп. Баргьы дыбҭахыуп, иуҭахымхо иоума. Саргьы зны даараза сиҽынҵәаауан, сизгәамҭеит акәымзар. Сара сибозма, иара иидеал длышьҭан, ҵьара бызбахьеит ҳәа басымҳәози…

− Ламара, баала! – ҵьоукы лымахцә данкны иналыхеит.

− Уи зны ҭынч ҳалацәажәап. Арҭ ируам, иббоит, – Ламара, лыжә аҽеа аризшәа, Мадина дахьылбахьаз ахьылгәалашәаз убасҟатәи даргәырҷьазшәа, лҩызцәа днарышьҭалт.

Ирзымдыруаз шырмаҳазгьы, рҩыҵьегь рызбахә иахьалацәажәоз рыхәда хнаҽуан, ҽымҭзакәа амашьына аангыларҭахь иахькылсуаз, зегь рылаҵш дара ирызхазшәа рбон. Автобус ианҭала, ауаа рыбла иацәшәон, лара днатәеит, иара ашьҭахь дгылан, илаҵш дыҵамшәартә, уажәи-уажәи уахь днаҵшлартә. Дрыцҳаишьон. Автобус, еиҵақьуа амҩа иахьаныз, ана-ара илбаацҵхьаза, аҵсы иаҳа-иаҳа инеивнагон. Инхаз дрызхьамҵшкәа, Мардасоу Мадина длыцхрааны длыбааигеит абжьааҵнеиҵш.

Алашьцара аҽазнакуан. Лара дыццакит аҩныҟа. Ишыхарамзгьы амҩан лықәхәлар лҭахымызт. Алашьцара даара дацәшәон, аиҳаразак аҵсы иҵсыбаҩ наунагза цәылашарак ахьзымнеиуаз адамра иахьҭаз аалгәалашәонаҵы. Дақәшаҳаҭымхар амуа адунеи шлықәымчуазгьы, иҟалаз дзақәшаҳаҭхомызт. Абас зыхьыз иара зиакәхазеи?! Зегьы лцәымҷнатәуан уи ахҭыс. Аха иара ида иҭахоз маҷызма? Аамҭа ус иҟалеит. Иахьцалак иара дҭамхар акәын. Иаалгаз афатәқәа аҩныҟа иналган, ахәыҷы дахьыҟаз еилылкаарц, ланхәа дылбарц данаақәгьежь, егьи дааиуан арахь. Уи лцшра ари лшьапы аалымнахзеит.

− Иҟалахи?.. Азәыр дыцсыма?

− Иҟалахи, аха… – иаҳагьы дзыршәашаз ала, анхәа даацәажәеит. – Шәҩны блит.

− Азәыр далаблыма?

− Мамоу, аха…

– Ус акәзар, иҟалалак агьоурым, – анылҳәа, ланхәа илаҳаз даршанхеит. – Зегьы рыцсы ҭазааит.

Ус иагьа иҟазаргьы, ауха дымцар лзымгәаҧит, ргәыла ҷкәынак диҳәан, имашьынала дигеит. Аҩнеихагыла азааигәара абылра ацәыхьчаҩцәа ыҟан, ирласны идырцәеит. Абжеицыра рзеиҟәмырхеит. Аҧьычцәа ҩналарц рышә хаала ианырзаамырт, (уаҩы дшыҟамыз еилырымкаахьази), амца ацрарҧан, даеа квартиракгьы блит. Иҩназ ргәылацәа аамҭала ирыдыркылон. Аццышә зыҩнацсаз руаҭахҟәа днарыҩнацшын, лгәы лыхьуа длалбаан, амашьына дынҭалан, дхынҳәеит, уаҳа уахь дымгьежьырц.

– Быҩны блызшәа бгәалаҟазаара збазомеи, – агәыла ҷкәын ак иаҟәымшәаз лыелеицштәны илбаауаз уамшәа дибон.

– Иҟасцои нас? Ауаҩы дыцсуеит, имаз зегьы нхоит.

– Ааи, аха уцсы ахьынзаҭоу иуҭахыу зегьы умазароуп.

– Аус злоу – уаҩцсы даламблызааит. Абзиараз!

Амашьына длалбаан, иара нагьежьны ицааныа ҳәа, даацшит. Аҩныҟа данлеи, ацхын шоура иаркараны, ателевизор аҿацхьа итәаз лыҷәкын даашьҭылхын, ашьҭалароҭахь дналган, иаб ииароҭа днықәлыриеит. Асҭан дааизхәыцит. Ацыхәтәантәи аамҭаз адиверсиақәа рацәан, дара ацсуаа рхалагьы иеибашьуан, ахцәацәа рмал амшала, идырзацәомызт акәымзар. Акы имыхькәа даандаз! Маҷк даатәеит лара, лцсы ааиҭалкырц. Ашьҭалара акәын дзыҳәоз. Убасkатәи дкарахахьан. Аха ланхәеи лабхәеи макьана азалаҿ итәан. Уахь лҿыналхеит, акы инамыцҳацзар акрырҿалцарц.

– Уи илеиҧьу лыцшаара цәгьоуп, – илаҳауан лабхәа ибжьы, уахь дныҩнашылааныа. Даатгылеит лара, идырехәоз лызбахә лаҳарц лҭахны.

– Уаҩы дыҟам, аиашаз, – уамак зхаҵа иаҳатыр зымбоз ланхәа, лхаҵа ида лыгәтыха зылҳәашаз дылмоузар акәхарын. – Убас иахьа уамашәа дызбеит, лҩны шблыз анласҳәа.

Мадина иаалгәалашәеит Мардасоу «ибеиҧьу дыҟам» ҳәа шлеиҳәоз. Усцәкьа акәын ҳәа лыхшыҩ азымцахьази, «уажәоума ианыжәдыр» аалгәахәын, лқьышә ҩышьҭхны, азала дныҩналарц цәгьа илымбо, лшьаҿа неихылгеит, аха илаҳақәаз иаразнак лхы инҭкьан, дшыҟац лхы лбо, атәамбара лымазамкәа даакәгылеит. Абыргцәа уаххьа шырфахьаз анеилылкаа, лхаҵа усгьы лгәы агьагомызт, ашьыжь илцылашаз усҟәак лҿынарзылкит. Адырҩаены Ҧсоу дцарызу дымцарызу шылзымдыруазгьы, иаҟәылкыр заа амҩа дзыкәлазомызт, илгашаз ашьыжь иеиқәлыршәар акәхон. Ланхәа лхаҵа длыма данца, лара, урҭ ахьтәаз иааилырганы, азы дҭалеит. Имыршцәакәа лҿаалкәабан, дшаагьежьыз лхәычы дхылкын, лыенымырхацәакәа дышьҭалеит. Рамин ашкол ианалгозгьы ихаҿсахьа лыбла ихгылан. Уажәыцәкьа убри ицсы ҭазар ада акгьы лҭахымызт. Ус лҳәеит ҳәа, уи дҭахеижьҭеи, даеа хәыцыртак ҭәҭәаны илызцәырцхьазма. Ишцаҟалцоз Мардасоу бзиахә даалызкамшәар?! «Бзацәхар зуам!» – илгәалашәон уи дшааҩналаз. Иара дызҿызеишь уажәы ҳәа изхәыцра хааза дшышьҭаз, лыцхыз даланы ацәа дынҭанагалеит.

Усkан иара, автобус данлалбаа, дышиашаз Адгәыр ицҳәыс лҿы дынкыдгылеит, ахәшәтәыртахь дыҟан лара, иҿыцыз акы еилылкаазар идыруазарц иҭахын. Уа маҷк даанхеит. Аҩны данааи, Алмас лыбла иаҳәон, заа имаара иахҟьаны, игәра шылымгацәоз. Иара ихы арқьиара дашьҭамызт, аха игәы ҭынчын лгәы дахьажьоз. Амала ҭынч иеицәажәеит. Алмас илҭахын Адгәыр дылбар, Мардасоу дагьаагәыргьеит, ихала илеиҳәар илгәамцхар ҳәа дышшәоз, лхаҵа уи дылбарц ианақәылк, изылгашаз афатә иаалацәажәеит. Ҽнак, ҩы-мшы ирхымгакәа, лҿеиқәлыршәарц лгәы итан.

Адырҩаены ашьыжь заа иусҟәа дызрылымгеит, иагьа умҳәан иаамҭа рацәаны атачкакра имнахуан, ишьҭахьҟа ахаҵа ус нхон. Аены аҩны дацырцрын ҳәа игәы итамшәартә еицш, амш ҩеихьан, иаалырҟьаны аҳәаахьы ацара анааихҭашәоз. Шьҭа уи изычмазарахахьазар акәхарын ҳәа дазхәыцуа, амҩа дыкәлеит. Иааигашаз ҳара

ҳган ала иԥшаан, ахәымеханшәа диасит. Уаантәи даныхынҳәуаз, Ламара диқәшәеит. Рҩыԥьегь шьҭахьқа амҩа ианын, Мадина ԥьарак дылбахьазар еиликаарԥ иҭахын, игәаҕьны дызлазԥаауамызт. Аҳәаа ианаадгыла, ашә адыркхьан, ҩба-хԥа саат рышьҭахьынза, иалахақәаз реизыргааныа, иаурыжьуамызт. Убра ишгылаз, Ахарзаман, ҩ-аатҷаак итачка иақәԥаны, даарыдгылт.

– Автобус иақәтәоу азәы дсыҳәеит ачашыла изаасхәарԥ, ҟарышьқәак аласырҳап, исцәагои ҳәа сатоуп, – иҳәеит иара. – Абри аԥҳәыс иуԥыз лхаԥа дырхәит ҳәа саҳаит, – инаԥиҵеит уи.

– Изҳәада? – иааиҿыԥкьеит Мардасоу.

– Абри ачашыла ззызго иоуп изҳәа. Иахьа Аҟәантә дааит, убра дышгылаз, ихәны ҩыԥьа, х-ҩы ааргеит ҳәа иҳәеит, убри дызмоу, ижәла аниҳәа, иакәзар ҟалап сгәахәит. Ихьзи иара?

– Астан.

– Иара иоуп.

– Иашазар ҟалап, иахьа дыҟазам лара.

– Лара илыздырзом, – лҳәеит Ламара. – Арахь диасны дыҟоуп. Лгәы мачқ ибзиам. Абра лҩызак дынхоит, рҩыԥьегь анеиқәшәа, луатах ацаԥха лылтеит. Лыҭитә ашьҭаԥартаҿ инлыжьзар ҳәа сыҟоуп. Илзымтизаԥт. Лҩыза лтелефон аномер удыруама? Аа, уст! – бгъыц хәычык лԥьыба иаатылхын, инеилыркит, нас: – аха шьҭа уахьзом, агәашә аадыртит, ҳԥалап.

– Адырра лыстароуп, – даатгылт иара, дара реанынырха.

Шьҭа адырра литаргьы, уаха дзиазомызт. Ара игылаз аноурыжь, ашә ҩадыркит. Абаа ҳзықәшәаз ҳәа урыҳәарын ҳәа уҟазу, иуҳәоз заҳауадаз. Ашьыжьынза дгәамтхамтуа дықәирхон, уи аԥкыс лԥсы лшьар иаҳа иеиҭьын, нас ашьыжь диԥшаар, ирласны аҩныҟа дирхынҳәрын. Итачка зынхартаҿ ашьҭаԥарта змаз инарызныжьны, авокзал ахь дцеит, убраҟа аԥх ихеигарԥ. Азал еилажьын уажәгьы, аремонт иалымгацызт. Азԥшԥәа акассақәа зҩназ аамтала иҩнадыргылаз арымзқәа ирықәтәан, аԥыхьа зны арахь данықәнагалаз еиԥшԥәкьа.

Ақәа аналага, адәахьы илеиҩеиуаз ара реизыргон. Ибзиазшәа Мардасоу заа ҭыпқ икхьан. Аҳауа узыламгаҩамго аҩныԥҟа имачҳаԥцхьаза, игәалашәон аԥыхьа ара данықаз аԥх шихеигаз. Ускангьы абасԥәкьа ақәа леиуан. Иибахьаз ахаҿқәа еимидон. Изгыз ани аԥҳәыс адашьма дықәиахын, лнапы лхы иатаԥаны. Ахаҳә хьшәашәара илыԥаз ақьаад жәпа иалымсзошәа, дагьынаҳәааҳәуамызт. Егьырт аԥсуа ҳәсақәа, апҿыҳәа ачалу баба ыфо, рҩыза дахьықәиаз иналызԥшуан.Урысқәакгьы акәакьт икҿатәан, руазәк илзымчҳакәа аԥсуа ԥҳәыс фархь дналываиеит, амала уи дыжәпан, уамак илзымчҳаит, дықьуа-дгызуа, дҳәазаны дахьтәаз днеит. Ԥьоукгьы ашьапықәгылара рԥәыԥәгьаны, излауаз ала илаҩеиуан.

Акыр мзы ԥит, раԥхьа ара данааиз аахыс, аха аҭагылазаашьа аҿамԥсахзацызт. Ускан аԥсуа-қыртуа еимакы Адлер авокзал аҿы аҭыц иқәызцарԥ згәы иҭаз Каргиԥәкьа деиҭаацәырԥхт, амала уажәы ахәычы диԥзамызт. Уи, акасса днадгыланы данаахьаҳә, ихаҿы аалашьԥеит, аԥсуа ҳәсақәа рхаҿала ишеиликаазԥәкьа. Дындәылтԥны абарԥа дышныҵагылазԥәкьа, ақәа ахьықәсеоз дымназакәа, игылаз ҩыԥьа аурыскәа днарыдгылан, амилат азԥаара аацәыригахт. Акраамта зԥаарақәак реимакыртан. Мардасоу, урт рбжьы шиаҳауазгьы, ццьа еилиргарԥ, иҭыц ццәыск иналитан, ашә дазааигәахеит. Аҩы зҿаршьны, иеиқәыбаазаха иааиуаз ахаԥа ҷәхрыц даарыдгылеит, аҭатын рымихырԥ. Ирҳәозгьы иаҳауан.

– Иеимашәкуеи? – дԥааит иара. – Зегьы анышә ҳафоит. Ҳԥсы ахьынзатоу, ҳаинаалар иаҳа иеиҭьзами?

– Карги, каԥо! – иҳәеит Карги. – Иҳамарки, ҳаԥсадгьыл ҳахцаны. Уахь ҳамхынҳәыр шыҟамло рзеилымкаазои?

– Шәыԥсадгьыл шԥыкәу? – иҳәеит аҩыжәра зхы аркәаткәатоз ахаԥа. – Уахь Бериа иакәымзи шәаазгаз, ианбашәыԥсадгьылхаз?

– Агха умыхьын, ҳаҭыр зқәу! Убас зны ҳақәырцахьан, ҳаиҭамааи.

– Уи атәы сыздыруам, – иҳәан, уи данынидҭ, егьырҭгьы ршьамсиақәа ааиҭырхын, инеиҭхьба ицеит.

Мардасоу ддәылҭуа, дыѡнало, цәгьала аамҭа ихигон. Ақыҭаҿ акәзар шьҭа ѡынтәны арбаҕьқәа анҿырҭуаз ахь инеиларын. Ателефон-автомат иҭшаан, аус аузомызт. Амилициаҿ днеин, ицәажәашьала дшаурысмыз анырба, мап ицәыркит, илархи ргәахәшәа. Дыѡдәылҭын, дыҭшын, иҟаиҭарыз дақәымшәо. Амилициа руазә адәахьы иҿааихеит. Ашьамсиа ааиҭихын, ахкәара зеазызкуаз ақәа дынцәылеит. Мардасоу иҟалалак иҳәан, дныѡнашылан, аҷаҭшьаѡ иаҭхьа аҭара нықәиҭеит.

– Ателефон самысыр ҟалом. Акы иеиҭшымкәа сшәыҳәоит.

– Ну ладно, – иҳәан, ақьаад ҭара иҵьыбахь аҿынаирхан, дѡагылан, наҟ дныѡналеит, Мардасоу ацифрақәа ҭеиҭсонаҭ.

– Алло! – атрубка анаақәырх, бжьы анимаҳа, ихала дрыҭхьеит.

– Ишәҭахыда? – иаҳауан Мадина лбжьы.

– Мардасоу соуп, – игәы хыҭхыҭуан уаѡ ҿак иеиҭш.

– Иҟаларым! – иҵьалшьон лара.

– Ак басымҳәар ҟалазом, уа сбызнеиуеит.

– Аашар аҵьармыкьаҿ ҳаиқәымшәои.

– Ус аамҭа цоит. Уск ҟалеит, иаарласны бызбароуп. Быҭшыз! Амала адрес саҳәа!

– Ари аѡны ахьгылоу абензин ҭирҭа ааигәароуп…

– Исаҳаит, – атрубка нықәиҭеит.

Ақәаҭсата дамырбаазарц, дшыѡуаз автобус ааҭгыларҭаҿ днеит. Ҵьуокы ааизақәон. Машьына ыҟазамызт. Авокзал аҿынтә «ПАЗ» аақәҭәины аҿаанахеит, апасаҵьырцәа заа иқәнагарц. Ибжьаз автобусқәа рҿаархар, «ПАЗ» иақәтәаз уаѡы диоуамызт. Мардасоу уи дынҭалеит. «Сугома?» ҳәа збжьы адәахьы игоз, аҭак анимоу, дѡықәнеит. Авокзал аҿы зеаршьы, аҭаҭын иашьҭаз иакәын. Аныҟәцаѡ уи иҟәрышь ауатка ишақәирзхьаз имбози, длыбаарц диҭаҟьо, ихы аацәыҭирҳәҳәазар, Карги иакәын.

– Уҭыҭ сымҳәеи, кацо! – ибжьы ѡаҳареикзеит.

– Иҟалои, уара, уаасзызырѡи, сугар иҟалои?

– Улбаа сҳәеит.

– Сга, ҵьушьт!

– Исҳәо умаҳазои, аа?! – Карги, имгәацәа ргыланы, иблақәа ҭыҭны ицо, арахь даахыѡрын, ахаҭа цәхрыц икьаҿ ахәда данкны, дыллыбааиҳәан, иҭыцахь дынхыѡрыхт.

– Аҭсуаа ишәзаарцо шәықәнагоуп! – егьи ибжьы ааѡуан адәахьынтә. – Шәкыддыргылеит ишшәықәнагаз!

Карги длеихаҭсы дцеит. Аеыѡ еиҭш имашьына наҭирҟьеит, даеа ҵьоукы шааиуаз имбазазшәа. Дышьҭхысаа дцон. Мардасоу уи акәын ииҭахыз. Мадина заа ддәылигар цәгьамызт, аҳәаахьчацәа рееиҭаркаанза саатк аҟара агәашә аадыртуан, убри дахьигзон. Амашьына данлалбаа, шьапыла маҷк дныҟәар акәын. Аѡны аномер аҭшаара маҷк ицәыуадаѡхеит, иагьа умҳәан, макьана лашьцан, амѡаҿ алашара ахьаркызи иахьаркымзи иеиҟаран. Араҟа еибашьра мѡаҭысуамызт, аха аиҭакра ианакәызаалак угәы иаамыхәаша аҷыдарақәа ацын. Ус иҟазаргьы, аѡны аҭшаара иеадимырхылеит.

Лара усҟан, ателефон аимадара анааҭҭәа, дшеиҭасуаз мацара, атрубка нықәылҭеит. Ак ҟалеит ҳәа лхы иҭамшәеит. Шаанза ателефон дылзасны дааирҭшызар, лара иара дшизыҟаз усгьы идыруан, ихаҭагьы дылҿынҭәаауан, дахьыҟаз еиликаазар, дылзааиуан, дшыманшәалаз ибоназ. Абри акәын лхы иааҭашәаз. Арахь дылзааир лҭахзамызт, – мап, мап! – гәаныла дцәажәонаҭ, лҿы зык нақәылҭәеит, лхцәы жәпа ирлас иҳәаны иааиҿылкааит, лееилаҳәашьа аагәалҭеит, уи иааира леазыҟаҭо. Дахьтәашаз, дахьгылашаз ааиллыргеит. Лѡыза, аҳәаа дахысны,

Аԥсны аганахь акраахәараз дахьцаз, ауха даанхеит, анаиас-ааиасыртақәа цәгьахахон. Убри злеиликааи? Аха, – дааитаԥеит лара, – даеа уск даанацазар? Мамоу! – усцәкьагьы лтахымызт.

Ашә асбжьы анга, раԥхьаза абзиабара анылгәыцашәоз деиҕьымкәа, дқыцьқыцьуан. Ашә анаалырт, иара уа дылагылан. Дшылбазцәкьа даеакала лԥсы ааивылгеит. Аиашаз, цкьа днеиԥаԥшызар, ацәа игханы, ибла ҭкәкәаа, ицәаԥштәхәы аеаԥсахызшәа ахьылбоз алашара иканаҵозар лгәахәуан. Аԥсшәа анааибырҳәа, лара днагьежьит, иара дналышьталарц. Лхатагьы адиван аԥкар днықәтәеит. Илҳәоз лԥашәомызт. Ихала длаԥәажәар лтахын. Убри ауха иеиԥшыз даеа гәырҕьарак лгәыцашәарын ҳәа дыкамызт. Уи имбакәа дыкамызт ихатагьы. Амала даеазәы ирыцҳара иалачашаз уаҩымызт иара, убри акәын ицәеижь агәазыҳәара хеуа иахьа уажәрааиза даазгоз.

– Мадина, жәабжь бзиак бзаазымгеит, – аниҳәа, лхы ҩышьтылхын, илаҳауаз агәра лзымго, днеиԥаԥшит, лыбла гәытбаақәа иаҳагьы рыедыртбаан.

– Икалеи?! – уамак лаҳар лтахымкәа, лылахь ааицакҷын, зымҩа лылаԥш налыршәеит.

– Астан дырхәеит ҳәа саҳаит.

– Дыҕәҕәоума? – дахьтамхаз лԥсы ааивылгахьан.

– Цкьа исыздырзом, аха ахәшәтәыртахь дааргеит, изларҳәаз ала. Сгәаныла бааицәшәаратәцәкьа дыкам.

– Дабашьтоу? – лхатагьы дцәышхахьан.

– Акәа.

– Амҩа сыкәлароуп.

– Аеи. Ашьтаԥартаԥ ибымоу атитә сара ибзыстиуеит. Бара шаашалак агәашә бадгылазароуп, ашьыжь биасны, Акәанза ицо акы бахьзартә.

Дҩагылан лара, наk дныҩналан, лҩыза лхалат ԥшԥа аалшәыхны, лыматәақәа аалшәылԥан, леынмырхакәа даагьежьит. Алашара ырцәаны, индәылԥит. Ашә аналыркы, ацаԥха акьынтыжә инатаалԥеит. Илалбаан, шьапыла амҩа ианылеит. Аҳәаа иазааигәахаԥцхьаза, лашон. Рааира иазгәакуазшәа, ицшыз аурыжьит. Лылаԥш хааза Мардасоу дааиԥаԥшын, Мадина леыналхеит. Ацҳа днықәлон еиԥш, лара даахьаԥшит. Мардасоу днахынҳәуан, ашьтаԥартахь ихы рханы. Уи дахьыказ лара дтынчын.

Аҳәаа дшынхшәазцәкьа, Акәа ицоз амаршрутка лԥшааит. Шамахамзар уи, ахтны-қалақь иҩалагылаанза, ԥьара иаатгыломызт. Уанза ицоз рыла иртәны, иқәыршәтраа аҿыҩанахон. Азныказ Астан дыҕәҕәазар, ма иларымҳәаз акала дыказар ҳәа, лԥәа даатахьтшьит. Иахьцалак лхаԥа иакәын, ахәыҷы дрыбжьагылан, уаҳа ианамух дуаҩымзи, лгәы зынзак ицәыхьшәашәазан лызҳәомызт. Знык дҩеины иказ еилылкаандаз! Усказтәи агәыткьарагьы дахьымзеит, аамта мырзкәа а-«РАФ» ласуан. Аԥхьа илбаазгьы лара лакәын. Ақалақь машьынала итәзамызт усгьы. Акакара дазԥшын, амҩа ааихылԥәан, ахәшәтәырта ашта дынталеит.

Дзустаз анеилыркаа, доурыжьит. Астан ахьаа иман, мачк дкьыр, дыҕзыр цәгьа ибомызт. Ишьапы абаҩ цԥәан. Агьырақәа ахьнырҳаланы, дыкәиан. Иан даахьан. Уи длышьтахх даакылсит Мадинагьы. Излеилылкааз ала, аибашьцәа автобус италан, рпозициахь амҩа иқәын. Амина анрытаԥжәа, Астан дкыднакьеит, ишьапы ахьбжьахаз ихала издырзомызт. Даналԥ, ацхыраара лас дтан. Дахьааргаз ирылшоз карԥеит. Аамта атахын. Ишьапы дыкәгылаанза, адтәала димоур дхәартамызт. Мадина, хәшәкәак дрышьталаны, ақалақь дахьынзалагьежьуаз, Амра нхышәтхьан. Ауха ланхәа уа даангылары рзбеит. Мадина, аҩны дцаны, илтахқәаз аашьтхны, ашьыжь шааниа дхынҳәыр акәын, нас ара даангылон, ачымазаҩ уаҳа дзааидымцзо. Цара-шьарак мырҳазакәа дабанзаказаарыз, аха ааигәа уаҳа цсыхәа лымамызт. Шьта аҩныка ддәыкәларц даныҩдәылԥ, Алмас данаалеаҳа, азныказ илҳәара дақәымшәо, даалыдхылеит, егьи лакәымзар, ирлас лшьара дзыкәломызт.

– Астан ареанимациаԥ дышьтоуп ҳәа сарҳәеит, дышԥакоу?

– Ишьапы ццәеит, аха уааицәшәо дыҟазам. Апалатахь диаргахьеит, аха уажәыцәкьа уаҩы днарышьҭзом, саҭабымцан!

– Адгәыр дызбарц сахьааиз, Асҭан сивсны сыцзом, уаха иифақәаша ҳәа ак аазгақәеит, – Алмас целлофан шәырак наллыркит.

– Агәхьаа быҽзабыргазеи!.. Иҭабуп даараза! Аҩныҟа сцоит саргьы, уажәыцәкьа саахынҳәуеит.

Мадина наҟ дныҩналан, илкыз ланхәа иналылҭан, деиҭаадәылцырц лҷаалхеит. Алмас лыналҽыцшра лцәыуадаҩын. Уи ак лмаҳацкәа, гәҩарак лмоукәа дҟаларымызт. Иааигәаны аидгылара рцәыхьанҭаны, рҩыцьегь амҩахь иаакылсын, автобус аатгыларҭа шыҟаз инеит. Уамак ирҳәоз ҽибакуамызт, арахь иеицәтәымуаамыз рцшра шьҭырхырц, доусы лхы даиааиуан. Ирзаатгылаз «Икарус» иантала, Ешыра ихәнаны илбааныа, ршаыпы иқәгылан, изеицәажәомызт. Арсаул икылсхьан еицш, ҭыцқәак ҟалан, инеидтәалеит, рнапқәа ааидкьыслар, иблыр ҳәа ишәаны.

Мадина маҷкгьы даамхацәеит. Убас дкарауараха дыҟан. Данаацш автобус гылан, аремонт ҟацо, аныҟәцаҩцәа амотор иҭан уҳәартә, ашьҭахь ала апасаҵьыр рыдеизалан. Ацәашьы аркын уаҟа, акәымзар лашьцан, акыр убозма. Ҷьоукы, даҽа машьынак рызкуазар ҳәа, амҩа иангылан, цыт-ҩык шьапыла амҩа ианылахьан. Ҷсоунза ицоз ҷьушьарын убас ала. Ақәаҵсата леиуан аҟнытә, Алмаси Мадинеи иахьтәаз иагъымгылацызт. Аамҭа ықәҳа ицон, арахь амотор аус рзаруамызт. Мадина лгәы ҭынчмызт, лхәычи лабхәеи рымала аҩны иҟан, лара дахьызызгьы рыздыруамызт.

– Баала шьапыла амҩа ҳақәлап! – Алмас илыватәаз илабжьалгеит.

– Аҩны сымцар ҟалазом.

– Ҳмашьына еиҭаҵуам, ибымбои. Аҩны ҳнеир, ҷьара ак ҳазбап, ма ашьыжь шааныа бдәықәсымцои. Ҳара ҳҽынза ҩбаҟа километр бжьазам.

Мадина, илурыз цқьа дзазымхәыцуа, лаҵхьа игылаз аҵҳәыс длыцлыбааит. Маҷк иаахкәазшәа анырба, иццакуа рҽынархеит. Мҩабжара инеихьан еицш, ақәа лалагеит. Ирывсуаз машьынак аангыломызт. Аҳәсақәа, рымацара ирбазҭгьы, ишьҭырхрын, аха хацәақәакгьы еицхьытта иаауан. Агәарбжьараҽ ианаазоз, ақәа хкәеит, аха дара шеилысра еилысхьан. Реимаақәа рышьырхын, ршьапы хтны, азқәа инарҭаҵало, агәашә иаадгылеит. Зегьы иахьазаарын, лашаракгьы убомызт, ателевизор ахьыҷәгылаз ада.

Агәашә абжьы заҳаз Алмас ланхәа лҭаца дшааз анеилылкаа, илыцыз дгәалымҭазакәа, лиарҭахь днахынҳәит. Ателевизор дахәаҵшуа ицшыз Радица заҵәык лакәын. Иааиз рееиҭаркааныа рхәы аақәлыргылеит. Нас, лан ишлабжьылгаз еицш, дцаны даниа,аҳәсақәа рҩыцьегь ааизынхеит. Мадина, илшәыз Алмас лыцккәа руак акыр илцәыхәыҷын азы, луатәақәа рыбжарак пашәза иахьаацшуаз рҩыцьегь ирцәымҭын. Алмас лгәы иаахәазомызт лхаҵа иидеал цҳәыс азәырҩы иахьрацылгоз. Мадина илҭахымызт зегь раҵкыс дызҽынцәаауаз ахаҵа ицҳәыс лара длыцашьыцыр. Иара усгьы, уи ахаҵа иҭаацәара зыҩназ аҩны дахьыҩнатәаз лшьара дыкәнарҟьон. Дламысдазшәа лгәы лыцхон. Абас идууз аҭаацәара ршьапы иқәыргыланы измаз аҵҳәыс дахьылцырхагаз лхы даҽакала илцәымҭанатәуан убри аамҭаз. Уи ида лара лцҭазаара цакык аман ишылымбозгьы, лхы лнапаҽы иаалгар иаҳа иеицъны дазхәыцуан, аҵшәма цҳәыс уаххьа ахьлыцеиҩылшоз. Лара еснагь ҷьоукы ртышәынтәалара иаҵалырзуан лхаҵа лгәазыҳәарақәа. Уажәы ус зылзыҟамцарызи? Лгәы ццәахьан, аха ианаҭахха ишахәҭаз дзымныкәо дыкәхарызма.

– Бхаҵа дабаҟоу? – аалҽыцкьеит лара, дзызцаауаз лааста уи дахыкьаз лара иаҳа ишылдыруазгьы.

– Уи бара иаҳа ибдыруаз ҷьысшьон, – «бхаҵа» ҳәа ахьылхәоз, ҽымдыр ҟалцозшәа збаз Алмас икылкааны дхысуан, илхәыцуаз лылахь аҽы даҵхьозшәа.

– Бзиа збаша! Сара иаҳа изыздырреи? – Мадина иаалцәымҭахеит.

− Уахь аус еицыжәымуеи, – рцәажәашьала Алмас иаалырдадеит. – Иаха уахь дыҟан. Иахьа дааин, сара Аҟәаҟа сдәықәламҭаз, деиҭацеит, хәыҷык сырҳароуп, уаха смаар ҟалоит иҳәан, деиҭацахт. Бара уахь бшыҟам изымдырзои?

− Ишцеизымдыруеи, иҟалаз сазҳәаз иара иакәынеи, – анылҳәа, Алмас аҭыхәтәантәи лызҭаара Мадина цқьа дазымхәыцит.

− Сара исазҳәаз иара иакәзам, иаха ателевизор аҽы исаҳаит. Амала исцәыбзо бымоу ҵьыбымшьан, Мадина, сара исцәизо акгьы имазам.

− Ибҳәо закәи? Исзеилкаауам, – Мадина лбжьы ҭыс-ҭысырц агьагмызт.

− Баалеи арахь, ак бсырбоит!

Аҭшәма ҭҳәыс дѡагылан, илҭаз длыманы, лҽыналхеит, абарҭа дшықәыз аҭыхәтәантәи ашә аалыртын, даныныѡнашыла алашара алыркит. Мадина дныѡнашылазар, шәагазагала еиҭшымыз асахьақәа ана-ара икнаҳан, икыдгылан, ишьҭан. Иҭызхыз азә иакәын уҳәартә, ҭыхшьала ишеиҭшыз алукаауан, аҟазараҽ ҭыҭ-чыҭк еилургозар. Иҽыцыз шәыга убазомызт, ааигәа аҭыхра инап шалеимкыцыз еилукаартә. Уадтәаланы уахьыѡшаз ишәак азхаз игылан, қьаадқәак ықәҭаны.

− Мардасоу дышҭыхуаз здыруан, аха асҭәҟьа… – даақәыҭсычҳаит Мадина, еиуеиҭшымыз закәытә гәырҭҟәылқәаз имаз ҵьашьо, арахь акы алкааны ицәыригартә, аҭагылазаашьа имазеит, зегьы ызуан.

− Иреиҭьзоу иҭыхымҭа шамахамзар уаѡы илаҭш иҭаиршәом, – днеин, акыдыршәыла зқәыршәыз наҭхьалыршәҭит.

Мадина лыблахаҭ гьежьуа аҽынза, днеилууаа лцеит. Лҽаҭхьа лоура зоураз дгылан лара лхаҭа, аш даалҭны даақәгыларызшәа. Лшьара дықәларц, лҭагылазаашьа даиааиццхьаза, асахьа аҷыдара ҟаимаҭқәа лыблаҽ иааиуан. Асаркьа дананцшылоз, лхаҽы усҟатәи илызҭымҭаацзар ҟаларын, лхаҽсахьаҽ ишагәылхыз еиҭш. Абласаркьа анлымхалҭалоз лцынҭа усҟатәи иқәгылаломызт, уамак иахьиашамыз азын, убри акзаҭәык изгәамҭеит Мардасоу. Лхаҽы аизыхәхәашьа иаҭаҽырбоз лыхцәы қамыз аиҽкаашьа заҟа иаҭеишьыз убла хнакуан. Лыҭкы шкәакәа, ашәҭ цәыҟаҭшьқәа аарла излаҭсаз, иара ибеижьҭеи шықәсык аҟара акәын иҭуаз.

− Алмас, бгәы иаанамгааит сара снатуршьицан ҳәа, – абри ак заҭәык аалҽыҭшәеит, дылцәыцхашьаны дызҭуаз лҽаҭхьа.

− Ари асахьа анҭихуаз, бара быҭсы ҭан ҳәагьы издырзомызт, – Алмас даақәыҭсычҳазу лгәы еивҭахозу аилкаара Мадина илцәыуадаѡын, илаҳазгьы шылзеилымкаацәаз лбартә, лыхшыѡ аалырҭарит. – Аинститут даналгаз аламҭалаз ари асахьа ҭиххьан.

− Ари аҭкы анысшәыз ааигәоуп.

− Ибшәыз аҭкы шкәакәан. Бышкәакәаны акәын бшибоз. Быхцәы ириқәаҭәеит, бхаҽы пашәза иаҭнашьырц. Ашәҭқәа аҭкы ааигәа иалеиҭсеит. Убас даҽа детальқәак иреeит, аха урҭ ракәмызт аус злаз. Ари ахаҽсахьа идеалҭас иара ихаҽы ишьақәиргылеит данқәыцшыз. Усҟан бареи сареи мгәаҭа ҳаҟазамызт.

− Иареи бареи шәышцеиднагала? – илбози илаҳауази рышьҭахь, уи азҭаара ҷыдала дазҽлымҳацәан лара.

− Сара зегьы здыруан. Ҭеиҭцшла иидеал сакәмызт, аха ѡныҭҟала даара ҳаизааигәан.

− Арҭқәа зегьы бдыруанаҭ, иахьа уажәраанза излабчҳауеи? Иагьа бымҳәан, аҭҳәыс лиегоизмра ҳаракыуп.

− Раҭхьаза бзиа избаҭәҟьаз иоуп. Деилыскаарц саҽуп. Дысзеилымкаар дсыдсырцоит. Аиашаз, аҭсҭазаара сцәыхьанҭоуп, аха даҽакала ныҟәашьа сымазам.

− Насыц бымазам бҳәома?

− Усҭәҟьагьы сызҳәом. Сиҭахзам сгәахәыртә збазом. Нас сразҟы ус аҽеиҽнакааит, иҟасҭагәышьари. Иара заҟа дуаѡы ҭәҭәоу аҟара, дуаѡы уадаѡуп. Иеилкаара, заҟа имариоу аҟара, ицәгьоуп. Иаабап ҳшыҟалақәаша.

− Абри асахьа бахәаҭшуа бызлатәоуи, ма иҭыбымжәо?

– Уи акәым аус злоу. Уи асахьа ихаҿы иҭыхыуп, уа излаҭысцои?
– Уи биргәаḱуеит, излазбо ала?
– Сыздыруам ибасҳәара.
– Сыбцәымҭзар ḱалап?
– Сыздыруам ибасҳәара, – лҳәахт Алмас, маҷк данааҭгыла ашьҭахь.

Мадина лҭсахы ааилахәеит. Кәты ҿырҳасрак азы, асҭәḱьа илцәыхьанҭаз аидара дшаҭамлацыз аалнырит. Аҭхзы аалықәнаҭәеит. Мардасоу дшылцәызуаз лбон, иара ида ҭсҭазаара шылзыḱамлоз зегь раҭкыс ианылныруаз аламҭалазҭәḱьа. Иара идоуҳара далагылан. Аха Алмас уи иаҳа акырынтә заа дагәылалахьан лара лаасҭа. Аҭшәмаҭҳәыс, иаҳа азин шлымаз аалырҭшуазшәа, лнапы данкны ддәылылган, абарҭаҿ дналыртәан, аҭәцала азы лзаалгеит.

– Уаха аѡны сымцар ḱалазом, – лҳәеит Мадина, азы анылжә, уаҳа лаангыларала Алмас лҭырхагахара лҭахымкәа, аха уи аҭшәмаҭҳәыс лҿаҭхьа даҿакала иаартуа. – Ақәа хкәеит, арахь ахәыҷи иабдуи рымала иахыуп, ҳахьыḱоу ҳахьану рзымдырзо.

– Шьҭа бызлацои, ашьыжь бдәықәысҭоит.

– Мамоу, сцароуп. Усḱатәи харам.

Дѡагылан, лымаҭәақәа ахькнаҳаз днеит. Алмас урҭ аелектрорҭхага иахакналҳахьан, азахырҭақәа рҿы маҷк ишцәаакызгьы, акыр ибахьан. Ирлас лҿааиҭалкит. Аҭшәмаҭҳәыс дылбазомызт. Дааиаанза ҳәа дааҭшит. Алашьцара заḱа дацәшәоз, адәы дышцәыларыз лыздыруамызт, аха ара аангылашьа лымамызт. Лхы лгәы ахшәаны, дыҭшын. Макьана деилкка дḱамлазацызт. Деилашыѡкызшәа дыѡнагылан, Алмас данааѡналоз.

– Агәыла ҷкәын дсыргылеит. Амашьына ҭигоит, аѡнынза бигарц, – ҳәа анлалҳәозгьы, уи дышлаҭабраз Мадина лхы иҭамшәеит, «илчҳауазеи?! Илхымѡаҭгашьозеи?!» – дылҿаҭшуан дҵьашьаны. Агәылара амашьына лашара аркын, амѡахь ишкылсуаз убарҭан. – Баала, бнаскьазгап! – Алмас аҭхьа днагылеит, агәашә данынҭалозгьы, ланхәа, иḱалаз лзымдыруа, абарҭа дааҭагылахьан. – Сѡыза амашьына дасҭоит, шәысцәымшәан! – аҭаца анхәа налызҿылҭит.

– Дааразa иҭабуп! – Мадина, амашьына дынҭалаанза, Алмас лзамѡа днагәзит.

Амашьына наҭрысын, аҭх лашьца алашара аларҷҷо, амѡа иахьынзаныз, Мадина аныḱәцаѡ дзиҿаҭшуамызт. Уҳәан-сҳәанқәа иаразнак ирылаҭәон, лхаҿы изымдыркәа дыḱазма, ара дахьаанагаз дазҿлымҳахарын, уамашәа ирбарын Алмаси лареи ахьеицыз. Издыруадаз ацәгьаҳәарақәа хнаҿыргьы. Азәы игәы иаамыхәашаз ḱалҭарц дашьҭамызт, аха уахь уанкылнагоз ыḱан. Уи амацара акәмызт, лхаҭа убранза днанагахьан, зегьы лгәы рзыҭҭәартә еиҭш. Дызгоз азиас збаз даҿа ҿамѡак адамхаргьы иацырҭәылозшәа шылбоз, уажәы ишҳамхаз лыҭсҭазаара лымырхзарц даҿа шҳам хкык иашьҭаларын. Азиас уаанахәар, уҭсы еиқәхар уамашәа ибатәзамызт, аха ашҳам ҭәҭәа уаѡы дацәынхомызт. Алмас длызхәыцуанаҭ, уи лҭыцан лхы ҭалыргылон, лҭсҭазаара иаҳагьы ишҳамны илбон, уи зыхḱьозгьы Мадина лакәын.

Амашьына данааҭыҭ, уи шынагьежьызҭәḱьа, аѡныḱа длеин, ашьҭаларҭа дныѡналеит. Ахәыҷы данылымба, азныказ иаҳагьы деицәанатәит. Уи иабду иҿы дыḱазар ҳәа гәынхәҭысҭала лыхшыѡ аҭкараҿ иааҭашәан, абарҭа алашара аркны, иаартыз ашә днылагылан, лабхәа дахьиаз днаҭшит. Абдуи аматҿи еицышьҭан. Лҭсы ааивылган, дырҭырхагамкәа шьҭахьḱа лҿаалхан, дышьҭалазшәа луит. Лыбла Алмас дыхгылан. Уи лхаҭа Мадина длымбар лылымшарызшәа лгәы илнаҭон, иҭихыз асахьа лбеижьҭеи, уи иаҳагьы иҭәҭәаны илныруан. Иҿыцыз гәаҭҭак лызнарҭысызшәа, дҳаракын. Егьи аган ала, аҭсҭазаараҿ иара инахараны дизымгылар амуа инеихьан. Лхы даиааирц даназкылсуаз, маҷк иаҳа лгәы калыршәызшәа лзбахьан. Маҷкгьы дыцәеит. Данааҭш, лара дызқәыларц изқәылкыз амѡа иара иахьынзеизеиҭьхарыз лыздыруамызт. Наḱ лхәыцра ҭаулахартә лусқәа илырҭомызт.

Аҭәылашара дацгыланы, ажәқәа лхьан, иҭылцеит, рҭацәа ҭалкит, ирзыхкааз аҭыц маҷ аҿы. Лабхәеи лҭеи аацшаанза ҳәа дымҭшзакәа, агәыла ҭҳәыс, иахантәарак

ара рымаҭ зуаз, лҽы днеин, дзықәшәақәаз налалҳәан, лҽааидкыланы амѡахь дцәырҭын, рацхьа даазықәшәаз амашьына дақәтәеит, ирласны ланхәа даалышьҭырц. Илхәыцқәахьаз ҽыц гәаныла дышрылацәажәоз мацара, Амра ааѡыҭхахамҭаз, Аҟәа дѡеихьан. Аҳақьымцәа рыламлацызт, ланхәа аѡныҟа лхы анлырхоз. Хара имгакәа, ҵьоукы дшырҭахыз ларҳәан, Мадина аҭааѡцәа ашә иахьылагылаз днеизар, Ламара заҭәык лакәын игылаз, дшылымбацыз лыҽҭәылхны деилаҳәаны. Акыр дҽахазшәа, иҭшқаз аҭшра лыман.

− Дышҭаҟоу?

− Иацы аҭкыс иахьа иаҳа ахьаа имоуп. Усшәа игәы иабозаргьы ҟалап.

− Иацы иазамзи, – лҳәеит Ламара. – Бымшәан, ашьшьыҳәа аиҭьхарахь ихы ирхоит.

− Уажәшьҭа сзыршәахуеи, ихьшаз ихьхьеит.

− Бара бахьыҟоу ихьп зыбгәахәуеи, иаарласны ишьапы дықәбыргылоит. Аах, ахацәа рхы шҭеилабгоишь!

− Ибҳәарц ибҭахи? – уамак лаҳар ҳәа дышшәоз ѡашьомызт.

− Бахьызбахьаз сгәаламшәеи, бара!

− Нас?

− Аҭара ҳанҭаз, Мардасоу дцо-даауа бхаҽсахьа ҭихуан. Уажәшьҭа мѡашьарыда издыруеит ѡызаҭас дшыбзыҟам, дыбҽынҭәаауа бзиа бшибо. Акалашәа дыҟоуп иара, бибаанза бзиа бибахьан, иидеал бакәын. Бҽаагәаҭа! Ари аиакәым алҭыр ҟалоит, избанзар дшыбҭахыу бхаҭагьы ахә бымшьацзар ҟалап.

− Ус бгәы изаанагои?..

− Ус ауп… Абзиараз! – маҷк днаскьахьан: – Уҳәан-сҳәанқәа даараза ирацәоуп, ибдыруаз.

Уахыки-енаки рыла Мадина илхаҳаз ахҭысқәа еишьҭагылацәан илзышьҭымхуа аҽынза. Амала лхаҭа ихәреи, Алмас иллырбаз Мардасоу иҭыхымҭа лсахьеи рышьҭахь, уажәы илаҳаз акыр ишыцштәыдазгьы, лхьаақәа ирыцнаҭон. Анаҟә далазшәа, шьҭахьҟа днахынҳәын, иаалгаз ашәыра атумбачка инҭалҭан, зыблақәа хѡаз лхаҭа днеиҽаҭшит. Аихақәа ишьапы иацраҳәаны дахьиаз дрыцҳалшьон. Уажәы иеиҭшны лыцхыраара анбеиҭахыз. Иара ида даҽазәы изхәыцра дахьамҽханакуаз, лхы лцәымгын. Егьырҭ ачымазацәа рыбла ҭырхаха иахьлызцшуаз рхьаақәа шырхалыршҭуаз лызгәаҭазомызт. Уажәык лхы ара илзыѡнакуамызт. Акоридор шыҟаз дындәылҭын, ахәшәқәа рфѡы лзымчҳауа, адиван днықәтәан, ахышә дкылцшуан.

Амш цәгьа ашьҭахь Амра хахаза иҭхон, макьана аухатәи ахьшәашәара адәы ишықәызгьы. Иаха ақәа шлеиуаз аалгәалашәеит. Алмаси лареи ршьапы хырҟьаҟьа амѡа ишаныз лыбла ихгылан. Мардасоу иҟазарҭа лцсы ѡнан лара. Лсахьа зныз аҭарда Алмас ианынцхьалыршәҭ, лцсыц алагаѡагара аангылазшәа, лыхәдацәа акит. Иара ихаҭа илцәиҭәахыз иман, заа излеимҳәаз лзеилкаауамызт. Абыржәыҭәҟьа днеиҽаҭшыр шцалҭахыз. Аиҳаразак инапала иичаҭаз лхаҽсахьа зеиҭшраз анылдыр ашьҭахь. Алмас излалҳәаз ала, ааигәа детальқәак иҭсахқәеит. Избан? Лара даниба ашьҭахь, идеалс ихаҽы ишьақәиргылахьаз аҭкыс иеиҭьыз аҷыдарақәа лыдибалама? Уи аҭак дашьҭаланы, дизҭаауа даналага нахыс, реимадара ҭәҭәахазон, иарбан цәанырра ҭаулараз илызцәыригашаз лыздыруамызт. Уи мап ицәылкыр акәын. Аха иара изҽлымҳара ҭәҭәазаны илыман, ҽаанкылашьас иҟалҭарыз лҽылзақәыршәомызт. Убри аламҭалаз лҽаҭхьа даацәырҭыр дышцаизныҟәарыз? Дылбар шылҭахымыз лызҳәарызу? Арахь инаиҽаҭшра дазгәаҟуанеи. Уажәраанза дахьымаацыз уамашәа илбонеи.

− Ҵьоукы бырбар рҭахыуп, – амедеҳәшьа данаалыдгыла, даатрысит лара, дагьѡаҭҟьеит.

Аха, мшәан, лҽаалырҭынчит данааиҭхьхәыц, избан уи иакәын ҳәа лгәы изҭашәаз, даҽазәы чмазаѡбара даазар ҟамлози. Дымццакзакәа лҽыналхеит. Ашә анылзаадырт, уа илагылаз рацәан, дызҭахыз лзеилымкаауа дындәылҭзар,

арыцъарахь дгылан Мардасоу, ҳәаак имамкәа ицәымҭахара аалызцәырцын, даақәгьежьырц дыхиан. Лылаҵш анааиҟәылга, лцәымҭра нытцаба ицан, лыбзиабара ҳәашьак амамкәа аҳаракырахь ишхалаз аалнырын, лшьаҿа лзеихымго, даашьхынцсылеит. Лара лзы ишазу, иара изы дшазу узеилмырго, илшәыз ахалаҭ шкәакәа лцәацштәхәы мцхәы иахьанаалоз игәаҵа архытхытуа дылҿацшуан иаргьы. Ацәа зыгхаз лхаҿы иаҳагьы иазыхәхәан.

– Шәышцаҟақәоу? – данцаа, иеилылкаайт ихәыз иаасҵа лара лҭагылазаашьа зеицшраз адырра иаҳа дшазгәакуаз.

– Ҳашицәшәаҵәкьо дыҟам, – лҳәеит лара. – Уажәы дыцәоуп.

– Нас аскатәи былахь зеиқәузеи? – изцаара ақәҿылымҭуазшәа аниба, инацицахт: – Асцәкьа бызбап ҳәа сыҟазамызт.

– Уҩоны сшыҟаз удыруоу?

– Исыздырзом! – иааԥьеишьаҵәкьеит иара.

– Мардасоу, ас ҳаибабара аузом, – избаҵәкьаны лгәы иҭазамыз аацәырылгеит. – Ҭаацәарак рыцстазаашьа зеилагом сара, азәы сицырхагамхацт.

– Ҳара ҳаиҩызцәан акәымзар, уи ҳахыцаны ҳныҟәахьоума?

– Убригьы ԥьоукы ргәы днархьуеит, – Алмас лакәын «ԥьоукы» ззылҳәоз, аха иара реиҩызараҿ ишаангылоз ахьцәыригазгьы лхаҭа, агәыр цынца иаҩызаха, лҩонытҟа илыланаҵеит.

– Ус иҟалеит, ишцаҟаҳцари, уи бара ибхарам, саргьы.

– Уара апланқәа цхьаҟазы ишьақәургылоит, аҵстазаара ишәа-иза ицар уҭахыуп. Аха аҵстазаара уара умҩа маҵара изанылом. Убри ауп унасыцдазтәуа. Егьыс иаауҭахыу зегьы умоуп.

– Уи зегьы бзырҳәо бхаҵа иҭагылазаашьа акәзар? Аиашаз, уажәы быцхыраара иҭахыуп, саргьы исцәыуадаҩуп ицырхагахара.

– Арахь иааҳакәыршаны уҳәан-сҳәанқәа рацәахазеит, – иара дахьхьаҵуаз лҭахымызт азы, даеа ганкала ишырцырхагаз аацәырылгеит.

– Ус иаацҵәаны еицырцшьа ҳзыҟамҵар ҟалап.

– Абзиараз, Мардасоу! – дцарц даақәгьежьит.

– Баангыла! – лнапы днамцасын, даахьаирҳәит. Лыблақәа азаҵәра рхын, даеазнык сицшымкәан, аха убасҟан уа лаанкылара, нас ицегь лацәажәара аузомызт. – Быҭитәқәа ирыхҭнысхыз ауп абри, – иԥьыба дынҭалан, царақәак аатиган, иеиҿкааны ишыҟаз иналиркит. – Артгьы быст! – иеиқәа ԥьыба иеиҿкаазамкәа иаатигаз ақьаад ҵара гәартак инапсыргәыҵа ианыцьцәалан.

– Ацара сызумхзом.

– Ахәшәқәа бҭаххоит, – лхалаҭ шкәакәа аԥьыба интеицьгәан, – абзиараз! – иҳәан, атак ҟалццааныа, шьҭахька амардуан длаҿалеит.

Лылаҵш даннытцаз, лхы лгәахшәаны, иҟалцаз закәыз цқьа иеилылкаарц, лхы дазцаауа, арахь атак лцшаартә цқьа дзымхәыцуа, лшьапқәа реихгара лцәыуадаҩоны, апалата дныҩналан, лхаҵа иацхьа аҟәардә днықәтәан, лԥьыба иҭаԥьгәаз ацарақәа, акакала иааиқәыхуа иеиҿкааны, лцаратра инталцарц, лшәыра данааха, Асҭан иблақәа ааиртын, зынзак ацәа далазамзшәа, ибжьы аалыкәаиргеит, атак идыруазшәа:

– Ацарақәа быстада?

– Мардасоу иситеит, – лҳәеит, лхы ҩышьҭымхзакәа, лтауар шиҭиз атәы мҳәазакәа, иаацәырылгаз зегьы иара илыдигалазшәа.

– Мардасоу дыбҿыгәҳәаазоит аха…

Урҭ злацәажәоз усҟан Ҧсоу ицоз автобус дҭалахьан. Аҳәаа азааигәара инхоз азәы лҿы иицшааз аҭитә нижьхьан. Иҟалаз уамак дазхәыцзомызт, ихы игәы ахшәаны дшыҟазгьы. Ус ала зегь шынцәоз усгьы есымша иеазыҟаицон. Издыруадаз мызқәак рышьҭахь ҿыц иеибабар атачкакраҿ. Аха уи аены раиидыцшьа адунеи ацыхәтәа ццәазшәа, игәалаҟазаара ицәнарзуан. Абзиабара аҭынчра аҭахын, аибашьра аҭагылазаашьа иацәтәымын, иарцагәуан. Ашәкәҩҩ дуқәа абзиабара азыржәраз иззышәаҳәоз уажәыцәкьа дақәшаҳатмызт иара. Аиҿыгәҳәаареи аҭынчреи ҩыцьа

ирыбжьазар акәын, изырхәанчо ак рыбжьамлакәа, рҩыцьа рыгәқәа рымацара еицынхарц. Адоуҳа ҭаулахарц, рахәыцла иеимыздоз ахәыцра рызцәырҭлар акәын. Угәы аус азыруаз ухы акәын, ухшыҩ аус анауаз ианҭынчраз акәын. Ианҭынчрамыз иарбан ҭауларазаалак ак узцәырҭуамызт, усҟан адоуҳаи ахәыцреи цагәуан. Ус ианыҟамла, идыдыргьы имацәысыргьы, абзиабара қәцарыла аихаблы икылыргарц зҭахыз ргәы иажьон. Абзиабара цқьа аҭшқара, аҟәымшәышәра ацәызуан, цынгылак аиуцҭхьаза. Лара лдунеи ҭацәуан, уи ала иара идунеигьы хьысҳанатәуан. Ҭыхьа зны, иидеал дизымҭшаауазшәа игәы ианабоз иеицәаны дҟаларц агьигмызт, амала уахь ахынҳәраҭәҟьа иҭахымызт, арахь аанхарагьы илшомызт ҳамҭакы. Ус иагьа иҟазаргьы, лара адәы дахьықәыз гәынкыларак иман.

Автобус дшаалбаазҭәҟьа, иеидара ахьышьҭаз аҩны днеин, итачка еиқәыршәаны, даадәылҭит. Атачкақәа дрылагыла иҽынеихан, ацәаҳәа днықәгылеит. Ауаа рацәан, ирласынгьы аҳәаа иҽаз агәашә дзадымгылеит. Иаргьы, игәы ццакуамызт азы, ҭынч дрылагылан, цыҭк анааҭлак, шьаҽа хәыҷык ныҟаҭо.

− Мардасоу! – арефрежератор акабинаҽ аныҟәцаҩ иватәаз Ахарзаман иакәын иқәҽызҭуаз.

− Ҟоҳ! Иугои, уанаҵьалбеит? – иҵьеишьон Мардасоу.

− Радмир имашьыноуп. Араса игоит.

− Уара уа узҭатәеи?

− Шьҭа сықәҭуеит сыҷкәын иахь, – амашьына агәашә азаадыртын, аҽынанахеит. – Абзиараз! Аҳәсақәа убозар – сысалам рыҭа!

Мардасоу аҭыхәтәан, агәашә дынҭысырц агьигымкәа, ишәҟәқәа гәазҭоз аурыс солдаҭ иҽаҭхьа дгылан.

− Апенсиа шәҟәы абаҟоу? – дҭааит асолдаҭ.

− Сара апенсиахь макьана сабаҟоу?

− Ҽыц ирыдыркылаз ақәҭара инақәыршәаны, уоуҳашьҭыр ҟалазом. Абас уавагьежьны, шьҭахьҟа уца!

Иааидыркырз ишәҟәқәа иманы, итачка атротуар иллыбааигеит. Жьаҳәала зхагәҭа иқәсыз иҭшраҭәҟьа иман. Шьҭа ихәыҷқәа зланыҟәигашаз злаирҳарызи? Аҽны ашьыжь ахәшәтәырҭаҽ аҭҳәыс лыниара дарзрыжәны дамамзар, ара дзықәшәаз даҽакала изыуадаҩхаргьы ҟаларын, аха…

Ихы икәаҽ аҩны данааи, даҽазны иеиҭшымкәан, аҽны Алмас лхаҭа иҟазшьақәа лгәаҭхомызт, лхаҭагьы иааҭымҭәазакәа уи иеилкаара аҟнытә, агәыҭҭәарахь днеиуан.

− Сымаҭәақәа абаҟоу? Ҽыкәабаны сееиҭаскроуп, – хаарак иҭазамкәа, дыҩнан иара, иҩныҭҟатә маҭәақәа иҭшаарц.

− Иахьыҟац иҟоуп, – лҳәеит лара, ихымҩаҭгашьа аҭак аҭо.

− Иҭшааны исыҭа! Иахьысзымҭшаауа бымбазои? – аниҳәа, лара дынҭалан, иааган инықәылҭеит. – Ибыхьи иахьа бгәаа-хааха? – макьана иҽаҭшылара аҽаҭсахуамызт.

− Исыхьи? Сычҳара хыжжуеит. Зегь сцәыуадаҩхеит.

− Изакәи ибцәыуадаҩха? Аҭсҭазаара хьанҭоуп, иҟаҳҭареи.

− Уи ахьанҭара уаргьы иацуҭалар, сара иаҳа сыҭәҭәахома?

− Ибцәажәақәо закәи, быхәда сықәтәоушәа! Ара аангылара бҭахымзар, мчыла азәы бааникылома. Ибҭахызар бахьааз бымцо!

− Сара ара сдәылҭны ҵьаргьы сызцазом. Схәыҷқәа саазароуп. Аҩны иамкуа уара уоуп, уҭахызар уахьакыша уца!

2
Игәжәажәо ибжьы
(Акьыцхь збахьаз)

Бымш ссирны бицылан,
Ианаамҭаз ицымтыз
Аацын шәҭы изцбыртын,
Ианаамҭаз изымҳәаз
Ашәа ибырҳәан,
Ихы-игәы быргыцын,
Дибарын ҳәа дыззымгәҭуаз
Бакәны бааизцәырцын,
Дқәыцшызижьҭеи иҭихуаз
Асахьа бакәцәкьаны бибан,
Зегьы ицшәаҳәон,
Зегьы ицкәашон!
Иааикәыршан
Дунеи ҭбааран,
Аҳауа цқьа ҳалалын,
Апсабара цсырҳаган,
Ауаа уааны ибон,
Аҳәса ҳәсаны ибон,
Ахәыҷы дхәыҷны дихәацшуан,
Ибзиабара рацәахан,
Ицәанырра хытцын,
Зегьы бзышьаҭан,
Зегьы брыцшзарҭан,
Зынза бынцәахшан.
Маҭәала ианыеырбоз,
Ибшәыбцоз банаалон,
Уа бзыдгылаз анбырцшзоз,
Зегьы рыгәшәацәкьа бкуан,
Быцшзашьа цьашьахәын,
Ас цшзашьа збахьада!
Анцәахша! Анцәахша!
Ак згым
Ас цьара дубахьоума!
Ҳәаа змам
Ауаҩра уцылахьоума!
Асахьаҭыхҩцәа иҭырхуаз
Аҳәса иреиҷьыз
Брыдкылара знык изгәаҷьуада?
Бнаалашьа митәын,
Иацаааиуа зказшьахарыда?
Биҽҳәарамзаргьы биҭахын,
Иааикәыршаз насыцын,
Бахьибоз гәазырҳаган,
Иреиҷьабшьоз ихаҽы ахьеицеикыз,
Ихаҽсахьа ҳамҭаныk бахьарлашаз,
Адунеи иара итәын,
Адунеи бара ибтәын,
Дунеик лашо сицышәтәын!
Адоуҳа беиара
Изкабыршәын,
Ажәҩан ҟәаш лашара гәыцазын.
Агәырҷьара иҩны изнабгон,
Агәырҷьара бгәаца инеигон,

Иаашәыкәыршаз насыҷын,
Еилышәкаауан уи шназамхоз,
Нас аҷсҭазаараҿ ицхыраарын,
Агәқәа акыр еизааигәандаз,
Аҷҳа ҵәры иамаакырандаз,
Макьана блала шәеибабон.
Ишәыкәыршазгьы шәҷырхагамхакәан,
Иҟаз-ианымзгьы рымҳәакәан,
Адунеи изаабыртыз рымхәашьыкәан,
Ибзааиртыз быҷшқара иаҵамшьыцкәан,
Амҩа уамак ҷхьа изҷомызт,
Аҷҳәысгьы уи дазақәҷомызт,
Ҳазшаз зны иуиҭаз
Ҳазшаз иумихуеит.
Ауаҩы иуиҭаз
Ауаҩра узыннажьуеит,
Аҷсҭазаара нагзоума,
Нас лахьеиқәрала инҵәома?
Аха, абас иласхарынҳәа,
Бхаҭа гәыкала бгәыҷуазма?
Знык хьаҳәхьачрада бхьаҵрынҳәа
Бхы-бгәы иҭашәахьазма?
Аиҩызареи аҷқьареи,
Аҷшқареи аҷшзареи
Ишәызҷәырҵыз ҭабырхома,
Ахара ибызнагома?
Ааха ҭәҭәа бзызҷшымыз
Барлашәма? Бардагәама?
Аҳәынҵәаҟьацәа бзымчҳама?
Быбзоурала дунеик зырҳаз
Дунеик изҭабырцәуама?
Иуахҭа разҟыдоума?
Аҟаза ишәыга
Аҷшҭәыҵәҟьа изырбаз
Ашәақь аҟыга
Изеиҷшыбтәуама?
Изҷәырҵыз арахәыц
Шахабтәуама?
Адунеи иқәыбҵаз
Дыбзышьуама?
Алашара збырбаз
Дбырлашәуама?
Агәырҷьара ззаабгаз
Имыбхуама?
Быхьзала аҷшзара аҷызҵаз
Агьама бзиа далхәдыбтәуама?
Адунеи дунеины изырбаз
Избырлашьца-бырлашәуама?
Икәашарагь насыҷызтәыз
Зынзакҵәҟьа дшьапыдаптәуама?
Аҷсҭазаара аҷхьа ишибоз
Игәырҷьарамкәа, дазбырхынҳәуама?
Бҷәымзыркыран бизынхома?
Бгәырҩа хеыган бзылашома,

Бышцоз бивсма, бымԥасма,
Цхыраарыда даанбыжьма?
Дызлаз цхызызма,
Лабҽабазма?
Игәы дажьама?..
Игәы дажьама?..

Ашәа
(Акьыцхь зымбацыз)

Зегьы идшәмырҳан,
зынза иԥшқәоуп.
Зегьы ирызҳәо ашәа
ашәам.
Аԥса аҽашәымкын,
ахәра мариоуп.
Угәы иазыҳәо
ажәам.
Ашәтқәа цытуеит,
иԥшзоуп.
Ашәа ҽыхоит,
иԥшқәоуп.
Ашәа ажәуам,
иҽоуп.
Еснагь иҽиом,
изкыуп.
Шәагәтамсын,
ахәра мариоуп.
Игәгәташәмыжьын,
ихьчатәуп.
Ашәа ишәмырҳәан
злымҳа иамаҳауа.
Гәыла иара зҳәо
дкәымшәышәуп.
Ашәа ишәмырҳан
иззеилымкааua.
Ажәа ԥшқа зуркуа
дҳалалзароуп.
Жәа кәымшәышәла
еиҽкаазароуп.
Гәата цкьала
еибытазароуп.
Ишәымхәын имчу лактала,
иԥшқацәоуп.
Ишәырԥшқа ажәа,
ԥсырҳагоуп.
Шәагәтамсын, шәацхраа шәыхәтала
бзиабароуп.
Ишәыхьча ашәа,
ԥстазаароуп.
Иԥсыршьагоуп,
шәаламкьысын.
Иаҳлахьынтоуп,
ишәымхәаҽын.

Аԥсҭазаара иашьаҟоуп,
ишәымҭәахын.
Игәыҭгага-гәыҟаԥагоуп,
зегьы идшәмырҳәан.

3

Мызкы ииуз аус азы иоуз ашә-маатк иԥьыба инҭеиԥан, иԥхастахахьаз ифымԥадалаҟь ишәырахь аҿынаирхан, Мардасоу дындәылпит. Амҩахь дахьынкылҟьаз, атакси шааиуаз ибан, дагьыԥԥакуан, знызаԥәык амашьыналас далаԥар игхазарымызт ааигәахәызшәа, ииаанкыланы дынҭалеит.

– Ахәшәтәыртахь!

Уа даннеига, атаксист дизԥааит:

– Заҟа?

– Иахьоума атакси уанаҟәтәа?! – аҕьара ааихиргеит.

Мардасоу имдыруази иара иқытеи ақалақьи рҿынза иаԥхьазоз аҟара аԥԥаны аныҟәцаҩԥәа ртариф шыҟаз: ҩ-маатк. Амала ақалақь аҿынтә ақытахь уԥозар, аиҳагьы ацын, ԥшь-маатк рутар акәхон, акәымзар даҽазны ушьтырхзомызт. Иудыруази, ламыск иоуны, икасса итанаԥсаз шәа иҳәозар ҳәа акәымзи дызизԥааз.

Аныҟәцаҩ ихәҭаз итаны, амашьына длалбаан, ахәшәтәырҭа дҩыхәнеит. Уаҟа иан дышьҭеижьҭеи мчыбжьык ҭуан. Илысыз адабла уамак амч ҭәҭәамхеит акәымзар, макьана дԥәажәо дыдзырбагәышьодаз.

– Быԥшаҟоу? – дналхагылеит.

– Хьаа сымам, сҧасыр руам акәымзар, – уаҳа ԥсыхәак сзумузои ҳәа диҿаԥшуан.

Иара дындәылпын, ахәшәтәҩы диԥшааит.

– Сан лчымазараз исашәҳәоит?

– Акыр дшәартоуп.

– Нас?

– Пытрак дҭахоит.

– Нас?

– Лыхәшәтәра аҭахыуп.

– Нас?

– Ахәшә ҳамам.

– Арецепт сышәымҭоит?

– Оо, уи ус иуртом.

– Избан?!

– Аԥшаара цәгьоуп.

Ахәшәтәҩы иареи рҳәатәы шзеибамкуаз аниба, дындәылпит. Иан дибарԥ иааиз Адгәыр апалата даадәылпуан.

– Ирҳәеи? – дҵааит иара.

– Ахәшә аԥшаара цәгьоуп рҳәеит.

– «Ҽшьык» ҟаумԥар, деибганы дузҭымгар алшоит. Уи зегь раԥкыс ихәшәоуп.

– Заҟа лҿысшьреи? – Мардасоу даахәыԥт.

– Акрыздыруоу. Дыҭәҭәоуп рымҳәеи? Ҩынҩажәижәабаҟа. Нас уахәаԥшыхп.

Мардасоу даақәԥәиин, ахәшәтәҩы лкабинет дныҩнаԥкеит.

– Икалозар арецепт сышәҭа! – 50 маат шеилаз инԥәыԥырҳәҳәаны лхалат шкәакәа аԥьыба инҭеиԥеит.

– Уи ус иуоузом, ҳатыр зқәу, – ишибоз ларгьы «дуаҩхеит». – Аԥҭека аиҳабы дудыруазар – иуиҭоит «Аминалон». Хы-мзҟа лхы иалырхәароуп, аха уажәы акы лзаага. Арецепт устар ҟалазом, уи ахәшә ахьмачу иахҟьаны, аха иухамшҭырԥ бгьыцк иузанысԥап: «Ами-на-лон». Уан улԥәымшәан!

– Иҭабуп даараза! – Мардасоу дхырхәо дындәылпит.

Аҭҭека аиҳабы дыḱазамызт. Уи даанза, егьырҭ иусқәа наигзаарц избан, аматәазахырҭа дныѡналеит, ааигәа иҽеиҭаз иеиқәа ҽихырц. Жәохә маат. Уигьы ус иақәын. Ҽымҭзакәа акәын ишриҭоз. Дашьцылахьан рыҭара. Азәы дизгәаар иҭахымызт. Амала грак иман: ириҭашаз арҳашьа иара дзамышьцылацызт. Дагьзашьцыломызт. Иуалафахәы изхозар ҳәа даҽын. Заḱантә ихы иагыжьны, ихы «мырцхашьакәа» дааиуази.

Уа дышдәылҭызҭәḱьа, аҭаҭасарҭа дныѡналеит. Ҭыҭ-ѡык штәазгьы, иаамҭа даазцшит. Данылатәа араḱа аус зуаз аҭхьа ихы ҭирффарц иеазикит.

− Уара ухы амызхыда ас еицаḱьаза? – дҭааит иара.

− Ишцеиҭаḱьоу? – Мардасоу иааҷьеишьеит, асаркьа данцшыланы, ихагылаз диҽаҭшуа.

− Азганк аҭкыс азганк иаҳа иааныжьуп.

− Ишәыриашагәышьа! Уи азоуми сызтәоу.

− Закәытә парикмахьер лашәыда ухы заҭәоушьаз?

Уи Мардасоу ихахәы бзианы иамихын, иҭаҭа иеазикит. Уажәшьҭа далгарын шиҳәоз, идалақь иҽархәмаруа, даацәажәеит:

− Амала ҳаклиентцәа ҷьоукы ишәықәнагоуп.

− Изакәи?

− Шәхахәы еицаḱьаны иахьамырхуа.

− Избан?

− Иаҳҳәап, уара апреискурант иақәыршәаны аҭара суҭеит, амаҭ ахьузызуз азы. Даеазәы уи инеиҳаны иситеит. Нас шәыуа дарбану зымаҭ иаҳа изура? Иашазами?

− Аа.. аиеи, – иҳәеит Мардасоу.

Даныѡагыла, хә-маатк шеилаз иааицыхьашәан, инаииркит, иацәынхо иргьежьрын ҳәа дгәыҷшәа. Егьигьы маатк ааирхынҳәит.

− Так?

− Так, – иҳәан, игәы цаны, ишәыра аашьҭихын, Мардасоу дындәылҭит дмеидагәеидаха. Иара усгьы игәалаḱазаара маҷын, дызлаҭшуаз иеицәартәуан.

Ашьаҭа ахьырҭиуаз днеирц иҭахын. Иеимаақәа еиҽытта ицарц агьагмызт. Амѡа дшаныз, егьи аган аҽы атакси ааиҭаст, иласзаны ишлеиуаз. Иḱалаз ибарц, Мардасоу данаахьаҳә, иара аангылаанза, ашә аадыртхьазшәа ибеит, убри азакәхарын ас иаалырḱьаны изааиҭасызгьы. Иара изгәамҭеит, аха лылаҭш данааҭшәа, атаксист ихәда леахажьны даанылкылеит ашьҭахь иҭатәаз Варлеи. Ашә анаалырт уаѡы изгәамҭеит Ашә иадтәалаз лара лхаҭеи аныḱәцаѡ итәарҭеи дрыбжьḱьаны даауан лара лхаҭа. Даҭахар ҳәа дшәаны, даеа машьынак аанызкылаз ихы аакылирҳәҳәеит, аха ҽимҭит. Лара дшыѡуаз Мардасоу ихәда леынахалыжьит. Дшыḱаз еиликаарц длацәажәон, лара ҽылҭзомызт. Атакси аужьны иаарыдгылаз лхаҭеи ланхәцҳаи аҭсшәақәа ахьреиҳәоз, Варлеи иара инапы аулыжьуамызт, имахәар дахьынҳалан. Ак лҳәарц лҭахын, иаргьы лара дҭиҭаарц деилаҳауан, аха аешьеи аеҳәшьеи шгылаз агьырзеибыҳәомызт. Уи ибон Варлеи лхаҭа. Еицынижьыр иҭахзамызт, ихы ларḱәны, ииура дақәымшәо, дрыдгылан, аҭатәхәы зымҭаз ахәыҷы иҭшра шьҭыхны. Арахь маҷк иааидымхылар шамуаз идыруан.

− Агастроном аҽы ҳаицнеипи, – уи, иаҳәшьа диманы, иҽынеихеит.

− Ибыҭалаз саҳәи!

− Ѡныҭḱала ҳаицәыхароуп, – ишәаз ақәҷышь ҭшра акәын илымаз.

− Ус дыбзеилкаауамызт мчыбжьык ала. Уажәраанза шәеизааигәазшәа ббонеи? Аҭаацәара баналанагалалак, даеакала иббоит зегьы. Уи зыхḱьо здыруеит сара.

− Изыхḱьеи?

− Аиаша саҳәа быцхамшьакәан: бара быцҳәысхахьоума?

− Уи ишца?

− Иара дыбҽынҭәаауеит. Аха бара ихаҭара макьана ибыздырзом, избанзар быцҳәысзам, уи дыбцәымҷанатәуеит.

− Исзеилкаауам…

– Бара бшиҭахыу еицш, иаргьы хаҵаҵас дыбҭаххароуп, нас ауп баныҵхәысхо. Ус ада дбыцәтәымзаауеит. Уаҟа азәгьы дызбыцхраазом, бхы баҵхрааројп.

– Иуҳәаз сзеилыргом…

– Шьҭа ҳцароуп, – ахәҳахәтра иагьанбахьзеи уҳәартә, шәыра ҭбаак азна афатә рыма, иаарыдгылеит Варлеи лхаҵеи ланхәцҳаи.

– Бзиоуп, – иҳәеит Мардасоу, нас Варлеи лахь деиҭаахьаҳәт. – Ибасҳәаҟәаз брызхәыц!

– Шьҭа ҳанбеиҟәшәо? – лцсы ааивылгазшәа дшыҟазгьы, ацара лцәыцәгьан. – Мчыбжьык ашьҭахь? Бзиоу?

– Ианыбҭахыу! – лзамҩа днагәзын, лхаҵеи ланхәцҳаи дынрыцицеит. Лхаҵа игәаҵхомызт иаҳауаз.

Лара данынаскьа дагьаахьаҵшҟәеит. Мардасоу, урҭ илаҵш иныцшәааназа, дгылан, абыржәы ҩныцҟала илхьаашаз дахьазхәыцуаз, ихы ицәымҵны. Лара лыда хәыцырҭа шимамзгьы, ихы ада иҭахымызшәа, ихы шәиуа амҩа дангылан. Уи лхымҩаҵгашьақәа, лҟазшьақәа, лара лызбахә ала Ламареи иареи реицәажәарақәа, аиҳаразак ацыхәтәантәи, игәалашәонаҵ, иара дицшаарц дзышьҭаз азҵаб лаҵкыс дыбзиазар ҳәа, ихы дацәажәон. Ус акәымзаргьы, иара иҿыгәҳәаауа игәра згоз азҵаб лгәы дахьасыз даара игәнигон. Иҵегь дааҵшит, игәы маҷк иаахьаҵсааназа. Адәқьан дныҩналеит. Акыр шьаҵа ишьицеит, ишьихит, избзиахоз ибомызт. Ак зыбла цқьа иабоз иҭагылазаашьа имамызт. Дыҩнагьежьуа дызбаз ахәҳахәтҩы дааидгылеит.

– Ишәҭахыу аномер арбану?

– 43.

– Иугославиатәқәак сымоуп.

Днавагыланы, ашьаҵатәқәа ааҵәырылгеит. Иааишьеицазар – ишьапазы иҭыжьымзи.

– Бзиоуп.

Ишьаҵақәа ишәыра иҭаҵо, дындәылпит. Уаҟа иҭаз ифымцадалақь иагыз зыцшаашаз дишьҭалар акәын. Аремонт бзиазаны иҟазцоз апарк аҿы дтәан ҳәа иарҳәахьан. Инхаз ицараҟәа ааицхьазан, жәа-маатк ракәын иҟаз, ицьыба иҭаҵсаз ҿырпык атәы умҳәозар. Атакси закәыхзи. Автобус дылҭатәаны, аҵсшьаҵәа дрылххо, цәгьала акәын дышцоз.

Аремонт ҟазцоз ауаа идеизаланы игылан, Мардасоу даатгылт, уи ҭынч аус шиуаз, иааиуаз бызшәа хаала дышрацәажәоз, ацара ирымихуаз гәаҭо. Уамашәа иибаз, ацара, мцхәык мгазакәа, иақәнагоз рымихуан. Ацыхәтәан, уи ихышә иаргьы днадтәалан, ифымцадалақь наииркит.

– Иахьыз сыздыруам, аусура иаҟәыцит.

– Уажәыҵәкьа игәастоит, – иҳәеит иара.

– Аремонт ҩынтә иазызухьеит, – дашшуан Мардасоу, – ҿыцк аасхәар еиҵын.

– Астатор цсахтәуп, аконденсаторгьы цсахтәуп, – ихы изҩышьҭихит уи, «днагәылс-аагәылсшәа» иангәеиҭа. – Аимадагақәа рыҩбагьы цеуп. Астатор маҵара хә-маатки…

– Ууу!.. Усҟатәи ацара уажәы исымазам, – уи иажәа Мардасоу иааиҿицааит.

– Ус акәзар, бзиоуп, – иҳәан, аконденсатор аамихын, хыма-цсыма зегьы ааибиҭеит, ажәак аҳәаха афымцадалақь зтәыз дахьзааназа.

– Икауцо закәи? – иҳәеит Мардасоу ацыхәтәан. – Астатор уааҟәыцны, егьырҭ ҟаҵа!

– Бзиоуп, аха ус хара изнеиуам, – иажәа уаҳа иҩбамтәкәа, адырҩегь иаахиртын, аконденсатор ҿыц аиҭеит, аимадагақәа ицсахит. – Исрыцкьарыма? – дцааит нас.

Мардасоу данақәшаҳатха, абамба ашьац цшҭәы змаз зык инзааишьын, ирыцкьеит. Иззааишьыз бензинзаарын. Аизгара дналагеит. Нас иааимихын, аимадагақәа намыршәшәаны, ажәытәқәа рҿынтә иеибгаз ахәҭақәа аҿыц иаиҭеит. Мардасоу ибла ҭырхаха дихәаҵшуан; ас уи изыҟаицоз ираҵәаны ахә имгарц акәын. Мардасоу, амцхә рытара иашьцалахьаз, ихы цхеишьон. Илцуаз ацхзы дшыҟаҵшьхоз

инардыруан, амцагьы иҽатәан. Идалакь анааибита, аказа ацхьазага даахан, акакала адырдхакәа неиҽацсо, ицхьазеит икаицакәаз рыхәцса.

– Х-маатк 51 капеии.

Цшь-маатк уи иацхьа иныкәицан, иаацәынхаз ныжьны дцарызугьы ааизымдырит.

– Маат-бжак умазами? – дцаауан егьы, ишицәаҩаз еицш быжь тынчла.

Мардасоу, ицьыба дталарц даныҩагыла, ахышә аҽыгә ҳәа ихы ҩанкьеит. Егьи, ибласаркьакәа дрылцшны, дааихәацшит, аха ихаҽы цьара ситакрак узанбааломызт. Иблакәацәкьа цысуамызт. Аҽырпы ныкәицсан, дыццакны икәицахьаз ах-мааткгьы еилыркәычны иаакәицааит.

– Х-маатк ныжь! – ихәеит иара, егьырт ирмахартә.

– Коҳ, сатамыз! – Мардасоу х-маатк ааирхынҳәит. – Итабуп! Даараза итабуп! – ишәыра аашьтицааит.

– Узхатабуазеи, – ацыхәтәан даацышәырччеит егьи, иклиент ихьыз цас ишыкаимцаз шидыруаз иеилиркааua.

Ацхзы шилцыц илцуан. Иҽы табахьан. Автомат днадгылан, агаз змаз азы хышәашәа ҩ-ацәцак лтарцканы, ашәшьырца дныцалеит. Цытк днаскьан, аказа дахьтәаз ахь харантә дыцшуан, даеа шьаҽак цхьака анеитатра илымшо. Ихы ицәымҭны, иааикәыршаз зегьы – ауаа, ацсаатә, ашәацыцьац, амшын – иаатгыланы иара ихәацшуан, дыццакны апарк дныцытцит.

Амҩахь данкылс, исаат днахәацшит. Ҩажәа минут ракәын имаз, нас ацтека аиҳабы иусурамш нцәон. Атакси икыр, ахәшә азы ицарақәа изымхар калон. «Аминалон» зака иркуаз издырзомызт. Икалалак иҳәан, таксик дынталеит. Дцәыцацшны акасса итанацсоз ацифрақәа дышрыхәацшуаз, иблахац гьежьуан. Ифымцадалакь казцаз игәы дытцәомызт. Абри акасса ианаҳәоз ада, капеи кылцәак шиимтоз ала, игәы ирҕәҕәеит ацыхәтәан. Иаргьы х-абазк ацхьазеит. Атакси дылбааиза, ицьыба хьар-хьар ҳәа дынталеит. Цас ауазшәа х-абазк цырганы уа итамызт. Маатк наииркит. Атаксист, ибла тырхәны иҽырпы дшахәацшуаз, ақьаад цара изырбаз иааимпыцицаан, ихы неикьеит, диатабуа, арахь игәалаказамкәа икьышә сихарцсы. Азныказ Мардасоу иеааргәгәа днеиҽацшит, нас, ихы таркәылатәкьаны, длалбааит.

«Аминалон» ахә акәзамызт дзызхәыцуаз. Ицмыргазакәа изынхаз ахә-маатк ацтека аиҳабы икәнишьар ҳәа дшәон. Ус иагьыкалеит. Хара имгакәа изымхоз шизааигоз ала дыргәыҕны, имихит ахәшә.

Ахәшәтәыртахь иҽыҩеихааниа, даеазнык днеит иахьа Варлеии иареи ахьеидгылаз. Уи атакси дытцаны дшаауаз ибла ихгылан… Мчыбжьык аацуаны, убри ахтыс ҽыц игәаларшәа, игәы хьыу-хьыуа абра деитагылан иара, лхаца диманы амашьына данбаатцарыз ҳәа дыцшны. Илыцшрахарызишь ҳәа дынкахәыцуан. Иара игәы ишаанагарыз акәымкәа, дара рҩыцьегь, Ламара дрыманы, амҩа ду иаваршәны изааигәахон. Лхацеи лҩызеи ирыбжьагылаз Варлеи, иара данылба, лгәы иаахәаны дцышәырччон. Мачк акәзаргьы ҩнытқкала леахьеиталкхьаз Мардасоу ацсеивгара инатон. Дызцыз рацхьа даацакын, лара Мардасоу, лнапқәа ихәда иаакәыршаны, ацсшәа иалҳәеит. Уи ашьтахьгьы мчыла длымырхыр ҳәа дшәозшәа, убас дылгәыдкыланы дгылан.

– Бара, ҳаргьы дгәыдаҳкылар ҳтахыуп, – Ламара ас анылхәа, илыцыз ацсшәа длырҳәарц, Варлеи даақәгьежьт. Мардасоу егьыртгьы ацсшәақәа нареиҳәеит.

– Сара саҳәшьа лҽы сыказаауеит, – Варлеи лхаца даеазны иеицшымкәа ихаҽы ихалашон, – ҩ-саатк рышьтахь уа бнеи! – ицҳәыс даалызхьаҳәит.

– Иаҳҳәаша уара уҽы иаазома, указ! – диҳәеит Мардасоу.

– Уа усқәак сымоуп, уанза сахьзароуп. Абзиараз! – даеак иаҳәаха азә дахьымгазакәа, ирлас дцеит иара.

– Акаҳуажәыртаҽ ҳнатәап! – Мардасоу азҕабцәа, урт руазә шьта дыцхәысын, иманы иҽынеихеит. Дара лаиртәан, акаҳуа рзааигеит. – Бускәа шцакоу?

– Сеиҧьуп, – дцышәырччон Варлеи, акаҳуа дакьысааныа. – Аҭацара сашьцылоит.

– Ас ибырласызар, быцәгьам ҳәа исцхьазоит. Иахьа иареи бареи шәеинааланы, амҩа шәанын, даангылар акәын.

– Сангыларгьы ƙалон, аха Мардасоуи бареи еибышәымҳәац акы шшәымоу здыруеит, сышәцырхагахом ҳәа сеиҳәеит.

– Исгәамхазеит.

– Аиаша имҳәазеи?

– Сыздыруам.

– Ишцаиашам? Имдыри иахьцалак, схаҵа иоуми, иахьбауасҳәоз иуасҳәақәаз зегьы.

– Ҳаит, бхаҵа афраҭ! – Мардасоу дцәыцаччон. – Аамҭа кьаҿзак ала инапаҿы бааигеит.

Ганкала даагәыргьеит иара, егьи аганала, маҷк даахьаҧссит. Ас иаатƙааны лара данцәажәоз, реиҩызара шьҭа амч шмаҷхоз, хәычы-хәычла наƙ-наƙ ишрымпыцыззаауаз ибон. Реиҩызара ƙаимаҭ аагәхьааигазшәа, иҩныцƙа ицҳауан. Бзиарас уаҳа илзиурыз ҳәа дышгәаƙуаз, иааƙаиҧарыз зегьы мцхәын, хаҵа данца нахыс. Ибла ихгылан мчыбжьык аҧхьа атаксист ихәда лҿахажьны, амашьына аанкыланы, лхаҵа дызлататәаз ала дкылкәрааны, илаахашаз амашьынақәа лымбазо, дыҩоны ихәда лыҿшахалыжьыз.

– Бара бшыƙоу цқьа исаҳәеи!

– Цыхьа узызцаауаз акәзар – хьаас ишьтумхын, зегь рыла сеиқәшәоуп, – лҳәеит, Ламара лыхшыҩ азылымшьтыртә, имырхьаакәа. – Уажәшьҭа ҳанбеибабо?

– Ианыбҭахыу.

– Ҳаиҩызара сара еснагь сахалоит, – ихәыцра даҧхьазшәа акәын дышцәажәоз. – Уи сара инасыгзароуп.

– Инагзала!

– Ҳаиҩызара сара исыхәаргоуп. Уи уара иузеилкаауам иахьынзасыхәаргоу, аха даара исыхәаргоуп.

Ламара лкаҳуа лыхәласын, аччара ацынхәрас, деимҳәон. Мардасоу иакәын, амшын ахь иҿы рханы, изгәарцхазаны иччоз. Иаарыкәыршаз аҧсшьацәа, азыжь цьашьахәы рхаштны, ртузем-уаҩ ихымҩацгашьа иазцшуан. Ламара лҿанлызнымкыла, дҩагылан, днавцалеит, анапызәзәара акран ахьыƙаз ахь. Лылаҧырзқәа лрыцқьон, леимҳәара еиқәтәазааныа.

– Шәарҭ ишәыднагалаз дызқәымшәо арбан, – данаахынҳә, лкаҳуа даахахт.

– Шьҭа сцалар цәгьамызт, – Варлеи лсаат днахәаҧшит, Ламара лкаҳуажәра аныналыгза.

– Ус бзырццакуеи? – Мардасоу ҁааитит.

– Ҩ-саатк роуми иситаз, сагхацәар стахымызт. Шьҭа уанбазбои?.. Ус сҳәеит ҳәа, иахьа аҩныƙа уҩеигараны уƙамзи. Цьмашьтәак никылахьеит. Мчыбжьык ашьтахь уҩеир итахыуп. Иасҳәои?

– Сымҩеиуеи, шәарҭ ианышәтахха. Ламара дсыцзаауеит. Уааныа хаҵа дысцәымцар.

– Иареи сареи ацҭәа ҳабжьарымцар, – дҩагылеит Ламара. – Баалеи, бнаскьаагап.

– Абзиараз! – дҩагылеит Мардасоу.

– Избан? – Варлеи дшәеит Мардасоу дцар ҳәа.

– Автобус аҿынза шәнаскьазымгои.

– Аеи! – лхаҿы лхаччон Варлеи.

Автобус инақәыртәаны, Мардасоу даахынҳәит. Имацара амҩаду иаваршәны днеиуан, ахәшәтәыртахь дықәнарц. Иан иаарласны дтигарц итахын. Маҷк игәы рылаƙан аены иибази, иаҳази, аха ихымҩацгашьа ахьынзаиашаз цқьа

дзазхәыцуамызт. Зны-зынла иегоизмра аҭыжәара аиузшәа, агәыѡбара ааизцәырҭуан, игәалаҟазаара ларҟәуа.

Аҭыхәтәажәа

Азәы ихьынҳалара ианакәызаалак Мардасоу ицәымҭын. Игәы дышнанамгозгьы, ихы дақәҭаны маҭара, уи аҽны ахәшәтәырҭахь днеит иара, Мадина дналҽыҭшырц. Амедеҳәшьа излалҳәаз ала, уи ашьыжь ақалақь аҽынза дцеит, хәшәык дашьҭаланы, аха ачымазаѡ дибарц длеир илшон ашьыжь, ахәшәтәыѡцәа рылалаанза. Асҭан ибара уамак дахгәаҟуамызт, амала иҽзаны уи иҭҳәыс длышьҭалартә ҭаҭҭәы имаҭәҟьамызт, игәаҭьны дизлеит.

− Хар умазамкәа ушааиуа здыруеит, – Мардасоу уи иҽаҭхьа аҟәардә днықәтәеит. – Уи азын ушҭаҟоу ҳәа уҭысҭааҭәазом.

− Шьҭа хар сымам, – Асҭан, илаҭш шимырцәгьазгьы, ибла уамак ихаамызт. Иаартны ҽҭныҳәак изыҟамҭазаргьы, уҳәан-сҳәан маҷк ахьиаҳауаз ихы-игәы аанартуамызт идтәалаз иҽаҭхьа, амала уи ас иааира ҽҭныҳәа зуҭашаз иакәзамзшәа дҟанаҭон. – Арахь уабаҟаз? – ачымазаѡ хьаас дышимаҭәҟьамыз шеиликаауаз изыҭәахуамызт.

− Адгәыр дызбарц саан, иара дҭыргахьазаап, – Мардасоу, Асҭан дибарц дшааз иҳәар зынза ишымцыз ааҭшуан азы, уи дышишьҭаҭәҟьамыз, иара ус имѡатәны дшааиз цәыригар иаҳа иеиҭьҭәҟан. – Уи сиқәымшәеит, аха уҽы смааикәа сзымцеит умбои, – ҳәа нациҭеит.

− Ацхырааразинужьыз азы дааразa иҭабуп! – аниҳәа, Мардасоу дцыхза дихәаҭшуан, уи азбахә Мадина лхаҭа иалҳәарын ҳәа дыҟазамызт.

− Уамак иуҳәаша егьыҟам, узхаҭабуазеи, – иҳәеит иара.

− Уахьааиз иҭабуп, шьҭа амѡа уқәлала! – даҭсышәан Асҭан, иҭааз дыццакыр цәгьа имбо, – Мадинеи иареи еиқәшәар иҭахымызт.

− Агәабзиара Анцәа иуиҭааит! – Мардасоу дѡагылан, дхырхәаны дындәылҭит.

Данлалбаа, Мадина даанза длызцшырц збаны, ашәшьырҭа дныҭагылеит, агәашә дшааҭалалак илаҭш дыҭашәартә. Асҭан ибла дныхцшылеижьҭеи, Мадинеи Мардасоуи реиқәшәара уи дшазҽлымҳаз усгьы иѡашьазомызт. Игәы ахьиирхьуаз иҭахзамызт. Уажәыҭәҟьа лара лыда лхаҭа дшьапыда-напыдан. Ихьаақәа даҽа хьаак рыциҭон. Амала, ус иагьа иҟазаргьы, рѡыцьегь еибабар цәгьарас иаҭази. Егрыҟа амѡа дықәлаанза, дналҽыҭшырц агәазыҳәара ҭәҭәа имаз аҽны ашьыжь даанаҭеит, димбакәангьы дызцомызт. Абар ларгьы! Агәарц дааҭалан, лҽаалхеит, лылахь еиқәышьшьы, Мардасоу гәаныла шьаҽақәак ныҟаиҭеит дылзааигәахарц, аиашаз, иҭыц дзахымҭасит. Дылбар дшыҟанаҭарыз издыруамызт. Деицәанатәыр, лхьаа даҽа хьаак наҭҭо? Ашәшьы лхаҭаны, амардуан дѡаҽагылан, ашә анылзаадырт, наҟ дныѡналеит. Лара хыхь дышѡыхәналак, лхаҭа длызҭаашт иҭааз амѡахь длықәшәазар еиликаарц. Лара иаҳагьы лгәы дыҭхашт. Аха шьҭа уи дынлыҽцәажәарц лышьҭалашьа имамызт. Насгьы игәы изаанагази лара ибара дахгәаҟуан ҳәа?

Амѡахь дкылсын, автобус даазцшит. Ишиашаз Ҭсоу ицоз а-«Икарус» дынҭалеит. Иҭаҭәыз ҭыц ыҟазамызт, зшьапы иқәгылаз дынрылагылт. Аѡныҭҟа даара ишоуран. Игәалаҟазаара иаҳа-иаҳа ибжьысуан. Ибла ихгылан Мадина лхаҽсахьа. Иаалырҟьаны амашьына анааиҭас, иеилагылаз еилаххы инеидаҳалт. Амѡан амашьына азә даҭахарц уамак игымхазт, аныҟәцаѡ ашә аартны дыцәҳауан. Варлеи лаб иҭахара ааигәалашәт. Мадинеи иареи иеибырҳәақәоз дышрызхәыцуаз, игәалашәарақәа Варлеи лахь инеиҭаҭеит. Уи лгәы ифахьазшәа ибон. Иара ақыҭаҽ акәымзи дахьиз, дахьаазаз. Ааигәа-сигәа аинтеллектуалуаа абаҟаз. Иеиҳаз аҭараиурҭаҽ мчыла рхы иҭарцалаз рыманы, цьоукы аауан, ашкол аҽы аҭара ддырҭарц. Адырра уалаазазар акәын, мчыла иузнаргоз еснагь исасын. Ақыҭауаа хыхны измаз аҭшра-асахьа аҟәырҷаха иаргьы илаҽызар ҟаларын. Азҭаб дналҽаҭшны лцшра ак алибаарц дашьҭан, лхаҽсахьеи лцәаѡеи ихаҽы инхарц, убри лыѡныҭҟатә дунеи лыбла ихибааларызшәа дҟалар акәын бзиа дибартә алшара аниоуаз. Ақыҭа

зҭабцәа аусура иафахьан, рыѡныцҟеи рҭеиҭцши уамак иузеидкыломызт, аха иагьеицәыхарацәамызт. Амцхә напыла аусура ауаѡы дшыхәыҷыз дафон. Аазара бзиа ѡ-ганк аман. Ақалақь аазара аҭеиҭцш аазара иаҳа иазкашәон. Варлеи бзиа дибазеит усҟан, аиаша ҳәазар иаҳа иеиҭьми. Лцшра гхак аманы ихаҿы изааиуамызт, лѡныцҟа аҭбаара дазааигәан, аха цҳәысс дигарын ҳәа зныкгьы игәы иҭамшәацызт, уи уажәгьы ибзианы игәалашәон, избанзар иидеал даеакала дшьақәиргылахьан. Варлеи лхаҿы иаразнак иблаҿ иахьымааиз иаҭигон ус ахьихьыз. Ауаѡы илаеуан иаазараҿ ицышькласқәаз, ус хыхь-хыхь уамак иузгәамҭазаргьы.

Варлеи дибарц иҭахын, амашьына ааникылан, длалбааит. Амцашоура катәарц уамак агмызт, ирлас агәарбжьара дныбжьалан, наҟ-аак амѡа иахагылаз аҭлақәа иерыдкыл мацара, ашәшьырҭа дынрыҭагыло, дѡеиуан. Аандақәа ирываршәны, амшқәа аныцәгьахоз, ишьха зиасхоз кәарк леиуан. Дзышон азы, азы ижәыр цәгьа ибомызт, аха аѡада арахә ҭалон, нас, аҭзқәа иахьрывсуаз, иҭарыжьуаз иудыруаз, ичҳаны уи дхықәгылан, гәарцк азааигәара азы ахьхырхуаз ҷыдала иҟаҭаз аҭыц дѡадгылаанза. Ихьшәашәан азы. Маҷк даадхалеит, ибҭеи ихәдеи иаарылцҟҟаз ацхзы иқәбарц.

Уи ашьҭахь иѡеиуаз амѡа акыр ишәшьырадан. Ашьшьыҳәа амѡа данын, макьана шьыжьын, дабаццакуаз. Варлеи дызмаз ргәарц ҳаракны иқәгылан, ркәасқьа еихагыла акәзар – иҭегь иахьѡышьҭхырҭаз иқәыргылан. Агәашә дахьнадгылаз, дааҭгылеит, ахыу ишуа лак ицымларц. Даадәылҭит Варлеи, илзааиз дзусҭаз лнырызшәа. Дыѡны длалбаан, агәашә изаалыртит. Деилҟьан уажәгьы. Аҭсшәа иаҳәаны, дгәырҭьаҭәа агәарц дынҭалгылеит. Абарҭаҿ акыр ишәшьыран, цшак ганшәа аарла исуан, игәы иаахәаны Мардасоу уа дааҭагылеит. Агәарц анаѡсан ауҭреи амхи рганқәа ирылагылаз ашәырҭла ҳаракқәа шицырхагазгьы, араантәы ахәы ҟәаца-ҿацарақәа дрылцшны, амѡаду аиашарҭаҭәҟьа бзианы ибарҭан. Уи анаѡсан ицоз ашьхарцы дахыцшны, амшын дынхыцшылон. Ари аҭыц аҳра ауазшәа уқәгылан.

− Ара уаатәеи! – Варлеи наҟ дыѡналарц лҿыналхеит.

− Варлеи! – даақәиргьежьит иара. – Уа ак беазыбымкын. Быцшәма дшыҟам збоит, исыдбыртәалаша азәы бимышьҭалан. Уаѡы дахьсықәымшәаз иаҳагьы иеиҭьуп. Ҳхала ҳааицәажәарц ауп сзааиз. Сеилыбкаауоу?

− Уеилыскааит, – иахьа дылбазма деилылымкаакәа. – Иахьцалак уа уаатәеи!

− Ианамух, имазеиу ак аақәыргыла. Сымццакуа цьыбымшьан, бызбарц сааит ҳәа.

− Бзиоуп, – диқәшаҳаҭын ажәала, аха данынысѡнала ахьурзы нақәлыргылан, наҟтәи дындәылҭын, лысас имырбазакәа, мҿқәак аалган, агәгәаҳәа амца нҭалҭеит.

− Шәмхы шцаҟоу? – дҭаауан иара абарҭантә, ус ала ддәылигарц.

− Иеицшны иҟамлеит. Гьагьарақәак даара ибзиахеит.

− Ахәыҷқәа абаҟоу?

− Ақалақь ахь аҷкәынцәа раҳәшьа илызцеит. Уи уа хаҭа дыҟами. Раб иоуп машьынала изга.

− Бхәыҷқәа рыла бгәы дугәышьоуп.

− Аҭба ҟазҭаз акалаҭ ҟазҭаз дцьеимшьози.

− Варлеи, – дыччон Мардасоу, – арахь баадәылҭуазар ҳәа акәын сызҿыз.

− Шьҭа ашыла ҭасцсеит.

− Усҟатәи саангылап ҳәа сгәы иҭамызт.

− Уццакра уманы узаауеи еснагь?

− Иҭегь сахьнеиқәаша сымоуп. Уаҭәы Егры сыҟазароуп.

− Иуҳәо закәи? – даадәылҭит Варлеи. – Амашәыр уҟәгазааит! Урымгар ҟамлазози, ҭаацәара дук убароупеи.

− Сара схаҭыцан ицаз дыхәны дааргеит. Ицхасшьоит. Егьыс аибашьра сара сзамышьцылеит, исҭахзам.

– Тир, еибашьра дцаны, аиааира ганы даныхынхәа, «даеазны ас аиааира анызга, сагьаақәынцәеит» иҳәазаап. Убри амҩа ҳанымландаз! Иара усгьы ухы зланыкәугои?

– Ԥсоу сыбжьан, макьана ухәыҷцәоуп рҳәан, сныркылеит.

– Аргылара, ацсуара ашьтыхроуп узҫыз, уахьынзаҫыз цьоукы ацара дырҳауан. Шьта имп умоуп анырҳәа, атачка укын, уигьы умырхит? – Варлеи лгәы иалан. – Егры уцаны, ухы узымхьчо уеааумырцшын! Зегьы Алмас лнапы ианхалартә умныкәан, – ачыскатцартахь днахынхәит лара.

Дзызхәцырц илтахымыз аибашьра ибла ихгылан, Варлеи аишәа ахьынзалырхиауаз. Арцарцәа уажәи-уажәи иантахоз, итахеит мацара акәмызт, икәакәаса ианықәыргоз егьырт аибашьра ахлымзаахқәа уанрылацшуаз, ашьаза-гәаза уанылагылаз урылашьцылон: аҳәсақәатәкьа ргәы жәпахон, урт зцацәа рывыршьааз маҷзамызт, уамак ицәыуамызт-ихьуамызт. Убаскан дызлабылуаз цкьа иныруамызт аибашьоы, дызрыжәхеит ҳәа иаҳацхьазоз ауаҩытәыҩса, ацсра дацәымшәазакәа, ацсреи абзареи изеицшны, ахы дацылон, иҫагылаз даникәманшәалахоз диеигзомызт, ари дфырхацан ҳәа дҳацхьазон ҳара. Ауаҩратәкьа арбаныз здыруадаз? Афырхатареи ауаҩреи ирыбжьаз иарбан шәага-загаз? Ауаҩшьоы ҳәа ирцхьазоз азә дызшьхьаз иакәын, амала уи аибашьра аламталаз акәымкәан, даеазны икаитазар. Аха уи хараза ус акәмызт. Ауаҩшьоы ауаҩы дзымшьыр ада ҩнытқкала цсыхәа змамкәан инеихьаз иакәзаарын. Аибашьра жәпала ауаа убас икалартә итанаргылон. Амала аибашьра аан акәызма, ауаа аныкәыргоз акәызма, ианакәызаалак ауаҩы дызлахәыз аус, ицәгьазаргьы ибзиазаргьы, ахьз бзианы ирҳәар итахын. Ауаҩы дзышьтаз хырқьиаран. Цәгьарак ҟаицон ҳәа зынзак згәы иташәахьадаз, усҟантәи атагылазаашьа уанамеханаклак, ухымҩацгашьа зегьы иашазшәа угәы иунатон. Аамта аниаслак, иуаҩсхьаз даеакала уахәацшуан. Даеа лацшҳәаак шьтухуан, даеа хәшьарак азцәыругон. Амала угәы утахәыцуан акәымзар, уамак азәы иоуҳәомызт, избанзар ахырқьиара енагь иушьклаҳауан. Мардасоу иеицшыз ауаҩы артқәа икәган иагьа умҳәан. Аибашьра дарзрыжәны ибомызт, уи иуаҩра иахьа акәмызт ианышьтикааз. Агәыжәпара изнамырзашт, уи даиааизшәа ихы ицхьазон. Дхацазар итахын, аха афырхацара дашьтазамызт. Ианаамтаз аибашьра дцеит, ус ада ишамуаз ибон. Уажәы аҳәаахьы дцон, ҫыц иатахны ибахон азын мацара.

– Мардасоу! – Варлеи лҩыза, инапы зиркыз ихәы игәы уамак ишамгаз анылба, дааиҫатәеит, дааижьтеи лгәы иташәаз азцаара атак лоурц ацыхәтәан илтахын. – Иахьа ара баша усзымаазеит, иухьыз саҳәеи!

– Ишцабасҳәареи, – иаразнакгьы иеизазымкит иажәа, избанзар игәы итаз шьта излаҳәазомызт, дара реиҩызара атца цшқара аамта иагахьан. – Аҳәаахьы санцаша аламталаз, бызбар стаххеит, – уигьы мцымызт аиашаз.

– Иуҳәашьеи, жәа-мш аҳәаахьы уцоит ҳәа, сумбар замуи?.. Амарцьа, ухы аахьча, таацәара дук узцшуп, – лгәы хытхытуан Варлеи, икалашаз ак иныруазшәа дахьылзааз лцәымгын. – Уандуи уаҳәшьадуи ирызкыз ажәабжьқәа сзеитоуҳәозар ҳәа сыцшынеи, – лхаҫы лыбла хаақәа ирыцлырччон, игәы аакалцарц.

– Иҫыцу ажәабжьқәа сымоуп, ацстазаара ҫыц иазкны, – икрыфарагьы ааникылт. – Уа, Ԥсоу, цхәыск дҳацын, лпаспорт анылцәыз, лца, лан длыццаны, ддәыкәылцеит, утратыхқәак итаны. Уи, аҳәааҫы дназааныа, иануду длышьтагыла, ааида данхыц, атачка кны ацәаҳәа дыкәгылан ирцаҩык. Арцаҩцәа атачка ркрын ҳәа икамыз ахәычы даараза дыцхашьеит, лара лакәзар иаҳагьы дзытуан. Аҷкәыни иандуи, аҳәаа ихыцны, аталон аархәараз ианаатгыла, цака аҳақәа ҩежьза изтиуадаз ҳәа длацшызар, даеа ирцаҩык лакәын. Аказакцәа рцьармыкьахь рҫынархеит. Агәашә иахьынталаз, амата даанлыжьын, анду дналалеит, дахьцоз мҳәазакәан. Иара цьоукы ааидгылеит: «Зака ҳәа иутиуеи?» «Ҩ-нызқьи хәышә!» – иҳәеит. «Зегьы ҳгоит». «Макьана истизом». «Ишцаумтиуеи, агьама аабазар?» «Санду дааиааныа». Итачка рҳәазо иануду диԥшааит. «Ухала иумтиуаз, уанду дукәахшахеит!» «Уржьазаргьы ҟалоит ҳәа салҳәон истиизтгьы», – дхәыцуан иара, иаахәацәа ахьаанижьыз ианизымцшаа. Ацьармыкьа иануду длыцыкәгылар акәхеит.

Аџьыкҭәаҭәа хәба-хәба ҳәа литрабжак лҭиуан анду. Ҭҳәыск даалыдгылеит. «Зегьы згоит, заҟа ҳәа исыбҭои?». «Жәаба ҳәа исҭиуан, аха зегьы бгозар быжьба-быжьба ҳәа ибысҭоит». Быжьба закәу бымдыруеи: нызқь! Аҷкәын, иблақәа ҭызза данаанха, аршәы ааихәарц ддәықәылҭеит ианду. Аршәы ыфо данаахынҳә, хаҭак ианду лҽаҭхьа дгылан, аҭәақәа дрылаҭшуа. «Иаахәа абри!.. Даараза ибзиоуп». «Сара уи аллергиа снаҭоит». «Избан? Ари шампантәзам». «Сара ашампантә иаҳа бзиа избоит», – дналыдҭит. «Уҽы хаара нҭамшәааит!» – днаиқәшәиит лара, даҽазәы даалыдгылаанза. «Анашақәа ҭәырза ишыбзиоу шәымбои, ижәга! Х-нызқь заҭәык искуеит». «Уара заҟа иукуеи?» – аҭҳәыс аҷкәын иахь даахьаҳәит, уи итәқәа иаҳа иҟәазын, ижәпан, ахә шҭалеимырҟәри ҳәа дгәыҭуан. Иаҳа идумзи, рыхә ҳареикыр иҭаххан, – «х-нызқьи бжаки», – аниҳәа, аахәаҩ аччара хҭалкит. «Заҟа шәҭахыу скапануеит, схьы хәыҷқәа!» – анду аахәаҩ даахьалырҭшит. «Иҭегь ҳналаҭшуеит», – аҭҳәыс лызҭаб длыманы дҭеит, ихынҳәуаз лҭшра лымазамкәа. «Шәҭсра збааит!» – дынрышьҭашәиит анду. Уажәы иччоз лмаҭа иакәын.

− Ушжәабыжьҳәаҩыз уаанхеит! – Варлеи лыблақәа лхаччон.

− Ус акәзаргьы, шьҭа сцалароуп. Бчеиџьыка ҭбахааит!

− Ҳалалс иуоуааит! – аишәа иҩахыҭыз Мардасоу днаишьҭалан, инапы илырзәзәеит. – Егры умцар бзиан, уда ҭсыхәа рымамзар сыздыруам акәымзар.

− Сҭаацәа зланыҟәызгашаз атачкакра саҟәырхит. Шьҭа уаҳа сзыҭсеи, – агәарҭ дныҟәгылеит.

− Даҽа уск уҭшаарын.

− Сҭахар схәыҷқәа збода ҳәа саазхәыцлоит, аха… Уаҳа сыззырҭахи, уахь сдәықәрымҭакәа? Амала мчыла азәгьы ддәықәырҭазом.

− Ухы аахьча! – агәашә инадгылахьан.

− Ибасҳәар исҭахыз: ҳаныстудентцәаз ҳаизыҟазаашьа амшала бааигәара саабмышьҭыр, ус зыҟабҭарызи ҳәа уажәшьҭа уамашәа избазомызт.

− Ус ахьбоуҳәо! – лҳәеит, аха усҟантәи аамҭа даҽакала иахьа ишиныруаз шымҩашьоз лбон.

− Бҭаацәа анааизыҩлак, еиҳаразак бхаҭа, сысалам рыҭа! Абзиара бзыҟалааит!

Ииҳәаз изырҳәазеи ҳәа лгәы шыхыҭхыҭуаз дааныжьны, иара аладара дылҭалеит. Шьҭа шьыбжьонра ааирц агьагмызт, иаҳа-иаҳа ишоурахон. Амҩаду ахь дкылсырц макьана ҭыҭк шигыз, машьына ласык ааихьзан, даашьҭнахит. Аныҟәцаҩ ҽиҭзомызт азы, иаргьы ҭынч, ихы нкыдҭашәа, дхәыцуан. Агәарбжьара аҭаҟәаҭаҽара ирнысны, амҩаду иананыла, жәеинраалак ихазы даҭхьарц иҽцишәон, арахь агьизеиҽкаауамызт. Абаҩхатәра змаз ирхиаз аҭхьарца деиҭшын. Абаҩхатәра ду иманы азә диит ҳәа игәы инаҭазомызт. Абаҩ ҷыда иахәҭаз ауаа дрылагьежьуазар, ибзиаз аҭагылазаашьа имазар, аҭсабара инаҭаз ишьахәыз арҽиара роуртә еиҭш, иҭышәынтәалара инаҭон алшарақәа илаз зегьы еснагь ицыхцыхлартә еиҭш. Иара… Иаргьы ихы аҭхьарца иеиҭшнишьалон… Цқьа ирхиамыз аҭхьарца, иҟаиҭарызеи, дуаҩ хәыҷны даанхазар? Имч ҭишәартә иҟыбаҩ ихы изархәомызт, уигьы аҽашеит, ҵьара аҽеиднамкылазакәан, избанзар ҟазара хкык, ма усурҭа заҭәык иҽазҭәылихыртә аҭаххара дҭамшәеит.

Аҩныҟа дахьыбжьалоз длазаанза, амашьына ааникылан, длалбааит. Адгәыр иҽы дынкыдгылар иҭахын. Ахәшәтәырҭа дҭыҭижьҭеи, димбазацызт. Агәарбжьара дахьыбжьаз, нымҩахыҭ, абнара ахысырц агьагымкәан, нышәынҭрак жәытәла еихачаҭан. Уи уажәраанзагьы ибла иҭашәахьан. Абыхәбақәак иртәын иара. Шәачантә иахнацақәаз абыхәаа рыжәлар иреиуан азы акәын Абыхәба ҳәа жәлас изырхыз. Уажәшьҭа араагьы инхазомызт дара. Иқәызаахьан. Ҷкәынак дызмаз дицәҭахеит. Уаҩы дызмамыз усгьы димамызт. Зҭабк дызмаз хаҭа дишьҭит. Рыжәла кьашза иаанҭәеит. Адгәыр инхарҭа анаҩсан, уажәы абнара зхысхьаз, нышәынҭра ҭыцын. Мардасоу даныхәыҷыз иҩызцәа дрыцаалон абрахь, «ду» ихәмарраз. Ацуҭа бзианы идыруан. Гәнаа ирнышәынҭрақәан рҳәон усҟангьы. Заҟа ирацәаз ала, рыжәла маҷымкәан инхон. «Иахыззааит» рҳәон агәылацәа урызҭаар. Аҭсуа ахшара рацәа шамахамзар ирымазамызт, аха рыҭәҩаншьап азы иқәҭон. Ршәаџьҳәара зушаз

азә даанымхакәа, ишцақәынтцәарыз. Шьҭа рнышәынтрақәагьы убомызт. Уи азааигәара ҭәы-хыртак дыргылан, зегьы арҩашьеит.

Адгәыр инхарҭа цшза ахәра иацагылан. Инаҩсан ахьареи аҧьреи унрыцалон. Иааикәыршаз адгьыл мхын. Игәарц уамак иеицыхцәамызт, иагьмаҷмызт. Иҩоны ашьҭахь ибаҳча хкаазамызт азы, уии игәарци шҭа хәыҷык еиҿыркаауан. Инхарҭа аҧхьа ишьҭаз адгьыл арахә ықәҳәон. Уаҟа аеы ирҩолон. Уажәы ицагылаз илабақәа изнапык ала икын, егьы ала изардагь еы ахәда ишьышьуан. Ица, аеыҷәра кны, егьи аган дадгылан. Изааиуаз даниба, илаба иеанцаны, дицылан, агәарц дтеигалан, ашәшьырцахь днаицхьеит.

– Оо бара! – ҿитит Адгәыр ицҳәыс лахь. Илмаҳазшәа аниба, ҿыц ҿитырц иеазикын, Мардасоу имуит.

– Сасра сыҟан, шьҭа ҿацак сфо, цәыцак скуа сыҟазам. Егрыҟа сдәықәлааныза, узбар стахын.

– Уахь уцар стахызар, аҧыхьа усмышьҭуази.

– Еилыскаауеит, аха ҳаарыхра макьана иҳазҭагалазом, сара сыҟәра змоу ҳзы мраҭашәаратәи аҳәаа аркыуп. Ус уамак сымазам. Амрагылара сцап.

– Гәарҭак ахәычқәа урылатәоуп.

– Иҟалалакгьы ииз иҿацахәы ицуеит рхәеит.

– Иҿацахәы зеицшрахарызеи ауп ируҳәаша. Акыр зылшо Алмас уеицалырхарым ҳәа сгәыҷуеит, жәа-мш рыҩныцқа иугхартә иҟалцом, азы амҭазакәа ахш зжәуа ҭацоуп, аха иахьцалак…

Адгәыр днавагыла-аавагылашәа дцәажәон, аха ицхыз цәыригомызт. Уи дырхәааныза акәын. Уахык иаб дааицхьеит. «Зегь рацкыс иузааигәоу уҩыза дарбану?» – ҳәа дизцааит. «Мардасоу иоуми!» – иҳәеит Адгәыр, маҷк данхәыц, уи иацкыс изааигәаз уаҩы данигәаламшәа. «Аа!» – уаҳа ҿимтит аб. Цытк анцы, аца дахьыҟаз аб дааит: «Уарма напы хырцәазшәа цхыз избеит», – иҳәахт, арахь Адгәыр ихаҭа аҧхыз далахын, дцәырҳаны даацшит. Мышқәак аацуаны, иара дырхәит.

– Уи уаҳа ҳалацәажәарым, – дҩагылеит Мардасоу. – Абзиараз!

– Ухы аахьча! Иҟамло егьыҟамтәа, – аҧшәма, илабақәа ицаргәа, итааз днаськеигеит.

– Мардасоу, агәарбжьарала дышнеиуаз, амҩаду ааиҩицәан, аган иавцеитаҳаз акациа цлақәа рышәшьырца дыцаланы, днеиуан. ГАИ аусзуҩцәа амҩа еихцәаны иркын, амашьынақәа аатымгылакәа изрывымсыратә. Аидара зқәызи ауаа зыкәтәази ракәын иныркылоз, егьырҭ рыбла иабазомызт. Автобусқәеи а-«РАФ»-қәеи ракәын еиҳаразак ииасуаз. Ажәлар ҭәны иақәтәан, ртачкақәеи реидарақәеи еихачаца амашьынақәа рыҩныцқа, ашьҭахьтәи ашәқәа иркылыргартә, ирыцәын. Адәахьы иццакуан. Ииасуаз рхыцхьазара акырза аҳәааҿы ишцырцәазгьы, уахь иеихоз даараза ирацәан.

Аҩныка ицоз агәарбжьара дныбжьалеит. Ирыцакыз адгьыл акәакьтаҿ ртаацәара рнышәынтрақәа амҩа иазааигәан. Ааигәаза, иануду данцсы ашьҭахгьы, аандас иамаз амаҷра акәын. Иара, абрахь даавалаццхьаза, иануду лыцстазаара даналцыз ашьҭахь ицахьаз мшқәак ракәын, иибаз аҧхыз ааигәалашәон. Усҟан, иихьаз ахәычқәа х-ҩык иманы, ргәарц уахьынтшәоз амҩа дшангылаз, иануду анышәынтра злаҟаз ала ааида даахыцаны, агәарбжьара иқәшьыз асфальт днангылеит. Аҩны дшырбацыз лыматәақәа лышәцаны, иауз лкалҭ азганк дҩаханы иахьылкыз, лызшьаргәацәк аацшуа, ашыр-шырҳәа дааиуан, ус ҭәҷәак далгазшәа, даацсаха, аха уи ухазырштуаз агәаҷ лхаҿы ианыцшуан. Лматә днатрысын, дыҩуа днальцылеит, илаҷырз иҿашы, дахьибоз дгәырҷьаны, аха, «иҟарцаз» азы игәы ихьуа, лара дрыцҳашьо. «Исзыжәу закәи, шәыцсындаз?!» – лҳәеит лара, лхаҿы иацлахьан, дзыграцшьза дахьаауаз, дгәыдикыларц дналыццхылеит, аха лнапы аалкьан, длымбазазшәа агәарц дынталеит. Алмаси иареи, уи лнапқәа кны, аҩныка дларгеит. Иахьнеиуаз иаб ибжьы иаҳауан: «Ари дыцсуама, дгыланы дахьаа жәымбазои!» Аҩны днаганы даныладыртәа, Мардасоу дцәырҳаны даацшит. Аацәылашон.

Аҧсра лҭахымызт, шьҭа уаҳа шлыламызгьы. Аҧстазаара дарараза бзиа илбон, бзабаа дук мбазакәа лымоа дшанысызгьы. Ахәыҷы мшызҳа дызҳауан рҳәон, ирласырласны абзиарахь иеиҭеикуан азы, азҳара дахыццакуантәа. Аҭакәажә лҭагылазаашьа даеакала иҟамлеит, ирлас-ырласны лҿеиҭалкуан, амала аҧыкәкәарахьы, уи убла ихгылан. Илҧәыуадаохон аидара шьҭыхра, дышнеиуаз ллымҳа иагхон, иара ус анаиааира лҧәыхьантахеит, атәара лгәы иштамзгьы. Уахыла ашьталара лҭахзамызт, арахь ирласны дааҧсон. Анҭыҧраз дацәаашьо дыштәаз, андәылҧра дахьзомызт, дышнеиуаз лдәахьцашьа уамак дацәыцхамшьо даарылахеит. Зызхара ззымфалоз лкрыфара еихсыҷьит, нас оы-мчыбжьа чаҕьа лбаалдомызт, лҧәалжь цеит, аҧсра даналага хымш реиҳа дыкҫамхеит (дышьтамхеит). Абри зегьы шыкәсык аоныҧкала иҟалеит. Дшыцсыз агәра узымго, арахь агәра умгар цсыхәа умамкәа иҟалеит, ҷьабаа уаоы имырбацәакәа дыкәцит.

Аҭаацәара дуун азы, азала акәакь икҫагылан анду лиарҭа. Азынра амца ҭарҧон, ларгьы ахьҭа дакуамызт. Мардасоу, азала агәҭаны игылаз аишәа еиҧхәаны дадтәаланы, иқьаад усқәа дырҫын, иҟазарҭак еиҫикааныа. Ианду дшышьталалак, ашышьыхәа доагылан, алашара ырцәаны, дыодәылҧны дцон. Ашьтахьқәа, есуаха дааицыцхьаза, лара акыр аамҭа аҟәардә дыкәтәан. Уа дахьтәаз лхы лыкәае, иаҳа лгәы раҳатны, дыцәон. Азҕабцәа реиҧш лшьамхқәа еиқәыцсан. Нас данышьталоз ус лҳәон: «Сара саниалак, уодәылҧны уцоит, заа сзыцәазом, уа утәаз!» Ашьтахь, дшыцәаз агәра игааныа, ддәылҧзомызт. Аказарҭа анеиҫикаа, уа иусура моасуан, ихата дышьталааныа. Лара дааиуан, аҟәардә днаханы днықәтәон, лшьамхы еиқәыршә, лыцламҳәа лгәы инадыргыланы, дыцәон. Лгәы анҧәалак, иаргьы дышьталарц итахын анылгәахәлак, ишылтахымыз лиартахь дцон. Аҭакәажә лымацара аҟазаара лҭахымызт, азатәра дацәшәон, еснагь азәы длывагьежьлар лҭахын, аиҳаразак лмата. Ма атаца ҫыц ахәыҟацартаҫ длышьтагылан, ма амацуртаҫ, адәахьы… Аҭаца лҧсы анеибаклоз ыҟан, лабхәа иан лгәы уи ишлызтаз цкьа илзеилымкаазакәа. Ибзиашәа ҫымткәа илчҳауан. Ачкәын иакәзар, ус рҳәон, шьҭа дышхаца назазгьы, иани, иаби, иаҳәшьадуи ртакәажә ианлызгәаауаз, даргьы лара леиҧш иҟаларын ҳәа дрызцшуан ирыцхашьо.

Дышнеиуаз, уахыла дышьтамлазакәан, лхы лыкәае дшыцәаз, лиарҭа дықәтәаны, аалыршон. «Абри дыштәоу дыҧсуеит», – рҳәон, уахгьы-ҿынгьы лшьамхы еиқәыршәны дыштәаз збоз. Дышьталар дыцсыр ҳәа дышшәоз Мардасоу дазхәыцхьан. Ҿынла илылшомызт, аха дгәагәо адәахьы, ауаа ахьыҟаз деихон. Алашара даҳәон, аҧстазаара лгәазыхәон. Ианлылымшаҧәкьоз, аҭзамцкәа куа, ашә ахь днеиуан дындәылҧырц. Ҿыц илзеиҫыркааз лиарҭа анаосан иара аус иуан. Ҩыноыкәра ирыкәыз аҭакәажә лыгзбжьы ааолон. Уи лбжьы игәы ицаланы, иара дзыцхьоз аилкаара ицәыхьантан. Анаосантәи ауатах ахь ихшыо имшьтырц иҿазикуан, аха уи ус имариамызт, абыргра мацара аҕызра шадыруаз шеиликааузгьы. Иагьа ус ҟалҧахьан уи аҭакәажә, лыпстазаара иалагэаны, иагьа дгәаҟхьан, дшыҷкәыназ лхаца данлыцха нахысгьы. Угәы иаанагарын шәы-шыкәса инартысуаз уаҳа илзуурызеи ҳәа. Аҧстазаара дуузшәа иубаргьы, уи иралсны инҧәон иахьцалак. Абас лхы цкьа илзымдыруа, арахь лцәеижь макьана аҧстазаара алшо, ашышьыхәа «дхыцсларц» азакәызма абасҟатәи аҧьабаа аҧстазаарае изылбоз? Иагьа ус ду наугзаргьы, ари зызцшымыз уао дыҟамызт. Уи иблае уажәы иахьымоацысуаз аус инаруамызт, ихшыо ҫаҳәан. Днеины дналҫаҧшлон, акгьы лҭахымызшәа анибалак, дхынҳәуан. Зны лыгзбжьы анизымчҳаза, длызнеизар, лхыза лыкәхны диан, ахьҭа дакуазар акәхарын, илызҳәомызт акәымзар. Лцәеи лыбаои еикәыршан, лыкрыфара акыр еихсыҷьижьтеи, ацыкәкәара даҫзан. Ҿнак ани аҧеи ирыулак доадыргылеит… Мамоу, аарла иоалыхан, аҟәардә аҫынза днаргазшәа ҟарҧан, днадыртәеит. Мардасоу уи длыцгәаны дикын дкамҳарц, иан ашьаршьаф ахьынзалыцсахуаз. Уи дыҫыз дахьылгзомызт, аҭакәажә аиартахь деихон рацхьаза акәны. Лмата иҧьеишьон ианду ас лҿахьеиталкыз. Адыроаены Мардасоу иан ҫылтит, ианду луатахь ахь днеирц. Анду лиарҭа анаосан игылаз еҕьи аиартаҫ дыцәан. Ан дпарпаруан, аҭакәажә абас излалылшазеи ҳәа. Мардасоу иаб – «уи макьана

дбыздыруам дзеицшроу», – иҳәеит. Мардасоу иеиликаауан анду, маҷк деиҷъхазар, лиарҭаҿ дзаангыломызт, анаиааира даҳәон. Даеа цытк ашьҭахь анду дыкәтәан, лшьамхы еиқәыцсаны, ус дыштәазгьы дыцәан, ианылҭахыз, уаҩы димыҳәакәа, лхала лмаҭа дахьтәаз дааины днатәон. Ҽнак лцеивгара лцәыцәгьахеит. Ирулак дҩадыргылан, аҟәардә днықәыртәаны, лиарҭа аарцсахит. Данықәдыриа нахыс, лцеивгара иаҳагьы иуадаҩхан, ацхагәҭанынза илызнамгеит.

Аҧсра зыхкьоз Мардасоу усканцәкьа цкьа дазхәыцзомызт, игәы иалан иара хымпада ауаҩы иахьизцшыз. Ианду аҧыхәтәантәи аамҭаз илҟазшьақәаз игәалашәонаҧ, аира аҧсра ахьацыз ибзианы ицхьазон. Избанзар ауаҩытәыҩса иажәымҭаехаз ишьҭихуаз ахымҩаҧгашьақәа аҧстазаара алагәыргьара иатәымызт. Иажәуаз игон иара иаамҭаз ишәтуаз, уи иарҿиаз аизыҟазаашьақәа. Уртгьы ажәуан, ҿыц ицәырҧуаз инарышьклаҳауа. Аиреи аҧсреи рышьхәа еивҧан, аҧәгьеи абзиеи реицш. Ус ала зцсы ҭаз игәы иҟаҷон. Иаб дахьыҿахаз дныҩналан, абри дазхәыцуа дгылан; ачымазаҩ дыцәан азы дицырхагамхакәа, даахынҳәит. Дара риешьараҿ дыҟан ишәы-шыкәса азгәарҭарц ргәы итакыз абырг. Абыргцәа рхор далан, убасҟак шихыҧуазгьы. Уамак ашәа изҳәомызт, амала дкәашон. Ашышьыҳәа иахьа хәлааныза иҩоны аус иуан. Иагьа шоуразаргьы, имхы анирашәоз, даахыҧны ашәшьырҧаҿ днеины, ицсы ишьазомызт. Амхы дахьаахыҧуаз, аҟәардә Амра ицәгылан, убри дныкәтәон. Ҽнак ицәаҳәакәа рыбжарак ҩеигахьан еицш, акы иҿасызшәа ибеит, дкаҳан данаалҧ, иеага зымҩа икаршәын, ихылпа – егьи аганала. Иҟалаҧәкьаз цкьа изеилымкаазт, ихылпа аашьҭхны ихеиҧан, иеага ааникылан, ицәаҳәакәа ҩеигеит, аха уаҳа шилымшоз аниба, иблахаҧ шыгьежьуаз, аҩоны дааит. Ахәшәтәҩы дизаарган, иҷаҷакәа ихьуан, маҷк дышьҭаларц иабжьалгеит. Амра ихы иасзаргьы ҟаларын. Зынзак дырзышьҭакуамызт, ианиҭахыз дгыло, ианиҭахыз дышьҭало маҧара, мшқәак цеит. Имаҭаҧәа ателевизор иахьадтәалаз дааиуа данықалоз аены, иеикәабар шиҭахыз ааҧәыригеит. Ицаҧәеи итацаҧәеиируазма, ахәшәтәҩы зык иқәимҭәарц иалымҳәахьази. Ас иеымкәабазакәа аҧхынраз изычҳауазма, иеикәабар рымуазар, аҩнеихагыла дҩықәнаны, иеышкаижьуаз реиҳәеит. Аеыкәабарҭа дтарцеит. Уи азыршы иқәиҭәалоз ицаҧәа заҧагылазомызт. Арахь азә дицталар иуамызт. Дтымҧзошәа анырба, ак ихьзар ҳәа ишәаны изнеизар, ицсы маҷханы азыршы дацатәан. Дааран, дышьҭарцеит. Ҽымкәабазакәа хы-мшы иеиҳаны иззымчҳауаз, уи ашьҭахь хы-мшы ицсы ҭан. Итаацәа дышрацәажәоз, ицсы ааихыцит. Ауаҩы, иҟазшьақәеи иҷыдарақәеи аҧсабареи анеинымаалалак, ицстазаара ицсахуеит. Абри акәын аҧсра закәыз ҳәа Мардасоу дазкылсит. Амала иҟалон уи аҭагылазаашьаҿ ауаҩы даннаргоз, иаҳҳәап, иааигәыдцаны даныршьуаз. Нас, аибашьра ду аҿы иоухьаз ихәрақәа рымшала, ицстазаара кьаҿхон, избанзар напҟазарыла иара ицәаҩеи аҧсабареи еинымаало иҟаҷан. Уи иануду инылҧыз иан илызнымҧит. Иан илыкәрахаз аҿынза иара дзымназеит. Аҧстазаара есааира икьаҿхон, Мардасоу иаб иаҟара изнымҧуазар акәхарын. Ма ихәыҷқәа рыпстазаара назандаз!

Уаҳа уаҩы агәарц данықәимба, рчымазаҩ дныжьны, иахьцарыз изеилымкаакәа, акраамҭа дзыҩнамцшыцыз иҟазарҭа ашә ааиртит. Ахышәқәа рыҩбагьы шаартызгьы, аҩныцка даара шоуран. Аҧыхәтәантәи аамҭаз ара ихы изыҩнакуамызт. Аамҭа имамызт. Мадина лсахьа ахьыкәгылаз аҧарда даахан, даеа знык лымкаала инткаа итицаауан. Исахьеи лара лыуаҩреи ирыбжьаз гәеиҭар итахын, изыцшаауамызт. Ашоурагьы мцхәы дархәыцуамызт. Зны-зынла урҭ, ашҳам рыбжьалазшәа, иааидгылар амуа, иеицәажәар амуа иҟалеижьҭеи, аиҳаразак ахәшәтәыртаҿ аҧыхәтәаны ианааидыцуаз, адунеи ақәзаара уамак итахымкәа, ицсхьаз азәы диҩызазшәа, амҩақәа дырнын, ишьапықәгыларҭа инымырзо. Аамҭа цаццхьаза, аиашаз, урҭ мшқәак шракәызгьы, итагылазаашьа дашьцылон, адунеи ахь дхынҳәуан, аха ишьараҧәкьа дыкәымлацызт. Иацхьа иқәыз аҳәызба хәычы аашьҭихын, асахьа цижәарц днадххылеит. Аҧыхәтәантәи игәтакы наигзааныза, иеыззикыз зхакаицоз изеилымкаауа, дзыхцшылоз аблақәа иаргьы дтырцаауан азы, даатгылт. Уи асахьа аҿацхьа дымчыдан. Иитахыз ацҳәыс, иидеал, димбеи, дыкамзи! Уаҳа иитахызеи! Иара дитәымхеит, иитахыз зегьы изтодаз. Усцәкьа иааҧцәаны алкаа

изыҟаҭаҭәҟьомызт, избан акәзар лара лхаҭагьы иара бзиа длымбози, ус ала дитәымхеи. Иаҳәызба, ахәҭәы еиларҕәҕәа иҭысуа ишикыз, инапқәа ааҭсардхан, наҟ инықәиршәит.

Агәашә бжьы аниаҳа, ахышә дынклыҭшит. Ѿ-тачкак рыманы, иааҭалт Алмаси, Радицеи, Ҷьарнаси. Алмаси Радицеи иеицыркыз атачка ааҭәа назак ақәын. Уи аҭшрала ичашылан. Мардасоу днеилыбзааит. Иҭшәмаҭҳәыси ихәыҷқәеи аидарақәа ирыҭалт иара ицынхәрас. Шәыр-қәырк, уҭраҭыхк, астәиала иаахәаны, наҟ ииаганы ирҭиизар акәхарын, акәымзар ачашыла злааргарызи. Ирласны иара дындәылҭын, асура шыҟаз днеин, ааҭәа атачка иақәхны, аҽаҳәарҭала иааникылан, аѡныҭҟа илеигеит. Ахәыҷқәа амла иакны иҟан, Алмас ирласны афатә рзаақәлыргылеит. Рандуи раб иаҳәшьеи, егьырҭ ахәыҷқәа раҭхьагыла, иааҭалеит. Рхқәа шыбаазаз аниба, аҳәса ахәыҷқәа азахьы ишыргаз ауизымдырхуаз. Ачымазаѡ дахьынрыжьыз игәаҭхомызт, аха Мардасоу рықәҽимҭит, иаб дахьыцәаз иақәгәыҕзар акәхарын игәахәшәа.

− Сара Ҭсоу санбабго? – Ҷьарма иеиҳабы Ҷьарнас уахь дахьцоз шьыцигон.

− Ашкол шәҭалаанза, даҽазны санцо, Раҳаимеи уареи шәызгоит, – лҳәеит Алмас.

− Сара? – дҭәыуарц агьлыгмызт Ӡаба хәыҷы.

− Баргьы зны бзымгои.

Ахацәа зҭалашаз аидара аҳәсақәеи ахәыҷқәеи иахьырзынхоз Мардасоу игәы инархьуан. Асовет мчы анышьақәгыла нахыс, аҳәса рхы ишақәиҭыз нарыларҳәан, аусураз иҭаркит. Уи аамҭа анхыбгала, амч змаз ахацәа рымѡақәа кын, рус аҳәса наҭагылахырц. Егьа ҷьабаа ухәыҷқәа раазара иадубалозаргьы, аҭаацәара уаналалаак, ухатә ҭсҭазаараз угәы ҭынчзар акәын. Ахәыҷқәа раазара иус дуумзи. Уи азин имырхызшәа шибозгьы, ақәҭара аҭахын.

Иан лыҭшышьа ааигәамҭхазт, абаҳча хәыҷы дныҭалеит. Лара уахьгьы дыҭшуан. Лылахь еиқәын. Лҭацеи лҭеи реизыҟазаашьақәа лгәамҭхозар акәхарын. Агәарҭ еинаала, аѡны ҭшза, ауада маншәалақәа, азала, аѡны аган аҽы амчындыр, агәарҭ агәҭаны – ара, ашәшьырҭа – арҭ зегьы аҭшәмацәа аханатә рнапы злакыз рҭа иҭышәынтәалараз акәымзи. Еснагь акы игәы алаҟамызт иара, лара усҟан изымхоз лдыруазшәа лбон, – аҭҳәыс, ахәыҷы, ажәакала, ахатәы ҭаацәара. Ҭҳәыс данааига, аҭаца ҽа уи анасыҭ шизылчаҭара дашьҭан, лара лыхшыѡ ҭшқа излаҭнаҟышаз ала. Ус ада лхаҭа дҭынчмызт, лҭсыҭ алагаѡагареи лҭсҭазаашьеи еиқәшәомызт. Илымаз антикатә хаҽсахьеи иахьатәи аамҭала ихырҟьацәамкәа лееибыҭашьеи реилазѡара уанашьцылалак иузцәырнагон иаразнак уаѡ иблаҽ имааиуаз аҭшзара аҭшқашьеи, аѡныҭҟатә гәыҭбаара абеиареи рцәаѡа. Еиқәаз лцәалжь мчызшәа раҭхьа аҽшунарбозгьы, уи илзааигәаз лѡызцәа рцәаҭштәы излалубаашаз аҟәымшәышәра агмызт. Лзамѡа ажьиаҭәа ҭшқақәа лцәалжь рҭаҟаҭашьа, лыҷьымшьқәа ахькыдыз ҭсабаратәла рыхәхәашьеи, лҭынҭа аиашашьеи, лқьышә хәыҷқәа ҭахә-ҭахәза реинаалашьеи, лыцламҳәа хәыҷи, лыхәда па аихыгашьеи збалак, абри азҕаб ибзианы дыздыруаз уаҳа лееааиҭалымкындаз игәахәрын. Иара усҟан лара длеигәырҕьон, дахьызҳауаз, уаҳа иеиҕьны дышҭаҟалашаз ҳәа дышлыхәаҭшуазгьы, иҭегь дахьыбзиахоз игәы иҭнарҭраауан. Ҭҳәыс данааига нахыс, иҭшәма лыда даҽазәы дибомызт. Дбеиан ѡныҭҟала, дҭәын доуҳала. Ахәыҷы диаанза, диқәшәеит иара иидеал, еснагь ибла ихгылаз, дзызхәыцлоз, аха акраамҭа ихы инапаҽы иааигон, лара, иҭшәма, акгьы шылцәимҭәахуазгьы. Иҭшәма ҭҳәыс ҽа знгьы лыҭшзара цқьа изгәаҭомызт, зынзагьы дыҭшзамызшәа ибон, аха ахәыҷы акрылҽаҭа, тәамѡахә уаҳа илымамкәа, аѡн ус рацәа даҽын, лаамҭа анааи, лусура калыжьуамызт, зегьы дрыхьзарц. Абарҭқәа ахьибоз, игәы лызҭалон, лыҭшзарак ацәаарақәа илаҭш иааҭашәалон. Ахшаара рацәа данранха нахыс, даҽа блак ала дизыҳаракын. Аха иара иидеал лахь ихы кыдымзар шамуазгьы, иҭшәма ҭҳәыс игәараҭа акала илырҭәуан.

Мардасоу ижь зқәыз аҭлақәа дынрыҭагылеит, ихаҭа изгәамҭазакәа, ихшыѡ уахь ицеит. Аҭыцантәи ажь жәла ҷьашьахәын. Уахьынҳаланы уалахәнартә, қәак леиндаз иҭегь ибзиахарын. Афѡы хаа ҷыдала иахылҭуан. Закәытә ѡыз иалҭуаз! Убри

ажь афҩы хаа акәын иахыз. Аҭыхәтәантәи аамҭақәа рзы аҽаҩра маҷын. Аҭыҷантәи анхаҷәаҭәҟьа «акультуратә» жьы шкәакәа аиҭаҳара рҽазыркит, икультуратәым жьы ыҟазшәа. Ирҳәон аҭыҷантәи ажь зырчмазаҩыз шҳамк ааргеит ҳәа. Анхаҷәа аҩы еиқәаҭәа ҭарҭәон иахьҷалак, аха уи злырхуаз азиас зы умгәа арчуан, адәқьан шьақар раҷәаны иаладырзҭуан азы, ршьақәҭәҭәара зҳауан. Аҩы еиқәаҭәа маҷк ирҷәымҭахан, аҩы шкәакәа ықәдыргылон, ус ала аишәа иаҳа ирзырҷшзомызт акәымзар. Ҩажәаҟа шықәса раҷхьа ажь еиқәаҭәа аҽарҽыҷызшәа аира аҽазнакит, ажьҭрақәа рҽы макьана адаҷ еиқәханы иахьыҟаз, амҩақәа рзааигәара, ҷыхьатәи ажь фҩы лаҳа-лаҳа аацәырҭыхт. Ибнатәкхаҭәҟьон иара, ажәытәра агәаларшәаны, уи ашьаҭақәа рыдгьылқәа рахь иеиҭаганы иеиҭазҳақәашаз ҟамлар. Абас ала уи иеиқәырхан, асасҷәа иҷьаршьартә, аҷыхьатәи аҳалалра ҷәырго. Уи ажь жәла азахәа Мардасоу имчындыр иақәын, акультура злаз ҳәа зхы зҷхьазоз ҷьоукы игәарҷ иқәыз афҩы хаа иаҭашьыҷырҷ.

Убри ажьи иара иҷсҭазаареи акала иеидикылон абыржәы. Амала уи инарҭауланы азхәыҷха уажәы имамызт. Ашьыжь иҽеибыҭаны андәылҭра иҽазирхиарҷ, даахынҳәит.

…Адырҩаҽны ахәылҷаз, Алмас ахәыҟаҭарҭа даныҩназ, ателехәаҷшрала адырра ҟарҭеит автобус, амина анаҭаҷжәа, уа иҭатәаз амилициа аусзуҩҷәа х-ҩык шҭахаз. Иҭахаз рыхьзқәа рҳәаанза, Алмас илдырит лхаҭа урҭ рхыҷхьазара дшалаз. Лыбла ихгылан ааигәа «аҩны иамкуа уара уоуп, уҭахызар уахьакыша уҷа!» ҳәа шиалҳәаз. Уаҳа згәаҭа ҷқьа иаалзеилымкааз лыҷшәма иалҳәаз усгьы лгәы иалан уажәраанзагьы, уи игәы анырхара еснагь даҷәшәалон, ирыбжьаҳашаз лыздыруамызт азы, аха асҭәҟьа даниарын ҳәа дгәыҷуазма, лхы шаҟәазшәа, илуаз, илҳәоз лҽылзақәмыршәо, лҷсы лылзаауа днатәеит.

Убри аамҭаз, иҟалаз иҷшәма ҷҳәыс илеиҳәарҷ, ателевизор даадҭын, агәарҷ аҽы акәҷарақәа еизызҷоз Варлеи лықәҽиҭит лхаҭа. «Унан, иҳаҷәҭахаз дзусҭоу удыруоу?!» – лылаҕырз аахыжжылеит лҽаныҩеиҭылх. Аҭыхәтәаны данылзааиз, иҟазшьақәа лгәаҷхомызт, уажәраанза илымбаҷыз акы дшалаҟамызгьы. Лгәы лыхьуан лара, лшьапқәа лыҭаҟәаларҷ агьрыгымхо, агәарҷ даақәсырҷ, дааиуан. «Абзиараз ҳәа сеиҳәарҷ дааизма ҟадыҷь?!»

Ателедырраҭарала ирыларҳәаз лмаҳазеит ахәшәтәырҭаҽ зхаҭа имаҭ зуаз Мадина. Еилаҳәарак лыманы данаадәылҭуаз, ачаҷшьаҩ телефонла ахирург хада иҩныҟа ателефон дасуан: «Иҭахаз ҳзааргеит… Рыжәлақәа?..» Уи иеиқәылҷхьазаз дрылан Мадина уажәы-уажәшьҭан дааирын ҳәа дзызҷшыз. Лгәы маҷхан, атәарҭаҽ дзымназакәа, лшьамхы лыҭаҟәалан, адашьма днықәҳаит. Дҩышьҭырхын, днықәдыриан, илхагьежьуаз лҷсы анаарга, рызҭаарақәа рҭак ҷқьа иҟалымҭазт, лҷсмаҷхара зыхҟьаз рзеилымкаазакәа иаанхеит.

Жьҭаарамза 19, 1998 ш.
Нанҳәамза 9, 1999 ш.